LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

MINDAUGO KNYGA

ISTORIJOS ŠALTINIAI APIE LIETUVOS KARALIŲ

Parengė ir į lietuvių kalbą išvertė
DARIUS ANTANAVIČIUS
DARIUS BARONAS
ARTŪRAS DUBONIS *(atsakomasis sudarytojas)*
RIMVYDAS PETRAUSKAS

Vilnius • LII LEIDYKLA • 2005

UDK 947.45.02:929Mindaugas
Mi243

Leidinio parengimą ir leidybą parėmė:

Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcija

Lietuvos kultūros ministerija

Lietuvos valstybės 750-mečio minėjimo komisija

Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas

Recenzentai

ALGIRDAS BALIULIS
EDMUNDAS RIMŠA

© Darius Antanavičius, 2004
© Darius Baronas, 2004
© Artūras Dubonis, 2004
© Rimvydas Petrauskas, 2004
© Lietuvos istorijos institutas, 2004

ISBN 9986-780-68-3

TURINYS

Contents | **7**
Pratarmė (*Zigmantas Kiaupa)* | **9**

ĮVADAS | **13**

Pavėluotas karaliaus Mindaugo pagyrimas (*Artūras Dubonis*) | **13**
Belated praise for King Mindaugas of Lithuania | **17**
Šaltiniai (*Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis*) | **23**

PIRMOJI DALIS | **43**

I. Lietuva stiprėja | **45**
Lietuviai: duoklininkai, „plėšikai", kariai... | **45**
Vakarų krikščionijos akiratyje | **50**

II. Karalius Mindaugas | **63**
Mindaugo krikšto ir karūnavimo dokumentai | **63**
Pasaulio aprašymas | **86**
Greta Mindaugo karalystės | **89**

III. Ištraukos iš Lietuvos kaimynų metraščių ir kronikų | **93**
Iš Henriko Latvio | **93**
Iš rusiškų metraščių | **108**
Iš lenkų metraščių (analų) | **138**
Iš Hermano Vartbergės | **145**

IV. Po Mindaugo | **147**
Kova dėl Lietuvos sosto | **147**
Lietuvos vyskupijos likimas | **153**
Mindaugas vėlesnės politikos verpetuose | **156**

V. Įvaizdžio genezė | **169**
Lenkiškai | **169**
Lietuviškai | **172**
Vokiškai | **183**
Maskvėniškai (rusiškai) | **189**

ANTROJI DALIS

Eiliuotoji Livonijos kronika | **191**

Eiliuotoji Livonijos kronika (*Rimvydas Petrauskas*) | **193**
Tekstas | **197**

Rodyklės (vietų ir vardų) | **367**

Publikacijoje paskelbtų šaltinių ir ištraukų sąrašas | **397**
Santrumpos ir literatūra | **405**
Pagrindinė *Mindaugiana* lietuvių kalba | **411**
Žemėlapių sąrašas | **417**
Iliustracijų sąrašas | **419**

CONTENTS

Contents | **7**
Foreword *by Zigmantas Kiaupa* | **9**

INTRODUCTION | 13

Belated praise for King Mindaugas of Lithuania *by Artūras Dubonis* (in Lithuanian) | **13**
Belated praise for King Mindaugas of Lithuania *by Artūras Dubonis* (in English) | **17**
Description of sources *by Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis* | **23**

PART ONE | **43**

I. Lithuania's rise to power | **45**
Lithuanians: tribute-payers, "brigands" and warriors... | **45**
In the eyes of Western Christendom | **50**

II. King Mindaugas | **63**
Documents related to the baptism and coronation of Mindaugas | **63**
The Description of the World (Descriptio terrarum) | **86**
In the neighbourhood of the kingdom of Mindaugas | **89**

III. Extracts from the annals and chronicles of Lithuania's neighbours | **93**
Henry of Livonia | **93**
Russian annals | **108**
Polish annals | **138**
Hermann of Wartberge | **145**

IV. After Mindaugas | **147**
Struggle for Lithuanian throne | **147**
The Fate of the diocese of Lithuania | **153**
The Fate of Mindaugas in subsequent politics | **156**

V. Evolution of the image | **169**
In Poland | **169**
In Lithuania | **172**
In Germanophone lands | **183**
In Muscovy | **189**

PART TWO

The Livonian Rhymed Chronicle | **191**

The Livonian Rhymed Chronicle *(ed. by Rimvydas Petrauskas)* | **193**
Text | **197**

Indices (place names and personal names) | **367**

List of sources and their extraxts | **397**
Abbreviations and secondary literature | **405**
Main publications in Lithuanian devoted to Mindaugas and Lithuania of his time | **411**
List of Maps | **417**
List of illustrations | **419**

PRATARMĖ

Lietuvos istoriografijoje retai pasitaiko tokio pobūdžio leidinys kaip ši skaitytojui pateikiama *Mindaugo knyga*. Į ją sudėti Mindaugo epochos tekstai apie Lietuvą ir patį Mindaugą. Visi jie istorikams gerai žinomi, buvo, yra ir bus Lietuvos valstybės susidarymą ir jos ankstyvąją istoriją, Mindaugo asmenį ir veiklą tyrinėjusių, tyrinėjančių ir tyrinėsiančių istorikų svarbiausi šaltiniai. Žinia, vis didesnę reikšmę ir vertę įgyja archeologijos metodais išaiškinami ir interpretuojami daiktiniai šaltiniai, kitaip sakant, archeologinių tyrinėjimų medžiaga, pasitelkiami kalbotyros laimėjimai. Bet čia skelbiami tekstai, vadinamieji rašytiniai šaltiniai, tebėra Mindaugo epochos tyrinėjimų pagrindas. Kaip minėta, visi jie yra gerai žinomi, dažnas ne kartą skelbtas mokslinėje literatūroje. Todėl aiškintina, kodėl jie vėl skelbiami.

Pirmoji priežastis yra proginė: knyga įsilieja į Mindaugo karūnavimo Lietuvos karaliumi 750-ųjų metinių minėjimo priemonių srautą. Sukaktis yra neeilinė ir didžiai prasminga. 1253 m. vos prieš porą metų apsikrikštijęs Lietuvos valdovas Mindaugas tapo Lietuvos karaliumi. Šie du veiksmai – krikštas ir karūnavimas – reiškė, kad Lietuva įeina į krikščioniškosios, tiksliau sakant, katalikiškosios Europos tautų ir valstybių šeimą, tuomet vis dar vienijamą vadinamųjų universaliųjų jėgų, Romos katalikų bažnyčios ir Šventosios Romos imperijos. Buvo padaryti pirmieji, bet nepaprastai dideli žingsniai kelyje į taip suprantamą Europą, ir nors tame kelyje buvo daug didelių kliūčių, judėjimas juo tęsėsi. Keitėsi Europa ir Lietuva, keitėsi jų santykių pobūdis, bet Mindaugo laikais užmegztas jųdviejų ryšys nenutrūko, o mūsų dienomis tampa itin stiprus. Todėl atrodė prasminga, prisimenant Lietuvos kelio į Europą pradžią, sudėti į vieną vietą tos pradžios laikų tekstus ir pateikti juos visuomenei.

Turėta galvoje ir tai, kad visuomenė, ieškodama žinių apie praeitį, beveik visada turi naudotis profesionalių istorikų sukurtu jos, tos ieškomos praeities, vaizdu. Istorikai skaito, nagrinėja, aiškina šaltinius, mus pasiekusias tiriamų laikų liekanas. Iš šaltinių aiškėja istoriniai faktai, įvykių tėkmė, priežastys, pasekmės, formuojasi jų grandinės, ryškėja reiškiniai ir procesai, sukurti tolimųjų laikų žmonių, jų valdomi ir juos valdantys. Istorikams tenka darbo su šaltiniais pareiga ir atsakomybė. Beveik visada kuo giliau praeityje prasmegę yra tiriami dalykai ir tuo pačiu senesni šaltiniai, tuo tas darbas sudėtingesnis. Lietuvoje jį apsunkina ne tik laiko skirtumas, bet ir tai, kad ankstyvosios Lietuvos istorijos rašytiniai šaltiniai rašyti ne Lietuvoje, yra kitakalbiai, rašyti viduramžių lotynų, senosiomis vokiečių ir rusų kalbomis, juos reikia versti, kurti lietuviškus jau nebeegzistuojančių daiktų, santykių, reiškinių pavadinimus, lietuviškai nevadintų ar raštuose taip neįvardytų. Profesionaliai tam darbui nepasirengęs skaitytojas, norėdamas pats pasigilinti į senųjų laikų istorijos šaltinius, susiduria su dažnai neįveikiamais sunkumais. O visuomenėje teberusenant susidomėjimui savąja praeitimi, tokių skaitytojų nuolat atsiranda. Būtent jiems yra skiriama ši knyga, šios aplinkybės yra antroji knygos skelbimo priežastis.

Tekstai knygoje pateikiami lietuvių kalba, skaitytojas pats galės pajusti XIII a. alsavimą. Tik tenka pasakyti, kad skaitydamas vertimą Lietuvos skaitytojas nebus pirmasis teksto interpretuotojas, paėmęs knygą į rankas, negalės tvirtinti, kad turi jose visus Mindaugo epochos lituanistinius tekstus. Tarp skaitytojo ir teksto net šiuo atveju įsiterpia tekstų ieškotojas, atrinkėjas, jų vertėjas, paaiškinimų autorius. Skaitytojas vis tiek lieka priklausomas nuo istoriko profesionalo, žinia, daug mažiau, negu skaitydamas istorikų tyrinėjimus. Todėl labai svarbu pabrėžti, kad šią knygą rengė aukštos kvalifikacijos specialistai. Jau patyręs ankstyvosios Lietuvos istorijos tyrinėtojas Artūras Dubonis bendram reikalui subūrė jaunosios kartos istorikus Darių Antanavičių, Darių Baroną, Rimvydą Petrauską, kaip ir jis pats, gerai žinomus ir labai gerai vertinamus ne tik Lietuvos istorikų bendruomenės, bet ir užsienio šalyse. Jie atsakingai bei kokybiškai vertė tekstus, redagavo ir komentavo.

Skeptikas gal pasakys, kad mokslinių naujovių *Mindaugo knygoje* nedaug. Tiesos tokiame pasakyme yra. Bet šiuo atveju svarbiau yra visuomeninis efektas, o dėl jo ginčytis netenka. Į Lietuvos valstybės sukakties minėjimo rūmą įmūrijama didelė, puikios kokybės plyta. Lietuvos istorijos mylėtojas, rašytojas ir skaitytojas, mokytojas ir mokinys, vienu žodžiu, visuomenė gauna įdomią ir vertingą knygą. Dabar jau jų eilė ją skaityti ir pagal poreikius bei išgales naudoti.

Zigmantas Kiaupa

Knygos rengėjai dėkoja jos idėjos autoriui, nuoširdžiam rėmėjui prof. dr. Zigmantui Kiaupai. Dėkojame Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijai, Lietuvos kultūros ministerijos Bibliotekų ir leidybos skyriaus vadovei Rasai Balčikonytei, tos pačios ministerijos Etninių reikalų departamento vyriausiajai specialistei Onai Šaltytei. Už supratimą ir paramą dėkojame buvusiam Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo valdybos pirmininkui, prof. habil. dr. Pranui Grybauskui, taip pat Lietuvos istorijos instituto direktoriui, doc. habil. dr. Alvydui Nikžentaičiui.

Darius Antanavičius, Darius Baronas,
Artūras Dubonis, Rimvydas Petrauskas

ĮVADAS

PAVĖLUOTAS KARALIAUS MINDAUGO PAGYRIMAS

Iki tautinio sąjūdžio įsisiūbavimo XIX a. pabaigoje lietuvio savivokoje Mindaugui ypatingo dėmesio nebuvo skiriama. Lietuvos valstybė nebeegzistavo, dažnas Europos intelektualas jos nebepastebėdavo jau nuo unijos su Lenkijos Karalyste Liubline 1569 m. Lietuvių bajorija apie savo valstybės įkūrėją jei žinojo, – žinojo tik tiek, kiek apie jį rašė rusų metraščiai ar vokiškos Livonijos bei Prūsijos kronikos. Iš Lietuvos valdovų tik Gediminas XIV a. pradžioje paskutinysis dar prisiminė Mindaugo krikštą ir atsimetimą nuo jo – nors jam tai jau galėjo „priminti" Rygos arkivyskupas. Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, siekdamas Lietuvos karaliaus vainiko 1429–1430 m., tylėjo apie Mindaugo karalystę, nenorėjo jo pripažinti vienu iš savo pirmtakų. Tai netiesiogiai paliudija karaliaus Jogailos įgaliotinių argumentai kryžiuočiams per 1413 m. derybas su Vokiečių ordinu dėl Žemaitijos sienų. Vilniaus universiteto profesorius ir rektorius, „Lietuvos istorijos" lotynų kalba autorius Albertas Vijūkas-Kojalavičius (1609–1677), mėgindamas atrasti Lietuvos valstybę jo laikais ištikusių nelaimių priežastis (Rusijos ir Švedijos invazija XVII a. viduryje, Bogdano Chmelnickio sukilimas Ukrainoje), buvo tvirtai įsitikinęs, jog būtent Mindaugo laikais „tapo padėti pamatai būsimai lietuvių vidaus nesantarvei bei jų valstybės pragaiščiai". Lietuvių tautinis sąjūdis XIX a. antrojoje pusėje Mindaugą ištraukė iš užmaršties. 1905 m. kunigas Jonas Totoraitis apgynė disertaciją ir pagal ją buvo išleista knyga[1] – pirmoji lietuvio mokslinė

[1] J. Totoraitis, *Die Litauer unter dem König Mindowe bis zum Jahre 1263*, Freiburg, 1905; J. Totoraitis, *Mindaugas Lietuvos karalius*, Marijampolė, 1932.

studija apie Mindaugą lietuviškai. Kalbininkas Kazimieras Būga rekonstravo karaliaus vardo lietuviškąją lytį – Mindaugas, o ne *Mandagus* ar *Mindaugis*[2]. Prieš gerą dešimtmetį buvo rekonstruota ir Mindaugo karūnavimo data – 1253 m. liepos 6-oji[3], – ji tapo Lietuvos valstybės švente. Nuo gilios užmaršties iki didžiausio išaukštinimo – tai pirmojo ir vienintelio Lietuvos karaliaus pomirtinis likimas lietuvių istorinėje savimonėje.

Lietuvos valdovą jo laikų žmonės taip pat vertino skirtingai, buvo pasidaliję tarsi į dvi stovyklas: rusų ir krikščionių iš Livonijos. Pirmiesiems Mindaugas – žmogus, papirkinėjantis sąjungininkus, nusiperkantis, kai jų prireikia. Livonijos ordino riteriai tai vadino karališku dosnumu, juk garbingiems valdovams įprasta keistis dovanomis. Už valstybei naudingus popiežiaus kurijos sprendimus irgi tekdavo dosniai užmokėti. Lietuvos karaliui išimtys nebuvo daromos. Livonijos ordino riteriai nieko smerktina neregi, kad, rusų supratimu, Mindaugo karalystė Lietuva kuriama klasta, apgaule, skriauda giminaičiams, net susidorojimu su jais. *Samodieržec* (vienvaldys) – tulžingai apibendrina rusų metraštininkas. Tačiau kuriant valstybę pralietas kraujas yra natūralus dalykas. Šv. Tomas Akvinietis ką tik buvo rašęs, jog valstybės teorija remiasi karo mokslu. O karai būna teisingi ir neteisingi. Neteisingi – nuodėmė, bet ją galima atpirkti atgaila. Livoniečiams Mindaugas – doras krikščionis, laikęsis duoto žodžio. Bet rusai gerai žino, kad lietuvių karaliaus krikštas apgaulingas, jis mielai tebeaukoja savo dievams ir laikosi pagoniškų papročių. Šviesaus atminimo, žiauriai nužudytas karalius, – palankiai Mindaugą prisimena popiežius Klemensas IV 1268 m. Juk velionis įkūrė sakralizuotą erdvę – krikščionišką Lietuvos karalystę, – kurią krikščionims reikės išplėšti iš pagonių rankų[4].

Toks žmogus, kurio praeities šaltiniai neįstengia apibūdinti vienodai, atliko darbą, kurio vardas – Lietuvos valstybė. Iš pradžių Mindaugas tebuvo pirmasis tarp kelių galingų Lietuvos kunigaikščių, kuriuos į vieningą interesų kūną sujungė aukšta paveldima kilmė, artimos giminystės ryšiai ir bendri tikslai kaimynų atžvilgiu: gintis nuo jų ir juos pulti, siekiant karo grobio – santykinai lengvo ir greitai įgyjamo turto, taip pat noras valdyti svarbius tarptautinius prekybos kelius Dauguvos ir Nemuno upėmis. To Mindaugui maža.

[2] K. Būga, *Apie lietuvių asmens vardus*, Vilnius, 1911, p. 23–24. Taip pat žr.: *Lietuvių tauta*, 1911, kn. 1.

[3] E. Gudavičius, Mindaugas' Coronation, *Gimtasis kraštas*, 1988, Nr. 31, p. 7; E. Gudavičius, Mindaugo karūnacija: Faktai ir jų esmė, E. Gudavičius, *Lietuvos europėjimo keliais: Istorinės studijos*, sud. A. Bumblauskas, R. Petrauskas, Vilnius, 2002, p. 336 (pirmą kartą išspausdinta: E. Gudavičius, Mindaugo karūnacija, *Politika*, 1991, Nr. 18, p. 18–20).

[4] Šventų, sakralizuotų vietų kaip Jeruzalė Baltijos regione XII–XIII a. nebuvo. Jų atsiradimas reikšmingas Kryžiaus karams prieš lietuvius ir kitas gentis ideologiškai pagrįsti. Šiuo klausimu įdomios C. Carpini mintys, žr.: К. Карпини, Крестовые походы без Святой Земли: сакральность пространства во времена Миндаугаса, *Литва эпохи Миндаугаса и ее соседи: исторические и культурные связи и параллели. Тезисы международной научной конференции, 11–12 декабря 2003 г.*, Москва, 2003, с. 23.

Panoro valdyti vienas. Istorijos šaltiniai pabrėžia Mindaugą siekus garbės, jo savimeilę ir nepakantumą. Jis atima tėvonines žemes iš kunigaikščių, dar nesenų draugų, ir prijungia prie savo Lietuvos. Senoji diduomenė priverčiama trauktis, viešpačiui nepasidavę naikinami fiziškai. Karalius negailestingas, valingas, atkaklus ir nuoseklus. Per trejus metus diplomatijos priemonėmis pasiekė, kad popiežius Lietuvai skirtų vyskupą, priklausomą tik nuo Šventojo Sosto, o ne nuo Rygos arkivyskupo. Mindaugas atviras naujovėms ir glaudesniems ryšiams su krikščioniškaja Europa. Jis rašė laiškus popiežiui, svarbius klausimus sprendė asmeniškai susitikdamas su Livonijos ordino magistru. Lietuva tampa ne tik Europos karalyste, bet ir atskira bažnytine provincija su Apaštalų Sostui pavaldžiu vyskupu Kristijonu. Mindaugas Išmintingasis! Popiežius Inocentas IV 1253 m. rugpjūčio 21 d. rašte išskiria išmintingą ir dievotą Mindaugo dosnumą. „Juk išmintingu laikomas esi", – antrina Mindaugo nuskriausti žemaičiai 6397-oje „Eiliuotosios Livonijos kronikos" eilutėje. Jie argumentuoja remdamiesi vardo *Mindaugas* lietuviška etimologine reikšme „daug menąs", t. y. išmanus, mintrus[5].

Kaip patyręs pagonių žynys Lietuvos karalius puikiai numatė Lietuvos ateitį. Priekaištai stačiatikiu tapusiam sūnui Vaišelgai liudija, kad Mindaugas iš Rytų apeigų krikščionių tikėjimo nesitikėjo jokios politinės naudos Lietuvai. Į Vakarų krikščioniškąjį pasaulį Lietuva turėjo įsijungti kaip didelė, katalikiška, lietuvių ir daugelio baltų žemių karalystė. Nors karaliaus vainiką Mindaugas gavo perleisdamas dalį Lietuvos žemių, deja, kartu su Žemaitija, tačiau iš kitų pagonių, pirmiausia jotvingių, rimtai rengėsi išplėšti žemes Kristaus tikėjimui. Apie šiuos karaliaus ketinimus yra kalbama popiežių Inocento IV, Aleksandro IV 1251 m. liepos 17 d. ir 1255 m. kovo 6 d. raštuose. Lietuva rengta tapti Kristaus tikėjimo misioniere. Tai buvo paties aukščiausio laipsnio tų laikų europolitikos užduotis. Mindaugo karalystė atsidūrė šių uždavinių forposte. Vokiečių ordino misija Baltijos kraštuose galėjo pasibaigti, o grėsmė lietuviams, prūsams, latviams ir kitiems baltams – išnykti. Taip Mindaugas gavo galingą ginklą prieš Vokiečių ordiną – ir ne be Livonijos ordino magistro Andriaus pagalbos (vėliau „saviškiai" jį atstatydins iš pareigų), – tačiau juo nespėjo pasinaudoti.

Karaliaus krikščionėjimui ir misijiniams ketinimams aiškiai nepritarė kai kurie įtakingi jo giminaičiai Lietuvoje ir karingieji žemaičiai. Pasipylė kaltinimai.

Mindaugas pasmerktas būti kaltu. Seserėnas kunigaikštis Treniota su žemaičiais kaltino parsidavimu krikščionims, išbarstant Lietuvai priklausančias žemes. Krikščionims atrodė, kad Mindaugas negina nuo pagonių Lietuvos vyskupo, t. y. jis – nuodėmingas krikščionis.

[5] A. S[alys], Mindaugas: Vardas, *Lietuvių enciklopedija*, t. 18, Boston, 1959, p. 494.

Iš senosios Kijevo rusų valstybės paveldėtojos Haličo Voluinės kunigaikštystės interesų sferos tolstanti krikščioniška Lietuva, anot jų metraščio, – nusikalstamų Mindaugo darbų rezultatas. Jis kaltas dėl barnio su stačiatikių krikštą priėmusiu ir vienuolyne užsidariusiu sūnumi Vaišelga. Kryžiuočių vyresnybė vėliau jį kaltino už atsimetimą nuo krikščionybės. XVII a. jis kaltas dėl Lietuvos ir Lenkijos valstybės nuosmukio. Ir mūsų laikais prof. Konstantinui Jablonskiui kaltas dėl „Lietuvos valstybinės organizacijos griovimo“[6]. Mindaugo karalystės sukūrimas – nusikaltimas? Paradoksalu, bet Lietuvos karalystės pamatai susvyravo dėl, Hipatijaus metraščio nuomone, nusikalstamo Mindaugo veiksmo. Čia įsipynė moteris ir neriboti senstelėjusio valdovo įgeidžiai: už kunigaikštienės Daumantienės pagrobimą iš kunigaikščio Daumanto Nalšiškio jis buvo sąmoksliškai nužudytas giminaičių, kai visai to nesitikėjo.

Mindaugo lemtis – žmogiškai tragiška. Nėra ribos tarp negailestingo Mindaugo – žmogaus ir Mindaugo – lietuvių karaliaus. Žmogiškosios tuštybės skatinamas, nesirinkdamas būdų – o kas gi tais laikais elgdavosi kitaip? – plėtė tėvoniją Lietuvą, stiprino savo ūkį, didino savo garbę. Bet sukūrė Lietuvos valstybę: tėvoniją sau, tėvynę mums. XIII a. šeštajame dešimtmetyje ji gavo aukščiausią tarptautinį pripažinimą – karalystės statusą. Už ją aukščiau – tik popiežius ir Romos karalius (imperatorius). Vėliau karalystė dingo, bet Lietuvos valstybė išliko. Mindaugo giminaičiams Treniotai su Tautvilu nepavyko pasidalyti 1263 m. nužudyto karaliaus turto. Taip stipriai valstybė buvo sulydyta į viena. Ji tapo neįveikiamu sprangiu kąsniu godiems kaimynams, o jos tautai – išlikimo ir gerovės sąlyga, savimonės šaltiniu.

Artūras Dubonis

[6] Z. Ivinskis, *Lietuvos istorija: Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 157, 27 nuoroda [cituojama prof. K. Jablonskio 1959 02 10 laiške Zenonui Ivinskiui išdėstyta nuomonė]: „Iš viso Mindaugas tebuvo Ordino statytinis, rėmęsis savo krašte nelietuviška karine jėga, neitralus kryžiaus žygiuose prieš Lietuvos žemes, jis visai nebuvo joks tikras Lietuvos valdovas, bet savanaudiškais tikslais daug prisidėjęs prie Lietuvos valstybinės organizacijos griovimo, bet nesugebėjęs jos sugriauti. Aš jį visai niekinu, tai neginčijamas dalykas, ir aš tos pažiūros nenoriu primesti, bet jo garbinti nėra pagrindo“.

BELATED PRAISE FOR KING MINDAUGAS OF LITHUANIA

Before the Lithuanian national revival gained momentum in the second half of the nineteenth century, Mindaugas did not receive much attention from Lithuanians. The state of Lithuania had long ceased to exist and many even well-read Europeans failed to recognise its distinctiveness even from so early a time as that of the Union of Lublin, concluded with the Polish Crown in 1569. If the early–modern Lithuanian nobility had any knowledge of Mindaugas at all this was no more than information gleaned from Russian chronicles and similar material from Prussia and Livonia. Among Lithuanian rulers Gediminas (1316–1341) was the last to recall the baptism of Mindaugas and his subsequent desertion from the Catholic camp, but, arguably, even this information could have been passed on to him by the Archbishop of Riga, Frederick von Pernstein (1304–1341). When Grand Duke Vytautas of Lithuania (1392–1430) came to aspire for a royal crown in 1429–1430, he neither referred to King Mindaugas, nor was willing to recognise him as one of his predecessors. An indirect witness to this view is provided by representatives of the Polish King Władysław II Jogaila (1386–1434, and Supreme Duke of Lithuania), when in 1413 he and Vytautas conducted negotiations with the Teutonic Order's representatives concerning the frontier between the *Ordensstaat* and Žemaitija (Samogitia). In the seventeenth century the Jesuit Albertas Vijūkas-Kojalavičius (W. Kojałłowicz 1609–1677), who was a prominent historian and also rector of Vilnius University, gave a clear expression in his Latin "Lithuanian History" to the view that the roots of the country's current calamities (mid-seventeenth-century Russian and Swedish invasions, the Cossack revolt led by Bogdan Khmelnitsky) had already been planted in the times of Mindaugas, when

"the seed of internal discord among the Lithuanians had been sown". Only in the second half of the nineteenth century did the Lithuanian national revival movement recall Mindaugas from oblivion. The first academic study devoted to Mindaugas and written by a Lithuanian scholar, came from the pen of Father Jonas Totoraitis: he defended his doctoral thesis at Freiburg University (Switzerland) and in 1905 published it as *Die Litauer unter dem König Mindowe bis zum Jahre 1263*. About this time a prominent Lithuanian philologist, Kazimieras Būga reconstructed a Lithuanian form for Mindaugas's name which superseded the previously used *Mandagus* or *Mindaugis*. Only some ten years ago a Lithuanian historian named Edvardas Gudavičius advanced the opinion that the coronation of Mindaugas must have taken place on 6 July 1253, and now this date has become a national holiday in modern Lithuania. In 2003 the people of Lithuania celebrated in a solemn and festive manner the 750th anniversary of the establishemnt of the Lithuanian kingdom and the coronation of Mindaugas. This is how Mindaugas stands in Lithuanian historical consciousness; he has come from almost total oblivion and now has reached the sublime peak of having been the first and only crowned king of Lithuania.

The contemporaries of Mindaugas treated his personality differently as well, and their opinions fall into two large camps, Russian Orthodox and Livonian Catholic. The former saw in him a ruler who was quick to give bribes and thus to secure allies for himself, while the same procedure in the eyes of the Livonian knights was regarded as royal generosity, a phenomenon of gift-exchange that was so charactersitic of relations between honourable rulers. The decisions made by the papal curia for the sake of the state had also had their own considerable price. No exception was made for the king of Lithuania. The Livonian knights did not see anything worthy of condemnation in the fact that the kingdom of Lithuania was being built, as Russians were quick to observe, by means of perfidy, deception and harm, even unto death, that was being done to royal kin. The rule of Mindaugas was epitomized as autocracy in the Russian chronicler's diatribe. It was, however, quite natural in terms of contemporary politics to spill blood while concentrating one's monarchical power. At this time St. Thomas Aquinas noted that the theory of state relied on war theory. And wars may be just or unjust. Unjust wars are sinful, but sin could be atoned for by penance. In the eyes of the Livonian authorities Mindaugas was an honest Christian, who kept his promisses. At the same time Russians knew all too well that the baptism of the Lithuanian king was false, that he was not averse at sacrificing to the old gods and that he observed pagan rites. In the eyes of Pope Clement IV, Mindaugas remained, however, a ruler of bright memory (*clare memorie*) who had been killed ruthlessly by the sons of perdition, as was stated in a papal bull of 1268.

Such is the man whom the sources could not characterize unambiguously and who virtually founded the Lithuanian state. At the outset Mindaugas was one among several powerful Lithuanian princes, who all were distinguished by noble blood, tied together by interlocking system of kinship, and sharing common interests with regard to their neighbours. These interests were not particularly refined: defence against enemies and military raids to their territory. Military campaigns were a rather lucrative source of income in a form of booty and a rather effective means to strive for control over trade routes stretching along the Nemunas and the Daugava rivers. But all this could not satisfy Mindaugas. He opted for monarchical rule. Historical sources underline how Mindaugas sought honour, how proud he was and how intolerant he was to others. He expropriated the princes who had previously been his friends and annexed their patrimonial lands to "his" Lithuania. The old aristocracy was compelled to retreat; those who did not succumb to his rule were killed. The king was remorseless, self-willed, stubborn and consequential in his actions. Within three years by means of diplomacy the king led the Pope to order the consecration of a bishop for Lithuania who was directly subordinate to the Holy See, not the Archbishop of Riga. Mindaugas was open to innovations and was eager to establish closer contacts with Christian Europe. He send off letters addressed to the pope, he discussed the more urgent issues in personal meetings with the Livonian Master of the Teutonic Order. Lithuania became not only one of Europe's kingdoms, but also a separate ecclesiastical province with a bishop, Christian, subordinate to the Roman See. Mindaugas the Wise! In his letter of 21 August 1253 Pope Innocent IV singled out Mindaugas for his wisdom and pious generosity. Pagan Žemaitijans echoed much in the same tune: "You, who are held to be wise" (The Livonian Rhymed chronicle, line 6397). Their argument was based on some kind of etymological interpretation of the name *Mindaugas*, a compound of "wisdom" *(mintis)* and "much" *(daug)*.

Mindaugas may resemble a well-versed pagan soothsayer in that he was able to forsee the future of Lithuania. His reproaches to his Orthodox son Vaišelga bear witness to the king's view that he did not see any political assets for Lithuania from the Eastern Orthodox faith. Lithuania had to accede to Western Christendom as a vast Catholic kingdom that would have included many lands of Lithuanians and other Balts. Although Mindaugas had to pay for his roayl diadem with some Lithuanian lands, including Žemaitija, which on this occasion were conceded to the Teutonic Order in Livonia, he actively strove to subjugate other pagans, notably the Yatvingians, to his rule and thus to win them over for the Christian faith. Of such aspirations we are informed from the papal bulls issued by Innocent IV on 17 July 1251 and Alexander IV on 6 March 1255. Lithuania was being

prepared to act as a transmitter of the Christian Faith. In those times this may be regarded as one of the major tasks in European politics. And the Kingdom of Mindaugas found itself in the vanguard of this task. The mission of the Teutonic Order in the Baltic region could well have been brought to its end, and the threat to the existence of Lithuanians, Old Prussians, Latvians, and other Balts could well have disappeared as a result. In this way Mindaugas received a weapon against the pretensions of the Teutonic Order with the help of one of its members, Master Andreas von Stirland, whom his Livonian brethren dismissed from office some time later. The problem was that he did not manage to make much use of it.

The king's Christian missionary zeal was not acceptable to some of his influential relatives in Lithuania and to a considerable number of warlike pagans in Žemaitija. The floodgate was opened for charges to be laid against him.

Mindaugas was doomed to be guilty. Treniota, the son of his sister, in company with Žemaitijans, accused Mindaugas of his allegiance to his Christain friends at the expense of Lithuanian lands. In their turn Christians did not see Mindaugas as being active enough in defending the bishop of Lithuania against the pagans with the probable implication being drawn thereby that he was likely to be a sinful Christian. The retreat of Christian Lithuania from the sphere of influence of Galich–Volhynia, a successor-state to Kievan Rus', was due, according to the opinion of the Russian chronicler, to the criminal-like activities on the part of Mindaugas. The latter was made guilty for his altercations with his Orthodox son Vaišelga, who ultimately became a monk. In the eyes of the Teutonic Order Mindaugas became a scape-goat for refusing to persevere in the Christian Faith. In the seventeenth century he became, as it were, responsible for the decline of the Polish-Lithuanian Commonwealth. Even in our times, the historian Konstantinas Jablonskis charged Mindaugas "with destruction of the organization of the Lithuanian state". Is it correct to accept the view that the establishment of the kingdom can be regarded as a crime? It may sound paradoxical, but the very foundations of the kingdom began to crack, in the view of the Russian chronicler, in the wake of Mindaugas's criminal misdeeds. A woman and unrestrained desire on Mindaugas's part played their role in the ensuing collapse. After the death of his wife Mindaugas took the wife of prince Daumantas and after a while he fell victim of revenge in quite unexpected circumstances.

The fate of Mindaugas in terms of human experience was tragic. There can be no line of delimitation drawn between remorseless Mindaugas and the Lithuanian king. Inspired by human vanity he sought in every possible way (and who acted otherwise in those distant times?) to expand his patrimonial lands in Lithuania, to increase his own wealth and

fame. But he established the Lithuanian state: a patrimony for himself and a motherland for us. By becoming a kingdom in the middle of the thirteenth century Lithuania received the international recognition on honourable terms. In rank only the Pope and the Holy Roman Emperor were superior to kings. The Kingdom however disappeared some time later, but the Lithuanian state survived. The relatives of Mindaugas, Treniota and Tautvilas, could not come to terms as regards the partition of the late Mindaugas's legacy. By this time the state was so firmly cemented. It became an insurmountable obstacle in that its avaricious neighbours could never assimilate it once and for ever. The Lithuanian state was and is the prerequisite for the survival and well-being of the nation, and the reservoir of its self-consciousness.

* * *

"The Mindaugas book" devoted to the 750th anniversary of the Lithuanian state includes almost all written sources, in Lithuanian translation, which are representative of Mindaugas and his kingdom (chapter II). The selected sources include also such specimens which do not have a direct link to Mindaugas, but they could not be omitted, in the editors' opinion, because they allow readers to form an idea of how the Lithuanian statehood came into existence at the end of the twelth and the first half of the thirteenth century (chapter I, and part of chapter III). It was a rather difficult task to select the fragments to be translated from the narratives sources: Russian and Latin chronicles. It did not seem necessary to reproduce the texts of Henry of Livonia, Hermann of Wartberge, or of the Ipat'evskaia chronicle *in extenso* (this would have caused the unreasonable extension of this book and we also bore in mind that a number of these chronicles have been translated into Lithunian already, and the audience interested in Lithuanian history is familiar with them). So we decided to translate rather extensive passages that speak of Lithunians or Lithuania (chapter III). Such information should help one become more familiar with the society of those times, it should help better to understand the motives of rulers, and provide the wider context for the documentary sources such as charters, acta, papal bulls, letters. The book also includes those fragments from the sources of the late thirteenth and fourteenth centuries which show how the memory of the Lithuanian kingdom was kept alive and how it came gradually to be obscured in the course of time (chapter IV). Mindaugas, the remorseless ruler, the not-so-good Christian, as he was depicted in the Ipat'evskaia chronicle was the basis for historians who produced their literary work from the second half of the fifteenth century onwards. So chapter V came to include the most authoritative writers beginning with the Polish chronicler Jan Długosz

and ending with Albert Vijūkas-Kojalavičius, that is the story of this book stops at the middle of the seventeenth cenury. Amongst them one can find not only the writers from Poland or the Grand Duchy of Lithuania, but also the Muscovite and Prussian authors.

The book also includes the entire text of the Livonian Rhymed Chronicle, whose translation into Lithuanian is published here for the first time. We wished to preserve this as a distinct work, so a preface to it is to be found in part two of this book.

Artūras Dubonis

Translated by Darius Baronas

ŠALTINIAI

„Mindaugo knygoje“ pirmiausia stengėmės pateikti visus su Mindaugu ir jo karalyste susijusius Lietuvos istorijos šaltinius (II skyrius). Dalis parinktų šaltinių nėra susijusi su pirmuoju karaliumi, tačiau svarbi, nes atskleidžia lietuvių judėjimą link valstybingumo XII a. pabaigoje – XIII a. pirmojoje pusėje (I ir iš dalies III skyriai). Sunkiausia buvo išrinkti verstinus fragmentus iš naratyvinių šaltinių: metraščių (analų) ir kronikų. Skelbti visus Henriko Latvio, Hermano Vartbergės, Hipatijaus (Ipatijaus) metraščio ar kitus tekstus neatrodė realu, nes būtų keleriopai išaugusi rinkinio apimtis, be to, kai kurie jų yra skelbti lietuviškai ir istorija besidominčiai visuomenei pasiekiami (nors tie vertimai turėjo būti tikslesni[1]). Todėl išvertėme plačius su Lietuva, lietuviais ir Mindaugu susijusius metraščių (analų) ar kronikų fragmentus (III skyrius). Jie turėtų palengvinti tų laikų visuomenės pažinimą, paaiškinti jų valdovų elgesio motyvus, praplėsti oficialiųjų šaltinių – dokumentų (aktų), raštų, bulių ir laiškų – informaciją. Surinkę įvairias XIII a. pabaigos – XIV a. pabiras apie Mindaugą, siekėme pateikti to laiko politinės atminties apie Lietuvos karalystę specifiką: pagrindiniai atminties faktai, pagrindiniai saugotojai, pagrindiniai vartotojai (IV skyrius). Pagal Hipatijaus metraštį kuriamo Mindaugo įvaizdžio užuomazgos – kietas negailestingas valdovas, nelabai tikęs krikščionis – intelektualų raštuose ryškėjo XV a. antrojoje pusėje. V skyriuje sudėjome pagrindinius pirmojo lietuvių karaliaus vertinimus to meto literatūroje nuo Jono Dlugošo iki Alberto Vijūko-Kojalavičiaus (XV a. antroji pusė – XVII a. pirmoji pusė), ir ne tik LDK, bet ir Maskvos Didžiojoje Kunigaikštystėje bei Prūsijos kunigaikštystėje.

[1] Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronikos*, par. J. Jurginis, Vilnius, 1991. Recenzija: [A. Dubonis], *Lietuvos istorijos metraštis 1992*, Vilnius, 1994, p. 223–231.

Visos „Eiliuotosios Livonijos kronikos“ lietuviškas vertimas Lietuvoje skelbiamas pirmą kartą. Šiame rinkinyje norime išsaugoti jos, kaip atskiro kūrinio, statusą, todėl antroje knygos dalyje kartu su visu tekstu įdedama jos pratarmė.

Iš vertimui surinktų šaltinių čia plačiau aptariame tiesioginius iš Mindaugo epochos arba jam artimų laikų. Tai gana vientisi ir stambūs kompleksai arba didesni jų fragmentai: dokumentai (aktai), bulės, raštai, laiškai, metraščiai (analai), kronikos. Neaptarėme IV ir V skyrių duomenų šaltinių, kurie yra vėlyvesni (pavyzdžiui, apie Mindaugo įvaizdžio formavimąsi), nėra savarankiški karaliui ir jo epochai skirti kūriniai, o tik daugiau ar mažiau reikšmingi intarpai kituose oficialiuose arba istoriniuose publicistiniuose kūriniuose, kuriuose sprendžiamos aktualios politinės, ideologinės, moralinės, dvasinės Lietuvos visuomenės, valstybės ir jos santykių su kaimynais problemos XIV–XVII a.

LOTYNIŠKIEJI ŠALTINIAI

Skelbiamus Mindaugo epochos lotyniškus tekstus tipologiškai ir chronologiškai galima suskirstyti į tris grupes. Pirmąją grupę sudaro vienalaikiai aktai, antrąją – įvairaus pobūdžio vienalaikiai naratyviniai šaltiniai: kronikos, metraščiai, geografiniai aprašymai ir pan. Trečiąją grupę sudaro XIII a. pabaigos – XV a. pradžios įvairūs aktų ir naratyvinio pobūdžio tekstai, kuriuose dar pasitaiko užmarštin grimztančios Mindaugo epochos faktų, vis labiau temdomų bendro pobūdžio vertinimų.

Aktų grupę chronologiškai galima suskirstyti į tris laikotarpius: (1) nuo XIII a. trečiojo-ketvirtojo dešimtmečio iki 1251 m.; (2) nuo 1251 iki 1263 m. rudens; (3) nuo 1263 m. rudens iki septintojo dešimtmečio pabaigos. Su Lietuva susijusių aktų iki 1251 m. yra mažai. Tai daugiausia pavieniai paties Lietuvos vardo ir lietuvių paminėjimai popiežiaus Inocento IV raštuose. Antrojo laikotarpio ribas apibrėžia 1251 m. liepos mėnesio Inocento IV bulės dėl Mindaugo krikšto bei karūnacijos ir paties Mindaugo žūtis 1263 m. rudenį. Kiekybiniu požiūriu šis laikotarpis pats gausiausias. Išverstos visos Inocento IV ir Aleksandro IV bulės, tiesiogiai susijusios su Mindaugu, visi autentiški ir falsifikuoti Mindaugo dovanojimai[2], taip pat visi kiti svarbiausi Mindaugo krikšto ir karaliavimo laikotarpio aktai, kuriuose minima Lietuva ir lietuviai. Išimtis padaryta tik kelioms 1257 m. Aleksandro IV bulėms dėl kryžiaus žygio skelbimo prieš lietuvius, nes šie dokumentai jau buvo versti į lietuvių kalbą. Paskutiniajam laikotarpiui priskirtini keli Urbono IV, Klemenso IV ir Čekijos

[2] K. Maleczyński, W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253–1261, *Ateneum Wileńskie*, t. 11, 1936, s. 1–56.

karaliaus Pšemislo Otokaro II dokumentai, susiję su nauju kryžiaus žygiu prieš lietuvius. Jie užbaigia vienalaikių Mindaugo epochos aktų grupę.

Visus aktus stengtasi versti iš geriausių kuo naujesnių mokslinių leidimų. Ties kiekvienu aktu atskirai pažymima, kur paskutinį kartą publikuotas originalas lotynų kalba. Pačių originalų (rankraščių) tikslių signatūrų nenurodome ir neieškojome, nes tai nėra šio leidinio tikslas. Originalų signatūros paprastai pateiktos mokslinių publikacijų konkrečių aktų aprašuose. Turėtina galvoje, kad po Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų kai kurių aktų originalų saugojimo vieta yra pasikeitusi. Dėl vertimo pasakytina, kad tiesiogiai su Mindaugu susijusių aktų tekstai (popiežių bulės, paties Lietuvos karaliaus dovanojimai) išversti visi, išskyrus popiežių bulių koroboracinių formulių dalis, kurios praleistos, nes neteikia jokios istorinės informacijos, juoba, kad dėl sustabarėjimo ir juridinio įprastumo jos dažniausiai būdavo praleidžiamos net pačiose Vatikano registrų knygose, kurių dėka daugelis šių aktų ir pasiekė mūsų dienas. Vatikano registruose konkretūs karalių (taip pat ir Mindaugo), kunigaikščių, arkivyskupų, vyskupų ir kitų bažnyčios pareigūnų vardai dažnai būdavo praleidžiami tekste paliekant nedidelį tarpą su dviem taškais; verčiant tekstus šiam leidiniui vardai neatstatomi, paliekama taip, kaip yra originale, tuos taškus apskliaudžiant lenktiniais skliaustais (..). Kitų aktų išverstos tik svarbiausios su Lietuva susijusios atkarpos. Praleistos vietos žymimos – <...>.

Kad skaitomas tekstas būtų aiškesnis, leidinio rengėjai į šaltinio tekstą įterpė papildomus paaiškinančius žodžius ar frazes. Jie pažymėti stačiuose laužtiniuose skliaustuose: [*žodis ar frazė*].

Iš **antrosios grupės vienalaikių naratyvinių tekstų** išskirtina: Henriko Latvio kronika, lenkų metraščiai ir anoniminio autoriaus apie 1255 m. parašyta ir istoriografijoje tradiciškai „Pasaulio (žemių) aprašymu“ vadinama įžanga ar įvadas neišlikusiam didesniam istoriniam darbui apie totorių kilmę.

Henrikas Latvis buvo Rygos vyskupijos kunigas iš Rygos vyskupo aplinkos. 1225–1227 m. globėjo nurodymu jis sukūrė kroniką apie krikščionybės įvedimą Livonijos gentyse. Todėl didžiausi nuopelnai šioje veikloje atiteko vyskupui Albertui. Taip mėginta pagrįsti siekį Rygos vyskupiją paversti arkivyskupija, o vyskupą Albertą – arkivyskupu. Visa tai buvo organizuota popiežiaus legato, Modenos vyskupo Vilhelmo atvykimo proga. Popiežiaus legatas tvarkė naujakrikštų katechizavimo, vyskupijos administravimo ir panašius reikalus Livonijoje. Henrikas Latvis buvo jo vertėjas. Po Rygos vyskupo mirties 1229 m. kronikos autorius karjeros nepadarė ir iki gyvenimo pabaigos kunigavo (1259 m. jam jau buvo 72 m.). Henriko Latvio kronikos vertimas į lietuvių kalbą jau skelbtas, bet jis yra

netikslus. Turėdami tai galvoje, iš naujo išvertėme visas šios kronikos vietas, kuriose minima Lietuva ir lietuviai.

Lenkų metraščių (analų) žinios apie XIII a. Lietuvą yra labai skurdžios. Kiek smulkesnių žinių yra tik apie lietuvių plėšiamąjį žygį į Mazoviją 1262 m. Visi lenkų metraščių, kronikų, vyskupų katalogų, kalendorių tekstai, susiję su Mindaugo epochos Lietuva ir lietuviais, išversti. Vieno seniausių šios grupės Krokuvos metraščio nuorašas padarytas iki 1266 m. Jis buvo tęsiamas, užrašant kasmetinius įvykius, iki 1271 m. Darbas vyko Krokuvos vyskupo aplinkoje. Su šiuo metraščiu susijęs vadinamasis kalendorius – 1253 m. perrašytas senesnis, o naujasis vestas iki XV a. pabaigos. Metraštis ir kalendorius laikomi vertingu ir patikimu šaltiniu, nes įrašus darydavo amžininkai. Krokuvos kapitula darė vyskupų sąrašus, t. y. katalogą. Pirmasis Krokuvos vyskupų katalogas yra sukurtas XIII a. Traskos, Sendzivojaus ir Mažosios Lenkijos metraščiai sudarė vadinamąją Mažosios Lenkijos metraščių grupę, kurią iki 1325–1340 m. kūrė ir kompiliavo pranciškonai. Juose ryški Krokuvos pranciškonų metraščių 1288-ųjų m. kompiliacija; naudotasi kitų metraščių žiniomis ir pačių pranciškonų pildytais kasmetiniais įrašais nuo 1240 m. Didžiojoje Lenkijoje vestų metraščių centras – Poznanės kapitula. Yra du metraščiai: vienas apima 1192–1247 m., kitas – 1247–1273 m. laikotarpį su tęsiniu 1295–1311 m. Dėl Didžiosios Lenkijos kronikos sukūrimo laiko tebediskutuojama: vieni mano, kad ji sukurta XIII a., kiti laiko ją XIV a. kompiliacija[3].

Naujausias atradimas, susijęs su Mindaugo epocha, – 1979 m. amerikiečių mokslininko M. L. Colkerio paskelbtas anoniminio autoriaus „Pasaulio (žemių) aprašymas“. Pastaruoju metu G. Freibergas, diskutuodamas su anksčiau iškeltomis kitų mokslininkų hipotezėmis, šio geografinio įvado autorystę priskyrė lenkų dominikonui Šv. Jackui (św. Jacek Odrowąż)[4]. Šis geografinis įvadas išverstas visas, praleidžiant nedidelę Norvegijai skirtą atkarpą.

Iš **trečiosios lotyniškų tekstų grupės** minėtina Pranciškaus Molianiečio liudininkų apklausa, Hermano Vartbergės kronika, ginčas dėl Mindaugo dovanojimų autentiškumo per Benedikto Makros misiją 1413 m., Pauliaus Vlodkovico 1420 m. memorialas dėl Vokiečių ordino turimų privilegijų, ribojančių Lenkijos Karalystės ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teises į kai kurias valdomas žemes, teisėtumo.

Pranciškus Molianietis (Franciscus de Moliano), popiežiaus legatas, arkivyskupas, 1312 m. tyrė Livonijos ordino ir Rygos arkivyskupo bei miestiečių konflikto priežastis ir mastą. Veiklos padarinius vietiniams krikščionims jis įvertino Livonijos ordino ekskomu-

[3] J. Dąbrowski, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do 1480 r.)*, Wrocław [etc.], 1964, s. 229–239.

[4] G. Freibergs, The Descripciones Terrarum: Its Date, Sources, Author and Purpose, *Christianity in East Central Europe. Late Middle Ages*, Lublin, 1999, p. 180–201.

nikavimu[5]. Išliko tik dalis tyrimo medžiagos, vadinamoji liudininkų apklausa. Ji yra vertingas Mindaugo epochos istorijos šaltinis. Išverstos visos atkarpos, susijusios su Mindaugu.

Livonijos ordino magistro kapelionas, kunigas Hermanas Vartbergė, Livonijos kronikos autorius, 1358–1378 m. įvykius aprašo kaip liudininkas. Jo žinios apie Mindaugo laikus nėra originalios. Jos paimtos iš „Eiliuotosios Livonijos kronikos" bei vieno kito neišlikusio šaltinio ir apdorotos laikantis bendros kūrinio koncepcijos: Vokiečių ordino darbams šlovinti ir Rygos arkivyskupui bei miestiečiams menkinti. Mindaugas minimas nepateikiant jokio vertinimo – tik sausi faktai. Vis dėlto Mindaugo sūnaus Vaišelgos garbingas poelgis išlaisvinant krikščionybės išsižadėjusio tėvo įkalintus krikščionis pasakojamas palankiai. Visas šios kronikos vertimas į lietuvių kalbą jau yra skelbtas, todėl į šį rinkinį įtrauktos tik tos pataisytos vietos, kuriose dėstomi Mindaugo epochos įvykiai, susiję su Lietuva ir lietuviais.

Ginčas dėl Mindaugo dovanojimų autentiškumo per Benedikto Makros misiją 1413 m., vykstant deryboms su Vokiečių ordinu dėl Žemaitijos sienų, įdomus tuo, kad Vytauto ir Jogailos įgaliotiniai kategoriškai neigė ne tik aktų autentiškumą, bet ir paties Mindaugo egzistavimą apskritai! Dabar sunku pasakyti, kas lėmė tokią poziciją. Vis dėlto tai, kad sumanęs tapti karaliumi, Vytautas nesirėmė Mindaugo, kaip savo pirmtako, koziriu, byloja apie pagoniškos žodinės tradicijos silpnumą. Iš ginčo dėl Mindaugo aktų autentiškumo dedami tik Vytauto ir Jogailos įgaliotinių atsakymai, patys aktai nekartojami, nes jie atskirai skelbiami šiame rinkinyje. Savo pagrindine mintimi ir argumentais 1413 m. raštui artimas yra P. Vlodkovico 1420 m. memorialas. Vis dėlto jame Mindaugo egzistavimas jau pripažįstamas, nors mėginant apsidrausti nuo teisinių nesklandumų tvirtinama, kad jis buvo ne Lietuvos, bet kažkokios Letovijos karalius ir savo dovanojimus teikė būdamas Livonijos brolių nelaisvėje.

Darius Antanavičius

[5] S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*, iš anglų k. vertė O. Aleksa, Vilnius, 2000, p. 16.

RUSŲ METRAŠČIAI APIE XIII A. LIETUVĄ

Šiame rinkinyje skelbiamos svarbiausios rusų metraščių ištraukos apie Lietuvą XIII a. Rusų metraščiai yra vieni iš reikšmingiausių rašytinių šaltinių XIII a. Lietuvos istorijai pažinti. Iš karto būtina įsidėmėti, kad rusų metraščiai – ypač sudėtingas viduramžių istoriografijos reiškinys. Tai daugiasluoksniai kūriniai ir turinio, ir formos atžvilgiu. Juose atsispindėjo įvairiausia medžiaga: nuo miglose skendinčių epinių laikų iki amžininkų liudijimų, nuo neįprastų gamtos reiškinių fiksavimo iki oficialiosios dokumentacijos ar tarptautinių sutarčių, nuo folkorinių detalių iki visuotinai reikšmingų įvykių aprašymo. Iki mūsų dienų daugelio ankstyvųjų metraščių originalai neišliko, turimi tik jų nuorašai ar fragmentai, įtraukti į vėlyvesnius metraščius ar jų sąvadus. Nepaisant metraštinės tradicijos tęstinumo nuo XI a. iki pat XVIII a. pradžios, rusų metraščiams būdingas nevienodas požiūris į aprašomus reiškinius, įvykius ar veikėjus. Tai sąlygojo skirtingi metraščių autorių bei jų užsakovų požiūriai į juos supančią tikrovę. Metraščiuose pateikiama informacija paprastai nėra kalbėjimas apie tai, „kaip buvo iš tikrųjų“. Todėl norint adekvačiai interpretuoti pasakojimus ar net ir trumpesnes žinias reikia bent minimaliai susipažinti su jų atsiradimo aplinkybėmis, jų autorių idėjine orientacija, metraščių redakcijomis ir pan.

XIII a. Lietuvos istorijos pažinimui ypač vertingi Hipatijaus metraštis ir Naugardo Pirmasis Metraštis. Šių metraščių autorius pagrįstai galime laikyti Mindaugo amžininkais. Jų kūriniuose atsispindėjo Haličo-Voluinės kunigaikščių aplinkos ir Naugardo Respublikos elito požiūris į lietuvius ir Lietuvą.

Hipatijaus metraštis. Šio metraščio pavadinimas kilęs nuo Šiaurės Rytų Rusijos Kostromos miesto Hipatijaus vienuolyno, kuriam priklausė seniausias šio metraščio nuorašas. Pagal savo turinį – tai XIII a. pabaigos Pietų Rusios metraščių sąvadas, sudarytas iš 1198 m. Kijevo sąvado ir jį pratęsusio Haličo-Voluinės metraščio. Rusų mokslininko Boriso Klosso nuomone, šie metraščiai buvo sujungti Voluinės žemės Vladimiro mieste kunigaikščio Vladimiro Vasilkovičiaus laikais (1269–1289)[6]. Žinomi šie, ankstesni negu XIX a., Hipatijaus metraščio nuorašai: Hipatijaus, Chlebnikovo, Pogodino, Krokuvos, Jarockio, Jermolajevo.

Hipatijaus nuorašas (307 lapai, 1°) saugomas Rusijos mokslų akademijos bibliotekoje (БАН, 16.4.4) Maskvoje. Rankraštis datuojamas XV a. pirmojo ir antrojo dešimtmečių sandūra. Gali būti, kad jis buvo perrašytas „vakarų rusų žemėse“[7], t. y. Vytauto laikų

[6] PSRL-2, p. E. [7] Ten pat, p. F.

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje. Išskirtinis Hipatijaus nuorašo bruožas yra Haličo-Voluinės metraštyje pridėtos datos, kurių jo protografe nebuvo.

Chlebnikovo nuorašas (386 lapai, 1°) saugomas Rusijos nacionalinėje bibliotekoje (РНБ, F. IV.230) Sankt Peterburge. Pagrindinė rankraščio dalis datuojama XVI a. šeštojo ir septintojo dešimtmečių sandūra. Rankraštis kildinamas iš dabartinės Ukrainos teritorijos. XVII a. pradžioje dalis šio rankraščio lapų jau buvo prapuolę. Apie 1637 m. rankraštis buvo pataisytas – vietoj dingusių lapų buvo įdėti nauji, nurašyti nuo kito Hipatijaus metraščio nuorašo. Chlebnikovo nuorašo 2–7 lapai cinoberiu ir rašalu buvo taisomi pagal Tverės metraščių rinkinį. Šių pataisymų braižo analizė B. Klossui leido spėti, kad jų autorius buvo Stačiatikių Bažnyčiai ypač nusipelnęs Kijevo stačiatikių metropolitas Petras Mogila (1633–1646)[8].

Pogodino nuorašas (323 lapai, 1°) saugomas Rusijos nacionalinėje bibliotekoje (РНБ, собр. М. П. Погодина, № 1401) Sankt Peterburge. Rankraštis datuojamas XVII a. pirmojo ir antrojo dešimtmečių sandūra. Beveik neabejotina, kad šio nuorašo originalas buvo Chlebnikovo nuorašas. Nuorašas defektuotas, jame trūksta pradinių ir baigiamųjų lapų.

Krokuvos nuorašas (V+864+I, didelio formato lapai) laikomas Čartoriskių nacionalinėje bibliotekoje (A. Naruševičiaus kolekcija, t. 122) Krokuvoje. Istorikui Adomui Naruševičiui specialiai užsakytas nuorašas buvo perrašytas lotyniško alfabeto raidėmis apie 1795–1796 m. Rankraščio pagrindas – 1621 m. Stepono Četvertinskio užsakymu padarytas Pogodino nuorašas[9].

Jarockio nuorašas (II+243 lapai, 1°) laikomas Rusijos mokslų akademijos bibliotekoje (БАН, 16.4.4) Maskvoje. Rankraštis datuojamas 1651 m. Jis buvo surašytas Mikalojaus Atsiskyrėlio vienuolyne Kijeve. Rankraštyje yra ypatingoji Hipatijaus metraščio redakcija (f. 1–231v), įrašai apie 1299–1315 m. Vengrijos, Lenkijos ir Lietuvos įvykius, pastraipa „Apie metropolito Petro žodį“ (f. 231v–232v) bei „Pasakojimas apie Mamajaus sutriuškinimą“ (f. 232–242v).

Jermolajevo nuorašas (319 lapų, 1°) saugomas Rusijos nacionalinėje bibliotekoje (РНБ, F. IV.231). Rankraštis datuojamas XVIII a. pradžia. Jo turinys toks pat kaip ir Jarockio rankraščio.

Jarockio ir Jermolajevo nuorašų pagrindas buvo Chlebnikovo nuorašo kopija, kurios pradžia buvo redaguota pagal Tverės metraščių sąvadą, o likusioji teksto dalis – pagal kitą, ko gero, labai seną Hipatijaus metraščio nuorašą. Ši redakcija atsirado apie 1635 m., ją sukūrė metropolitas Petras Mogila arba jam artimi žmonės[10].

[8] Ten pat, p. H. [9] Ten pat, p. I–J. [10] Ten pat, p. K–M.

B. Klossas, atlikęs rankraščių analizę, padarė gana įdomias įžvalgas apie Chlebnikovo ir vėlesnių nuorašų funkcionavimą. Šio tyrinėtojo nuomone, Chlebnikovo nuorašas buvo surašytas Kijevo Pečiorų vienuolyne, kuriam jis tikrai priklausė 1621 m. Tais metais nuo jo buvo padaryta kopija (Pogodino nuorašas) kunigaikščiui Steponui Četvertinskiui. Kurį laiką pabuvęs Moldavijos logofeto Vytauto Maroči rankose, Chlebnikovo nuorašas buvo grąžintas į vienuolyną, kai jo archimandritu buvo išrinktas Petras Mogila, kilęs iš moldaviškos giminės[11]. Pagal šį rankraštį Petrui Mogilai buvo sukurta nauja redakcija, atsispindėjusi Jarockio ir Jermolajevo nuorašuose. Galimas daiktas, kad naujoji redakcija galėjo tenkinti istorijos dėstymo poreikius Kijevo akademijoje[12]. Kiekvienu atveju Hipatijaus metraščio nuorašų istorija rodo, kad ir XVI a., ir vėlesniais amžiais jis buvo svarbus istorijos, kartu ir Lietuvos praeities, pažinimui. Tai buvo „gyvas tekstas", atlikęs svarbų vaidmenį ir Lietuvos metraščių genezėje. Svarbu pastebėti, kad tik XVI a. Mindaugas pasirodo Plačiajame Lietuvos metraščių sąvade, Bychoveco (Bychovco) kronikoje, į kurią žinios apie pirmąjį Lietuvos valdovą pateko iš Hipatijaus metraščio be jokių vietinės tradicijos priemaišų[13].

Haličo-Voluinės metraštis. Kaip jau minėjome, Hipatijaus metraštį sudaro dvi stambios dalys: Kijevo metraščių sąvadas ir Haličo-Voluinės metraštis. Pastarasis ir yra pagrindinis žinių apie XIII a. Lietuvą aruodas.

Haličo-Voluinės metraštį jau daugiau kaip du šimtus metų tyrinėja istorikai, lingvistai ir literatūrologai. Šiuo metu jo tyrinėjimų istorija yra jau dvigubai ilgesnė negu jo paties pasakojama XIII a. istorija. Tačiau net palyginus su kitais rusų metraščiais, jis yra kur kas silpniau ištirtas, nors tai – vienas pagrindinių šaltinių to meto Rytų Vidurio Europos istorijai pažinti. Viena iš priežasčių galime laikyti šio metraščio netipiškumą, lyginant su kitais rusų metraščiais: jis yra izoliuotas kūrinys, esantis nuošaly nuo pagrindinio rusų metraščių masyvo. Tipiškų rusų metraščių tekstų formavimosi istorijos tyrimą palengvina gimininių nuorašų nagrinėjimas, jų pateikiamų duomenų lyginimas. Tuo tarpu Haličo-Voluinės metraštis neturi gimininių metraščių. Dauguma rusų metraščių primena Vakarų Europos analus, kuriuose įvykiai užrašomi pametiniuose įrašuose. Tuo tarpu Haličo-Voluinės metraštis labiau primena Vakarų Europos kronikas. Šis metraštis – tai pasakojimų rinkinys (todėl pats jo pavadinimas „metraštis" yra sąlyginis). Dabar šie pasakojimai nėra vientisi, vietomis jie yra tarpusavyje persipynę, kai kur nuosekliame pasakojime atsiradę vėlesnių

[11] Ten pat, p. G. [12] Ten pat, p. M–N.

[13] R. Petrauskas, Istoriškumas, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*, sud. V. Ališauskas ir kt., Vilnius, 2001, p. 212–213.

redaktorinių intarpų, kai kurios dalys yra negrįžtamai prapuolusios. Šiam metraščiui taip pat nebūdingas griežtas chronologinis nuoseklumas. Pats metraščio autorius tai puikiai suvokė, prasitardamas, kad pasakojamąją medžiagą reikia dėstyti tai užbėgant už akių, tai grįžtant prie ankstesnių dalykų – juk „išmintingasis supras“, apie ką ir kaip kalbama[14]. Šiuo atveju metraštininkas *expressis verbis* atskleidžia savo kūrybinį metodą, kai siekdamas sukurti bendrą įspūdį, užčiuopti giluminius ryšius tarp įvykių bei asmenybių, jis gali nepaisyti griežto chronologinio nuoseklumo[15]. Tačiau šiuolaikiniams tyrinėtojams būtent tai sudaro papildomas kliūtis, rekonstruojant praeities realijas, kurios įvykių amžininkui buvo savaime aiškios.

Kalbėdami apie Haličo-Voluinės metraščio struktūrą, remsimės fundamentalia ukrainiečių tyrinėtojo Mikolos Kotliaro studija[16]. „Mindaugo knygos“ tikslų požiūriu ši studija yra ypač svarbi, nes žinios apie Lietuvą pasklidusios skirtinguose pasakojimuose, kurie savo idėjiniu kryptingumu nėra tapatūs ir todėl surasti jų kodą yra ganėtinai svarbi šaltinio kritikos užduotis. M. Kotliaro išskirtos sudėtinės Haličo-Voluinės metraščio dalys leido apibūdinti žinių apie Lietuvą kontekstą.

Haličo-Voluinės metraštį sudaro dvi pagrindinės dalys: Danieliaus Haličiečio metraštis (1205–1259 m.) ir Voluinės metraštis (1259–1290 m.). Savo ruožtu Danieliaus Haličiečio metraštį sudaro keturi stambesni pasakojimai: 1. Pradinis Haličo metraščio pasakojimas; 2. Pasakojimas apie Danieliaus įsigalėjimą Voluinėje; 3. Pasakojimas apie Danieliaus įsigalėjimą Haličo sostinėje; 4. Pasakojimas apie Danieliaus kovą prieš totorių jungą[17]. Danieliaus Haličiečio metraščio pagrindinis herojus, kaip ir dera tokio žanro kūriniams, yra Haličo kunigaikštis, kuris vaizduojamas kaip išmintingas valstybės vyras ir narsus karvedys, ginantis savo Tėvynę nuo priešų: vengrų, lenkų, lietuvių, jotvingių. Šiame metraštyje dominuoja Rusios vienybės idėja, kurios pagrindiniu protagonistu pavaizduojamas Haličo kunigaikštis Danielius. Pradiniame Haličo metraščio pasakojime jaunojo Danieliaus vaidmuo dar nežymus, tačiau apie 1219 m. pasakojimo tonas labai pasikeičia – nuo šio momento Danielius, ką tik sulaukęs pilnametystės, perima iniciatyvą politiniame šalies gyvenime. Nuo šios vietos ir prasideda Pasakojimas apie Danieliaus įsigalėjimą Voluinėje, kuriame yra žinia apie 1219 m. taikos sutartį tarp Haličo ir lietuvių kunigaikščių. M. Kotliaro nuomone, šis pasakojimas galėjo būti sukurtas apie 1228–1229 m., nors jis vėliau dar buvo redaguotas (po 1237–1238; apie 1246 m.)[18]. Vėlesnio redaktoriaus „invazija“ matyti

[14] PSRL-2, stp. 820. [15] Kotliaras, p. 124. [16] Ten pat, p. 80–165.

[17] Ten pat, p. 86: „Начальная Галицкая повесть“; p. 88: „Повесть о собирании Даниилом волынской отчины“; p. 94: „Повесть о возвращении Даниилом галицкого стола“; p. 118: „Повесть о борьбе Даниила против ордынского ига“. [18] Ten pat, p. 89, 93.

ir žinioje apie 1219 m. taikos sutartį, kur minima, kad Mindaugas užmušė Vismantą ir vedė jo žmoną[19]. Pati žinia, kaip pastebėjo E. Gudavičius, yra dokumentinio pobūdžio, nes joje tiksliai atspindėta lietuvių kunigaikščių gradacija; tokios pat nuomonės laikosi ir kiti tyrinėtojai[20]. Tokią išvadą paremia ir ta aplinkybė, jog Danieliaus Haličiečio metraščio autoriui buvo pasiekiami kunigaikščio kanceliarijos, tuo metu atlikusios ir valstybės archyvo funkcijas, dokumentai[21]. Pasakojime apie Danieliaus kovą prieš totorių jungą pirmą kartą išsamiai kalbama apie Lietuvos vidaus padėtį. Tai pasakojimas apie konfliktą, kilusį tarp Mindaugo ir Tautvilo, į kurį aktyviai įsijungė Haličo-Voluinės kunigaikščiai, Rygos vyskupas bei Livonijos ordinas. Šiame pasakojime atvirai reiškiamas skausmas dėl to, kad nepavyko parklupdyti Mindaugo Lietuvos. Visa kaltė dėl šios nesėkmės verčiama Livonijos ordino magistrui Andriui Štiriečiui (Štirlandui), kurį, anot metraštininko, apakino Mindaugo auksas. Įdomu pastebėti, kad Haličo metraštininkui pageidaujama alternatyva galėjo būti net ne rusų, bet vokiečių įsigalėjimas lietuvių žemėse. Jeigu taip būtų įvykę, rusų metraštininkui tai būtų buvusi gera proga tarti dar vieną pagiriamąjį žodį Danieliui.

Sudarius taiką tarp Lietuvos ir Haličo-Voluinės, susidarė sąlygos bedradarbiauti naujame lygmenyje, nes šių šalių valdovai tais pačiais 1253 m. gavo karališkąsias karūnas iš popiežiaus Inocento IV. Vienas pasakojimo apie kovą prieš totorių jungą epizodas būtent ir vaizduoja bendrą lietuvių ir rusų kariuomenių žygį prieš totorių valdžią pripažinusius Vozviaglio gyventojus. Kalbant apie metraščio idėjinį kryptingumą, svarbu pastebėti ne tiek šio žygio, kaip bendro renginio, nesėkmę, kiek tai, kad jame godžiai fiksuojami lietuvių pagonybės ženklai. Tuo pačiu užtušuojamas faktas, kad šis žygis rodė dviejų krikščionių valdovų pastangas (gal ir ne visai nuoširdžias) bendradarbiauti prieš totorius. Žygis įvyko prieš didžiąją Burundajaus invaziją 1258–1259 m. Totorių karinė persvara buvo tokia akivaizdi, jog užteko vien pademonstruoti galią ir Danielius buvo priverstas sutikti su totorių reikalavimais. Nugriovus pagrindinių pilių įtvirtinimus, visas Danieliaus gyvenimo triūsas buvo paleistas vėjais. Danieliaus Haličiečio metraštis nutrūksta viduryje sakinio ir toliau prasideda Voluinės metraštis.

Voluinės metraštis jungia keletą metraščių: 1. Vasilko Romanovičiaus metraštį; 2. Vladimiro Vasilkovičiaus metraštį; 3. Mstislavo Danilovičiaus metraščio fragmentą[22]. Kaip ir

[19] E. Gudavičiaus nuomone, Vismantas žuvo prie Tverų pilies 1251 m. Žr.: E. Gudavičius, *Kryžiaus karai*, p. 103–104.

[20] А. В. Юрасовский, Грамоты XI – середины XIV века в составе русских летописей, *История СССР*, 1982, № 4, с. 142; М. Котляр, Галицько-Волинська Русь, Візантія і Угорщина в XII ст., *Україна в Центрально-Східній Європы. Студії з історії XI–XVIII століть*, Київ, 2000, с. 7–8.

[21] Kotliaras, p. 95. [22] Ten pat, p. 137: „Летописец Василько Романовича"; p. 151: „Летописец Владимира Васильковича"; p. 161: „Фрагмент Летописца Мстислава Даниловича".

Danieliaus Haličiečio metraštis, taip ir Voluinės metraštis išliko ne visas: jam trūksta pradžios ir pabaigos. Palyginti su Danieliaus Haličiečio metraščiu, Voluinės metraščio akiratis siauresnis, jis atspindi nedidelės kunigaikštystės kunigaikščio dvaro interesus. Vietoj plačios Vidurio ir Rytų Europos panoramos, Voluinės metraštininkui labiausiai rūpi Voluinės santykiai su Orda ir Lietuva[23]. Kaip ir Danieliaus metraštis, taip ir jo įpėdinių, Voluinės kunigaikščių metraščių dėmesio centre – kunigaikštis, kurio nuopelnų apdainavimas ir yra metraštininko tikslas. Taigi Vasilko Romanovičiaus metraščio autorius savo pasakojimo herojų ima vaizduoti pagrindiniu veikėju net tuomet, kai dar buvo gyvas tikrasis padėties šeimininkas, karalius Danielius. Metraščio autorius į pirmą vietą iškelia ne karvedžio Vasilko, bet jo, kaip išmintingo valdovo ir diplomato, talentą (tokia pat tendencija bus pratęsta ir kitame, Vladimiro Vasilkovičiaus metraštyje). Vasilko Romanovičiaus vaizdavimas centre, t. y. vietoj Danieliaus Haličiečio, yra svarbi aplinkybė kalbant apie *Pasakojimą apie Lietuvą.*

Pasakojimas apie Lietuvą yra atskira Vasilko Romanovičiaus metraščio dalis. Šis pasakojimas buvo suredaguotas taip, kad atitiktų pagrindinę metraščio idėją – išgarsintų Vasilką ir jo sūnų Vladimirą. Be to, šiame pasakojime atsirado ir vėlesnių intarpų. Tiek redagavimas, tiek vėlesni intarpai turėjo atlikti konkrečią funkciją – susieti Lietuvos istoriją su Pietvakarių Rusios istorija[24]. Kyla natūralus klausimas – koks buvo *Pasakojimas apie Lietuvą*, kai jis dar nebuvo atitinkamai suredaguotas, papildytas intarpais, ir dar neįtrauktas į Haličo-Voluinės metraštį?

Nors lietuviškų žinių gausa Haličo-Voluinės metraštyje seniai traukė tyrinėtojų dėmesį, tačiau pirmasis, principingai suformulavęs jų kilmės klausimą ir pateikęs atsakymą, buvo rusų istorikas Vladimiras Pašuta. Jo nuomone, lietuviškų žinių šaltinis buvo pirmasis Lietuvos metraštis, sukurtas rusų metraštininko, dirbusio veikiausiai Naugarduke[25]. Ši V. Pašutos hipotezė sulaukė ir ryžtingos, ir nuosaikios kritikos[26]. Reaguodamas į ją, hipotezės autorius dar kartą pagrindė savo nuomonę dėl Lietuvos metraščio[27]. V. Pašuta profesionaliai atrėmė savo oponentų kritiką, jo nuomonė šiuo klausimu ir dabar sunkiai suranda pripažinimą[28]. Pavyzdžiui, ir minėtasis ukrainiečių istorikas M. Kotliaras nesutinka su šia V. Pašutos nuomone, nes „mokslas neturi jokių įrodymų, kad Lietuvoje XIII a. buvo

[23] Ten pat, p. 135–137. [24] Plg. ten pat, p. 144.

[25] В. Т. Пашуто, *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*, Москва, 1950, с. 113, 120–121.

[26] В. Д. Королюк, *Вопросы истории*, 1951, № 8, с. 134; А. А. Зимин, *Советская книга*, 1951, № 1, с. 87; И. Еремин, Волынская летопись 1289–1290 гг. как памятник литературы, *Труды Отдела древнерусской литературы*, т. 13, 1957, с. 102–117; J. Ochmański, Nad Kroniką Bychowca, *Studia Źródłoznawcze*, t. 12, 1967, s. 155 (1 nuoroda).

[27] В. Т. Пашуто, *Образование Литовского государства*, Москва, 1959, с. 38–42.

[28] Prie žymesnių V. Pašutos hipotezės rėmėjų reikia priskirti D. M. Goldfranką (žr. Goldfrankas, p. 46–47).

rašomi metraščiai ar bent trumpi kronikiniai įrašai“. Tačiau pasirodo, kad „mokslas neturi“ įrodymų todėl, kad lietuvių „tautybė“ „gimininėje stadijoje“ buvo itin primityvi, nepasiekusi tokio valstybinio lygio, kai žodinė istorija perauga į rašytinę (metraštį, kroniką)[29]. Tokių samprotavimų negalima laikyti rimtais moksliniais argumentais. Postuluoti ekonominės-socialinės bazės determinizmą kultūros reiškiniuose galima tik visiškai ignoruojant to meto tikrovę, nepastebint tuo metu egzistavusios Lietuvos valstybės, kurią valdė popiežiaus leidimu karūnuotas karalius. Reikia nepamiršti, kad paslaptingai skambanti „gimininė stadija“ ir XVIII–XIX a. buvo daugumos Rusijos valstiečių gyvenimo rutina, kuri vis dėlto nesutrukdė Sankt Peterburge įdiegti europinio lygio kosmopolitinės kultūros. Nepaisant to, ar lietuvių valstiečiai žemę arė žagrėmis, ar plūgais, XIII a. Lietuvos valstybė egzistavo, ir tai reiškia, kad buvo objektas, į kurį reikėjo pretenduoti rafinuotesnėmis ideologinės kovos priemonėmis. Yranti „gimininė stadija“ nesutrukdė Mindaugui pasinaudoti vokiečių raštininkų paslaugomis, taip pat *nepadėjo* rusams joje įsitvirtinti su rusišku „Lietuvos metraščiu“. Tokiais atvejais būtina remtis vien tik tekstologiniais argumentais.

Pats „Lietuvos metraštis“ ir yra tas „mokslui nežinomas“ faktas. Jeigu rusų metraščių specialistai šio metraščio kilmę traktuotų pagal visuotinai galiojančius kriterijus, jiems turbūt nekiltų didesnių abejonių dėl jo kilmės. Pavieniai įrašai apie Pinsko, Smolensko ir kitų kunigaikščių gyvenimą, esantys ne Pinsko, Smolensko ar kituose metraščiuose, leidžia tyrinėtojams kalbėti apie šiuose centruose vykusį metraščių rašymo darbą, tuo tarpu (beveik) ištisiniam pasakojimui apie lietuvių kunigaikščius daroma išimtis. M. Kotliaras įsitikinęs, kad pasakojimas apie Lietuvos valdovus kilęs iš Voluinės, nors pats įrodinėja, kad Voluinės metraščiui būdingas perdėm siauras horizontas, jo dėmesio centre – tik Voluinės kunigaikščiai. Turbūt suvokdamas savo argumentavimo nenuoseklumą, M. Kotliaras galiausiai sutinka, kad „Lietuvos metraštis“ gali būti rusiškos metraštinės tradicijos Lietuvoje pavyzdys[30]. Jam svarbu pabrėžti šio metraščio nelietuviškumą tuo, kad jį galėjęs sukurti rusų metraštininkas, gyvenęs prie Lietuvos prijungtose etninėse senovės rusų žemėse, pvz., Naugarduke.

Kaip matome, ir vėl iškyla Naugardukas. Reikia pripažinti, kad šis miestas – rimtas kandidatas į pirmojo „Lietuvos metraščio“ gimimo vietą, bet ne daugiau[31]. Galima sutikti su nuomone, jog tam tikras asmuo, besilaikantis rusų metraštinės tradicijos, aprašė Lietuvos įvykius būdamas Lietuvoje. Šiuose įrašuose atsiskleidžia geras jų autoriaus infor-

[29] Kotliaras, p. 150. [30] Ten pat, p. 151.

[31] V. Pašuta be reikalo pernelyg sureikšmino vieną „Lietuvos metraščio“ citatą, anot jo, rodančią, kad metraštininkas savo kūrinį rašė Naugarduke (PSRL-2, stp. 859: Vaišelga „крестися тоу в Новегороде“). Kaip teisingai pastebėjo J. Ochmańskis, žodelytis „тоу“ šiuo kaip ir kitais atvejais reiškia „ten“, o ne „čia“, t. y. jis rodo, kur krikštijosi Vaišelga, bet nepasako, kur rašė metraštininkas.

muotumas apie Lietuvos vidaus situaciją, juose kai kurie tyrinėtojai įžvelgia net vietinio patriotizmo atšvaitų[32]. Tačiau politinės ideologijos lygmenyje „Lietuvos metraštį" reikia laikyti rusiškos, t. y. stačiatikiškos Lietuvos viziją reprezentuojančiu kūriniu. „Lietuvos metraštyje" lengva pastebėti jo šališkumą Lietuvos valdovų atžvilgiu. Šiame metraštyje Mindaugas vaizduojamas blogu krikščioniu, iš esmės pagoniu, viešai besilaikiusiu pagoniškų apeigų. Nereikia įrodinėti, kad mitologiniai duomenys, baltų religijos detalės yra autentiškos, tačiau pačią pagonybės požymių gausą, supančią karalių krikščionį, reikia vertinti kaip sąmoningą metraštininko paleistą ideologinę dūmų uždangą. Ji turėjo diskredituoti Mindaugą ir jo palikuonis katalikus, ir tuo pačiu ruošti dirvą stačiatikių kunigaikščių valdžios įtvirtinimui, jos legalizavimui. „Nešvarią" pagonių ar blogų krikščionių valdžią turėjo pakeisti „švari" rusų stačiatikių valdžia. Šiuo atveju išnyra įspūdinga Vaišelgos figūra. „Lietuvos metraštyje" išskiriamas atskiras pasakojimas apie Vaišelgą[33]. Rusų metraštininkas labai stengiasi pabrėžti Vaišelgos, kaip teisėto valdovo, teisėtai įvykdytą valdžios perdavimą rusų kunigaikščiui Švarnui, Danieliaus sūnui. Metraštininkas viename epizode net du kartus kartoja, kad Vaišelga savo tėvu ir ponu pripažino Vasilką. Visa tai turėjo rodyti, kad valdžios perėjimas iš Mindaugo giminės į rusų kunigaikščių rankas įvyko teisiškai nepriekaištingai, o rusų kunigaikščių valdžia lietuviams – normalus reiškinys[34]. Lietuva turėjo tapti viena iš rusų valdomų kunigaikštysčių. Tobulai sugalvotas ir, regis, sėkmingai vykdytas planas vis dėlto žlugo. Trojos arklys (Vaišelga) į Lietuvą įvažiavo, atliko savo darbą ir išvažiavo. Vaišelgai vienuolio gyvenimo trauka buvo stipresnė, negu jo svainio Švarno maldavimai ir toliau su juo valdyti. Švarno broliui Levui nužudžius Vaišelgą prasidėjo rusų valdžios atmetimo procesas ir jo banga į Lietuvos valdovo sostą atnešė Traidenį[35]. Rusų metraštininkui nieko kito nebeliko kaip tik palydėti jo vardą prakeiksmais.

Rusų metraštininko rūpinimasis sklandžiu valdžios perdavimu liudija, kad Mindaugo ir kitų lietuvių kunigaikščių valdžios teisėtumas, nors ir be entuziazmo, bet buvo rusų

[32] Goldfrankas, p. 46; šio autoriaus nuomone, „Lietuvos metraštyje" galima įžvelgti ir šiokios tokios pažinties su lietuvių kalba pėdsakų. Hipatijaus nuoraše du kartus užfiksuota, anot D. M. Goldfranko, labiau lietuviška vardo forma *Vojšvolk* (Vaišvilkas); Chlebnikovo ir Pogodino nuorašuose ši forma buvo pakeista į *Vojšelk* (Vaišelgą) (p. 46). Dėl Vaišelgos vardo žr.: K. Būga, *Rinktiniai raštai*, t. 1, Vilnius, 1958, p. 235; K. Kuzavinis, B. Savukynas, *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius, 1987, p. 360; S. Valentas, Istorinis veikėjas eilėraštyje: Воишелкъ, Воишеволкъ, *Literatūra E–2*, 2002, išn. 5, <*http://www.literatura.lt/TXT/E-202/valentas.htm*> [žiūrėta 2004 02 10].

[33] Šio kūrinio pateiktoje Hipatijaus metraščio struktūroje specialiai neišskyrėme todėl, kad pats pasakojimas apie Vaišelgą nėra vientisas. Jį pertraukia intarpai. Todėl pasakojimo apie Vaišelgą fragmentai tęsiasi nuo Mindaugo mirties paminėjimo iki Traidenio atėjimo į valdžią (PSRL-2, stp. 858–869).

[34] Plg., Goldfrankas, p. 49.

[35] A. Dubonis, Pirmieji Lietuvos valdovai: Giminiška meilė ir mirtina neapykanta, *Lituanistica*, 2003, Nr. 2, p. 3–11.

pripažįstamas. Tą patį galima pasakyti ir apie lietuvių kunigaikščių valdžią jų rusiškose žemėse[36].

„Lietuvos metraštis" turėjo pagrįsti stačiatikiškos kunigaikščių dinastijos pretenzijas į Lietuvos sostą. Tai savaime nevestų prie kokios nors kaimyninės rusų kunigaikštijos siuzereniteto Lietuvai, tačiau tai būtų kelias į stačiatikišką Lietuvą. Todėl patį „Lietuvos metraštį" galima laikyti rusiškos ar stačiatikiškos Lietuvos projektu. Toks Lietuvos ateities projektas nebuvo vienintelis. Reikia turėti omenyje, kad, kalbant šiuolaikine kalba, katalikiškos Lietuvos projektas buvo išreikštas popiežiaus Inocento IV 1251 m. bulėse. Jose pavaizduota kitokia Lietuvos vizija, kuriai alternatyva ir buvo rusiškos Lietuvos variantas. Įtampa tarp katalikiškos ir stačiatikiškos Lietuvos vizijos tęsėsi dar ne vieną amžių.

V. Pašutos nuomone, „Lietuvos metraštis" baigiasi žiniomis apie Traidenį[37]. Tuo tarpu M. Kotliarui atrodo, kad *Pasakojimo apie Lietuvą* pabaigą žymi pranešimas apie Švarno mirtį; žinia apie Traidenį savo stiliumi skiriasi nuo ankstesnio teksto, tad, ko gero, ją reikėtų priskirti kitam autoriui[38]. Bet kokiu atveju *Metraštis apie Vasilką* pasibaigia pranešimu apie jo mirtį (1269 m.), toliau seka *Metraštis apie Vladimirą Vasilkovičių* ir *Metraščio apie Mstislavą Danilovičių* fragmentas, kuriais ir pasibaigia Haličo-Voluinės metraštis.

Metraščio apie Vladimirą autorius savo akiračiu negali lygintis su Danieliaus Haličiečio metraščio autoriumi, tačiau pastarąjį pranoksta aukštindamas pagrindinį savo herojų – Vasilko sūnų, taip atskleisdamas tobulo kunigaikščio – teisingo ir gailestingo valdovo – idealą[39]. Pravartu turėti omenyje, kad santykiai tarp Vladimiro ir Levo – dažniausiai įtempti, todėl pastarasis paprastai vaizduojamas neigiamai. Žinias apie Lietuvą užrašė aprašomų įvykių amžininkas. Metraštis apie Vladimirą pasibaigia šio kunigaikščio panegirika.

M. Kotliaro nuomone, *Metraščio apie Mstislavą* autorius buvo tas pats asmuo, dirbęs Voluinės Vladimire. Todėl *Mstislavo metraštyje* išsaugomas stiliaus ir kai kurių siužetų tęstinumas; tik Levą nustojama vaizduoti vien neigiamai[40]. Šiame metraštyje tėra tik dvi žinios apie Lietuvą (ypač vertinga – apie naujos Gediminaičių dinastijos pradininkų, brolių Butvydo ir Butigeidžio, pasirodymą Lietuvos valdžios olimpe). Pats metraštis nutrūksta ties 1289–1290 m. (ar 1292 m.) įvykių aprašymu ir tuo žymima netikėta Haličo-Voluinės metraščio pabaiga.

[36] Goldfrankas, p. 49. [37] В. Т. Пашуто, *Очерки...*, с. 119–120; В. Т. Пашуто, *Образование...*, с. 42.
[38] Kotliaras, p. 151. [39] Ten pat, p. 152–153, 159–161. [40] Ten pat, p. 162.

Naugardo pirmasis metraštis. Rusų metraščių kūrimo tradicija gimė XI a. senuosiuose Rusios miestuose – Kijeve ir Naugarde. Šiame leidinyje skelbiamos NPM žinios apie lietuvius ar Lietuvą XIII a. Dauguma NPM pateikiamų žinių apie lietuvius susijusios su pastarųjų karo žygiais į Naugardo arba Pskovo žemes. Lietuvių karo žygiai rodo, kad jau nuo XII a. pabaigos jie buvo rimta problema Šiaurės Rusioje. Šių žygių kryptys ir nuotoliai atskleidžia stebėtiną lietuvių kariaunų orientavimąsi tolimuose kraštuose, kur sąlygos žygiams buvo ganėtinai sunkios. Tai buvo tipiški grobikiški žygiai. Sprendžiant pagal išlikusias žinias, lietuvių kariaunos dažniausiai pralaimėdavo mūšius su rusų pajėgomis, tačiau rusų karinė organizacija nebepajėgė apsaugoti savo krašto nuo jų skverbimosi į krašto gilumą. Naugardo metraštininkai buvo blogiau informuoti apie Lietuvos *vidaus* situaciją, nei Haličo-Voluinės metraštininkai.

Kitaip, negu Hipatijaus metraštis, NPM priskiriamas tipiškiems rusų metraščiams. Jo turinį sudaro pametiniai, chronologiškai nuoseklūs įrašai, panašūs į Vakarų Europos analų. Naugardietiškų įrašų apie Lietuvą idėjinis turinys kur kas seklesnis negu Hipatijaus metraščio. Lietuviai naugardiečių akyse iškyla kaip nuožmus ir nekenčiamas priešas, kuris nepasigaili nei seno, nei jauno ir paima viską, ką gali nusigabenti į Lietuvą.

NPM turi dvi redakcijas: senąją ir naująją. Senąją redakciją reprezentuoja NPM Sinodo nuorašas, šiuo metu saugomas Valstybiniame istorijos muziejuje Maskvoje (Sinodo rinkinys, Nr. 786). Tarp išlikusių stambiųjų rusų metraščių nuorašų (ne fragmentų) – tai pats seniausias originalus rankraštis. NPM Sinodo nuorašas buvo surašytas pergamente XIII a. pabaigoje – XIV a. pradžioje[41]. Metraščio dalis iki įrašo apie 1234 m. įvykius surašyta XIII a. pabaigoje, kitoje dalyje kalbama apie įvykius iki 1330 m. ir ji datuojama XIV a. antruoju ketvirčiu; kai kurie įrašai siekia XIV a. vidurį[42].

Laurentijaus metraštis. Laurentijaus metraštis laikomas 1305 m. metraščių sąvadu, kuris buvo sudarytas Tverės ir Vladimiro didžiojo kunigaikščio Michailo Jaroslavičiaus iniciatyva. Šiame metraštyje reprezentuojama Šiaurės Rytų Rusios – Vladimiro ir Rostovo – metraštinė tradicija. Šis metraštis iki mūsų dienų išliko tik vieninteliame pergamentiniame nuoraše, kurį 1377 m. Suzdalės ir Nižnij Naugardo kunigaikščio Dmitrijaus Konstantinovičiaus užsakymu perrašė vienuolis Laurentijus (iš čia ir metraščio pavadinimas). Kaip ir daugelis rusų metraščių šis metraštis prasideda Būtųjų laikų pasakojimu, toliau pasakojama apie įvykius iki 1305 m. (tiesa, išlikusiame tekste egzistuoja šešios chronologinės properšos, kalbant apie 898–922, 1088, 1197, 1203–1205, 1263–1283 ir 1283–1294 metus)[43].

[41] NPM, p. 5.

[42] Б. М. Клосс, Летопись Новгородская первая, *Словарь книжников и книжности Древней Руси*, вып. 1 (XI – первая половина XIV в.), отв. ред. Д. С. Лихачев, Ленинград, 1987, с. 245–247.

[43] Я. С. Лурье, Летопись Лаврентьевская, ten pat, p. 241–245.

Kiti rusų metraščių lietuviškų žinių fragmentai. Aukščiau aptarti rusų metraščiai nepateikia visų rusų metraštinėje tradicijoje egzistuojančių žinių apie Lietuvą XIII a. Dalis originalių ar papildomų žinių užrašytos vėlesniuose metraščiuose, kurie perėmė ankstesnių metraščių informaciją. Iš tokių metraščių reikia paminėti Maskvos XV a. pabaigos metraščių sąvadą, Rogožos ir Simeonovo metraščius[44].

Maskvos XV a. pabaigos metraščių sąvade išliko vertinga žinia apie lietuvių karo žygį prieš Černigovą. Pats žygis istoriografijoje vertinamas kaip 1219 m. taikos sutarties tarp lietuvių ir Voluinės kunigaikščių pasekmė. Minėta žinia buvo paimta iš neišlikusio Kijevo metraščio (sukurtas 1238 m.). Šį metraštį panaudojęs Jonas Dlugošas žinią perkėlė į savo „Lenkijos istoriją“[45]. Šios lakoniškos žinios atskleidžia lietuvių veiklos mastus Pietų Rusioje – Kijeve ir Černigove. Galima sakyti, kad priešiškumas tarp Lietuvos ir Černigovo buvo ilgalaikis fenomenas, trukęs nuo XIII a. pradžios iki pat XIV a. vidurio, kol galiausiai 1356 m. Algirdas šį miestą užėmė.

Rogožos metraštyje išliko žinia apie 1239 m. lietuvių žygį prieš Smolenską, kuris įvyko tuo metu, kai Rusia buvo užkariaujama mongolų kariuomenės 1237–1240 m. Nors lietuvių istoriografijoje būta bandymų įžvelgti lietuvių kovas su mongolais Rusioje, tačiau pats šios žinios kontekstas ir susidūrimo šalys aiškiai rodo, kad lietuviai stengėsi išnaudoti tuometinę kritišką rusų kunigaikštysčių padėtį. Kita lakoniška žinia įdomi tuo, kad ji parodo Vaišelgą kaip tiesioginį kerštu motyvuoto sąmokslo prieš Treniotą organizatorių. Žinia, kad Daumantas pabėgo į Pskovą su 70 draugų, gali rodyti lietuvio kunigaikščio artimiausios palydos, „mažosios kariaunos“ dydį. Simeonovo metraštis pateikia palyginti išsamų 1285 m. lietuvių invazijos į Tverės žemes aprašymą. Šio nesėkmingo žygio metu žuvo Lietuvos didysis kunigaištis Daumantas ir tai buvo vienintelis kartas, kai Lietuvos valdovas krito mūšio lauke.

[44] Maskvos XV a. pabaigos metraščių sąvadas prasideda Būtųjų laikų pasakojimu ir nutrūksta kalbant apie Lenkijos karaliaus ir Lietuvos d. k. Kazimiero mirtį 1492 m. (PSRL-25, p. 7–333). Oficiozinis metraščio pobūdis leidžia jį laikyti Maskvos didžiojo kunigaikščio metraščiu. Rogožos metraštis – XV a. pirmosios pusės metraštis, išlikęs vieninteliame XV a. vidurio nuoraše. Šį metraštį sudarė keletas dalių. Pirmoji lakoniška dalis (iki 1288 m.) remiasi Suzdalės ir Naugardo ketvirtuoju metraščiais, vėlesnė (1288–1327) – artima Tverės metraščio tekstui (PSRL-15). Simeonovo metraštis – XV a. pabaigos metraštis, išlikęs vieninteliame nuoraše, tikriausiai sudarytas 1498–1502 m. laikotarpiu. Pirmoji metraščio dalis (1177–1391) artima 1412 m. Tverės metraščių redakcijai (Я. С. Лурье, Летопись Симеоновская, *Словарь книжников...*, вып. 2 (вторая половина XIV–XVI в.), ч. 2, с. 56–57).

[45] В. Т. Пашуто, *Образование...*, с. 16–18.

Aleksandro Neviškio gyvenimas. Tai istorinis hagiografinis senosios rusų literatūros kūrinys, kuriame šlovinamas Vladimiro ir Naugardo kunigaikščio Aleksandro Neviškio gyvenimas. Šis kunigaikštis rusų istorinėje savimonėje iškyla kaip Rusų žemės gynėjas nuo užsienio priešų. Rusų knygiai jį išgarsino dėl pergalių prieš švedus (Nevos mūšis 1240 m.) ir vokiečius (Ledo mūšis 1242 m.). Jis taip pat vaizduojamas ir stačiatikybės gynėju nuo Romos Katalikų Bažnyčios. Aleksandro Neviškio politiką mongolų atžvilgiu Vakarų istorikai paprastai laiko servilizmo pavyzdžiu[46], tuo tarpu dauguma rusų istorikų tokią politiką vertina kaip politinės išminties raišką[47]. Aleksandras Neviškis rusams – „riteris be priekaišto“, todėl nestebina, kad rusų Stačiatikių Bažnyčia jį paskelbė šventuoju.

A. Neviškio įvaizdžio formavimosi pagrindą sudarė jo gyvenimo aprašymas – labai sudėtingos teksto istorijos kūrinys, mūsų laikus pasiekęs daugybės XIII–XVIII a. redakcijų pavidalu. Šiame kūrinyje jis lyginamas su Samsonu, Saliamonu, Achilu, Aleksandru Makedoniečiu, Diogenu Akritu (su pastaruoju lyginamas ir kunigaikštis Daumantas Timotiejus Pskoviškis!) ir kitais bibliniais bei klasikiniais herojais. Literatūrinio žanro kanonas diktavo ir atitinkamą Aleksandro priešų vaizdavimą, jo vardo bijomasi ir pan. Manoma, kad pradinė „Gyvenimo“ redakcija buvo sukurta XIII a. devintajame dešimtmetyje Šiaurės Rytų Rusioje. Tik spėliojama, kas buvo šio kūrinio autorius. Bene patikimiausia hipotezė siūlo manyti, kad tai buvo išeivis iš Pietų Rusios, atvykęs į Šiaurės Rytų Rusią drauge su metropolitu Kirilu II (1242/1247–1281), kuris 1250 m. pasitraukė nuo Danieliaus Haličiečio ir persikėlė pas Aleksandrą Neviškį. Beveik tikru dalyku laikoma, kad metropolitas Kirilas II prisidėjo prie „Gyvenimo“ sukūrimo. Kitu šio kūrinio iniciatoriumi laikomas vienas iš Aleksandro sūnų Dmitrijus[48], mūsiškio Daumanto Pskoviškio uošvis.

Lietuviai yra ne vienintelis neigiamas „Gyvenimo“ personažas. Žinant lietuvių žygių į Rusios žemes pobūdį, sunku būtų tikėtis ko nors kito, tačiau kūrinyje tapomu vaizdu (karių rišimas prie žirgų uodegų!) siekiama paniekinti nekenčiamą priešą, kurio jėgos vis dėlto negali ignoruoti, nes „Tuo laiku sustiprėjo lietuvių tauta <...>“. Aleksandro kovų su lietuviais istorinį pagrindą greičiausiai sudaro 1245 m. kovos, aprašytos NPM.

[46] Plg., R. Pipes, *Russia under the Old Regime*, [Norwich, 1979 repr.], p. 59–60; Д. Феннел, *Кризис средневековой Руси 1200–1304*, Москва, 1989, с. 149–150.

[47] Ю. В. Кривошеев, *Русь и монголы: Исследование по истории Северо-Восточной Руси XII–XV вв.*, Санкт-Петербург, 1999, с. 196–199.

[48] В. И. Охотникова, Повесть о житии Александра Невского, *Словарь книжников...*, вып. 1, с. 354–363.

Žodis apie Rusų žemės pražūtį. Tai senosios rusų literatūros kūrinio, skirto aprašyti mongolų invaziją į Rusią 1237–1240 m., fragmentas. Manoma, kad jis buvo sukurtas tuoj po mongolų antpuolių, o gal net jiems dar net nepasibaigus. Kaip ir dera epiniam kūriniui, šviesi praeitis, kai Rusia buvo politiškai galinga, turėjo ryškiai kontrastuoti su apverktina dabartimi[49]. Svarbu, kad šiame kūrinyje lietuviai (Lietuva) minimi šalia kitų genčių ar tautų kaip savarankiškas vienetas. Rusios praeities idealizavimas jų atžvilgiu byloja apie laikus, kai „lietuviai neišlįsdavo iš savo pelkių". Iš vienos pusės, „pelkės" rodo, jog lietuviai nebuvo rusų kunigaikščių valdžios absorbuoti ir faktiškai išliko nepriklausomi, nepaisant ideologiškai motyvuotų legendų tvirtinimų, kita vertus, kalbėjimas būtuoju laiku rodo, kad lietuviai jau ėmė aktyviai reikštis tuometinėje istorijos arenoje.

Taikos sutartis tarp Polocko kunigaikščio Girdenio ir Livonijos 1264 m. gruodžio 28 d. Polocko kunigaikštystė – sena Lietuvos kaimynė. Miestas, įsikūręs ant svarbios prekybinės arterijos – Dauguvos upės krantų, užėmė svarbią strateginę padėtį. Jau XII a. antrojoje pusėje polockiečiai ir lietuviai veikė kaip sąjungininkai, ilgainiui nuo XIII a. pirmosios pusės tarpusavio santykiuose iniciatyvą perėmė lietuviai. Polocko žemė lietuvių kariaunoms tapo savotišku tiltu braunantis į Pskovo, Naugardo ar dar tolimesnes Šiaurės Rytų Rusios žemes. Susikūrus Lietuvos valstybei, Polocką užvaldė lietuvių kunigaikščiai. Pirmuoju lietuviu Polocko kunigaikščiu laikomas Tautvilas, kuris po XIII a. vidaus karo gavo valdyti šį rusų miestą. Po Mindaugo nužudymo 1263 m. sąmokslininkai – Treniota ir Tautvilas – galvojo, kaip atsikratyti vienam kito. Treniota užbėgo Tautvilui už akių ir suskubo jį nudaigoti. Tai turėjo įvykti dar tais pačiais 1263 m. Kas po Tautvilo mirties tapo Polocko kunigaikščiu, nėra visiškai aišku. Sprendžiant pagal tai, kad jau kitais metais jo soste sėdėjo Nalšios kunigaikštis Girdenis, atrodo, galima manyti, kad jis valdė tuoj po Tautvilo. Būdamas Polocko kunigaikščiu Girdenis sudarė taikos sutartį tarp polockiečių bei vitebskiečių ir Livonijos, kuriai atstovavo Livonijos ordino magistras Konradas Mandernas (1263/64–1267 m.) ir Rygos miestiečiai. Taikos sutartis sureguliavo pasienio konfliktus ir reglamentavo prekybos sąlygas.

Šios sutarties originalas neišliko. Ji žinoma iš XV a. pradžios pergamentinio nuorašo, saugomo Latvijos centriniame istorijos archyve (f. 673, aprašas Nr. 4, dėžė 18, dok. Nr. 4). Mokslinėje literatūroje sutartis datuojama nevienodai. K. Napierskis ją datavo 1264 m. gruodžio 22 d.; Ana Choroškevič – 1263 m. gruodžio 28 d. Mes sutartį datuojame 1264 m. gruodžio 28 diena, nes: 1) kirilica užrašyti metai reiškia 1264 (šiuo atveju teisus K. Na-

[49] Л. А. Дмитриев, Слово о погибели Русской земли, ten pat, p. 432–434.

pierskis), o frazę *по рожен(ьи) Бо(ж)ии дни за три дни* suprantame kaip trečią dieną po Kalėdų (šiuo atveju teisi A. Choroškevič)[50].

Rygiečių skundas Vitebsko kunigaikščiui Michailui Konstantinovičiui 1286–1307 m. Rygiečių skundą išprovokavo saugios ir teisingos prekybos pažeidimai. Dviejuose iš aštuonių skundo punktų minimi lietuviai. Šios žinios yra ypač vertingos ir iš dalies unikalios, nes parodo, kuo lietuviai užsiimdavo neaprėpiamuose rusų žemių plotuose nuo XII a. pabaigos. Pirmasis punktas rodo, kad lietuviai prekiavo belaisviais (vergais). Šia preke lietuviai apsirūpindavo grobiamųjų žygių metu. Įdomi žinia ir apie vokiečių pirklį, kuris į lietuvių kariuomenės stovyklą vyksta apsiginklavęs. Toks veiksmas, ko gero, iškalbingai byloja apie tai, kad lietuviai tik ginkluotą vyrą laikė laisvu žmogumi ir tai yra tipiško barbarų požiūrio apraiška. Antrasis punktas svarbus tuo, kad parodo viešosios (kunigaikščio) valdžios nesugebėjimą susitvarkyti su plėšikaujančių karių savivaliavimu. Galima spėti, kad ir kitose rusų žemėse panašią kunigaikščio valdžios eroziją lydėjo lietuvių kunigaikščių valdžios įsitvirtinimas.

Šio dokumento originalas išlikęs ir saugomas Rygos archyve. K. Napierskio nuomone, šį dokumentą reikia datuoti 1286–1307 m. laikotarpiu[51]. Įdomu pastebėti, kad to paties tyrinėtojo manymu, šis skundas nebuvo išsiųstas adresatui ir tai, galime pridurti, kažkiek lėmė jo išlikimą.

Įrašas beržo tošies laiške Nr. 590. Tarp archeologų ir istorikų Naugardas garsėja unikalių radinių gausa. Gamtinės sąlygos (dažni lietūs; maždaug tik 90 dienų per metus būna giedros) Naugardo kultūriniuose sluoksniuose puikiai užkonservavo organinės kilmės – medžio, kaulo, odos – dirbinius. 1951 m. Naugarde buvo rastas pirmasis laiškas, rašytas beržo tošyje. Iki mūsų dienų tokių laiškų rastas ne vienas šimtas, daugiausia Naugarde, – kituose rusų miestuose gerokai mažiau. Tošies laiškai sudaro ypač vertingą istorijos šaltinių grupę, leidžiančią pažinti politinius, socialinius, prekybinius, teisinius ir paprasčiausius buitinius santykius. Viename iš tokių tošies laiškų minimi lietuviai.

Šis laiškas, kaip ir visi kiti, turi savo numerį – 590. Tai 41 cm ilgio ir 10,4 cm pločio tošies gabalas, pagal archeologinių sluoksnių stratigrafiją datuojamas XII a. paskutiniuoju ketvirčiu – XIII a. pradžia. Laiško komentatoriaus V. Janino nuomone, šis laiškas gali turėti politinį atspalvį ir jį būtų galima sieti su 1188–1191 m. įvykiais, kai buvo įsiplieskęs

[50] Plg.: *Русско-Ливонские акты*, собранные К. Е. Напьерским, Санкт-Петербург, 1869, с. 11; *Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв.*, сост. А. Л. Хорошкевич, Москва, 1977, с. 35.

[51] *Русско-Ливонские акты*, с. 25.

konfliktas tarp švedų ir Naugardo rusų. Laiške pranešama, jog lietuviai užpuolė Naugardo sąjungininkus karelus, tai leidžia manyti, kad pastarieji faktiškai buvo švedų pusėje. Jeigu tokia sąsaja tikėtina, galima geriau suprasti, kodėl 1191 m. naugardiečiai ir polockiečiai svarstė, kur žygiuoti: ar prieš lietuvius, ar prieš estus[52]. To paties V. Janino nuomone, šį laišką galėjo parašyti Naugardo šnipas, kuris informavo saviškius apie lietuvių veiksmus. Kairėje trumpo įrašo dalyje esantis ženklas (tamga), primenantis smuiko raktą, galbūt reiškia (mums nežinomą) šnipo tapatybę[53].

Darius Baronas

* * *

Lietuvos valdovų pradžia. XVI a. MDK ėmė funkcionuoti dvi lietuvių kunigaikščių kilmės versijos: „Lietuvos kunigaikščių kilmė" pirmojoje „Pasakojimo apie Vladimiro kunigaikščius" redakcijoje (sudaryta iki 1533 m.[54]) ir šiame leidinyje skelbiamas fragmentas iš kūrinio „Lietuvos valdovų pradžia" oficialios kilmės Voskresenjės metraštyje (yra trys šio metraščio redakcijos: 1533, 1537, 1541 m.). Jų tarpusavio santykis painus. Tyrinėtojai nesutaria dėl „Pradžios" datavimo. Jei „Pradžios" versija būtų pirmesnė už „Kilmės", tuomet ji galėjo būti sukurta XVI a. trečiajame dešimtmetyje; jeigu atvirkščiai – XVI a. penktajame dešimtmetyje. Pastaroji data labiau pagrįsta[55].

Abi versijos yra MDK politinių teritorinių pretenzijų Lietuvai XV a. pabaigoje – XVI a. pirmojoje pusėje ideologinis pagrindimas. Tyrinėtojai nesunkiai pastebėjo, jog prasčiokišką Vytenio ir Gedimino genealogiją „Kilmėje" pakeičia kunigaikštiška „Pradžios" praeitis, siejanti lietuvių valdovus su pačiu Riuriku. Dėl šios transformacijos tyrinėtojai gana vieningi: jie regi Ivano IV motinos Elenos Glinskytės įtaką, taisant ją ir sūnų Ivaną Vasiljevičių, būsimąjį Ivaną IV Rūstųjį, žeminančią lietuvių kunigaikščių kilmę[56]; konstatuojama Rusijon pabėgusių ir jos politiniame olimpe įsitvirtinusių stačiatikių Gediminaičių įtaka, pakeičiant juos žeminančius „Kilmės" teiginius[572]; atskleidžiamas Rusijos caro Ivano IV palankumas korekcijai[58].

Artūras Dubonis

[52] Žr. ten pat, p. III. 3.

[53] В. Л. Янин, А. А. Зализняк, *Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1977–1983 гг.): Комментарии и словоуказатель к берестяным грамотам (из раскопок 1951–1983 гг.)*, Москва, 1986, с. 50–51. Lietuvos spaudoje apie šį radinį rašė N. Kitkauskas: Archeologų radinys apie Lietuvą XII a., *Kultūros barai*, 1986, Nr. 8, p. 65–66. Ten pat perspausdintas tošies laiško grafinis atvaizdas.

[54] Р. П. Дмитриева, *Сказание о князьях Владимирских*, Москва-Ленинград, 1955, с. 109.

[55] Б. Н. Флоря, Родословие Литовских князей в русской политической мысли XVI в., *Восточная Европа в древности и средневековье*, Москва, 1978, с. 325 (ir 26 nuoroda).

[56] Р. П. Дмитриева, *Сказание о князьях Владимирских*, с. 130. [57] Б. Н. Флоря, Родословие Литовских князей..., с. 324–325. [58] Ten pat, p. 326–327.

PIRMOJI DALIS

I. LIETUVA STIPRĖJA

LIETUVIAI: „DUOKLININKAI“, „PLĖŠIKAI“, KARIAI...

1. Iš „Būtųjų laikų pasakojimo“ metraščio (XII a. pradžia)

Versta iš: PVL, p. 10, 13. Iš senosios rusų kalbos vertė A. Dubonis.

<...> Jafeto dalyje sėdi rusai, čiudė ir visos gentys: meriai, muromai, vesiai, mordviai, Užvoloko čiudė, permiai, pečerai, jamiai, ugrai, lietuva, žiemgala, kuršiai, latgala, lybiai. Gi lenkai ir prūsai, čiudė gyvena prie Variagų jūros. <...> O štai yra kitos gentys, kurios rusams duoda duoklę: čiudė, meriai, vesiai, muromai, čeremisai, mordviai, permiai, pečerai, jamiai, lietuva, [1–]iš pradžių amžini duoklininkai ir žirgsėriai[–1], žiemgaliai, kuršiai, noromai[2], lyviai: jos turi savo kalbas, – iš Jafeto kilties, kurios gyvena šiauriniuose kraštuose. <...>

2. Įrašas Nr. 590 beržo tošies laiške (XII a. pabaiga – XIII a. pradžia)

Versta iš: Laiškai beržo tošyje, p. 50. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

Lietuviai pakilo prieš karelus.

3. Neišlikusio Kijevo metraščio žinios apie lietuvius (1238 m.)

a) Iš Jono Dlugošo (1415–1480) „Lenkijos istorijos“

Versta iš: Jonas Dlugošas, Lenkijos istorija (puslapiai tekste). Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

6 knyga

(p. 198) [1203–1204 m.][3] Tuo pačiu metu lietuviai, susitelkę į didelį būrį, patraukia prieš Rusią; kunigaikščiai Olegovičiai pasitinka

[1–1] Pridurta Suzdalės Perejeslavlio metraštyje, žr.: *Повесть временных лет*, ч. 2, статьи и комментарии Д. С. Лихачева, Москва-Ленинград, 1950, с. 223.

[2] Spėjama, kad taip minimi žemaičiai, žr. E. Gudavičiaus pastabas: *Lietuvių etnogenezė*, Vilnius, 1987, p. 174, 3 nuoroda.

[3] Orig. 1205 m. Data patikslinta pagal: Berežkovas, p. 247.

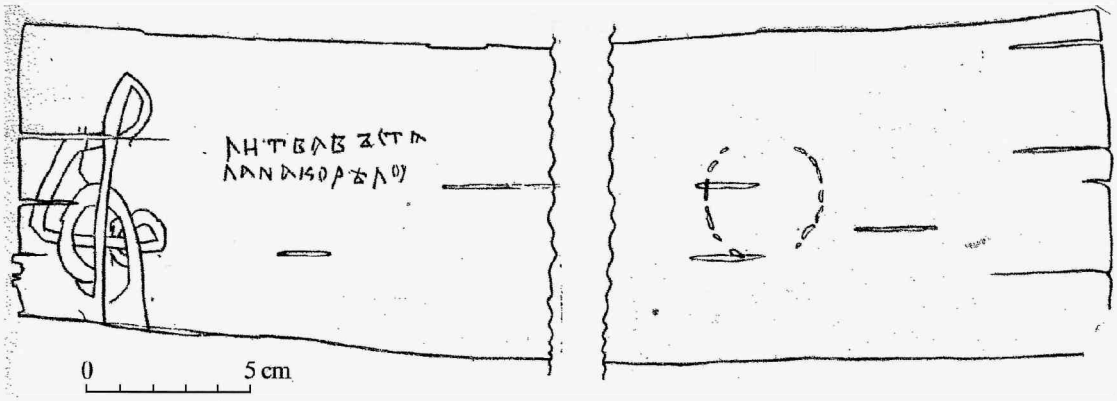

1. Šnipo informacija beržo tošies laiške naugardiečiams apie lietuvių ketinimus

juos ir stoja į atvirą mūšį. Ir nors iš rusų daugelis krito, tačiau lietuviai buvo visiškai sutriuškinti, kone visi pateko į nelaisvę arba buvo nukauti, tik keli pabėgo. Tada taip pat pirmą kartą iškilo lietuvių genties vardas, kuris iki tol buvo nežinomas (mat būdami rusų pavaldiniai, lietuviai daugelį metų mokėjo jiems duoklę diržais ir karnomis).

(p. 202) [1207 m.] Lietuviams šią vasarą niokojant Rusios žemes, rusų kunigaikščiai Vladimiras Riurikaitis iš Kijevo su smolenskiečių būriu, Romanas Borisovičius, Konstantinas, Mstislavas ir Rostislavas Dovydovičiai pastoja jiems kelią, suduoda triuškinantį smūgį ir daugelį iš lietuvių kunigaikščių nukauna; bėgančius lietuvius ilgai persekioja, tuos, kurie pasislėpė nuo persekiotojų kaimuose, miškuose ir kitose atokiose vietose, iškloja.

(p. 224) [1225 m. pabaiga – 1226 m. pradžia][4] Lietuviai šių metų žiemą atžygiavo į Rusios žemę pasiplėšti; prisiplėšę grobio, kaip jiems įprasta, greitai patraukė atgal; kunigaikštis Jaroslavas Vsevolodovičius ir naugardiečiai pasivijo juos ir susikovę sutriuškino. Iš rusų pergalė taip pat pareikalavo aukų, nes krito ir Toropeco kunigaikštis Dovydas, ir daug kitų karių. Taip pat vėliau, kai kita lietuvių kariuomenė niokojo Polocko žemę ir miestą, kunigaikštis Mstislavas, Dovydo sūnus, su smolenskiečių pajėgomis greitai atžygiavo prie Polocko, užklupęs to nelaukiančius lietuvius, begalę jų pakloja ir nukauna, o daug tų, kurie mėgindami pasislėpti išbėgiojo į namus ir miškus, iš ten iškrapšto ir visokiais būdais pasiunčia myriop, dar kitus nuskandina ežeruose, žodžiu, išguldė kone visus, paspruko tik nedaugelis.

[4] Orig. 1216 m. Data patikslinta pagal: Paškevičius, Nr. 153.

b) Iš Maskvos XV a. pabaigos metraščių sąvado

Versta iš: PSRL-25, p. 117–118. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

1220 metais. <...> Tą pačią žiemą atėjo lietuviai ir siaubė Černigovo sritį, o Mstislavas Sviatoslavičius[5] juos vijosi iš Černigovo ir prisivijo, ir juos visus iššudė, o belaisvius atėmė.

4. Laurentijaus metraščio lietuviškosios žinios

Versta iš: PSRL-1, (puslapiai tekste). Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

(p. 179) 1204 metais. <...> Tais pačiais metais Olegovičiai kovėsi su lietuviais[6].

(p. 190) 1225 metais. <...> Tą pačią žiemą lietuviai siaubė Naugardo sritį[7] ir sugavo didžiulę daugybę krikščionių ir pridarė daug blogybių Naugardo, Toropeco ir Smolensko apylinkėse ir iki Polocko, nes tai buvo didžiulė kariuomenė, kokios nebuvo nuo pasaulio pradžios. Tai išgirdus gėriui ištikimam ir Kristų mylinčiam kunigaikščiui Jaroslavui[8], didžiojo kunigaikščio Vsevolodo sūnui, Jurijaus anūkui, labai pagailo krikščionių ir jis išjojo paskui juos iš Perejeslavlio, ir juos pasivijo prie Usviato. Lietuviai tai matydami išsirikiavo priešais jį ant ežero, o kunigaikštis Jaroslavas pasimeldė Dievui ir nujojo prieš juos. Pulkams susirėmus, pagonys metėsi bėgti ir kunigaikštis Jaroslavas, remiamas Garbingojo Kryžiaus jėgos ir Šventosios Dievo Motinos maldos bei archangelų Mykolo ir Gabrieliaus, juos vijosi, vienus iššudė, kitus paėmė į nelaisvę, ir jų kunigaikščius paėmė į nelaisvę, ir visus belaisvius atėmė. Ir visuose kraštuose buvo didžiulis džiaugsmas tiems, kurie buvo išvaduoti nuo pagonių ir paskui buvo taika daugelį metų. O pats kunigaikštis Jaroslavas nuvyko ir tapo Naugardo kunigaikščiu, nes tuo metu naugardiečiai buvo atvykę maldauti, kad kunigaikštis

[5] Černigovo k. Sviatoslavo Vsevolodovičiaus (†1194) sūnus, Kozelsko, vėliau (nuo 1219 m.) Černigovo k., žuvo Kalkos mūšyje su mongolais 1223 m. Minimas lietuvių žygis laikomas 1219 m. taikos tarp Lietuvos ir Voluinės kunigaikščių pasekme. V. Pašutos nuomone, ši žinia į Maskvos metraštį pateko iš ankstyvesnio Kijevo metraščio (žr.: В. Т. Пашуто, *Образование...*, с. 17).

[6] Šis mūšis su lietuviais minimas ir NPM. Laurentijaus metraštis šį mūšį datuoja 6713 m., o NPM – 6711 m. nuo Pasaulio sukūrimo. Dviejų metų neatitikimą iš dalies galima paaiškinti skirtingu šių metraščių metų skaičiavimo stiliumi. Šioje atkarpoje Laurentijaus metraštis vartoja Ultrakovo stilių, t. y. pervedant metus į mūsų skaičiavimo sistemą reikia atimti 5509, vadinasi, 6713 m. Ultrakovo stiliumi tęsėsi nuo 1204 m. kovo 1 iki 1205 m. vasario 28 d. NPM vartojo metų skaičiavimo kovo stilių, t. y. 6711 m. mūsų skaičiavimo stiliumi tęsėsi nuo 1203 m. kovo 1 iki 1204 m. vasario 28 d. Pastarosios datos tikslumu abejoja N. Berežkovas ir pirmenybę teikia 6713 metams Ultrakovo stiliumi arba 6712 m. kovo stiliumi. Pervedus į mūsiškę metų skaičiavimo sistemą reikštų 1204 m. kovo 1 d. – 1205 m. vasario 28 d. (žr.: Berežkovas, p. 247.)

[7] Šis žygis aprašytas ir NPM, tačiau Laurentijaus metraštis pateikia papildomų žinių. Be to, jis nurodo tikslų mūšio su lietuviais laiką – paskutinį sekmadienį prieš prasidedant Didžiajam pasninkui (*Великий пост* ≈ Gavėnia); *Бысть же тогда день Неделя сыропустная* – t. y. 1225 m. vasario 9 d.

[8] Jaroslavas, Vsevolodo III sūnus, Naugardo, vėliau Kijevo ir Vladimiro kunigaikštis (1238–1246 09 30), Aleksandro Neviškio tėvas.

Jaroslavas atvyktų pas juos. Buvo tada sekmadienis prieš Didįjį pasninką, kai Jaroslavas nugalėjo lietuvius.

(p. 201) 1248 metais. <...> Tą pačią žiemą pagonys lietuviai užmušė Michailą Jaroslavičių[9]. Palaimintasis vyskupas Kirilas[10] pasiuntęs [savo žmones] paėmė jo kūną ir atvežė jį į Vladimirą ir apverkė jį jo broliai ir bajorai, ir giedojo laidotuvių giesmes, ir palaidojo jį Šventosios Dievo Motinos cerkvės sienoje, minint N šventąjį[11]. Tą pačią žiemą Suzdalės kunigaikštis nugalėjo lietuvius prie Zubcovo[12].

5. Iš Rogožos metraščio

Versta iš: PSRL-15, stp. 29, 33. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

1239 metais. <...> Tais pačiais metais Jaroslavas žygiavo link Smolensko prieš lietuvius ir juos nugalėjo. <...>

6. Iš Žodžio apie Rusų žemės pražūtį (1237–1240 m.)

Versta iš: Pasakojimas apie Rusų žemės pražūtį, p. 130. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

<...> Visko esi pertekusi, Rusų žeme, o tikrasis krikščionių tikėjime!

Nuo čia iki vengrų, lenkų ir čekų, nuo čekų iki jotvingių, nuo jotvingių iki lietuvių, vokiečių[13], nuo vokiečių iki karelų, nuo karelų iki Ustiugo, kur gyvena pagonys toimiečiai[14], ir už Kvėpuojančios jūros[15]; nuo jūros iki bulgarų, nuo bulgarų[16] iki burtasų, nuo burtasų iki čeremisų, nuo čeremisų iki mordvių – visa tai Dievas pajungė krikščionių tautai, šie pagoniški kraštai [pajungti] didžiajam kunigaikščiui Vsevolodui[17], jo tėvui, Kijevo kunigaikščiui Jurijui[18], jo seneliui Vladimirui Monomachui[19], kuriuo polovcai savo vaikus lopšyje gąsdindavo, o lietuviai neišlįsdavo iš savo pelkių į švie-

[9] Michailas Jaroslavičius Narsusis, Jaroslavo Vsevolodovičiaus (†1246) sūnus, jaunesnysis Aleksandro Nevskio (†1262) brolis, pirmasis Maskvos k.; 1248 m. nuvertęs savo dėdę Sviatoslavą Vsevolodovičių tapo Vladimiro d. k., tais pačiais metais žuvo mūšyje su lietuviais prie Protvos upės.

[10] Kirilas II, Kijevo ir Visos Rusios metropolitas (1242/1247–1281).

[11] Sakinio baigiamąją frazę *на память святаго имркъ* turbūt reikia suprasti kaip nuorodą į N šventojo minėjimo dieną, kai buvo palaidotas Michailas Jaroslavičius.

[12] Manoma, kad šiam mūšiui vadovavo Jaroslavo Vsevolodovičiaus (†1246 09 30) sūnus Jaroslavas Jaroslavičius, Tverės k. (1247–1272) ir Vladimiro d. k. (1263–1272). Spėjama, kad iš lietuvių pusės šiai karinei kampanijai vadovavo Mindaugo į Rusią kariauti pasiųsti Tautvilas, Gedvydas ir Vykintas.

[13] Vertėjos į šiuolaikinę rusų kalbą L. Dmitrijevos nuomone, tekste minimi *немцы* reiškia švedijos tautas (*шведские народы*). Vertėjo nuomone, kūrinio autorius omenyje turi vokiečius, XIII a. pradžioje užvaldžiusius Rytų Pabaltijį.

[14] Pagonių gentis, gyvenusi prie upių Viršutinė ir Žemutinė Toima. Šios upės – Šiaurės Dvinos intakai. Kitos *Žodyje* minimos finougrų arba tiurkų kilmės gentys (karelai, čeremisai, mordviai, bulgarai, burtasai) XIII a. viduryje buvo Rytų slavų šiaurės ir rytų kaimynai.

[15] Arkties vandenynas taip pavadintas dėl to, kad jam būdingi dideli potvyniai ir atoslūgiai.

[16] Pavolgio bulgarai.

[17] Vsevolodas III Jurjevičius (1154–1212). Nuo 1176 m. buvo Vladimiro d. k. Dėl gausių palikuonių jam prigijo Didžiojo Lizdo pravardė.

[18] Jurijus Dolgorukis, Vladimiro Monomacho sūnus, Suzdalės ir Kijevo k. (1091–1157).

[19] Vladimiras Monomachas (1053–1125), Kijevo d. k. (1113–1125).

są[20], o vengrai savo mūrinius miestus tvirtino geležiniais vartais, kad ten neįsiveržtų didysis Vladimiras, o vokiečiai džiaugėsi, kad jie toli – už Mėlynosios jūros[21]. Burtasai, čeremisai, vedai ir mordviai kopinėjo medų didžiajam kunigaikščiui Vladimirui. O Konstantinopolio imperatorius Manuelis[22] iš baimės jam siuntė gausias dovanas, kad didysis kunigaikštis Vladimiras iš jo neatimtų Konstantinopolio. <...>

7. Ištrauka iš didžiojo kunigaikščio Aleksandro Neviškio gyvenimo (XIII a. 9 dešimtmetis)

Versta iš: Rusų literatūra, p. 434. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

<...> Tuo laiku sustiprėjo lietuvių tauta ir pradėjo siaubti Aleksandro valdas. Jis išjodavo prieš juos ir nugalėdavo. Kartą nutiko taip, kad vieno žygio metu jis nugalėjo septynis dalinius ir iššudė daugybę kunigaikščių, o kitus paėmė į nelaisvę. Jo tarnai tyčiodamiesi rišo juos prie savo žirgų uodegų. Nuo to laiko [lietuviai] pradėjo bijoti jo vardo. <...>

8. Iš rygiečių skundo (1286–1307 m.) Vitebsko kunigaikščiui Michailui Konstantinovičiui

Versta iš: RLA, p. 26 ir 27. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

2. Aleksandro Neviškio antspaudas su raiteliu

Vitebsko kunigaikščiui Michailui[23] lenkiasi Rygos tarėjai ir visi miestiečiai. Dabar tie mūsų miestiečiai, kurie žiemą buvo pas tave Vitebske, ir kuriems tu prievarta ir neteisėtai atėmei jų prekes, atėjo pas mus [tarėjus] ir mums pasakė didžiai skųsdamiesi tai, kas nutikdavę ir anksčiau. Buvo atvažiavęs pas tave vienas jaunuolis, mūsų miestietis, kuris anksčiau nebuvo pas jus, ir tuo metu lietuvių kariuomenė stovėjo prie miesto. Jis norėjo eiti prie kariuomenės ir nusipirkti mergų, pasiėmė kalaviją, kaip mes esame įpratę daryti. Tada, vykdamas keliu, nuklydo prie vienuolyno ir iššoko 3 vienuoliai ir kitas ketvirtas žmogus su jais, ir ten jį pradėjo mušti ir plėšti, ir kalaviją iš jo atėmė prievarta. Ir

[20] Rusų žodis *свет* reiškia ir šviesą, ir pasaulį.

[21] Baltijos jūra.

[22] Bizantijos imperatorius Manuelis I Komnenas (1143–1180). Imperatoriaus Manuelio ir Vladimiro Monomacho sugretinimas anachronistiškas.

[23] Michailas Konstantinovičius, Vitebsko k., jo valdymo laikas neaiškus. Dokumento skelbėjo K. Napierskio nuomone, šis skundas galėjęs būti surašytas 1286–1307 m.

paskui, kunigaikšti, kitą dieną tu jį suėmei, sukaustei [grandinėmis] ir laikei jį iki tos pačios dienos, ir atėmei [jo] prekes, kurių vertė [prilygo] trims birkavams vaško. Kunigaikšti, neteisingai pasielgei. <...>

<...> ir dabar, kunigaikšti, apsakome 7-ą skriaudą, nutikusią, kai mūsų broliai ruošėsi vykti iš Vitebsko į Smolenską, tada lietuviai juos ant kelio apiplėšė, prie tavo miesto, kunigaikšti, juos surišo bei kankino ir jų prekes atėmė, ir tai darėsi tavo valdose! Tada atėmė prekių už 73 lydyto sidabro grivnas. Kunigaikšti, tau derėjo juos apsaugoti nuo tokios skriaudos. Jeigu taip būtų atsitikę prie tavo tėvo Konstantino[24], tokia skriauda niekuomet nebūtų ištikusi mūsų brolių, kaip tuomet nutiko.

VAKARŲ KRIKŠČIONIJOS AKIRATYJE

9. Iš Gervazo Tilberiečio (Gervasius Tilleberiensis) (apie 1150–1235? m.) veikalo „Otia imperialia"

Versta iš: Matuzova, p. 60–68. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

VII. Apie Šiaurės Europą

<...>

Apie Panoniją

<...> Bet ir tarp Lenkijos ir Livonijos yra pagonių, kurie vadinami jotvingiais. Iš čia šiaurės link yra Livonija, doriausia pagonių gentis[25]. <...>

10. Iš Baltramiejaus Anglo (Bartholomaeus Anglicus), OFM, (1190 – po 1250 m.) veikalo „De proprietatibus rerum" [„Apie daiktų savybes" (15 kn., 87 skyrius)]

Versta iš: Matuzova, p. 69–98. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Apie Lietuvą

Lietuva yra Skitijos kraštas, kurio žmonės vadinami lietuviais; tai tvirti ir stiprūs, karingi ir nesutramdomi žmonės. Lietuvos žemė yra derlinga, daug kur pelkėta ir itin miškinga, išraižyta upių ir vandenų, pilnut pilna žvėrių ir gyvulių. Yra apsaugota girių ir pelkių, be upių, girių ir pelkių, mažai kitų įtvirtintų vietų. Todėl vasarą šį kraštą sunku užimti, [tai galima padaryti] tik žiemą, kai vandenys ir upės sušąla.

11. Iš Rodžerio Bekono (Roger Bacon), OFM, (apie 1214 – apie 1292 m.) veikalo „Opus maius"

Versta iš: Matuzova, p. 189–234. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

8. <...> Ir šio krašto [t. y. Krymo] šiaurėje yra didžioji Rusia. Pastaroji savo ruožtu nuo Lenkijos viena savo puse siekia Doną, o didžiąja dalimi vakaruose ribojasi su Lietuva, kuri yra tokia didelė žemė kaip Vokietija. <...> O šių genčių papročiai yra skirtingi. Prūsai, kuršiai, lyviai, estai, žiemgaliai, lietuviai yra pagonys. <...>

[24] Nieko tikra nežinoma apie šį kunigaikštį.
[25] T. y. lyviai.

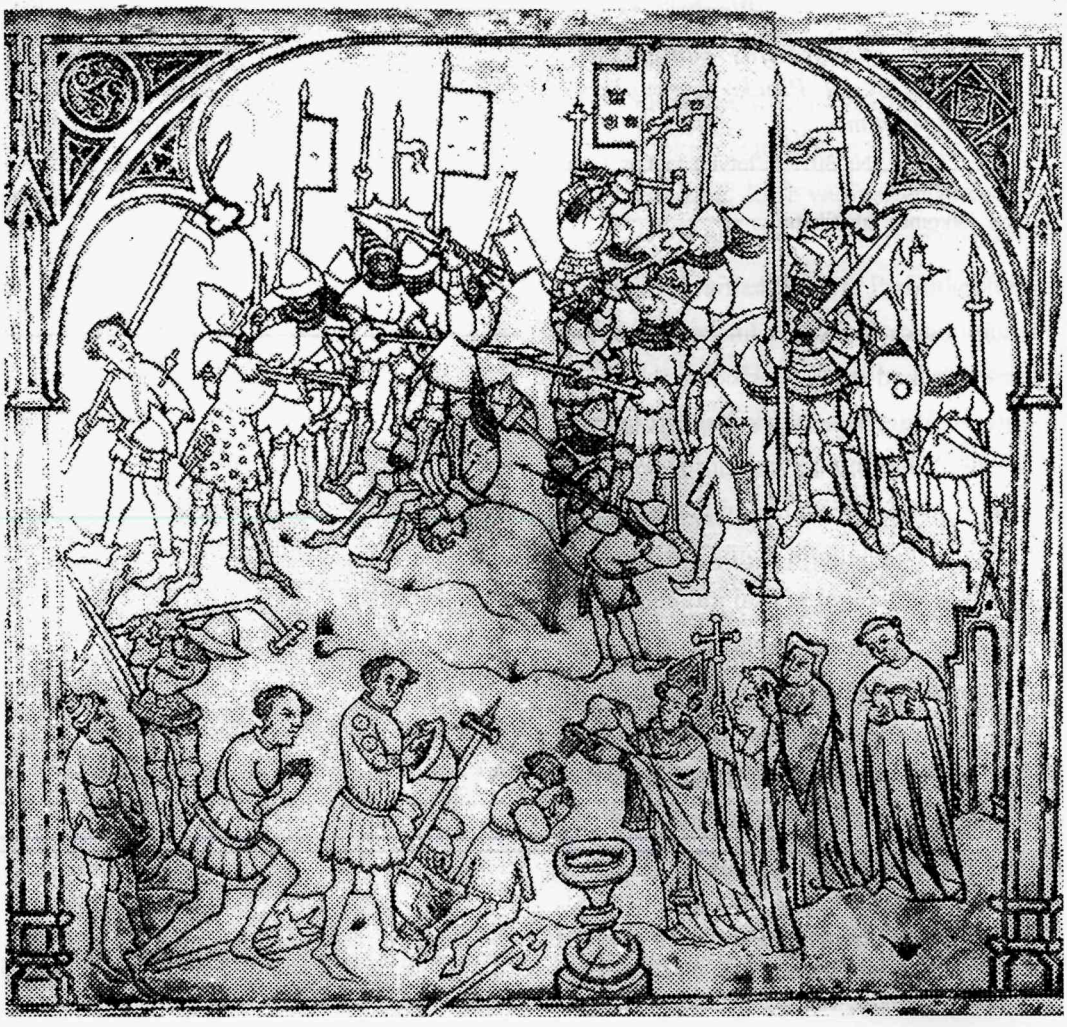

3. Pagonių krikštas pietų Suomijoje 1155 m.

12. Iš Danijos mokesčių knygos (XIII a. vidurys)

Versta iš: SRP-1, S. 737.

Čia yra Prūsijos žemių vardai: *Pomizania* [Pamedė], *Lanlania*, *Ermelandia* [Varmė], *Notangia* [Notanga], *Barcia* [Barta], *Peragodia* [Pagudė], *Nadrauia* [Nadruva], *Galindo* [Galinda], *Syllonis*, *in Zudua* [Sudūvoje], *Littonia* [Lietuva]. Tai yra žemės iš vienos *Lipz* [Priegliumi] vadinamos upės pusės. Jos kitoje pusėje: *Zambia* [Semba], *Scalewo* [Skalva], *Lamato* [Lamata], *Curlandia* [Kuršas], *Semigallia* [Žiemgala].

13. Plockas, 123? m.

Iš Mazovijos ir Kujavijos kunigaikščio Konrado rašto dėl Plocko vyskupijos valdų patvirtinimo

Versta iš: CDCM, Nr. 301. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: laikomas falsifikatu.

Mes, Konradas, Dievo malone Mazovijos ir Kujavijos kunigaikštis, šiuo raštu visiems pranešame, kad garbingasis Kristuje tėvas Giunteris, Mazovijos vyskupas, stojęs mūsų ir mūsų baronų akivaizdoje, pareiškė, jog dėl <...> krikščionių žemių dažnų puldinėjimų ir siaubiamųjų žygių, kuriuos vykdo Kristaus tikinčiųjų priešai jotvingiai, prūsai ir kitos pagonių gentys, jo Mazovijos bažnyčios pilys, dvarai, valdos, kaimai, žemės ir visos kitos valdos, priklausančios pačiai bažnyčiai ir jam pačiam, kaip vyskupui, laikui bėgant, dėl raštų stygiaus gali pereiti į kitas rankas ar kokiu nors kitu būdu būti atimtos, todėl prašė mūsų, kad pasirūpintumėme jo bei jo minėtos bažnyčios reikalais ir amžiams atminti surašytume [rašte] jo minėtas valdas, pilis, dvarus, kaimus, žemes ir valdas <...>.

14. Venecija, 1251 m. gegužės 5 d.

Iš Vokiečių ordino „didžiojo magistro Vilhelmo Urenbacho"[26] rašto apie Kuršo vyskupijos teritorijos pasidalijimą

Versta iš: LUB–1, Nr. 224. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: falsifikuotas dokumentas, datuojamas 1223 05 05 (plačiau: Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 80; Gudavičius, Mindaugas, p. 204–205).

<...> šviesaus atminimo garbingasis tėvas ponas Hermanas, Kuršo vyskupas, savo kanauninkų ir kitų savo vyskupijos išmintingų asmenų patariamas, minėtos Kuršo vyskupijos labui ir naudai dovanojo Ordino broliams, tuo metu gyvenusiems Kurše, trečdalį minėtos vyskupijos. Prabėgus kuriam laiko tarpui, minėti broliai kartu su vyskupu ir jo kanauninkais krito nuo lietuvių rankos ir kalavijo[27], tik keli liko gyvi <...>.

15.

Alberiko Kronikos fragmentas

Versta iš: SLVA, Nr. 222. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[1228 metai] O Prūsijoje, kuri yra už Lenkijos ir už Pamario, Modenos vyskupas Vilhelmas, pasiųstasis popiežiaus legatas, ne narsa, bet savo lankstumu ir išmintimi palenkė į tikėjimą daug pagonių ir kone išmoko jų kalbą; negana to, su didžiausiu vargu išvertė į tą barbarų kalbą gramatikos meno kunigaikštį, t. y. Donatą. O šiais metais tuose kraštuose reikėjo laimėti [krikščionybės labui] viso labo penkias pagonių sritis, būtent: minimą Prūsiją, Kuršą, Lietuvą, Vironijos žemę ir Sembą.

[26] Tokio Vokiečių ordino didžiojo magistro nebuvo.
[27] Iš tikrųjų nuo kuršių 1240 m. žuvo Kuršo vyskupas Engelbertas.

16. Viterbas, 1237 m. gegužės 14 d.

Iš popiežiaus Grigaliaus IX rašto Rygos, Tartu ir Saremos vyskupams Vokiečių ir Livonijos ordino jungimo reikalu, pastarajam pralaimėjus Saulės mūšyje lietuviams (1236 09 22)

Versta iš: SLVA, Nr. 218. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> po skaudaus smūgio, kurį neseniai patyrė nuo siautėjančių pagonių netekę penkiasdešimt minėto Ordino brolių ir daug piligrimų <...>.

17. Ryga, 1237 m. rugsėjo 17 d.

Iš popiežiaus Grigaliaus IX legato, Modenos vyskupo Vilhelmo rašto dėl Rygos, Kuršo ir Žiemgalos vyskupijų ribų

Versta iš: SLVA, Nr. 219. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> O Kuršo vyskupijos ribos tokios: visas plotas tarp Nemuno ir minėtos Ventos upės iki pat Lietuvos ir nuo Abavos ir Ventos santakos iki Žiemgalos. O Žiemgalos vyskupijos ribos tokios: visas laisvas plotas už minėtos Žiemgalos ir Kuršo tarp Nemuno ir Dauguvos šiapus Neries upės, o nuo Neries aukštupio tiesiai iki Polocko <...>.

18. Ananjis, 1243 m. liepos 29 d.

Iš popiežiaus Inocento IV legato, Modenos vyskupo Vilhelmo rašto dėl naujų vyskupijų ribų atverstose į tikėjimą prūsų žemėse

Versta iš: PUB-1, Nr. 143. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> Sudarėme trečią vyskupiją, kurios ribos yra tokios: vakaruose – gretima jūra[28], šiaurėje – upė, kuri vadinama Priegliumi, arba Lipcza, pietuose – minėtas Družno ežeras, rytuose, einant minėta Paslenkos upe, – lietuvių ribos. O iš neatverstos į tikėjimą žemės, kuri ribojasi su minėta vyskupija, sudarėme ketvirtą vyskupiją, kurios ribos yra tokios: vakaruose – Sūrioji jūra[29], šiaurėje – Nemuno, pietuose – Priegliaus upės, rytuose – lietuvių ribos <...>.

19. Genuja, 1244 m. liepos 15 d.

Iš popiežiaus Inocento IV rašto dėl Sabinos (prie Romos) vyskupo Vilhelmo skyrimo legatu Livonijoje, Prūsijoje, Suomijoje, Estijoje, Žiemgaloje, Kurše ir Lietuvoje

Versta iš: PUB-1, Nr. 157; Bull., Nr. 390.
Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: šiame dokumente užfiksuotas pirmas Lietuvos vardo paminėjimas popiežių raštuose.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, visiems Kristaus tikintiesiems Livonijoje, Prūsijoje, Kulmo, Gotlando, Ėlando, Suomijos, Estijos, Žiemgalos, Kuršo ir Lietuvos žemėse ir kituose naujakrikštų ir pagonių kraštuose ir salose siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. <...>

[28] Gdansko įlanka.
[29] Kuršių marios.

20. Lijonas, 1245 m. vasario 1 d.

Iš popiežiaus Inocento IV rašto Pamario kunigaikščiui Sventopelkui dėl Vokiečių ordino brolių puldinėjimo

Versta iš: PUB-1, Nr. 160; Bull., Nr. 394.
Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas ir t. t. kilmingajam vyrui Sventopelkui, Pamario kunigaikščiui <...>. Savo karinės galios stiprybę turėtumei mėginti labiausiai tuose dalykuose, kurie patinka Dievui ir plečia krikščionių tikėjimą, o tu, kaip su nuostaba sužinojome, elgiesi priešingai ir sunkiai įžeisdamas Kūrėją keli baisių vargų Jo tikintiesiems ir mylimiesiems sūnums, Švč. Marijos Vokiečių ordino broliams, įsikūrusiems Kulmo žemėje ir Prūsijos kraštuose, ir – tai yra dar sunkiau – dažnusyk su pagonimis juos puldinėji. Visi, kurie tai išgirsta, nustyra dėl tokio baisaus klaidingo poelgio, nes puldinėti Atpirkėjo tarnus su lietuviais ir prūsais ir kurstyti pakelti prakeiktos padermės kalaviją prieš nekaltus tikėjimo piligrimus – tai baisiau už bet kurią tirono valdžią, už bet kokį žiaurumą <...>.

21. Lijonas, 1245 m. vasario 1 d.

Iš popiežiaus Inocento IV rašto Gniezno arkivyskupui Fulkai dėl Pamario kunigaikščio Sventopelko ir prūsų bei lietuvių vykdomo Vokiečių ordino puldinėjimo

Versta iš: PUB-1, Nr. 16; Bull., Nr. 395.
Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, garbingajam broliui (..), Gniezno arkivyskupui[30], ir jo vyskupams siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. <...> Minėtas kunigaikštis prieš mylimuosius [mūsų] sūnus, Švč. Marijos Vokiečių ordino brolius, ir kitus Kristaus tikinčiuosius, įsikūrusius Kulmo žemėje ir pačios Prūsijos kraštuose, ne tik mėgina visą savo jėgų stiprybę, bet net siekdamas juos sunaikinti kviečiasi [į pagalbą] lietuvius ir prūsus. Nors pastarieji minėtų brolių ir tikinčiųjų su Dievo šlovės parama daug kartų buvo sutriuškinti, bet, minėto persekiotojo vadovaujami, vis atgauna pragaištingą stiprybę ir dar smarkiau puola Dievo tarnus, sumanę juos sugniuždyti, išvaryti iš tų kraštų ar visai sunaikinti. <...>

22. Lijonas, 1245 m. vasario 1 d.

Iš popiežiaus Inocento IV rašto Vokiečių ordino magistrui Henrikui Hohenlohei dėl Pamario kunigaikščio Sventopelko ir prūsų bei lietuvių vykdomo Vokiečių ordino puldinėjimo

Versta iš: PUB-1, Nr. 162. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, mylimajam sūnui (..), Švč. Marijos Vokiečių ordino magistrui, ir broliams, ir visiems krikščionių kariaunos tikintiesiems Kulmo žemėje ir Prūsijos kraštuose siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. <...>. Kai kurie as-

[30] Pelka, Fulko (?–1258), Gniezno arkivyskupas nuo 1232 m.

menys, tik vardu krikščionys, jūsų asmenyje persekiodami Kristų, su pragaištinga lietuvių ir prūsų gentimi, kaip gavome žinių, žiauriai jus puola ir siekia paveržti iš Dievo baro žemę, laimėtą jūsų kraujo kaina <...>.

23. Verona, 1245 m. birželis

Imperatoriaus Frydricho II privilegija Vokiečių ordino magistrui Henrikui Hohenlohei dėl užimsimų Kuršo, Lietuvos ir Žiemgalos žemių

Versta iš: SLVA, Nr. 279. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Vardan Šventosios ir Nedalomosios Trejybės, amen. Frydrichas Antrasis, Dievo gailestingumu visada šventas romėnų imperatorius, Jeruzalės ir Sicilijos karalius. Dievas mūsų, kaip imperatoriaus, valdžią iškėlė aukščiau už pasaulio karalių [valdžią] ir išplėtė mūsų valdų ribas po įvairius žemės kraštus tam, idant uoliai rūpintumėmės šlovinti per amžius Jo vardą bei plėsti tikėjimą tarp pagonių (taip Jis parengė Šventąją Romos Imperiją skelbti Evangeliją) ir dėtume pastangas pagoniškas gentis ne tik nugalėti, bet ir atversti į tikėjimą, teikdami tokių malonių, kuriomis remdamiesi katalikai vyrai uoliai imtųsi ilgo darbo pajungti pagonių gentis bei atversti jas į tikėjimą ir dosniai teiktų tiek savo turtą, tiek žmonių. Todėl šia privilegija visiems Imperijos dabarties ir ateities žmonėms skelbiame, kad brolis Henrikas iš Hohenlohės, garbingasis Švč. Marijos Vokiečių ordino magistras, mūsų pavaldinys, uoliai reikšdamas savo dievotą norą, išdėstė mums, kad jis pats ir jo ordino broliai iš karšto ir dievoto troškimo plėsti katalikų tikėjimą ir didinti Dievo vardo garbinimą, pasikliaudami Dievo parama, mielai imtųsi ir atkakliai stengtųsi įžengti ir užimti [pagonių] žemes Kuršą, Lietuvą ir Žiemgalą tikrojo Dievo garbei ir šlovei; uoliai prašė mūsų aukštybę (jei teiktumėmės pritarti jo pageidavimams), kad, pasikliaudamas mūsų valdžios galia, galėtų imtis tokio darbo ir jį tęsti ir kad mūsų aukštybė dovanotų ir patvirtintų jam ir jo ordinui visas žemes, kurios jo ir jo brolių uolumu būtų užimtos minėtuose kraštuose, būtent: Kurše, Lietuvoje ir Žiemgaloje; taip pat prašė, kad savo privilegija apdovanotumėme jo ordiną išskirtinėmis teisėmis, laisvėmis ir kitais dovanojimais, kurių jis prašė minėtų kraštų užėmimo reikalu; pats į minėtas žemes įžengti ir joms užimti nuolat nepailsdamas skirsiąs savo ordino turtus ir žmones. Todėl mes, atsižvelgdami į minėto magistro aiškų uolų norą ir karštą dievotą pasiryžimą, kuriuo jis Viešpatyje degė dėl minėtų žemių įgijimo savo ordino labui, taip pat į tai, kad minėtos žemės yra Imperijos vienintelės valdžios aprėptyje, taip pat pasikliaudami minėto magistro išmintimi, nes darbais ir žodžiais yra iškilnus vyras, [kuris,] pasitelkęs savo bei savo brolių uolumą, tvirtai imsis užimti minėtas žemes ir drąsiai tai vykdys ir nemes be naudos pradėto darbo kaip daugelis tų, kurie tuo pačiu reikalu veltui ėmęsi daug darbų ir, regis, jau pradėję nešti naudą, juos paliko, minėtam magistrui suteikėme teisę visomis jėgomis ir pastangomis pulti minėtas žemes, dovano-

dami ir patvirtindami per amžius minėtam magistrui, jo įpėdiniams ir jo ordinui visas žemes, kurias su Dievo parama užimtų Kuršo, Lietuvos ir Žiemgalos kraštuose, kaip seną ir tikrą Imperijos teisės objektą, ir kalnų, ir lygumų, ir girių, ir upių bei jūros pavidalu, leisdami jas valdyti be jokių prievolių ir mokesčių, su atskaitomybe tik mums ir mūsų įpėdiniams, romėnų imperatoriams. Taip pat tebūnie jiems leista visose jų žemėse, kurias užėmė ir turėtų užimti, Ordino labui įvesti perkėlos ir prekių pervežimo mokesčius[31], steigti muges ir turgus, kalti pinigus, skirti talijas[32] ir kitas rinkliavas, kurti, kaip jiems atrodys naudinga, prekybinius kelius sausumoje, upėse ir jūroje, per amžius valdyti ir turėti aukso ir sidabro, geležies ir kitų metalų, taip pat druskos kasyklas ir lydyklas, kurios būtų ar bus rastos minėtose žemėse. Taip pat leidžiame jiems skirti teisėjus ir vyresniuosius, kurie turi teisingai valdyti ir prižiūrėti sau pavaldžius žmones, tiek tuos, kurie atversti į tikėjimą, tiek ir visus pagonis, taip pat bausti prasižengėlius už jų klaidas, kaip reikalaus teisingumas. Taip pat tegul teisėjai ir vyresnieji klauso civilinių ir baudžiamųjų bylų ir sprendžia jas remdamiesi teisės normomis. Taip pat iš savo malonės leidžiame minėtam magistrui ir jo įpėdiniams savo žemėse turėti ir vykdyti tą teisminę valdžią ir valdymo formą, kurią savo valdomoje žemėje turi bet kuris Imperijos vasalas, idant įtvirtintų gerus gyvenimo papročius ir normas, įkurtų tarybas ir priimtų nuostatus, kurie padėtų stiprinti tikinčiųjų tikėjimą ir leistų visiems jų pavaldiniams džiaugtis ir mėgautis ramiu gyvenimu. Šios privilegijos galia griežtai draudžiame bet kuriam vyriausiajam kunigaikščiui, kunigaikščiui, markgrafui, grafui, vyresniajam, įgaliotiniui, pareigūnui ir asmeniui, nesvarbu ar aukšto, ar žemo luomo, dvasininkui ar pasauliečiui, ko nors imtis pažeidžiant šį mūsų dovanojimą ir patvirtinimą. Jei kas nors tai išdrįstų, lai žino užsitrauksiąs mūsų aukštybės pyktį ir penkių šimtų aukso svarų baudą, kurios pusė turi atitekti mūsų iždui, o likusi pusė – nukentėjusiesiems. Šiam savo dovanojimui bei patvirtinimui įamžinti ir per amžius galioti liepėme surašyti šią privilegiją ir sutvirtinti ją auksine bule[33], kurioje įspaustas mūsų aukštybės atvaizdas. Šio veiksmo liudininkai yra: Konradas, šviesusis romėnų karalius elektas, Eberhardas, Zalcburgo arkivyskupas, Zigfridas, Regensburgo vyskupas, Imperijos rūmų kancleris, Rudigeris, Paduvos vyskupas, Konradas, Freisingo vyskupas, Henrikas, Bambergo vyskupas elektas, Egenas, Bresanonės vyskupas elektas, Frydrichas, Kempteno abatas, Konradas, *Elwacensis* abatas, Frydrichas, Austrijos ir Štirijos kunigaikštis, Otonas, Merano kunigaikštis, Bernhardas, Karintijos kunigaikštis, Albertas, Tirolio grafas, Ulrichas, Ulteno grafas, Rudolfas, Habsburgo grafas, Liudvikas,

[31] Galima versti ir taip: „kurti perkėlas ir muitines“. [32] Specialus mokestis. [33] Turimas galvoje specialus antspaudas.

Froburgo grafas, Godfridas ir Konradas iš Hohenlohės ir daug kitų. Mūsų valdovo Frydricho, Dievo malone nenugalimojo visada švento romėnų imperatoriaus, monograma [išskleista] „Jeruzalės ir Sicilijos karalius“. Tai atlikta tūkstantis du šimtai keturiasdešimt penktaisiais Viešpaties įsikūnijimo metais, birželio mėnesį, per trečią indiktą, valdant mūsų valdovui Frydrichui, šlovingiausiajam visada šventam romėnų imperatoriui, Jeruzalės ir Sicilijos karaliui, dvidešimt penktaisiais jo, kaip romėnų imperatoriaus, dvidešimt pirmaisiais jo, kaip Jeruzalės karaliaus, ir keturiasdešimt septintaisias jo, kaip Sicilijos karaliaus, valdymo metais. Tebūnie palaiminta, amen. Duota Veronoje, per magistro Frydricho, Verdeno klebono, Imperijos rūmų raštininko, rankas, aukščiau nurodytais metais, mėnesį ir indiktą.

24. *1245 m.*

Iš Jono di Pian di Carpine OFM veikalo „Mongolų istorija“

Versta iš: Giovanni di Pian di Carpine, *Storia dei Mongoli*, ed. E. Menestò [etc.], Spoleto, 1989, cap. IX, p. 304 (§4)*. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> Paskui minėtas kunigaikštis[34] su mumis išsiuntė iki pat Kijevo vieną iš savo tarnų. Vis dėlto mums visą laiką grėsė mirtinas pavojus dėl lietuvių, kurie dažnai rengdavo kiek galima slaptus išpuolius į Rusios žemę, ir daugiausia tas vietas, kuriomis turėjome vykti. Kadangi didžioji Rusios gyventojų dalis buvo iššudyta totorių arba pateko į nelaisvę, todėl negalėjo rimtai jiems [t. y. lietuviams] priešintis. O iš rusėnų pusės minėto tarno dėka mums negrėsė pavojus. Todėl Dievui laiminant ir gelbstint mus nuo Kristaus kryžiaus priešų, pasiekėme Kijevą, kuris yra Rusios sostinė. <...>

25. *Lijonas, 1246 m. vasario 5 d.*

Iš popiežiaus Inocento IV rašto Kuršo vyskupui dėl jo vyskupijos gynimo nuo lietuvių puldinėjimų

Versta iš: SLVA, Nr. 284. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, garbingajam broliui Kuršo vyskupui siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. <...> Kadangi Kuršo bažnyčios klebonas ir kapitula yra pavaldūs savo vyskupui, už kurį jiems aukštesnis tik Romos popiežius, norime, kad Kuršo vyskupas lankytų savo kanauninkus tiek kartų ir tada, kiek ir kada tai jam atrodys esant reikalinga, taip pat teisingai nurodytų pasitaisyti ir baustų už jų nusižengimus. Jie [t. y. klebonas ir kapitula] buvo atleisti nuo pavaldumo Švč. Marijos Vokiečių ordino magistrui, bet tebenešioja tikėjimo jungą ir drabužius[35], todėl minėtas

* Dėkojame prof. Pietrui U. Diniui už vertimui parūpintą naujausio „Mongolų istorijos“ teksto leidimo fragmentą apie lietuvius.

[34] Voluinės kunigaikštis Vasilkas Romanovičius († 1269 m.).

[35] „Tebenešioja tikėjimo jungą ir drabužius“ – tebėra įpareigototi dalyvauti tikėjimo platinimo misijose ir tebenešioja Vokiečių ordino brolių vienuoliškus skiriamuosius drabužius.

[Vokiečių] ordino magistras ir Livonijos [ordino] magistras teisėtai turi ginti vyskupiją bei visas jos valdas nuo lietuvių puldinėjimų ir niekuo neužgauti minėtos vyskupijos <...>.

26. Lijonas, 1249 m. balandžio 11 d. Iš popiežiaus Inocento IV rašto arkivyskupams ir vyskupams dėl brolio Henriko iš Dominikonų ordino konsekravimo Jotuvos vyskupu

Versta iš: VMPL, Nr. 98; Bull., Nr. 478. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas ir t. t. garbingiesiems broliams arkivyskupams ir vyskupams, kuriuos pasieks šis raštas, siunčia sveikinimą ir t. t. <...> Garbingasis mūsų brolis (..), Livonijos ir Prūsijos arkivyskupas, Apaštalų Sosto legatas, išmintingai atsižvelgdamas į mylimojo sūnaus brolio Henriko iš Dominikonų ordino pagirtiną veiklą ir sugebėjimus <...> ir turėdamas galvoje, kad Jotuvos žemė minėto brolio uolumu sielovados ir ūkiniuose dalykuose su Dievo valia galės duoti pagirtinų vaisių, <...> paskyrė minėtą brolį minėtos žemės vyskupu ir ganytoju. Kadangi minėtas arkivyskupas buvo išvarytas iš savo srities, o minėtas brolis kitur negali būti konsekruojamas vyskupu, minėto brolio vardu buvo nuolankiai mūsų paprašyta, idant lieptume atlikti jo konsekravimo apeigas. Todėl uoliai prašome, nurodome ir raginame jus, duodami nurodymą, idant minėto arkivyskupo raštu paprašyti, kad ir kuris jūsų būtumėte, pasitelkę kelis aplinkinių kraštų vyskupus, atliktumėte minėto brolio konsekravimo apeigas.

27. Kuldyga, 1253 m. balandžio 4 d. Kuršo vyskupo Henriko ir Livonijos ordino magistro Eberhardo iš Zaino raštas dėl nepadalytų Kuršo žemių padalijimo

Versta iš: SLVA, Nr. 360. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius. Vietovardžius identifikavo A. Dubonis.

Visiems Kristaus tikintiesiems, kuriuos pasieks šis raštas, brolis Henrikas iš Pranciškonų ordino, Dievo malone Kuršo vyskupas, siunčia sveikinimą gyvojo Dievo Sūnuje. Tebūna visiems jums žinoma, kad su mylimais Kristuje Vokiečių ordino magistru ir broliais taip padalijome į tris dalis neapgyvendintas ir nepadalytas Kuršo žemes, būtent: Ceklį, Duvzarę, Mėguvą, Pilsotą ir tą žemę, kuri yra tarp Skrundos ir Žiemgalos. Pirmąją dalį sudaro: iš Ceklio – *Garde* [Žemaičių Kalvarija], *Embare* [Imbarė], *Pomenie*, *Zegere* [Gegrėnai], *Grumste* [Grūstė], *Neuvarie*, *Vitwicen*, *Duzone* [Dūsai], *Alyleyde* [Alsėdžiai], *Leypyasseme* [Lieplaukė], *Pretzitwe*, *Eycayswe*, *Cartine* [Kartena], *Sare* [Žarėnai], *Garisda* [Gargždai], *Pregetwe*; iš Duvzarės – *Birstele*, *Patteycias*, *Peynis*, *Treone*; iš Mėguvos – *Palange* [Palanga], *Maycinite*, *Caukas*, *Dwiristis* [Virkštininkai], *Dupie*; iš Pilsoto – *Mutone*, *Akutte* [Ekečiai]; iš žemės tarp Skrundos ir Žiemgalos – *Weybene*, *Wanderen*, *Newaren* [Nevarėnai], *Labbar* su visais jų priklausiniais; iš *Poys* pilies srities – *Twartikini* žemė. Tai yra pirmoji dalis. [Antrąją dalį sudaro:] *Gandingen* [Gandinga], *Appule* [Apuolė], *Schoden* [Skuodas],

Sansugale [Žąsūgalas], *Vieswe* [Viešvėnai], *Pytwe, Nedirige* [Medingėnai], *Letzime* [Lekemė], *Retowe* [Rietavas], *Amelinge*; iš Duvzarės – *Empilten* [Senoji Įpiltis], *Rutzowe, Popissen, Warze, Virga*; iš Mėguvos – *Nebarge* [Negarba], *Lasdine* [Lazdininkai?], *Aggemine* [Akmenalė?]; iš Pilsoto – *Calaten* [Kalotė]; iš žemės tarp Skrundos ir Žiemgalos – *Salden, Ulliwa, Anzina, Celme* su visais jų priklausiniais; iš *Poys* pilies srities – *Negelite*. Tai yra antroji dalis. [Trečiąją dalį sudaro:] *Ilze* [Grigaičiai], *Appusse, Zesele* [Gėsalai], *Maysedis* [Mosėdis], *Lobe* [Luoba], *Nateye* [Notėnai], *Calneseme, Birsine* [Biržuvėnai], *Grese* [Griežė], *Vesete* [Daubariai], *Spermes, Dobe, Pylene* [Papilė?], *Remtene, Zelecoten* [Sakūčiai], *Zelende* [Gelindėnai], *Seculmzeme, Nebrungis* [Babrungėnai]; iš Duvzarės – *Loke* [Luoba?], *Pretzele, Damis*; iš Mėguvos – *Matwa, Gonrene* su visais jų priklausiniais; iš Pilsoto – *Sarde* [Žardė] su priklausiniais, išskyrus pievas, kurių viena vadinama *Drivene* [Dreverna?], o kita yra prie Minijos, šalia kelio, vedančio į *Sarde* [Žardę], *Garde* [Žemaičių Kalvarija] po kairei rankai, išskyrus mišką, kuris nuo minėto kelio plyti į dešinę pusę, iki tos vietos, kur Minija įteka į Nemuną, šie plotai lieka nepadalyti; iš žemės tarp Skrundos ir Žiemgalos – *Sacsile, Creuvems, Meddenmes* su visais jų priklausiniais; iš *Poys* pilies srities – *Suntelite, Lassiten*. Tai yra trečioji dalis. Lieka nepadalyti visi minėtų žemių ežerai ir Minijos upė. Lieka nepadalyta ir ta Danės dalis, kuri plyti nuo Kuršių marių iki *Mutine* pilies, o kitos minėtų žemių nedidelės upės turi priklausyti tiems, per kurių žemes teka. Taip pat tegul būna žinoma, kad dėl visų aukščiau minimų dalykų davėme garbės žodį minėtam magistrui ir broliams iki artimiausios šv. Mykolo šventės[36] išsirinkti vieną minėtų žemių dalį, jei tik kas nors pagrįstai nesutrukdys; o jei mums reikėtų išplaukti ar rastųsi koks kitas pagrįstas kliuvinys, įgaliosime kurį nors iš artimųjų, idant vietoje mūsų išrinktų vieną minėtų dalių, ir kad ir kurią dalį jis išrinks, pripažinsime teisėtą ir patvirtinsime [savo] raštu arba patvirtins tas, kurį įgaliosime išrinkti minėtas žemes. O jei atribojant žemes ir pilių sritis kiltų ginčų, tegul juos sprendžia minėtų ginčijamų žemių vyresnieji. Jei minėtiems vyresniesiems kiltų abejonių ar negalėtų sutarti dėl minėtų žemių, tegul tą žemę, dėl kurios kils ginčas, [Ordino] broliai padalija į tris dalis, iš kurių mes išsirinksime mums patinkančią dalį, o kitos dvi dalys liks broliams. O Ceklio žemėje vasalai turi būti pavaldūs tai pusei, kuriai atiteks. O dėl *Dugenekes* žemės iki Bartuvos upės su visais priklausiniais iš abiejų pusių susitarėme, kad broliai ją padalys į tris dalis, iš kurių mes išsirinksime vieną, o kitos dvi liks broliams.

[36] 1253 m. rugsėjo 29 d.

Žvejybos plotai minėtoje upėje prie minėtos žemės ir keliai mūsų ir brolių žmonėms bus bendri; jei reikės statyti tiltą ar jį taisyti, tai turės daryti ir mūsų, ir brolių žmonės. Taip pat jei brolių žmonės žvejos mūsų žvejybos plotuose, turės duoti mums dešimtąją dalį, lygiai taip pat mūsų žmonės turės duoti broliams, idant abi pusės išsaugotų savo teises į minėtus žvejybos plotus. Tai atlikta Kuldygoje, 1253 Viešpaties metais, antrą dieną prieš balandžio nonas, dalyvaujant ir tarpininkaujant broliui Tomui iš Pranciškonų ordino, Ezelinui, mūsų vyresniajam, Vokiečių ordino broliams Teodorikui iš Viljandžio, Ričardui iš Cėsių, Jurgiui iš Siguldos, Henrikui iš Kuldygos, Bernardui iš Klaipėdos ir daugeliui kitų. Šio dalyko paliudijimui liepėme sutvirtinti šį raštą savo antspaudo apsauga. Duota aukščiau nurodytais metais ir dieną.

28. Klaipėda, 1254 m. vasario 8 d. Ištrauka iš Kuršo vyskupo Henriko rašto dėl Klaipėdos pilies ir miesto ribų nustatymo

Versta iš: SLVA, Nr. 384, p. 359. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> Taip pat bendru pasitarimu ir sutarimu nusprendėme nustatyti tokias miesto ribas: nuo paskutinio griovio, juosiančio pastatytą pilį, palei Nemuną ir Dangę iki pat lietuvių ir sembų kariuomenės karo stovyklos, kurią buvo pastatę per pilies apsuptį, imtinai <...>.

29. Asyžius, 1254 m. rugpjūčio 23 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Dominikonų ordino vyresnybei, raginantis telkti riterius, norinčius tapti Klaipėdos pilies įgulos nariais

Versta iš: CDP, Nr. 98. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, mylimiesiems sūnums Dominikonų ordino priorams ir broliams, skelbiantiems Kryžiaus žodį į pagalbą Livonijai ir Prūsijai, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Livonijos ir Pūsijos kraštuose seniai pradėtas tikėjimo [skleidimo] darbas, kurio labui mylimieji sūnūs Švč. Marijos Vokiečių ordino broliai su bebaimiu tvirtumu ir pastovumu, kaip žinia, aukoja [savo] kūnus ir sielą, turi būti stumiamas į priekį mūsų palankumo parama, idant su Dievo palankumu pasiektų norimą tikslą. Minėti broliai, kaip iš jų sužinojome, prie upės, esančios tarp Livonijos ir Prūsijos ir žmonių kalba vadinamos Nemunu, kuriuo Kristaus tikinčiųjų žalai tų kraštų pagonims buvo plukdomi ginklai, drabužiai, druska ir daug [kitų] būtinų reikmenų, su didžiausiais vargais ir išlaidomis ėmėsi statyti vieną pilį. Kadangi minėta pilis turi būti akylai ir stipriai saugoma, apaštališku raštu duodame jums nurodymą, idant savo dievotais raginimais kaip galima vaisingiau skatintumėte tikinčiuosius tų kraštų, kuriuose Apaštalų Sostas pavedė jums skelbti Kryžiaus žodį į pagalbą minėtiems kraštams, drąsiai ir aktyviai traukti ginti ir saugoti minėtą pilį, kad jos – neduokdiev – neužimtų

minėti pagonys, teikdami tokį patį nuodėmių atleidimą, kurį Apaštalų Sostas, kaip žinia, suteikė traukiantiems į pagalbą minėtai Livonijai ir Prūsijai. <...>

30. Racionžas, 1254 m. rugsėjo arba lapkričio 24 d.

Iš Vokiečių ordino vicemagistro Burchardo Hornhauzeno sutarties su rusėnų karaliumi Danieliumi ir Mazovijos kunigaikščiu Siemovitu dėl trečdalio jotvingių žemių pasidalijimo

Versta iš: NKDM, Nr. 20. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> Brolis Burchardas Hornhauzenas, Vokiečių ordino brolių Prūsijoje vicemagistras. <...> mes savo brolių patarimu ir pritarimu dovanojame šauniajam vyrui Danieliui, pirmajam rusėnų karaliui, ir šviesiajam valdovui Siemovitui, Mazovijos kunigaikščiui, ir jų vaikams <...> per amžius valdyti trečdalį jotvingių žemės už tai, kad kiekvieną kartą mūsų paprašyti, suteiktų savo asmeniską pagalbą ir paramą prieš minėtą barbarų gentį ir kokią nors kitą gentį, kuri puola krikščionių tikėjimą.

31. Viena, 1258 m. gegužės 12 d.

Žinutė apie Jotuvos vyskupą Henriką

Versta iš: CDERB-5, Nr. 152. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Otonas, Dievo malone Paduvos vyskupas, Albertas, Regensburgo vyskupas, ir Henrikas, Jotuvos Lietuvoje vyskupas, visiems Kristaus tikintiesiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia sveikinimą visų Išganytojuje. Duodame jums žinią, kad garbingojo tėvo pono Gerhardo, Mainco vyskupo, sutikimu, aiškiai išreikštu mums jo rašte, asistavome garbingajam broliui ponui Brunonui, Olomouco vyskupui, Šv. Stepono bažnyčioje Vienoje, kur jis konsekravo vyskupu poną Joną, Prahos išrinktąjį vyskupą. <...>

32. Orvietas, 1263 m. rugsėjo 13 d.

Iš popiežiaus Urbono IV rašto savo legatui dėl draudimo imti didesnį nei nustatyta atlygį iš Gniezno bažnytinės provincijos dvasininkų už jo kompetencijos reikalų tvarkymą

Versta iš: AV, Nr. 91, Bull., Nr. 742. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Varmijos vyskupui, Apaštalų Sosto legatui. Kadangi Gniezno provincija, sakoma, dar kartą jau atlaikė nežabotą totorių antpuolį, ją vargina nuolatiniai priešų lietuvių kariniai žygiai ir plėšimai, mes, <...> norėdami palengvinti jiems kitų sunkumų naštą, šio rašto galia griežtai tau draudžiame už savo kompetencijos reikalų tvarkymą iš minėto arkivyskupo, vyskupų ir kunigų, be penkiasdešimties sidabro pinigų, <...> kasmet imti dar kokį nors atlygį <...>.

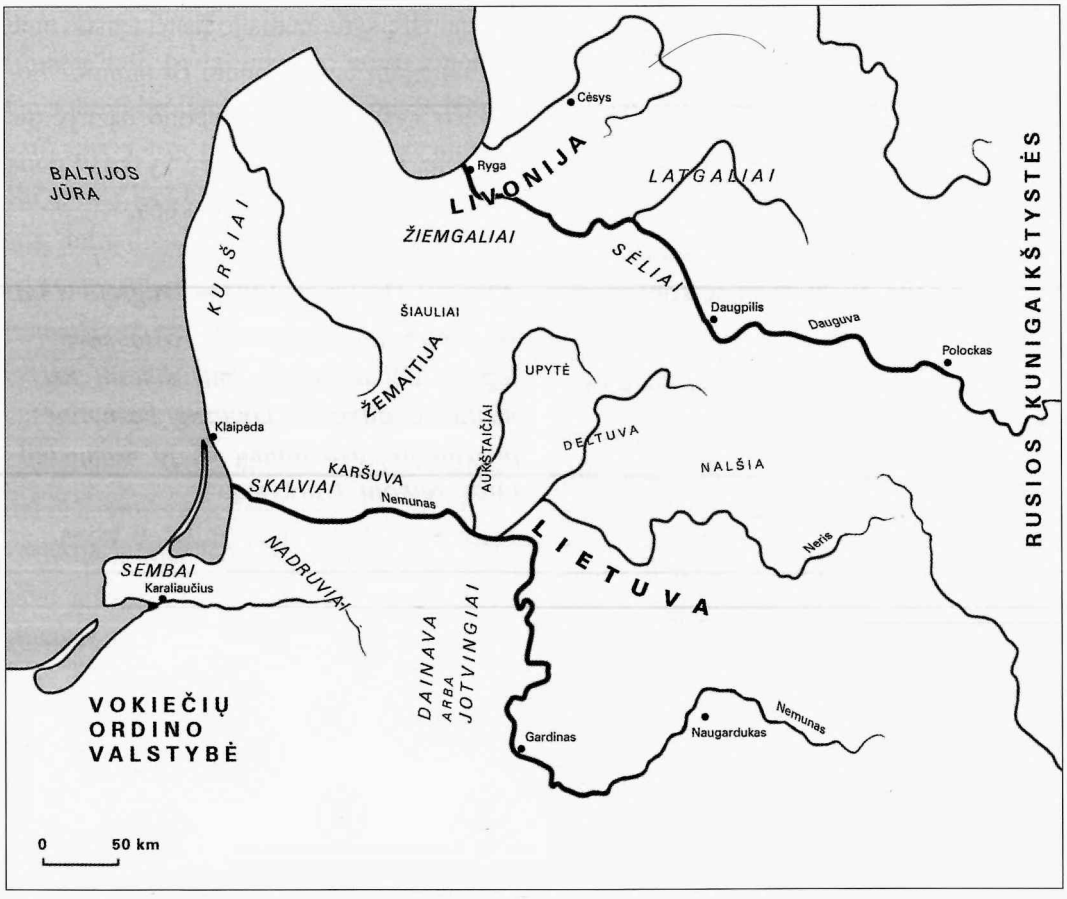

1 žemėlapis. Lietuvių žemės ir jų kaimynai XIII a. viduryje: NALŠIA, LATGALIAI – žemė, tauta, Upytė – smulkesnieji teritoriniai administraciniai vienetai, • – svarbesni kariniai, politiniai ir administraciniai centrai (sud. A. Dubonis)

II. KARALIUS MINDAUGAS

MINDAUGO KRIKŠTO IR KARŪNAVIMO DOKUMENTAI

1. Milanas, 1251 m. liepos 15 d.[1]

Popiežiaus Inocento IV raštas Kulmo vyskupui Heidenreichui dėl bažnytinės dešimtinės rinkimo Mindaugui priklausančiose žemėse

Versta iš: SLVA, Nr. 334. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Inocentas vyskupas ir t. t. garbingajam broliui] (..), Kulmo vyskupui, siunčia sveikinimą ir t. t. Gležniems daigams reikia ypatingos globos, idant giliai ir tvirtai įsišakniję lengviau galėtų stiebtis į viršų ir, laikui bėgant, subrendę gausiai vestų laukiamų vaisių. Su didžiu džiugesiu širdyje gavome tikrų žinių apie brangiausiąjį Kristuje savo sūnų Mindaugą, šviesųjį Lietuvos kunigaikštį, kad jis, kadais klaidatikystės klystkelyje nepažinęs visų dalykų Sutvėrėjo, per krikšto sakramentą įsijungė į tikinčiųjų būrį ir dievotai negaišdamas išreiškė norą, kad jam pavaldūs gausūs pagonys būtų pagerbti Kristaus tikėjimo vardu. Kadangi ši gentis, kadais gyvenusi pagal gamtos papročius, negali lengvai ir pilnai priimti tikėjimo pagrindų bei nurodymų ir laikytis Bažnyčios sprendimų, mes tėviškai trokštame, jog ligi sugebės tvirtai palaikyti minėtą tikėjimą, būtų stiprinama dvasinio pieno taure. Todėl duodame nurodymą, idant mūsų valdžios galia griežtai lieptumei (..) vyskupui, prelatams ir bažnyčių kunigams, kurie Lietuvoje bus paskirti,

[1] Inocento IV 1251 m. bulės, susijusios su Mindaugo pasiuntinybe, Vatikano registrų knygoje įrašytos A. Theinerio išspausdinta tvarka, išskyrus šią (žr. VMPL, Nr. 101–106). Pastaroji, nors ir ankstesnės datos, įrašyta paskutinė. A. Theineris (taip pat ir latvių istorikai) savo leidinyje laikydamasis chronologinio principo šią bulę iškėlė į pirmą vietą, nors iš tikrųjų ji buvo duota pati paskutinė. Tai įrodo ne tik jos vieta Vatikano registrų knygoje, bet ir pats turinys: pirma, apie bažnytinės dešimtinės rinkimo iš lietuvių naujakrikštų subtilybes negalėjo būti nė kalbos, pirmiausia nepriėmus sprendimo dėl vyskupo skyrimo, o atitinkama bulė įrašyta ketvirtąja; antra, šioje bulėje nebeužsimenama apie Mindaugo pasiuntinybę. Tai, kad buvo įrašyta ankstesnė data, – pasitaikantis dalykas to meto popiežiaus kanceliarijoje.

kad rinkdami ir imdami dešimtinę minėto kunigaikščio ir jo pavaldinių atžvilgiu elgtųsi taip, kad šie, būdami kunigaikščio žinioje ir valdžioje, dėkodami už nuolaidų ir švelnų elgesį, o ne spaudimą ir griežtumą, nebūtų papiktinti ir atgrasyti gerų ketinimų. <...>. Duota Milane, per liepos idas, devintais mūsų pontifikato metais.

4. Popiežius Inocentas IV pagal XIX a. mozaiką Romos Šv. Pauliaus bazilikoje

2. Milanas, 1251 m. liepos 17 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Mindaugui dėl jo paties ir jo valdomų žemių priėmimo Šv. Sosto globon

Versta iš: SLVA, Nr. 336. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Inocentas ir t. t.] brangiausiajam Kristuje sūnui (..), šviesiajam Lietuvos kunigaikščiui [, siunčia sveikinimą ir t. t.]. Didelis džiaugsmas užliejo mūsų širdį dėl to, kad Dievo ir mūsų Atpirkėjo Jėzaus Kristaus gerumas, apreikšdamas tau savo veidą, maloningai įkvėpė tave, kadais buvusį tamsybėse, su dideliu daugiu pagonių atgimti Dievo vardo šlovei per krikšto vandens malonę ir visiškai pavesti Apaštalų Sosto teisinei valdžiai ir globai savo asmenį, karalystę ir visus turtus. Kadangi per didžiuosius ir atskirus pasiuntinius[2] nuolankiai prašei mūsų, idant turėtumėme priimti tave tarp ypatingų Šventosios Romos Bažnyčios sūnų ir apgobti tėviška geranoriškumu, palankiai pritardami tavo pagrįstiems prašymams, kuriuos laikome vertus ir kuo palankiausiai juos palaikome, Lietuvos kraštą ir visas žemes, kurias su Dievo šlovės parama jau išplėšei iš pagonių rankų ar pajėgsi išplėšti ateityje, priimame Šv. Petro teisėn ir nuosavybėn ir patvirtiname, kad tai su (..), tavo žmona, sūnumis ir šeima atsiduria po Apaštalų Sosto globa ir dievota priežiūra. Griežtai visiems draudžiame, ligi būsi ištikimas Apaštalų Sostui, mėginti lengvabūdiškai kliudyti ar trukdyti tau valdyti minėtą kraštą ir žemes[3]. <...> Duota Milane, XVI dieną prieš rugpjūčio kalendas, devintais mūsų pontifikato metais.

[2] Turima omenyje Parbaus iš Neries žemės ir kitų nežinomų asmenų pasiuntinybė pas Inocentą IV. Mindaugo raštas popiežiui neišliko.

[3] Galimas šio sakinio vertimo variantas: „Griežtai visiems draudžiama mėginti lengvabūdiškai kliudyti ar trukdyti tau, kaip globojamam (ir giriamam) Apaštalų sosto, valdyti minėtą kraštą ir žemes“.

3. Milanas, 1251 m. liepos 17 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Saremos ir Kuršo vyskupams, kad niekam neleistų puldinėti Mindaugui priklausančių žemių

Versta iš: SLVA, Nr. 337. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Inocentas ir t. t.] (..), Saremos vyskupui, ir (..), Kuršo vyskupui. Didelis džiaugsmas užliejo mūsų širdį dėl to, kad Dievo ir mūsų Išganytojo Jėzaus Kristaus gerumas, apreikšdamas savo veidą brangiausiajam Kristuje mūsų sūnui Mindaugui, Lietuvos kunigaikščiui, maloningai įkvėpė jį, kadais buvusį tamsybėse, su dideliu daugiu pagonių atgimti Dievo vardo šlovei per krikšto vandens malonę. Kadangi per didžiuosius ir atskirus pasiuntinius minėtas kunigaikštis nuolankiai prašė mūsų, idant turėtumėme priimti jį tarp ypatingų Šventosios Romos Bažnyčios sūnų ir apgobti tėvišku geranoriškumu, palankiai pritardami jo pagrįstiems prašymams, kuriuos laikome vertais ir kuo palankiausiai juos palaikome, Lietuvos kraštą ir visas žemes, kurias su Dievo šlovės parama jau išplėšė iš pagonių rankų ar pajėgs išplėšti ateityje, priimame Šv. Petro teisėn ir nuosavybėn ir patvirtiname, kad tai su (..), jo žmona, sūnumis ir šeima atsiduria po Apaštalų Sosto globa ir dievota priežiūra. Griežtai visiems draudžiame, ligi jis bus ištikimas Apaštalų Sostui, mėginti lengvabūdiškai kliudyti ar trukdyti jam valdyti minėtą kraštą ir žemes[4]. Todėl duodame nurodymą, idant pasirūpintumėte, kad niekas nepagrįstai netrukdytų minėtam kunigaikščiui valdyti šį kraštą ir žemes, pažeisdamas mūsų globos, patvirtinimo ir draudimo raštą. <...> Duota Milane, XVI dieną prieš rugpjūčio kalendas, devintais mūsų pontifikato metais.

4. Milanas, 1251 m. liepos 17 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Kulmo vyskupui Heidenreichui dėl Mindaugo vainikavimo Lietuvos karaliumi

Versta iš: SLVA, Nr. 335. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Inocentas ir t. t.] (..), Kulmo vyskupui. Didelis džiaugsmas užliejo mūsų širdį dėl to, kad Dievo ir mūsų Išganytojo Jėzaus Kristaus gerumas, apreikšdamas savo veidą brangiausiajam Kristuje mūsų sūnui Mindaugui, Lietuvos kunigaikščiui, maloningai įkvėpė jį, kadais buvusį tamsybėse, su dideliu daugiu pagonių atgimti Dievo vardo šlovei per krikšto vandens malonę. Kadangi per didžiuosius ir atskirus pasiuntinius minėtas kunigaikštis nuolankiai prašė mūsų, idant turėtumėme priimti jį tarp ypatingų Šventosios Romos Bažnyčios sūnų ir apgobti tėvišku geranoriškumu, palankiai pritardami jo pagrįstiems prašymams, kuriuos laikome

[4] Originale šis dokumentas, pradedant žodžiais „didelis džiaugsmas“ iki nuorodos numerio, trumpintas, nurodant į 1251 m. liepos 17 d. popiežiaus rašto Mindaugui tekstą. Vertime aiškumo labui sutrumpintą tekstą atstatome. Turėtina galvoje, kad kai kurie žodžiai gali būti atstatyti ir netiksliai.

5. Kulmo vyskupo Heidenreicho antspaudas (1247 m.)

vertais ir kuo palankiausiai juos palaikome[5], duodame nurodymą, idant pasitelkęs kai kuriuos bažnyčių vyresniuosius ir vienuolius, mūsų valdžios galia minėtą Mindaugą karūnuotum visos Lietuvos ir visų tų žemių, kurias su Dievo šlovės parama jau išplėšė iš pagonių rankų ar pajėgs išplėšti ateityje, karaliumi ir visų ten dalyvaujančių vardu kaip karaliui katalikui liepsi kruopščiai atlikti visa, kas susiję su karališkąja valdžia, bet taip, kad jis ir jo įpėdiniai pripažintų, kad minėtą karalystę ir minėtas žemes, kurias atsižvelgdami į jo uolius prašymus priėmėmė Šv. Petro teisėn ir nuosavybėn, valdyti per amžius gauna iš Apaštalų Sosto [rankų]. <...>. Duota Milane, XVI dieną prieš rugpjūčio kalendas, devintais mūsų pontifikato metais.

5. Milanas, 1251 m. liepos 17 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Kulmo vyskupui Heidenreichui dėl katedros bažnyčios įsteigimo Lietuvoje ir jos vyskupo

Versta iš: UBC, Nr. 28. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Inocentas ir t. t.] (..), Kulmo vyskupui. Mūsų širdies troškimas visuomet nukreiptas tam, kad visa žemė prisipildytų Dievo didybės ir visur būtų žinomas Jo šlovingasis vardas. Gavome tikrų žinių, kad per Jo įkvėpimo malonę brangiausiasis Kristuje mūsų sūnus Mindaugas, šviesusis Lietuvos kunigaikštis, kadais buvęs tamsybėse, su dideliu daugiu pagonių Dievo vardo šlovei atgimė per krikšto vandens malonę. Kadangi tokie dievoti ir ryškūs minėto kunigaikščio nuopelnai skatina mus geranoriškai patenkinti jo pagrįstus prašymus, pasikliaudami tavo išmintingumu, šio rašto galia pavedame tau, idant mūsų valdžios galia paskirtum minėtai Lietuvai į vyskupus ir ganytojus [kokį] garbingą ir išmintingą vyrą, mokantį tvarkyti sielovados ir turtinius reikalus, kuris tiktų eiti atsakingas ir garbingas vyskupo pareigas, ir, pasitelkęs du ar tris vyskupus, atliktum konsekracijos apeigas, su sąlyga, kad pirma minėtas kunigaikštis paskirtų gerą žemės sklypą katedros bažnyčios statybai ir reikiamų bei pakankamų pajamų. Šiam vyskupui leidžiame tiek, kiek reikės, vykti į

[5] Originale šis dokumentas, pradedant žodžiais „didelis džiaugsmas“ iki nuorodos numerio, trumpintas, nurodant į popiežiaus rašto Mindaugui tekstą. Vertime aiškumo labui sutrumpintą tekstą atstatome. Turėtina galvoje, kad kai kurie žodžiai gali būti atstatyti ir netiksliai.

6. Rygos arkivyskupo Alberto Sverberio antspaudas (1254 m.)

minėto kunigaikščio kraštą ir ten tvarkyti visus reikalus, kuriuos gali tvarkyti tik vyskupas. O kai pagal mūsų rašto tvarką bus atlikta visa, kas susiję su minėto vyskupo, kuris turi būti pavaldus vien Romos popiežiui, konsekracija, tu mūsų ir Romos Bažnyčios vardu priimk jo įprastą ištikimybės priesaiką pagal tekstą, kurį tau siunčiame įdėtą į savo bulę. O jo duotos priesaikos tekstą, [surašytą] žodis žodin jo atvirame rašte, kuris turi būti antspauduotas jo spaudu, per savo pasiuntinį kuo greičiau persiųsk mums. <...>. Duota Milane, XVI dieną prieš rugpjūčio kalendas, devintais mūsų pontifikato metais.

6. Milanas, 1251 m. liepos 26 d.
Popiežiaus Inocento IV raštas Rygos, Tartu ir Saremos vyskupams dėl paramos Mindaugui krikštijant pagonis

Versta iš: SLVA, Nr. 338. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Inocentas ir t. t]. (..), Rygos vyskupui, (..), Tartu vyskupui, ir (..), Saremos vyskupui. Su didžiu džiugesiu širdyje gavome žinių, kad iš Dievo įkvėpimo malonės brangiausiasis Kristuje mūsų sūnus Mindaugas, Lietuvos kunigaikštis, kadais su dideliu daugiu pagonių buvęs pagonybės tamsybėse, atgimė Dievo vardo šlovei per krikšto vandens malonę. Kadangi minėtas kunigaikštis karštai trokšta, kad su Šventosios Romos Bažnyčios parama daugybė aplinkinių pagonių, iki šiol esančių klaidatikystės šalikelėje, pažintų gyvąjį Dievą, nutarėme uoliai prašyti jus, duodami nurodymą, idant kartu su mylimuoju sūnumi (..), Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistru, ir [ordino] broliais kaip galima daugiau padėtumėte minėtam

kunigaikščiui atverčiant [į tikėjimą] minėtus pagonius ar juos pajungiant, taip pat sielovadinio ir turtinio pobūdžio bausmėmis sudraustumėte minėto kunigaikščio žemių puldinėtojus ar kokius nors kitus kliautininkus. <...> Duota Milane, septintą dieną prieš rugpjūčio kalendas, devintais mūsų pontifikato metais.

7. *Asyžius, 1253 m. birželio 24 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui Albertui Sverberiui dėl Lietuvos vyskupo konsekravimo*

Versta iš: SLVA, Nr. 368. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Inocentas ir t. t.] Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui. Brangiausiasis Kristuje mūsų sūnus (..), šviesusis Lietuvos kunigaikštis, atvirtęs į krikščionių tikėjimą, kalbama, karštai trokšta, kad jo žemėse būtų vyskupo sostas, juoba kad yra pasiruošęs Dievo šlovei ir garbei savo lėšomis pastatyti katedros bažnyčią ir aprūpinti ją gausiomis pajamomis. Todėl mes, pritardami dievotiems jo norams, savo raštu duodame tau, kuriuo Viešpatyje ypač pasikliaujame, nurodymą, idant minėto kunigaikščio paprašytas, mūsų valdžios galia paskirtum į tos bažnyčios vyskupo ir ganytojo vietą išmintingą ir garbingą asmenį, mokantį tvarkyti sielovados ir turtinius reikalus, kuris būtų priimtinas minėtam karaliui, ir, pasitelkęs du ar tris aplinkinių kraštų vyskupus, atliktum konsekracijos apeigas, liepdamas pavaldiniams rodyti jam reikiamą paklusnumą ir pagarbą. Savo ruožtu priimk įprastą jo ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą, kurį tau siunčiame įdėtą į savo bulę. <...>. Duota Asyžiuje, VIII dieną prieš liepos kalendas, dešimtais mūsų pontifikato metais.

8. *Be vietos, 1253 m. [liepos mėn.] Lietuvos karaliaus Mindaugo privilegija Rygos miestiečiams ir pirkliams vokiečiams dėl nekliudomo keliavimo per savo karalystės žemes*

Versta iš: SLVA, Nr. 369. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius, visiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia amžiną sveikinimą. Karaliavimo šlovei ir karaliaus valdžios garbei labiausiai dera, kad virš nedorėlių galvų visuomet kybotų pagrįstos bausmės kalavijas, idant nuolat būtų puoselėjama nepažeidžiama ramybės ir taikos rimtis. Todėl dieną, kai garbingojo tėvo pono Henriko, Kulmo vyskupo, ranka ir švenčiausiojo mūsų tėvo ir pono Inocento, vyriausiojo vyskupo, valdžios galia, patepti šventu aliejumi, buvome pakelti Lietuvos karaliumi ir užsidėjome karaliaus karūną, brangiems savo Rygos miestiečiams ir visiems pirkliams vokiečiams dovanojame pilną ir amžiną teisę atvykti, būti ir grįžti per visus savo karalystės kraštus – tiek žeme, tiek vandenimis, – nemokant muito ir jokių mokesčių, kad ir kokiu vardu vadintųsi. O jei kuriam nors iš jų mums priklausančiuose vandenyse kartais sudužtų laivas, nusprendžiame ir norime, kad niekas jiems ne-

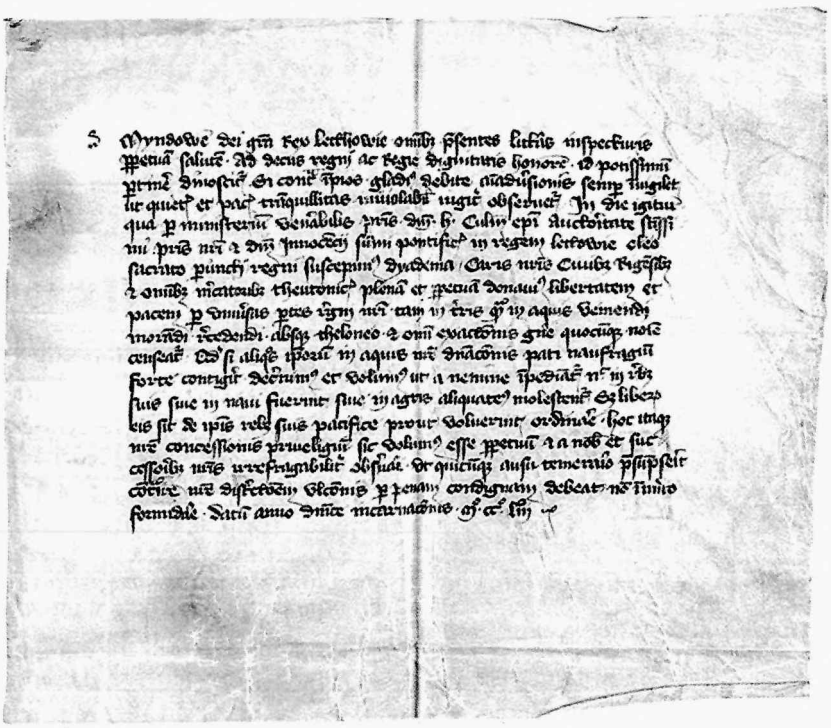

7. Karaliaus Mindaugo prekybos privilegija Rygos miestiečiams (1253 m.)

darytų kliūčių ir nieku būdu negrobtų prekių, likusių ar laive, ar ant kranto, ir kad jie galėtų netrukdomi kaip tinkami jomis [t. y. prekėmis] pasirūpinti. Todėl šią savo privilegiją skelbiame esant amžiną ir savo pačių ir savo įpėdinių tvirtai saugosimą. O jei kas nors lengvabūdiškai mėgins ją pažeisti, pagrįstai tesibaimina deramos mūsų kerštо bausmės. Duota 1253 Viešpaties įsikūnijimo metais.

9. Lietuva, 1253 m. liepos mėn. Lietuvos karalius Mindaugas už karinę pagalbą ir sąjungą dovanoja Livonijos ordinui pusę Raseinių, Laukuvos, Betygalos, Ariogalos, Dainavos žemių, taip pat kitų žemių

Versta iš: PUB-2, Nr. 39a. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius ir t. t. Kadangi iš Dievo įkvėpimo malonės mūsų mylimųjų Kristuje Vokiečių ordino Livonijoje magistro ir brolių patarimu iš pagonių tamsybių buvome pašaukti į Jėzaus Kristaus Bažnyčios šviesą ir atgimėme per krikšto vandens malonę, taip pat švenčiausiasis tėvas ir mūsų viešpats popiežius Inocentas Ketvirtasis, mūsų asmenį, karalystę ir visas valdas pavesdamas Apaštalų Sosto

priklausomybei ir globai, savo valdžios galia liepė karūnuoti mus visos Lietuvos ir visų žemių, kurias su Dievo šlovės parama jau išplėšėme iš pagonių rankų arba pajėgsime išplėšti ateityje, karaliumi, idant pagirtinai būtų galima baigti tai, kas mūsų buvo pradėta, ir tvirta ranka sugebėtume atremti tuos, kurie priešinasi tikėjimui ir griauna mūsų karalystę, pamatėme, kad mums būtina minėto magistro ir brolių pagalba, kurią ir jie patys, davę priesaiką, tvirtai pažadėjo mums suteikti, kaip tai išsamiau numatyta šiuo reikalu surašytuose jų raštuose. Ir nors [šio] ordino minėtų brolių karo tarnyba yra įkurta prieš tikėjimo ir Bažnyčios griovėjus, ir jie patys yra pasiruošę suteikti savo pagalbą veikiau mums nei kitiems krikščionims, kad būtų atremti tikėjimo priešai, be jokių [mūsų] įsipareigojimo saitų, kaip pakankamą atlygį sau matydami amžinąjį gyvenimą, bet idant galėtų, teikdami mums pagalbą, veiksmingiau įvykdyti savo įsipareigojimą, kuris mums šiose naujose aplinkybėse labai reikalingas, su savo paveldėtojų pritarimu suteikėme jų ordinui žemiau išvardytas žemes, kurias laisvai ir nekliudomai valdytų per amžius, su sąlyga, kad minėti broliai savo lėšomis asmeniškai ir sutelktais savo kariais, kalaviju, pagalba ir patarimu per amžius palaikytų mus ir mūsų karalystės teisėtus įpėdinius prieš mūsų pačių ir tikėjimo priešus. Savo ruožtu mes ir mūsų įpėdiniai taip pat

8. Livonijos ordino magistro antspaudas (1260 m.)

įsipareigojame minėtiems broliams. O žemių vardai yra šie: pusė Raseinių, pusė Laukuvos, pusė Betygalos, pusė Ariogalos, pusė Dainavos, visa Kuleinių [žemė], visa Karšuva, visa Kražių [žemė], visa Nadruva, visa *Weyze* arba *Weyse* [Veisiejų? žemė], visa Vangių [žemė]. Šio dalyko paliudijimui liepėme šį raštą sutvirtinti savo antspaudu. Sutariant šiuos dalykus dalyvavo: ponas Kulmo vyskupas, minėtų brolių magistras Andrius ir jo broliai Andrius, Jonas, taurininkas, Ziteras, stalininkas, ir Teodorikas Hazendorfas, iš dominikonų – brolis Sinderamas, iš pranciškonų – brolis Adolfas ir jų konfratrai ir daug kitų asmenų. Duota Lietuvoje, mūsų dvare, 1253 Viešpaties metais, liepos mėnesį.

10. Asyžius, 1253 m. rugpjūčio 21 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Livonijos magistrui dėl karaliaus Mindaugo 1253 liepos mėn. dovanojimo patvirtinimo

Versta iš: SLVA, Nr. 372. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, mylimiesiems sūnums (..), Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistrui, ir broliams siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Iš jūsų prašymo sužinojome, kad brangiausiasis Kristuje mūsų sūnus (..), šviesusis Lietuvos karalius, atvirtęs į krikščionių tikėjimą, dievotu ir išmintingu dosnumu, kuriuo pasižymi, jums ir jūsų ordinui dovanojo, kaip teigiate, Vangių ir Karšuvos žemes ir pusę vadinamosios Dainavos ir Raseinių [žemių], taip pat kai kurių kitų vietovių ir valdų. Todėl mes, pritarę jūsų prašymams, minėto (..), karaliaus, išmintingą dovanojimą, kaip niekam nedarantį žalos, patvirtiname Apaštalų valdžios galia ir sutvirtiname šio rašto apsauga. <...> Duota Asyžiuje, XII dieną prieš rugsėjo kalendas, vienuoliktais mūsų pontifikato metais.

11. Asyžius, 1253 m. rugpjūčio 21 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui Albertui Sverberiui dėl Kristijono konsekravimo Lietuvos vyskupu

Versta iš: SLVA, Nr. 373. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, garbingajam broliui (..), Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Brangiausiasis Kristuje mūsų sūnus (..), šviesusis Lietuvos karalius, atvirtęs į krikščionių tikėjimą, anksčiau mums pranešė karštai pageidaująs, kad jo žemėse būtų įkurdintas vyskupas, juoba kad yra pasirengęs Dievo šlovei ir garbei savo lėšomis pastatyti katedros bažnyčią ir aprūpinti ją gausiomis pajamomis. Todėl mes, pritardami dievotiems jo pageidavimams, pasiuntėme tau tam tikro pavidalo savo raštą[6], davę nurodymą, idant minėto karaliaus paprašytas, mūsų valdžios galia paskirtum į minėtos bažnyčios vyskupo ir ganytojo vietą tinkamą asmenį. Vėliau minėtas karalius [savo] raštu[7], pilnu uolumo, paprašė mūsų, kad minėtos bažnyčios vyskupu lieptume paskirti brolį Kristijoną iš Vokiečių ordino Livonijoje, mokytą, apdairų ir garbingą vyrą, kuris dalyvavo jo atvirtimo [į tikėjimą] apeigose ir kurį pageidauja turėti savo aplinkoje ateityje. Kadangi dera ir verta, kad minėtas karalius patirtų maloningą ir švelnų Apaštalų

[6] Turimas galvoje vadinamasis uždarasis (sulankstytasis) raštas *(litterae clausae)*. Šio pavidalo raštais (laiškais) būdavo persiunčiami nevieši popiežių dokumentai. Dokumento (diplomo) lapas būdavo sulankstomas ir antspauduojamas taip, kad parašytą tekstą būtų galima perskaityti tik išskleidus pergamentą, o tam reikėjo arba nupjauti antspaudo virveles, arba tam tikrose vietose įpjauti patį pergamentą. Taigi pergamento gavėjas pagal dokumento būklę galėdavo spręsti, ar jį kas nors jau skaitė, ar ne. Į tokių raštų vidų dažnai būdavo įdedamas dar vienas raštas. Kaip tik toks dokumentas toliau minimas šiame akte.

[7] Šis Mindaugo raštas Inocentui IV neišliko.

Sosto geranoriškumą, apaštališkuoju raštu duodame tau nurodymą, idant minėto karaliaus šiuo reikalu paprašytas, mūsų valdžios galia paskirtumei minėtą brolį į minėtos bažnyčios vyskupo vietą ir, pasitelkęs du ar tris gretimų kraštų vyskupus, atliktumei jo konsekravimo apeigas ir lieptumei pavaldiniams rodyti jam deramą paklusnumą ir pagarbą, taip pat mūsų ir Romos Bažnyčios vardu priimtumei įprastą jo ištikimybės priesaiką pagal tekstą, kurį tau siunčiame įdėtą į šią savo bulę. O jo duotos priesaikos tekstą, [surašytą] žodis žodin jo atvirame rašte, kuris turi būti antspauduotas jo spaudu, per savo pasiuntinį kuo greičiau persiųsk mums. O visa, kas šiuo reikalu būtų padaryta pažeidžiant mūsų nurodymą, mes skelbiame esant neteisėta ir negaliojant. Duota Asyžiuje, XII dieną prieš rugsėjo kalendas, vienuoliktais mūsų pontifikato metais.

12. Be vietos, 1254 m. kovo 12 d.

Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas dėl Lietuvos vyskupo Kristijono aprūpinimo

Versta iš: SLVA, Nr. 387. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius, visiems Kristaus tikintiesiems, kuriuos pasieks šis raštas, siunčia sveikinimą Viešpatyje Jėzuje. Visiems jums pranešame, kad mes savo [paveldėtojų] apgalvotu patarimu priėmėme garbingąjį tėvą poną Kristijoną, kurį išprašėme, kad būtų konsekruotas mūsų karalystės vyskupu, ir pasiuntėme jį į jam skirtas valdas, taip pat kaip aprūpinimą paskyrėme jam pusę Raseinių, pusę Betygalos, pusę Laukuvos [žemių]. Šio dalyko amžinam atminimui liepėme sutvirtinti šį raštą mūsų antspaudu. Visa tai įvykdyta dalyvaujant ir pritariant mūsų sūnums Rukliui ir Girstučiui, taip pat Parbui, mūsų pavaldiniui, 1254 Viešpaties metais, ketvirtą dieną prieš kovo idas.

13. Ryga, 1254 m. balandžio 6 d.

Lietuvos vyskupo Kristijono raštas dėl teisės rinkti bažnytinę dešimtinę perleidimo Livonijos ordinui

Versta iš: SLVA, Nr. 391. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Visiems Kristaus tikintiesiems, kuriuos pasieks šis raštas, brolis Kristijonas iš Vokiečių brolių ordino, Dievo malone Lietuvos vyskupas, siunčia sveikinimą gyvojo Dievo Sūnuje. Kadangi būdami tarp kitų Kristaus tikinčiųjų didžiausi motinos visuotinės Bažnyčios skolininkai, mums pavestą Lietuvos vyskupiją, kaip iki šiol jauną ir gležną, turime apgobti uoliu rūpesčiu ir iš pareigos nuolat rūpintis jos didinimu ir žydėjimu, todėl mąstydami, ko reikia jos plėtrai, savo akimis išvydome, kad be Švč. Marijos Vokiečių ordino brolių, – su kurių parama tikėjimo reikalas Estijos, Livonijos, Kuršo ir Prūsijos žemėse daugsyk buvo pastūmėtas į priekį ir iki šiol nuolat stiprinamas, – pagalbos minėta vyskupija negali plėstis ir nieku būdu negali nė išlikti, idant minėti broliai uoliau gintų mus ir mūsų vyskupiją nuo priešų antpuolių

ir būtų galima stipriau pastūmėti tikėjimo reikalą, perleidžiame jiems visam laikui [savo] teisę į dešimtinę iš tų žemių, kurias gavo ir valdo iš šviesiojo valdovo viešpaties Mindaugo, Lietuvos karaliaus, kaip tai išsamiau išdėstyta jo rašte, surašytame šiuo reikalu. Taip pat jei minėtas karalius ar kurie nors kiti asmenys minėtiems broliams dovanotų kokią nors žemę, norime, kad jie naudotųsi minėta teise, nes niekam nereikia kovoti savo paties pajėgomis, atsisakydami visų teisių į minėtas žemes, išskyrus teisę į tai, ką gali tvarkyti tik vyskupas. Todėl kai iš savo priedermės lankysime jų bažnyčias, mums, atvykstantiems su dvylika raitelių, o mūsų arkidiakonui – su septyniais raiteliais, kartą per metus turės parūpinti būtinų dalykų. Šio dalyko amžinam atminimui, tam, kad ateityje dėl nurodytų dalykų nekiltų jokio neaiškumo ar dviprasmybės, nutarėme sutvirtinti šį raštą savo antspaudo apsauga. Duota Rygoje, dalyvaujant ponui Jonui Basonui, mūsų kapelionui, broliui Hermanui, mūsų broliui, broliui Liudvikui, Rygos komtūrui, broliui Burchardui, Cėsių komtūrui, broliui Jurgiui, Siguldos komtūrui, ir daugeliui kitų asmenų, 1254 Viešpaties metais, VIII dieną prieš balandžio idas.

14. Ananjis, 1254 m. rugsėjo 3 d. Popiežiaus Inocento IV raštas karaliui Mindaugui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono ištikimybės priesaikos Šv. Sostui

Versta iš: SLVA, Nr. 399. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, brangiausiajam Kristuje sūnui, šviesiajam Lietuvos karaliui, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaimininą. Atsižvelgę į tavo šviesybės prašymus, kaip sužinojome, garbingajam savo broliui, Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui, pasiuntėme tam tikro pavidalo savo raštą, nurodę, kad tavo prašymu mūsų valdžios galia į katedros bažnyčios, kurią tu ketinai pastatyti savo lėšomis ir aprūpinti gausiomis pajamomis savo žemėse, ganytojo vietą paskirtų garbingąjį mūsų brolį Kristijoną, Lietuvos vyskupą, tuomet Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje brolį kunigą, ir atliktų jo konsekravimo apeigas, taip pat lieptų pavaldiniams rodyti jam deramą paklusnumą ir pagarbą, priimtų jo įprastą ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą, kurį jam pasiuntėme įdėtą į savo bulę. Ir minėtas arkivyskupas, dar negavęs šio mūsų rašto, paskyrė minėtos bažnyčios vyskupu minėtą Kristijoną ir priėmė jo ištikimybės priesaiką savo ir savo bažnyčios vardu, nors tai nieku būdu nesiderino su mūsų valia, labiausiai dėl to, kad Lietuvos žemė yra Šv. Petro teisės ir nuosavybės žinioje, ir [dėl to, kad] rodydami pagarbą tavo prakilnybei norime, jog ten būtų tik Romos popiežiui pavaldus vyskupas. Kadangi tu vėliau nuolankiu raštu[8] paprašei mūsų,

[8] Šis Mindaugo raštas Inocentui IV neišliko.

kad šiuo reikalu pasirūpintumėme Apaštalų Sosto valia, mes, pritardami tavo prašymams, nusprendžiame, kad minėtas vyskupas niekuu būdu nėra įpareigotas laikytis minėtos priesaikos, duotos minėtam arkivyskupui, ir norime, kad jis [Kristijonas] garbingajam mūsų broliui, Naumburgo vyskupui, kuriam šiuo reikalu siunčiame savo raštą, mūsų ir Romos Bažnyčios vardu duotų įprastą ištikimybės priesaiką pagal tekstą rašto, kurį šiuo reikalu pasiuntėme minėtam arkivyskupui. Duota Ananjyje, trečią dieną prieš rugsėjo nonas, dvyliktais mūsų pontifikato metais.

15. Ananjis, 1254 m. rugsėjo 3 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Lietuvos vyskupui Kristijonui dėl ištikimybės priesaikos Šv. Sostui

Versta iš: SLVA, Nr. 398. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, garbingajam broliui Kristijonui, Lietuvos vyskupui, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Atsižvelgę į brangiausiojo Kristuje savo sūnaus, šviesiojo Lietuvos karaliaus, atvirtusio į Kristaus tikėjimą, prašymus, kaip sužinojome, garbingajam savo broliui, Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui, pasiuntėme tam tikro pavidalo savo raštą, davę nurodymą, kad minėto karaliaus prašymu mūsų valdžios galia į katedros bažnyčios, kurią minėtas karalius ketino pastatyti savo lėšomis ir aprūpinti gausiomis pajamomis savo žemėse, ganytojo vietą paskirtų tave, tuomet Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje brolį kunigą, ir atliktų tavo konsekravimo apeigas, taip pat lieptų pavaldiniams rodyti tau deramą paklusnumą ir pagarbą, priimtų tavo įprastą ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą, kurį jam pasiuntėme įdėtą į savo bulę. Ir minėtas arkivyskupas, dar negavęs šio mūsų rašto, paskyrė tave minėtos bažnyčios vyskupu ir priėmė tavo ištikimybės priesaiką savo ir savo bažnyčios vardu, nors tai nieku būdu nesiderino su mūsų valia, labiausiai dėl to, kad Lietuvos žemė yra Šv. Petro teisės ir nuosavybės žinioje, ir [dėl to, kad] rodydami pagarbą minėtam karaliui, kurį po atsivertimo priėmėme tarp ypatingų Bažnyčios sūnų ir liepėme pagerbti karališkos valdžios titulu, norime, jog ten būtų tik Romos popiežiui pavaldus vyskupas. Kadangi minėtas karalius vėliau nuolankiu raštu paprašė mūsų, kad šiuo reikalu pasirūpintumėme Apaštalų Sosto valia, mes, pritardami jo prašymams, nusprendžiame, kad tu niekuu būdu nesi įpareigotas laikytis minėtos duotos priesaikos. Išreiškiame norą ir duodame nurodymą, idant garbingajam mūsų broliui, Naumburgo vyskupui, kuriam šiuo reikalu siunčiame savo raštą, duotum įprastą ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą rašto, kurį šiuo reikalu pasiuntėme minėtam arkivyskupui. Duota Ananjyje, III dieną prieš rugsėjo nonas, dvyliktais mūsų pontifikato metais.

16. Ananjis, 1254 m. rugsėjo 3 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Naumburgo vyskupui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono ištikimybės priesaikos Šv. Sostui

Versta iš: VMPL, Nr. 120. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas ir t. t. garbingajam broliui (..), Naumburgo vyskupui, siunčia sveikinimą ir t. t. Atsižvelgę į brangiausiojo Kristuje savo sūnaus (..), šviesiojo Lietuvos karaliaus, atvirtusio į Kristaus tikėjimą, prašymus, kaip sužinojome, garbingajam savo broliui (..), Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui, pasiuntėme tam tikro pavidalo savo raštą nurodę, kad minėto karaliaus prašymu mūsų valdžios galia į katedros bažnyčios, kurią minėtas karalius ketino pastatyti savo lėšomis ir aprūpinti gausiomis pajamomis savo žemėse, ganytojo vietą paskirtų garbingąjį mūsų brolį vyskupą Kristijoną, tuomet Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje brolį kunigą, ir atliktų jo konsekravimo apeigas, taip pat lieptų pavaldiniams rodyti jam deramą paklusnumą ir pagarbą, priimtų jo įprastą ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą, kurį jam pasiuntėme įdėtą į savo bulę. Ir minėtas arkivyskupas, dar negavęs šio mūsų rašto, paskyrė minėtos bažnyčios vyskupu minėtą brolį ir priėmė jo ištikimybės priesaiką savo ir savo bažnyčios vardu, nors tai nieku būdu nesiderino su mūsų valia, labiausiai dėl to, kad Lietuvos žemė yra Šv. Petro teisės ir nuosavybės žinioje, ir [dėl to, kad] rodydami pagarbą minėtam karaliui, kurį po atsivertimo priėmėme tarp ypatingų Bažnyčios sūnų ir liepėme pagerbti karališkos valdžios titulu, norime, jog ten būtų tik Romos popiežiui pavaldus vyskupas. Kadangi minėtas karalius vėliau nuolankiu raštu paprašė mūsų, kad šiuo reikalu pasirūpintumėme Apaštalų Sosto valia, mes, pritardami jo prašymams, duodame nurodymą, idant praneštum, kad minėtas vyskupas nieku būdu nėra įpareigotas laikytis minėtam arkivyskupui duotos priesaikos, ir priimtum jo įprastą ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą rašto, kurį šiuo reikalu pasiuntėme minėtam arkivyskupui. <...>. Duota Ananjyje, III dieną prieš rugsėjo nonas, dvyliktais mūsų pontifikato metais.

17. Ananjis, 1254 m. rugsėjo 20 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Lietuvos vyskupui Kristijonui dėl tiesioginio pavaldumo Šv. Sostui

Versta iš: SLVA, Nr. 403. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas ir t. t. garbingajam broliui Kristijonui, Lietuvos vyskupui, siunčia sveikinimą ir t. t. Atsižvelgę į brangiausiojo Kristuje savo sūnaus (..), šviesiojo Lietuvos karaliaus, atvirtusio į Kristaus tikėjimą, prašymus, kaip sužinojome, garbingajam savo broliui (..), Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui, pasiuntėme tam tikro pavidalo savo raštą nurodę, kad minėto karaliaus prašymu mūsų valdžios galia į katedros bažnyčios, kurią minėtas karalius ketino pastatyti savo lėšomis ir aprūpinti gausiomis pajamomis savo žemėse, ganytojo vietą paskirtų tave, tuomet

Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje brolį kunigą, ir atliktų tavo konsekravimo apeigas, taip pat lieptų pavaldiniams rodyti [tau] deramą paklusnumą ir pagarbą, priimtų tavo įprastą ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą, kurį jam pasiuntėme įdėtą į savo bulę. Ir minėtas arkivyskupas, dar negavęs šio mūsų rašto, paskyrė tave minėtos bažnyčios vyskupu ir priėmė tavo ištikimybės priesaiką savo ir savo bažnyčios vardu, nors tai nieku būdu nesiderino su mūsų valia, labiausiai dėl to, kad Lietuvos žemė yra Šv. Petro teisės ir nuosavybės žinioje, ir [dėl to, kad] rodydami pagarbą minėtam karaliui, kurį po atsivertimo priėmėme tarp ypatingų Bažnyčios sūnų ir liepėme pagerbti karališkos valdžios titulu, norime, jog ten būtų tik Romos popiežiui pavaldus vyskupas. Kadangi minėtas karalius nuolankiu raštu paprašė mūsų, kad šiuo reikalu pasirūpintumėme Apaštalų Sosto valia, mes, pritardami jo prašymams, nutarėme, kad tu nieku būdu nesi įpareigotas laikytis minėtos priesaikos, ir, skelbdami galiojančiu tavo paskyrimą, padarytą minėto arkivyskupo, kuris dėl to per tavo asmenį teneįgyja jokios bažnytinės priklausomybės teisių, patvirtiname jį apaštališkos valdžios galia ir sutvirtiname šio rašto globa. <...>. Duota Ananjyje, XII dieną prieš spalio kalendas, dvyliktais mūsų pontifikato metais.

18. Ananjis, 1254 m. rugsėjo 20 d. Popiežiaus Inocento IV raštas Tartu vyskupui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono konsekravimo pripažinimo

Versta iš: LUB-1, Nr. 275; KDL, Nr. 6. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Inocentas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, garbingajam broliui (..), Tartu vyskupui, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Atsižvelgę į brangiausiojo Kristuje savo sūnaus (..), šviesiojo Lietuvos karaliaus, atvirtusio į Kristaus tikėjimą, prašymus, kaip sužinojome, garbingajam savo broliui (..), Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui, pasiuntėme tam tikro pavidalo savo raštą nurodę, kad minėto karaliaus prašymu mūsų valdžios galia į katedros bažnyčios, kurią minėtas karalius ketino pastatyti savo lėšomis ir aprūpinti gausiomis pajamomis savo žemėse, ganytojo vietą paskirtų garbingąjį mūsų brolį Kristijoną, Lietuvos vyskupą, tuomet Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje brolį kunigą, ir atliktų jo konsekravimo apeigas, taip pat lieptų pavaldiniams rodyti jam deramą paklusnumą, priimtų jo įprastą ištikimybės priesaiką mūsų ir Romos Bažnyčios vardu pagal tekstą, kurį jam pasiuntėme įdėtą į savo bulę. Ir minėtas arkivyskupas, dar negavęs šio mūsų rašto, paskyrė minėtos bažnyčios vyskupu minėtą brolį ir priėmė jo ištikimybės priesaiką savo ir savo bažnyčios vardu, nors tai nieku būdu nesiderino su mūsų valia, labiausiai dėl to, kad Lietuvos žemė yra Šv. Petro teisės ir nuosavybės žinioje, ir [dėl to, kad] rodydami pagarbą minėtam karaliui, kurį po atsivertimo priėmėme tarp ypatingų Bažnyčios sūnų ir liepėme pagerbti karališkos valdžios titulu, norime, jog ten būtų tik Romos popiežiui pavaldus vyskupas. Ka-

dangi minėtas karalius vėliau nuolankiu raštu paprašė mūsų, kad šiuo reikalu pasirūpintumėme Apaštalų Sosto valia, mes, pritardami jo prašymams, nutarėme, kad minėtas vyskupas nieku būdu nėra įpareigotas laikytis minėtos priesaikos, ir, skelbdami galiojančiu minėto vyskupo paskyrimą, padarytą minėto arkivyskupo, kuris dėl to per minėto vyskupo asmenį teneigyja jokios bažnytinės priklausomybės teisių, patvirtiname jį ir sutvirtiname savo raštu. <...> Todėl apaštališkuoju raštu duodame tau nurodymą, idant pasirūpintumei, kad niekas nepagrįstai netrukdytų minėtam vyskupui šiuo reikalu, pažeisdamas mūsų patvirtinimo ir nutarimo raštą. <...> Duota Ananjyje, dvyliktą dieną prieš spalio kalendas, dvyliktais mūsų pontifikato metais.

19. Neapolis, 1255 m. kovo 1 d. Popiežiaus Aleksandro IV raštas Lietuvos vyskupui Vitui dėl Lietuvos vyskupo titulo išlaikymo

Versta iš: SLVA, Nr. 415; Bull., Nr. 568. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Vitui[9], buvusiam Lietuvos vyskupui. Pateikei mums prašymą, idant lieptume priimti tavo pareiškimą, kuriuo nori atsisakyti [vyskupo] vietos, bet nori pasilikti titulą. Todėl mes, kad ir nenoromis savo brolių patarimu patenkindami šį tavo pageidavimą, per garbingąjį savo brolį (..), Tuskulo vyskupą, liepėme priimti savo vardu iš tavęs vyskupo pareigų atsisakymą, palikdami titulą. Šio dalyko paliudijimui nutarėme išduoti tau šį raštą. Duota Neapolyje, per kovo kalendas, pirmais [mūsų pontifikato] metais.

20. Neapolis, 1255 m. kovo 6 d. Popiežiaus Aleksandro IV raštas karaliui Mindaugui dėl jo sūnaus karūnavimo Lietuvos karaliumi

Versta iš: VMPL, Nr. 123–1. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Aleksandras vyskupas ir t. t. brangiausiajam Kristuje savo sūnui (..), šviesiajam Lietuvos karaliui, siunčia sveikinimą ir t. t. Labiau už viską savo širdyje trokšdami, kad per pasaulį nuolat vis toliau ir plačiau plistų katalikų tikėjimas, nesiliaujame uoliai rūpinęsi jo plėtimu <...>. Kadangi tu, kaip iš tavo pranešimo mums sužinojome, Dievo įkvėptas, iš pagoniško aklumo klaidos per krikšto vandenį grįžai į gyvenimo, kuris yra Kristus, kelią ir laikydamasis krikščionių tikėjimo stengiesi įtikti gyvajam ir tikrajam Dievui, todėl mes, tuo labai džiaugdamiesi ir norėdami sustiprinti tave deramais palankumo ženklais ir malonėmis, pritarę tavo prašymams, šiuo raštu leidžiame tau pasikviesti

[9] Vyskupas Vitas, dominikonas lenkas; jo laiškas popiežiui Inocentui IV „De christianorum in Lithonia conditione deplorabili, ad ... patrem dominum Innocentium papam quartam, ...“ (Apie Lietuvos krikščionių apverktiną būklę... viešpačiui tėvui popiežiui Inocentui Ketvirtajam) neišliko. Buvo saugomas Dominikonų bibliotekoje Krokuvoje: pergamentas, be vietos ir laiko (žr.: M. Wiszniewski, *Historja literatury polskiej*, t. 2, Kraków, 1840, s. 158–159). Manoma, kad laiškas sudegė per Krokuvos gaisrą 1848 m. Kiti duomenys apie vyskupą Vitą šio leidinio IV. 8–11.

norimą lotynų apeigų vyskupą, priklausantį ir ištikimą Apaštalų Sostui, idant jis mūsų valdžios galia mylimą [mūsų] sūnų, kilmingą vyrą (..), tavo sūnų, karūnuotų Lietuvos karaliumi. <...>. Duota Neapolyje, II dieną prieš kovo nonas, pirmais mūsų pontifikato metais.

21. Neapolis, 1255 m. kovo 6 d. Popiežiaus Aleksandro IV raštas karaliui Mindaugui dėl katalikų tikėjimo platinimo užimtose rusų ir gretimų pagonių žemėse

Versta iš: VMPL, Nr. 123–2. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Aleksandras vyskupas ir t. t. brangiausiajam Kristuje savo sūnui (..), šviesiajam Lietuvos karaliui, siunčia sveikinimą ir t. t. Labiau už viską ir savo širdyje trokšdami, kad per pasaulį nuolat vis toliau ir plačiau plistų katalikų tikėjimas, nesiliaujame uoliai rūpintis jo plėtimu <...>[10]. Todėl kai tu, kaip tavo vardu mums buvo išdėstyta, nenuilstama narsa kovodamas prieš Rusios kraštą ir jo gyventojus, esančius pagonybės klystkelyje, pajungsi savo valdžion kai kurias minėto krašto žemes, mes, turėdami galvoje, kad tau esant minėtų žemių valdovu, gretimi pagonių ir netikėlių kraštai lengvai galės būti pajungti tavo žinion ir laimėti Kristaus tikėjimui platinti, geranoriškai pritardami tavo prašymams, apaštalų valdžios galia šiuo raštu patvirtiname minėtas žemes tau ir tavo palikuonims, bet taip, kad nebūtų pažeistos kurių nors katalikų teisės. <...>. Duota Neapolyje, II dieną prieš kovo nonas, pirmais mūsų pontifikato metais.

22. Neapolis, 1255 m. kovo 7 d. Popiežiaus Aleksandro IV raštas Mindaugui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono valdų gynimo

Versta iš: SLVA, Nr. 416. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Aleksandras vyskupas, Dievo tarnų tarnas, brangiausiajam Kristuje sūnui, šviesiajam Lietuvos karaliui, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Tikime tave žinant, kad Dievo didybės akyse įtinkama dievotumo darbais, juoba kad neapsakomu Jo geranoriškumu tau pasisekė atvirsti į Kristaus tikėjimą, palikus pagonių netikėjimą. Kadangi garbingasis mūsų brolis Kristijonas iš Švč. Marijos Vokiečių ordino, Lietuvos vyskupas, yra nusipelnęs tavo palankumo malonės labiausiai tuo, kad kadais tarnaudamas ištikimai palaikė tavo pusę ir, kaip sužinojome, uoliai padėjo tau atvirsti į Kristaus tikėjimą, todėl nutarėmė uoliai prašyti ir raginti tavo šviesybę su nuodėmių atleidimo galimybe, idant iš pagarbos mums ir Dievui pasirūpintumei minėto vyskupo, tiesiogiai pavaldaus Apaštalų Sostui, kebliais reikalais ir gintumei jį nuo pagonių, iš visų pusių puldinėjančių jo vyskupiją, ir [nuo] kitų užpuolikų, taip pat tų, kurie yra tavo žinioje, antpuolių, kad jis,

[10] Originale šis dokumentas, pradedant žodžiais „labiau už viską“ iki nuorodos numerio, trumpintas, nurodant į ankstesnio rašto Mindaugui tekstą. Vertime dėl aiškumo sutrumpintą tekstą atstatome.

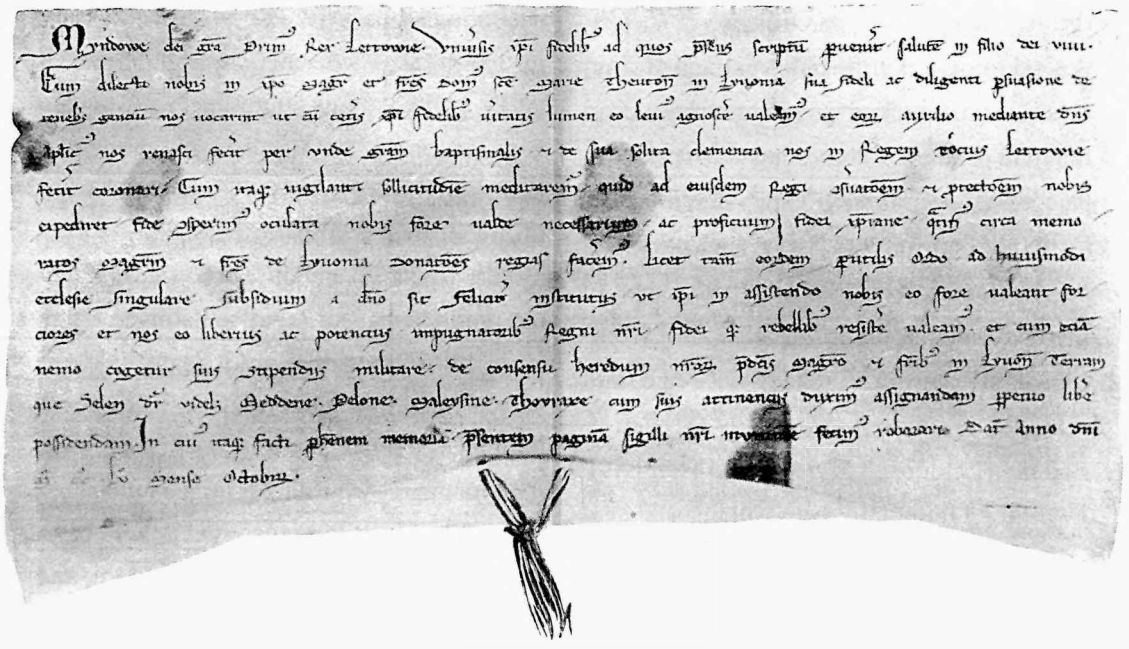

9. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas dėl Sėlos žemės dovanojimo Livonijos ordinui (1255 m.)

vykdydamas ganytojiškas pareigas, su Dievo parama sulig savo noru galėtų sėkmingai gyvuoti. Tebūna tau atlygis už tai Dievo palaiminimas ir derama mūsų padėka. Duota Neapolyje, per kovo nonas, pirmais mūsų pontifikato metais.

23. Be vietos, 1255 m. spalio mėn. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl Sėlos žemės dovanojimo

Versta iš: SLVA, Nr. 423. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Mindaugas, Dievo malone pirmasis Lietuvos karalius, visiems Kristaus tikintiesiems, kuriuos pasieks šis raštas, siunčia sveikinimą gyvojo Dievo sūnuje. Kadangi mūsų mylimi Kristuje Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistras ir broliai savo atsidavusiu ir uoliu įtikinėjimu pašaukė mus iš pagonių tamsybių, idant su kitais Kristaus tikinčiaisiais galėtume lengviau pažinti tiesos šviesą, taip pat su jų parama Apaštalų Sosto valdytojas padėjo mums atgimti per krikšto vandens malonę ir savo įprastu maloningumu liepė karūnuoti mus visos Lietuvos karaliumi, todėl nuolat uoliai galvodami, ką turime daryti minėtos karalystės apsaugojimui ir gynimui, įžvalgiai pamatėme, kad mums yra labai reikalinga ir pravartu Kristaus tikėjimui, idant minėtam Livonijos ordino magistrui ir broliams suteiktume karališkų dovanojimų. Ir nors minėtų

[brolių] labai naudingas Ordinas yra Viešpaties sėkmingai įkurtas būti ypatinga Bažnyčios atrama, tam, kad jie galėtų mums veiksmingiau padėti ir kad mes laisviau ir stipriau pajėgtume atremti savo karalystės užpuolėjus ir tikėjimo priešus, juoba kad nė vienai pusei nereiks kovoti vien savo pajėgomis, su savo paveldėtojų pritarimu minėtam Livonijos ordino magistrui ir broliams nutarėme skirti sėlių žemę, būtent *Meddene* [Medėnų], *Pelone* [Pelonos], *Maleysine* [Maleišių], *Thovraxe* [Tauragnų] sritis su jų priklausiniais, kurią valdytų laisvai ir per amžius. Todėl šio dalyko amžinam atminimui liepėme šį raštą sutvirtinti mūsų antspaudo apsauga. Duota 1255 Viešpaties metais, spalio mėnesį.

24. Be vietos, 1255 m. spalio mėn.

Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas popiežiui Aleksandrui IV dėl Sėlos žemių dovanojimo Livonijos ordinui patvirtinimo

Versta iš: SLVA, Nr. 424. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Švenčiausiajam tėvui ir Šventojo Romos Sosto valdytojui popiežiui Aleksandrui Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius, siunčia sūnišką paklusnumą ir tvirčiausią meilę Viešpatyje ir dievotus palaimintų kojų bučinius. Kadangi mūsų mylimi Kristuje Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistras (..) ir broliai savo atsidavusiu ir uoliu įtikinėjimu pašaukė mus iš pagonių tamsybių, idant su kitais Kristaus tikinčiaisiais galėtume lengviau pažinti tiesos šviesą, taip pat su jų parama Apaštalų Sosto valdytojas, jūsų pirmtakas šviesaus atminimo Inocentas IV, padėjo mums atgimti per krikšto vandens malonę ir savo įprastu maloningumu liepė karūnuoti mus visos Lietuvos karaliumi, idant mes ir mūsų įpėdiniai galėtų nekliudomi valdyti minėtą karalystę, pamatėme, kad mums yra labai reikalinga ir pravartu krikščionių tikėjimui, idant kokiems nors asmenims suteiktume karališkų dovanojimų. Todėl kadangi minėtas Livonijos ordino magistras ir broliai, tvirčiausi mūsų pagalbininkai ir ištikimiausi gynėjai, yra pasirengę suteikti mums savo pagalbą, tam, kad jie galėtų mums veiksmingiau padėti ir tai daryti nepristigtų išteklių, su savo paveldėtojų pritarimu minėtam magistrui ir broliams suteikėme Sėlos žemę, būtent *Meddene* [Medėnų], *Pelone* [Pelonos], *Maleysine* [Malaišių], *Thovraxe* [Tauragnų] sritis su jų priklausiniais, kurią valdytų per amžius. Todėl prašome jūsų, idant paskelbdami galiojančiu minėtą išmintingą mūsų dovanojimą minėtam magistrui ir broliams, teiktumėtės patvirtinti jį atviru popiežiaus raštu ir per šio rašto įteikėją perduotumėte jį Vokiečių ordino Livonijoje magistrui ir broliams. Duota tūkstantis du šimtai penkiasdešimt penktais Viešpaties metais, spalio mėnesį.

25. Be vietos, apie 1255 m.

Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Lietuvos vyskupui Kristijonui dėl leidimo laikyti Šv. Mišias ir klausyti išpažinčių tose Livonijos ir Prūsijos žemėse, kurios ribojasi su jo vyskupija

Versta iš: SDVA, Nr. 425. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Kristijonui iš Švč. Marijos Vokiečių ordino brolių, Lietuvos vyskupui. <...> Todėl mes, pritarę tavo prašymams, šio rašto galia leidžiame tau tuose Vokietijos, Livonijos ir Prūsijos kraštuose, kurie ribojasi su tavo vyskupija, su vietos vyskupų pritarimu skelbti tikintiesiems Dievo žodį <...> ir tų kraštų bažnyčiose su jų klebonų sutikimu laikyti Šv. Mišias, ir klausyti į tave besikreipiančių [tikinčiųjų] išpažinčių.

26. *Be vietos, 1257 m., be mėn. ir dienos datos*

Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl dalies Žemaitijos dovanojimo

Versta iš: PUB-2, Nr. 39b. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius, visiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia sveikinimą Jėzaus Kristaus vardu. Kadangi iš Dievo įkvėpimo malonės mūsų mylimų Kristuje Vokiečių ordino Livonijoje magistro ir brolių patarimu iš pagonių tamsybių buvome pašaukti į Jėzaus Kristaus Bažnyčios šviesą ir atgimėme per krikšto vandens malonę, taip pat švenčiausiasis tėvas ir mūsų viešpats popiežius Inocentas Ketvirtasis, mūsų asmenį, karalystę ir visas valdas pavesdamas Apaštalų Sosto priklausomybei ir globai, savo valdžios galia liepė karūnuoti mus visos Lietuvos ir visų žemių, kurias su Dievo šlovės parama jau išplėšėme iš pagonių rankų arba pajėgsime išplėšti ateityje, karaliumi, idant pagirtinai būtų galima baigti tai, kas mūsų buvo pradėta, ir tvirta ranka sugebėtume atremti tuos, kurie priešinasi tikėjimui ir griauna mūsų karalystę, pamatėme, kad mums būtina minėto magistro ir brolių pagalba, kurią ir jie patys, davę priesaiką, tvirtai pažadėjo mums suteikti, kaip tai išsamiau numatyta šiuo reikalu surašytuose jų raštuose. Ir nors [šio] ordino minėtų brolių karo tarnyba yra įkurta prieš tikėjimo ir Bažnyčios griovėjus, ir jie patys be jokių [mūsų] įsipareigojimo saitų yra pasiruošę suteikti savo pagalbą veikiau mums nei kitiems krikščionims, pakankamu atlygiu sau laikydami amžinąjį gyvenimą, bet idant galėtų teikdami mums pagalbą veiksmingiau įvykdyti savo įsipareigojimą, kuris mums šiose naujose aplinkybėse labai reikalingas, su savo paveldėtojų pritarimu suteikėme jų ordinui žemiau išvardytas žemes, kurias su visais [jų] priklausiniais laisvai valdytų, su sąlyga, kad minėti broliai savo lėšomis asmeniškai ir sutelktais savo kariais kalaviju, pagalba ir patarimu per amžius palaikytų mus ir mūsų karalystės teisėtus įpėdinius prieš mūsų pačių ir tikėjimo priešus. Savo ruožtu mes ir mūsų įpėdiniai taip pat įsipareigojame minėtiems broliams. O žemių vardai yra šie: pusė Raseinių, pusė Laukuvos, pusė Betygalos, pusė Ariogalos, pusė Dainavos, pusė Panemunės, visa Kuleinių [žemė], visa Karšuva, visa Kražių [žemė], visa Nadruva, visa *Weyzze* [Veisiejų?], visa Vangių [žemė]. Todėl šio dalyko paliudijimui liepėme šį raštą sutvirtinti savo antspaudo apsauga. Duota tūkstantis du

šimtai penkiasdešimt septintais Viešpaties įsikūnijimo metais.

27. Be vietos, 1257 m., be mėn. ir dienos datos

Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl visos Žemaitijos dovanojimo

Versta iš: PUB-2, Nr. 40. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: falsifikuotas dokumentas.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius, visiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia sveikinimą Jėzaus Kristaus vardu. Pareiškiame visiems Kristaus tikintiesiems, kurie gyvena šiuo metu ir kurie gyvens ateityje, kad mes, Dievo įkvėpti ir patariami bei padedami Vokiečių ordino Livonijoje brolių, esame karūnuoti karaliumi visoje Lietuvos žemėje. Todėl mes minėtiems broliams su visa valdymo teise paskiriame visą Žemaičių žemę, išskyrus tas žemes, kurias suteikėme Lietuvos vyskupui, kaip tai plačiau išdėstyta rašte, surašytame šiuo reikalu. Todėl šio dalyko paliudijimui liepėme sutvirtinti šį raštą savo antspaudo apsauga. Duota 1257 Viešpaties įsikūnijimo metais.

28. Be vietos, 1259 m. rugpjūčio 7 d.

Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl Dainavos (Jotuvos), Skalvos ir Žemaitijos žemių dovanojimo už karinę pagalbą

Versta iš: PUB-2, Nr. 79. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius, visiems Kristaus tikintiesiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia sveikinimą Jėzaus Kristaus vardu. Kadangi iš Dievo įkvėpimo malonės mūsų mylimų Kristuje Vokiečių ordino Livonijoje magistro ir brolių patarimu iš pagonių tamsybių buvome pašaukti į Jėzaus Kristaus Bažnyčios šviesą ir atgimėme per krikšto vandens malonę, taip pat švenčiausiasis tėvas ir mūsų viešpats popiežius Inocentas Ketvirtasis, mūsų asmenį, karalystę ir visas valdas pavesdamas Apaštalų Sosto priklausomybei ir globai, savo valdžios galia liepė karūnuoti mus visos Lietuvos ir visų žemių, kurias su Dievo šlovės parama jau išplėšėme iš pagonių rankų arba pajėgsime išplėšti ateityje, karaliumi, idant pagirtinai būtų galima baigti tai, kas mūsų buvo pradėta, ir tvirta ranka sugebėtume atremti tuos, kurie priešinasi tikėjimui ir griauna mūsų karalystę, pamatėme, kad mums būtina minėto magistro ir brolių pagalba, kurią ir jie patys, davę priesaiką, tvirtai pažadėjo mums suteikti, kaip tai išsamiau numatyta šiuo reikalu surašytuose jų raštuose. Ir nors [šio] ordino minėtų brolių karo tarnyba yra įkurta prieš tikėjimo ir Bažnyčios griovėjus, ir jie patys yra pasiruošę suteikti savo pagalbą veikiau mums nei kitiems krikščionims, kad būtų atremti tikėjimo priešai, be jokių [mūsų] įsipareigojimo saitų pakankamu atlygiu sau laikydami amžinąjį gyvenimą, bet idant galėtų teikdami mums pagalbą veiksmingiau įvykdyti savo įsipareigojimą, kuris mums šiose naujose aplinkybėse labai reikalingas, su savo paveldėtojų pritarimu suteikėme jų ordinui žemiau išvardytas žemes, kurias laisvai ir nekliudomai valdytų per amžius, atsisakydami jų atžvilgiu visų nuosavybės ir valdymo teisių, su sąlyga, kad minėti broliai

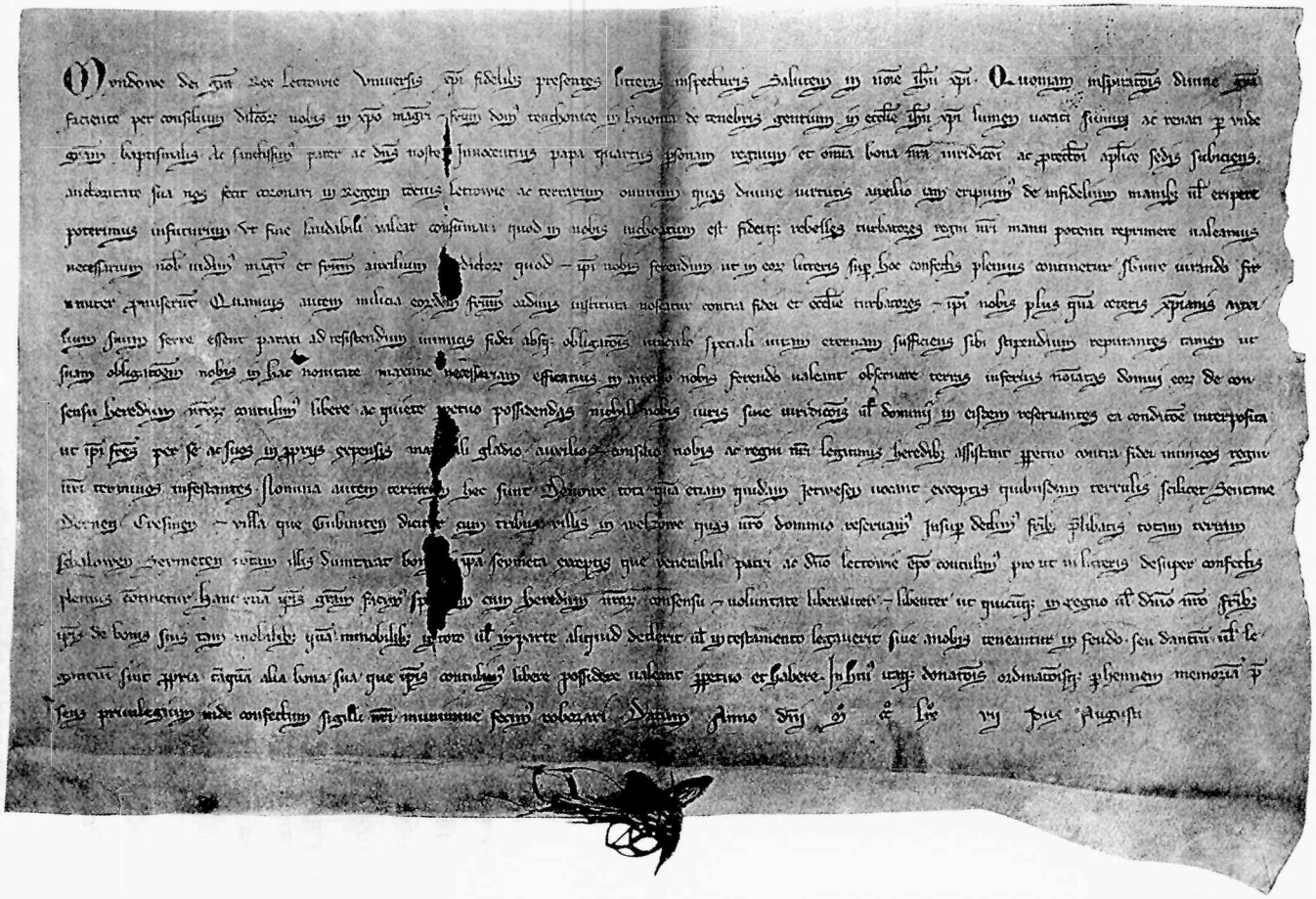

10. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas dėl Dainavos, Skalvos ir Žemaitijos žemių dovanojimo Livonijos ordinui už karinę pagalbą (1259 m.)

savo lėšomis asmeniškai ir sutelktais savo kariais, kalaviju, pagalba ir patarimu per amžius palaikytų mus ir mūsų karalystės teisėtus paveldėtojus prieš tikėjimo priešus, puldinėjančius mūsų karalystės pasienius. O žemių vardai yra šie. Visa Dainava, kurią kai kas vadina ir Jotuva, išskyrus kai kurias nedideles žemes, būtent: Sentanę, Dernę, Kresmeną, – ir kaimą, vadinamą *Gubiniten*, taip pat tris kaimus Velžavoje[11], kuriuos paliekame savo nuosavybei. Taip pat minėtiems broliams atidavėme visą Skalvos ir visą Žemaitijos žemę, išskyrus tas valdas Žemaitijoje, kurias suteikėme garbingajam tėvui ir ponui Lietuvos vyskupui, kaip tai išsamiau išdėstyta šiuo reikalu surašytame rašte. Taip pat su savo paveldėtojų pritarimu ir valia dosniai ir maloningai suteikiame jiems šią atskirą teisę: jei kuris nors mūsų karalystės ar valdų asmuo iš savo turto – tiek kilnojamo, tiek nekilnojamo – minėtiems broliams ką nors dovanos arba užrašys testamentu, nesvarbu, ar tai būtų mūsų duotas lenas, ar dovanotojų ar testatorių nuosavybė, – visa tai, kaip ir kitas savo valdas, kurias jiems suteikėme, laisvai tevaldo ir teturi per amžius. Todėl amžinam šio dovanojimo ir sprendimo atminimui šią privilegiją, surašytą šiuo reikalu, liepėme sutvirtinti savo antspaudo apsauga. Duota 1259 Viešpaties metais, septintą dieną prieš rugpjūčio idas.

29. *Ananjis, 1260 m. sausio 25 d. Popiežiaus Aleksandro IV raštas Livonijos ordino magistrui dėl karaliaus Mindaugo 1254 m. kovo 12 d. ir vyskupo Kristijono 1254 m. balandžio 6 d. raštų patvirtinimo*

Versta iš: PUB-2, Nr. 87. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Aleksandras vyskupas, Dievo tarnų tarnas, mylimajam sūnui (..), Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistrui, ir broliams <...> siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Apaštalų Sostas visada pritaria dievotiems pageidavimams ir rodo palankumą garbingiems prašytojų meldimams. Mums pateiktame jūsų prašyme buvo nurodoma, kad brangiausiasis Kristuje mūsų sūnus, šviesusis Lietuvos karalius, atsižvelgdamas į tai, kad iš Dievo įkvėpimo malonės ir jūsų uoliu rūpesčiu, metęs pagonių nešvarumus, ėmė puoselėti katalikišką tyrumą, už tai rodydamas jums meilingą geranoriškumą dievotu dosnumu dovanojo jums tuomet sau priklausiusias žemes, o garbingasis mūsų brolis (..), Lietuvos vyskupas, valdantis tą vyskupiją, [bet] neturintis jokios kapitulos, gerai matydamas, kad tos žemės, kaip naujas atžalynas, be jūsų karinės paramos negali atsispirti pagonių puldinėjimams, rūpestingai apgalvojęs perleido jums savo teisę į visas dešimtines iš minėtų žemių, kaip tai išsamiau išdėstyta atvirame rašte, surašytame šiuo reikalu. Todėl mes, pritarę jūsų prašymams, skelbdami teisėta ir galiojant, kas minėto (..), karaliaus, ir (..), vyskupo, minėtu reikalu apdairiai buvo padaryta, tai patvirtiname Apaštalų valdžios galia ir sutvirtiname šio rašto apsauga. <...> Duota Ananjyje, aštuntą dieną prieš vasario kalendas, šeštais mūsų pontifikato metais.

[11] Turėtina galvoje, kad šių vietovių identifikavimas ir lokalizavimas yra problemiškas.

30. Be vietos, 1261 m. rugpjūčio 7 d.

Karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl visos Sėlos dovanojimo[12]

Versta iš: LUB-1, Nr. 363. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: falsifikuotas dokumentas.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius. Visiems, kuriuos pasieks šis raštas, pranešame, kad mes savo paveldėtojų, būtent Ruklio ir Girstučio, apgalvotu patarimu ir pritarimu mylimajam Vokiečių ordino Livonijoje magistrui ir broliams skiriame ir dovanojame visą Sėlos ir Sėliuonos žemę, apibrėždami visas ribas ir priklausinius [taip], kaip nurodoma žemiau. Pirmiausia ribos tarp krikščionių ir sėlių prasideda priešais *Burchwalle Nowenene* [Senasis Daugpilis], toliau Dauguva *Romele* [Rumbula] link iki viduriniosios upės prie Duolės salos; o kito šono ribos tarp sėlių ir lietuvių prasideda minėtu *Burchwalle Nowenene* einant tiesiai *Kopwech* kelio link, tuo keliu iki pat Luodžio kranto, palei Luodžio krantą iki Dusetos, minėta Duseta link ežero, kuris vadinamas Sartais, nuo Sartų ežero toliau link upės, kuri iš jo išteka ir kuri vadinama Šventaja, Šventaja iki Latavos, minėta upe iki Vašuokos, toliau iki Viešintos, toliau iki Lėvens, minėta Lėvens upe toliau iki upės, kuri vadinama Žiemgalos Šventaja [Mūša / Lielupė], minėta Žiemgalos Šventosios upe toliau iki *Babatesmunde* [Babytės žiotys]. Ir kitus piliakalnius, vadinamus *Burchwalle*, esančius minėtų ribų aprėptyje, su visais priklausiniais, būtent Medėnais, Kalviais, Maleišiais, Tauragnais, Utena, Užpaliais, ir kitas valdas, esančias minėtų ribų aprėptyje. Tegul nedrumsčiamai ir ramiai jomis naudojasi per amžius ir niekas tam netepriešTarauja. Todėl amžinam šio skyrimo ir dovanojimo atminimui šią privilegiją, surašytą šiuo reikalu, liepėme sutvirtinti savo antspaudo apsauga. Duota tūkstantis du šimtai šešiasdešimt pirmais Viešpaties metais, septintą dieną prieš rugpjūčio idas.

Vardan Viešpaties. Amen. Mes, Mindaugas, Dievo malone lietuvių karalius, priėmę katalikų tikėjimą ir Dievo įkvėpimu sustiprinti švento krikšto vandeniu, [matydami,] kad iš visų dorybių Dievui mieliausias sielų laimėjimas, ir nenorėdami vėl atsidurti ankstesnėje pagonybės padėtyje, vildamiesi amžinojo atlygio ir siekdami išganyti savo sielą, garbingiems ir pamaldiems vyrams, Vokiečių ordino Livonijoje magistrui ir broliams, sąžiningai gerai apgalvoję davėme ir duodame visą Sėliuonos žemę, vadinamą *Zelland* ir *Zeln*, su visais priklausiniais, kaip ribų aprėptyje bus nurodyta žemiau. Pirmiausia ribos tarp krikščionių ir sėlių prasideda *Nowenene*, vadinamu *de borchwael Novenene* [Senasis Daugpilis], toliau Dauguvos upe iki pat viduriniosios upės, kuri vadinama Kekava, priešais Duolės salą, kur minėta upė įteka į Dauguvą. O kito šono ribos tarp sėlių ir lietuvių prasideda minėtu Novenene einant tiesiai į kelią, vadinamą *Kopweck*, tuo keliu iki pat upelio, kuris vadinamas Luodžiu, Luodžio upeliu iki Dusetos. Minėtu Dusetos upeliu iki ežero, kuris vadinamas Sartais, nuo minėto ežero iki upės, kuri išteka iš ežero ir vadinama Šventaja. Minėta Šventosios upe iki kitos upės, kuri vadinama Latava. Latavos upe iki Vašuokos, toliau iki Viešintos, toliau iki Lėvens, minėtu Lėveniu toliau iki upės, kuri vadinama Žiemgalos Šventaja [Mūša / Lielupė], minėta Žiemgalos Šventosios upe toliau iki *Babatesmunde* [Babytės žiotys]. Ir visus piliakalnius, vadinamus *Borchwale*, esančius šių ribų aprėptyje, su visais priklausiniais, būtent *Alze*, Medėnais, Kalviais, *Allciten*, Maleišiais, Tauragnais, Utena, Užpaliais, ir visus kitus piliakalnius, vadinamus *Borchwale*, ir žemes, kurios yra ribų aprėptyje, kaip nurodyta aukščiau.

[12] Vietovių lietuviškos formos pagal: J. Kabelka, *Baltų filologijos įvadas*, Vilnius, 1982, p. 82–84. Turėtina galvoje, kad kai kurių vietovių lokalizacija mokslininkų darbuose įvairuoja. Neidentifikuotos formos paliktos tokios, kokios yra originale.

31. *(1255 m.)*

Iš rankraščio „Apie totorių kilmę“

Versta iš: Kolkeris, p. 720–726. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Skelbtas: S. Samalavičius, S. Abramauskas, Naujas XIII a. šaltinis apie baltus [iš lotynų kalbos vertė E. Ulčinaitė], *Kultūros barai*, 1984, Nr. 6, p. 63–64; [R. Batūra, N. Vėlius, E. Ulčinaitė], Pasaulio aprašymas, BRMŠ-1, p. 243–247.
Pastaba: Naujausiame darbe apie šį istorijos šaltinį (G. Freibergs, The Descripciones Terrarum: Its Date, Sources, Author and Purpose, *Christianity in East Central Europe. Late Middle Ages*, Lublin, 1999, p. 180–201) tikslinamas ankstesnis kūrinio pavadinimas „Descriptiones terrarum“ į „De ortu Tartarorum“.

[1] Norint sužinoti genties, kuri vadinama totoriais, kilmę, vystymąsi, papročius, pažymėtina, kad gyvenama žemė, kaip teigiama įvairiose istorijose, skirstoma į tris pagrindines dalis, kurias apgyvenę Nojaus sūnūs Semas, Chamas ir Jafetas, tėvui mirus, pripildė savo ainiais, būtent: Aziją, kurią valdė Semo sūnūs (šioji prasideda didžiaja Eufrato upe ir baigiasi ties rytų vandenynu), Afriką, kurią valdė Chamo sūnūs (šioji prasideda Sirijos provincija ir Amano bei Libano kalnais ir baigiasi vakaruose ties žiemos saulėgrįža), Europą, kuri dar vadinama šiaurės kraštu (šią valdė Jafeto sūnūs).

[2] O pastaroji prasideda Tauro ir Amano kalnais Kilikijoje ir Sirijoje ir plyti tarp šiaurės saulėgrįžos rytų ir šiaurės pusės, kur yra Mongolija, totorių žemė, kaip bus išdėstyta toliau, ir driekiasi šiaurės vakarų ir pietų vandenyno link ir apima Vakarų Bažnyčią.

[3] Savo ruožtu Europa, kai kurių nuomone, skirstoma į dvi dalis, būtent: į Rytų ir Vakarų Bažnyčią. Vakarų Bažnyčia prasideda Italija imtinai.

[4] Su ja šiaurės link, anapus Venetų jūros, ribojasi vengrų žemė. Šioje gyvena slavai, kurie buvo vadinami hunais; užėmę vidurio sritis, vėliau ją užvaldė vengrai. Šioje žemėje kadaise buvo romėnų ganyklos.

[5] Su Vengrija iš šiaurės pusės ribojasi Lenkijos rytinė dalis, o šioji – su Prūsija, kuri savo ruožtu šiaurėje siekia Gėląją jūrą[13]. Prūsija Dievui brangaus vyro Kristijono iš Cistersų ordino, pirmojo minėtos žemės vyskupo, dėka buvo atversta [į tikėjimą] be kalavijo, o per krikšto malonę.

[6] Šalia Prūsijos iš vakarų yra didelė Lenkijos dalis, kuri iš šiaurės pusės siekia jūrą ir vadinama Pamariu.

[7] O iš rytų Rusios link su minėta Prūsija ribojasi Jotuva. Šią su bendražygiu ėmiau krikštyti. Už Prūsijos į šiaurę yra Semba, kuri iš šiaurės pusės siekia jūrą.

[8] Pšemislas, penktasis čekų karalius, kuris dabar valdo, su kryžiaus ženklu asmeniškai su didele kariuomene pajungė Sembą krikščionių valdžiai, pakrikštijo minėtos žemės vyresnįjį ir davė jam savo vardą. Tai įvyko man dalyvaujant, popiežiaus pono Aleksandro IV pirmais [pontifikato] metais.

[9] Sembai, kaip prūsai, kaip dievus garbino tam tikrus miškus. Daug buvo buriama. Ir

[13] Aismarės.

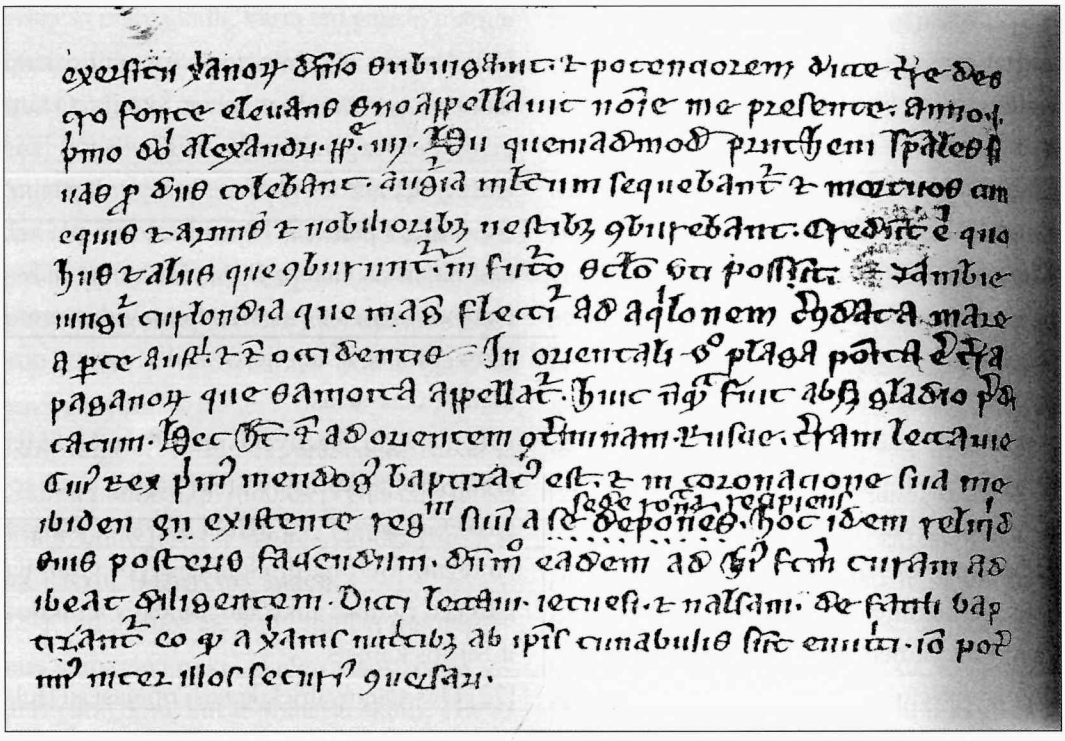

11. Rankraščio Apie totorių kilmę fragmentas, kuriame pasakojama apie Lietuvą, jos kaimynus ir Mindaugo krikštą

mirusiuosius degindavo su žirgais ir ginklais, ir geresniais drabužiais, nes tiki, kad šiais ir kitais daiktais, kurie sudeginami, galėsią naudotis būsimame gyvenime.

[10] Su Semba ribojasi Kuršas, kuris driekiasi dar labiau į šiaurę, ir iš šiaurės ir vakarų pusės juosiamas jūros. O rytiniame krašte yra pagonių žemė, kuri vadinama Žemaitija. Šiai [Dievo žodis] niekada nebuvo skelbtas be kalavijo.

[11] Ji taip pat iš rytų ribojasi su Lietuvos žeme, kuri [savo ruožtu] ribojasi su Rusia. Lietuvos pirmasis karalius Mindaugas priėmė krikštą ir per savo karūnavimą, man jame dalyvaujant, iš Romos sosto gavo karališką valdžią. Likusiems jo ainiams reikėtų elgtis taip pat <...>[14].

[12] Minėti lietuviai, jotvingiai ir nalšėnai lengvai krikštijami, nes nuo pat lopšio yra iššindyti krikščionių žindyvių[15]. Todėl galėsime tarp jų saugiai veikti.

[14] Paskutinio sakinio vertimas labai apytikris ir koreguotinas, nes tekstas neaiškus. Lotyniškame originale, deja, būtent šioje vietoje yra abejotinų vietų. [15] Galimas vertimo variantas: „išauklėti krikščionių auklių".

[13] Už Kuršo į šiaurę yra Livonija, turinti arkivyskupą su 7 vyskupais, iš kurių keturi yra Prūsijoje, o trys – Livonijoje. Šios išganymui pradžią davė pirkliai, kurie, audros išblaškyti, atsidūrė didelėje upėje, kuri vadinama Dauguva ir teka iš Rusios žemių. Ir išvydo paprastus beginklius žmones. Atsargiai pamažu gavo jų sutikimą minėtos upės saloje statyti tvorą iš akmenų mažam namui [apjuosti], kad vilkai arba plėšikai nakčia nedrumstų jų pačių arba gyvulių, kurių ten buvo įsigiję. Ir pasidarę kalkių skiedinio ėmė statyti gana stiprią nedidelę pilį. Tai matydami [čionykščiai] su pasipiktinimu taip kalbėjo: „Leiskime šiems žmonėms statyti akmenį [ant akmens], o baigus darbą stipriausiomis virvėmis apraizgysime juos [t. y. akmenis] ir [su] daugiu jaučių ir arklių akimoju viską sugriausime“. Kai su minėtais įnagiais pasirodė ir pamatė, kad [priešingos pusės] kovotojų strėlėmis daug saviškių buvo nukauta, pasitarę sudarė su pirkliais amžiną taiką. Ir taip ten ėmė daugėti krikščionių.

[14] Su Livonija ribojasi Estija, kuri driekiasi dar labiau į šiaurę ir yra ties Jaučiaganio žvaigždynu. Ši iš pietų pusės taip pat siekia jūrą. Už jos iš vakarų pusės yra Viru [žemė].

[15] Toliau iš šiaurės ir vakarų su Viru ribojasi Švedijos karalystė, kuri driekiasi šiaurės ir šiaurės vakarų link. Su ja tiesiogiai ribojasi Norvegijos karalystė, kuri driekiasi šiaurės ir šiaurės vakarų link.

<...>

[20] Į pietus nuo minėtos Norvegijos, kaip manoma, yra Anglijos sala ir Škotija. O tarp pietų ir šiaurės vakarų yra Airija. Iš to [, kas išdėstyta,] aiškiai plaukia, kur yra Ispanija, Šv. Jokūbo žemė, ir Provansas, taip pat tai, kad mūsiškė Vakarų Bažnyčia apima aukščiau išvardytas žemes žemiau Vidužemio jūros, tai pat ir šios jūros krikščionims priklausančias salas.

[21] O Rytų Bažnyčia prasideda Graikija arba Serbija, kuri gavo tokį vardą, nes vergavo Graikijai[16]. Ją užima slavai ir čia yra Antevari. Serbija driekdamasi per Graikiją baigiasi rytuose aukščiau minėtais Kilikijos ir Sirijos kalnais.

[22] O iš šiaurės driekdamasi ribojasi su Bulgarija. Ši iš šiaurės pusės ribojasi su Rusia. Šios dvi žemės, t. y. Serbija ir Bulgarija, iš vakarų pusės ribojasi su Vengrų karalyste.

[23] O Prūsija, kuri ribojasi su Vengrijos dalimi, ta pačia šiaurės kryptimi juosia Lenkiją, Jotuvą, Lietuvą ir toliau driekiasi tarp šiaurės ir šiaurės vakarų, juosdama Latgalą, Livoniją ir Estiją. Ir taip vakarų link pasiekiami pagonys karelai, kurie ribojasi su normanų karalyste.

[24] Minėti karelai yra laukiniai labai netašyti žmonės. Išvydę atvykstant iš svetur svečius, pavyzdžiui, pirklius, greitai su visa šeimyna leidžiasi į miškus. Svečiai gali laisvai naudotis tais daiktais, kuriuos randa jų namuose, bet visiškai nieko negali išsinešti. Jei

[16] Vertime neperteikiamas žodžių žaismas: Serbijos vardas siejamas su lotynų kalbos veiksmažodžiu *servire*, kuris reiškia „vergauti, tarnauti“ ir pan.

išsineša nuogą kailį, kurių ten gausu, ir anie, įžengę į namus, tai pastebi, bematant visus sušaukę puola minėtus svečius lyg priešus.

[25] Vienas iš svečių, išgirdęs, kad brolis Vaislanas, mano bendražygis, skelbia Dievo žodį Baltojoje Rusioje, ragino jį kartu vykti pas minėtus karelus, teigdamas, kad [brolis], be abejonės, laimėtų juos tikrajam Dievui krikštu ir vykdydamas įžadą pastatytų ten bažnyčių.

[26] Taigi visos žemės, pradedant Rusia ir Graikija imtinai, plytinčios į rytus tarp mūsų Vidužemio jūros ir šiaurės vandenyno, įeina į Rytų Bažnyčios sudėtį.

[27] Todėl žinotina, kad į minėtą trejopą žemės skirstymą reikia žvelgti visos žemės vidurio atžvilgiu, kur ir pranašai skelbė Dievo žodį, ir Viešpats veikė žmonių išganymo labui. Tai – Šventoji Žemė.

[28] Žemės šiaurinėje dalyje, kuri vadinama Europa, gyveno penkiolika Nojaus sūnaus Jafeto kartų, kaip teigiama istorijose. Pranašas Ezechielis teigia, kad iš jų dienų baigmėje kils blogiausia ir žiauriausia padermė, t. y. Gogas ir Magogas, 38 skirsnyje sakydamas: „Žmogaus sūnau, atsigręžk į Gogą ir Magogo žemę“, ir toliau: „Argi netrauksi į žygį tą dieną, kai mano tauta Izraelis gyvens ramiai? Ir pasirodysi iš savo krašto nuo šiaurės pakraščių tu ir daug tautų su tavimi, visi raiti ant žirgų, didžiulė daugybė ir milžiniška kariuomenė, dienų baigmėje“[17] ir t. t.

[29] Magistras Hugonas[18] sako, kad būtent šios dvi tautos iš šiaurės pakraščių pastaruoju metu pasirodys bausti ir pagonių, ir tikinčiųjų. Bet ar tai yra šios, ar pasirodys kitos, regis, iki šiol yra neaišku.

[30] Aišku tik, kad iš šių kraštų iki šiol niekada nepasirodė tokio daugio, kuris tokiomis gausiomis pajėgomis nuolat būtų puolęs įvairias pasaulio dalis. Toliau trumpai išdėstysiu totorių kilmę.

GRETA MINDAUGO KARALYSTĖS

32. Ananjis, 1255 m. rugpjūčio 6 d.

Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Pranciškonų ordino broliui Baltramiejui dėl kryžiaus žygio skelbimo prieš lietuvius ir jotvingius

Versta iš: PUB-1, Nr. 322; Bull., Nr. 574.
Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Aleksandras vyskupas ir t. t. mylimajam sūnui, broliui Baltramiejui iš Čekijos, iš Pranciškonų ordino, siunčia sveikinimą ir t. t. Neseniai sužinojome, kad lietuviai ir jotvingiai ir kai kurie kiti pagonys, kurie savo tikėjimo išpažinimu niekada nepripažino Romos

[17] Cituojamas Biblijos atkarpas vertė D. Antanavičius.

[18] Manoma, kad turimas galvoje Hugonas iš Sain-Cher'o (apie 1190–1263), dominikonas, kardinolas, popiežių Aleksandro IV ir Urbono IV patarėjas ir legatas, daugelio darbų iš Biblijos egzegezės srities autorius.

Bažnyčios savo motina, stiprina jėgas prieš ją ir įsiveržę į krikščionims gretimas žemes, būtent Lenkiją ir kažkokias kitas aplinkines sritis, daug krikščionių pasiuntė myriop, o nesuskaičiuojamą daugybę – į nelaisvę, nežiūrėdami lyties ar amžiaus, ir vis dar nepasitenkinę tikinčiųjų krauju, kartu su kitais pagonimis ir netikėliais, sutelkę jėgas, ruošiasi pulti Lenkiją ir gretimus kraštus. <...> Todėl mes <...> duodame nurodymą, idant tu ir tavo ordino broliai, kuriuos laikysi tam tinkamus, Lenkijoje, Čekijoje, Moravijoje ir Austrijoje skelbtumei ir lieptumei skelbti kryžiaus žodį prieš minėtus pagonis ir mūsų valdžios galia suteiktumei tiems tų kraštų krikščionims, kurie užsivilkę kryžiaus ženklą nutars patraukti prieš minėtus pagonis, tokį patį nuodėmių atleidimą, kuris yra duodamas tiems, kurie traukia į pagalbą Šventajai Žemei. Duota Ananjyje, VIII dieną prieš rugpjūčio idas, pirmais mūsų pontifikato metais.

33. Ananjis, 1255 m. rugpjūčio 7 d.

Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Lenkijos, Čekijos, Moravijos ir Austrijos arkivyskupams ir vyskupams dėl kryžiaus žygio skelbimo prieš lietuvius ir jotvingius

Versta iš: AV, Nr. 76; Bull., Nr. 578. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Lenkijos, Čekijos, Moravijos ir Austrijos arkivyskupams ir vyskupams. Neseniai sužinojome, kad lietuviai ir jotvingiai ir kai kurie kiti pagonys, kurie savo tikėjimo išpažinimu niekada nepripažino Romos Bažnyčios savo motina, stiprina jėgas prieš ją ir įsiveržę į krikščionims gretimas žemes, būtent Lenkiją ir kažkokias kitas aplinkines sritis, daug krikščionių pasiuntė myriop, o nesuskaičiuojamą daugybę – į nelaisvę, nežiūrėdami lyties ar amžiaus, ir vis dar nepasitenkinę tikinčiųjų krauju, kartu su kitais pagonimis ir netikėliais, sutelkę jėgas, ruošiasi pulti Lenkiją ir gretimus kraštus. <...> Todėl mes <...> duodame nurodymą, idant jūs ir kiti asmenys, kuriuos laikysite tam tinkamais, Lenkijoje, Čekijoje, Moravijoje ir Austrijoje skelbtumėte ir lieptumėte skelbti kryžiaus žodį prieš minėtus pagonis ir mūsų valdžios galia suteiktumėte tiems tų kraštų krikščionims, kurie užsivilkę kryžiaus ženklą nutars patraukti prieš minėtus pagonis, tokį patį nuodėmių atleidimą, kuris yra duodamas tiems, kurie traukia į pagalbą Šventajai Žemei. Duota Ananjyje, VII dieną prieš rugpjūčio idas, pirmais mūsų pontifikato metais.

34. 1257 m. sausio – birželio mėn.

Popiežiaus Aleksandro IV bulės dėl kryžiaus žygio prieš lietuvius ir jotvingius

Versta iš: PUB-2, Nr. 1–4, 7, 12.
Lietuviškas vertimas: Popiežių bulės, Nr. 72–77.
Pastaba: šie dokumentai aptarti: Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 120–121.

35. Subiakas, 1260 m. rugsėjo 9 d.

Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Čekijos karaliui Pšemislui Otokarui II dėl skelbiamo kryžiaus žygio prieš Pabaltijo pagonis ir totorius

Versta iš: CDERB–5, Nr. 235. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Skelbta: Popiežių bulės, Nr. 111.

Aleksandras vyskupas, Dievo tarnų tarnas, brangiausiajam Kristuje sūnui (..), šviesiajam Čekijos karaliui, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. <...> Todėl teįvykdo tavo prakilnybė mūsų prašymus šiuo reikalu taip, kad minėti [ordino] broliai, kurie kenčia nuolatinį pagonių žiaurumą ir kuriems iš pašonės taip pat grasina žiaurūs totoriai, jau nusiaubę, kaip žinia, didesnę gretimos Lietuvos dalį[19], galėtų džiaugtis tavo palankia parama plečiant ir ginant tikėjimą, o mes galėtume pareikšti tau už tai ypatingą padėką <...>.

[19] Kalbama apie 1259 m. Burundajaus vadovaujamų totorių žygį į Lietuvą.

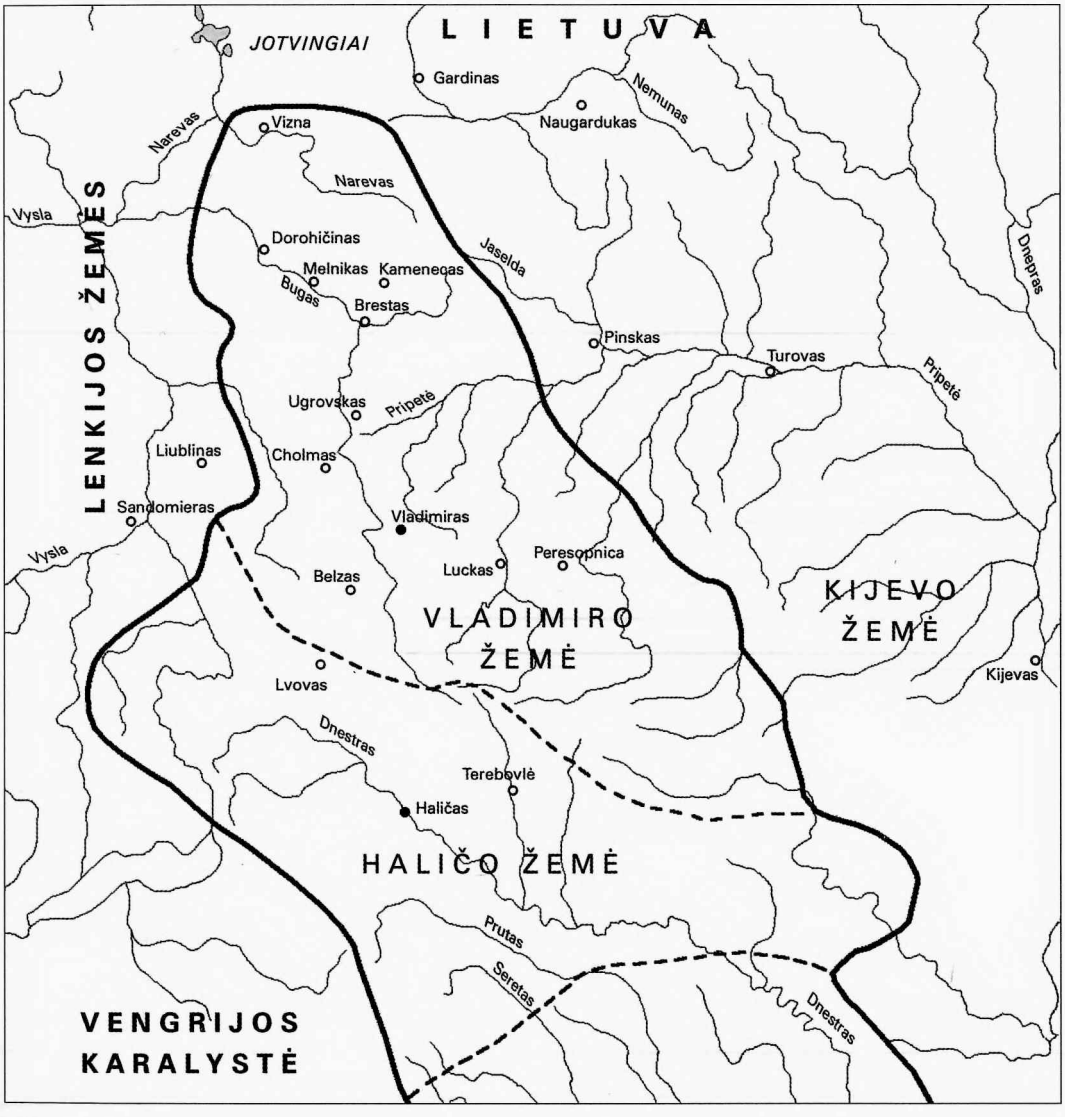

2 žemėlapis. Haličo-Voluinės kunigaikštystė

III. IŠTRAUKOS IŠ LIETUVOS KAIMYNŲ METRAŠČIŲ IR KRONIKŲ

IŠ HENRIKO LATVIO

1. Henrikas Latvis apie lietuvius

Versta iš: Henrikas Latvis, Kronika. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius (ankstesnis vertimas buvo netikslus, visos vietos, kuriose minimi lietuviai ir Lietuva, išverstos iš naujo).
Skelbta: Jurginis, p. 24–152.

I: 5 [1185 m.]

Kitą žiemą lietuviai nuniokoja Livoniją ir išsiveda į nelaisvę daug žmonių. Bėgdamas nuo jų įsiūčio, minėtas pamokslininkas [Meinhardas] su Ikškilės gyventojais pasitraukia į miškus. Lietuviams pasitraukus, minėtas Meinhardas prikiša lyviams kvailumą, kad neturį jokių įtvirtintų vietų. <...>

V: 3 [1202 m.]

Lietuviai, Dievo valia siekdami taikos, tais pačiais metais irgi atvyksta į Rygą, kur iš karto sudaro su krikščionimis taikos ir draugystės sutartį. Paskui kitą žiemą jie su didele kariuomene leidžiasi Dauguvos žemupin ir patraukia į Žiemgalą. Bet dar į ją neįžengę, gauna žinią, kad Polocko kunigaikštis su kariuomene veržiasi į Lietuvą, todėl palikę žiemgalius [ramybėje], skubiai patraukia atgal ir plaukdami aukštupin prie Rumbulos sutinka du vyskupo žvejus, kaip plėšrūs vilkai puola juos ir atima jų drabužius. Po to nuogi žvejai grįžta į Rygą ir praneša apie padarytą skriaudą. O piligrimai, ištyrę, kad tai – tiesa, sučiumpa kai kuriuos lietuvius, kurie tebebuvo Rygoje, ir tol juos laiko suėmę, kol žvejams grąžinamas jų turtas. <...>

VII: 5 [1203 m.]

O Jersikos kunigaikštis, su lietuviais traukdamas į Rygą, ganyklose pagrobia miestiečių gyvulius, du kunigus, Joną iš Vechtos ir Volchardą iš Harpstedto, ties Senuoju kalnu su piligrimais kertančius mišką, paima į nelaisvę, o Teodoriką Brudegamą, su miestiečiais puolusį jam įkandin, nukauna.

VIII: 1 [1204 m.]

<...> Jam [t. y. Rygos vyskupui Albertui] išvykus, lietuviai, nekenčiantys krikščionių vardo, su Aizkrauklės ir Lielvardės lyviais, vis dar pagonimis, kone trijų šimtų vyrų būriu

12. Rygos vyskupo Alberto antspaudas (1225 m.)

leidžiasi žemupin į Rygą, ganyklose sugauna vyskupo gyvulius ir antrąkart mėgina juos išsivesti. Rygoje vis dar buvo nedaug vyrų, jie bijojo pinklių, nes aplink visur dunksojo miškai, todėl nedrįso iš karto visi palikti miestą; vis dėlto maždaug dvidešimt narsuolių iš miesto puola priešams įkandin, atima gyvulius, šaukiasi Visagalį Dievą padėti, pasirodžius iš miesto riteriams, prie Senojo kalno stoja į mūšį su pagonimis; kovai verdant, kaunasi tol, kol netekusios jėgų abi pusės išsiskiria kas sau. Kai kurie lyviai taip pat leidžiasi laivu Dauguvos žemupin, norėdami iš kitos pusės pulti paliktą be gynėjų miestą, bet, Viešpačiui globojant saviškius, kai kurie miestiečiai pasitinka juos strėlėmis, ir šie leidžiasi bėgti. Todėl lietuviai su lyviais pasitraukia, paėmę viso labo tris miestiečių žirgus, ir vokiečiai, vieningai šlovindami Dievą už žmonių išsaugojimą ir gyvulių atgavimą, džiūgaudami grįžta į miestą.

IX. [1205 m.]

1. Septintais [Alberto vyskupavimo] metais, apie gavėnią, kai tos gentys paprastai sustiprina savo karo žygius, lietuviai kone dviejų tūkstančių raitelių būriu patraukia į žygį prieš estus. Jiems traukiant žemupin palei Dauguvą ir lenkiant miestą, vienas jų, turtingas ir labai galingas vyras, vardu Žvelgaitis, su savo bendražygiais pasuka į miestą. Tarp kitų vyrų, išėjusių iš miesto pasitikti jį su taikos pasiūlymu, vienas iš miestiečių, vardu Martynas, ištiesia [jam] midaus taurę. Ją ištuštinęs, [Žvelgaitis] patraukia nužygiavusios kariuomenės įkandin ir sako savo bendražygiams: „Ar matėte, kaip drebėjo vokiečių rankos, kai tiesė mums midaus taurę? Iš gandų sužinojo mus atvykstant, todėl iš baimės neteko žado ir iki šiol tebedreba. Taigi kol kas negriaukime miesto, o nugalėję tuos, prieš kuriuos traukiame, žmones paimsime į nelaisvę ir nužudysime, ir sugriausime jų kaimą: vargiai liks mūsų kariams po saują šio miesto dulkių[1].

2. Prabėgus kelioms dienoms, vienas vyras, vardu Viestartas, Žiemgalos vyresnysis, sužinojęs apie lietuvių žygį, skubiai atvyksta į Rygą ir perspėja vokiečius, kad priešai netrukdomi žygiuoja per jų žemes, idant kartais pažinę vietovę ateityje nesunaikintų

[1] Aliuzija į Senąjį Testamentą (1 Kar 20, 10).

miesto ir jo gyventojų. Bet vokiečiai dėl menkų savo jėgų nenorėjo kautis, kol negrįš vyskupas, todėl minėtas Viestartas, narsus vyras, ima raginti juos stoti į mūšį; žada atvesti jiems į pagalbą labai daug žiemgalių ir prašo duoti bent keletą patyrusių vyrų, kurie mokėtų vadovauti ir surikiuoti kautynėms kariuomenę. Vokiečiai, pamatę jo tvirtą pasiryžimą, sako, kad patenkins jo prašymą su sąlyga, jei iš kiekvienos Žiemgalos pilies duos jiems po vieną įkaitą, kurį jie pasirinks. Viestartas, labai nudžiugintas tokio atsakymo, linksmas grįžta pas saviškius, paima nurodytus įkaitus ir sutelkia didelę kariuomenę. Ją atvedus, vokiečiams perduodami įkaitai; taip įrodę vokiečiams savo sąžiningumą, gauna jų paramą ir bičiulystę: vyskupo tarnai, Kristaus ordino broliai ir riteris Konradas iš Ikškilės su keliais kitais riteriais, kurie galėjo išvykti, patraukia iš miesto į kariuomenę ir ant aukštumos su žiemgaliais ima laukti grįžtančių lietuvių.

3. Tuo tarpu į Turaidą siunčiami geri pasiuntiniai, kad stropiai ištirtų, kuriuo keliu priešai traukia, ir tai praneštų. Taip pat minėtas žiemgalių vadas Rygoje nuo kiekvieno namo surenka maisto išteklių kariuomei, kuri buvo atžygiavusi iš toli, ir juos atgabena. O lietuviai patraukia namo su begale belaisvių ir neapsakomu skaičiu paimtų gyvulių ir arklių. Įžengę į Livoniją, pamažu slenka nuo kaimo prie kaimo, galop pasuka prie Kaupo pilies ir, tikėdami, kad lyviai laikosi taikos, sustoja pas juos naktį pailsėti. O vokiečių ir žiemgalių pasiuntiniai, slaptai iššniukštinėję juos grįžtant, praneša tai savo kariuomenei; kitą dieną dar vieni pasiuntiniai patraukia pirmiesiems įkandin ir praneša, kad lietuviai ketina grįžti apylankomis nuo Ropažių Ikškilės link. Išgirdusi šias kalbas, visa kariauna pradžiunga, ir rungdamiesi tarpusavyje visi ima ruoštis mūšiui. Taigi lietuviai, pasirodę su visu grobiu ir belaisviais, kurių skaičius perkopė tūkstantį, padalija savo kariuomenę į dvi dalis, belaisvius suvaro į vidurį ir dėl gilių pusnių viena vora traukia tik vienu keliu. Netrukus tie, kurie žengė priekyje, randa pėdsakus, įtardami žabangas, sustoja, todėl tie, kurie buvo gale, su belaisviais pasiveja tuos, kurie buvo priekyje, ir sudaro vieną pleištą. Daugelis žiemgalių, išvydę jų daugį, išsigąsta ir neturėdami drąsos stoti į mūšį atsitraukia į saugesnę vietą. Tai matydami, kai kurie vokiečiai kreipiasi į riterį Konradą su uoliu prašymu patiems pradėti mūšį su Kristaus priešais, sakydami, kad reikia veikiau šlovingai kristi už Kristų, nei savo tėvynainių gėdai negarbingai leistis į kojas. Šis, kaip riteriui dera, turėdamas gerus šarvus sau ir žirgui, su keliais kitais atvykusiais vokiečiais metasi į lietuvių pusę, bet pastarieji, Dievo valia išsigandę ginklų mirgesio, visur nuo jų ima trauktis. Todėl žiemgalių vadas, išvydęs lietuvius Dievo valia taip sutrikus, ima raginti saviškius drąsiai stoti su jais į mūšį ir suburia kariuomenę; lietuviai kaip avys visose pusėse pasklinda

per kelią ir maždaug tūkstantis du šimtai jų krenta nuo kalavijo ašmenų.

4. Teodorikas Šilingas, vienas iš vyskupo tarnų, aptinka Žvelgaitį, kuris sakė sugriausiąs Dievo miestą, ir, pamatęs, kad jis sėdi rogėse, ietimi perveria jam šoną. Kažkokie žiemgaliai, išvydę jį mėšlungiškai raitantis, nupjauna jam galvą ir, įmetę į savo roges, prikrautas vienų lietuvių galvų, pasuka į Žiemgalą. Nuo kalavijo krito taip pat daug belaisvių estų, kurie kiekviena proga priešiškai elgėsi Kristaus vardo garbintojų atžvilgiu, ir taip krikščionys drauge su pagonimis žiemgaliais pasiekia visišką pergalę prieš abi gentis, t. y. lietuvius ir estus. Išguldę lietuvius ir estus, vokiečiai ir žiemgaliai grįžta prie jų gurguolės ir paima nesuskaičiuojamą grobį arkliais, gyvuliais, drabužiais ir ginklais; Dievo malone išlikę gyvi, visi sveiki grįžta į savo žemes, šlovindami Dievą.

5. Vienas kunigas, vardu Jonas, tuo metu buvęs Lietuvoje nelaisvėje, pasakojo, kad dėl vyrų mirties pasikorė penkiasdešimt moterų, nes [lietuviai] tiki, kad su jomis netrukus gyvens kitame gyvenime[2].

X. [1206 m.]

1. Aštuntų [vyskupavimo] metų pradžioje ponas vyskupas, norėdamas įgyti Polocko kunigaikščio Vladimiro draugystę ir bičiulystę, kurią šis rodė jo pirmtakui, vyskupui Meinhardui, per abatą Teodoriką pasiuntė jam kovos žirgą su ginkluote. Kelionėje abatą apiplėšė lietuviai plėšikai; nors jis pats ir jo bendražygiai neteko viso turto, kurį su savimi gabenosi, bet sveiki ir gyvi atvyko pas kunigaikštį. <...>

6. <...> Po to lyviai sutarė, iš visų savo žemės pusių susijungę, pirma užimti Salos pilį, kuri buvo arčiau miesto, ir iš jos pulti rygiečius, kurių tuomet buvo labai nedaug, ir sugriauti Rygą. Taigi sudarę sąmokslą ir sąjungą, pamiršę gautus sakramentus ir krikštą, metę tikėjimą, pamynę taiką, atnaujindami karą, visi patraukė Salos link ir pasikvietę kai kuriuos iš lietuvių, taip pat turaidiškius ir dauguviškius – visi sujungė pajėgas.

8. <...> Tarp jų buvo Ako, jų vadas ir vyresnysis: tai jis buvo visos išdavystės ir visų blogybių kaltininkas, tai jis sukurstė Polocko kunigaikštį kariauti prieš rygiečius, tai jis pakvietė lietuvius, tai jis sukvietė Turaidą ir visą Livoniją prieš Kristaus vardą. <...>

14. <...> O vienas lyvis, nakčia atėjęs iš miškų tankmės, pasakodamas savo regėjimą, jam [t. y. krikščionių kunigui] taria: „Mačiau lyvių Dievą, kuris išpranašavo mums ateitį. Tai buvo iš medžio nuo pusės aukštyn ištįsęs pavidalas ir pasakė man, kad rytoj atžygiuos lietuvių kariuomenė, todėl bijodami tos kariuomenės, nedrįstame ateiti“. O kunigas, supratęs, kad tai pasivaideno velnias, nes tuo rudens laiku nebuvo kelio, kuriuo lietuviai galėtų atžygiuoti, atsidavęs maldoms, stengėsi pavesti save Dievui. <...>

[2] Orig. „cum credant se cum illis mox in alia vita victuros“. Forma *victuros* yra visuose žinomuose Kronikos rankraščiuose.

XI. [1207 m.]

2. O Kuoknesės kunigaikštis Viačka, sužinojęs apie vyskupo ir piligrimų atvykimą, pakilo su savo vyrais ir patraukė juos pasitikti, ir atvykęs į Rygą visų pagarbiai buvo priimtas. Vyskupo namuose labai svetingai praleidęs daug dienų, pagaliau paprašė vyskupo pagalbos prieš lietuvių antpuolius, siūlydamas jam pusę savo žemės ir pilies. Priėmęs šį pasiūlymą, vyskupas pagerbė kunigaikštį gausiomis dovanomis ir, pažadėjęs paremti karinėmis pajėgomis, su džiaugsmu išlydėjo jį į savo žemę. <...>

5. Po to lietuviai, atmindami rygiečių ir žiemgalių įvykdytą visų saviškių išguldymą prieš dvejus metus, pasiuntė pasiuntinius per visą Lietuvą ir sutelkė didelę kariuomenę; persikėlę per Dauguvą (tai vyko kiaurą naktį), Viešpaties gimimo išvakarėse[3] pasiekia Turaidą ir ankstų rytą, įveikę Gaują, pasklinda po visus kaimus; [Turaidos] žemės nepasiekė jokie gandai [apie lietuvių artėjimą], todėl šie daug žmonių pakloja, dar daugiau paima į nelaisvę ir išsiveda.

Viešpaties gimimo dieną[4] Kubeselės bažnyčioje buvo du kunigai, Jonas Stricas ir Teodorikas su savo patarnautoju, ir laikė lyviams Šv. Mišias. Atlaikius pirmąsias ir Jonui jau laikant antrąsias Šv. Mišias, parapiječiai, išgirdę apie kariuomenės artėjimą, spruko iš bažnyčios; vieni, kurie leidosi į slėptuves miškuose, išsigelbėjo, o tie, kurie nuskubėjo į savo namus, pakeliui buvo paimti į nelaisvę ir daug buvo išguldyta. Taigi po sekvencijos skaitant Evangeliją, lietuviai, pasinaudoję žirgų eiklumu, iš abiejų pusių apsupa bažnyčią, bet, Dievui saugant saviškius, į ją nesiveržia, tik nuskuba į kunigo namus, veda į lauką arklius ir gyvulius, o drabužius, maistą ir visa, ką randa, krauna į roges. Jiems plėšiant kunigo namus, šis bažnyčioje pradeda atnašauti Šv. Auką ir jau neabejodamas, kad pats save aukoja Dievui, stengėsi atsiduoti Viešpačiui. Kunigas Teodorikas jam patarnavo, o patarnautojas saugojo duris, abu ištikimai asistavo ir drąsino, idant pagonių akivaizdoje iš baimės nenutrauktų Šv. Mišių.

Dievo malone baigę Šv. Mišias, nuima nuo altoriaus apdangalus ir visus indus, sudeda juos zakristijoje į kampą ir pačiame kampe susėdę pasislepia. Iškart po to vienas iš priešų įeina į bažnyčią, apeina ją iki pat zakristijos ir, išvydęs tuščią altorių ir nematydamas ko nugriebti, taria „Ba“ ir išeina pas saviškius. Pasiėmę viską, ką tik rado, lietuviai savo keliu patraukia atgal. Vos jiems pasitraukus, štai pasirodo kitas jų būrys, dar didesnis už pirmąjį; išvydę, kad kunigo namai apiplėšti, vienas paskui kitą skubiai patraukia atgal. Vienas jų, nenulipęs nuo žirgo, užsuko į bažnyčią ir neradęs ką paimti ir nežinodamas, kad kampe slepiasi kunigai, taip pat skubiai pasišalino. Pasirodė dar ir trečias lietuvių būrys; vienas iš jų savo rogėmis perlėkė bažnyčią ir nepamatė kunigų.

[3] Gruodžio 24 d. [4] Gruodžio 25 d.

Šie, padėkoję Dievui, kad sveikus ir gyvus paliko pagonių akivaizdoje, lietuviams pasitraukus, vakarop išeina iš bažnyčios, leidžiasi į miškus ir tris dienas neturėję burnoje duonos ketvirtą dieną pasiekia Rygą. O lietuviai, apiplėšę visą aplinkinį kraštą, naktį susijungia Anno kaime ir ankstų rytą palikę žemę gabenasi moteris, vaikus ir didelį grobį. Viešpaties gimimo naktį lyviai pasiunčia pasiuntinius ir praneša vyskupui, kad lietuviai žengia per Livoniją, vėliau atvyksta vis kiti pasiuntiniai ir praneša apie žmonių žudymą ir ėmimą į nelaisvę, bažnyčių plėšimą ir visas nelaimes, pagonių padarytas naujajai Bažnyčiai.

Tai sužinojęs vyskupas, sukvietęs piligrimus, ordino brolius, pirklius ir visus saviškius, ragina mūru stoti už Viešpaties namą ir vaduoti bažnyčią nuo priešų, žadėdamas nuodėmių atleidimą. Ir jie visi paklūsta, ruošiasi patraukti į kovą ir siunčia pasiuntinius visiems lyviams ir latgaliams, grasindami ir tardami: „Visi, kurie neatvyks ir neprisijungs prie krikščionių kariuomenės, bus nubausti trijų markių bauda“. Todėl visus apėmė baimė ir atvyko pasitikti rygiečių prie Daugavos; patraukę aukštupin, susijungė prie Lielvardės ir už miesto sienų tyliai ėmė laukti grįžtančių lietuvių. Taip pat siunčiami žvalgai ištirti, kuriuo keliu jie traukia. Lietuviai susiduria su jais ir su visais belaisviais ir grobiu nakčia prie Lielvardės ima keltis per ledo sukaustytą Dauguvą. O kariuomenės vadas, su savo palyda prisiartinęs prie pilies, pašaukia jos seniūną ir klausia, kur yra krikščionys, sakydamas: „Eik, duok žinią krikščionims, kurie prieš dvejus metus išklojo kone miegančią mano kariuomenę, kai ši traukė namo iš Estijos, dabar aš ir visi maniškiai būsime pasirengę kautis“.

Tai sužinoję krikščionys, uolūs kovoti už Viešpatį, ankstų rytą patraukia priešams įkandin ir apie trečią valandą prie Aizkrauklės persikėlę per Dauguvą juos ten pasiveja. Išvydę krikščionis vejantis, pagonys išsigąsta ir visi kartu skardžiai surinka. Ir sušaukę saviškius, grįžta pulti krikščionis. Krikščionys, nepabūgę jų riksmo ir daugio, ir kliaudamiesi Dievu, iškėlę vėliavas, netrukus užgriūna juos ir visur kloja ant žemės, abi pusės ima aršiai kautis. Ir lietuviai, vikresni ir žiauresni už kitas gentis, anksčiau sakę, kad yra pasirengę kautis, ilgai ir narsiai priešinasi, bet galop atsuka nugaras ir tokiu pačiu miklumu, kokiu pradeda mūšį, duoda į kojas: vieni leidžiasi į miškus, kiti – keliu ir palieka belaisvius ir grobį. Krikščionys, visą dieną juos persekiodami, daug jų nukauna, kiti sugebėjo pasprukti. Paskui krikščionys, grįžę prie grobio, išlaisvina naujakrikštų moteris ir vaikus ir visus belaisvius <...>.

6. Viešpačiui išlaisvinus savo Bažnyčią nuo pagonių antpuolio, vyskupas, būgštaudamas, kad jam išvykus pagonys vėl gali surengti panašų antpuolį ir nuniokoti Livoniją, nutarė sugriauti Sėlių pilį, kuri visada buvo pagonių prieglobstis, tiek traukiant pirmyn, tiek grįžtant atgal. Pasiuntęs savo pasiuntinius per visą Livoniją ir Latgalą, šaukia visus, kurie jau buvo priėmę krikščionių tikėjimą, į žygį.

Ir sutelkęs didelę kariuomenę, vyskupas siunčia abatą Teodoriką ir kleboną Engelbertą su visais savo tarnais ir piligrimais pulti sėlius, taip pat priduria į pagalbą ordino brolių. Ir šie patraukė Aizkrauklės link ir persikėlę per Dauguvą randa anksčiau nukautų lietuvių lavonus, kurie nebuvo palaidoti. Juos ant kelio sutrypę ir surikiuotomis gretomis patraukę toliau, pasiekia Sėlių pilį. Ir iš visų pusių apsiautę pilį, daug pilies gynėjų sužeidžia strėlėmis, kaimuose daug paima į nelaisvę, dar daugiau nužudo, sunešę malkų, sukelia didelį gaisrą. Nei dieną, nei naktį neleisdami atitokti, įvaro sėliams baimę. Todėl sėliai, slapta pakvietę kariuomenės vadus, ima prašyti taikos. Bet šie taria: „Jei norite tikros taikos, meskite stabmeldystę ir įsileiskite į savo pilį tikrą taikintoją, kuris yra Kristus. Priimkite krikštą ir ateityje neįsileiskite į savo pilį lietuvių, Kristaus vardo priešų".

Sėliai sutinka su šiomis taikos sąlygomis ir, davę įkaitus, pažada priimti krikšto sakramentą, neįleisti lietuvių ir visais atvejais paklusti krikščionims. Todėl gavusi berniukus [įkaitais], vokiečių kariuomenė liaujasi pulti.

<...>

7. <...> Alebrandas <...> patraukia atgal ir pakeliui Imeros[5] latgaliams ima skelbti Dievo žodį, ragindamas priimti krikštą, juoba kad visa Livonija ir daugelis iš latgalių jau priėmę Dievo žodį. Šie apsidžiaugė kunigo atvykimu, nes dažnai buvo puolami lietuvių <...>.

8. Tuo metu kilo nesantaika tarp Kuoknesės kunigaikščio ir riterio Danieliaus iš Lielvardės. <...> Vyskupas, taip pat atmindamas kunigaikščiui duotą pažadą, kai šis gavo iš jo pusę savo pilies, siunčia su kunigaikščiu 20 drąsių vyrų su ginklais ir koviniais žirgais, taip pat riterių, arbaletininkų ir mūrininkų, kad įtvirtintų pilį ir gintų ją nuo lietuvių <...>.

XII. [1208 m.]

2. <...> Viestartas, žiemgalių karvedys, tebeatmindamas daugel karo žygių ir nelaimių, kai lietuviai dažnai puldavo ir nuniokodavo jo visas Žiemgalos ribas, ima ruoštis karo žygiui prieš lietuvius ir Rygoje nuolankiai prašo krikščionių paramos teigdamas, kad štai jau antrą kartą ateina į pagalbą rygiečiams prieš kitus pagonis, negana to, ir jo dievų burtai kritę palankiai. Rygiečių vyresnieji, pro pirštus žiūrėdami į jo dievų burtus, negana to, turėdami galvoje nedideles saviškių pajėgas, atsisako jam padėti ir griežtai uždraudžia šiuo metu žygiuoti prieš lietuvius. Bet galop jo nuolatinių prašymų ir paikų vyrų, ketinusių patraukti kartu su juo, atkaklumo ir pasiryžimo paveikti, nutaria nedrausti jiems traukti į žygį, negana to, sutinka, kad stotų į mūšį, idant nekiltų pavojus sielai ir gyvybei. Todėl su Viestartu siunčiami kiek daugiau nei penkiasdešimt vyrų, riterių ir arbaletininkų, taip pat daug ordino brolių. Kartu su Danieliu, Idumsos kunigu, [visi] patraukė į žiemgalių žemę. Pasirodė

[5] Latgalių žemė.

raiti ant savo žirgų, žvilgančiais ginklais, ir buvo kuo palankiausiai žiemgalių priimti. Pastarieji pasiuntė pasiuntinius per visas savo žemes, sutelkė didelę kariuomenę ir patraukė Lietuvos link; naktį sustoja pailsėti ir ilsėdamiesi ima pranašauti ateitį: traukia burtus, prašo savo dievų palankumo ir klausia, ar pasklido gandas juos atžygiuojant, ir ar lietuviai atžygiuos kautis su jais. Ir burtas krito, kad ir gandas pasklido, ir lietuviai pasirengę kautis. Todėl pastėrę žiemgaliai ima atkakliai vokiečių prašyti grįžti atgal, nes labai biją lietuvių antpuolio. Bet vokiečiai atsakydami tarė: „Taip nebus, kad bėgtume ir užtrauktume gėdą saviškiams, priešingai, traukime savo priešininkų link, jei galime susikauti su jais". Ir žiemgaliai nepajėgė jų paveikti. Žiemgalių buvo begalinė daugybė; vokiečiai jais kliovėsi, nors dėl liūčių buvo kilęs didelis potvynis. Vis dėlto jie drąsiai pasuka į Lietuvą ir atskiromis voromis ima šukuoti kaimus, bet randa juos ištuštėjusius, visus vyrus su moterimis ir vaikais – pasitraukusius. Todėl pabūgę, kad netrukus bus užpulti, kaip galima greičiau suvienija jėgas ir negaišdami tą pačią dieną ruošiasi grįžti. Tai sužinoję lietuviai, pasinaudoję savo žirgų eiklumu, iš visų pusių apsupa juos ir, kaip jiems įprasta, tai traukdamiesi, tai puldami, iš visų pusių talžo juos ir svaidydami savo ietis ir kuokas daugelį sužeidžia. Todėl vokiečiai sudaro vieną pleištą ir pridengdami kariuomenės užnugarį leidžia žiemgaliams traukti į priekį. Pastarieji paknopstom leidžiasi bėgti ir ima trypti vienas kitą, kiti pasuka į miškus ir pelkes, todėl visa kovos našta gulė ant vokiečių pečių. Kai kurie iš jų narsiausiai gindamiesi ilgai kovojo, bet, būdami negausūs, nepajėgė atsispirti tokiam daugiui. Mūšyje dalyvavo narsiausi vyrai Gervinas ir Rabodas ir daug kitų, iš kurių vieni po ilgos kovos buvo nukauti, kiti – priešų paimti į nelaisvę ir išvesti į Lietuvą, treti pabėgo ir grįžo į Rygą pranešti, kas įvyko.

3. Todėl sužinojęs apie saviškių pabėgimą ir lietuvių drąsą, miestas suvaitojo ir rygiečių lyra beregint virto gedulu, o jų giesmės – verkiančiųjų rauda. Ir visi vyresnieji ir garbingi vyrai meldė dangų ir nutarė, kad ateityje negalima pasikliauti pagonių daugiu ir su pagonimis kovoti prieš kitus pagonis, priešingai, reikia dėti viltį į Viešpatį ir pasitelkus jau apkrikštytus lyvius ir latgalius drąsiai skverbtis į visas pagonių gentis. Taip ir įvyko, nes tais pačiais metais lyviai, latgaliai ir vokiečiai atnešė Švč. Mergelės vėliavą į Ugandį[6] ir vėliau visiems estams bei aplinkinėms gentims, tai padaryti padėjo Dievas, kuris pats vienas įveikė visus valdovus.

4. O po to lietuviai su didele kariuomene įsiveržė į Žiemgalą ir ėmė žudyti ir niokoti visa, ką rado. O žiemgaliai, paspendę pakelėje jiems pinkles ir nupjovę medžių, kone visus juos grįžtančius nukovė ir pagarbiai nusiuntė rygiečiams dovanų iš laimėto grobio.

[6] Estų žemė.

XIII. [1209 m.]

1. <...> [vyskupas Albertas] liepė uoliausiai saugoti [Kuoknesės pilį], kad nebūtų, kaip pirma, apgauti lietuvių gudrumu ar rusų klasta. <...> O latgaliai tuo tarpu su dviem kariuomenėmis buvo patraukę į Lietuvą; kai kuriuos [lietuvius] nukovę, kai kuriuos paėmę į nelaisvę, grįžo pas mūsiškius į Kuoknesę ir su vyskupu ir visais saviškiais parėjo į savo namus.

4. Ir jau artinantis rudens dienoms, vyskupas, visuomet rūpinęsis Livonijos bažnyčios plėtra ir gynimu, sušaukė savo artimesnius bendražygius į pasitarimą ir stropiai tarėsi, kaip galėtų apginti naująją bažnyčią nuo lietuvių ir rusų pinklių. Ir atmindamas visas nelaimes, kurias Jersikos kunigaikštis su lietuviais buvo padaręs Rygos miestui ir lyviams bei latgaliams, nusprendžia traukti į žygį prieš Kristaus vardo priešus. Juk Jersikos kunigaikštis Vsevolodas visada buvo krikščionių, ypač lotynų apeigų krikščionių, priešas; buvo vedęs galingo lietuvio dukrą ir tarytum vienas iš lietuvių, kaip žentas, susijęs su jais artimos giminystės saitais, dažnai būdavo jų kariuomenės vadu ir rūpindavosi perkėlimu per Dauguvą ir maisto ištekliais, kai šie traukdavo į Rusią, Livoniją ir Estiją. Tuo metu lietuviai taip pranoko visas šiose žemėse gyvenančias gentis, ir priėmusias krikščionybę, ir likusias pagonimis, kad mažai kas turėjo drąsos gyventi savo kaimuose, labiausiai latgaliai. Pastarieji, palikę savo namus, visuomet ieškodavo priebėgos miškų tankmėje, bet net taip nuo jų nepaspruk-davo, nes lietuviai, visą laiką spęsdami jiems pinkles, miškuose sučiupdavo juos, vienus žudydavo, kitus vesdavosi nelaisvėn į savo žemę ir atimdavo iš jų visą jų turtą. Ir bėgdavo rusai per miškus ir kaimus pamatę lietuvius, kad ir nedaug jų, taip, kaip bėga kiškiai išvydę medžiotojus, ir buvo lyviai ir latgaliai lietuvių grobis lyg be piemens paliktos avys vilkų nasruose.

Apie žygį prieš Jersikos kunigaikštį. [*Aprašomas Jersikos sugriovimas*, – vert. past., D. A.] Tuomet vyskupas su visais saviškiais, pasigailėjęs jų meldžiančio karaliaus [Vsevolodo], pasiūlė tokias taikos sąlygas, sakydamas: „Jei nuo šiol nesidėsi su pagonimis ir jų rankomis negriausi mūsų bažnyčios, taip pat lietuvių rankomis neniokosi savo bendratikių krikščionių rusų žemės, <...> tada grąžinsime tau karalienę ir visus belaisvius, ir visada ištikimai tau padėsime". Priėmęs šias taikos sąlygas, kunigaikštis duoda pažadą ateityje visada būti ištikimam Švč. Marijos Bažnyčiai, vengti dėtis su pagonimis ir būti krikščionių pusėje, <...> patikina, kad ateityje praneš vyskupui visas piktas rusų ir lietuvių užmačias. <...> Bet neilgai trukus, ėmė dėtis su lietuviais ir pamiršęs žadėtą ištikimybę dažnai kurstė pagonis prieš vokiečius, kurie buvo Kuoknesėje.

XIV: 5 [1210 m.]

Vyskupui išvykus, po kuršių mūšio su piligrimais visos aplinkinės gentys, išgirdusios, kad kuršiai nukovė keletą piligrimų, pasikeitė pasiuntiniais: pirmiausia lyviai [pasiuntė pasiuntinius] pas kuršius, kuršiai – pas es-

tus, taip pat lietuvius, žiemgalius ir rusus, klausdami patarimo, kaip galėtų sugriauti Rygą, paspęsti spąstus visiems vokiečiams ir juos išguldyti. O lietuviai, manydami, kad Kuoknesėje liko nedaug gynėjų, su didele kariuomene pasiekė pilį ir, radę joje Rudolfą iš Jerichovo su kitais vyskupo vyrais, kuo smarkiausiai juos puolė. Prieš juos iš pilies patraukė vyskupo tarnai ir latgaliai ir daug jų savo ietimis nukovė, nuo įtvirtinimo keletą sužeidė arbaletininkai. Lietuviai, negalėdami atlaikyti jų puolimo, pasuko atgal. <...>

XV: 9 [1212 m.]

<...> O Lembitas iš Sakalos, sutelkęs estų būrį, patraukė kunigui [Saliamonui] įkandin ir nakčia užklupęs nužudė jį patį, jo vertėjus Teodoriką ir Pilypą, taip pat kažkokius kitus vyrus, kurie visi krito už Kristaus tikėjimą ir, viliamės, pateko į kankinių draugiją. O minėtas Pilypas buvo iš lietuvių genties, buvo išaugintas vyskupo namuose ir tapo tokiu ištikimu pagalbininku, kad kaip vertėjas buvo siunčiamas skelbti Dievo žodį kitoms gentims; tad tapęs kankiniu, pelnytai užsitarnavo amžinąjį gyvenimą.

XVI. [1212 m.]

2. Tuo tarpu Polocko kunigaikštis pasiuntė pasiuntinius pas vyskupą ir pakvietė jį, nurodęs dieną ir vietą, kad prie Jersikos stojęs jo akivaizdoje pasiteisintų dėl lyvių, kurie kadaise jam mokėjo duoklę, taip pat tarpusavyje pasitarę padarytų Dauguvą saugią pirkliams ir atnaujinę taiką lengviau galėtų priešintis lietuviams. Vyskupas <...> patraukia pasitikti kunigaikščio. Su juo plaukė pirkliai savo laivais, ir visi buvo ginkluoti, saugodamiesi lietuvių pinklių abiejose Dauguvos pusėse. <...>

Todėl galop kunigaikštis, veikiausiai Dievo paakintas, paliko visą Livoniją ponui vyskupui, idant tarp jų būtų sudaryta amžinoji taika, nukreipta prieš lietuvius ir kitus pagonis, ir kad Dauguva pirkliams visada būtų laisvas kelias. <...>

8. Tuo metu į Kuoknesę atvyko lietuvių pasiuntiniai, prašydami taikos ir kelio patraukti prieš estus. Ir buvo duota taika ir kelias patraukti prieš estus, dar neatverstus į tikėjimą. Ir greitai pasirodė lietuvių kariuomenė, taikiai perėjo per latgalių žemę, įžengė į Sakalą[7], sučiupo daug vyrų ir juos nužudė, o visą jų turtą, moteris, vaikus ir gyvulius pasigrobė ir išsivedė. Ir su gausiu grobiu kitu keliu grįžo į savo žemę. Ir vokiečiai pasipiktino lietuviais, nes jie apiplėšė vyskupui jau pavaldžią Sakalą. Ir lietuviai atsakydami pasakė, kad estai tebėra kietasprandžiai ir nepaklūsta nei vokiečiams, nei kitoms gentims – ir tai buvo tiesa.

XVII. [1213 m.]

2. O lietuviai, pamynę su vokiečiais sudarytą taiką, pasirodė prie Dauguvos ir pakvietę kažkokius vyrus iš Kuoknesės pilies paleido į Dauguvą ietį, nutraukdami taiką ir draugystę su vokiečiais. Ir sutelkė didelę kariuomenę ir persikėlę per Dauguvą atžygiavo į latgalių

[7] Estų žemė.

žemę; apiplėšę kaimelius, nužudė daug žmonių; pasiekę Trikatą, paėmė į nelaisvę Talibaldą, to krašto vyresnįjį, ir jo sūnų Varibulį; persikėlę per Gaują, prie Imeros užklupo žmones kaimuose, kai kuriuos iš jų sučiupo ir nužudė, ir su visu savo grobiu skubiai patraukė atgal. Ir Ramėkis, matydamas, kad jo tėvas ir brolis vedamas į nelaisvę, su visais latgaliais pakilo į žygį (kartu su jais Bertoldas iš Cėsių su ordino broliais) ir patraukė lietuviams įkandin. Ir artėdamas prie jų, Ramėkis pabūgo, kad jo tėvas gali būti nužudytas, jei smogtų lietuviams iš užnugario, todėl apėjo juos kitu keliu. Bet lietuviai tai pastebėjo, skubiai metėsi bėgti ir paspruko nuo jų. O lietuviams persikėlus per Dauguvą ir pasiekus savo žemės ribas, Talibaldas pabėgo, ir nors dešimt dienų išbuvo be duonos, linksmas grįžo į savo tėvynę.

3. Tuo metu Daugerutis, kunigaikščio Vsevolodo žmonos tėvas, su daugiu dovanų vyko pas Naugardo didįjį kunigaikštį, norėdamas sudaryti su juo taikos sutartį. Grįždamas namo Ordino brolių buvo sučiuptas, nuvestas į Cėsis ir įmestas į kalėjimą. Ir ten buvo laikomas daug dienų, kol iš Lietuvos pas jį atvyko kai kurie iš jo draugų. Po to jis persismeigė kalaviju. <...>

5. Tuo metu Kuoknesės [pilies] riteriai ir latgaliai dažnai plėšė sėlius ir lietuvius, niokojo jų kaimus ir pasienius, vienus žudė, kitus ėmė į nelaisvę, dažnai spendė kelyje pinkles, darė jiems daug žalos. Todėl lietuviai, sutelkę kariuomenę, persikėlė per Dauguvą, atžygiavo į Lielvardės kraštą, užklupo

13. Kalavijuočių ordino magistro antspaudas (1226 m.)

lyvius kaimuose, kai kuriuos iš jų nužudė, o moteris, vaikus ir gyvulius grasindami išsivedė, taip pat išsivedė į nelaisvę Uldevenį, to krašto vyresnįjį. Bet netikėtai pasirodė Ordino magistras Folkvinas, kurio broliai su pirkliais buvo išplaukę Dauguvos aukštupin. Todėl magistras negausiomis jėgomis ėmė persekioti lietuvius, smogė jiems iš užnugario ir susigrūmė su jais. Ir krito lietuvių vadas ir vyresnysis ir buvo nukautas, taip pat daug jo karių; kiti, kurie buvo pirmojoje eilėje, leidosi bėgti ir paspruko ir išsivedė Uldevenį. Vėliau už pastarąjį buvo atiduota minėto nukauto lietuvio galva, idant atgavę

bent galvą lietuviai surengtų jam deramas laidotuves, pagonių papročiu atsidavę lėbavimui.

6. <...> Ir lietuviai su savo būriu dar kartą persikėlė per Dauguvą, ir buvo su jais jų karvedys ir vyresnysis Stakys[8], vokiečiai nudžiugo jam pasirodžius. Ir visi – Bertoldas iš Cėsių su savo broliais, kunigaikštis Vladimiras, kiti vokiečiai ir latgaliai – sujungė pajėgas ir užkirto lietuviams kelią, paspendę pakeliui spąstus, ir užgriuvo juos, nukaudami minėtą jų karvedį Stakį ir daug kitų, o kiti pabėgo, kad parneštų namo žinią. Ir keletą dienų bažnyčia buvo rami.

XVIII. [1214–1215 m.]

3. <...> Ir atvyko ten pas jį Talibaldo iš Talavos[9] sūnus Ramėkis su savo broliais ir atsidavė vyskupo valiai <...>, kad ir taikos, ir karo metu vyskupas visuomet juos gintų, kad būtų su vokiečiais viena širdis ir viena siela, ir kad visada būtų ginami nuo estų ir lietuvių. <...>

4. Tuo tarpu Kuoknesės riteriai Meinhardas, Jonas, Jordanas ir kiti kaltino Jersikos kunigaikštį Vsevolodą, kad šis, gavęs iš vyskupo valdyti savo kunigaikštystę, jau daug metų neatvyksta pas jį, kaip savo tėvą, negana to, nuolat patariąs ir padedąs lietuviams, ir dažnai kvietė pasiaiškinti. <...>

9. Meinhardas iš Kuoknesės su savo bendražygiais dar kartą sutelkė kariuomenę prieš Jersikos kunigaikštį Vsevolodą. Ir Vsevolodas tai sužinojo ir pasiuntė pasiuntinius pas lietuvius, kurie atžygiavo ir laukė vokiečių anapus Dauguvos. Ir Meinhardas ir jo bendražygiai, to nežinodami, pasiekė Jersiką ir ją užėmė, ir paėmė didelį grobį: arklius ir gyvulius. Ir lietuviai pasirodė anapus Dauguvos ir ėmė prašyti duoti jiems laivų, kad galėtų atvykti pas vokiečius atnaujinti taiką. Pernelyg pasikliovę jų klastingais žodžiais, naivuoliai atplukdo jiems laivų. Ir lietuviai bematant persikelia per Dauguvą, ima perkelinėti savo bendražygius, vis daugiau ir daugiau. Galop visa kariuomenė metėsi į Dauguvą ir ėmė plaukti saviškių link. Riteriai, išvydę lietuvių daugį ir būgštaudami, kad reikės su jais kautis, vieni laivu Dauguva leidžiasi žemupin ir sveiki grįžta į Kuoknesę, kiti su latgaliais patraukia sausuma ir iš užnugario užpuolami lietuvių. Ir latgaliai, matydami savo menkas pajėgas, leidžiasi bėgti. Ir riteriai Meinhardas, Jonas ir Jordanas ėmė kautis ir, negalėdami atsispirti tokiai kariuomenei, galop krito ir buvo lietuvių nukauti. Ir sužinojo vyskupas ir rygiečiai ir gedėjo jų tardami: „Krito narsieji mūšyje ir žuvo karo ginklai“[10].

XIX: 10 [1216 m.]

O po Šv. Velykų estai pasiuntė pasiuntinius pas Polocko kunigaikštį Vladimirą prašydami, kad atžygiavęs su kariuomene apsiaustų Rygą. Patys žada tuo metu antpuoliais užspausti lyvius ir latgalius, taip pat atkirsti Daugavgryvos uostą. Ir kunigaikščiui patiko pagonių sumanymas, [pagonių,] kurie visuo-

[8] Originale *Stexe*. [9] Latgalių žemė. [10] Aliuzija į Senąjį Testamentą.

met siekė sugriauti Livonijos bažnyčią, todėl pasiuntė pasiuntinius į Rusią ir Lietuvą, ir sutelkė didelę rusų ir lietuvių kariuomenę. Visiems susirinkus ir pasirengus, kunigaikštis jau ruošėsi lipti į laivą, ketindamas patraukti su jais, bet staiga krito, išleido dvasią ir mirė staigia ir netikėta mirtimi. Ir visa jo kariuomenė pakriko ir grįžo į savo žemę.

XXII: 6 [1218 m.]

Todėl rusai, pabūgę persekiojančių vokiečių antpuolio, atsitraukė nuo pilies, visą dieną žygiuodami pasiekė Trikatą ir skubiai paliko žemę. Pasiekę Ugandį[11], sužinojo, kad Rusioje yra lietuvių kariuomenė ir grįžę į Pskovą pamatė, kad lietuviai apiplėšė dalį miesto.

XXIII. [1219 m.]

3. Vyskupui su savo piligrimais grįžus į Livoniją, pas jį atvyko Mežuotnės žiemgaliai, prašydami pagalbos prieš lietuvius. Ir vyskupas taria: „Jei priimsite krikštą ir krikščioniško gyvenimo pagrindus, suteiksime jums paramą ir priimsime į savo broliją". Ir žiemgaliai atsakė: „Nedrįstame priimti krikšto dėl kitų žiemgalių ir lietuvių puldinėjimo, nebent pasiųsi savo vyrus pas mus į mūsų pilį ir ginsi mus nuo anų puldinėjimo; būdami su mumis, jie galės ir teikti mums krikšto sakramentą, ir mokyti krikščioniško gyvenimo pagrindų". Ir vyskupui ir rygiečiams patiko jų sumanymas ir pasiuntė su jais savo pasiuntinius paklausti, ar tam pritaria ir tie, kurie liko namuose. Ir žiemgaliai nuolat atvykdavo prašydami to paties. <...>

4. <...> Todėl pilyje buvę vokiečiai, sužinoję apie saviškių žūtį ir neturėdami metams gynybai būtinų dalykų, taip pat įvertinę žiemgalių, lietuvių ir kuršių nuožmumą Kristaus vardo atžvilgiu, pakilo su visu savo turtu ir palikę pilį patraukė į Rygą. O krikštą jau priėmę žiemgaliai, mesdami tikėjimą, pamynę priimtus sakramentus, prisijungė prie kitų žiemgalių, sudarė sąmokslą ir sutartį su jais ir lietuviais prieš rygiečius, lyvius ir visus krikščionis. <...>

8. <...> Vidurdienį <...> netikėtai iš miškų pasirodo Viestartas su dideliu būriu savo žiemgalių ir lietuvių, trokšdamas su mumis susikauti. Ir bematant išrikiavome savo eiles prieš juos ir pėstininkus išdėstėmė prie pilies. <...> O Visvaldas, Aizkrauklės vyresnysis, prisiartina prie priešų ir kviečia juos žygiuoti į lauką susikauti su vokiečiais. Bet lietuviai taria: „Žiemgaliai mums sumokėjo už tai, kad atžygiuotume išvysti jūsų kariuomenę. Tad dabar, ją pamatę, grįžtame į savo žemę, nenorėdami laužyti su jumis sudarytos sutarties". Ir lietuviams patraukus atgal, vokiečiai grįžta į pilį, išvysta nukautus vyresniuosius <...>.

XXV. [1221 m.]

2. <...> Taip, taip jūros žvaigždė visuomet sergi savo Livoniją; taip pat pasaulio viešpatė ir visų žemių valdovė visuomet gina savo ypatingą žemę; taip, taip dangaus karalienė valdo žemės karalius. Argi nevaldo, kai nubaudė daug kunigaikščių, puolusių

[11] Estų žemė.

Livoniją? <...> Argi savo tarnų livoniečių rankomis nenukovė Žvelgaičio ir daug kitų lietuvių vadų ir vyresniųjų? <...>

3. Taip pat tuo pačiu metu Rygos miestiečiai prie Turaidos susitiko su pirkliais, lyviais ir latgaliais ir sudarė sąjungą prieš Danijos karalių ir visus savo priešininkus. Ir ordino broliai pasiuntė savo tarnus ir paėmė į nelaisvę kai kuriuos lyvių vyresniuosius ir Siguldoje įmetė juos į kalėjimą, todėl žlugo kitų sumanymas. Ir rusai grąžino iš Pskovo taikos sutartį, kuri buvo sudaryta prie Otepės, ir patraukė su didele kariuomene. Ir jai vadovavo Naugardo kunigaikštis, kurį netrukus kitais metais nužudė totoriai[12]. Ir buvo toje kariuomenėje daugiau nei dvylika tūkstančių rusų, iš Naugardo ir iš kitų Rusios miestų patraukusių prieš Livonijos krikščionis. Ir pasiekė latgalių žemę ir pasiliko dvi savaites laukdami lietuvių, niokodami apylinkes. Po to patraukė Cėsių link. Ordino broliai su Cėsių gyventojais pastojo jiems kelią prie vartų, bet, negalėdami atsispirti [jų] daugiui, padegė namus ir kaimą, ir atsitraukė į savo pilį. O rusai, palikę pilį, persikėlė per Gaują ir pasiekė Turaidą, ir nuniokojo visą žemę: padegė visus kaimus ir bažnyčias, ir javus, kurie jau buvo surinkti laukuose, o žmones ėmė į nelaisvę ir žudė; taip padarė daug žalos. O lietuviai, tuo pačiu keliu pasirodę prie Cėsių, sekė rusams įkandin ir persikėlę per Gaują susijungė su jais ir tai, ką rusai buvo palikę, galutinai sunaikino. Ir Ordino brolių magistras su savo bendražygiais, taip pat riteris Bodo su kai kuriais piligrimais paliko Rygą, paskui juos patraukė negausus būrys (taip nutiko dėl nesantaikos). Ir magistras su saviškiais ir kitais patraukė prie Gaujos ir neleido rusams persikelti į savo pusę. Ir kai kurie lyviai, persikėlę per upę, ėmė persekioti vieną lietuvių būrį, kuris su belaisviais ir grobiu traukė nuo Gaujasgryvos, ir kone dvidešimt jų nukovė, o kiti pabėgo į rusų pusę. Kitą rusų būrį aptiko Kogelsės kaime, taip pat septynis nukovė, kiti parbėgo pas saviškius, o kiti išsigelbėjo pasislėpę miškuose. Ir rusai tarė: „Negerai, kad mes esame čia, nes lyviai ir vokiečiai iš visų pusių ima supti mus“. Ir pakilę vidurnaktį ėmė trauktis, ir kitą naktį pasiekę Ikevaldę, niokodami apylinkes, padegė kraštą. Taip pat trečią naktį prie Imeros pridarė tokios pačios žalos ir nuskubėję į Ugandį keturias dienas taip pat niokojo tą kraštą ir grįžo į Rusią. O lietuviai, bijodami vokiečių ir nedrįsdami palikti rusų, patraukė su jais į Pskovą ir liko su jais visą mėnesį, tikėdamiesi paskui saugiai grįžti į savo žemę.

4. Bet ordino broliai ir tie, kurie buvo patraukę prie Imeros, ketindami užkirsti lietuviams kelią, grįžo prie Dauguvos ir paspendę jiems spąstus su vyskupo tarnais iš Kuoknesės tris savaites tykojo jų; ordino broliai, pakyrėję laukti, grįžo į Rygą. O Teodorikas, riteris iš Kuoknesės, su kitais riteriais, vyskupo tar-

[12] Žygiui vadovavo Naugardo kunigaikštis Vsevolodas Jurjevičius. Jo dėdė Sviatoslavas Vsevolodovičius Vladimiro d. k. Jurijaus Vsevolodovičiaus buvo atsiųstas į pagalbą. 1224 m. įvykusiame Kalkos mūšyje su totoriais Vsevolodas Jurjevičius nežuvo.

nais, taip pat su keliais latgaliais patraukė keliu Pskovo link, septynias dienas ieškojo lietuvių, pagaliau aptiko jų pėdsakus ir bematant nuskubėjo jų link. Vokiečių buvo tik penkiolika, latgalių – daugiau, o iš viso – aštuoniasdešimt devyni vyrai, o pagonių – šeši šimtai; vokiečiai bijojo jų daugio, bet dėjo visą viltį į Dievą ir drąsiai ėmė prie jų artintis. Lietuviai, taip pat išvydę juos atžygiuojant, priešais išrikiuoja savo kariuomenę ir du šimtus savo geresnių raitelių išdėsto atskirai, idant persekiotų vokiečius, kai šie ims bėgti, visi kiti dideliu būriu patraukia priešais. Ir vokiečiai, turėdami menkas pajėgas, negalėjo kautis su jais, bet ėmė kautis Tas, kuris kadaise lėmė, kad vienas persekiojo tūkstantį ir du privertė bėgti dešimt tūkstančių[13]. Pasikliaudami Juo, iškėlę vėliavą, [vokiečiai] ima artintis prie lietuvių ir susikauna su jais; iš pradžių ir vienoje, ir kitoje pusėje krito karių. Kadangi kelias dėl šalia dunksančio miško buvo siauras, vokiečiai pirmi stojo į mūšį, o visi latgaliai žygiavo jiems įkandin, vokiškai, kaip buvo primokyti, šaukdami, kad ims į nelaisvę, grobs, nukaus. Lietuviai, išsigandę šio riksmo ir manydami, kad iš paskos traukia daug vokiečių, metėsi bėgti, krito jų stipriausias vyras ir kone šimtas kitų, likusieji, metę ginklus, išsilakstė į miškus. Ir vokiečiai surinko visą jų grobį, ko negalėjo gabentis, sudegino, paėmė ir išsivedė maždaug keturis šimtus žirgų, šlovindami Tą, kuris kovėsi jų pusėje. Iš vokiečių tame mūšyje buvo nukauti trys, tesiilsi jų sielos su Kristumi rami-mybėje. Amen. Tie lietuviai, kurie paspruko miškais, negalėdami lengvai persikelti per Dauguvą (buvo jau žiemos metas), arba nuskendo upėje, arba pasikorė miškuose, idant negrįžtų į savo žemę tie, kurie apiplėšė Švč. Mergelės žemę, Mergelės, kurios Sūnus davė atkirtį; šlovė Jam per amžius.

XXVIII: 3 [1224 m.]

<...> Ir minėtoje pilyje su minėtu kunigaikščiu buvo susibūrę visi aplinkinių kraštų ir Sakalos piktadariai, savo brolių, Ordino brolių ir pirklių išdavikai ir žudikai, ir piktų užmačių prieš Livonijos bažnyčią pramanytojai. Jų vadas ir šeimininkas buvo minėtas kunigaikštis [Vsevolodas], visų Livonijos blogybių šaltinis: tai jis sulaužė tikrojo taikintojo [pasiūlytą] taiką ir klastingai nužudė visų krikščionių jam ištikimus vyrus, kuriuos rygiečiai pasiuntė į pagalbą prieš lietuvių antpuolį, ir pagrobė visą jų turtą. <...>

XXIX: 1 [1225 m.]

Užėmus stipriausiai sutvirtintą Tartu pilį ir nukovus visus estus ir rusus kartu su [jų] kunigaikščiu, rygiečių ir vokiečių ėmė bijoti visos aplinkinės žemės ir visos gentys, kurios juos supo. Ir visi pasiuntė savo pasiuntinius su dovanomis į Rygą, tiek rusai, tiek estai iš Pamario ir Saremos, žiemgaliai ir kuršiai, taip pat ir lietuviai, siekdami sudaryti su jais taiką ir sąjungą, būgštaudami, idant neištiktų Tartu likimas. Ir rygiečiai juos priėmė, davė taiką visiems, kurie tik jos prašė, ir žemė nurimo jų akivaizdoje. Ir estai išėjo iš savo pilių, ėmė atstatinėti savo

[13] Aliuzija į Senąjį Testamentą (Įst 32, 30).

sudegintus kaimus ir bažnyčias, taip pat ir lyviai ir latgaliai, palikę miškuose slėptuves, kuriose jau daug metų slėpdavosi per antpuolius, ir kiekvienas grįžo į savo kaimą, į savo laukus, ir [visi] ėmė arti ir sėti, jausdami didį saugumą, kurio anksčiau neturėjo keturiasdešimt metų, nes lietuviai ir kitos gentys tiek prieš Dievo žodžio skelbimą Livonijoje, tiek po lyvių ir latgalių krikšto niekada nedavė jiems ramybės ir atokvėpio <...>.

IŠ RUSIŠKŲ METRAŠČIŲ

2. Haličo-Voluinės (Hipatijaus) metraščio lietuviškos žinios

Versta iš: PSRL-2 (cituojami šaltinio stulpeliai – tekste). Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas. Pastaba: metraščio nuorašai išnašose pažymėti raidėmis: Ch. – Chlebnikovo, H. – Hipatijaus, P. – Pogodino.

[A. Danieliaus Haličiečio metraštis (1205–1259)

1. Pradinis Haličo metraščio pasakojimas]

(st. 721)

[1208–1209 m.] <...> Aleksandrui valdant Vladimirą, o jo broliui Vsevolodui – Červenę, lietuviai su jotvingiais užpuolė ir nusiaubė Turijsko ir Komovo apylinkes iki pat Červenės, ir kovėsi prie Červenės vartų. Apsauginis būrys buvo Uchaniuose, tuomet ir užmušė Liubovo žentą Motiejų ir Dobrogostą, išjojusius į sargybą. Nelaimė ištiko Vladimiro žemę dėl lietuvių ir jotvingių antpuolio! O mes grįžkime prie ankstesnių [dalykų]. <...>

[2. Pasakojimas apie Danieliaus įsigalėjimą Voluinėje]

(st. 735[14])

[1219 m.] <...> Dievui liepus, lietuvių kunigaikščiai atsiuntė [pasiuntinius] pas didžiąją kunigaikštienę Romanovienę ir Danielių, ir Vasilką, dovanodami[15] taiką. Lietuvių kunigaikščių vardai:

šie vyriausieji – Živinbudas, Daujotas, Dausprungas, jo brolis Mindaugas, Daujoto brolis Viligaila;

o žemaičių kunigaikščiai – Gerdvilas, Vykintas;

o Ruškaičiai – Kintibutas, Vambutas, Butautas, Vyžeikis ir jo sūnus Višlius; Kintenis, Plikienė[16];

o Bulevičiai – Vismantas, jį nužudė tas Mindaugas ir vedė jo žmoną, ir jo brolius iššudė: Gedvilą ir Sprudeikį;

o Deltuvos kunigaikščių vardai – Judeikis, Pukeikis, Bikšys, Lygeikis.

[14] Šiame įraše perteikiama 1219 m. taikos sutartis tarp Haličo-Voluinės kunigaikštystės ir lietuvių žemių sąjungos. Tuo metu kunigaikščio Romano sūnus Danielius, pradėdamas savo politinę karjerą, bendradarbiavo su prūsais ir lietuviais ir nukreipė veiksmus prieš Lešeką Baltąjį (Leszek Biały, ~ 1186–1227), siekusį plėsti savo įtaką Haliče ir Voluinėje. Metraštinio įrašo šaltinis – originali sutartis. [15] Originale: H. – *да(р)юще* „dovanodami“, Ch., P. – *дающи* „duodami“. [16] Orig.: *Пликосова* – Plikienė, Plikio žmona, greičiausiai našlė.

Šie visi kunigaikščiai suteikė taiką kunigaikščiui Danieliui ir Vasilkui ir žemė buvo rami. Lenkams nesiliaujant darius žalą, [jie] atvedė prieš juos lietuvius[17]. Kariavo prieš lenkus ir daug jų nužudė. <...>

[3. Pasakojimas apie Danieliaus įsigalėjimą Haličo sostinėje]

(st. 754)

[1229 m.] <...> Po savo brolio mirties[18] Konradas parodė didelę malonę Danieliui ir Vasilkui, ir todėl prašė jų ateiti jam į pagalbą. Ir [jie] atėjo jam į pagalbą prieš Vladislovą Senąjį. Patys ėjo į karą, o Breste paliko Pinsko [kunigaikštį] Vladimirą[19], ugroviečius ir brestiečius, kad jie saugotų žemę nuo jotvingių. Tuo pačiu metu lietuviai ėjo kariauti prieš lenkus, manydami, kad [rusai jiems] taikingi, ir atėjo prie Bresto. Vladimiras gi tarė: „nors esate taikingi, tačiau man esate netaikingi“ ir išėjo prieš juos su visais brestiečiais – iššudė juos visus. <...>

(st. 776)

[1238 m.] Paskui tais pačiais metais Danielius prieš Konradą nukreipė Mindaugo lietuvius [ir] Iziaslavą, [Severų] Naugardo [kunigaikštį][20]. <...>

(st. 777)

Dievui padedant Danielių Cholme pasiekė žinia, kad Rostislavas su visais bajorais ir raiteliais patraukė prieš Lietuvą. <...> Rytojaus dieną [Danielių] pasiekė žinia, kad Rostislavas, išgirdęs apie [Haličo] pilies užėmimą, pabėgo į Vengriją.

(st. 797)

[1243–1244 m.] Atėjo lietuviai ir siaubė Peresopnicos apylinkes. Vaišnius Ruškaitis [*Аишьвно Роушькович*] [buvo jų vadas]. O Danielius ir Vasilkas nujojo į Pinską ir užbėgo jam už akių, kol jis dar negrįžo. Jiems [t. y. lietuviams] jojant per Pinsko laukus, prieš juos iš pilies išjojo [rusai]. Jie ėmė vytis pagonis, taip pat turinčius išdidumo savo širdyse, tačiau šie neišlaikė, ėmė bėgti, o bėgdami krito nuo žirgų. Vasilkas pirmasis broliui atvedė belaisvių būrį. Šie visi jo [t. y. Ruškaičio] kariai buvo išmušti; pats Ruškaitis vos paspruko. Pinsko pilyje buvo daug džiaugsmo dėl Danieliaus ir Vasilko pergalės, nes Dievo padedami jie išvadavo visus belaisvius. <...>

[17] Minimas lietuvių kariuomenės žygis prieš Lešeką Baltąjį tikriausiai įvyko 1220 m. [18] Lešekas Baltasis.
[19] Danielius paėmė į nelaisvę Pinsko kunigaikštį Vladimirą 1228 m.

[20] Dažniausiai draugiškus Danieliaus ir Konrado santykius tik retsykiais pertraukdavo nesantaika. Šiame fragmente aprašomas vienas iš tokių atvejų, kai Danielius, atėmęs iš Dobrynės ordino riterių Drohyčiną (1238 m. kovas), stengėsi apsisaugoti nuo galimos atsakomosios Konrado reakcijos ir pasiuntė prieš jį savo sąjungininkų Mindaugo ir Iziaslavo karius. Į pastarojo kunigaikščio tapatybę būtina atkreipti dėmesį. Mūsų žiniomis, istoriografijoje dažniausiai manoma, jog šis Iziaslavas buvo Naugarduko kunigaikštis. Tuo tarpu N. Kotliaro atliktas tyrimas rodo, kad tai buvo Severų Naugardo kunigaikštis Iziaslavas Vladimirovičius (žr. Kotliaras, p. 101, su nuoroda į: N. Kotliar, Кто был Изяслав, враг Даниила Галицкого, *Ex Oriente Lux: Mélanges offerts en hommage au J. Blankoff*, Bruxelles, 1991). Kitame epizode minimas nepavykęs kunigaikščio Rostislavo žygis į Lietuvą. Danielius, užėmęs Rostislavo valdomą Haličo pilį, privertė jį nutraukti jau pradėtą žygį. Spėjama, kad Rostislavo žygis buvo nukreiptas prieš Lietuvą, remiant nuo lietuvių nukentėjusį Konradą.

(st. 798)

[1244–1247 m.] Lietuviai siaubė Melniko apylinkes. Lengvenis [buvo jų vadas][21]. Paėmė daug belaisvių. O Danielius ir Vasilkas juos vijosi iki Pinsko. Pinsko [kunigaikštis] Mykolas juos įspėjo, todėl jie sustojo prie Pinsko ir apsitvėrė miške [nukirstais medžiais][22]. Danielius, Vasilkas ir [kunigaikščio] rūmų prievaizdas[23] Jokūbas bei jo kariai ėmė juos vytis. Tačiau lietuviai nepatikėjo Mykolu ir pasitraukė iš savo stovyklos. Dievo malone lietuviams ėmus bėgti, [jie] buvo išmušti ir visi [jų] belaisviai išvaduoti. Pats Lengvenis sužeistas [ietimi] pabėgo. Danielius ir Vasilkas sužinojo apie tai ir Pinsko pilyje buvo daug džiaugsmo. <...>

(st. 801)

[1245 m.] Danielius ir Vasilkas, išgirdę apie jo [t. y. Rostislavo] kariuomenės antpuolį, pasimeldė Dievui, pradėjo telkti karius ir pasiuntė [pasiuntinius] pas Konradą tardami: „dėl tavęs lenkai patraukė prieš mus, nes buvome tavo sąjungininkai“. Jam atsiuntus pagalbą, Danielius ir Vasilkas pasiuntė [pasiuntinius] į Lietuvą prašydami pagalbos ir Mindaugas jiems pasiuntė pagalbą. Abiems nesuspėjus atvykti, Dievas parodė savo pagalbą jiems [t. y. Danieliui ir Vasilkui], nes pergalę [duoda] ne žmonių pagalba, bet Dievas. <...>

(st. 805)

[1245 m.] Lietuviai atjojo ir Konrado lenkai atskubėjo į mūšio [lauką], ir pasuko namo.

[4. Pasakojimas apie Danieliaus kovą prieš totorių jungą]

(st. 815–820)

[1248 m.] Tais pačiais metais Mindaugas išvarė savo sūnėną Tautvilą ir Gedvydą, pasiųsdamas [juos] į karą kartu su jųjų dėde[24] Vykintu kariauti į Rusią, link Smolensko. Ir tarė: „kas ką paims – tą valdys“. Priešiškumu už jų priešiškumą užėmė Lietuvą. Visa Lietuvos žemė buvo paimta ir nesuskaičiuojamos jų gėrybės ir jų turtas buvo užgrobtas, ir [Mindaugas] pasiuntė prieš juos savo karius, norėdamas juos nužudyti. Tą sužinoję, [jie] pabėgo pas kunigaikštį Danielių ir Vasilką ir atjojo į Vladimirą. Atsiuntęs savo pasiuntinius Mindaugas tarė: „nedaryk jiems malonės“. Danielius ir Vasilkas jo nepaklausė, nes jųjų [t. y. Tautvilo ir Gedvydo] sesuo buvo ištekėjusi už Danieliaus[25]. O paskui Danielius sutarė su broliu ir, pasiuntęs

[21] Šis fragmentas miglotas. Galimi du vertimo variantai. Metraščio tekste užrašyta *Лековнии* – tai gali būti iškraipytas Lengvenio, Mindaugo karvedžio, vardas. Pirmenybę teikėme būtent šiam variantui, nes ir ankstesnio lietuvių žygio aprašyme išvardijus, ką lietuviai siaubė, nurodoma, kas jiems vadovavo (Vaišnius Ruškaitis). Tačiau metraščio leidėjų nuomone, *Лековнии* yra „Lekovnis“, Voluinės žemės vietovardis (PSRL–2, p. XL: „урочище“). Tokiu atveju reikėtų suprasti, kad lietuviai siaubė Melniko ir Lekovnio apylinkes.

[22] Čia kalbama apie vieną iš to meto lietuviams įprastų mūšio taktikų, kai nukirstų medžių užtvaros būdavo naudojamos slopinant priešo kavalerijos ataką.

[23] Taip verčiame pareigybę *дворьскыи*. Jos atitikmuo Vakarų Europoje būtų majordomas (*mayor dome*).

[24] Originale: H. – *со воемъ своими* „su jųjų kariais“; Ch. P. – *съ вуемъ своим* „su jųjų dėde“.

[25] Antroji Danieliaus žmona; Danielius su ja vaikų neturėjo.

[pasiuntinius] pas lenkų kunigaikščius, tarė: „metas krikščionims prieš pagonis, nes tarp jų [kilo] nesantarvė“. Lenkai žadėjo, bet neištesėjo. Danieliui ir Vasilkui pasiuntus Vykintą pas jotvingius ir žemaičius, ir vokiečius – į Rygą, Vykintas juos įtikino sidabru ir gausiomis dovanomis – jotvingius ir pusę žemaičių. Vokiečiai atsakė Danieliui: „[tik] dėl tavęs sudarysime taiką su Vykintu, nes jis pražudė daugybę mūsų brolių“[26]. Vokiečiai, broliai pažadėjo eiti į pagalbą Tautvilui. Danielius ir Vasilkas iššygiavo link Naugarduko. Danielius ir jo brolis Vasilkas nusprendė, kad jo brolio [t. y. Vasilko] sūnus žygiuos į Valkaviską, o jo [t. y. Danieliaus] sūnus – į Slanimą; o pats [Danielius] žygiavo link Zditovo. Ir paėmė daug pilių, ir grįžo namo. Paskui Vykintas atsiuntė [pasiuntinius] tardamas, kad vokiečiai nori kilti Tautvilui į pagalbą. Ir pasiuntė Danielius Tautvilą, ir davė jam į pagalbą rusus ir polovcus, ir tarp jų [t. y. Tautvilo ir Mindaugo] daug kariauta. Iš ten Tautvilas su Danieliaus belaisviais traukė į Rygą ir rygiečiai priėmė [jį] itin garbingai ir pakrikštijo. Mindaugas, sužinojęs, kad anam nori padėti Dievo riteriai ir vyskupas[27] ir visi Rygos kariai, išsigando, slapčiomis pasiuntė [pasiuntinius] pas Rygos magistrą Andrių ir gausiomis dovanomis jį įtikino, taip sakant, išmeldė. Mat pasiuntė daug aukso ir sidabro ir indų, ir

14. Rygos vyskupo Mikalojaus antspaudas (1237 m.)

sidabrinių, ir auksinių, ir gražių, ir daug žirgų, tardamas „jeigu užmuši ir papjausi Tautvilą, dar daugiau gausi“. O jis tarė: „negali būti išgelbėtas, jeigu nepasiųsi [pasiuntinių] pas popiežių ir nepriimsi krikšto, neįveiksi priešo, jaučiu tau draugiškumą“. O varge varge! Auksu apakinęs savo akis, dabar gi nuo jų patiria bėdą![28] O Mindaugas pasiuntė [pasiuntinius] pas popiežių ir priėmė krikštą. Tačiau jo krikštas buvo apgaulingas.

[26] Čia apie kunigaikščio Vykinto vadovaujamos žemaičių kariuomenės pergalę prieš Kalavijuočių ordiną Saulės mūšyje (1236 09 22). [27] Livonijos ordino riteriai ir Rygos vyskupas Mikalojus. [28] Metraščio redaktoriaus intarpas, tikriausiai padarytas Traidenio laikais (1269–1282), nes būtent jo valdymo metu Livonijos ordinas patyrė skaudžių pralaimėjimų Karuzės (1270) ir Aizkrauklės (1279) mūšiuose.

Slapta aukojo savo dievams, pirmajam Nunadieviui ir Teliaveliui ir Diviriksui, kiškių dievui, ir Medeinei. Kai išjodavo į lauką ir išbėgdavo kiškis į lauką, į tą miško šilą neidavo ir nedrįsdavo net šakelės nulaužti. Ir savo dievams aukojo, ir mirusiųjų kūnus degino, ir savo pagonybės atvirai laikėsi. Vyskupas ir rygiečių prepozitas[29] gailėjo Tautvilo, nes žinojo, kad jeigu Tautvilas nebūtų išvarytas, lietuvių žemė būtų jų rankose ir [lietuviai] krikštą per prievartą būtų priėmę, o šią visą nekrikščionių Lietuvą sukūrė Andrius, kurį broliai išvarė iš jo pareigų. O Tauvilas atbėgo į Žemaitiją pas savo dėdę Vykintą, paėmė jotvingius ir žemaičius ir Danieliaus pagalbą, kurią jam seniau buvo davęs, [ir] iššygiavo prieš Mindaugą. Mindaugas sutelkė savo [karius] ir nusprendė nesikauti atvirame mūšyje, bet įžengė į pilį, vardu Voruta. Naktį išsiuntė savo svainį, tačiau rusai ir jotvingiai išvaikė jo [būrį]. Rytą išjojo vokiečiai su arbaletais, o prieš juos išjojo rusai, polovcai, [ginkluoti] strėlėmis, ir jotvingiai, [ginkluoti] ietimis, ir vaikėsi po lauką lyg žaisdami – ir iš ten grįžo į Žemaitiją.

Ir atžygiavo Mindaugas, sutelkęs didžiules pajėgas, prieš Vykinto pilį, vardu Tverai [*Твериметь*]. Iš pilies išjojo Tautvilas, Danieliaus rusai ir polovcai, o su jais ir žemaičiai bei daug pėsčiųjų [karių]. Jiems vejantis, polovcų narsuolis [strėle] pataikė Mindaugui į šlaunį, ir Mindaugas grįžo į savo žemę, [tačiau vėliau dar] daug tarpusavyje kariauta. Vismantas žuvo prie tos pačios pilies.

Tautvilas atsiuntė Riaubą [pas Danielių ir] tarė: „žygiuok prie Naugarduko“. Danielius iššygiavo su broliu Vasilku, [savo] sūnumi Levu, su polovcais, su savo svotu Tegaku ir atžygiavo prie Pinsko. Pinsko kunigaikščiai buvo sumanę klastą, todėl prievarta juos paėmė su savimi į karą. Lietuviai pasiuntė sargybas ant Zviatos ežero. Ir vijosi juos per pelkes iki Ščaros upės. Susirinkę visi kariai pradėjo tartis, kalbėdami, jog [lietuviai] apie mus jau žino, ginčijosi tarpusavyje, nenorėdami eiti kariauti. Danielius pasakė išmintingą kalbą: „patirsime gėdą nuo Lietuvos ir nuo visų žemių, jeigu neprieisime ir rytoj pasuksime [atgal]. Rytoj, – pasakė, – dar susirinksime pasitarti“. Tą naktį visiems kariams pasiuntė [žinią]: „[reikia] žygiuoti [pirmyn] tam, kad visi nenorintys kariauti matytų protingą [elgesį]!“. Ir matydami pirmyn traukiančius karius ir kiti nenoromis traukė su visais kitais. Rytojaus dieną nusiaubė visą Naugarduko žemę. Nuo ten patraukė namo. Danieliui į pagalbą jojo jotvingiai negalėjo prijoti, nes buvo labai daug sniego ir nuo ten pasuko atgal, su Dievo pagalba paėmę daug belaisvių.

[29] Istoriografijoje laikomasi nuomonės, kad čia kalbama apie vieną asmenį, Rygos vyskupą Mikalojų. Tačiau metraščio tekstas kalba apie du asmenis, vienas iš jų, atrodo, kol kas nėra aiškiai identifikuotas. Ši teksto vieta nėra visai aiški, nes frazė *пребощь вирьжань* ≈ rygiečių prepozitas kartais suprantama kaip asmenvardis Viržanas.

Paskui [Danielius] su broliu [Vasilku] ir sūnumi Romanu pasiuntė savo žmones ir paėmė Gardiną, o patys grįžo nuo Bielsko. Paskui pasiuntė daug savo pėsčiųjų karių ir raitelių prieš jų pilį ir nusiaubė visą jų kraštą[30] tėvoniją. O Mindaugas pasiuntė savo sūnų ir [jis] siaubė Turijsko apylinkes[31].

Tais pačiais metais Mindaugas atsiuntė [pasiuntinius] pas Danielių, prašydamas taikos ir norėdamas santarvės per vedybų [giminystę]. Tada ir Tautvilas su žemaičiais ir jotvingiais atbėgo pas Danielių, pranešdamas, kad Mindaugas įtikino juos [t. y. žemaičius ir jotvingius] sidabro gausybe. Danielius užsirūstino ant jų. <...>

(st. 828–831)

Tais laikais – arba anksčiau, arba vėliau – susirinko totoriai prie Bakotos ir prie jų prisijungė Milėjus. O Danielius nužygiavo į karą prieš Lietuvą, prieš Naugarduką[32].

<...> Paskui Vaišelga sudarė taiką su Danieliumi ir ištekino už Švarno Mindaugo dukterį, savo seserį. Ir atvyko į Cholmą pas Danielių ir atsisakė savo kunigaikštiškos valdžios, ir davė vienuolio įžadus, ir karaliaus [Danieliaus] sūnui Romanui atidavė Naugarduką ir Valkaviską, ir Slanimą, ir visas pilis iš Mindaugo ir savo [rankų], o pats prašėsi keliauti į Šventąjį kalną[33] ir karalius jam parinko kelią per vengrų karaliaus valdas, ir negalėjo pasiekti Šventojo kalno, ir iš Bulgarijos pasuko atgal. <...>

(st. 838–840)

[1254–1255 m.] Po Kuremsos žygio į Kremenecą Danielius sutelkė kariuomenę prieš totorius[34]. <...> Mindaugas atsiuntė [pasiuntinius] pas Danielių [tardamas]: „atsiųsiu tau Romaną ir naugardukiečius, kad žygiuotų prie Vozviaglio, o iš ten ir į Kijevą“, ir sutarė laiką [kariuomenėms susijungti] Vozviaglyje. Danielius su broliu patraukė su galingomis pajėgomis link Vozviaglio. Dieną stovėjo Korečeske, laukė žinios iš Romano ir lietuvių, laukė žinios iš jų, ir [nesulaukę] patraukė link Vozviaglio. Pirma pasiuntė savo sūnų Švarną, kad apsuptų pilį, idant niekas iš jų [t. y. pilėnų] nepaspruktų. Su juo buvo 5 šimtai karių. Pilėnai, matydami kunigaikštį ir nedaug kariauninkų, juokėsi stovėdami ant pilies [sienų]. Rytojaus dieną atvyko Danielius su didele daugybe kariauninkų pulkų, su savo broliu ir sūnumi Levu. Tai išvydusius pilėnus apėmė siaubas ir [jie] neišlaikė ir pasidavė, ir miestas buvo padegtas, žmones

[30] Originale: H. – *страны их* „jų krašto“; Ch. P. – *от*. [31] Spėjama, kad šiam lietuvių kariuomenės žygiui vadovavo Vaišelga (1252 m.). [32] Minimas totorių žygis į Žemutinį kraštą (ukr. *Понизє*, rus. *Понизье*), Podolę, esančią dešiniajame Dnestro upės krante, įvyko greičiausiai 1252 m. pabaigoje. Jam vadovavo totorių karvedys Kuremsa. Milėjus – Haličo kunigaikščio vietininkas, perėjęs į totorių pusę. [33] Šventasis kalnas – Atoso kalnas, esantis Egėjo jūros šiaurinės pakrantėje Chalkidės pusiasalio Atoso iškyšulyje. Atoso kalno vienuolynai nuo X a. garsėjo visame stačiatikių pasaulyje. [34] Totorių karvedžio Kuremsos žygis prieš Kremeneco pilį įvyko 1254 m. pabaigoje. Po šio žygio kunigaikštis Danielius puolė totorių valdžią pripažinusius Haličo ir Voluinės žemės miestus. Vienas iš tokių miestų buvo Vozviaglis, Kijevo žemės vakarų paribio miestas.

išsivedė ir pasidalijo: viena dalis – broliui, kita – Levui, kiti – Švarnui; ir patraukė namo. Romanui prisiartinus prie miesto, lietuviai pasileido į miestą ir nieko nerado – tik gaisravietę. Tie šunys [lietuviai][35] bėgiodami po piliakalnį liūdėjo ir spjaudėsi, savo kalba šaukdami „janda!“, kviesdamiesi savo dievų, Nunadievio ir Divirikso, minėdami visus savo dievus, kipšais vadinamus. Paskui Romanas vyko pas tėvą. Pasiėmė nedaug žmonių, o kitus paleido namo. Tuo metu Danielius ir Vasilkas linksminosi, o Levas jojo namo. Lietuviai persigalvojo ir kupini įtūžio raiti ėmė siaubti Lucko apylinkes. Nei Danielius, nei Vasilkas nežinojo apie tai, [todėl] prieš juos jojo Danieliui tarnaujantys kunigaikščiai ir Vasilko žmonės: Jurgis, [kunigaikščio] rūmų prievaizdas, Aleksijus [ir] kiti. Jiems prijojus prie upės, ietimis ginkluoti raiteliai susidūrė [ir lietuviai] neišlaikė, pasileido bėgti. O jie kirsdami ir badydami įvarė juos į ežerą. 10 vyrų [turėjo] po vieną žirgą ir [jie] manė, esą „žirgas mus išneš“, ir taip nuskendo, skandinami Dievo atsiųsto angelo. Ežeras prisipildė lavonais, skydais ir šalmais; o vietiniai turėjo daug naudos, traukdami juos [iš ežero]. Tuo metu buvo didelė lietuvių pjūtis! Nugalėtojai šlovino Dievą ir Švenčiausiąją Panelę Viešpaties Motiną. [Jie] pasiuntė grobį Danieliui ir Vasilkui, o Danielius ir Vasilkas apsidžiaugė dėl Dievo pagalbos prieš pagonis. O šie buvo Mindaugo žmonės, o jų karvedys – Chvalas, daug žudęs Černigovo žemėje, ir Sirvydas Ruškaitis. Sirvydas pabėgo, o Chvalas buvo užmuštas, kaip ir daugelis kitų. <...>

(st. 846–848)

Po kurio laiko atėjo bedievis piktas Burundajus su daugybe totorių pulkų, su galingomis pajėgomis ir apsistojo Kuremsos stovyklavietėje. O Danielius gyveno nesantaikoje su Kuremsa ir niekada nebijojo Kuremsos, nes jis jam nieko blogo negalėjo padaryti, kol neatėjo Burundajus su didžiulėmis pajėgomis. [Burundajus] pasiuntė [pasiuntinius] pas Danielių[36], tardamas, „einu prieš Lietuvą, jeigu esi [man] taikus, eik kartu su manimi“. Danielius su broliu ir sūnumis susėdo [pasitarti], buvo liūdni, svarstė, žinojo, kad jeigu Danielius jos [pas Burundajų], gero nelauk. Visi sutarė ir Vasilkas jojo vietoj brolio, o brolis [jį] palydėjo iki Bresto, ir pasiuntė savo žmones su juo, ir pasimeldė Dievui, Šventajam Išganytojui, Atpirkėjui, Melniko mieste, Šventosios Dievo Motinos cerkvėje, priešais ikoną, kurią ir dabar [ten] labai gerbia. <...>

Vasilkas jojo paskui Burundajų vienas per Lietuvos žemę, kažkur užtiko lietuvių karių, išmušęs juos, karo grobį atvedė Burundajui.

[35] Šis fragmentas literatūroje verčiamas įvairiai. Vertėja į dabartinę rusų kalbą O. Lichačiova mano, kad lietuviai Vozviaglyje rado tik gaisravietę ir po piliakalnį šmirinėjančius šunis (žr., *Памятники литературы Древней Руси:* XIII век, Москва, 1981, с. 341). Tuo tarpu šią metraščio dalį vertusio R. Jaso nuomone, šunimis rusų metraštininkas pavadina lietuvius (žr., BRMŠ-1, p. 261). [36] Burundajus – totorių chano Berkės karvedys. Šiame epizode aprašoma, kaip Burundajus, pakeitęs nesėkmingai veikusį Kuremsą ir įtvirtinęs totorių valdžią Pietvakarių Rusios kunigaikštijose, privertė rusus dalyvauti 1258–1259 m. totorių invazijoje į Lietuvą.

Ir Burundajus pagyrė Vasilką: „nors tavo brolis [ir] nejojo“. Siaubdamas jodinėjo su juo, ieškodamas savo sūnėno Romano, siaubė Lietuvos ir Nalšios žemę. Kunigaikštienę ir savo sūnų Vladimirą buvo palikęs pas brolį. Paskui karalius Danielius atjojęs užėmė Valkaviską ir [suėmė] kunigaikštį Glebą, kurį nusiuntė [į savo žemę] ir laikė kaip garbingą belaisvį, nes Danielius skubėjo į Valkaviską, norėdamas pagauti savo priešą Vaišelgą ir Tautvilą, ir jųjų neužtiko pilyje. Pasiuntęs žmones ieškojo jųjų [Vaišelgos ir Tautvilo] būstuose[37], tačiau jų nerado, nes jie buvo sumąstę didelę klastą, kai Vaišelga pagrobė jo sūnų Romaną. Ir tada [Danielius] pasiuntė Mykolą ir siaubdamas iki Želvos jųjų ieškojo ir nerado. Paskui [jis] galvojo žygiuoti į Gardiną, ten jų ieškoti. Pasiuntė [pasiuntinius], kad pakviestų savo sūnų Levą ir savo žmones. [Danielius] atvyko į Melniko pilį, norėjo žygiuoti į Gardiną. Visiems susitelkus, karalių Danielių pasiekė žinia iš lenkų, jog totoriai [jau] yra jotvingių [žemėje]. <...>

[B. Voluinės metraštis (1259–1290)
1. Metraštis apie Vasilką Romanovičių
Pasakojimas apie Lietuvą – „Lietuvos metraštis“]

(st. 855–860)

[1262 m.] Mindaugo pasiųsti lietuviai ėjo kariauti prieš lenkus, o su jais ir Eustatijas Konstantinovičius, bedievis ir nusidėjėlis, bėglys iš Riazanės. Šv. Jono dienos išvakarėse, per pačias Rasas, lietuviai nusiaubė Jezdovą, taip pat užmušė ir kunigaikštį Siemovitą, o jo sūnų Konradą paėmė į nelaisvę ir daug belaisvių paėmė, ir grįžo namo.

Mindaugas prisiminė, kad kunigaikštis Vasilkas kartu su karvedžiu [Burundajumi] siaubė Lietuvos žemę ir pasiuntė kariuomenę prieš Vasilką, ir siaubė Kamenio apylinkes. O kunigaikštis Vasilkas nejojo prieš juos, nes tikėjosi kito kariuomenės dalinio. Pasiuntė prieš juos Želislavą, Steponą Medušniką, vijosi juos iki pat Jasolnos ir jų nepavijo, nes tai buvo nedidelis kariuomenės dalinys, – paėmę belaisvių, skubiai pasitraukė. O kitas dalinys tą pačią savaitę siaubė Melniko apylinkes. Jų karvedys – Kautžadas Tutminaitis [*Тюдияминовичь Ковдижадъ*]. Paėmė daug belaisvių. O kunigaikštis Vasilkas išjojo prieš juos su savo sūnumi Vladimiru, su bajorais ir tarnais, pasikliaudamas Dievu ir jo Skaisčiausiąja Motina bei Garbingojo Kryžiaus jėga. Pavijo juos prie Nebelio pilies. Lietuviai buvo išsirikiavę prie ežero ir matydami pulkus išsirikiavo ir sutūpė trimis eilėmis už skydų pagal savo paprotį[38]. Išrikiavęs savo pulkus, Vasilkas pajudėjo prieš juos ir susirėmė abi [pusės]. Neišlaikę lietuviai pasileido bėgti ir nebuvo galima paspukti, nes aplink buvo ežeras, ir pradėjo juos kirsti, o kiti ežere nuskendo, ir taip išmušė

[37] Metraštyje frazė *искаше ею по стаемь* sunkiai paaiškinama. Atsižvelgdami į labiausiai tinkančias šio žodžio reikšmes, jį verčiame „būstu“ – patalpa, tinkama apsistoti, gyventi. [38] Lietuvių mūšio taktika, kuria siekta neutralizuoti priešo kavalerijos atakos jėgą.

juos visus ir niekas iš jų neišsigelbėjo. Tą išgirdę Pinsko kunigaikščiai Fiodoras, Demidas ir Jurijus atvyko pas Vasilką su gėrimais ir pradėjo linksmintis, matydami, kad jų priešai išmušti, o jų visa kariauna sveika: iš Vasilko pulko tik vienas Preiboras, Stepono sūnus, žuvo. Paskui Pinsko kunigaikščiai išjojo namo, o Vasilkas nujojo į Vladimirą su pergale ir didžiule garbe, šlovindamas ir aukštindamas Dievą, padariusį didžiai nuostabių darbų, paklojusį priešus po kunigaikščio Vasilko kojomis. Kartu su Borisu ir Izebolku pasiuntė grobio karaliui, savo broliui [Danieliui]. Karalius jau buvo išvykęs į Vengriją[39] ir Borisas pavijo jį prie Teličo. Karalius didžiai susirūpino dėl savo brolio ir sūnėno Vladimiro, nes [šis] buvo jaunas. Kažkuris iš tarnų įėjo ir pradėjo kalbėti: „Valdove, štai kažkokie žmonės joja su skydais, su ietimis ir su žirgais už pasaitų“. O karalius iš džiaugsmo pašoko ir iškėlęs rankas pagarbino Dievą, sakydamas: „šlovė tau, Viešpatie, tai Vasilkas nugalėjo lietuvius!“ Atjojo Borisas ir atgabeno trofėjus: pabalnotus žirgus, skydus, ietis, šalmus. Karalius pradėjo teirautis apie savo brolio ir sūnėno sveikatą. Borisas jam papasakojo apie jųdviejų sveikatą ir apie viską, kas nutiko. Karalius labai džiaugėsi dėl savo brolio ir sūnėno sveikatos ir [dėl to, kad] priešai iššudyti. Apdovanojęs Borisą, išleido jį pas savo brolį. Paskui įvyko rusų kunigaikščių susitikimas su lenkų kunigaikščiu Boleslovu, ir susitiko Tarnove kunigaikštis Danielius su abiem savo sūnumis, Levu ir Švarnu, o kunigaikštis Vasilkas – su savo sūnumi Vladimiru[40]. Ir sudarė tarpusavio sutartį dėl rusų ir lenkų žemės reikalų, sutvirtinę Garbinguoju Kryžiumi, grįžo namo. Praslinkus vieneriems metams po šio susitikimo, rudenį, buvo nužudytas Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas, visos Lietuvos žemės vienvaldys. Apie jo nužudymą štai ką pasakysime[41]. Jis kunigaikščiavo Lietuvos žemėje ir pradėjo žudyti savo brolius ir savo sūnėnus, o kitus išvarė iš [Lietuvos] žemės ir pradėjo kunigaikščiauti vienas visoje Lietuvos žemėje, ir pradėjo labai didžiuotis, ir pasikėlė šlove ir didžiu išdidumu, ir manė, kad jam niekas neprilygsta. Jis turėjo sūnų Vaišelgą ir ištekino savo dukterį už Danieliaus sūnaus Švarno į Cholmą. Būdamas pagonimi, Vaišelga ėmė valdyti Naugarduką ir pradėjo lieti daug kraujo, nes kas dieną užmušdavo po tris keturis [žmones]. Jeigu kurią dieną ko nors neužmušdavo – liūdėdavo, o kai užmušdavo – džiaugdavosi. Paskui jo širdį apėmė Dievo baimė ir pats nusprendė, kad

[39] 1262 m. [40] Rusų kunigaikščių (Danieliaus, Levo, Švarno, Vasilkos, Vladimiro) ir Krokuvos (nuo 1243 m.) kunigaikščio Boleslovo Droviojo (Bolesław IV Wstydliwy, 1226 06 21–1279 12 07) susitikimas Tarnove (lenkų ir rusų pasienyje) įvyko 1262 m. rudenį. [41] Metraščio „Pasakojimas apie Vaišelgą“ prasideda informacija apie Mindaugo nužudymą ir baigiasi pasakojimu apie Vaišelgos nužudymą. Nors pasakojimas apie Vaišelgą yra savarankiškas kūrinys, tačiau jo nuoseklumą vietomis pertraukia ilgesni ar trumpesni intarpai.

nori priimti Šventąjį krikštą, ir krikštijosi ten pat Naugarduke, ir tapo krikščionimi. Paskui Vaišelga atvyko į Haličą pas kunigaikštį Danielių ir Vasilką, nes norėjo tapti vienuoliu. Tada Vaišelga ir pakrikštijo Levo sūnų Jurgį. Vėliau nuvyko pas Grigalių[42] į Poloninos vienuolyną ir davė vienuolio įžadus, ir išbuvo vienuolyne pas Grigalių 3 metus, ir iš ten, gavęs Grigaliaus palaiminimą, iškeliavo į Šventąjį kalną. O Grigalius buvo šventas žmogus, kokio nebuvo prieš jį ir kokio nebus po jo. Vaišelga negalėjo pasiekti Šventojo kalno, nes tuo metu tose žemėse buvo didžiulė sumaištis, ir vėl grįžo į Naugarduką, ir įsirengė sau vienuolyną prie Nemuno upės, tarp Lietuvos ir Naugarduko[43], ir ten gyveno. O jo tėvas Mindaugas priekaištavo dėl jo gyvenimo būdo, o jis didžiai nemylėjo savo tėvo. Tuo pat metu mirė kunigaikštienė Mindaugienė ir ėmė [Mindaugas] dėl jos raudoti. Jos sesuo buvo ištekėjusi už Nalšios kunigaikščio Daumanto. Mindaugas pasiuntė [pasiuntinius] į Nalšią pas savo svainę. Taip tarė: „tavo sesuo mirė, atvyk apraudoti savo sesers“. Jai atvykus raudoti, Mindaugas užsinorėjo vesti savo svainę ir pradėjo jai kalbėti: „tavo sesuo mirdama liepė man tave vesti, – taip pasakė, – kad kita [mano] vaikų neskriaustų“. Ir [Mindaugas] ją vedė. Tai išgirdęs Daumantas labai liūdėjo, mąstė, kaip užmušti Mindaugą, tačiau negalėjo to padaryti, nes jo galia buvo maža, o ano – didelė. Daumantas ieškojo, kas jam galėtų padėti užmušti Mindaugą, ir surado Mindaugo seserėną Treniotą, ir su juo sugalvojo kaip nužudyti Mindaugą. O Treniota tuo metu buvo Žemaitijoje.

(st. 860–861)

[1263 m.] Mindaugas buvo pasiuntęs visas savo pajėgas už Dnepro, prieš Briansko kunigaikštį Romaną. Su jomis į karą žygiavo Daumantas ir nutaikęs sau tinkamą laiką grįžo atgal taip taręs: „burtai man neleidžia eiti su jumis“. Grįžęs atgal, sparčiai vijosi ir pavijo Mindaugą ir ten pat jį bei du jo sūnus, Ruklį ir Rupeikį, užmušė. Tokia buvo Mindaugo nužudymo pabaiga. Po Mindaugo nužudymo Vaišelga išsigando to paties [likimo] ir pabėgo į Pinską, ir ten gyveno. O Treniota pradėjo kunigaikščiauti visoje Lietuvos žemėje ir Žemaitijoje. Pasiuntė [pasiuntinius] į Polocką, kviesdamas savo brolį Tautvilą: „broli, atvyk čionai, išsidalinsime Mindaugo žemę ir turtą“. Jam atvykus pas jį, Tautvilas ėmė galvoti kaip nužudyti Treniotą, o Treniota galvojo [kaip nužudyti] Tautvilą. Jo [t. y. Tautvilo] bajoras Prokopijus Polockietis išdavė jo kėslus. Treniota užbėgo už akių ir nužudė Tautvilą, ir pradėjo kunigaikščiauti vienas. Paskui 4 bernai, Mindaugo žirgininkai, pradėjo galvoti, kaip galėtų užmušti Treniotą. Jam einant į prausyklą

[42] Grigalius – Poloninos vienuolyno viršininkas (archimandritas), Vaišelgos dvasios tėvas. Manoma, kad Grigalius arba jam artimas knygius galėjo prisidėti prie „Pasakojimo apie Vaišelgą“ sukūrimo (dėl šios ir kitų versijų žr.: Goldfrankas, p. 52–53). [43] Šis vienuolynas tapatinamas su Laurušavo vienuolynu, žinomu vėlesniais laikais ir veikusiu iki 1836 m.

praustis, jie, nutaikę tokį [patogų] laiką, užmušė Treniotą. Tokia buvo Treniotos nužudymo pabaiga. Tai išgirdęs Vaišelga su pinskiečiais patraukė link Naugarduko ir paėmęs su savimi naugardukiečius iš ten patraukė į Lietuvą kunigaikščiauti. O lietuviai su džiaugsmu priėmė savo valdovo sūnų.

(st. 861–863)

[1264 m.] Vaišelga pradėjo kunigaikščiauti visoje Lietuvos žemėje ir ėmė žudyti savo priešus. Prižudė jų nesuskaičiuojamą daugybę, o kiti išsibėgiojo, kur akys veda; ir tą Eustatiją užmušė, bedievį, nusidėjėlį – apie jį anksčiau rašiau.

Aukščiau minėtais Mindaugo nužudymo metais Romanas Brianskietis kėlė vestuves ir ruošėsi ištekinti savo mylimą dukterį, vardu Olga, už Vasilko sūnaus Vladimiro, didžiojo Romano Haličiečio anūko. Ir tuo metu atėjo lietuvių kariuomenė prieš Romaną[44]. O jis kovėsi su jais ir juos nugalėjo. Pats buvo sužeistas ir nemažai savo vyriškumo parodė, ir atvyko į Brianską su pergale ir didžia garbe, net nejausdamas, kad jo kūnas sužeistas, ir su džiaugsmu ištekino savo dukterį. O jis dar turėjo tris kitas, o ši ketvirtoji buvo pati mylimiausia, ir pasiuntė su ja savo vyriausiąjį sūnų Mykolą ir daug bajorų.

O mes grįžkime prie ankstesnių [dalykų]. Vaišelgai kunigaikščiaujant Lietuvoje, jam pradėjo teikti pagalbą kunigaikštis Švarnas ir Vasilkas, nes [jis] Vasilką pavadino savo tėvu ir ponu[45]. Karalius [Danielius] tuo metu buvo ištiktas sunkios ligos, dėl kurios ir pabaigė savo gyvenimą ir palaidojo [jį] Cholme, Šventosios Dievo Motinos cerkvėje, kurią pats pastatė. Šis karalius Danielius buvo geras, narsus ir išmintingas, nes įkūrė daug pilių ir pastatė cerkvių, kurias išpuošė įvairiausiomis grožybėmis. Garsėjo broliška meile savo broliui Vasilkui. Danielius po Saliamono buvo antras. Paskui Švarnas patraukė Vaišelgai į pagalbą, o Vasilkas jam į pagalbą pasiuntė savo kariuomenę, mat Vaišelga pavadino ir laikė Vasilką savo tėvu ir ponu. Švarnas atvyko į Lietuvą su pagalba Vaišelgai ir Vaišelga, matydamas Švarno ir savo tėvo Vasilko pagalbą, labai džiaugėsi ir ėmė ruoštis, ir patraukė su galinga jėga, ir pradėjo užiminėti pilis Deltuvoje ir Nalšioje. Paėmęs pilis ir nužudęs savo priešus, grįžo namo.

(st. 863)

[1264 m.] Rytuose pasirodė uodeguota, baisaus pavidalo žvaigždė, leidžianti iš savęs didelius spindulius; ši žvaigždė vadinama ir plaukuotąja[46]. Matydami šią žvaigždę, žmonės buvo pilni baimės ir siaubo; išmintingesni tai matydami kalbėjo: „bus jau žemėje didelė sumaištis“, tačiau Dievas gelbėja pagal savo valią ir nieko neįvyko. Tais pačiais metais mirė didžioji kunigaikštienė Vasilkienė ir jos kūną palaidojo Šventosios Dievo Motinos cerkvėje, Vladimiro vyskupijoje.

[44] Čia ta pati lietuvių kariuomenė, kurią Mindaugas 1263 m. rudenį dar spėjo pasiųsti prieš Briansko k. Romaną. [45] Žodžiai rodo, kad Vaišelga pripažino Vasilko viršenybę. Tokia išraiškos priemonė, pabrėžianti vasalinį pavaldumą, Hipatijaus metraštyje sutinkama dažnai. [46] 1264 m. liepos–spalio mėn. matyta kometa.

(st. 864)

[1266 m.] Kilo didelė sumaištis tarp totorių, patys iššudė savų nesuskaičiuojamą kaip jūros smiltys daugybę[47].

[1268 m.] Buvo ramu.

(st. 864–869)

[1265–1266 m.] Lietuvoje valdant Vaišelgai ir Švarnui, ėjo lietuviai prieš lenkus, prieš kunigaikštį Boleslovą kariauti[48]. Traukė pro Drohičiną. Švarno tarnai vyko su jais ir siaubė Skariševo, Vizložos ir Toržoko apylinkes, ir paėmė daug belaisvių. Tuo metu Boleslovas labai sunkiai sirgo. Paskui Boleslovas pasveiko ir pasiuntė savo pasiuntinį pas Švarną, o Švarnas tuo metu buvo Naugarduke, ir taip jam tarė: „kodėl prieš mane kariavai, nusiaubei mano žemę be jokios mano kaltės?“ O Švarnas išsigynė, tardamas: „aš nekariavau prieš tave, bet lietuviai kariavo prieš tave“. O pasiuntinys Švarnui tarė: „tau kunigaikštis Boleslovas taip kalba: aš dėl lietuvių nesiskundžiu, kad mano nedraugas [Vaišelga] taip smarkiai kariavo prieš mane. Bet skundžiuosi dėl tavęs ir Dievas bus mums teisėjas: jis išspręs mūsų [ginčą]“. [Tai pasakęs pasiuntinys] grįžo atgal ir pradėjo lenkai siaubti Cholmo apylinkes, o jų karvedžiai buvo Signievas, Varžas, Sulko Nevstupas. Nieko nepaėmė, nes gyventojai, įspėti pasienio lenkų, subėgo į pilį. Paskui Švarnas skubiai atvyko iš Naugarduko ir ėmė telkti savo pajėgas ir kunigaikštis Vasilkas, ir jo sūnus Vladimiras susijungę patraukė siaubti lenkų [žemės]. Švarnas pradėjo siaubti Liublino apylinkes, o Vladimiras – prie Beloje, ir paėmė daug belaisvių, ir taip grįžo namo. Švarnas patraukė į Cholmą, o Vladimiras patraukė į Červenę, – ten buvo jo tėvas Vasilkas, – o iš Červenės patraukė į Vladimirą. Jiems grįžus namo, lenkai tą patį sekmadienį pradėjo siaubti Červenės apylinkes ir nieko nepaėmė, ir taip patraukė atgalios. Paskui kunigaikštis Boleslovas pas Vasilką atsiuntė savo pasiuntinį, Liublino [kapitulos] prepozitą Grigalių, tardamas: „drauguži, susitikime“. Vasilkas pasakė: „aš patenkintas [tokiu pasiūlymu]“ ir sutarė susitikti Tarnove. Paskui Vasilkas išvyko į susitikimą Tarnove ir jam būnant Grabovce jį pasiekė žinia, kad lenkai sumąstė klastą, į susitikimą nevyko, bet praėjo pro Vartus ir patraukė link Belzo, ir pradėjo siaubti ir kaimus deginti. Vasilkas sparčiai patraukė nuo Grabovco su Švarnu bei savo sūnumi Vladimiru ir atvyko į Červenę, ir pamatė, kad kaimai dega, o lenkai siaubia. Vasilkas strimgalviais pasileido prieš juos, kur lenkai buvo išsisklaidę plėšdami kaimus, ir daugelį iš jų užmušė, o kitus paėmė į nelaisvę. Lenkai išsigandę patraukė namo. Vasilkas nusiuntė paskui juos savo sūnėną Švarną ir savo sūnų Vladimirą, taip jiems taręs: „nesikaukite

[47] Tikriausiai turima omeny kova tarp totorių chanų Berkės ir Gulagu, kuri vyko 1262–1266 m.
[48] Minimas lietuvių žygis prieš Krokuvos kunigaikštį Boleslovą Drovųjį įvyko tikriausiai dar 1265 m. Po jo aprašomos rusų ir lenkų kovos pasibaigė pastarųjų pergale prieš Švarno kariuomenę 1266 m. birželio 19 d.

su jais iš arti, bet leiskite juos į savo žemę, o kai eis išsiskleidę, tada kaukitės su jais“. Taip Švarnas ir Vladimiras patraukė paskui juos su galingomis pajėgomis, o pulkai atrodė kaip didžiulės girios. Švarnas su savo pulku traukė priekyje, o Vladimiras su savo pulku traukė paskui. Lenkai dar buvo neįėję į savo žemę, o tik praėję pro Vartus, o tai buvo tvirta vieta ir niekur kitur jos nebuvo galima apeiti, ir dėl savo siaurumo vadinosi Vartais. Ten juos prisivijo Švarnas, traukdamas priekyje su savo pulku, ir neprisimindamas savo dėdės kalbos, ir nesulaukęs savo brolio Vladimiro pulko, pasileido į mūšį. Pulkai susidūrė kaktomuša ir [lenkai] pralaužė Švarno pulką, o kiti pulkai nė iš kur negalėjo pagelbėti dėl [tos vietos] siaurumo, ir taip lenkai nugalėjo rusus ir užmušė daug bajorų ir paprastų žmonių. Ten pat užmušė ir abu tūkstantininko[49] sūnus, Lauryną ir Andrejų, [kurie] parodė nemažai savo vyriškumo ir nebėgo brolis nuo brolio, ir ten sulaukė pergalingo galo. Paskui lenkai susitaikė su rusais: Boleslovas su Vasilku ir Švarnu pradėjo gyventi didelėje santarvėje. Paskui Vaišelga atidavė savo kunigaikštiškąją valdžią savo žentui Švarnui, o pats vėl panoro tapti vienuoliu. Švarnas jo labai meldė, kad dar kunigaikščiautų su jais[50] Lietuvoje. Tačiau Vaišelga nenorėjo, taip tarė: „labai nusidėjau prieš Dievą ir žmones. Tu valdyk, o žemė tau saugi“. Švarnas negalėjo jo permaldauti ir taip pradėjo kunigaikščiauti Lietuvoje, o Vaišelga nuvyko į Ugrovsko šventojo Danieliaus vienuolyną ir apsivilko vienuolio apdarą, ir pradėjo gyventi vienuolyne, taip tardamas: „juk čia arti manęs mano sūnus Švarnas ir kitas, mano ponas, tėvas, kunigaikštis Vasilkas – jais galiu pasikliauti“. Jo mokytojas Grigalius iš Poloninos dar buvo gyvas. Vaišelga teiravosi, ar jis gyvas ir apsidžiaugė, pasiuntė [pasiuntinį] jį kviesdamas: „pone tėve, atvyk čionai“. Jis atvyko pas jį ir pamokė vienuoliško gyvenimo kelio. Tuo metu Levas, atsiuntęs [pasiuntinį] pas Vasilką, tarė: „norėčiau su tavimi susitikti ir kad Vaišelga būtų ten pat“. Didžiąją savaitę Vasilkas atsiuntė [pasiuntinį] kviesdamas Vaišelgą: „Levas man atsiuntė [pasiuntinį] dėl to, kad susitiktume, [o tu] nieko nebijok“. O Vaišelga bijojo Levo ir nenorėjo vykti, tačiau išvyko, pasikliaudamas Vasilko laidavimu, ir sekmadienį atvyko į Vladimirą, ir apsistojo Šv. Mykolo Didžiojo vienuolyne. Vokietis Markoltas kvietė pas save papietauti visus kunigaikščius: Vasilką, Levą, Vaišelgą. Ir pradėjo pietauti, gerti ir linksmintis. Vasilkas prisigėręs nuvyko namo miegoti, o Vaišelga nuvyko į vienuolyną, kur buvo apsistojęs. Ir paskui Levas atvyko pas jį į vienuolyną ir pradėjo kalbėti Vaišelgai: „kūmai, pasigerkime“, ir pradėjo gerti. O velnias, nuo amžių amžinųjų nenorintis žmonių giminei gero, nuteikė Levo širdį [ir jis] užmu-

[49] Tūkstantininkas – karvedys, administratorius, renkamas miesto večės (vietos gyventojų susirinkimo) arba skiriamas kunigaikščio iš garsių bajorų (rusų žemėse tūkstantininkų būta iki XV a. imtinai). Pavadinimas kilęs iš rytų slavų karinės organizacijos pavadinimo „tūkstantis“. [50] Originale: H. – *с ними* „su jais“; Ch. P. – *с ним* „su juo“.

šė Vaišelgą iš pavydo dėl to, kad Lietuvos žemę atidavė jo broliui Švarnui. Tokia buvo Vaišelgos nužudymo pabaiga, ir paslėpė jo kūną, ir palaidojo Šv. Mykolo Didžiojo cerkvėje.

Po Vaišelgos lietuvių žemėje kunigaikščiavo Švarnas. Nedaug metų kunigaikščiavo ir pasimirė, o jo kūną palaidojo Šventosios Dievo Motinos cerkvėje, šalia tėvo kapo. <...>

[Metraščio apie Vasilką Romanovičių tęsinys]

(st. 869)

[1269–1270 m.] Lietuvoje pradėjo kunigaikščiauti pasiutęs ir nedoras, prakeiktas, negailestingas Traidenis, kurio nedorybių negaliu aprašyti iš gėdos, nes buvo toks nedoras kaip Sirijos Antiochas, Jeruzalės Erodas, Romos Neronas ir už šį dar daugiau blogesnių nedorybių pridarė, o gyveno nedorėlis 12 metų ir pasimirė. Jis turėjo brolius Barzą, Sirputį, Liesį, Svalkenį, priėmusius šventąjį krikštą, gyvenusius meilėje, romume ir nusižeminime, išpažinusius tikrąjį krikščionių tikėjimą, be galo mylėjusius tikėjimą ir vargšus. Jie pasimirė Traideniui dar gyvam esant. <...>

[2. Metraštis apie Vladimirą Vasilkovičių]

(st. 871–874)

[1270–1275 m.] Traideniui dar kunigaikščiaujant lietuvių žemėje, su Levu [jis] gyveno didelėje santarvėje, keitėsi gausiomis dovanomis, o su Vladimiru negyveno santarvėje dėl to, kad Vladimiro tėvas, kunigaikštis Vasilkas, karuose užmušė 3 Traidenio brolius. Dėl to ir negyveno su juo santarvėje, o kariavo su juo, tačiau nedideliais kariuomenės būriais. Pasiuntęs pėstininkus, Traidenis prieš Vladimirą kariavo iš pasalų. O Vladimiras, pasiuntęs [savo karius], taip pat kariavo, ir taip kariavo visus metus. Paskui pamiršęs santarvę su Levu Traidenis pasiuntė gardiniečius, liepęs užimti Drohičiną[51]. Su jais buvo Tridas, žinojęs kaip užimti miestą. Naktį užpuolė ir taip užėmė per patį Velykų sekmadienį, ir iššudė visus – ir mažą, ir didelį. Tai išgirdęs Levas labai nuliūdo ir ėmė mąstyti, ir pasiuntė [pasiuntinį] pas totorius, pas didįjį carą Mengu Timurą, sau prašydamas pagalbos prieš lietuvius. Mengu Timuras jam davė kariuomenę ir karvedį Jagurčiną, ir jam į pagalbą davė visus Uždneprio kunigaikščius: Romaną Brianskietį su sūnumi Olegu ir Smolensko kunigaikštį Glebą ir daug kitų kunigaikščių, nes tada visi kunigaikščiai buvo paklusnūs totorių valiai. Atėjus žiemai, rusų kunigaikščiai ėmė telktis, [o su jais] ir Levas, Mstislavas, Vladimiras. Pinsko ir Turovo kunigaikščiai žygiavo su jais ir traukė pro Turovą link Slucko, ten, prie Slucko, susijungė su totoriais ir visi sparčiai patraukė prie Naugarduko[52]. Nepasiekę Sirviačiaus sustojo nakvynei. Rytojaus dieną anksti atsikėlę iššygiavo ir dar

[51] Spėjama, kad Drohičinas buvo užimtas 1275 m. [52] Šis žygis į Lietuvą galėjo įvykti 1275 m.

prieš aušrą perėjo upę, ir ten sulaukė aušros. Saulei kylant ėmė rikiuotis pulkai. Išsirikiavę pulkai patraukė prie pilies. Totoriai žygiavo dešinės [rankos pusėje], šalia jų [t. y. viduryje] traukė Levas su savo pulku, o nuo Levo – kairės [rankos pusėje] traukė Vladimiras su savo pulku. Totoriai atsiuntė [pasiuntinius] pas Levą ir Vladimirą tardami: „mūsų jaunuoliai matė, kad už kalno stovi kariuomenė – garai kyla nuo žirgų. Pasiųskite geruosius žmones su mūsų totoriais, tegul pažiūri, kas bus“. Jie pasiuntė su jais geruosius žmones ir nujoję pamatė, kad nėra kariuomenės, o garai kilo nuo šaltinių, tekančių iš kalnų, nes buvo didžiuliai šalčiai. Ir [kariuomenė] pasiekė pilį ir sustojo prie jos. Mstislavas neatvyko, nes nuo Kapyliaus patraukė siaubti Polesės; nei Romanas, nei Glebas, Uždneprio kunigaikščiai, [taip pat neatvyko], išskyrus vienintelį Romano sūnų Olegą, kuris jau anksčiau su totoriais buvo atvykęs. Totoriai labai pageidavo, kad Romanas atvyktų. O Levas apgavo savo brolius. Slapčiomis nuo Mstislavo ir Vladimiro kartu su totoriais užėmė Žemutinę pilį, o Aukštutinė pilis liko [sveika]. Rytojaus dieną po pilies užėmimo atvyko Romanas ir Glebas su galingomis pajėgomis ir visi kunigaikščiai pyko ant kunigaikščio Levo. Mstislavas, Vladimiras ir jo uošvis Romanas Brianskietis, ir Glebas Smolenskietis, ir visi kiti kunigaikščiai pyko ant jo, kad jų, kitaip nei save, nelaikė žmonėmis, o pats su totoriais užėmė pilį. Buvo sugalvoję: visiems [drauge] užėmus Naugarduką, paskui traukti į Lietuvos žemę. Tačiau užsirūstinę ant Levo [kunigaikščiai] nežygiavo [pirmyn] ir taip nuo Naugarduko grįžo namo. <...>

(st. 874–875)

[1274–1276 m.] Prūsai atvyko pas Traidenį, vokiečių priversti [pasitraukti] iš savo žemės. Jis juos priėmė ir jų dalį įkurdino Gardine, o [kitus] – Slanime. Vladimiras ir jo brolis Levas sugalvojo pasiųsti kariuomenę link Slanimo, juos paėmė į nelaisvę dėl to, kad negalėtų [šioje] žemėje įsikurti. Vėliau Traidenis pasiuntė savo brolį Sirputį ir kovojo prie Kamenio, o Vladimiras, prieš jį pasiuntęs [kariuomenę], atėmė iš jo Turijską, prie Nemuno upės, ir jo aplinkinius kaimus nusiaubė. Paskui [jie] susitaikė ir ėmė gyventi didelėje santarvėje. Paskui Dievas įdėjo gerą mintį į Vladimiro širdį. Pradėjo sau galvoti, kur už Bresto reikėtų pastatyti pilį[53]. <...>

(st. 876–878)

[1277–1278 m.] Pasiutęs ir nedoras Nogajus atsiuntė savo įgaliotuosius pasiuntinius: Tegičaką, Kutlubugą ir Ešimutą pas Levą, Mstislavą ir Vladimirą. Taip tarė: „visada man skundžiatės dėl lietuvių ir štai duodu jums kariuomenę, o su ja – karvedį Mamšėjų. Eikite su juo prieš savo priešus“. Atėjus žiemai, rusų kunigaikščiai patraukė į Lietuvą[54]: Mstislavas, Vladimiras, o Levas nėjo, bet pasiuntė savo sūnų Jurgį, ir taip

[53] Toliau pasakojama, kaip 1277 m. kunigaikštis Vladimiras įkūrė Kamenecą, į šiaurę nuo Bresto.
[54] Bendras rusų ir totorių žygis į Lietuvą įvyko 1277–1278 m. žiemą.

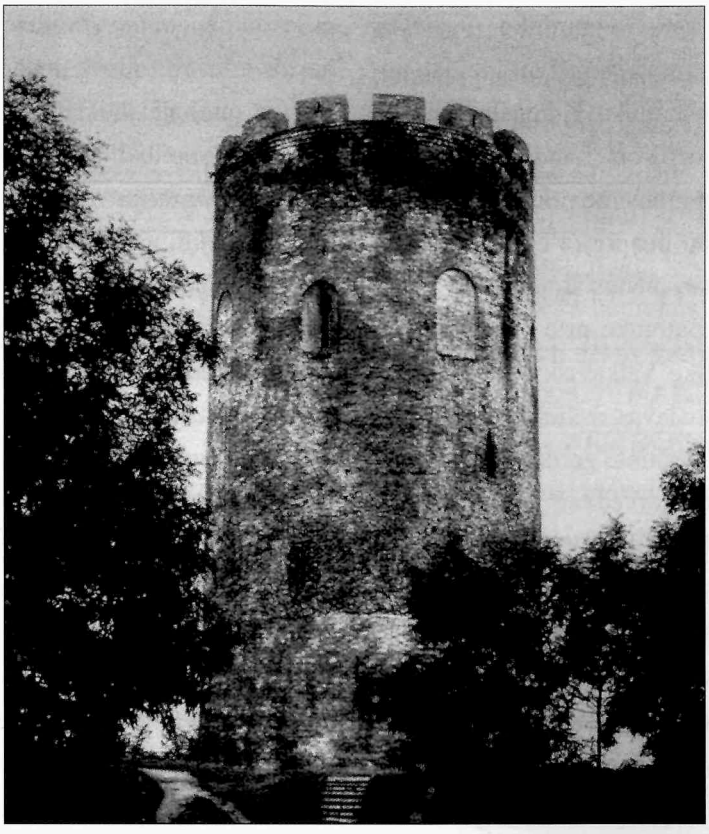

15. Kameneco pilies bokštas (1271–1289 m.): dabartinis vaizdas

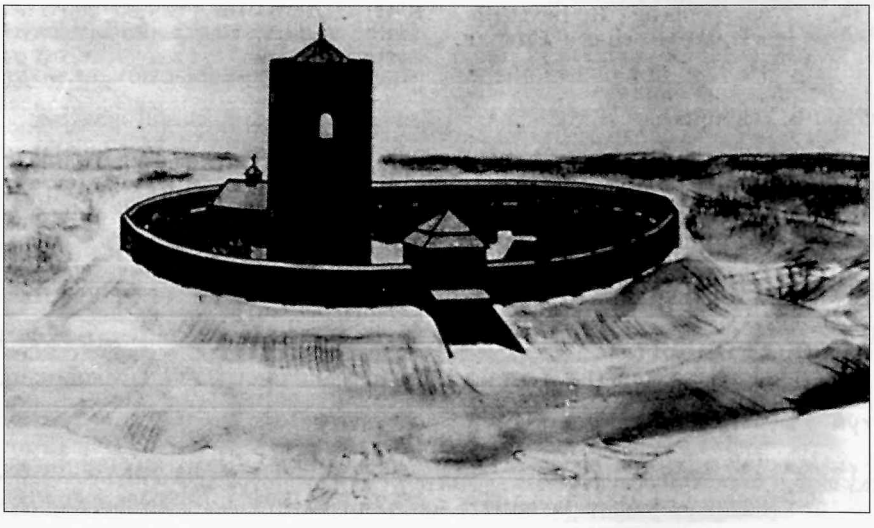

16. Kameneco pilies bokštas (1271–1289 m.): J. Kuliko rekonstrukcija

visi patraukė prie Naugarduko. Pasiekus Brestą, juos pavijo žinia, kad totoriai jau nuskubėjo prie Naugarduko. Kunigaikščiai ėmė sau galvoti. Mstislavas, Vladimiras, Jurgis taip kalbėjo: „žygiuosime prie Naugarduko, o ten totoriai jau bus viską nusiaubę; traukime į kurią nors nenusiaubtą vietovę“. Ir taip pagalvoję patraukė prie Gardino. Toli užnugaryje palikę Valkaviską sustojo nakvynės. Ten Mstislavas ir Jurgis slapčiomis nuo Vladimiro pasiuntė geriausius savo bajorus ir tarnus su [karvedžiu] Tiuima siaubti. Jie ten siaubė ir sugulė nakvynės, o negrįžo į savo kariuomenės [stovyklą] ir [nepastatė] sargybos, ir nusiėmė savo šarvus. Tuo metu vienas bėglys paspruko į pilį ir ėmė pilėnams kalbėti, kad ten, kaime, žmonės guli be tvarkos. O prūsai ir barčiai išjojo iš pilies ir naktį jiems smogė, ir visus juos nužudė, o kitus išgaudė ir nusivedė į pilį, o Tiuimą nusivežė rogėse, nes jis buvo sunkiai sužeistas. Rytojaus dieną, pulkams pasiekus pilį, nuogas ir basas Mstislavo [karys] Rostislavas atbėgo prie Mstislavo kariuomenės ir ėmė pasakoti, kas nutiko: visi Mstislavo ir Jurgio bajorai ir tarnai nužudyti, o kiti paimti į nelaisvę. Mstislavas ir Jurgis labai nuliūdo dėl to – dėl savo beprotybės. O Vladimirui buvo nemiela dėl to, kad jie tą slapčiomis padarė. Ėmė [kunigaikščiai] svarstyti, kaip užimti pilį. O prieš pilies vartus stovėjo aukštas akmeninis bokštas, o jame buvo įsitvirtinę prūsai, ir nebuvo galima pro jį prieiti prie pilies, nes [karius] užmušdavo nuo to bokšto. Todėl [kariai] puolė jį ir užėmė, o pilies gynėjus apėmė didelė baimė ir siaubas, ir [kariai] pilies [sienų] galerijose stovėjo it mirę dėl bokšto užėmimo, nes tai buvo jų [išsigelbėjimo] viltis. Ir [rusų kunigaikščiai] ėmė galvoti apie savo bajorus, kaip juos būtų galima išvaduoti, tačiau niekaip negalėjo. Todėl Mstislavas, Vladimiras ir Jurgis susitarė su pilėnais, kad jie nepuls pilies, tačiau susigrąžins savo bajorus. Atgavę savo bajorus, o piliai nieko nepadarę grįžo namo.

(st. 878–879)

[1280 m.] Traidenis dar kunigaikščiavo Lietuvos žemėje. Pasiuntė didžiulę kariuomenę ir savo brolį Sirputį prieš lenkus. Tuo metu jotvingiai 3 dienas siaubė Liublino apylinkes ir paėmė nesuskaičiuojamą daugybę belaisvių, ir su didžiule garbe grįžo namo.

[1279 m.] Visoje žemėje buvo badas ir rusų, ir lietuvių, ir lenkų, ir jotvingių [kraštuose]. <...>

(st. 888–890)

[1285 m.] [Levas] grįžo namo ir jam suskaudo širdį, kad Boleslovas nusiaubė jo žemę. Ir pasiuntė [pasiuntinius] pas savo brolį Vladimirą, tardamas jam: „nusiplaukime nuo savęs šią gėdą, pasiųsk [žygūnus], kad sukeltų lietuvius prieš Boleslovą“. Vladimiras pasiuntė Dunojų kviesti lietuvių [į karą]. Lietuviai jam pažadėjo, tardami: „gerasis ir teisingasis kunigaikšti Vladimirai, galime už tave savo galvas sudėti. Esame pasiruošę, kaip tau tik tinka“. Levas ir Vladimiras paruošė savo kariuomenę ir nuvykę prie Bresto laukė lietuvių. Tačiau lietuviai nesuspėjo laiku

[atžygiuoti]. Levas ir Vladimiras patys nežygiavo, bet pasiuntė karvedžius. Levas pasiuntė su savo kariuomene Tiuimą, Vasilką Belžianiną ir Riabcą. Vladimiras pasiuntė su savo kariuomene kunigaikštį Vasilką, Želislavą, Oloviancą ir Vištą. Taip [rusų kariuomenė] patraukė prieš Boleslovą ir ėmė siaubti Vyšogrodo apylinkes, ir paėmė šeimynos nesuskaičiuojamą daugybę, ir galvijų, ir žirgų. Paskui lietuviai atėjo prie Bresto ir ėmė kalbėti kunigaikščiui Vladimirui: „tu mus pakvietei [į karą], todėl vesk mus kur nors, o mes pasiruošę tam, dėl ko ir atėjome". Kunigaikštis pradėjo galvoti, kur juos galima būtų nuvesti, nes sava kariuomenė jau buvo toli nužygiavusi prieš Boleslovą ir prasideda polaidis. Ir Vladimiras prisiminė, kad dar anksčiau Lešeko pasiųsti liubliniečiai nusiaubė jo pasienio kaimą, vardu Voinis, ir daug kartų Vladimiras jo prašė, kad jam grąžintų šeimyną. Jis jam negrąžino jo šeimynos, todėl už tai pasiuntė prieš jį lietuvius, kurie nusiaubė Liublino apylinkes ir sugavo daugybę nelaisvosios šeimynos, ir apsirūpino belaisviais, ir su garbe grįžo atgalios. <...>

(st. 891)

[1286 m.] Po šių [įvykių][55] kunigaikštis Boleslovas vis dar buvo pilnas savo beprotybės ir nesiliovė daręs bloga kunigaikščiui Vladimirui ir Jurgiui. Todėl Vladimiras ir Jurgis ėmė ruošti kariuomenę prieš Boleslovą. Vladimiras, pasiuntęs [pasiuntinius], pasikvietė lietuvius. Ir taip visi, o su jais ir kunigaikštis Jurgis, patraukė prieš Boleslovą. Pasiekus Melniką, jam [Jurgiui] jo tėvas Levas atsiuntė [pasiuntinį] ir taip tarė: „Mano sūnau, Jurgi, pats neik su lietuviais, nes jie gali užsinorėti atkeršyti dėl to, kad aš nužudžiau jų kunigaikštį Vaišelgą". Paklausęs tėvo žodžių, Jurgis nežygiavo, bet pasiuntė savo kariuomenę. Taip nužygiavę užėmė Sochačevo miestą ir paėmė jame daug grobio ir šeimynos, o kas liko – iškapojo, ir taip apsirūpinę belaisviais, grįžo namo. <...>

(st. 896–897)

[1287 m.] Visi lietuviai ir visi žemaičiai žygiavo prieš vokiečius į Rygą. Šie, gavę žinią, subėgo į pilis. O jie, priėję prie [Rygos] pilies, nesugebėjo nieko padaryti ir iš ten patraukė į Latgalą, ir pasiekė [estų] pilį, [kuri vadinasi] Meškos Galva[56], ir prie jos nieko nesugebėjo padaryti, ir taip grįžo namo, paėmę nedaug belaisvių. Torunės vokiečiai[57], išgirdę, kad visi žemaičiai iššygiavo į Rygą, padėdami saviškiams vokiečiams, patraukė į Žemaitiją ir paėmė jų [žemaičių] į nelaisvę nesuskaičiuojamą daugybę, o kitus išmušė, ir taip grįžo namo su daugybe belaisvių. <...>

[55] Lenkijoje vyko tarpusavio kovos tarp Mazovijos kunigaikščio Konrado II (Konrad II, apie 1250–1294) ir Plocko kunigaikščio Boleslovo II (Bolesław II, po 1251–1313), Kujavų kunigaikščio Lešeko Juodojo (Leszek Czarny, 1240/42–1288), kuriose aktyviai dalyvavo Haličo-Voluinės žemės rusų kunigaikščiai, rėmę Konradą II. [56] Pilis Odempė Estijoje. [57] Vokiečių ordino riteriai.

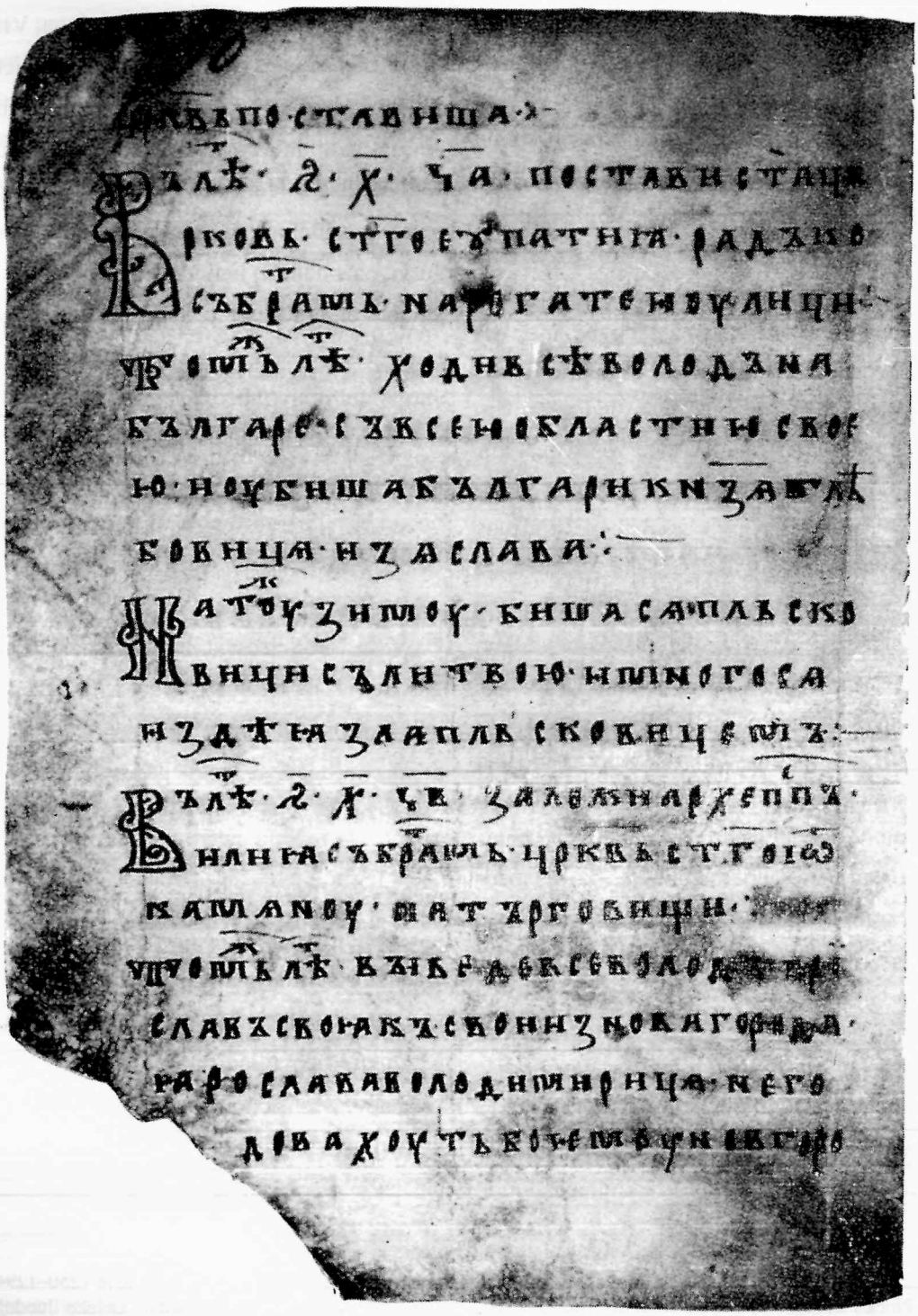

17. Naugardo Pirmojo Metraščio fragmentas apie 1183 m. lietuvių žygį prieš pskoviečius

[3. Metraščio apie Mstislavą Daniloviečių fragmentas]

(st. 932)

[1289 m.] Po savo brolio Vladimiro [mirties] kunigaikštis Mstislavas užėmė sostą per patį Velykų sekmadienį, balandžio mėnesio 10 dieną. Po savo brolio [mirties] pradėjo kunigaikščiauti, šviesdamas tiesos meile visiems savo broliams ir bajorams, ir paprastiems žmonėms. Ir buvo žmonėms didelis džiaugsmas: štai Viešpaties prisikėlimo diena [sekmadienis] ir štai kunigaikštis įžengė į sostą. Valdydamas šis kunigaikštis laikėsi taikos su kaimyninėmis šalimis – su lenkais, su vokiečiais, su lietuviais – išlaikydamas savo žemės dydį. Iš vienos pusės totoriai, iš kitos lenkai, lietuviai. Tuo metu lietuvių kunigaikštis Butigeidis ir jo brolis Butvydas[58] atidavė savo pilį Valkaviską kunigaikščiui Mstislavui dėl to, kad [jis] su jais laikytųsi taikos, ir [Mstislavas] išvyko į Vladimirą, palikęs įgulą Breste.

3. Iš Naugardo pirmojo metraščio žinių apie Lietuvą

Versta iš: NPM (puslapiai tekste). Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

(p. 37)

1183 metais. <...> Tą pačią žiemą pskoviečiai kovėsi su lietuviais ir daug blogio nutiko pskoviečiams.

(p. 39–40)

1191 metais. <...> Tais pačiais metais kunigaikštis Jaroslavas, kviečiamas Polocko kunigaikštienės ir polockiečių, žygiavo į Lukus ir paėmė su savimi naugardiečius – priešakinę kariauną; ir susitiko pasienyje, ir sudarė tarpusavio taiką tam, kad žiemą visi susitelkę [žygiuotų] arba prieš lietuvius, arba prieš estus; ir kunigaikštis Jaroslavas į Naugardą grįžo apdovanotas.

(p. 43–44)

1198 metais. <...> Tą patį pavasarį pasimirė 2 Jaroslavo sūnūs: Iziaslavas buvo pasodintas kunigaikščiauti Lukuose, kad būtų Naugardui apsauga nuo lietuvių, ir ten pat pasimirė; o Rostislavas – Naugarde; abu palaidoti šventojo Jurgio vienuolyne. <...> Tą patį rudenį polockiečiai su lietuviais atžygiavo į Lukus ir padegė pastatus, o lukiečiai apsisaugojo ir pralaukė [užsidarę] pilyje.

(p. 45)

1200 metais. Lietuviai nusiaubė Lovotę iki Naliučo, nuo Beloje [pasuko ir pasiekė vietovę] tarp Svinorto ir Dovorco; ir vijosi juos naugardiečiai iki Černianų, ir kovėsi su jais, ir užmušė 80 lietuvių vyrų, o naugardiečių [žuvo] 15: Raguilas Prokopijiničius su broliu Oleksa, Jurgis Sobyškiničius, Ratmiras Nežatiničius, sidabrakalys svėrėjas Straška, Vonezdas Jaginičius, jaunuolis Lukas Miroškinas, Mikita Lazorevičius, Žiroška Ogasovičius, pavaiskis Osipas, Romanas Pekta, kitus 4 vyrus; o visus belaisvius atėmė, o [lietuvių] likučiai pabėgo. Tais pačiais metais Nezdila Pechciničius ėjo į Lukus [tarnauti] karvedžiu; su mažaja kariauna

[58] Būsimųjų Gediminaičių dinastijos pirmtakai.

surengė staigų antpuolį iš Lukų į Latgalą ir užklupo juos pirkiose, ir užmušė 40 vyrų, o jų žmonas ir vaikus paėmė, o patys visi sveiki grįžo į Lukus; o tiems iš Stolbovičių[59], kurie su dalimi kariaunos nėjo paskui juos, atėmė kiaunių kailiukus[60] ir sumušė. <...> 1203 metais. <...> Tais pačiais metais Olegovičiai sumušė lietuvius, nukovė 7 šimtus ir 1000.

(p. 51)

1210 metais. Naugardiečiai pasivijo lietuvius Chodynicuose ir juos nukovė, [vadovaujami] kunigaikščio Vladimiro ir posadniko[61] Tverdislavo.

(p. 52)

1213 metais. Per šv. Petro gavėnią[62] bedieviai lietuviai nusiaubė ir padegė Pskovą: tuo metu pskoviečiai buvo išvarę savo kunigaikštį Vladimirą, o pskoviečiai buvo ant ežero; [lietuviai] padarė daug blogio ir pasitraukė.

(p. 57)

1217 metais. Mstislavas išvyko į Kijevą, palikęs Naugarde kunigaikštienę ir savo sūnų Vasilijų; ir paėmė su savimi Jurijų Ivankovičių, Sbislavą Stepaničių, Oleksą Putilovičių. O tuo metu į Naugardą atvyko Vladimiras su savo ginklais. Ir siaubė lietuviai palei Šelonės [upę]; naugardiečiai persekiojo juos, tačiau nepavijo. Su kunigaikščiu Vladimiru ir posadniku Tverdislavu patraukė prie [pilies] Meškos Galva ir sustojo prie pilies. Estai nulenkę galvą apgaulingai prašė taikos, o [slapta] kvietėsi vokiečius [į pagalbą]; ir pradėjo naugardiečiai su pskoviečiais galvoti apie estų žodžius, tolokai pasitraukę nuo stovyklos; naktiniai sargai jau buvo grįžę, o dienos sargai nebuvo atėję; ir [vokiečiai] nepastebėti įsiveržė į stovyklą. Naugardiečiai iš večės atbėgo į stovyklą ir pasiėmę ginklus išmušė juos iš stovyklos; vokiečiai pabėgo link pilies, o naugardiečiai užmušė du karvedžius, o tretįjį paėmė į nelaisvę, atėmė 700 žirgų ir visi sveiki sugrįžo.

(p. 59–60)

1219 metais. <...> Tais pačiais metais kunigaikštis Vsevolodas su naugardiečiais žygiavo į Piarnu ir susidūrė su vokiečių, lietuvių, lyvių sargybomis, ir kovėsi; Dievas padėjo naugardiečiams ir [jie] prisiartino prie pilies, stovėjo dvi savaites, pilies neužėmė ir sveiki grįžo.

(p. 60–61)

1221 metais. <...> Tais pačiais metais naugardiečiams į pagalbą kunigaikštis Jurijus atsiuntė savo brolį Sviatoslavą; naugardiečiai su kunigaikščiu Sviatoslavu žygiavo į Cėsius ir atėjo lietuviai į pagalbą; daug kariavo, tačiau pilies neužėmė.

[59] Naugardiečių giminė. [60] Kiaunių kailiukai tuo metu atlikdavo ir pinigų funkciją. [61] Posadnikas – aukščiausias Naugardo ir Pskovo pareigūnas XII–XV a., renkamas večės (miestiečių susirinkimo). [62] Šv. Petro gavėnia – šis pasninko laikas Stačiatikių Bažnyčioje prasideda savaitę po Švč. Trejybės šventės (švenčiamos praėjus 50 dienų po Velykų) ir baigiasi minint apaštalus Petrą ir Paulių (birželio 29 d.); 1213 m. Šv. Petro gavėnia prasidėjo birželio 16 d.

(p. 61)

1224 metais. <...> Tais pačiais metais dėl mūsų nuodėmių ne [tik] ten atsitiko nelaimė. Posadnikas Fiodoras išjojo su rusiečiais ir kovėsi su lietuviais, ir [lietuviai] nuvarė rusiečius nuo žirgų, ir atėmė daug žirgų, ir užmušė Domažirą Terliničių ir jo sūnus, ir rusietį Bogušą bei daug kitų, o kitus išvaikė po mišką.

(p. 64)

1225 metais <...> Tą pačią žiemą lietuviai užpuolė, Toržoko apylinkes visiškai nusiaubė, neprijoję iki Toržoko trijų varstų[63], o jų buvo 7000, ir užmušė daug užsienio pirklių, ir nusiaubė visą Toropeco valsčių. Juos persekiojo kunigaikštis Jaroslavas ir Vladimiras su sūnumi ir naujatoržokiečiais, kunigaikščio dvariškiai, šiek tiek naugardiečių, toropiečiai su savo kunigaikščiu Dovydu, o naugardiečiai pasiuntė [savo karius], tačiau šie, pasiekę Rusą, pasuko atgal. Kunigaikštis Jaroslavas juos pasivijo prie Usviato ir juos užklupo: taip su Dievo ir šventosios Sofijos pagalba[64] atėmė visus belaisvius, o pačių [lietuvių] išmušė 2000, o likusieji išsibėgiojo; ten pat [lietuviai] užmušė Toropeco kunigaikštį Dovydą ir Jaroslavo kalavijininką Vasilijų.

(p. 68)

1228 metais. <...> Tą pačią žiemą lietuviai užpuolė ir siaubė Liubną ir Morevą, ir Seligero [ežero apylinkes] ir naugardiečiai vijosi juos, ir pasivijo, ir nukovė, o visus belaisvius atėmė, sausio mėnesį.

(p. 72–73)

1234 metais. <...> Tais pačiais metais lietuviai nusiaubė Rusą iki pat turgaus ir pakilo rusiečiai ir įgula – kariauninkai ir tarnai[65] – ir vietiniai, ir užsienio pirkliai, ir išvarė juos iš posado[66], vėl kovėsi lauke; ir ten užmušė keletą lietuvių, o rusiečiai [neteko] 4 vyrų: popo Petrilos, 2-ro – Povilo Obradičiaus ir kitų dviejų vyrų; o šventojo Išganytojo vienuolyną visą apiplėšė ir visą cerkvę išgrobstė: ikonas ir altorių – ir 4 vienuolius užmušė, ir pasitraukė į Kliną. Tada žinia pasiekė Naugardą, kunigaikštį Jaroslavą; kunigaikštis su naugardiečiais, susėdę į laivus, o kiti ant žirgų patraukė paskui juos palei Lovotės [upę]; kai [jie] buvo Murovine, valtininkai nuo ten pasuko atgal ir kunigaikštis juos paleido, nes jiems trūko duonos, o pats su raiteliais vijosi juos toliau. Juos pasivijo Dubrovnoje, Toropeco valsčiaus kaimelyje, ir ten kovėsi su bedieviais, pasiutusiais lietuviais; ten Dievas ir Garbingasis

[63] Varstas – rusų ilgio matas, lygus 1,067 km. [64] Naugardo katedros bažnyčia buvo dedikuota Dieviškajai išminčiai – Sofijai, todėl naugardiečiai laikė save ypatingais jos globotiniais.

[65] Originale: *огнищане и гридба*. *Огнищане* <„очаг, двор“, – „židinys, kiemas / dvaras“ iš pradžių reiškė Senosios Rusios jaunesnįjį kariauninką, prižiūrintį kunigaikščio ūkį. XI–XIII a. ši sąvoka taikoma ir vyresniajam kariauninkui. *Гридба* – skandinaviškos kilmės žodis, reiškiantis jaunesniuosius kariauninkus, kurie dalyvaudavo karo žygiuose, rinkdavo duoklę ir patarnaudavo kunigaikščiui buityje.

[66] Posadas – pirklių ir amatininkų gyvenama rusiškojo miesto dalis.

Kryžius ir Šventoji Sofija, Dievo išmintis, padėjo kunigaikščiui Jaroslavui ir naugardiečiams prieš pagonis: ir atėmė iš jų 300 žirgų su [prisiplėštu] turtu, patys [lietuviai] pabėgo į mišką, išmėtę ginklus ir skydus, ir ietis, ir viską nuo savęs [nusimetę]; o kiti ten paliko savo kaulus. Užmušė ten 10 naugardiečių vyrų: tūkstantininką Teodorą Jakunovičių, skydininką Gabrielių, Negutiną iš Lubianicos [gatvės], sidabrakalį Nežilą, Gostilcą iš Kozmos-Damiano gatvės, kunigaikščio diečkų Teodorą Umą, dar Gorodiščės gyventoją[67] ir kitus tris vyrus; [suteik], Viešpatie, ramybę jų sieloms Dangaus karalystėje, praliejusiems savo kraują dėl Šventosios Sofijos ir krikščionių kraujo.

(p. 74)

1237 metais. <...> Tais pačiais metais iš užjūrio į Rygą atvyko didžiulės vokiečių pajėgos ir ten visi susirinkę – ir rygiečiai, ir visa estų žemė, ir 200 vyrų, pskoviečių pasiųstų į pagalbą, – žygiavo prieš bedievišką Lietuvą; ir taip dėl mūsų nuodėmių bedievių pagonių buvo nugalėti, kas dešimtas grįžo į savo namus[68].

(p. 77–78)

1240 metais. <...> Naugardo sritį užpuolė lietuviai, vokiečiai, estai ir palei Lugą išgaudė visus arklius ir gyvulius, ir nebuvo kaimuose kuo arti tol, kol Jaroslavas vėl davė savo sūnui Aleksandrui [valdyti Naugardą].

(p. 79)

1245 metais. Lietuviai siaubė Toržoko ir Bežicų apylinkes; ir vijosi juos toržokiečiai su kunigaikščiu Jaroslavu Vladimirovičiumi, ir kovėsi su jais; ir atėmė iš toržokiečių žirgus, pačius užmušė, ir pasitraukė su belaisviais šalin. Vijosi juos Javidas ir Jerbetas su tveriečiais ir dmitroviečiais, ir jų [lietuvių] kunigaikštukai įbėgo į Toropecą. Rytojaus dieną atskubėjo Aleksandras su naugardiečiais ir atėmė visus belaisvius, ir iškirto daugiau kaip 8 kunigaikštukus. Nuo ten naugardiečiai patraukė atgal; o kunigaikštis su savo dvariškiais nusivijo juos ir prie Žižico juos sumušė ir nepaleido iš jų nė vieno vyro, ir ten nukovė likusius kunigaikštukus; o pats iš Vitebsko paėmė savo sūnų, vyko su mažaja kariauna ir prie Usviato susidūrė su kitu [lietuvių] būriu; ir ten jam Dievas padėjo ir juos nukovė, o pats grįžo sveikas ir jo kariauna [sveika].

(p. 80)

1253 metais. Lietuviai siaubė Naugardo sritį ir nusiaubė, paėmę belaisvius, ir naugardiečiai su kunigaikščiu Vasilijumi juos pasivijo prie Toropeco; ir taip krikščionių kraujas keršijo jiems, ir juos nugalėjo, ir belaisvius atėmė, ir grįžo į Naugardą sveiki.

(p. 82)

1258 metais. Lietuviai su polockiečiais užpuolė Smolensko [žemę] ir užėmė Voiščiną.

[67] NPM leidėjai spėja, kad *городищанинъ* nurodo į Gorodiščės gyvenvietę, esančią prie pat Naugardo.
[68] Apie Saulės mūšį, įvykusį 1236 m. rugsėjo 22 d.

Tą patį rudenį lietuviai užpuolė Toržoką ir toržokiečiai išlindo, ir dėl mūsų nuodėmių lietuviai nusiaubė posadą: vienus nukovė, o kitus paėmė į nelaisvę, o kiti vos paspruko, ir daug blogio nutiko Toržoke. Tą pačią žiemą totoriai užkariavo visą Lietuvos žemę, o pačius [lietuvius] iššudė[69].

(p. 83)

1262 metais. Naugardiečiai surentė naują pilį, o su Lietuva sudarė taiką[70]. Tais pačiais metais nuo griaustinio sudegė šventųjų kankinių Boriso ir Glebo cerkvė, o buvo nuostabi ir puiki. Tų pačių metų rudenį didelė naugardiečių kariuomenė, vedama kunigaikščio Dmitrijaus Aleksandrovičiaus, žygiavo prie Tartu; buvo tuo metu ir Aleksandro žentas kunigaikštis Konstantinas, ir Aleksandro brolis Jaroslavas su savo vyrais, ir Polocko kunigaikštis Tautvilas su polockiečiais ir 500 lietuvių, o Naugardo karių – be skaičiaus, tik Dievas žino [kiek]. Tartu pilis buvo tvirta, su 3 sienomis ir daugybė įvairiausių žmonių joje, ir jie pilyje smarkiai gynėsi, tačiau Garbingojo Kryžiaus ir Šventosios Sofijos jėga visuomet nuverčia neteisiuosius: taip ir šios pilies tvirtumas nieko nereiškė ir su Dievo pagalba vienu puolimu buvo paimta, ir daugelį tos pilies žmonių išmušė, o kitus paėmė į nelaisvę, o kiti sudegė ugnyje: ir jų žmonos, ir vaikai; ir paėmė daugybę turto ir belaisvių; o iš pilies pašovė ir užmušė gerą vyrą Petrą Mesnikovičių. Kunigaikštis Dmitrijus į Naugardą grįžo su visais naugardiečiais, su daugybe turto.

(p. 83–84)

1263 metais. <...> Tais pačiais metais Lietuvoje kilo sumaištis, Dievui užsirūstinus ant jų – patys prieš save sukilo ir didįjį kunigaikštį Mindaugą užmušė jo giminaičiai, susitarę slapta nuo visų. Tais pačiais metais Mindaugo žudikai susipyko dėl jo turto, užmušė gerąjį Polocko kunigaikštį Tautvilą, o Polocko bajorus sukaustė [grandinėmis] ir prašė polockiečių nužudyti ir Tautvilo sūnų; o šis su savo vyrais pabėgo į Naugardą. Tada Lietuva Polocke pasodino savo kunigaikštį; o polockiečius, kuriuos buvo suėmę su jų kunigaikščiu, paleido ir sudarė taiką.

(p. 84–85)

1265 metais. Tais pačiais metais Lietuvoje kilo didžiulė sumaištis, Dievui užsirūstinus ant jų: mūsų Dievas nepakentė regėti netikėlius ir pagonis, matydamas juos liejant krikščionių kraują kaip vandenį, o kitus jų išblaškytus po svetimus kraštus; tada Dievas atseikėjo jiems pagal jų darbus. Lietuvių kunigaikštis Mindaugas turėjo sūnų, vardu Vaišelga; Dievas jį pasirinko kovotoju už tikrąjį tikėjimą; ėjo į Sinajaus kalną[71] šalin nuo savo tėvo ir savo giminės ir šalin nuo savo pagoniškojo tikėjimo, pažino tikrąjį

[69] Apie Burundajaus vadovaujamos totorių kariuomenės antpuolį prieš Lietuvą 1258–1259 m. žiemą.

[70] Čia apie sąjunginę sutartį, kurią 1262 m. sudarė Mindaugas ir Aleksandras Neviškis.

[71] Simbolinis neįvykusios Vaišelgos kelionės aprašymas, iš kurios jis, tartum Mozė į Pažadėtąją Žemę, turėjo grįžti ir įtvirtinti stačiatikybę pagoniškoje Lietuvoje.

krikščioniškąjį tikėjimą ir krikštijosi vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios, ir pažino šventąsias knygas, ir Šventajame kalne davė vienuolio įžadus; ten išbuvęs 3 metus, iškeliavo į savo kraštą pas savo tėvą. O tėvas, šis pagonis, viliojo jį išsižadėti krikščioniškojo tikėjimo ir vienuolystės, ir perimti jo valdžią; ginkluotas krikšto jėga nenorėjo nė klausyti tėvo vilionių, neišsigando nė priekaištų, bet pasitraukė nuo tėvo ir pasistatė sau vienuolyną tarp krikščionių, ir ten gyveno, šlovindamas Švenčiausiąją Trejybę, Tėvą ir Sūnų ir Šventąją Dvasią. Po savo tėvo nužudymo, jam nenorint to daryti, – tačiau Dievas dėl krikščionių kraujo užsirūstinęs ant jų, ant bedieviškos Lietuvos, įkvėpė jį, – nusivilkęs vienuolio apdarą pasižadėjo Dievui po 3 metų vėl apsivilkti savuoju [vienuolišku] apdaru ir [jis] neišsižadėjo vienuolystės. Sutelkęs aplink save savo tėvo karius ir draugus, pasimeldęs garbingajam kryžiui, išžygiavo prieš pagonišką Lietuvą ir juos nugalėjo, ir stovėjo jų žemėje visus metus. Tada Dievas atseikėjo pasiutėliams pagal jų darbus, nes visą jų žemę ginklu nusiaubė, o krikščionių žemėje visur buvo džiaugsmas. Tada į Pskovą pabėgo 300 lietuvių su žmonomis ir vaikais, o juos pakrikštijo kunigaikštis Sviatoslavas su Pskovo popais ir pskoviečiais; naugardiečiai juos norėjo iškapoti, tačiau kunigaikštis Jaroslavas neišdavė jų ir jie nebuvo nužudyti.

(p. 85)

1266 metais. Pskoviečiai savo [kunigaikščiu] išsirinko lietuvių kunigaikštį Daumantą. Tais pačiais metais Daumantui Dievas įkvėpė savo malonės kovai dėl šventosios Sofijos ir Švenčiausiosios Trejybės, dėl kerštо už krikščionių kraują ir [jis] su pskoviečiais išžygiavo prieš pagoniškąją Lietuvą ir daug siaubė, ir paėmė į nelaisvę Girdenio kunigaikštienę ir du kunigaikštukus [jo sūnus]. Kunigaikštis Girdenis, sutelkęs lietuvių pajėgas, vijosi juos. Pskoviečiai, sužinoję apie vytį, pasiuntė belaisvius [tolyn], o patys įsitvirtino prieš juos kitame Dauguvos krante. Lietuviai pradėjo bristi į šią [upės] pusę; tada pskoviečiai susigrūmė su jais ir Dievas padėjo kunigaikščiui Daumantui ir pskoviečiams ir didelę jų daugybę išmušė, o kiti upėje prigėrė, pabėgo tik vienas kunigaikštis Girdenis su mažaja kariauna; o pskoviečiai grįžo visi sveiki. Tais pačiais metais, žiemą, žygiavo paskoviečiai su kunigaikščiu Daumantu prieš Lietuvą. Tais pačiais metais į Naugardą atvyko kunigaikštis Jaroslavas su Žemutinio krašto[72] pulkais, norėdamas žygiuoti į Pskovą prieš kunigaikštį Daumantą; tačiau naugardiečiai jam pasipriešino, sakydami: „kunigaikšti, kam tau vykti į Pskovą po to, kai su mumis susitarei“; kunigaikštis nusiuntė pulkus atgal.

[72] Naugardiečiams, orientuojantis pagal Volgos tėkmę, Žemutinis kraštas reiškė Vladimiro Suzdalės žemę.

(p. 85)

1267 metais. <...> Tais pačiais metais naugardiečiai su Jeleferijumi Sbislavičiumi ir su Daumantu, su paskoviečiais žygiavo į Lietuvą, smarkiai nusiaubė ir visi sveiki grįžo.

(p. 85)

1268 metais. Naugardiečiai su savo kunigaikščiu Jurijumi sugalvojo: [vieni] norėjo žygiuoti į Lietuvą, o kiti – į Polocką, o kiti – už Narvos. Kai buvo Dubrovnoje, susivaidijo ir pasuko atgal, ir patraukė už Narvos link Rakverės [pilies], ir daug jų žemėje nuniokojo, tačiau pilies neužėmė; iš pilies pašovė gerą vyrą Fiodorą Sbislavičių ir kitus 6 žmones; [kiti] grįžo sveiki.

(p. 326)

1285 metais. Metropolitas Maksimas atvyko į Naugardą. Tą pačią žiemą lietuviai nusiaubė žemę.

4. Iš Rogožos metraščio

Versta iš: PSRL–15, stp. 33. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

1264 metais. <...> Tais pačiais metais Vaišelga žygiavo kariauti prieš Lietuvą ir užmušė Treniotą, o Daumantas su 70 draugų atbėgo į Pskovą ir pasikrikštijo. <...>

1265 metais. <...> Tais pačiais metais Daumantas žygiavo su pskoviečiais ir nusiaubė Lietuvos žemę ir užmušė Girdenį, ir vėl žygiavo.

5. Pasakojimas apie Pskovo kunigaikštį Daumantą (Pirmojo Pskovo metraščio redakcija)

Versta iš: Daumantas, p. 188–193. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

1265 metais Vaišelga užėmė Lietuvos žemę ir Daumantas atbėgo į Pskovą, ir krikštijosi. Tais pačiais metais lietuviai tarpusavyje susivaidijo dėl kažin ko. Palaimintasis kunigaikštis Daumantas su savo kariauna ir visa gimine paliko savo tėvynę, Lietuvos žemę, atbėgo į Pskovą.

Šis kunigaikštis Daumantas, kilęs iš lietuvių genties, iš pradžių tėvų pavyzdžiu tarnavo stabams. Kai Dievas panoro sau išsirinkti naujuosius žmones, įkvėpė jam Šventosios Dvasios malonę ir jis iš stabmeldystės, tarsi iš sapno, pabudo ir su savo bajorais nutarė krikštytis vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios. Jis buvo pakrikštytas Šventosios Trejybės katedros bažnyčioje[73] ir gavo krikšto vardą Timotiejus. O Pskove kilo didžiulis džiaugsmas ir pskoviečiai pasodino jį į Pskovo kunigaikščio sostą.

Po keletos dienų sugalvojo kartu su Pskovo vyrais joti ir nusiaubti Lietuvos žemę[74]. Ir

[73] Svarbiausia Pskovo miesto bažnyčia, todėl pskoviečiai manė, kad Švč. Trejybė juos ypatingai globoja. Mūrinė Švč. Trejybės cerkvė Pskove buvo pastatyta XII a.

[74] Šiame epizode aprašomas 1266 m. Daumanto žygis prieš jo priešą Nalšios ir Polocko kunigaikštį Girdenį. Girdenis tapo Polocko kunigaikščiu po to, kai Vaišelgai tapus Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Polocką valdęs Tautvilo sūnus buvo priverstas pasitraukti į Naugardą. Šioje vietoje aprašomas Daumanto žygis buvo nukreiptas į Polocko žemę. Reikia pastebėti, kad pasakojime apie Daumantą minimas tik pirmas jo žygis prieš Girdenį. Iš rusų metraščių žinome dar apie kitus du žygius į Lietuvą 1266–1267 m. Paskutinio žygio metu žuvus Girdeniui Daumantas patenkino savo kerštą ir daugiau nerengė žygių prieš Lietuvą. (Plačiau žr.: S. C. Rowell, Between Lithuania and Rus', *Oxford Slavonic Papers*, New Series, vol. 25, 1992, p. 5–9).

padedamas Šventosios Trejybės jojo su triskart po devyniasdešimt Pskovo vyrų ir nusiaubė savo tėvynę, Lietuvos žemę, ir paėmė į nelaisvę kunigaikštienę Girdenienę ir jos vaikus, ir nusiaubė visą jo [t. y. Girdenio] kunigaikštystę, ir su daugybe belaisvių grįžo į Pskovo miestą. Perbridęs Dauguvą, nujojo 5 varstus ir pastatė palapines miško proskynoje, o sargybinius – prie Dauguvos: Lauro anūką Dovydą Jakunovičių kartu su Luku Lietuviu[75]; dukart po 90 vyrų nusiuntė su belaisviais, o pats su 90 pasiliko, laukdamas paskui save vyties.

Girdenio ir jo kunigaikščių nebuvo namie ir grįžo į savo namus, o jų namai ir visa žemė nusiaubta. Susitelkė Girdenis, Gatartas, Liumbis, Liugaila ir kiti kunigaikščiai ir su 7 šimtais nusivijo Daumantą, norėdamai jį rankomis sučiupti, o vyrus žiauriai mirčiai atiduoti, pskoviečius kalavijais iškirsti. Perbridę Dauguvos upę atsistojo ant kranto.

Išvydę didžiulę kariuomenę, sargybiniai skubiai nujojo ir Daumantui pasakė: „Kariuomenė perbrido Dauguvą“. O Daumantas Dovydui ir Lukui tarė: „tepadeda jums Dievas ir Šventoji Trejybė, jau pastebėta didžiulė kariuomenė. Traukitės šalin!“ O Dovydas ir Lukas tarė: „Nesitrauksime šalin, norime savo gyvybę atiduoti dėl šlovės ir su Pskovo vyrais savo kraują pralieti dėl Šventosios Trejybės ir visų šventųjų bažnyčių. O tu, pone kunigaikšti, jok drąsiai su Pskovo vyrais prieš pagonis lietuvius“. Daumantas pskoviečiams tarė: „Broliai, Pskovo vyrai, kas senas – tas tėvas, kas jaunas – tas brolis. Visuose kraštuose girdėjau apie jūsų vyriškumą. Dabar, broliai, mūsų laukia gyvenimas ir mirtis. Broliai, Pskovo vyrai, pirmyn dėl Šventosios Trejybės ir šventųjų bažnyčių, dėl savo tėvynės!“

Tądien buvo didžiojo, šlovingojo karvedžio, Kristaus kankinio Leontijaus diena[76] ir kunigaikštis Timotiejus tarė: „Šventoji Trejybe, ir šventas didysis karvedy Leontijau, ir gėriui ištikimas kunigaikšti Vsevolodai[77], padėk mums šią valandą prieš nuožmius priešus“. Ir kunigaikštis Daumantas jojo su Pskovo vyrais ir Dievo bei šventojo Leontijaus jėga su devyniasdešimčia [karių] nugalėjo 7 šimtus. Tada buvo užmuštas didysis lietuvių kunigaikštis Gatartas ir daugelį kitų kunigaikščių nukovė, o kiti lietuviai nuskendo Dauguvoje, o kitus 70 Dauguva išplukdė į Gaidžio salą[78], o likusius – į kitas salas, o kiti nuplaukė Dauguva žemyn. Tada žuvo ir vienintelis pskovietis Ločko sūnus, Smoligo brolis Antonas, o visus kitus šventojo Leontijaus maldos apsaugojo nuo sužeidimų. Grįžo į Pskovą su didžiuliu džiaugsmu ir didele nauda, ir Pskove kilo džiaugsmas ir linksmybės dėl Šventosios Trejybės, Kristaus šlovingojo didžiojo kankinio Leontijaus ir gėriui ištikimo kunigaikščio Vsevolodo pagalbos. Šlovė mūsų Dievui!

[75] Originale *с Лукою Литовником*. [76] šv. Leontijus, kankinys, Romos imperijos kariuomenės dalinio Tripolio mieste viršininkas. Nukankintas imperatoriaus Vespasiano laikais 70–79 m. Bažnyčios prisimenamas birželio 18 d. [77] Šv. Vsevolodas – Pskovo kunigaikštis (†1138 02 11), Naugardo ir Kijevo kunigaikščio šv. Mstislavo Didžiojo (†1132 04 15) sūnus. [78] Originale *на остров Гоидов*.

Vėliau, 1267 metais[79], didysis kunigaikštis Dmitrijus Aleksandrovičius[80] su savo žentu Daumantu, su Naugardo vyrais ir pskoviečiais žygiavo į Rakverę. Atvirame lauke su pagonimis vokiečiais buvo didžiulės kirstynės[81]. Su šventosios Sofijos, dieviškosios išminties, ir Šventosios Trejybės pagalba vokiečių pulkai buvo sutriuškinti. [Daumantas] perėjo neperžengiamus kalnus ir traukė prieš Vironijos gyventojus, ir nusiaubė jų žemę iki pat jūros, ir nusiaubė Pajūrį[82], ir grįžęs pripildė savo žemę daugybe belaisvių. Ir visuose kraštuose šlovinga buvo jo žemė dėl baimės ir grėsmės, kurią kėlė kunigaikščio Dmitrijaus ir jo žento kunigaikščio Daumanto[83] bei jų vyrų – naugardiečių ir pskoviečių – narsa.

Vėliau, po keletos dienų[84] susirinko pagonių lotynų likutis, slapta atžygiavo ir greitai pasitraukė, nusiaubęs keletą Pskovo pasienio kaimų. Dievą mylintis kunigaikštis Daumantas, negalėdamas pakęsti pagonių vokiečių skriaudos, pasileido jų vytis su mažaja kariauna, penkiais laivais su 60 vyrų, ir Miropovnos upėje su Dievo jėga nugalėjo 800 vokiečių, o kiti [vokiečių] laivai paspruko į kitas salas. Dievą mylintis kunigaikštis Daumantas atplaukė ir padegė salos žolę: vieni [vokiečiai] su degančiais plaukais ėmė bėgti, kitus iškapojo, o kiti nuskendo, [skandinami] Šventosios Trejybės, šlovingojo didžiojo kario Jurgio ir gėriui ištikimo kunigaikščio Vsevolodo maldų balandžio 23, Kristaus kankinio šventojo Jurgio[85] dieną. Grįžo į Pskovo miestą ir Pskovo mieste kilo linksmybės ir džiaugsmas dėl Šventosios Trejybės ir šventojo kario Jurgio pagalbos.

Rygos žemės magistras[86], išgirdęs apie kunigaikščio Daumanto vyriškumą, surinko didelę bedievišką kariuomenę ir atvyko prie Pskovo miesto laivais, valtimis, žirgais, su apgulties pabūklais, norėdamas užgrobti Šventosios Trejybės namus, o kunigaikštį Daumantą rankomis[87] sučiupti, [vienus] Pskovo vyrus kalavijais iškapoti, o kitus į vergiją išsivesti. Daumantas, išgirdęs, kad žmonės kaip bepročiai rengiasi kovoti [nors ir] didelėmis, [tačiau] bedieviškomis pajėgomis, įžengė į Šventosios Trejybės cerkvę ir padėjęs priešais altorių savo kalaviją krito

[79] Šiame epizode aprašomas rusų kariuomenės žygis į Estiją prasidėjo 1268 m. pradžioje. [80] Dmitrijus Aleksandrovičius, Aleksandro Neviškio (†1263) sūnus, Vladimiro (Šiaurės Rytų Rusioje) d. k. (su pertraukomis); †1294). [81] 1268 m. vasario 18 d. prie Rakverės, ties Kegolos upe tarp vokiečių ir rusų įvyko mūšis, kurį laimėjusios skelbėsi abi pusės. Kažkuriai iš jų tai buvo Pyro pergalė, o pats Rakverės mūšis palikuonims liko itin kruvinų kautynių pavyzdžiu. [82] Šiaurinė Estijos pakrantė. [83] Daumantas buvo vedęs Vladimiro d. k. Dmitrijaus Aleksandrovičiaus dukterį Mariją. Manoma, kad Daumanto ir Marijos vedybos įvyko aštunto dešimtmečio pabaigoje ar devinto pradžioje (žr.: S. C. Rowell, Between Lithuania and Rus', p. 16). Vadinasi, šiame epizode Daumanto susigiminiavimas su Dmitrijumu minimas anachroniškai. [84] Šiame epizode kalbama apie mūšį Miropovnos upėje, įvykusį 1269 m. balandžio 23 d., kuriame beveik tris kartus mažesnė Pskovo kariuomenė nugalėjo Livonijos kariuomenę. [85] Šv. Jurgis, kankinys, nužudytas Romos imperatoriaus Diokletiano įsakymu 303 m. balandžio 23 d. [86] Livonijos ordino magistras Otonas Lauterbergas (†1270 02 16). Šiame epizode aprašomas vokiečių žygis prieš Pskovą įvyko iš karto po Miropovnos mūšio. Pskovas buvo apgultas 1269 m. gegužės 19 d. [87] T. y. paimti į nelaisvę.

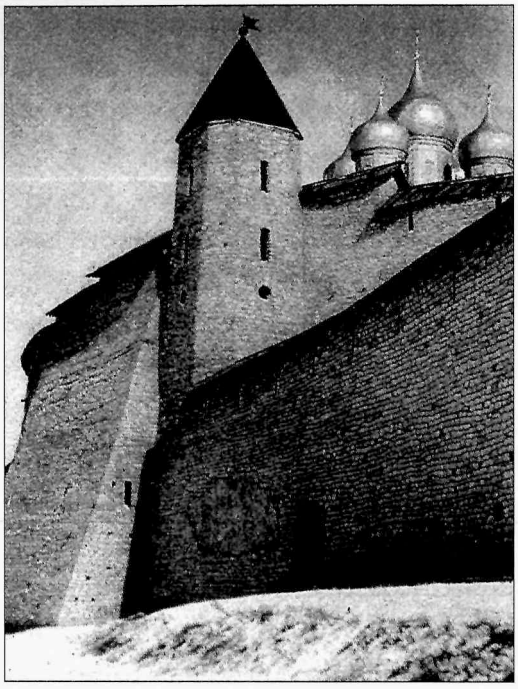

18. „Daumanto siena“ Pskovo pilyje

melsdamasis su ašaromis [akyse], taip kalbėdamas: „Viešpatie, galybių Dieve, mes tavo žmonės ir tavosios ganyklos avys, šaukiamės tavo vardo, pažvelk iš aukštybių į romiuosius ir nusižeminusius, o pasipūtėlių išdidžias mintis sugriauk, idant neištuštėtų tavųjų avių ganykla“. Paėmęs kalaviją igumenas[88] Sidoras ir visi aukštieji dvasininkai apjuosė jį kalaviju, palaimino ir išlydėjo. Daumantas, kupinas savo vyriško įniršio, nesulaukęs naugardiečių pulkų, su mažąja kariauna ir Pskovo vyrais išjojo ir su Dievo pagalba išmušė jų pulkus, o patį magistrą sužeidė į veidą. Jie daugybę saviškių lavonų sukrovę į valtis gabenosi į savo žemę, o jų likutis pasileido bėgti į krantą birželio mėnesio 8 dieną, kai minimas šventasis kankinys Teodoras Stratilatas[89].

Praėjus tam tikram jo valdymo laikui, pradėjo pagonys lotynai spausti pskoviečius puolimais ir belaisvių ėmimu. Dievą mylintis kunigaikštis Timotiejus, nepakęsdamas skriaudos, išjojo su Pskovo vyrais ir nusiaubė jų žemę, ir padegė jų pilį. Paskui, neilgai trukus, rugsėjo mėnesį, mėnulyje matėsi ženklas.

Tą pačią žiemą, 1298 m. kovo mėnesio 4 dieną, kai minimas šventasis kankinys Paulius ir [šventoji] Julijona[90], vokiečių kariuomenė dėl mūsų nuodėmių pagausėjimo nusiaubė Pskovo priemiestį ir išmušė igumenus, vienuolius, vienuoles, vargšus, moteris, jaunus vaikus, o vyrus Dievas apsaugojo. Rytojaus dieną pagonys vokiečiai apgulė Pskovo miestą, norėdami jį užimti. Dievą mylintis kunigaikštis Timotiejus, nelaukęs savo didžiosios kariuomenės vyrų atvykimo, išjojo su mažąja kariauna, Pskovo vyrais ir su Ivano Dorogomilovičiaus kariauna prieš juos. Ir padedamas Šventosios Trejybės ir gėriui ištikimo kunigaikščio Vsevolodo mal-

[88] Igumenas – vienuolyno viršininkas.

[89] Šv. Teodoras Stratilatas, kankinys, Romos imperijos kariuomenės dalinio Heraklėjos mieste viršininkas, nužudytas imperatoriaus Licinijaus įsakymu 319 m. vasario 8 d. Bažnyčios minimas vasario 8 d. Pasakojime apie Daumantą nurodoma birželio 8 d. šventė yra šio šventojo palaikų perkėlimo šventė.

[90] Šv. Paulius ir jo sesuo šv. Julijona – kankiniai, nužudyti imperatoriaus Aureliano (270–275 m.) įsakymu Ptolemaidos mieste.

dos, smogė jiems ant [upės] kranto prie šventųjų Petro ir Pauliaus [cerkvės]. Ir kilo nuožmios kirstynės, kokių prie Pskovo dar niekuomet nebuvo, ir sužeidė į galvą patį Viljandžio komtūrą, paėmę į nelaisvę [vokiečius, juos pasiuntė] didžiajam kunigaikščiui Andrejui, o likusieji, greitai metę savo ginklus, pasileido bėgti link kranto, vejami baimės, kurią kėlė Daumanto ir Pskovo vyrų narsumo grėsmė.

Šį kunigaikštį Dievas išskyrė ne tik narsumu, bet jis pasirodė Dievo mylėtojas, nes aplinkoje buvo malonus, puošė cerkves, mylėjo dvasininkus ir vargšus, tinkamai šventė visas šventes, maitindavo dvasininkus, vargšus ir vienuolius, duodavo išmaldą našlaičiams ir našlėms. Kaip pranašas Izaijas byloja: „Šalies kunigaikštis malonus, Dievą mylintis, svetingas, romus, nuolankus, pagal Dievo atvaizdą; pasaulio Dievas ne [tik] angelus myli, bet ir žmonėms dosnus ir rodo pasauliui savo gailestingumą“[91].

Ir išgarsėjo mūsų kunigaikščių vardas visose šalyse, ir buvo jų vardas grėsmingas kare, ir buvo kunigaikščiai kunigaikščiais, o karvedžiai – karvedžiais; pulkų priešaky jų balsas buvo grėsmingas kaip gaudžiančio trimito ir jie nugalėdavo, o ne pralaimėdavo, kaip Akritas vien savo jėgos tvirtumu nugalintis pulkus. Taip ir didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo sūnus kunigaikštis Dmitrijus su savo bajorais ir Naugardo vyrais, ir su savo žentu Daumantu ir su jo Pskovo vyrais nugalėdavo pagoniškas šalis: vokiečius ir lietuvius, estus ir karelus. Ar ne dėl vieno Ezekijaus[92] išgelbėta buvo Jeruzalė nuo Asirijos valdovo Sanheribo pavergimo? Taip ir didysis kunigaikštis Aleksandras ir jo sūnus Dmitrijus ir jojo žentas Daumantas išgelbėjo Naugardą ir Pskovą nuo pagonių vokiečių puolimo.

Paskui, trumpai pabuvęs sveikas, gėriui ištikimas kunigaikštis Timotiejus pradėjo sirgti ir nuo tos ligos gegužės mėnesio 20 dieną, kai minimas šventasis Falelėjus[93], pasimirė Dievuje, [pelnydamas] amžiną gyvenimą. Ir palydėjo jį visi susirinkę, igumenai ir vienuoliai, ir visa žmonių daugybė verkė dėl jo, ir palaidojo jį Šventosios Trejybės [cerkvėje] šlovindami ir su šventomis giesmėmis. Tuo metu Pskovo vyrus ir moteris ir mažus vaikus apėmė didelis gailesys dėl gėriui ištikimo kunigaikščio Timotiejaus.

6. Iš Simeonovo metraščio

Versta iš: PSRL-18, p. 81.
Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas.

1285 m. Lietuviai siaubė Tverės vyskupo [Simeono] valsčius, Olešnią[94] ir kitus. Susirinkę tveriečiai, maskviečiai, volokiečiai, toržokiečiai, dmitroviečiai, zubcoviečiai, rževiečiai žygiavo, kovėsi su lietuviais miške

[91] Izaijo knygoje mums nepavyko rasti šios citatos, todėl jos vertimas laisvas. [92] Ezekijas, Judėjos karalius. [93] Šv. Falelėjus, kankinys, nužudytas dėl tikėjimo Egėjų mieste 284 m. Bažnyčios prisimenamas gegužės 20 d. Ta pati diena tapo ir šv. Timotiejaus (Daumanto) bažnytinio minėjimo diena.

[94] Pirmasis Tverės vyskupas Simeonas (†1289) buvo kilęs iš Polocko kunigaikščių giminės. Rusijos Stačiatikių Bažnyčios paskelbtas šventuoju.

Viešpaties atsimainymo dienos išvakarėse[95]. Ir Dievas padėjo krikščionims, – nukovė Lietuvos didįjį kunigaikštį Daumantą, o kitus paėmė į nelaisvę, o kitus iššudė ir visus belaisvius atėmė, o kiti [lietuviai] išsibėgiojo.

IŠ LENKŲ METRAŠČIŲ (ANALŲ)

7. Apie lietuvių dalyvavimą Mazovijos kunigaikščio Konrado žygiuose prieš Krokuvos kunigaikštystę

Versta iš: Didlenkių kronika, p. 83, 91. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Kaip Konradas[96] vedė prieš brolėnus pagonių gentis

Todėl Konradas, siekdamas brolėno valdų ir manydamas, kad pralaimėjimas jam daro gėdą, į siaubiamuosius žygius prieš savo brolėno Sandomiero žemes dažnai vesdavosi už pinigus nusamdytus jotvingius, sūduvius, prūsus, lietuvius, žemaičius, kurie slapčia įsiveržę į žemes, apiplėšdavo jas iki paskutinio siūlo. Taip pat jie nusiaubė vyskupo Kielcų miestelį[97] ir daug aplinkinių kaimų. Krokuviškiai ir sandomieriškiai jam narsiausiai priešindavosi, daug kartų sutriuškindami jo pagonių ir krikščionių kariauną, kaip pasakojama metraščiuose. Šio Konrado laikais pagonys, kaip minėta, jo pašaukti, pradėjo siaubti Lenkijos karalystę. Mat minėtas Konradas, savo žmonos pamokytas, turėjo sukaupęs didelį iždą, kurį dosniausiai švaistė savo pagalbininkams pagonims [apmokėti].

Apie mūšį prie Zaryšyno[98]

Minėtas Mazovijos kunigaikštis Konradas, apmaudaudamas, kad kažkada brolėno buvo nugalėtas prie Suchodolo[99], ir nenorėdamas neatkeršijęs iškęsti tokios gėdos, nutarė veikiau dar labiau sutepdamas sažinę užgauti Dievą nei atsisakyti kerštо ir sutelkęs daug lietuvių įsiveržė į savo brolėno žemę, ją plėšdamas. Boleslovas prie Zaryšyno užkirto jam kelią ir jie stojo į didelį mūšį. Boleslovas, o varge!, pralaimėjo, ir lietuviai ir mazoviečiai nukovė labai daug sandomieriškių ir krokuviškių, daug paėmė į nelaisvę.

Versta iš: Krokuvos pranciškonų metraštis, p. 49. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1243 Viešpaties metais Konradas, Kazimiero sūnus, su mazoviečiais įsiveržė į Krokuvos žemę. Boleslovas, prie Suchodolo užkirtęs jam kelią, stojo į mūšį ir daugelį paklojęs išvijo savo dėdę Konradą iš [savo] žemės. Pastarasis, negalėdamas pakelti gėdos, po trejų metų atsivedė į brolėno žemę nesuskaičiuojamą daugybę lietuvių, kurie prie Zaryšyno stojo į mūšį ir privertę Boleslovą bėgti nukovė daug bajorų.

[95] Rugpjūčio 5 d. [96] Mazovijos kunigaikštis Konradas I (Konrad I Mazowiecki) (1187/88–1247).
[97] 1244 m. [98] 1246 m. Nežinoma vietovė *Zaryszowo*; spėjama – *Jaroszyn* (žr.: G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków polsko-litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, t. 1: *Trudne początki*, Poznań, 1998, s. 37). [99] 1245 m. gegužės 25 d.

Versta iš: Mažosios Lenkijos metraštis, p. 168–169. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1246. Lietuviai, pasiekę Zaryšyną, stojo į mūšį su Boleslovu ir, jį nugalėję, nukovė daug kareivių.

Versta iš: Traskos metraštis, p. 838. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1246 m. Lietuviai, pasiekę Zaryšyną, susikovė su Boleslovu ir, jį nugalėję, nukovė daug karių.

Versta iš: Sendzivojaus metraštis, p. 877. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1246 m. Lietuviai prie Zaryšyno stojo į mūšį, nugalėjo ir nukovė daug karių.

8. Apie Mindaugo krikštą ir karūnavimą

Versta iš: Krokuvos dominikonų (Krasinskių) metraštis, p. 132. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1252 Viešpaties metais Mindaugas, galingiausias lietuvių kunigaikštis, priima krikščionių tikėjimą ir siunčia [pasiuntinius] pas Inocentą Ketvirtąjį dėl karūnos ir ja karūnuojamas.

9. Apie Lietuvos vyskupo Vito įšventinimą ir jo dalyvavimą šv. Stanislovo palaikų perkėlimo iškilmėse

Versta iš: Didžiosios Lenkijos metraščiai, p. 33–34. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Tais pačiais [1253] metais brolis Vitas iš Dominikonų ordino buvo paskirtas pirmuoju

19. Mazovijos kunigaikščio Konrado I antspaudo kopija

Lietuvos vyskupu ir ten pat, Kozluve, kartu su [vyskupu] Petru buvo įšventintas [į vyskupus].

Taip pat tais pačiais [1254] metais, VIII dieną prieš gegužės idas, Viešpaties popiežiaus Inocento pontifikato metu, garbingai buvo kanonizuotas šlovingiausiasis kankinys Stanislovas, buvęs Krokuvos vyskupas. Dalyvavo šie kilmingieji tėvai: <...> Vitas iš Dominikonų ordino, pirmasis Lietuvos vyskupas <...>.

Versta iš: Didlenkių kronika, p. 101. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Apie šv. Stanislovo palaikų perkėlimą

Minėtais [1254] metais, VIII dieną prieš gegužės idas[100], Krokuvos bažnyčioje iškilmingai buvo paskelbtas šv. Stanislovo kanki-

[100] Gegužės 8 dieną.

nio kanonizavimas. <...> Jame dalyvavo garbingieji tėvai: <...> Vitas iš Dominikonų ordino, pirmasis Lietuvos vyskupas <...>.

Versta iš: Krokuvos vyskupų katalogai, p. 63. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[1253 metai] Į palaimintojo Stanislovo, vyriausiojo Lenkijos kankinio, Krokuvos vyskupo, palaikų perkėlimą susirinko šie aukštieji dvasininkai ir kunigaikščiai: <...> Vitas, Lietuvos vyskupas <...>.

10. Apie Mindaugo atsimetimą nuo krikščionybės ir prūsų sukilimą

Versta iš: Didlenkių kronika, p. 114. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Kaip Prūsijos [*sic!*] karalius Mindaugas metė krikščionių tikėjimą

Tais pačiais [1260] metais apkrikštyti prūsai su savo karaliumi Mindaugu dėl daugelio sunkumų, kuriuos jiems darė kryžiuočiai, metė krikščionių tikėjimą, kurį buvo priėmę, ir su kai kuriais Kryžiuočių ordino broliais pasitraukė pas lietuvius, kuo tvirčiausiai palaikydami jų pusę.

11. Apie mūšį prie Pakarvių

Versta iš: Didlenkių kronika, p. 115. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Apie tai, kaip krikščionys siaubė pagonių žemę

Todėl 1261 Viešpaties metais, trečią savaitę po Apreiškimo[101], susirinkę daug vokiečių, lenkų ir kitų tikinčiųjų tautų krikščionių įsiveržė į lietuvių[102] ir kitų pagonių žemes, trokšdami juos užpulti ir sunaikinti. Krikščionims pasklidus po pagonių žemę, pastarieji susibūrę staiga užpuolė kariuomenės likučius, saugojusius krikščionių gurguolę, ir daugelį jų nukovė. Ten pat ėmė laukti grįžtant [likusių] krikščionių, pasitikėdami savo jėgomis. Ir kai krikščionys, išgirdę kalbas apie saviškių išklojimą, skubiai grįžo prie gurguolės, susidūrė su didele pagonių kariuomene. Drąsiai juos sutikę, ėmė narsiai kautis. Ir nors nukovė daug pagonių, pastarieji sulig Dievo valia ir dėl krikščionių nuodėmių pasiekė pergalę ir privertė krikščionis bėgti.

12. Apie lietuvių žygį į Mazoviją

Versta iš: Krokuvos vyskupų katalogai, p. 98. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1262 metais Ujazduve[103] lietuvių išdavikiškai nužudomas Mazovijos kunigaikštis Siemovitas; tai padarė jo artimiausias raštininkas, vardu Gostekas, papirktas už pinigus; jo [t. y. Siemovito] sūnus Konradas paimamas į nelaisvę[104].

Versta iš: Krokuvos metraštis ir kalendorius, p. 89–90. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[1262 m.] Šv. Jono Krikštytojo vigiliją Ujazduve lietuviai nužudo Mazovijos kunigaikštį Siemovitą, o jo sūnų Konradą paima į nelaisvę.

[101] Po Trijų Karalių (sausio 6-oji). [102] Iš tikrųjų čia kalbama apie prūsus (žr. 49 E. Gudavičiaus komentarą leidinyje: Z. Ivinskis, *Lietuvos istorija: iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 425). [103] Dabar Varšuvos miesto rajonas (Lenkija). [104] Mazovijos kunigaikštis Konradas II.

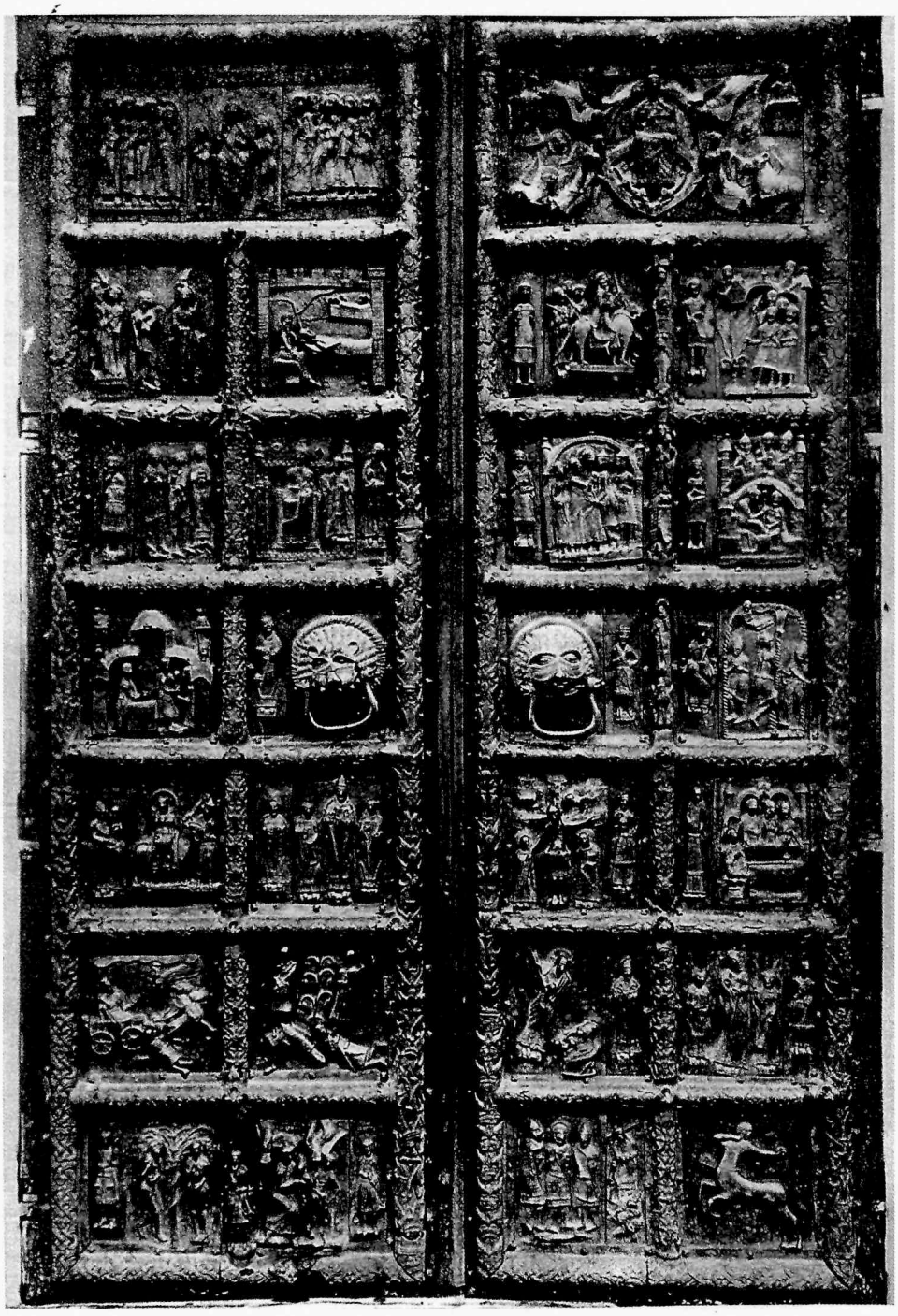

20. Žalvarinės Plocko katedros durys (XII a. vidurys). Manoma, kad dėl lietuvių puolimų Mazovijoje jos atsidūrė Šv. Sofijos sobore Naugarde (Rusija) ir čia vadinamos Sigtunos durimis (Сигтунские врата)

Versta iš: Didlenkių kronika, p. 115–117. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius. Pastaba: Čia yra du vieno 1262 m. Treniotos vadovaujamo žygio aprašymai[105].

Apie Plocko žemės nusiaubimą

Taip pat tais pačiais [1260] metais minėtas karalius Mindaugas, sutelkęs iki trisdešimties tūkstančių prūsų, lietuvių ir kitų pagonių karių, įsiveržė į Plocko žemę, kur primiausia [nusiaubė] Plocko miestą, paskui kalaviju ir ugnimi, imdamas grobį ir plėšdamas, žiauriai visiškai nusiaubė ir kitus Plocko žemės miestelius ir kaimus. Po to, įsiveržęs į Prūsiją, sugriovė miestų ir kaimų ir sunaikino kone visą Prūsijos žemę, savo krikštą priėmusių prūsų rankomis išklojęs daug Kristaus tikinčiųjų.

Apie Mazovijos kunigaikščio Siemovito nužudymą

1262 Viešpaties metais, birželio mėnesio 22 dieną, rusėnai su lietuviais, slapčia įsiveržę į Mazovijos Čersko žemę, ugnimi ir kalaviju visiškai ją nusiaubė. Paskui netikėtai užpuolę vieną kaimą, vardu Ujazduvas, aptiko Mazovijos kunigaikštį Siemovitą su sūnumi Konradu. Sučiupę nepagarbiai elgėsi su jais. O Švarnas, Rusios karaliaus Danieliaus seserėnas, minėtam sučiuptam kunigaikščiui Siemovitui savo ranka nukirto galvą, o jo sūnų Konradą išsivedė į nelaisvę.

Versta iš: Mažosios Lenkijos metraštis, p. 170–171. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1262 m. Lietuviai Ujazduve nužudo [ir sudegina] [Mazovijos] kunigaikštį Siemovitą; jo sūnus Konradas paimamas į nelaisvę.

Versta iš: Traskos metraštis, p. 839. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1262 m. Lietuviai Ujazduve nužudo ir sudegina Mazovijos kunigaikštį Siemovitą, o jo sūnų Konradą paima į nelaisvę.

Versta iš: Sendzivojaus metraštis, p. 878. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1262 m. Šv. Jono Krikštytojo vigiliją Ujazduve lietuviai nužudė Mazovijos kunigaikštį Siemovitą, o jo sūnų Konradą paėmė į nelaisvę.

13. Be vietos, 1285 m.

Iš Mazovijos ir Čersko kunigaikščio Konrado rašto dėl Rafalovo kaimo dovanojimo Plocko vyskupijai, kuriame užsimena ir apie savo nelaisvę Lietuvoje

Versta iš: NKDM, nr. 75. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Vardan mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus, amen. Mes, Konradas, Dievo malone Mazovijos ir Čersko kunigaikštis, visiems, kurie skaitys šį raštą, pareiškiame ir skelbiame, kad žiaurioji pagonių padermė, su Dievo leidimu pakilusi į kovą prieš krikščionis, ap-

[105] E. Gudavičius, Dėl lietuvių antpuolių Mozūrijoje XIII a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje, *Lietuva ir jos kaimynai: nuo normanų iki Napoleono: Prof. Broniaus Dundulio atminimui*, Vilnius, 2001, p. 82–94.

gailėtina mirtimi nužudė šviesaus atminimo gerbiamą poną mūsų tėvą, o mus paėmė į sunkią nelaisvę ir ilgą laiką surakintus laikydama reikalavo tokios didelės piniginės išpirkos, kokios visa mūsų kunigaikštystė nieku būdu nebūtų galėjusi surinkti, bet galop gailestingumo Tėvas ir visos paguodos Dievas, atminęs mūsų vargą, savo stebuklais be jokių pinigų išplėšė mus iš jų rankų ir grąžino mums buvusią laisvę. Už tai reikšdami deramą ir reikiamą padėką Tam, kuris išlaisvina supančiotus, norėdami įamžinti tokią geradarystę, dovanojome Plocko bažnyčios vyskupijai savo Rafalovo kaimą su tomis pačiomis laisvėmis, kuriomis naudojasi kai kurie minėtos vyskupijos kaimai, taip pat leisdami ten imti perkėlos mokestį su visomis kitomis rinkliavomis už važiavimą vandeniu ir žeme, kurios šiuo metu yra imamos ir galės būti imamos ateityje. <...>

14. Apie Lietuvos vyskupo Vito veiklą Didžiojoje Lenkijoje

Versta iš: Didžiosios Lenkijos metraščiai, p. 45–46. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1262 Viešpaties metais, Šv. Petro dieną, brolis Vitas iš Dominikonų ordino, buvęs Lietuvos vyskupas, pono Poznanės vyskupo Boguchvalo prašymu per sumą pašventino bažnyčios chorą, kuris buvo iš naujo įrengtas. <...>

1263 Viešpaties metais, XII dieną prieš gegužės kalendas, garbingasis tėvas brolis Vitas iš Dominikonų ordino, Lietuvos vyskupas, pašventino Glovnos bažnyčią Visų Šventųjų ir šv. Lauryno kankinio garbei <...>.

15. Apie Mindaugo nužudymą

Versta iš: Krokuvos vyskupų katalogai, p. 98. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[1263 m.] Lietuviai nužudo savo karalių Mindaugą.

1264 metais pasirodė kometa, kurią vieni vadina ugnine žvaigžde, kiti – liepsnojančiu debesimi, ir buvo matyti kone 80 dienų. Krito gyvuliai. Tautvilas ir Vaišelga, paties karaliaus Mindaugo sūnus, nužudo Lietuvos valdovą Treniotą, kuris buvo nužudęs Mindaugą. Galop Krokuvos kariuomenė karo žygyje nukauna jotvingių vadą Skomantą.

Versta iš: Krokuvos metraštis ir kalendorius, p. 90–91. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[1263 m.] <...> Lietuviai nužudo savo karalių Mindaugą.

[1264 m.] <...> Tautvilas ir karaliaus Mindaugo sūnus Vaišelga nužudo lietuvių valdovą Treniotą, kuris buvo nužudęs Mindaugą. Pagaliau Krokuvos kariuomenė mūšyje nukauna jotvingių vadą Skomantą.

Versta iš: Krokuvos dominikonų (Krasinskių) metraštis, p. 133. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1264 Viešpaties metais Lietuvos karalių Mindaugą su sūnumis klasta nužudo jo seserėnas Treniota. Karaliaus Mindaugo sūnus Vaišelga, būdamas vienuolis Rusioje, palikęs vienuolyną, keršydamas už tėvo mirtį, nužudo karaliaus žudiką Treniotą ir kitus kunigaikščius.

Versta iš: Sendzivojaus metraštis, p. 878. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1263 m. Lenkai [*sic!*] nužudė lietuvių karalių Mindaugą.

16. Po Mindaugo mirties

Versta iš: Traskos metraštis, p. 840. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1267 m. Rusios karaliaus Danieliaus sūnus kunigaikštis Leonas nužudė lietuvių kunigaikščio Mindaugo sūnų Vaišelgą.

Versta iš: Sendzivojaus metraštis, p. 878. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

1266 m. Lenkai nugalėjo rusėnų kunigaikščius ir buvo nužudytas lietuvių kunigaikštis Treniota.

1267 m. <...> Tais pačiais metais krokuviškiai kariai nukovė jotvingių kunigaikštį Skomantą.

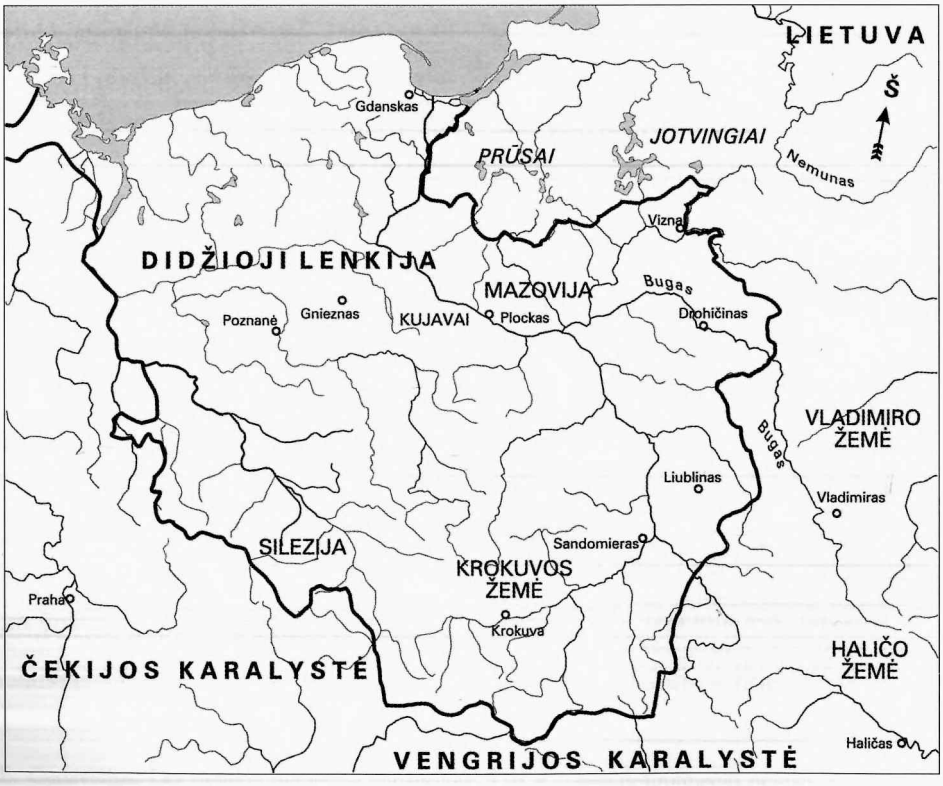

3 žemėlapis. Lenkijos žemės XII a. pabaigoje

IŠ HERMANO VARTBERGĖS

16. Iš Hermano Vartbergės kronikos (XIV a. antroji pusė)

Versta iš: SRP-2, p. 9–178. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius (pateikiamos tik su Mindaugu susijusios pataisytos vertimo vietos).
Skelbta: Jurginis, p. 153–208.

(p. 33–34) [Apie 1236 m. Saulės mūšį]
<...> Paskui minėtas magistras Folkvinas po daugelio šaunių ir sėkmingų mūšių prieš pagonis surengė karo žygį į pagonių lietuvių žemę (dalyvavo Haseldorfo ponas ir Dannenbergo grafas) ir Šv. Mauricijaus ir jo bendražygių kankinių dieną[106] prie Saulės žemės lietuvių buvo nukautas su 50 brolių ir daug krikščionių. Nužudžius poną vyskupą Engelbertą, taip pat Kuršo bažnyčios kunigus ir visus tikinčiuosius, kuršiai vėl grįžo į pagonybę. <...>
(p. 36) [Apie Kuršo vyskupo Engelberto nužudymą 1236 m.]
<...> Kai lietuviai nužudė poną Engelbertą, Kuršo vyskupą, ir jo kunigus, [popiežiaus] legatas, Modenos vyskupas Vilhelmas Kuršo vyskupu pakėlė minėtą brolį Henriką iš Žiemgalos. <...>
(p. 38)
<...> 1250 metais magistras buvo brolis Andrius Štirietis. Jo [vadovavimo] metu lietuvių karalius Mindaugas ir jo žmona Morta priėmė krikštą ir popiežiaus pono Inocento IV buvo vainikuotas Lietuvos karaliaus karūna. <...>
(p. 40–43)
<...> 1257 metais Livonijos magistras buvo brolis Burchardas Hornhausenas. Jis pirmiausia pastatė Dobelės ir Karšuvos pilis. Taip pat suteikė kai kurių teisių Klaipėdos miestiečiams; jas vėliau patvirtino ponas Henrikas, Kuršo vyskupas. Taip pat ten pat [Klaipėdoje] buvo padėti Šv. Jono bažnyčios pamatai. <...>
1260 metais, Šv. Margaritos dieną[107], [Burchardas Hornhausenas] su 200 brolių prie Durbės krito nuo persekiojančių lietuvių, kuršiai antrą kartą grįžo į pagonybę. Tame pačiame mūšyje taip pat buvo nukautas Ordino maršalas ir daug piligrimų, o Vartajų pilyje išdavikiškai kankinių mirtimi krito aštuoni broliai. Po mūšio vicemagistro pareigas ėjo kažkoks Jurgis.
Kitais metais, Šv. Blažiejaus dieną[108], įvyko mūšis su lietuviais prie Lielvardės.
1261 metais magistras buvo brolis Verneris. Jo [valdymo] metu lietuvių karalius Mindaugas metė tikėjimą. <...> Paskui minėtas karalius iš savo karalystės išvarė visus [Ordino] brolius ir visus krikščionis. O magistras su savo pagalbininkais sugriovė Kurše dvi pilis, būtent Kretingą ir Įpiltį, iki žemės

[106] Rugsėjo 22 d. [107] Liepos 13 d. [108] 1261 m. vasario 3 d.

sudeginęs tvirtoves, abiejų lyčių žmones ir visa, ką rado <...>.

(p. 44–45)

1263 metais magistras buvo brolis Konradas iš Manderno <...>. Jo [valdymo] metu kažkoks kilmingas lietuvis, siekęs užimti valdžią, nužudė lietuvių karalių Mindaugą. O karaliaus sūnus, būdamas rusėnas[109], išgirdęs apie tėvo nužudymą, grįžo į Lietuvą atkeršyti už jo nužudymą. Visus į nelaisvę paimtus krikščionis, kuriuos rado karalystėje, maloningai išsiuntė magistrui Rygos link. [110]Po to, lietuvių prispirtas ir su jais susimokęs, tais pačiais metais nukreipė pajėgas Vikos ir Piarnu link ir Grabnyčių dieną nusiaubė jų žemes[110]. Aštuntą minėtos šventės dieną buvo kautasi prieš juos prie Daugavgryvos[111].

Jo [valdymo] metu Kurše iki žemės buvo sugriauta ir sudeginta Griežės pilis, o gyvuliai ir visas turtas paimtas.

21. Cėsio pilis – Livonijos ordino magistro rezidencija; pilies liekanos iš pietvakarių pusės

[109] Vaišelga, stačiatikis vienuolis.

[110-110] Vasario 2 d. Čia Vaišelgai anachroniškai priskiriami Treniotos 1263 m. sausį vadovauto žygio į Livoniją nuopelnai.

[111] Vasario 9 d. Čia aprašomas aukščiau minėto Treniotos žygio svarbiausias rezultatas – lietuvių pergalė prie Daugavgryvos.

IV. PO MINDAUGO

KOVA DĖL LIETUVOS SOSTO

1. Lietuva, 1260 m. birželio vidurys

Karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl pastarojo nuosavybės teisių į Lietuvos karalystę garantavimo, jei mirtų be įpėdinių

Versta iš: PUB-2, Nr. 106. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: falsifikuotas dokumentas.

Mindaugas, Dievo malone Lietuvos karalius, visiems Kristaus tikintiesiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia sveikinimą Jėzaus Kristaus vardu. Nors iš Dievo įkvėpimo malonės mūsų mylimų Kristuje Vokiečių ordino Livonijoje magistro ir brolių patarimu iš pagonių tamsybių buvome pašaukti į Jėzaus Kristaus Bažnyčios šviesą ir atgimėme per krikšto vandens malonę, taip pat švenčiausiasis tėvas ir mūsų viešpats popiežius Inocentas Ketvirtasis, minėto magistro ir brolių prašymu ir naudinga parama, mūsų asmenį, mūsų karalystę ir visas mūsų valdas atiduodamas Apaštalų Sosto priklausomybėn, savo valdžios galia liepė mus karūnuoti visos Lietuvos ir visų žemių, kurias su Dievo šlovės parama jau išplėšėme iš pagonių rankų arba pajėgsime išplėšti ateityje, karaliumi, bet [dar] prieš mūsų atsivertimą, taip pat po jo tiek mes [patys], tiek visa mūsų Lietuvos karalystė kai kurių Kristaus tikėjimo priešų ir atsimetėlių buvo taip supurtyta ir sudrebinta, kad jei ne minėto magistro ir brolių geranoriškas patarimas ir didelė parama, visa mūsų karalystė kartu su tikėjimu būtų žlugusi. Todėl mes, įvertindami minėto magistro ir brolių darbus, išlaidas ir gerą valią, kurią parodė iškeldami mūsų asmenį, mūsų karalystę, negana to, veikiau Kristaus tikėjimą, savo įpėdinių ir savo baronų patarimu, gera valia ir pritarimu visą savo Lietuvos karalystę ir visas jai gretimas žemes, kad ir kaip vadintųsi, išskyrus tas, kurias vyskupavimo teise minėtoje savo karalystėje paskyrėme ponui Lietuvos vyskupui, davėme, suteikėme ir dovanojome minėtam Vokiečių ordino Livonijoje magistrui ir broliams ir šiuo raštu dovanojame kaip tikrą jų vienuolijos teisę ir nuosavybę, su sąlyga, kad mums

22. Polocko kunigaikštis Girdenis persekioja Daumantą su polockiečių kariais: XVI a. miniatiūra

mirus be teisėtų paveldėtojų nuo šiol ir nuo tada jiems atitenka visos Lietuvos karalystės nuosavybės ir valdymo teisė. Šiuo valdymo teisės perleidimo reikalu savo dvare surengėme minėtų brolių suvažiavimą, ir nors anksčiau minėtiems broliams suteikėme įvairių atskirų dovanojimų, kaip yra užrašyta ta proga sudarytuose raštuose, pareiškiame, kad šis mūsų dievotas ir apdairus dovanojimas minėtam magistrui ir broliams ir jų įpėdiniams, kaip savo pagrindiniams pagalbininkams, yra kitų ankstesnių dovanojimų pilnas ir galutinis variantas. Šio dalyko amžinam atminimui, idant minėtas mūsų dovanojimas įgytų galiojimo patvarumą, šiuo reikalu liepėme surašyti šį raštą ir patvirtinti jį savo antspaudu. Šio dovanojimo liudininkai yra: garbingasis ponas Kulmo vyskupas ir minėtų brolių magistras Andrius ir jo broliai, Lengvenis, mūsų seserėnas, Lygeikis, Skabys, Bunys, mūsų baronai ir giminaičiai, Parbus iš Neries [žemės], Girdenis iš Nalšios, Vegys, Vesgelis ir Parbus jaunesnysis, iš dominikonų – brolis Sindramas, iš pranciškonų – brolis Adolfas ir jų konfratrai ir daug kitų patikimų asmenų, kurie visi drauge dalyvavo minėtam magistrui ir broliams ir jų įpėdiniams duodant šį mūsų apdairų dovanojimą ir kurie šiuo reikalu buvo sukviesti, kad paliudytų aukščiau išdėstytus dalykus. Duota Lietuvoje, mūsų dvare, 1260 Viešpaties metais, birželio mėnesio viduryje.

2. *Orvietas, 1263 m. gruodžio 31 d. Popiežiaus Urbono IV raštas Krokuvos vyskupui Prandotai dėl lietuvių ir kitų pagonių krikšto*

Versta iš: PUB-2, Nr. 212, Bull., Nr. 749.
Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Garbingajam broliui (..), Krokuvos vyskupui. Iš mums pateikto mylimojo sūnaus, kilmingojo vyro (..), Krokuvos kunigaikščio, prašymo matyti, kad lietuviai ir kai kurie kiti tų kraštų pagonys, dažnai puldinėjantys Krokuvos miestą ir vyskupystę, trokšta susivienyti krikščionių tikėjime, todėl mes, visomis jėgomis trokštantys, kad būtų plečiamas Dievo garbinimas, kaip ir esame įpareigoti mums pavestos tarnystės, Viešpatyje girdami šį jų ketinimą, pritarę minėto kunigaikščio prašymams, duodame tau nurodymą, idant pats arba per kitus vienuolius, kurie tau atrodys tam tinkami, išganingai skelbtum minėtiems pagonims Dievo žodį, kad – neduokdie – neatrodytų kaip avys, paliktos be piemens, ir mūsų valdžios galia teiktum krikšto ir kitus bažnytinius sakramentus, taip pat lieptumei tuose kraštuose steigti bažnyčias minėtų atvirtėlių reikmėms. Tam prieštaraujantys kokie nors pačių vienuolijų [vidaus] nurodymai ir nutarimai, galintys trukdyti ar vilkinti minėtą reikalo eigą, tenebūna kliūtis <...>. Duota Orviete, II dieną prieš sausio kalendas, trečiais mūsų pontifikato metais.

3. *Orvietas, 1264 m. birželio 4 d. Popiežiaus Urbono IV raštas Čekijos karaliui Pšemislui Otokarui II dėl kryžiaus žygio prieš rusėnus bei lietuvius ir užimsimų žemių atidavimo jo nuosavybėn*

Versta iš: CDERB-5, Nr. 413. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Brangiausiajam Kristuje sūnui (..), šviesiajam Čekijos karaliui. <...> Gavome žinių, kad atsimetėliai rusėnai, taip pat lietuviai ir kitos aplinkinės gentys, kurios negarbina Dievo, o piktžodžiauja prieš jo vardą, kartu su savo bendrininkais totoriais, su kuriais yra sudarę pragaištingą sąjungą, rengia dažnus žygius į Lenkiją, ir niekas jiems nesipriešina. Jie net mėgina sunaikinti tai, kas Prūsijoje buvo įgyta mylimų sūnų, Švč. Marijos Vokiečių ordino brolių, dėka su Apaštalų Sosto ir Kristaus tikinčiųjų parama, išliejus daug kraujo, ketindami visiškai išrauti iš ten krikščionių tikėjimą. Todėl uoliai prašome ir raginame [tavo] karališkąją šviesybę, žadėdami nuodėmių atleidimą, imtis ginti bei plėsti minėtą tikėjimą ir veikliai patraukti į žygį prieš atsimetėlius ir kitas minėtas gentis. O mes Apaštalų valdžios galia leidžiame tau per amžius pasilikti savo paties ir savo paveldėtojų nuosavybėje visas tas rusėnų ir lietuvių žemes, kurias su Dievo parama pajėgsi atversti į krikščionių tikėjimą ar užkariauti, įkurdinęs jose ištikimus krikščionis, su sąlyga, jei jos teisėtai nepriklauso minėtiems broliams ar kokiems nors kitiems katalikams. <...>

4. *Ryga, 1264 m. gruodžio 28 d. Taikos sutartis tarp Polocko kunigaikščio Girdenio ir Livonijos*

Versta iš: *Полоцкие грамоты XIII – начала XVI вв.*, сост. А. Л. Хорошкевич, Москва, 1977, с. 35–36. Iš senosios rusų kalbos vertė D. Baronas. Pastaba: Sutartyje apibūdinami politiniai santykiai su Livonija, kurie susiklostė valdžią Lietuvoje paėmus Vaišelgai: kunigaikštis Girdenis – jo vietininkas Polocke.

Kunigaikštis Girdenis lenkiasi visiems tiems, kurie mato šį raštą, tiems žmonėms, kurie dabar gyvena, ir tiems, kurie vėliau ateis, tebūnie žinoma, kaip sudarėme taiką tarp magistro[1] bei Rygos tarėjų ir polockiečių bei vitebskiečių, taip, kaip rašte parašyta, jie su visa savo žeme turi atsisakyti savo teisių į Latgalos žemę ir nesigviešti tos žemės, kurią kunigaikštis Konstantinas[2] savo antspauduotu raštu davė magistrui ir jo broliams, ir daugiau nereikšti jokių teisių į ją. Be to, [kadangi] dėl nesantaikos metu įvykusios žalos abi pusės turi atsisakyti savo [ginčijamų] teisių, magistras ir jo broliai turi atsisakyti ir nereikšti jokių teisių į Rusios žemę, vadinamą Polocko [žeme].

Be to, vokiečių pirkliams leidžiama laisvai atvykti į Polocko [žemę] prekiauti, pirkti ir parduoti. Taip pat polockiečiams ir vitebs-

[1] Konradas Mandernas, Livonijos ordino magistras 1263/64–1267 m.

[2] Polocko (?) k., perleidęs dalį Latgalos žemių Vokiečių ordinui; dovanojimus patvirtino popiežiai Inocentas IV (1254 05 23) ir Urbonas IV (1264 08 20). Žr.: *Русско-Ливонские акты*, собранные К. Е. Напьерским, Санкт-Петербург, 1869, № 8 (с. 6) ir № 24 (с. 11).

kiečiams [leidžiama] laisvai svečiuotis Rygoje ir Gotlando pakrantėje.

Jeigu kas nors bus kam nors skolingas, teisti tame mieste, kur gyvena tas žmogus [atsakovas]; kitur jo į teismą netraukti; kurioje srityje žmogus teisis, ten teduoda priesaiką arba [pripažįstama] jo kaltė.

Tetveria sena kunigaikščio Girdenio taika, [3–]kunigaikščio tų, kurie bus po jo.

[Rusai] atsiėmė savo ieškinius dėl melagingų kaltinimų dalyvavus pjautynėse (?) ir dėl [melagingų kaltinimų pretendavus] Latgalos žemės.[–3] Magistras ir jo broliai atsiėmė savo ieškinius ir visas teises į tai, kas vadinama Polocko žeme.

Šis raštas parašytas Rygoje, po Dievo gimimo 1264 m., trys dienos po Dievo gimimo [šventės].

5. *Praha, 1267 m. rugsėjo 19 d.*

Pšemislo Otokaro II raštas Vokiečių ordinui dėl tarpusavio pagalbos suteikimo malšinant sukilusius prūsus ir užimant Lietuvos žemes

Versta iš: CDERB-5, Nr. 514. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Mes, Otokaras, Dievo malone Čekijos karalius, Austrijos ir Štirijos kunigaikštis, Moravijos markgrafas, visiems, kurie skaitys šį raštą, siunčiame sveikinimą per amžius. Visų dalykų Davėjo dosnumu papuošti karališkos aukštybės šlove ir išsiskirdami turtų bei jėgų galia, iš karšto troškimo plėsti krikščionybės vardą ir garbinimą triuškinant ir naikinant pagonis, kurie spendžia pinkles krikščionių tikėjimui, idant būtų pažabota minėtų pagonių savivalė, siekdami įgyti amžinąją palaimą, kaip gynybinis mūras aukojamės patys, aukojame savo žmones ir savo turtus pulti ir užimti minėtų pagonių žemes ir diegti jose Dievo vardo garbinimą, bet taip, kad Vokiečių ordino broliams tose Prūsijos žemėse, kurias minėti broliai užėmė ir kurias jau valdo, arba tose atsimetėlių žemėse, kurias minėti broliai kadaise buvo pajungę, t. y. Kulme, Liubavoje, *Soysim*, Pamedėje, *Pazluch*, *Landesen*, Semboje, Pagudėje, Varmėje, Notangoje ir Bartoje su jų apskritimis ir priklausiniais, dėl minėtų žemių nuosavybės ar priklausomybės iš mūsų ar mūsų įpėdinių pusės dabar ar ateityje nebus padaryta jokios žalos. Pareiškiame, kad mes ir mūsų įpėdiniai pripažįstame ir gerbiame minėtų brolių anksčiau turėtą pilną teisę į tų žemių nuosavybę, valdymą ir įgijimą. Ir šiuo raštu duodame pažadą, kad jau minėtoms atsimetėlių žemėms atgauti minėtiems broliams pagal savo jėgas padėsime, teikdami pagalbą, patarimus ir rodydami palankumą. Savo ruožtu minėti broliai pagal savo jėgas padės mums įgyti ir užimti Galindą, Jotuvą ir Lietuvą bei kitų Kristaus kryžiaus priešų kraštus, kad tose žemėse būtų diegiamas krikščionių tikėjimas ir jos būtų įjungtos į mūsų karališkas valdas, kaip tai išsamiau išdėstyta šiuo reikalu surašytuose ir mums perduotuose raštuose[4]. <...>

[3–3] Šis sutarties fragmentas nesuprantamas, vertimas apytikslis. [4] Šie raštai neišliko.

6. Viterbas, 1268 m. sausio 20 d. Popiežiaus Klemenso IV raštas Čekijos karaliui Pšemislui Otokarui II dėl Lietuvos karalystės atkūrimo ir naujojo karaliaus vainikavimo, nepažeidžiant Vokiečių ordino teisių ir interesų

Versta iš: CDERB-5, Nr. 538. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Lietuviškas vertimas: Popiežių bulės, Nr. 143.

Klemensas vyskupas, Dievo tarnų tarnas, brangiausiajam Kristuje sūnui (..), šviesiajam Čekijos karaliui, siunčia sveikinimą ir apaštališką palaiminimą. Motina Bažnyčia džiūgauja dėl tavo aukštybės kilnumo, kol uoliais ir dievotais darbais stengiesi gerinti tikinčiųjų padėtį ir prisidėti prie krikščionių tikėjimo plėtimo. Todėl Apaštalų Sostas, deramai tai įvertindamas, savo raštu kadaise, kaip kalbama, leido tau laisvai ir teisėtai pasilikti savo rankose tas žemes, kurias išplėši iš lietuvių ir kitų pagonių, jei tik jie, kaip buvo kalbama, pragaištingai šusivienytų su totoriais ar kitais Kristaus vardo priešais, išskyrus tas žemes, kurios buvo mylimųjų sūnų (..), Švč. Marijos Vokiečių ordino magistro, ir brolių ar kitų krikščionių nuosavybė. Todėl turėdami galvoje, kad tu, kaip teigi, su išganingojo kryžiaus ženklu ketini netrukus su Dievo maloningumu, ištiesęs savo galybės dešiniąją, patraukti prieš tuos pagonis ir žemių, kurios liko minėtiems pagonims, pasienyje pagaliau sutelkti didelę riterių kariuomenę, idant tenykščiai pagonys bent niokojimo negandomis būtų atvesti į Viešpaties gardą, mes, daugsyk pavesdami Viešpatyje tavo uolų atsidavimą, kuriuo, kaip žinia, degi, norėdamas plėsti tikrojo tikėjimo garbinimą, bei pagirtiną tavo dievotą ketinimą šiuo reikalu, ir ketindami rodyti tau didesnio palankumo malonę, pritarę tavo, kaip karaliaus, prašymams, su savo brolių patarimu šio rašto galia leidžiame tau: jei pavyks tau Dievo valia išplėšti iš priešų rankų Lietuvos žemę, kurioje minėto Sosto valdžios galia buvo įkurta karalystė, valdoma šviesaus atminimo Mindaugo, kuris priėmęs krikšto sakramentą, Apaštalų Sosto valdžios galia buvo karūnuotas karaliumi, galop kažkokių pragaišties sūnų buvo žiauriai nužudytas, kaip pirma, laisvai pastatyti joje karaliaus valdžios sostą ir paskirti jai vadovauti tikėjimą priėmusį asmenį, paklusnų Romos Bažnyčiai, kaip tau atrodys yra geriau tikinčiųjų labui ir katalikų tikėjimo plėtrai. Tačiau tai neturi padaryti kokios nors skriaudos Švč. Marijos Vokiečių ordino minėtam magistrui ir broliams jų žemių, valdų ir teisių atžvilgiu, nesvarbu ar tos žemės būtų jų pačių, ar net kurių nors pagonių valdomos. <...> Duota Viterbe, XIII dieną prieš vasario kalendas, trečiais mūsų pontifikato metais.

7. Viterbas, 1268 sausio 20–26 d. Popiežiaus Klemenso IV raštai Čekijos karaliui Pšemislui Otokarui II ir Olomouco vyskupui

Versta iš: CDERB-5, Nr. 539–541.
Lietuviškas vertimas: Popiežių bulės, Nr. 142, 144, 145.
Pastaba: Šiuos dokumentus aptarė E. Gudavičius, žr.: Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 152–153.

8. Be vietos, 1257 m. rugsėjo 29 d.

Iš Lietuvos vyskupo Vito rašto dėl 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimo Glatzo pranciškonų koplyčios piligrimams

Versta iš: A. Mosbach, *Wiadomości do dziejów polskich z archiwum prowincji śląskiej*, Ostrów, 1860, s. 22. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Brolis Vitas iš Dominikonų ordino, Dievo malone buvęs Lietuvos vyskupas, visiems Kristaus tikintiesiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia amžiną sveikinimą Viešpatyje <...> Todėl trokšdami, kad pranciškonų koplyčia Glatze, kurią mes pašventinome, būtų lankoma tikintis deramų malonių, pono popiežiaus Aleksandro Ketvirtojo valdžios galia maloningai suteikiame 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimą visiems Kristaus tikintiesiems, atliekantiems tikrą atgailą ir išpažintį, kurie į ją atvyks melstis <...>.

9. Be vietos, 1257 m., be mėnesio ir dienos

Iš Lietuvos vyskupo Vito rašto dėl 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimo Olomouco dominikonų bažnyčios piligrimams

Versta iš: CDERB-5, Nr. 142. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Brolis Vitas iš Dominikonų ordino, Dievo malone buvęs Lietuvos vyskupas, visiems Kristaus tikintiesiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia amžiną sveikinimą Viešpatyje <...> Todėl trokšdami, kad dominikonų bažnyčia Olomouce būtų lankoma tikintis deramų malonių, pono popiežiaus Aleksandro Ketvirtojo valdžios galia maloningai suteikiame 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimą visiems Kristaus tikintiesiems, atliekantiems tikrą atgailą ir išpažintį, kurie į ją atvyks melstis <...>.

10. Be vietos, 1259 m., be mėnesio ir dienos

Iš Lietuvos vyskupo Vito rašto dėl 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimo Brno dominikonų bažnyčios piligrimams

Versta iš: CDERB-5, Nr. 207. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Brolis Vitas, Dievo malone buvęs Lietuvos vyskupas, visiems Kristaus tikintiesiems, kurie pažvelgs į šį raštą, siunčia amžiną sveikinimą Viešpatyje. Trokšdami, kad Dominikonų ordino bažnyčia Brno <...> būtų lankoma tikintis deramų malonių, pono popiežiaus Aleksandro Ketvirtojo mums suteikta valdžios galia maloningai suteikiame 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimą visiems tikriems atgailautojams ir atliekantiems išpažintį, kurie <...> atvyks į ją melstis.

11. Bloomkampas (Wittew(i)erumas), 1259 m. rugsėjo 7–8 d.

Žinutė apie Lietuvos vyskupą Kristijoną

Versta iš: MGH, t. 23, p. 547. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Tais pačiais [1259] metais, Švč. Mergelės gimimo išvakarėse [09 07], dalyvaujant ponui Vilhelmui, Miunsterio vyskupui elektui,

ponas Kristijonas, Lietuvos vyskupas, pašventino Bloomkampo bažnyčią, didįjį altorių ir Šv. Vito altorių, kuris yra bažnyčios centre. Kitą dieną, per Švč. Mergelės šventę, buvo pašventinti kiti penki altoriai.

12. Lietuvos vyskupo Kristijono veikla 1259–1271 m.

Literatūra: Paškevičius, Nr. 363–365, 392, 488.
Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: priedų (*supplementum*) numeriai pažymėti tekste.

[Kristijonas] Miunsterio vyskupas sufraganas 1259 m., minimas ir kaip pirmasis Miunsterio vyskupas; suteikė indulgenciją lankantiems Šv. Kotrynos bažnyčią Frankfurte 1262 04 15; turėjo Germaro bažnyčią kaip beneficiją 1265 07 27 [*suppl. Nr. 2*]; suteikė indulgenciją lankantiems Šv. Kotrynos bažnyčią Frankfurte 1267 04 15 [*suppl. Nr. 3*]; pašventino Mainco katedros altorių 1269 07 03 [*suppl. Nr. 4*]; mirė prieš 1271 12 03[5].

13. Lietuvos vyskupo Jono veikla 1271–1291 m.

Literatūra: Paškevičius, Nr. 489, 498, 517–519, 535, 550, 574, 585, 590, 591, 596, 601, 606–609, 619, 622, 623, 625–627, 629, 638, 641, 642, 656, 662–666, 670, 677, 678, 701. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: priedų (*supplementum*) numeriai pažymėti tekste.

Suteikė indulgenciją lankantiems Halberstadto bažnyčią po 1271 02 09; buvo Heitersheime 1273 08 24; suteikė indulgenciją lankantiems Mergentheimo Šv. Jurgio bažnyčią 1274 10 21 [*suppl. Nr. 5*]; pašventino Švč. Mergelės Marijos altorių Seligenstadto vienuolyno bažnyčioje 1275 05 15; suteikė indulgenciją lankantiems Frankenbergo vienuolyną 1275 06 19; suteikė indulgenciją lankantiems Keppelio vienuolyną 1275 07 21; suteikė indulgenciją lankantiems Volkerode vienuolyną 1276 m.; suteikė indulgenciją lankantiems Arendsee (Arnesse) vienuolyną 1278 07 08; buvo Niurnberge 1280 06 05; buvo Romoje 1281 08 30; suteikė indulgenciją lankantiems Giuntersthalio vienuolyno bažnyčią 1282 01 08; suteikė indulgenciją lankantiems cistersų vienuolyną Ebersegge 1282 04 05; pašventino Švč. Trejybės bažnyčią Lippertsreuthe ir suteikė indulgenciją tiems, kurie ją lankys, 1282 12 26; suteikė indulgenciją lankantiems Šv. Elžbietos bažnyčią Marburge 1283 01 10; pašventino Morsacho bažnyčią ir suteikė indulgenciją tiems, kurie ją lankys, 1283 06 25; suteikė indulgenciją lankantiems Oberndorfo bažnyčią 1283 07 27; suteikė indulgenciją lankantiems Sulzbergo vienuolyną 1283 08 25; suteikė indulgenciją lankantiems Cappelio vienuolyną 1283 10 02; suteikė indulgenciją lankantiems Riuti vienuolyną 1283 m.; suteikė indulgenciją lankantiems bažnyčią Freiburge 1284 03 12; suteikė indulgenciją lankantiems vienuolyno bažnyčią Freiburge

[5] *Hierarchia catholica Medii aevi*, per K. Eubel, vol. 1, Monasterii, 1913, p. 303.

1284 05 14; buvo Breisache 1284 08 28; suteikė indulgenciją lankantiems bažnyčią Freiburge 1284 09 01; suteikė indulgenciją lankantiems Birndorfo bažnyčią 1284 09 05; suteikė indulgenciją lankantiems bažnyčią Biberache 1284 m.; suteikė indulgenciją lankantiems Baindto vienuolyną 1285 06 12; suteikė indulgenciją lankantiems Rotenburgo pranciškonų bažnyčią 1285 m.; suteikė indulgenciją lankantiems Mariabergo vienuolyną 1285 m.; pašventino pranciškonų vienuolyną Kniebise 1287 m.; suteikė indulgenciją lankantiems bažnyčią Ciuriche 1288 01 29; pašventino altorių Oberriedo bažnyčioje 1288 02 15; pašventino Šv. Bernardo ir Šv. Petro altorius Freiburge 1288 08 06; pašventino Todtnau bažnyčią 1288 09 08; suteikė indulgenciją lankantiems Atgailos brolių bažnyčią 1288 09 30; pašventino Freiburgo bažnyčios chorą ir altorių 1288 m.; suteikė indulgenciją lankantiems bažnyčią Villingene 1289 06 06; buvo Strasburge 1289 06 16; suteikė indulgenciją lankantiems Lippertsreuthe ir Goldbacho bažnyčias – prieš 1291 05 02.

14. Iš 1298 m. kovo 30 d. Rygos miesto tarybos ir dvasininkų pareiškimo dėl Ldk Vytenio pasiuntinių atvykimo ir jo sutikimo krikštytis

Versta iš: LUB-1, Nr. 570 (S. 714–715).
Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> [Lietuviai] pastaruoju metu siuntė įvairius pasiuntinius pas poną Rygos arkivyskupą, kuris per savo pasiuntinius veikė tarp tų pagonių, skatindamas priimti tikėjimą ir sudaryti taiką, bet Rygą pasiekė tie [lietuvių] pasiuntiniai, kurie nebuvo kviesti; jie atvyko rizikuodami gyvybe, nes minėti [Ordino] broliai visada darydavo kliūčių, kad šie nepasiektų savo tikslo. Taigi dabar <...> [lietuviai], šventosios motinos Bažnyčios patariami, trokšta mesti pagoniškas apeigas, [nori] sudaryti santuokas su krikščionimis ir glaustai sakant susijungti neatrišamu saitu, priimdami tikrąjį tikėjimą ir taiką. Taip kadaise Bažnyčia karūnavo ir patepė karaliumi minėtų pagonių karalių, vardu Mindaugas, kuris buvo pasikvietęs žemesniųjų dvasininkų ir vienuolių. <...>

15. Iš Rygos arkivyskupo Jono III ir kapitulos kaltinimų Vokiečių ordinui, apie 1299 m. rugpjūtį(?) išdėstytų popiežiui

Versta iš: LUB-1, Nr. 584 (S. 738). Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> Taip pat Lietuvos karalius, su visa savo karalyste atvirtęs į tikėjimą ir savo karalystėje, kaip ir kiti krikščionių valdovai, turėjęs aukštesniųjų ir žemesniųjų dvasininkų, dėl minėtų brolių žiaurumų su visais minėtos karalystės žmonėmis metė tikėjimą, tad ten nebėra prelatų, žemesniųjų dvasininkų ar vienuolių, ir [lietuviai] iki šiol lieka klaidatikystėje. <...>

16. Iš 1310 m. birželio 19 d. popiežiaus Klemenso V rašto Bremeno arkivyskupui Jonui ir Ravenos kanauninkui Albertui iš Milano ištirti skundus dėl Vokiečių ordino savivaliavimų ir skriaudų krikščionims

Versta iš: LUB-2, Nr. 630 (S. 51). Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> Ir taip kadaise Lietuvos katedros bažnyčia minėtoje karalystėje kartu su karalyste ir vyskupyste, ne be apverktino pavojaus daugelio tikinčiųjų sielai ir kūnui, buvo apgailėtinai sunaikinta. <...>

17. Iš Rygos arkivyskupo Frederiko kilnojamosios nuosavybės inventoriaus Romoje (sudarytas apie 1325 m.)

Versta iš: L. Arbusov, Römischer Arbeitsbericht, *Acta Universitatis Latviensis*, t. 17, Riga, 1928, l. 386. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Vardan Viešpaties, amen. Penktoje skrynioje yra šie daiktai. [*Pirmiausia išvardytos įvairios rankraštinės knygos*, – vert. past. D. A.] Du liturginiai rankšluosčiai iš Lietuvos provincijos. Juodais siūlais išsiuvinėtas altoriaus dangalas. Kiaunių kailiais apsiūta kapa. Žalias kilimas[6]. Visa tai uždengta popieriumi.

MINDAUGAS VĖLESNĖS POLITIKOS VERPETUOSE

18. Vokiečių ordino prokuratoriaus memorialas ginče su Rygos arkivyskupu [apie 1306 m.]

Versta iš: J. Voigt, *Geschichte Preussens*, Bd. 4, Königsberg, 1830, S. 240, 1 nuor. Registras: LUB–2, S. 15–20. Iš lotynų kalbos vertė R. Petrauskas.

<...> Mindaugas, buvęs Lietuvos karalius, atvyko į Romos kuriją ir ten su kai kuriais saviškiais buvo apkrikštytas. Minėtas karalius grįžęs į Lietuvos karalystę. Grįžusį lietuviai už tai, kad priėmė krikštą, su visais naujakrikštais netrukus nužudę. Minėtoje karalystėje nebebuvę vyskupų, kunigų, brolių pranciškonų ir dominikonų.

19. Iš popiežiaus įgaliotinio Pranciškaus Molianiečio liudininkų apklausos 1312 m. apie Vokiečių (kartu ir Livonijos) ordino skriaudas vietiniams tikintiesiems ir kaimynams pagonims: klausimai liudininkams apie karaliaus Mindaugo atsimetimą nuo krikščionybės

Versta iš: *Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312)*, bearbeitet von A. Seraphim, Königsberg, 1912 (puslapiai tekste). Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

(p. 5)

To paties kovo mėnesio 14 dieną. Šeštasis liudytojas. Garbingasis vyras ponas Henrikas Languemanas, Saremos kapelionas, prisiekęs liudytojas, perskaitęs po vieną

[6] Neaišku, ar paskutiniai trys daiktai priklausė Lietuvos vyskupui, ar ne.

minėtus punktus, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 6)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius“, pasakė, kad Livonijoje sklandė ir sklando kalbos apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, būtent kad šiame punkte minimas karalius[7] buvo krikščionis ir turėjo dvasininkų ir dabar laikosi seno klaidingo tikėjimo, o apie kitus dalykus, minimus šiame punkte, nežino. <...>

(p. 8)

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „Lietuvos karalius“, pasakė žinąs tik tai, ką buvo pasakęs anksčiau atsakydamas į 16 punktą. <...>

(p. 9)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš baimės, neapykantos, tikėdamasis naudos ar žalos, kuri iš to plauktų, atsakė, kad [liudijo] ne dėl šių dalykų.

To paties kovo mėnesio 20 dieną.

Septintasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Henrikas iš Cistersų ordino, Falkenau vienuolyno vyresnysis, prisiekęs liudytojas, perskaitęs po vieną minėtus punktus, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 25)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius“, pasakė, kad nuo vaikystės iki šiol girdėjęs kalbant ir Livonijoje sklandė ir sklando kalbos apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, ir pasakė, kad tas karalius, kuris minimimas šiame punkte, buvo vardu Mindaugas. <...>

(p. 27)

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius“, pasakė apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, žinąs tik tai, kad Lietuvos karalius ir jo karalystė buvo atvirtę į tikėjimą ir turėjo vyresniųjų dvasininkų, bet paskui metė tikėjimą ir iki šiol yra pagonys. Ir pasakė tai žinąs, nes buvo girdėjęs [taip] kalbant iš amžiumi vyresnių Livonijos žmonių. <...>

(p. 29)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, iš baimės, dėl atlygio, iš neapykantos ar tikėdamasis naudos, ar žalos, atsakė, kad [liudijo] ne dėl šių dalykų. Paklaustas, ar buvo kieno nors pamokytas liudyti taip, kaip padarė, atsakė, kad nebuvo. Paklaustas, kiek jam metų, atsakė, kad apytikriai 44, ir pasakė esąs kunigas.

Balandžio mėnesio 4 dieną.

Aštuntasis liudytojas. Brolis Jokūbas iš Vestfalijos, Cistersų ordino vienuolyno Falkenau vienuolis iš Tartu vyskupijos, prisiekęs liudytojas, perskaitęs po vieną minėtus punktus, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 44)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius“, pasakė girdėjęs

[7] Mindaugas.

kalbant, kad pagonių karalius buvo atvirtęs į tikėjimą ir pono popiežiaus karūnuotas [karaliumi], ir kad dėl minėtam karaliui ir jo pavaldiniams brolių padarytų neteisybių metė tikėjimą, o kitų dalykų, kurie minimi šiame punkte, pasakė nežinąs. <...>

(p. 46)

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius", pasakė apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, žinąs tik tai, ką buvo pasakęs anksčiau atsakydamas į 16 punktą. <...>

(p. 48)

To paties gegužės mėnesio 23 dieną.

Tryliktasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Danielius, Dominikonų ordino Tartu [vienuolyno] vyresnysis, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 62)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius", pasakė girdėjęs kalbant, kad kadaise Lietuvos karalius buvo vardu Mindaugas, atvirtęs į katalikų tikėjimą, ir kad minėti Ordino broliai padarė kažkokių nuostolių paties karaliaus vienam sūnėnui, o kadangi nenorėjo pačiam karaliui ar jo sūnėnui atlyginti šių nuostolių, pats karalius metė tikėjimą, o kitų dalykų, kurie minimi šiame punkte, pasakė nežinąs. <...>

(p. 63)

[Birželio mėnesį, prieš 14 dieną].

[Šešioliktasis liudytojas]

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius", pasakė girdėjęs kalbant apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, bet turėtas galvoje Lietuvos karalius. <...>

(p. 64)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš neapykantos, baimės, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

To paties birželio mėnesio 14 dieną.

Septynioliktasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Bertoldas iš Dominikonų ordino Rygoje, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 77)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius", pasakė girdėjęs kalbant, kad Lietuvoje buvo kažkoks krikščionis karalius, vardu Mindaugas, ir kad regėjo vieną dvasininką, kuris buvo jo [t. y. liudytojo] mokytojas ir minėto karaliaus dvasininkas. Taip pat girdėjęs kalbant vieną pirklį, kad tas karalius metė tikėjimą dėl tokios priežasties. Minėtas karalius turėjo vieną karingą dėdę[8], ir tas siuntė savo tarnus su kažkokiomis prekėmis į pagonių kraštą, o minėti broliai tas prekes iš minėtų tarnų atėmė. Todėl minėtas karaliaus dėdė išgirdęs, kad buvęs atimtas jo turtas, tarė minėtam karaliui: „Tu tapai krikščionimi ir sudarei su jais taiką, žiūrėk, kokią draugystę jie su mumis palaiko". Tai išgirdęs, karalius tarė: „Aš pasiųsiu pas juos savo pasiuntinius ir liepsiu

[8] Čia apie Mindaugo seserėną Treniotą.

viską tau grąžinti“. Ir pasiuntęs pas brolius savo pasiuntinius, paprašė grąžinti minėtas prekes, o broliams nenorint grąžinti, minėtas karalius sutiko, kad grąžintų bent pusę to, kas buvo atimta. Minėtiems broliams [net] to nenorint daryti, minėtas karaliaus dėdė su didele kariuomene įžengė į krikščionių žemę ir padarė ten didelių nuostolių. Vėliau Lietuvos kunigaikščiai taip ėmė priešintis minėtam karaliui, kad vėliau jis pats metė tikėjimą. O kitų dalykų, kurie minimi šiame punkte, pasakė nežinąs. <...>

(p. 78)

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius“, pasakė, kad tai, ką žinojo apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, buvo pasakęs anksčiau. <...>

(p. 79)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš palankumo, neapykantos, baimės, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

To paties birželio mėnesio 17 dieną.

Aštuonioliktasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Henrikas iš Kuoknesės, Pranciškonų ordino Rygoje vienuolis, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 88)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius“, pasakė, kad Livonijoje sklandė kalbos apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, ir kad regėjo tą brolį, kuris buvo tarp pagonių karaliaus dvariškių tuo metu, kai vyko minėti dalykai, minimi šiame punkte. <...>

(p. 90)

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius“, pasakė, kad tai, ką žinojo apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, buvo pasakęs anksčiau. <...>

(p. 91)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš palankumo, neapykantos, baimės, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

To paties birželio mėnesio 20 dieną.

Devynioliktasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Mikalojus Berca iš Rygos, iš Dominikonų ordino, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 98)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius“, pasakė girdėjęs kalbant, kad pagonių karalius, atvirtęs į tikėjimą ir laikęs savo dvare kelis dvasininkus ir kelis Rygos kapitulos kanauninkus, pasiuntė savo pasiuntinius pas Ordino magistrą, kuris pakvietęs juos pietų liepė nukirsti jiems galvas. Todėl minėtas karalius, išvaręs minėtus dvasininkus ir kanauninkus iš savo karalystės, o kai kuriuos iš jų nužudęs, grįžo į pagonybę. O kitų dalykų, kurie minimi šiame punkte, pasakė nežinąs. <...>

(p. 99)

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius“, pasakė, kad tai, ką žinojo

apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, buvo pasakęs anksčiau. <...>

(p. 100)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš baimės, neapykantos, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

To paties birželio mėnesio 23 dieną.

Dvidešimtasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Brunonas iš Rygos, Dominikonų ordino Rygoje vienuolis, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 110)

[Paklaustas] dėl <...> 16, <... > 31 <...> punkto <...>, pasakė nežinąs tų dalykų, kurie minimi šiuose punktuose. <...>

(p. 111)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš palankumo, neapykantos, baimės, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

To paties birželio mėnesio 27 dieną.

Dvidešimt pirmasis liudytojas. Pamaldusis ir garbingasis vyras ponas Gerardas, Premonstrantų ordino Rygos [vienuolyno] vyresnysis, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 117)

[Paklaustas] dėl <...> 16 <...> punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius", <...> pasakė, kad tie dalykai, kurie minimi šiame punkte, yra teisingi. Paklaustas, iš kur žino, atsakė, kad Livonijoje jie yra žinomi ir pasklidę. <...>

[Paklaustas] dėl <...> 31 <...> punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius", <...> pasakė, kad tie dalykai, kurie minimi šiame punkte, yra teisingi. Paklaustas, iš kur žino, atsakė, kad Livonijoje jie yra žinomi ir pasklidę. <...>

(p. 118)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš palankumo, neapykantos, baimės, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

To paties birželio mėnesio 28 dieną.

Dvidešimt antrasis liudytojas. Pamaldusis ir garbingasis vyras ponas Konradas Rubro iš Premonstrantų ordino, Rygos kapitulos kanauninkas, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 122)

[Paklaustas] dėl <...> 16 <...> punkto, pasakė, kad Livonijoje sklandė kalbos apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte. <...>

[Paklaustas] dėl <...> 31 <...> punkto, pasakė, kad Livonijoje buvo žinomi ir pasklidę tie dalykai, kurie minimi šiame punkte. <...>

(p. 123)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš palankumo, neapykantos, baimės, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

Liepos mėnesio 1 dieną.
Dvidešimt trečiasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Motiejus iš Premonstrantų ordino, Rygos kapitulos kanauninkas, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 128)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius", pasakė girdėjęs kalbant apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte. <...>

[Paklaustas] dėl <...> 31 <...> punkto, pasakė, kad tie dalykai, kurie minimi šiame punkte, yra teisingi. Paklaustas, iš kur žino, atsakė, kad žino iš kitų pasakojimo. <...>

(p. 130)

Paklaustas, ar liudijo paprašytas, dėl atlygio, iš palankumo, neapykantos, baimės, tikėdamasis naudos ar žalos, ir ar buvo pamokytas, ar paprašytas taip liudyti, atsakė, kad nebuvo.

To paties liepos mėnesio 5 dieną.
Dvidešimt ketvirtasis liudytojas. Pamaldusis vyras brolis Veseras iš Turaidos, iš Dominikonų brolių ordino Rygoje, prisiekęs liudytojas, paklaustas dėl pirmo punkto, kuris prasideda žodžiais <...>.

(p. 140)

[Paklaustas] dėl 16 punkto, kuris prasideda žodžiais „kai karalius", pasakė girdėjęs kalbant, kad kažkoks karalius, vardu Mindaugas, buvo atvirtęs į krikščionių tikėjimą, ir matęs vieną dvasininką, kuris buvo klebonas minėto karaliaus žemėje, o kitų dalykų, kurie minimi šiame punkte, pasakė nežinąs. <...>

(p. 141)

[Paklaustas] dėl 31 punkto, kuris prasideda žodžiais „karalius", <...> pasakė, kad tai, ką žinojo apie tuos dalykus, kurie minimi šiame punkte, buvo pasakęs anksčiau. <...>

20. Iš Ldk Gedimino 1322 m. laiško popiežiui Jonui XXII

Versta iš: *Gedimino laiškai*, parengė V. Pašuta ir I. Štal, Vilnius, 1966, Nr. 2, p. 22–27. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

<...> Todėl jūsų garbenybei šiuo raštu pareiškiame, kad mūsų pirmtakas karalius Mindaugas su visa savo karalyste buvo atvirtęs į Kristaus tikėjimą, bet dėl Vokiečių ordino brolių magistro žiaurių skriaudų ir nesuskaičiuojamų išdavysčių visi metė tikėjimą, todėl, deja, ir mes iki šios dienos liekame savo protėvių klaidatikystėje. <...>

21. Iš Livonijos ordino magistro Venemaro Briugeneijaus laiško didžiajam magistrui Konradui Jungingenui (1392 m.?) rugsėjo 13 d.

Versta iš: LUB-3, S. 685–687. Iš vokiečių kalbos vertė R. Petrauskas.

<...> Jūsų malonybei pranešame, kad Jūsų garbenybės laišką drauge su prokuratoriaus laišku iš Romos dvaro, neseniai mums pasiųstą, gavome ir išklausėme. Apie tai, ką prokuratorius savo laiške mini, o būtent apie abejones dėl Sėlos [*Zelen*] krašto ir salos, mielas maloningas pone magistre, Jūsų didenybe teikitės žinoti, kad mes apie jokį kitą kraštą čia Livonijoje nežinome, tik apie

kraštą, kurį čia vadina Sėla ir kurį kadaise Ordinui atidavė karalius Mindaugas, kaip apie tai byloja dokumentas, kurį to krašto atžvilgiu Ordinas yra gavęs iš karaliaus ir kurį Ordinui patvirtino popiežiaus sostas; šio dokumento nuorašą, patvirtintą kai kurių mūsų žemės prelatų antspaudais ir surašytą viešojo notaro, mes nusiuntėme prokuratoriui į Romos dvarą, kaip Jūsų malonybė tai gerai žino. Tas kraštas yra anoje Dauguvos pusėje Lietuvos link ir neturi jokių kitų ribų Livonijos kryptimi kaip tik Dauguvos upės vidurį. Jei tuose straipsniuose, kaip rašo prokuratorius, yra įvairiai užrašyta, o būtent *Zelen, Zelonia, Selen, Selonia*, tai galėjo kilti dėl raštininkų įvairovės, vienam parašius *Zelen*, kitam vokiškai *Selen*, kaip tą kraštą čia vadina <...>.

22. Iš Vokiečių ordino memorialo apie derybas su lenkais („Dy sache czwischen den Polan und dem Orden") (1393? m. balandžio 19–21 d.)

Versta iš: SRP-3, S. 610–611 (5 nuor.) (data – 1388 05 07). Registras: CEV, p. 33. Vienalaikis nuorašas buvo saugomas Karaliaučiaus archyve, registrantas F, fol. 19–59. Iš vokiečių kalbos vertė R. Petrauskas.

<...> Jūs [lenkai] teigiate, kad jie [lietuviai] yra geri krikščionys, kad krikščionybė, mes ir Prūsijos bei Livonijos kraštas būsią apginti, ir kad visa krikščionybė bus apsaugota ir globojama, bet žiūrėkite, kad krikščionybė nepatirtų neregėto nuopuolio ir nenukentėtų, kaip tai nutiko karaliaus Mindaugo laikais, kuris aštuonis ar daugiau metų buvo krikščionis ir buvo įsteigęs vyskupiją Vilniuje, tas vyskupas buvo mūsų ordino brolis ir buvo patvirtintas Šventojo Sosto Romoje, ir kai tas pats karalius Mindaugas atgal atkrito, surinkęs didelę ir galingą kariuomenę, įsiveržė į Livoniją ir padarė krikščionybei labai didelių ir neįveikiamų nuostolių; tokiu būdu krikščionybė prarado žemių, kurios buvo tapusios krikščioniškomis ir kurios priklausė mūsų ordinui, o taip pat neteko krikščionių ir mūsų ordino brolių, kurie buvo nuvykę pas jį į Lietuvos kraštą; jie būtų šunų sudraskyti, jei Lietuvos karalienė, kuri dėl šio nutikimo apgailestavo, nebūtų Dievo padedama kai kurių išsigelbėjusi; jei to nebūtų nutikę, visi būtų pražuvę. Tas pats mums nuo to laiko yra nutikę ir nuo kitų, kurie irgi buvo apkrikštyti ir kurie taip pat atsivertė į netikėlius, o tai Ordinui ir krikščionybei atnešė didelių nuostolių; ir tai mes galime tiksliai įrodyti, jei yra reikalinga. Todėl mes Dievo vardu Jūsų prašome, kad Jūs tai priimtumėt į širdį, idant tokie atkryčiai, kurie čia aukščiau buvo aprašyti, daugiau nepasikartotų <...>.

23. Iš Vokiečių ordino memorialo apie įvykius Lietuvoje ir Žemaitijoje (po 1409 m.)

Versta iš: CEV, p. 996–997. Nedatuotas rankraštis saugotas Karaliaučiaus archyve, registrantas E, fol. 22–30. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius ir R. Petrauskas.

<...>

Taip pat minėtas kunigaikštis Vytautas yra apsigimęs išdavikas: jis jau keturis kartus

apgailėtinai išdavė šventąjį krikščionių tikėjimą savo ir Ordino žmonių atžvilgiu ir padarė didžiulės žalos krikščionybei ir Ordinui. Jis tik dedasi esąs krikščionis, ir jei liepia savo akivaizdoje laikyti Šv. Mišias, tai daro tik tam – tuo ir reikia kaltinti, – kad galėtų būti vadinamas krikščionimi, taip pat tam, kad Lenkijos karalius [Jogaila] su juo galėtų ginti save ir savo tėvynę. Tai, kad Vytautas yra apsigimęs išdavikas, byloja tolesnis skirsnis. Buvo Lietuvoje vienas karalius, vardu Mindaugas, kuris su savo žmona priėmė krikštą ir pakvietė į savo kraštą Ordino brolius; viename mieste, vardu Vilnius, įsteigė katedros bažnyčią ir iš vieno vyskupo gavo į kunigus vieną Ordino brolį. Minėtas karalius kurį laiką jautė Ordinui tokią didelę meilę, kad pats amžiams padovanojo Ordinui kai kurias žemes, ir Ordinas tebeturi tikrus raštus. Vėliau, prabėgus kuriam laikui, jis atidavė ir perleido Ordinui visas lietuvių žemes, jei pats mirtų be palikuonių. Šį dovanojimą ir testamentą patvirtino ponas popiežius Inocentas IV, taip pat ir [popiežius] Aleksandras [IV]. Taip jis išbuvo krikščionis gerus aštuonerius metus, tuo metu Ordinas valdė dideles tų kraštų žemes, taip pat Vilniuje buvo paskirtas kažkoks vyskupas. Po to minėtas karalius, velniui veikiant, dėl kažkokių asmenų kaltės metė krikščionių tikėjimą, ir tie broliai bei krikščionys, kurie, jausdamiesi saugūs, nesisaugojo, buvo visi nužudyti, ir įvyko didelė krikščionių tautos išdavystė.

24. Iš karaliaus Jogailos įgaliotinių argumentų per 1413 m. derybas su Vokiečių ordinu dėl Žemaitijos sienų

Versta iš: *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, editio 2, ed. I. Zakrzewski, t. 2, Posnaniae, 1892, p. 297–298. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.
Pastaba: Įgyvendinant 1411 m. Torunės taikos sutartį, 1413 m. Romos karaliaus Zigmanto įgaliotinis Benediktas Makra turėjo nustatyti Žemaitijos ribas. Vokiečių ordino delegatai, įrodinėdami savo teises į Žemaitijos teritoriją, pateikė keturių Mindaugo dokumentų kopijas.

O dėl neva keturių tariamų Lietuvos karaliaus Mindaugo raštų, pateiktų transumptų pavidalu, atsakoma, kad jie yra išgalvoti ir netikri, nes prie jų prikabintas suklastotas padirbtas antspaudas, kadangi iš to laikotarpio, kai minėti tariami dovanojimo raštai neva buvo surašyti, Lietuvos kraštuose nėra buvę jokių panašių raštų, kurie būtų antspauduoti panašiu antspaudu, nors yra daug įvairių minėtos Lietuvos žemės vyriausiųjų kunigaikščių duotų raštų įvairiems asmenims dėl įvairių dovanojimų ir sutarčių iš minėto laikotarpio, taip pat ankstesnių ir vėlesnių laikų, [raštų], kuriais kryžiuočiai naudojasi, bet niekada nebuvo ir nėra jokio panašaus minėto Mindaugo rašto. Ir taip buvo ir yra tiesa ir t. t.

Taip pat jų išgalvojimą ir netikrumą įrodo tai, kad buvo slepiami ir nebuvo iškelti į šviesą ginčuose, nors nuo pačių raštų davimo prabėgo tiek laiko, kad nė žmonės negali prisiminti; tai akivaizdu iš to, kad įvairūs Kryžiuočių ordino magistrai su įvairiais Lietuvos kunigaikščiais, ypač su minėtu karaliumi [Vladislovu] ir ponu Vytautu bei jų

tėvais, sudarinėjo įvairias sutartis ir susitarimus, bet niekada nesinaudojo minėtais raštais, niekada jų neminėjo ir jais nesirėmė. Ir taip buvo ir yra tiesa.

Taip pat jei būtų žinoma, kad minėtas Mindaugas kažkada iš viso gyveno, o tam prieštaraujama, minėtas Mindaugas savo tariamame dovanojimo rašte teigė, kad jį davė savo paveldėtojų sutikimu, o tai visai klaidinga ir išgalvota, nes minėtoje Lietuvos žemėje ir minėtos Lietuvos žemės tikrieji paveldėtojai visada buvo tik minėto pono karaliaus [Vladislovo] ir Vytauto pirmtakai, t. y. jų seneliai, proseneliai ir tėvai, kurie niekada nepatvirtino buvus šį dovanojimą, iš ko plauktų jį esant teisėtą. Ir taip buvo ir yra tiesa.

Pirmasis minėto Mindaugo raštas turi sąlygą[9]. Jame išvardijami tam tikri kaimai ir vietovės, tarp kurių Veliuonos pilis, dėl kurios dabar vyksta ginčas, ir Klaipėdos pilis nėra minima. Šiame tariamame dovanojimo rašte yra salyga, kad patys kryžiuočiai turį padėti minėtam Mindaugui ir jo paveldėtojams kardu, pagalba, patarimu ir išlaidomis prieš tikėjimo priešus, kurie puola Lietuvą. Kadangi jie to niekada nepadarė, negana to, elgėsi priešingai, dažnai puldinėdami ir plėšdami paveldėtojus ir jų valdas, patys pažeidė šį tariamą dovanojimą, todėl neturi jį minėti savo naudai, nes civilinės teisės norma teigia, kad niekas negali siekti naudos iš to, ką pats [jėga] puola.

Antruoju minėto karaliaus Mindaugo raštu kryžiuočiams dovanojami kiti kaimai ir vietovės tam, kad veiksmingiau galėtų padėti minėtam Mindaugui ir paveldėtojams prieš Lietuvos užpuolikus[10]. Dėl šio rašto atsakoma taip pat [, kaip pirmojo atveju], kad nėra jų naudai, kaip ir pirmasis; tam neprieštarauja ir tariama popiežiaus Aleksandro konfirmacija[11], kuri transumpto pavidalu[12] buvo pateikta kartu su minėtu raštu, nes turi netekti privilegijos tas, kuris piktnaudžiauja jos galia.

Trečiuoju raštu[13], pateiktu transumpto pavidalu[14], dovanojamos dar kitos valdos, su sąlyga, kad kryžiuočiai savo išlaidomis padės minėtam Mindaugui ir jo teisėtiems įpėdiniams prieš priešininkus. Dėl šio rašto atsakoma taip pat, kaip pirmųjų dviejų atveju, kad jie to nepadarė ir neįvykdė šios sąlygos, nes patys puldinėdami Lietuvą, daugsyk užgavo Lietuvos paveldėtojus ir prie Vilniaus su didele kariuomene nužudė pono Lenkijos karaliaus brolį[15], todėl patys pažeidė minėtų dovanojimų sąlygas. Šis raštas yra neva patvirtintas Romos popiežiaus Inocento[16]. Tas patvirtinimas, kaipo toks, nekenkia ponui Lenkijos karaliui ir jo broliui Vytautui.

[9] 1259 m. rugpjūčio 7 d. Mindaugo dokumentas (šio leidinio Nr. II. 28). [10] 1255 m. spalio mėn. Mindaugo dokumentas (šio leidinio Nr. II. 23–24). [11] 1257 m. liepos 13 d. popiežiaus Aleksandro IV konfirmacinė bulė (žr. PUB-2, Nr. 16), kurioje buvo transumuotas 1255 m. spalio mėn. Mindaugo prašymas popiežiui patvirtinti 1255 m. saplio mėn. Sėlos dovanojimo aktą. [12] 1352 m. kovo 7 d. transumptas (PUB-2, Nr. 39, p. 35–36).
[13] 1253 m. liepos mėn. Mindaugo dokumentas (šio leidinio Nr. II. 9). [14] 1352 m. kovo 7 d. transumptas.
[15] Nurodomas Jogailos brolio Karigailos nužudymas per 1390 m. Vilniaus apgultį.
[16] 1253 m. rugpjūčio 21 d. Inocento IV raštas (šio leidinio Nr. II. 10).

Ketvirtuoju minėto Mindaugo raštu[17], pateiktu transumpto pavidalu[18], kryžiuočiams neva dovanojama Lietuvos karalystė kartu su kitomis gretimomis žemėmis, su sąlyga, jei minėtas Mindaugas mirs be teisėtų paveldėtojų. Ši klauzulė, išreikšta minėtais žodžiais, yra susijusi su visais ankstesniais minėto Mindaugo tariamais dovanojimo raštais. Kadangi ši sąlyga kryžiuočių nebuvo apginta ir įrodyta, jie veltui mini tuos raštus savo teiginiams pagrįsti, nes nėra numanoma, kad Mindaugas mirė be teisėtų paveldėtojų, [priešingai,] šie įpėdiniai paliko patį poną karalių ir jo brolius, tėvą, senelį ir prosenelį, kurie buvo laikyti prigimtiniais ir teisėtais Lietuvos valdovais nuo tokių senų laikų, kad žmonės neatmena buvus priešingai. Be to, šis dovanojimo raštas, kaip ir kiti, yra negaliojantis, nes prie jo nėra pridėtų minėtos Lietuvos karalystės vyresniųjų ir kitų aukštesnių asmenų, kuriems tai buvo svarbu, antspaudų ir jis buvo duotas be jų sutikimo, todėl šie tariami dovanojimo raštai yra niekiniai, nes stokoja privalomų teisėtumo žymenų.

25. Iš Pauliaus Vlodkovico (Włodkowic; 1370–1373 – po 1434 m.) 1420 m. memorialo dėl Vokiečių ordino turimų Mindaugo privilegijų teisėtumo

Versta iš: Scriptum magistri Pauli ad impugnandum privilegia Cruciferorum, *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum,* t. 3, ed. T. Działyński, editio 1, Posnaniae, 1856, p. 307–314. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

(p. 307)

<...>

Toliau reikia aptarti kitas privilegijas, kuriomis jie [*Vokiečių ordinas,* – vert. past., D. A.] stengiasi grįsti savo pretenzijų į savo teises ir žemes pagrįstumą. Dėl jų iš anksto pasakytina, kad yra trejopos: vienos – duotos popiežių, kitos – kažkokio Mindaugo, Letovijos, kitaip Lietuvos, karaliaus, ir trečios – imperatorių <...>.

(p. 308)

<...>

Kai dėl vienintelės Inocento privilegijos, kurios data yra „Asyžiuje, antrą dieną prieš rugsėjo kalendas, devintais pontifikato metais“, [*Vokiečių ordinas,* – vert. past., D. A.] negali ja remtis, nes ja patvirtinamas kažkoks Letovijos karaliaus Mindaugo dovanojimas, duotas 1257 Viešpaties metais[19], bet tuo metu minėtas Inocentas jau buvo miręs ir popiežiumi buvo minėtas Aleksandras, kaip tai matyti iš aukščiau išdėstytų dalykų. Todėl kyla įtarimų, kad minėta konfirmacinė privilegija kartu su minėtu dovanojimu yra falsifikatas, nes patvirtina dovanojimą, kurio minėtos privilegijos [davimo] metu nė nebuvo. Antra, šioje privilegijoje įprasta forma patvirtinamas minėtas dovanojimas, kaip buvęs duotas apdairiai ir nepažeidžiantis niekieno teisių <...>. Bet iš tolesnių to paties karaliaus Mindaugo dovanojimų matyti, kad minėtas Inocentas liepė apkrikštyti patį Mindaugą ir karūnuoti jį Letovijos

[17] 1260 m. birželio mėn. Mindaugo dokumentas (šio leidinio Nr. IV. 1). [18] 1352 m. kovo 7 d. transumptas.
[19] Kitų duomenų apie šį popiežiaus dokumentą šiuo metu nėra.

karaliumi, pavesdamas Romos Bažnyčios globai jo asmenį, karalystę ir visus turtus, todėl aišku, kad minėtas dovanojimas, kaip duotas pažeidžiant Romos Bažnyčios teises, negalioja, iš to plaukia, kad negalioja ir konfirmacinė privilegija.

Dabar reikia aptarti minėto Aleksandro privilegijas, kurių yra trys <...>. Pirmosios data yra „Viterbe, per liepos idas [15], trečiais pontifikato metais". Ja patvirtinamas kažkoks kitas minėto karaliaus Mindaugo dovanojimas, duotas 1255 Viešpaties metais, spalio mėnesį[20]. Todėl, tai įvertinus, šis dovanojimas, kaip ir ankstesnis, buvo patvirtintas anksčiau, nei iš viso duotas, nes iš aukščiau išdėstytų dalykų matyti, kad minėto Aleksandro treti pontifikato metai prasidėjo 1255 Viešpaties metais ir kad ir nuo kurios šių metų dalies imsi skaičiuoti minėto Aleksandro pontifikato trečius metus, nėra abejonės, kad liepos idos yra gerokai anksčiau už spalio mėnesį; iš to plaukia, kad konfirmacinė privilegija yra ankstesnė už patį dovanojimą. Kadangi teigiama, kad šios konfirmacinės privilegijos turinys yra toks pat, kaip ir paties dovanojimo, todėl ir pats taip teigiantis turi sutikti su tuo, kad minėta konfirmacinė privilegija yra ankstesnė už patį dovanojimą. Antra, minėta konfirmacinė privilegija, kaip ir ankstesnioji, yra duota įprasta forma, t. y. yra klauzulė „apdairiai" ir t. t., taip pat yra žinoma, kad minėtas dovanojimas visiškai negalioja be Romos popiežiaus sutikimo, nes minėtos dovanotos valdos buvo Romos Bažnyčios globoje, kaip tai teigiama kitose minėto karaliaus Mindaugo dovanojimuose, kurie bus aptarti toliau. Tad visiškai akivaizdu, kad konfirmacinės privilegijos, taip pat šis dovanojimas, kaip ir kitas ankstesnysis, yra falsifikatai ir yra niekiniai.

(p. 312–314)

<...>

Po minėtų dalykų reikia aptarti antrąją privilegijų grupę, būtent Letovijos karaliaus Mindaugo dokumentus. Tam tikrų transumptų pavidalu yra pateiktos keturios privilegijos. Net jei jos būtų originalai, matyti, kad yra tuščios, nes jose nekalbama apie jokį susitarimą ar įsipareigojimą, jose nėra jokios [davėjo] valios išraiškos, tik aprašomasis dėstymas, kad minėtas Mindaugas praeityje davė kažkokius dovanojimus, minėtos privilegijos nepažeidžia niekieno teisių ir neįrodo buvus kokius nors panašius dovanojimus. Dėl jų pasakytina, kad su minėtomis privilegijomis pateikiami 24 straipsniai, susiję iš esmės su pagonių žemėmis, <...> kuriuose (taip pat minėtose privilegijose) minėtas Mindaugas taip pat vadinamas Letonijos karaliumi, būtent trečiajame straipsnyje, taip pat Lietuvos karaliumi, būtent septintajame straipsnyje, taip pat Letovijos karaliumi dviem žodžiais, būtent minėtose privilegijose ir dovanojimuose, tačiau Letovija ir Lietuva yra skirtingi žodžiai ir kraštai, todėl kyla įtarimų, kad tiek straips-

[20] Žr. šio leidinio Nr. II. 24.

niai, tiek minėti dovanojimai yra falsifikuoti. Antras įtarimas dėl falsifikavimo yra tas, kad trečiajame iš minėtų straipsnių teigiama, jog Žemaičių žemė niekados nepriklausė Lietuvos kunigaikščiams <...>[21]. Trečiajame straipsnyje teigiama, kad minėtas karalius Mindaugas dovanojo jiems tam tikras Žemaičių žemės sritis, išvardytas savo privilegijoje, duotoje 1255 Viešpaties metais, spalio mėnesį[22]. Antrajame straipsnyje teigiama, kad [jis] dovanojo jiems tam tikras kitas tos pačios Žemaičių žemės sritis, išvardytas antroje savo privilegijoje, duotoje 1257 Viešpaties metais[23]. Antrajame straipsnyje teigiama, kad [jis] dar kartą dovanojo jiems visą Žemaičių žemę, kaip tai parašyta trečiojoje jo privilegijoje, duotoje 1259 Viešpaties metais, rugpjūčio mėnesį[24]. Septintajame straipsnyje teigiama, kad galop 1260 Viešpaties metais [jis] dovanojo jiems visą Lietuvos karalystę, kaip tai parašyta ketvirtojoje privilegijoje[25]. Taip jie mano įrodę, kad pagal Lietuvos karaliaus dovanojimą turėjo Žemaičių žemę, iš to plaukia, kad ji priklauso arba priklausė Lietuvos karalystei. Dėl to reikia pasakyti, kad net tarus, jog tai byloja apie tam tikrą minėto karaliaus Mindaugo teisę [į Žemaičių žemę], vis dėlto minėti dovanojimai visiškai negalioja, pirma, dėl nemoralios priežasties[26] iš brolių pusės, nes pastarieji žadėjo suteikti pagalbą minėtam karaliui prieš pagonis, nors ir taip yra tam įpareigoti. Mat teisės normos draudžia imti kokį nors atlygį už tai, kam subjektas ir taip yra įpareigotas <...>[27], o minėti broliai pagal minėtus dovanojimus teikti minėtą pagalbą įsipareigojo net savo pačių priesaikomis, kaip tai matyti iš minėto antrojo ir trečiojo dovanojimo turinio. Antra, nė vienas minėtų dovanojimų negaliojo be popiežiaus sutikimo, nes minėtas karalius ir jo karalystė su visomis valdomis buvo pavaldus popiežiui, kaip tai parašyta minėtuose dovanojimuose, o šiais atvejais susitarimas negalioja <...>[28]. Trečia, [Mindaugo] karalystė buvo nuožmiai puolama, todėl dovanojimai, ypač trečiasis ir ketvirtasis, negalioja <...>[29], nes karalius nėra karalystės valdų ir teisių šeimininkas, o tik valdytojas. Mat karaliaus asmeninės valdos yra viena, o karalystės valdos – kita <...>[30]. Ketvirta, [dovanojimuose] nėra žodžių apie piliečių arba gyventojų pritarimą, o jis būtinas tam, kad toks dovanojimas galiotų, nes nė miesto-valstybės galva negali jos perleisti kitam be gyventojų pritarimo <...>[31]. Reikia pasakyti, kad nors minėtuose dovanojimuose tvirtinama, kad Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistras ir broliai savo nuoširdžiu uoliu įtikinėjimu paakino minėtą Mindaugą priimti

[21] Toliau kalbama apie XIV a. realijas, būtent Šventosios Romos imperijos imperatoriaus Liudviko IV 1337 m. privilegiją. [22] Čia gali būti apie 1253 m. privilegiją, žr. šio leidinio Nr. II. 9. [23] Žr. šio leidinio Nr. II. 26. [24] Žr. šio leidinio Nr. II. 28. [25] Žr. šio leidinio Nr. IV. 1. [26] „Nemorali (prievolės) priežastis, pagrindas“ (lot. *turpis causa*), teisės terminas. [27] Toliau nurodomi teisės šaltiniai. [28] Toliau nurodomi teisės šaltiniai. [29] Toliau nurodomi teisės šaltiniai. [30] Toliau nurodomi teisės šaltiniai. [31] Toliau nurodomi teisės šaltiniai ir kalbama apie XIV a. realijas.

krikštą, tai dar neįrodo, kad taip ir buvo[32], nes įvykiai turi būti ne numanomi, o įrodomi <...>[33]. Nes ir trečiajame straipsnyje tvirtinama, kad minėtas karalius Mindaugas buvo atverstas į tikėjimą Livonijoje, iš to plaukia, kad buvo minėtų brolių valdžioje ir davė minėtus dovanojimus veikiausiai nelaisvėje. Šį įtarimą sustiprina dar ir tai, kad minėtuose dovanojimuose nutylėta vieta, kur jie buvo duoti, išskyrus paskutinįjį dovanojimą, kuriame vieta nurodyta pernelyg aptakiai <...>[34].

[32] Originale – žodžių žaismas, kurį sunku išversti: *hoc non presumitur quia facta non presumuntur nisi probentur*. [33] Toliau nurodomi teisės šaltiniai ir tęsiamas teisinis argumentavimas. [34] Toliau aptariamos XIV a. realijos.

V. ĮVAIZDŽIO GENEZĖ

LENKIŠKAI

1. Iš Jono Dlugošo „Lenkijos istorijos“ (XV a. antroji pusė)

Versta iš: Jonas Dlugošas, Lenkijos istorija, (puslapiai tekste). Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

Pastaba: Jonas Dlugošas (1415–1480) nežinomų žinių apie XIII a. Lietuvą nepateikė, dažniausiai panaudojo iki šių dienų išlikusius šaltinius, kurių daugumą skelbiame leidinyje, todėl jo „Lenkijos istorijos“ duomenų apie Lietuvą ir lietuvius pateikiame būtiniausią minimumą. Išverstoji atkarpa neabejotinai darė įtaką lenkų ir lietuvių istorikams XVI a. vertinant Mindaugo asmenybę ir veiklą.

7 knyga

(p. 82)

[1252 m.] Mindaugas, Lietuvos kunigaikštis, Kryžiuočių ordino brolių patariamas, anksčiau amžino dovanojimo teise užrašęs minėtiems Kryžiuočių ordino Prūsijoje broliams keletą Lietuvos žemių, veidmainiškai priėmė krikščionių tikėjimą ir su Prūsijos magistro ir kryžiuočių pasiuntiniais pasiuntė [savo] pasiuntinius pas popiežių Inocentą Ketvirtąjį, prašydamas suteikti karūną ir pareikšdamas, kad priėmė katalikų tikėjimą. Rodydamas jam palankumą, popiežius Inocentas pasiuntė į Lietuvą brolį Heidenreichą, buvusį Lenkijos provinciolą ir oficiolą, tuometinį Kulmo vyskupą. Šis su kitais vyskupais atvykęs iš Rygos, įšventino Mindaugą karaliumi.

(p. 100)

[1255 m.] Mindaugas, Lietuvos kunigaikštis, Kryžiuočių ordino brolių dėka ir popiežiaus Inocento Ketvirtojo valdžios galia šiais metais pakylėtas Lietuvos karaliumi, sudegino Liublino miestą, tuomet dar medinį, smarkiai nuniokojo ir apiplėšė jo apylinkes ir išvedęs daug belaisvių grįžo į Lietuvą. O jo pakylėjimas Lietuvos karaliumi, nulemtas Kryžiuočių ordino brolių klastos, gudrumo ir godumo, labai greitai nuėjo vėjais, kai tik Prūsijos magistras ir Ordinas ėmė reikalauti tų Lietuvos ir Žemaitijos žemių, kurias jis jiems buvo dovanojęs ir užrašęs.

(p. 139)

[1263 m.] <...> Kieta ir sunki kitiems Lietuvos didžiūnams buvo Mendolfo, arba Mindaugo, lietuvių karaliaus, valdžios galia, kuria

naudodamasis jis mėgino tapti patvaldžiu; jeigu ji nebūsianti panaikinta, jų nuomone, juos pražudysianti. Pirmiausia ima jį šmeižti paprastų žmonių akyse už tai, kad metęs senuosius papročius, perėjo į krikščionių tikėjimą, kad užrašė kryžiuočiams lygia teise ir sau, ir jiems priklausančias tikrąsias lietuvių žemes; paskui, surengus sąmokslą, Treniota, jo seserėnas, antras po Mindaugo žmogus, ketindamas užimti Lietuvos valdžią ir sostą, paspendęs žabangas, poilsio metu jį nužudo; taip pat klasta nužudo visus jo sūnus ir užgrobia valdžią.

2. Motiejus iš Miechovo apie Mindaugą

Versta iš: *Chronica Polonorum*, Cracoviae, 1521, p. 153, 161, 165. Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Apie Mindaugo ir jo sūnų žūtį]

Viešpats, rodydamas maloningumą lenkams, ypač mazoviečiams, sukėlė vidaus nesutarimus ir vaidus tarp lietuvių ir rusėnų, nes Treniota, Mindaugo brolėnas, siekdamas užgrobti valdžią, nužudė lietuvių karalių Mendolfą, kitaip Mindaugą, kai šis ilsėjosi, ir visus kartu buvusius jo sūnus ir užėmė valdžią, – tai įvyko tūkstantis du šimtai šešiasdešimt trečiaisiais metais. Kitais, tūkstantis du šimtai šešiasdešimt ketvirtaisiais, metais Mindaugo sūnus Vaišelga ir pusbrolis Tautvilas, apkaltinę Treniotą tėvažudyste, per medžioklę jį nužudė. Vaišelga buvo vienuolis, gyvenęs vienuolyne Rusioje; nužudęs Treniotą, jis tapo lietuvių kunigaikščiu. Tūkstantis du šimtai šešiasdešimt septintaisiais Viešpaties metais, kilus kivirčams ir vaidams dėl Rusios žemių, kurias Vaišelga siekė pajungti savo valdžiai, viename kaime patekusį į apsuptį jį nužudė Rusios kunigaikštis Leonas, velionio Rusios karaliaus Danieliaus sūnus. Bet apie lietuvius pakaks. <...>

[Apie Mindaugo krikštą ir karūnavimą]

Tais pačiais tūkstantis du šimtai penkiasdešimt antraisiais metais lietuvių kunigaikštis Mindaugas, kitaip dar Mendolfas ir Mindalas, Prūsijos kryžiuočių paakintas, su kai kuriais lietuviais ir prūsais priėmė krikštą ir Prūsijos kryžiuočiams davė raštą, kuriuo teigia ir pareiškia daugsyk buvęs jų pagerbtas ir paremtas, todėl amžino ir neatšaukiamo dovanojimo teise jiems dovanojęs ir užrašęs savo valdų žemių, būtent: Žemaičių, Jotvingių, Kuršių, Veisiejų žemes ir visą Lietuvą. Ir Prūsijos kryžiuočių brolių patariamas, kartu su magistro ir kryžiuočių pasiuntiniais pasiuntė pas popiežių Inocentą savo pasiuntinius, pareiškė, kad priėmęs krikštą, ir paprašė lietuvių karaliaus karūnos. Rodydamas jam palankumą, popiežius Inocentas iš Rygos su kitais vyskupais pasiuntė brolį Heidenreichą <...>, tuometinį Kulmo vyskupą, ir jie patepė Mindaugą karaliumi. Bet dar tais pačiais metais jis ar iš apgailestavimo ir širdgėlos dėl prarastų žemių, ar dėl kokios kitos priežasties su visais naujakrikštais grįžo į stabmeldystę. <...>

[Apie lietuvių žygį į Mazoviją]

1260 Viešpaties metais lietuvių valdovas Mendolfas, kitaip dar Mindaugas, Prūsijos

kryžiuočių dėka pasiekęs karaliaus padėtį, sutelkęs stiprią lietuvių, prūsų, jotvingių ir žemaičių kariuomenę, kurią sudarė iki trisdešimties tūkstančių karių, žiauriausiai nuniokojo Mazovijos kraštą, padegė likusią be gynėjų Plocko pilį bei miestą, kitus visos Mazovijos miestelius ir kaimus nusiaubė gaisrais ir žudynėmis. Paskui įsiveržęs į Prūsiją, kol kryžiuočiai saugojo pilis, sudegino ir sugriovė jų pastatytus miestus, o visus ten aptiktus krikščionis nesirinkdamas žiauriausiai iššudė. Taip pat rodydamas savo įdūkį, žmonių į nelaisvę neėmė, į Lietuvą išsivedė tik gyvulius su grobiu.

3. Martynas Kromeris apie Mindaugą

Versta iš: *Martini Cromeri De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*, Basileae, 1558, p. 230(B), 232(A), 240(A). Iš lotynų kalbos vertė D. Antanavičius.

[Apie Mindaugo krikštą ir karūnavimą]

<...> Be to, Mazovijoje lietuviai nusiaubė Viznos žemę. Paskui, trečiaisiais metais, nuniokojo taip pat Liublino žemę ir tada sudegino medinę pilį. Lietuvių kunigaikštis tuomet buvo Mindaugas, kitaip dar Mindakas. Kryžiuočių žygių susilpnintas ir užspeistas į kampą, 1252 Kristaus metais jis sutiko su saviškiais priimti krikščionių tikėjimą ir pažadėjo kryžiuočiams dovanoti Žemaičių, Veisiejų, Kuršo ir Jotvingių, arba Palenkės, kraštą, kad tik išsigelbėtų nuo gresiančios pragaišties. Su kryžiuočių parama iš popiežiaus jis taip pat įgijo karaliaus titulą ir Rygos arkivyskupo bei Kulmo vyskupo iškilmingomis apeigomis buvo vainikuotas karaliaus karūna. Bet netrukus įtvirtinęs savo padėtį, pamynė kryžiuočiams duotus pažadus, metė tikėjimą ir ėmė plėšti aplinkinius krikščionių kraštus, kaip minėtą Liublino žemę, vėliau kitas, kaip apie tai papasakosime toliau.

[Apie lietuvių žygį į Mazoviją]

<...> Kol Silezijoje vyko šie dalykai, lietuvių kunigaikštis Mindaugas, metęs tikėjimą, kurį veidmainiškai buvo priėmęs tik laikinai, tolydžio vis labiau puldinėjo aplinkinius krikščionis. Sutelkęs stiprią savo lietuvių ir prijaučiančių prūsų kariuomenę, kuri siekė trisdešimt tūkstančių karių, žiauriausiai nuniokojo visą Mazoviją; sudegino daug kaimų bei miestelių ir žemės sostinę, Plocko pilį, likusią be gynėjų, ir daug paimtų žmonių, gyvulių ir grobio išsiuntęs į namus, su tokiu pačiu nuožmumu įsiveržė į kryžiuočių valdas: jas sudeginęs, kai kuriuos paimtus į nelaisvę žmones su pagoniška žiaurumu išskerdė, o didžiulį karo grobį išsivarė su savimi. Kryžiuočiai nedrįso užkirsti tokiai daugybei kelio ir lindėjo už įtvirtinimų sienų.

<...> Kitą vasarą lietuviai vėl įsiveržė į Mazoviją; nesurinkę geidžiamo dydžio grobio, patraukė į krašto gilumą ir kalaviju bei ugnimi nuniokojo Lovičo žemę <...>. Lietuviai jau būtų kėlę rimtą pavojų ne tik Mazovijos, bet ir Boleslovo Droviojo valdoms, jei Dievas nebūtų ištiesęs savo paramos rankos, nes lietuvių tarpusavio kivirčai davė mūsiškiams progą atsikvėpti: lietuvių kunigaikštis Mindaugas su sūnumis poilsio metu buvo nužudytas brolėno Treniotos, kuris užgrobė

valdžią. Bet ir šis nesirengė būti taikingesnis ir minkštesnis krikščionims. Netrukus, savo valdymo pradžioje, nuniokojo Mazovijos Červinsko žemę, paėmęs Ožimovo pilį, suaugusius vyrus išžudė, berniukus sudegino, o moteris su kitu grobiu išsivarė. Bet greitai buvo nubaustas už savo nusikaltimus, nes nužudytojo Mindaugo likęs gyvas sūnus Vaišelga, kuris Rusioje priėmė vienuolio įžadus, ir Mindaugo pusbrolis Tautvilas jį medžiojantį sugavo, kankino ir nužudė. Vaišelga užėmė valdžią, bet netrukus Leono, Rusios karaliaus Danieliaus sūnaus, klasta buvo nužudytas.

LIETUVIŠKAI

4. Mykolas Lietuvis apie Mindaugą (apie 1550 m.)

Versta iš: *Michalonis Lituani De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum fragmina X multiplici historia referta*, Basileae, 1615, p. 25. Lietuviškas vertimas: Mykolas Lietuvis, *Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius*, vertė I. Jonynas, Vilnius, 1966, p. 50–52.

<...> Iš tikrųjų į šias vietas atkeliavo mūsų proseniai, Romos piliečiai ir kareiviai, kitados pasiųsti į nausėdijas (kolonijas) sulaikyti besiveržiančių į jų kraštą skitų giminių, arba, kaip sako tikresnis padavimas, K. Julijaus Cezario laikais jie buvo šičion atnešti Okeane siautusių audrų. Juk kada Cezaris, kaip rašo Luc. Florus, nugalėjęs ir sutriuškinęs germanus Galijoje ir užkariavęs artimiausią Germanijos dalį, išplaukė Reinu į jūrą, norėdamas nusigauti į Britaniją, tačiau jam tat nepavyko, nes audros išblaškė jo laivyną, ir tada mūsų bočių laivai buvo atnešti prie kranto, kur dabar yra Žemaičių pilis Plateliai; manoma, kad čia jie išlipo į sausumą. Juk ir mūsų laikais prie to paties kranto buvo atvykę kažkokie užjūrio kraštų laivai. Ten mūsų protėviai, nukamuoti jūros vargų ir pavojų, turėdami daug belaisvių, tiek vyrų, tiek moterų, ėmė karių įpročiu gyventi palapinėse prie židinių, kurių iki šiol yra užsilikusių Žemaičiuose. Vėliau patraukę tolyn, užvaldė gretimas jotvingių tautas, o paskui roksolanus, arba rutėnus (rusus), kuriuos tuo metu, kaip ir maskvėnus, valdė Užvolgio totoriai. Atskirų rusų pilių viršininkai buvo vadinamieji baskakai; juos išvijo mūsų protėviai italai, kurie vėliau vadinosi litalais, o dar vėliau gavo lietuvių vardą. Po to savo įgimta drąsa išplėšę iš totorių, arba baskakų, vergijos rusų gimines, kraštus ir pilis, jie savo valdžią išplėtė nuo Žemaičių jūros, vadinamos Baltijos jūra, ligi Juodųjų jūrų, kur yra Boristeno žiotys, ir ligi antrosios romėnų kolonijos – Valachijos. Jie užėmė Voluinės, Podolės, Kijevo, Seversko žemes, stepes ligi Taurikos sienų ir Tovano brastos per Boristeną ir žemes šiaurės link ligi Maskovijos sostinei artimiausios Možaisko pilies, išskyrus pačią pilį, taip pat Viazmą, Dorogobužą, Belą, Toropecą, Lukus, Pskovą, Naugardą ir visas kitas pilis ir žemes šiapus jų. Karine narsa taip išplėtę sa-

vo valdas, vėliau taip pat išrūpino karaliaus karūną ir titulą savo kunigaikščiui Mindaugui, kai jis priėmė šventą krikštą. Bet šiam karaliui mirus, kartu išnyko karaliaus titulas ir krikščionybė, kol mūsų kaimynė krikščioniškoji lenkų tauta 1386 metais nuo Kristaus gimimo pakvietė priimti Šventąjį krikštą ir aukštą karaliaus vardą čia laimingai viešpatavusį <...> šviesios atminties Vladislovą, lietuviškai vadinamą Jogaila <...>.

5. Augustinas Rotundas (apie 1520–1582 m.) apie Mindaugą iš „Lenko pasikalbėjimo su Lietuviu" (apie 1564 m.)

Versta iš: Šešioliktojo amžiaus raštija, (Rozmowa Polaka z Litwinem, parengė R. Koženiauskienė), p. 201–275.
Lietuviškas vertimas: „Lenko pasikalbėjimas su Lietuviu", iš lenkų k. vertė B. Kašelionienė, lotyniškus intarpus – A. Baronas, p. 116–200.
Pastaba: Pateikiama tik tiesiogiai su Mindaugu susijusi teksto atkarpa (p. 138, 221–222), kurioje kalbama apie skirtingą laisvės sampratą. Atkreiptinas dėmesys, kad tai poleminės mintys, įdėtos į nepalankiai lietuvių atžvilgiu nusiteikusio Lenko lūpas. Vertimo fragmentą, siekiant didesnio tikslumo, redagavo D. Antanavičius.

LENKAS. <...> Lietuvoje to niekada nebuvo, Lietuvos kunigaikščiai niekados karališkos karūnos neturėjo, o Lietuvos Kunigaikštystė niekada karalystė nėra buvusi, išskyrus, tiesa, trumpą laiką valdant kažkokiam Mindailui, kuris vienu metu tapo ir karaliumi, ir krikščionimi, bet netrukus kartu su krikščionybe ir karūną į žemę trenkė, todėl kaip niekuomet Lietuvoje laisvės nebuvo, taip ir dabar nėra, nes jai nebuvo iš kur rastis, [Lietuvai] nebuvus karalystei. <...>

6. Iš Augustino Rotundo „Trumpos Lietuvos kunigaikščių istorijos" (apie 1576 m.)

Versta iš: Šešioliktojo amžiaus raštija, (Epitome principum Lituaniae), p. 296–305.
Lietuviškas vertimas: „Trumpa Lietuvos kunigaikščių istorija", vertė S. Narbutas, p. 286–296.

<...> Ringaudas paliko nuramintą Naugarduko karalystę valdyti savo sūnui Mindaugui, kuris buvo taip pat Mindalu, o vėliau Mandolfu vadinamas. Tačiau kai kurie rašo Ringaudą mirus bevaikį, dar kiti – kad jis palikęs sūnų Vaišelgą, kuris nebuvęs karingas, todėl naugardiškiai jį paniekinę ir pasidavę Švintaurui, Lietuvos ir Žemaičių valdovui.

Bet jei tai tiesa, jog Mindaugas buvo Ringaudo sūnus, tai taip pat turi būti tiesa, kaip jau pirmiau pastebėjome, kad Libono palikuonių kartų turėjo būti kur kas daugiau, negu nurodoma istorijoje. Lietuvos istorijos autorių nuomone, Ringaudas buvęs dešimtos kartos Libono ainis, o jo sūnus Mindaugas, visų autorių nuomone, gyvenęs apie tūkstantis du šimtai penkiasdešimtuosius metus. Maždaug apie tą patį laiką jis priėmęs krikščionių tikėjimą, pasikrikštijęs pasivadindamas Mandolfu, bet vėliau to tikėjimo išsižadėjęs. Kokiu būdu taip galėjo įvykti, kad nuo Libono laikų, kuris atkeliavęs Lietuvon viešpataujant Neronui, taigi maždaug šešiasdešimt kažkuriais metais po Kristaus gimimo, ligi Mindaugo, gyvenusio dvylika amžių vėliau už Liboną, tepraėjo ir gyveno tik dešimt Libono, arba Palemono, palikuonių kartų? Atrodo, tarsi kiekviena Libono ainių

karta būtų viešpatavusi Lietuvoje po šimtą su viršum metų, o tai visai neįtikėtina. Tą patį reikėtų pasakyti, jei net sutiktume, kad italų pabėgėliai atvykę Lietuvon Atilos laikais, nes ir tuo atveju dešimtoji jų palikuonių karta negalėjo pasiekti Mindaugo laikų. Pagal Lietuvos istoriją Mindaugą nužudęs Treniota, Daumanto sūnus. Nužudytojo sostą paveldėjęs Švintauras, kuris buvęs P. Libono proanūkės Pajautos proanūkis, ir kaip rašoma, užėmęs Naugarduke valdžią, jį prijungė prie Lietuvos. Bet jei jis buvo trečios kartos Libono proanūkis, tai negalėjo siekti Mindaugo amžiaus. <...>

Kiti sako, kad Švintauras turėjęs sūnų Girmantą, arba Gervatą, Girmantas – Kaliginą, Kaliginas – Romaną, Romanas – Daumantą, o Daumantas – Treniotą. Šis Treniota nužudęs Mindaugą, po kurio mirties viešpatavęs jo sūnus Vaišelga. Vaišelga irgi buvęs nužudytas, o Lietuvos kunigaikštystė atitekusi Švintaurui, Treniotos proseneliui; tik ar tai yra tiesa? <...>

<...> Narimantas vietoj savo tėvų herbo Hipokentauro pradėjęs vartoti Šarvuotąjį Raitelį, kaip tai buvo padaręs Mindaugas. Apie Mindaugą kalbama, kad jis pirmas savo senąjį herbą pakeitęs Šarvuotuoju Raiteliu, norėdamas parodyti, jog visi Lietuvos kunigaikščiai privalą būti drąsūs, veiklūs ir gerai šarvuoti. <...>

7. Iš Augustino Rotundo laiško Jurgiui Radvilui (1581 m.)

Versta iš: Šešioliktojo amžiaus raštija, (Epistola Augustini Rotundi <...> ad <...> Georgium Radivilum), p. 325–337.
Lietuviškas vertimas: Ten pat, p. 312–324.
Pastaba: Skelbiama tik tiesiogiai su Mindaugu susijusi laiško vieta (p. 319), kurioje kalbama apie katalikų aukštųjų dvasininkų turto problemą.

<...> apie mūsų lietuvių valdovus klausiu: ko gi nori tie, kurie jūsų krikščionių vyskupų turtingumą trokšta matyti paverstą neturtu ir apgailėtinu skurdu bei nežinomybe? Klausiu, į ką gi jie nori matyti panašius mūsų valdovus: ar į Jogailą, Vytautą, Kazimierą, Žygimantą Senąjį, kurie Lietuvoje vyskupystes ir kitas bažnytines pareigybes įsteigė, jas gausiais turtais, kiek anų laikų galimybės leido, apdovanojo ir sutvirtino? Ar į Mindaugą, truputį anksčiau nei prieš du šimtus metų gyvenusį Lietuvos kunigaikštį, iš pradžių krikščionį, po to atsimetėlį ir atkritėlį? Menama, kad jis atėmęs turtus, kiek jų buvo paskyręs bažnyčioms, po to, kai nužudė ir išvijo kunigus, kuriuos pats anksčiau pašaukė rūpintis krikščionių šventenybėmis, visus šventus dalykus išniekinęs, sunaikinęs, visą Kristaus tikėjimą iš čia išgujęs, nieku pavertęs. Tai aš ir klausiu, gal jie labiau nori, kad šis mūsų valdovas, šviesiausiasis karalius Steponas, taptų panašus į Mindaugą? O gal į Jogailą ir likusius dorus mūsų valdovus ir karalius? Gal jie nori, kad Steponas kartotų Mindaugo darbus ir kad Kristaus karalystė (ją, įkurtą Lietuvoje beveik prieš 200 metų, valdo Kristus) kartu su vyskupais ir jų turtais virstų velnio karalyste ar

tironija? Jį iš tikrųjų tokia pavirs, jei jūsų, t. y. vyskupų, autoritetas čia, Kristaus karalystėje, žlugs sugrąžinus jus į neturtą. <...>

8. Iš Motiejaus Stryjkovskio Kronikos (1582 m.)

Versta iš: M. Stryjkowski, *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi ... wydanie nowe będące dokładnem powtórzeniem wydania pierwotnego Królewieckiego z roku 1582 ...*, Warszawa, 1846, s. 252–253, 285–289, 292, 296–298. Iš lenkų kalbos vertė A. Dubonis.
Pastaba: M. Stryjkovskis – pirmasis Lietuvoje plačiausiai panaudojo istorijos šaltinius apie Mindaugą ir pateikė jų interpretaciją, įvertino lietuvių karaliaus veiklą ir reikšmę.

<...> šešta knyga, XVI skyrius

<...> Tas Ringautas Algimantaitis [*Ringolt Algimuntovic*] dideles ir dažnas kovas turėjo su Livonijos vokiečiais dėl sienų prie Dauguvos ir Kuršo; po to būdamas Lietuvos, Žemaičių ir Naugarduko Rusios Didžiosios Kunigaikštystės [soste], sulaukęs brandaus amžiaus, mirė, Mindaugą, Mindovą arba Mendolfą palikdamas toms valstybėms valdyti, – jį skirtingais vardais įvairios Kronikos pavadina, – kurį po to Lietuvos karaliumi popiežius karūnavo 1251 metais, kaip apie tai pagal patikimus liudijimus vėliau rašysime. Tačiau kiti metraštininkai apie tą Mindaugą neužsimena <...>.

Mindofas, Mendolfas, Mendogas arba Minda[u]gos Ringautaitis, didysis kunigaikštis <...>

Aštunta knyga, I skyrius

<...> Ringautas Algimantaitis <...> mirė Naugarduke. O Mindaugas [*Mindaugos*] arba Minduvas [*Mindów*], jo sūnus, kurį Miechovita Mendolphu ir Mendogu, o Kromeris Mindaku vadina, atsisėdo į tėvo sostą Naugarduko Rusioje ir Lietuvos ir Žemaičių Didžiojoje Kunigaikštystėje. Jis, viešpataudamas Naugarduke ir kitose Rusios pilyse, ėmė žudyti savo draugus, godulio viešpatauti suviliotas.

Vėliau tais pat metais kunigaikštis Mindaugas pasiuntė savo sūnėnus užkariauti Rusios kunigaikštystes, – Ardvydą, arba Erdivilą, Vykuntą ir Tautivilą arba Teofilį, – kuris po to buvo Polocko kunigaikščiu, nes pasikrikštijo pagal rusų tikėjimą.

Įsakė jiems tuomet pirmiausia žygiuoti į Smolenską, taip tardamas: „Ką bet kuris iš jūsų įsigys Rusioje, tą tegul ir turės kaip dalį ir tėvoniją“. O kartu su Lietuvos kariuomene ir tais trimis kunigaikščiais kartu pasiplėšti Rusioje nužygiavo daug žemaičių, ketinant išplėsti [valstybės] sienas; tas gi jiems rusų kraštuose iš karto pavyko, nes Tautivilas arba Teofilis užėmė Polocką, įgydamas paveldėjimo teises po Vasilijaus Rehvolodo, kuris irgi buvo lietuvis, ir po jo sūnaus Hlebo ir tapo Polocko kunigaikščiu, o Vykuntas – Vitebsko, o Erdivilas tad, arba Ardvydas, užvaldė keletą Smolensko ir Drucko kunigaikštysčių pilių su valsčiais.

Ir taip tie trys broliai, lietuvių kunigaikščiai, pasitenkindami tuo, ką jiems laimė ir likimas arba karo lošimo kauliukas davė, įsikūrė minėtose rusų kunigaikštystėse ir priėmė krikščionių tikėjimą pagal rusiškas arba graikiškas apeigas, kad tokiu būdu visus

palankiausius pavaldinius savo pusėn patrauktų.

O jų dėdė Mindaugas, Lietuvos didysis kunigaikštis, nei jiems rūpėjo, nei jam paklusti [jie] norėjo. To negalėdamas pakęsti Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas lyg prieš priešus ir išdavikus pasiuntė savo kariuomenę, ketindamas juos sutriuškinti, ir už šį įžeidimą ir nedėkingumą jiems atkeršyti. Tai sužinoję broliai, Polocko kunigaikštis Tautivilas su Erdivilu ir Vykintu, sustiprino savo pilis įgulomis ir jas įtvirtino, o patys, išsigandę Mindaugo galios, pabėgo pas Kijevo kunigaikštį Danielių Romanovičių, kuris tais laikais rašydavosi visos Rusios karaliumi ir caru <...>, prašydami jo apsaugos ir pagalbos nuo žiauriojo dėdės, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Mindaugo, bėgo taip pat pagalbos pas Haličo ir Vladimiro kunigaikštį Vasilijų arba Vasilką, – jie abudu tuo metu Juodojoje ir Baltojoje Rusioje tarp visų rusų kunigaikščių buvo vyriausi ir galingiausi.

Tuomet kunigaikštis Danielius Romanovičius, visos Rusios monarchas ir caras (taip rašydavosi tais laikais), kunigaikščių Ostrogiškių protėvis, apsiėmė globoti minėtus pabėgėlius lietuvių kunigaikščius ir kartu su Haličo ir Vladimiro kunigaikščiu Vasilku ėmė telkti kariuomenę prieš Mindaugą, tikėdamasis dėl tokio [jam] palankaus lietuvių vaido Naugarduką ir kai kurias lietuvių dar valdomas rusų kunigaikštystes atgauti ir sugrąžinti, kaip seniau buvo, Kijevo monarchijai, o Lietuvą, kaip seniau buvo, vasalinėn priklausomybėn karu priversti.

Pasiuntė pas lenkų kunigaikštį Boleslovą Drovųjį ir pas kitus lenkų kunigaikščius, jų, kaip kaimynų ir krikščioniškų valdovų, prašydamas žmonių į pagalbą prieš pagonis lietuvius; bet lenkai atsisakė, kadangi tuo metu buvo žiauriai nukentėję nuo totorių <...>.

O Danielius ir Vasilkas, kad iš visų kraštų lietuviams įkyrėtų, pasiuntė Mindaugo sūnėną, kunigaikštį Vykintą, į Livoniją ir į Rygą su daugybe dovanų: pastarasis Rusios monarcho Danieliaus ir savo brolio, Polocko kunigaikščio Tautivilo vardu prašė Livonijos magistrą Andrių (taip metraščiai jį vadina, o vokiškai – Andrichas), atiduosią jam savo ir jo brolių žemes, pusę Žemaitijos – Livonijai ir pusę Jotvingių krašto Palenkėje – kryžiuočiams Prūsijoje, bei padengsią karo išlaidas, jei tik Mindaugą iš Lietuvos išvytų. Nuo Kijevo valdovo Danieliaus ir Vladimiro ir Haličo kunigaikščio Vasilko įteikė ypač dideles dovanas Rygos arkivyskupui ir magistrui Andriui.

Livonijos magistras, matydamas sau naudą, pažadėjo ir padėti, ir kariauti prieš Lietuvos didįjį kunigaikštį Mindaugą, o Danielius tuokart kitą Mindaugo sūnėną Tautivilą, Polocko kunigaikštį, pasiuntė su kariuomene Polockui vaduoti, – jį tuo metu Mindaugo Lietuvos kariuomenė šturmavo; ir kai Tautivilas savo pajėgas sujungė su Livonijos vokiečių, atrėmė lietuvių dalinius, atkirto nuo Polocko ir keliose vietose savo dėdės Mindaugo kariuomenę sumušė bei su dideliu grobiu ir daugybe belaisvių grįžo su vokiečių kariuomene į Rygą, arkivyskupui ir Livoni-

jos magistrui Andriui dėkodamas už maloningą pagalbą; ten su didžia pagarba rygiečiai Tautivilą priėmė, ir kryžiuočiams įtikinus buvo perkrikštytas iš rusų tikėjimo į Romos, ir po to sugrįžo į savąją Polocko kunigaikštystę.

Tuo tarpu Kijevo valdovas, Drohičino kunigaikštis ir Vladimiro ir Haličo kunigaikštis Vasilkas – visi rengėsi pulti Lietuvą iš kitos pusės, ir užėmė Mindaugo valdomus Slanimą, Valkaviską ir Mscibogovą. Tą išgirdęs Mindaugas išsigando ir išsiuntė pasiuntinius pas Danielių ir Vasilką dėl taikos ir sąjungos, o kad kuo lengviau pasiektų taiką, siuntė jiems įkaitu savo vyriausiąjį sūnų Valstininką[1], kuris vėliau tapo vienuoliu, priimdamas rusų tikėjimą. Tačiau Danielius su Vasilku, nepriėmę pasiuntinių, nužygiavo su kariuomene į Naugarduką, o Mindaugo sūnų Valstininką išsiuntė į Slanimą, pasiuntinius – į Valkaviską, kad ten sargybinių būtų saugomi; patys iš Naugarduko pasileido į Zditovą, griaudami ir niokodami Mindaugo šalį, ir užėmę labai daug lietuvių pilių bei įkurdinę [jose] rusų įgulas, sugrįžo į savo kunigaikštystes.

Tuo tarpu Polocko kunigaikštis Tautivilas, arba Teofilis, Mindaugo sūnėnas, vėl susivienijęs su Livonijos vokiečiais, pridarė dėdei didelių nuostolių Lietuvos žemėje. Be to, Livonijos magistras Henrikas (jį rusų metraštininkas Andrejumi vadina) pritarė trečiam žygiui į Lietuvą ir pats asmeniškai [tam] ruošėsi kartu su visu Kryžiuočių ordinu. Kai Mindaugas sužinojo, jog Tautivilui nori padėti rygiečiai ir arkivyskupas su magistru ir visa Livonijos žeme, pats labai sunerimo – ir visi lietuviai su juo, – ir pasiuntė savo pasiuntinius pas Andrichą arba Henriką, Livonijos magistrą, su gausiomis aukso indų, žirgų ir brangenybių dovanomis, šitaip jį pagerbdamas ir dar daugiau pažadėdamas, jei tik padės sūnėną Tautivilą išvaryti iš Polocko, arba kad įsakys jį nužudyti. Tačiau Livonijos magistras atsakė: „kad su mumis kol gyvas nebūsi taikoje, kadangi esi pagonis, ir nebūsi išganytas, jei nepasikrikštysi visuotiniu krikščionių tikėjimu ir nepaklusi popiežiui, tadgi jei aš nuo to aukso, kurį dovanoji, ir apakčiau, niekad palankus nebūčiau".

Po to Lietuvos didysis kunigaikštis Mindaugas, arba Mendogas, gelbėdamasis nuo iš visur patiriamų skaudžių smūgių, pasiuntė pas popiežių, norėdamas krikštytis, tačiau veidmainiškai, nes visados aukojo savo seniesiems dievams. Taip, Mielasis Skaitytojau, sename metraštyje, kurį gavau iš kunigaikščių Zaslavskių, pasakojama apie Lietuvos kunigaikštį Mindaugą; o dabar pagal Dlugošą, Miechovijų ir Kromerį patikimai aprašysime paskutinius jo darbus.

[1] Vaišelga / Vaišvilkas.

Apie Mindaugo karūnavimą Lietuvos, Žemaitijos, Kuršo ir Naugarduko karaliumi 1252 metais

II skyrius

<...> 1252 nuo Viešpaties Kristaus metais Mendakas, kurį taip pat vadino Mendolfu ir Mindaku, aukščiau minėtasis Lietuvos kunigaikštis, prispaustas nuolatinių kovų su rusų kunigaikščiais, su savais sūnėnais ir su Livonijos bei Prūsijos kryžiuočiais, o vėliau tų pačių kryžiuočių magistrų nuolatinių įkalbinėjimų įtikintas priėmė [krikščionybę] ir apsikrikštijo su kai kuriais Lietuvos ponais ir bajorais bei Žemaitijos pagonimis, apie tai Dlugošas su Miechovijumi <...>, Kromeriu <...> liudija. Be to, Prūsijos magistrui Konradui iš Ostrzelingo ir visiems Prūsijos ir Livonijos ordino kryžiuočiams suteikė vokiečių ir lotynų kalba parašytus dokumentus, tvirtus pažadus raštu, kuriuose paaiškina ir pripažįsta, kad jam jie ne kartą buvo suteikę garbę ir pagalbą, ir dėl to žemę, kurią tvarkė ir turėjo savo galioje, tai yra Žemaitija, Jotuva (anot Kromerio paaiškinimo – Palenkė), Karšuva ir Veisiai arba Visvenai, ir visą Lietuvos žemę, jiems padovanojo ir užrašė, kaip amžiną ir negrąžintiną dovanojimą; kita vertus, mūsų Kromeris nerašo, kad būtų visą Lietuvą atidavęs, – iš tikrųjų, nes kur gi pats būtų gyvenęs, jeigu jiems viską atiduotų, ir sūnus tuo metu jau suaugusius turėjo, Ruklį ir Repiką.

Vėliau Prūsijos ir Livonijos kryžiuočiams patarus, pasiuntė savo pasiuntinius lietuvius kartu su Prūsijos ir Livonijos magistrų pasiuntiniais pas popiežių Inocentą Ketvirtąjį, jam pasižadėdamas ir skelbdamas sūnaus ištikimybę, kas yra įprasta tarp krikščionių valdovų, ir pareikšdamas, kad priėmė krikščionių tikėjimą, o kartu paprašė iš jo Lietuvos karaliaus vainiko.

Tuomet Romos popiežius Inocentas, matydamas šį reikalą esant naudingą Romos Bažnyčiai, jog tokia didelė ir narsi pagonių valstybė savanoriškai prisijungė prie Kristaus, iš karto nė kiek nedelsdamas karūną Lietuvai pašventino ir paskelbė Mindaugą Lietuvos karaliumi, o norėdamas jį labiau pagerbti, pasiuntė savo legatą vienuolį brolį Heidenriką <...>, kuris atvažiavęs į Lietuvos Naugarduką su Rygos arkivyskupu ir su Prūsijos bei Livonijos kryžiuočiais Mindaugą, arba Mendoką, pagal įprastas bažnytines apeigas patepė ir paskelbė Lietuvos karaliumi, ir kaip popiežiaus su imperatoriumi atstovas vainikavo naujos Lietuvos karalystės karūna. <...>

Minėto pirmojo ir paskutiniojo Lietuvos karaliaus Mindaugo karūnavimo metu kažkoks Vitas – nežinia, vokietis ar lenkas – pirmasis Lietuvos vyskupu buvo išrinktas ir pašventintas <...>.

III skyrius <...>

Kaip Mindaugas, Lietuvos karalius, atsisakė krikščionių tikėjimo <...>

Lietuvos karalius Mindaugas arba apimtas gailesčio dėl paties užrašytų ir taip prarastų Žemaitijos, Lietuvos, Jotuvos, Veisių ir Kur-

šo žemių, kurias buvo užrašęs kryžiuočiams už karaliaus vainiką ir draugystės sutvirtinimui, arba dėl kitos priežasties, vėl sugrįžo prie ankstesnės stabmeldystės, su visais savo naujakrikščiais pavaldiniais atmesdamas neseniai priimtą krikščionių tikėjimą.

Vėliau, 1255 metais, sutelkęs lietuvių kariuomenę, įsiveržė į Liublino žemę, ją skersai ir išilgai nuteriojęs, Liublino pilį, tuo metu medinę, su miestu sudegino, o sugrįžo į Lietuvą nešinas dideliu grobiu ir vedinas būriais belaisvių. <...>

Po to Lietuvos karalius Mindaugas, anot Miechovijaus, 1260 metais, o Kromerio (patikimiau) 1255, atvirai atmetęs krikščionišką tikėjimą, kurį trumpam veidmainiškai buvo priėmęs, tapo dar didesniu priešu savo kaimynams krikščionims, ir sutelkęs didelę kariuomenę, kurioje buvo trisdešimt tūkstančių lietuvių, žemaičių, jotvingių ir senųjų prūsų karių, pastarieji išvien su lietuviais laikėsi, žiauriai nuniokojo visą Mazoviją, labai daug miestų ir kaimų, – ir sostinę, Plocko pilį, be gynybos paliktą, – sudegino bei milžinišką grobį iš belaisvių, turto, žirgų kaimenių ir kitų įvairių naudingų dalykų į Lietuvą išsiuntęs, su tuo pačiu begaliniu įkarščiu užpuolė Prūsijos kryžiuočių valsčius, juos nuteriojęs, sudeginęs ir apiplėšęs, visus kryžiuočių ką tik įkurtus miestus iš pašaknų išrovė, o visus juose užtiktus krikščionis žiauriai nužudė, tuo tarpu kryžiuočiai tik pilis vos apgynė. Minėtas karalius Mindaugas, norėdamas įtikinamai parodyti savo žiaurumą, pasibjaurėjo imti žmones į nelaisvę, todėl įsakė visus iškapoti, tik gyvulius ir karo grobį gabenosi į Lietuvą arba išsiuntė, o pats su lietuvių kariuomene, nesutikdami pasipriešinimo, Mazovijos ir kryžiuočių kraštus nuolatos puldavo. <...>

Apie lietuvių ir rusų vykdomą nuolatinį Mazovijos niokojimą 1262 metais

<...>

IV skyrius

Rusų karalius Danielius, susitaikęs ir susivienijęs su Lietuvos karaliumi Mindaugu, pasiuntė su juo savo seserėną Švarną arba Švarmirą niokoti Mazoviją. Ir tada Mindaugas su lietuviais, o Švarnas su rusais, sujungę kariuomenes, per girias ir pelkynus patyliukais įsibrovė į Mazoviją 1262 metais, o Švento Jono Krikštytojo išvakarėse Mazovijos kunigaikštį Siemovitą ir sūnų Konradą, su visais dvariškiais saugiai apsistojusius Jašovsko arba Jazdovo dvare, netikėtai užklupo: ten žiaurusis Švarnas, Rusų karaliaus Danieliaus seserėnas, pats savomis rankomis nukirto galvą Mazovijos kunigaikščiui, kuris jam buvo atitekęs kaip grobio dalis, bet jo sūnų Konradą Lietuvos karalius Mindaugas, maloniai elgdamasis, paliko gyvą ir vėliau tais pačiais metais sugrąžino už išpirką. <...>

<...> Jau itin trošku ir nebepakeliama (tai Kromeris ir Dlugošas rašo) nuo lietuvių buvo ne tik Mazovijai, bet ir Krokuvos bei Sandomiero kunigaikščio Boleslovo Droviojo, tuo metu Lenkijos valdovo, kraštams, jei pats Ponas Dievas iš dangaus teikėsi pasiųsti

pagalbą ir išsigelbėjimą. Kadangi Jis, pasigailėdamas vargšės Mazovijos, sukėlė vidinius nesutarimus ir namų vaidus (kad Ponas Dievas nėra nesutarimų priežastis, rašo Miechovijus) tarp lietuvių ir rusų, nes minėtąjį Lietuvos karalių Mendolfą arba Mindaugą jo sūnėnas Strainatas, arba Treniota, svajodamas užvaldyti Lietuvą, miegantį nužudė, ir du jo sūnus, Ruklį ir Repiką – juos kartu užtiko – papjovė, o pats 1263 metais užvaldė Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę ir sostą, dėdės krauju aplaistytą. Bet ir tas minėtasis Lietuvos didysis kunigaikštis Treniota, arba Strainatas, nebuvo palankesnis ar ramesnis krikščionims, kadangi vos tik ėmęs viešpatauti, puolė Mazoviją ties Červinsku, o užėmęs Oršimovo pilį, suaugusius vyrus iškapojo, nepilnamečius sudegino, vien tik moteriškąją lytį su likusiu grobiu išsigabeno į Lietuvą. Tačiau netrukus gavo atlygį už savo žiaurybes, nes Vaišelga, arba Valstininkas, vienuoliu tapęs Mindaugo sūnus, ir Teofilis, arba Tautivilas, to paties Mindaugo giminaitis, sūnėnas, sugavo jį medžioklėje ir po ilgų kankinimų nužudė <...>. Tačiau vienas senas Lietuvos metraštis štai kaip apie Lietuvos karaliaus Mindaugo nužudymą reikalus išdėsto, pirmiausia rašo, kaip jo sūnus Vaišelga, arba Valstininkas, pagal rusų tikėjimą pasikrikštijo ir tapo vienuoliu: kad kai Lietuvos karalius Mindaugas atsisakė ką tik priimto krikščionių tikėjimo ir sugrįžo prie senojo pagoniško, nebeįstengė šio paklydimo pakęsti jo sūnus Vaišelga, todėl matydamas savo tėvą netvirtai išpažįstant Romos tikėjimą, nuvyko į Rusios karaliaus Danieliaus ir jo brolio Vasilko dvarą Haliče, kurie tuo metu buvo pagrindiniai jo tėvo Mindaugo priešai, [kadangi tarp jų] vyko ginčas dėl sienų. Ten vėliau Lietuvos karalaitis Vaišelga Mindaugaitis, suvokęs šio pasaulio veidmainybę ir jo šlovės trapumą, vėl persikrikštijo iš Romos į rusų tikėjimą ir neužilgo davė įžadus, tapdamas vienuoliu, ir taip gyveno trejus metus <...> O jo tėvas Lietuvos karalius Mindaugas dėl tokio gyvenimo priekaištavo, bet jam tas nerūpėjo, – ir pyko ant savo tėvo. Ir atsitiko, kad tuo metu numirė Mindaugo žmona, dėl kurios [jis] ėmė labai sielvartauti, po to pasikvietė svainę, savo žmonos seserį, kuri buvo ištekėjusi už Nalšios kunigaikščio Daumanto, prašydamas, kad atvyktų pagal pagoniškus laidojimo papročius atlikti paskutinius patarnavimus savo seseriai. O kai atvyko į laidotuves, karalius Mindaugas ją įsimylėjo ir siekdamas vesti tarė, „jog tavo sesuo, mano žmona, mirdama prašė, kad tave vesčiau jos vietoje“ ir privertė su juo gyventi. Šitai išgirdęs Nalšios kunigaikštis Daumantas dėl tokios neįprastos ir neteisingos naujovės labai liūdėjo, mąstydamas, kaip galėtų atkeršyti už žmonos neištikimybę ir pažeminimą, todėl laukė ir svajojo apie Mindaugo nužudymą; tačiau to negalėjo įvykdyti atviroje kovoje, nes jo jėgos buvo mažos, o to būta galingo karaliaus. Vėliau susitarė su Mindaugo seserėnu Strainatu, arba Treniota, kuris tuo metu valdė Žemaitiją ir ieškojo progos savo dėdę nužudyti, – jie abu prisiekė, Strainatas ir Daumantas, kad jį nužudys.

Ir kai Mindaugas visą savo lietuvių kariuomenę pasiuntė anapus Dnepro prieš Briansko[2] kunigaikštį Romaną, o Daumantas, kaip vasalas vykdydamas pareigas, kartu žygiuodamas į tą karą, nutaikęs gerą progą, sugrįžo su savo žmonėmis, Mindaugo karvedžiui pasiteisinęs svarbia ir skubia priežastimi. Iš karto susitiko su Treniota, šis irgi turėjo pasirengusią žemaičių kariuomenę, ir taip abu skubiai apsupo nieko nenujaučiantį karalių Mindaugą, kai dar miegojo, ir taip miegantį nužudė kartu su dviem jo sūnum, Rukliu ir Repiku. Tai išgirdęs Vaišelga, jo trečiasis sūnus, jis buvo rusų vienuolis, pabėgo į Pinską ir ten gyveno vienuolyne. O Treniota ėmė viešpatauti Lietuvos ir Žemaitijos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1263 metais nuo Pono Kristaus gimimo. Ir taip tuomet pasibaigė Lietuvos karalystė kartu su karaliumi Mindaugu, kurią nuo karūnavimosi 1252 metais valdė vienuolika metų. <...>

9. Iš Alberto Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos" apie Mindaugą

Versta iš: A. Wijuk Kojałowicz, *Historiae Lituanae pars prior...*, Dantisci, 1650, p. 90–91, 108–110. Lietuviškas vertimas skelbtas: Albertas Vijūkas-Kojelavičius, *Lietuvos istorija,* iš lot. k. vertė L. Valkūnas, Vilnius, 1988, p. 98–99, 109–111. Lotynišką vertimą redagavo D. Antanavičius. Pastaba: A. Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorijoje" pateiktas Mindaugo valdymo aprašymas neturi jokios faktografinės vertės (remiamasi M. Stryjkovskiu), bet yra įdomus apibendrinančiu moraliniu vertinimu, kuriame ryškios neigiamos smerkiančios gaidos.

(Mindaugas, pirmasis ir paskutinysis lietuvių karalius) Rimgaudo įpėdinis Mindaugas, kitų vadinamas Mendolfu, vos perėmęs valdžią, kurią tėvas įgijo nuskriausdamas našlaitį brolėną, sutepė ją giminaičių žudynėmis ir krauju. Taip, augant valdovų galiai, pamažu daugėjo ir nusikaltimų, kuriuos darant tolydžio stiprėjo patvaldystės troškimas. Įtaręs kuriuos nors iš artimųjų priešinantis jo sumanymams, [Mindaugas] šalindavo juos kalaviju ar nuodais. Tačiau brolėnų nežudė, tiesa, ne dėl to, kad mažiau juos įtarinėjo, bet todėl, kad dar nesurambėjęs nuo baisių piktadarysčių, iš įgimto drovumo baiminosi imtis tokio nusikaltimo. Buvo trys jaunuoliai, karo ir taikos darbams įgudę ir šiaip miklūs veikti: Erdivydas, Vykintas ir Tautvilas, arba Teofilas. Nuduodamas pakeliąs tarnyboje ir norėdamas pašalinti iš rūmų, kad taptų lengvesniu taikiniu jo žabangoms, taip pat kad atimtų progą kelti maištą, įsakė jiems vykti į kariuomenę, idant puldinėdami kaimynus pratintųsi kariauti. Bet pasielgė neapdairiai, kaip įprasta pernelyg įtariems žmonėms, ir tikėjęsis tokiu būdu sutvirtinti savo padėtį, šitaip ją kone sugriovė. Mat sėkmingai nugalėję priešus ir užėmę svarbius Rusios miestus, jaunuoliai paragavo valdžios ir nebenorėjo kęsti dėdės jungo. Erdivydas ėmė valdyti Drucką ir dalį Smolensko, Vykintas – Vitebską, Tautvilas – Polocką. Norėdami padaryti krikščionis pavaldinius ištikimesnius, jie viešai priėmė krikščionybę. Tai buvo dingstis Mindaugui pradėti karą ir pagrindas pirmai lietuvių tarpusavio nesantaikai ir valstybės pragaiščiai. <...>

[2] Tekste *Natbrawskiego*.

Bet Mindaugas, nors neseniai iš baimės priėmė krikščionybę ir viešai jos laikėsi, tačiau vienumoje atnašaudamas aukas pagonių stabams begėdiškai ją trypė. Kai pavojus praėjo ir baimė atslūgo, jį apėmė širdgėla taip pasielgus. Dar labiau skaudino tai, kad nors įgijo karaliaus titulą, jo valdžia visur rodėsi esanti apkapota: čia – atplėšta Rusia, ten – prarasta Žemaitija, Kuršas, Jotuva, – nė neverta karalystės vardo. Žodžiu, ėmė tiesiog nekęsti viso to, ką neseniai padaręs iš baimės ir veidmainystės. Galop ir kitiems jausmams virtus įdūkiu, nedaug trūko iki to beprotiško žingsnio atvirai išsižadėti krikščionių tikėjimo <...>.

Krikščionys niekaip nebūtų atsikvėpę, jei kylančios pagonių sėkmės nebūtų nutraukę vidaus nesutarimai. (Dingstis, sukėlusi vidaus neramumus Lietuvoje ir Mindaugo žūtį). Tuo laiku Mindaugui mirė žmona; karalienės moterų dvarui tvarkyti ir velionei šermenų iškelti pakviesta į rūmus, atvyko Nalšios kunigaikščio Daumanto žmona, karalienės sesuo. Karalius, begėdiškai smurtu pamynęs svetingumo teisę, sutrypė moters dorą ir pasilaikė ją už žmoną. Nors ir nesitaikstydamas su skriauda, Daumantas, jausdamas esąs per silpnas, maldė troškimą keršyti, griebtis atviros jėgos ir tą slėpė, o tuo tarpu, prisidengdamas valstybės reikalais, tyrė didikų nuotaikas, stengėsi supriešinti juos su valdovu ir slapta tardavosi daugiausia su Žemaitijos kunigaikščiu Treniota, Mindaugo seserėnu. Tegul pagaliau ryžtąsis tam, ko visi trokštą. Garbė už Lietuvos išvadavimą iš žiauraus tirono teatitenkanti tam, kam ji daugiausia ir priklausanti. Jį versdamas, teužmirštąs kraujo giminystę, nes ir anas pamynęs visas teises. Už savo brolių ištrėmimą teatkeršijąs brolžudžio Mindaugo krauju. Niekada nebūsiąs labiau pažeidžiamas, kaip tada, kai išrengęs į Mozoviją geriausius dalinius, pats liksiąs be apsaugos. Jei reiktų panaudoti jėgą, Treniota turįs sau atsidavusią žemaičių kariuomenę, taip pat jis pats prireikus pagelbėsiąs su naugardukiečių pajėgomis. Neilgai spyrėsi kurstymui Treniotos širdis, iš prigimties linkusi į garbėtroška. Kai buvo suderinti siekimai, padėjo pats likimas. Mat tuo metu kunigaikštis Natbravskis prie Dnepro buvo sukėlęs nedidelį maištą: Mindaugas įsakė Daumantui traukti prieš jį su kariuomene; šis negaišdamas ragina Treniotą nepraleisti progos: dabar pagaliau atėjęs laikas veikti, kai turįs kariuomenę. Taigi sutartą dieną Treniota slaptai atveda kariuomenę iš Žemaitijos, o Daumantas iš Rusios ir gūdžią naktį puola karaliaus rūmus. Sučiupus vartų sargybinius, į miegamąjį buvo pasiųsti žudikai, kurie pribaigė valdovą lovoje. Kartu su tėvu buvo nužudyti jau subrendę valdyti du jo sūnūs, Ruklys ir Rupeikis.

(Treniota, Lietuvos didysis kunigaikštis). Taip pirmą kartą buvo išbandytas naujas kelias į valdžią. Iki šiol mirusio valdovo įpėdiniu paprastai tapdavo tas, kuris turėjo paveldėjimo pirmenybę ir kurį rėmė pavaldiniai, tačiau visai neseniai valdžia buvo paimta nuskriaudžiant našlaitį brolėną, o dabar – net nužudant valdovą. Šitaip imta paskubomis veržtis į valdžią, pamynus ne tik padorumo, bet ir kraujo giminystės teises.

10. Iš Simono Grunau Prūsijos kronikos (XVI a. pradžia)

Versta iš: *Simon Grunau's Preussische Chronik*, hrsg. von M. Perlbach, Bd., 1, Leipzig, 1875, S. 276–279. Iš vokiečių kalbos vertė R. Petrauskas.

Apie vieną piktavališką Žemaitijos karalių[3]

Vokiečių ordino didžiojo magistro Burchardo Švandeno laikais[4], maždaug 1286 metais, gyveno Žemaitijoje kunigaikštis, vardu Mindaugas [*Myndove*]. Nors jo tauta iš prigimties nedaug moka pasinaudoti protu, jis vis dėlto buvo klastingas bei stiprus ir taip parengė savo nesumanius ir nesupratingus žemaičius, kad nugalėjęs Kijevo kunigaikštį iš Rusios *Cosalvo*, užkariavo visą Lietuvą [*Littau*]. Šis kraštas yra 200 mylių ilgio ir pločio, tačiau jo liaudis yra labai ribota ir paprasta. Jis jiems įteigė, kad jie turi jam duoti duoklę galvijais, medumi ir grūdais, kaip jie lig tol mokėjo savo Kijevo ponui, uždėjusiam jų valdinystės ženklan šluotą, rykštę ir kitus blogus daiktus, nes tai buvo itin neprotinga liaudis. Tuo metu Livonijos krašto magistru buvo Andrius Štirietis, kuris nerimavo, kiek toli jis [t. y. Mindaugas] ketina pulti, ir kadangi buvo jo kaimynas, gerai pagalvojęs, nusprendė su juo susipažinti. Visų pirma jis jam pripiršo krikščionę moterį iš Švedijos, vardu Morta [*Marta*]. Ji ir brolis Andrius išaiškino Mindaugui, kad tapęs krikščionimi, galės būti paskelbtas karaliumi. Nudžiugęs Mindaugas sutiko, brolis Andrius pasiuntė [delegaciją] į Romą ir išdėstė šį reikalą popiežiui Aleksandrui IV[5]. Popiežius kadaise buvo legatas Prūsijoje ir gerai žinojo žemaičius. Krikščionių paguodai jis leido karūnuoti Mindaugą, jei šis apsikrikštys ir lieps tai padaryti savo žmonėms. Tada brolis Andrius nurodė pagaminti dvi karūnas; vieną ponui, kitą poniai. Su jomis brolis Andrius, Rygos arkivyskupas pilkasis vienuolis[6] Frydrichas, Saremos vyskupas Steponas, Tartu vyskupas Benediktas, brolis Brunonas Monheinas[7] ir daugelis kitų ponų atvyko į Medininkus, kur Mindaugas buvo apsistojęs su savo dvaru, ir Jono Krikštytojo dieną jį apkrikštijo, suteikė jam Pranciškaus vardą ir karūnavo Žemaitijos ir Lietuvos karaliumi. Palikę jam kunigų, vienuolių, o taip pat Vokiečių ordino dvaro maršalą, kurie turėjo jį ir jo žmones išmokyti tikėjimo, karališkų papročių ir visų teisingumo dalykų, linksmi sugrįžo namo.

[3] Simonas Grunau Mindaugo istoriją pasakoja remdamasis Senesniaja didžiųjų magistrų kronika, nevengdamas savo šaltinį papildyti išgalvotais faktais. [4] Didžiuoju magistru buvo 1282–1290 m. [5] Mindaugo krikšto ir karūnavimo reikalais rūpinosi popiežius Inocentas IV. Aleksandras IV jį pakeitė 1254 m. pabaigoje. [6] Vienuolis cistersas. [7] Apie šių asmenų dalyvavimą Mindaugo karūnacijoje, kaip ir apie karūnacijos vietą bei Mindaugo krikšto vardą, iš patikimų šaltinių nieko nežinoma. Tik ELK mini Andriaus Štiriečio dalyvavimą.

Kaip šis karalius atkrito nuo tikėjimo ir apie jo padarytus nuostolius

Kitais metais po Sekminių, Dievas žino, Dievo ar velnio tai buvo darbas, griaustinis pridarė daug nuostolių ir sudegino geriausius laukus. Šio dalyko sujaudintas Žemaitijos kunigaikštis Treniota kartu su kitais bajorais atėjo pas savo valdovą Mindaugą ir taip kalbėjo: karaliau, kiek mums buvo geras mūsų dievas Perkūnas, padėjęs įgyti žemių ir žmonių, tiek dabar jis yra ant mūsų užsirūstinęs ir daro nuostolius savo galinga ugnimi. Žinotina, kad žemaičiai, kaip kadaise prūsai, šlovina Perkūną, griaustinio ir žaibo dievą, ir garbina jį ugnimi, kaip aukščiau buvo pasakota[8]. Toliau jie kalbėjo, kad po to, kai pradėjome garbinti livoniečių dievą, mums pradėjo nesisekti ir mes negalime kitaip [apie livoniečius] galvoti, kad jie nori mus paversti savo bernais. Todėl žinok, mes norime atkeršyti už mūsų maloningų dievų nešlovę visiems, kurie juos paniekino. Mindaugas išsigando šių žodžių ir kalbėjo: „Kaip galima numalšinti jų [dievų] pyktį?". Jie tarė: „Mūsų dievų garbei užmušk visus, tikinčius livoniečių dievu, patrauk į Livoniją ir ją vėl sudegink". Ši nuomonė buvo pranešta karalienei ir kai ji išgirdo bajorų valią bei suprato niekaip negalėsianti sukliudyti, taip prakalbėjo: „Jūsų noras užmušti krikščionių kunigus mūsų šalyje nieko neduos, nes jūsų dievas to nepaliks neatkeršijęs, todėl geriau juos paleiskite". Taip ir buvo padaryta. Taigi dvasininkai paliko šalį, krašto magistras Andrius jau buvo miręs, o Mindaugas, surinkęs savo žemaičius, nužygiavo į Kuršą ir jį nuteriojo, [po to] – į Livoniją ir ją sudegino. Toliau norėjo per Dangės upę persikelti į Prūsiją, bet jam kelią pastojo Livonijos broliai (jie čia buvo pasistatę pilį, kurią pavadino Klaipėda [*Memelbrorgk*]), kurie čia sulaikė žemaičius. Tarp šių buvo iš Prūsijos pabėgusių sūduvių, kurie šios išmonės buvo išmokę iš savo ponų, – jie sustatė laivus į krūvą ir taip padarė tiltą, per kurį jie perėjo ir šturmavo pilį. Pilyje žemaičių buvo nušauti krašto magistras brolis Eberhardas Goltbeke[9], brolis Verneris Štadenas ir brolis Vilmas Hogenstratas. Žemaičiams ir sūduviams kovojant ant tilto, vienas brolių tarnas įšoko į vandenį ir išmušė skyles laivuose, kurie pražuvo su visa liaudimi. Mindaugas nelinksmas grįžo namo ir guodėsi savo žmonai.

Kaip buvo nužudytas Mindaugas ir jo žmonės

Morta išaiškino Mindaugui, kaip blogai jis padaręs ir dėl to turįs viešai atgailauti, ir atšaukti [ankstesnius sprendimus]. Mindaugas paklausė šio patarimo ir sukvietė savo bajorus. Šiems atėjus, karalius Mindaugas kalbėjo: „Aš jūsų paklausiau ir išvariau

[8] Šio Simono Grunau kronikos epizodo vertimą žr.: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 2, sudarė N. Vėlius, Vilnius, 2001, p. 86–122; ypač p. 104, 112–113.

[9] Livonijos magistras 1253–1254 m. buvo Eberhardas Zainas, tačiau apie jo žūtį prie Klaipėdos kiti šaltiniai neužsimena. Po 1254 m. jis dar buvo Ordino didysis komtūras.

dvasininkus, kurie man atskleidė palaimingą kelią, bet žinokite, kad aš dabar noriu vykti pas brolius ir išpažinti jų tikėjimą, kuris yra teisingas, ir raginu jus pasielgti taip pat". Kilmingiausias iš jų Treniota [*Tranyato*] paprašė leidimo pasitarti su savo draugais, idant duotų teisingą atsakymą, ir tai jam buvo leista. Šiame pasitarime bajorai atsisakė [Mindaugo pasiūlymo], manydami, kad jei jų valdovas tą vėl pradės, Livonijos ir Prūsijos broliai juos visus iššudys, ir prašė Treniotos tapti jų karaliumi, nes jie daugiau Mindaugo nenori. Po šio pasitarimo visi atėjo pas savo karalių ir jį nužudė kartu su žmona ir dviem mažais vaikais, pasodino į sostą Treniotą ir jį karūnavo. Ten nebuvo jokio vyskupo, jie tą padarė patys su brolio Andriaus [atvežta] karūna. Tokiu būdu nuo to laiko Žemaitijos ir Lietuvos karaliais buvo karūnuoti Treniota [*Thrimota*], Vytenis [*Witteno*], Pukuveras [*Puthywero*], Gediminas [*Godemyno*], *Ormanno*, Narimantas [*Northmanto*], Vaišviltas [*Wesenwylto*], Algirdas [*Algardo*], Kęstutis [*Keynstoto*], Vytautas [*Waytovdo*], tiesa, šį didžiuoju kunigaikščiu iškėlė imperatorius, Jogaila [*Jaglo*], jo tėvo brolio sūnus, Žygimantas Švitrigaila [*Sigismunt Swyttrigaylo*], Žygimantas [iš] Starodubo [*Sigismundus Starotupo*], Kazimieras [*Cazimirus*], vėliau Lenkijos karalius, jo sūnus Aleksandras [*Allexander*], taip pat Lenkijos karalius, jo brolis ir Kazimiero jauniausias sūnus Žygimantas [*Sigismundus*], šis taip pat Lenkijos karalius[10]. Apie tai, kaip jie visi kariavo su Prūsijos ir Livonijos broliais, apie šių pergales ir pralaimėjimus bei pražūtį šioje knygoje bus atitinkamoje vietoje papasakota. Tačiau šiandien žemaičiai ir lietuviai valdovu turi Lenkijos karalių, kuris yra krikščioniškas karalius.

11. Iš Luko Davido Prūsijos kronikos (sukurta 1573–1582 m.)

Versta iš: *Lucas David's Preussische Chronik*, Bd. 7, hrsg. von Ernst Hennig, Königsberg, 1815, S. 131–145. Iš vokiečių kalbos vertė R. Petrauskas.

Mūsų Viešpaties Kristaus 1255 metais Lietuvoje gyvena galingas valdovas Mindaugas [*Mindowe*], taip jo vardas rašomas sutartyse, kuris, kaip ir jo protėviai, kariavo su Ordinu sunkius ir alinančius karus. Jis pastebėjo, kad Dievas dažnai menkoms Vokiečių ordino brolių jėgoms dovanodavo pergalę prieš gausesnę netikėlių kariuomenę, o taip pat ne sykį girdėjo [apie] brolius, giriamus už jų gerus papročius bei teisingą elgesį, o ypač už jų stropią ir didžiai pamaldžią tarnystę Dievui. Todėl jis maždaug tuo laiku nusiuntė garbingą pasiuntinybę pas Livonijos magistrą brolį Andrių Štirietį [*Stauerland*] ir pažadėjęs saugumą ir ištikimybę, kurios vėliau laikėsi, jo stropiausiai ir draugiškiausiai prašė pas jį atvykti, idant su juo galėtų aptarti daugelį svarbių reikalų. Tai išgirdęs, Livonijos magistras brolis Andrius su garbinga ir prakilnia brolių, krašto bajorų

[10] Didžiųjų kunigaikščių vardus Simonas Grunau užrašė painiodamas eiliškumą.

ir dvariškių palyda atvyko pas Mindaugą, kitų vadinamą Vyteniu [*Withen*], į Lietuvą. Jam su šiais žymiais palydovais pas Mindaugą į Lietuvą atvykus, šis jį puikiai ir draugiškai sutiko. Po sutikimo sėdę prie stalo – linksminosi. Pavalgę, nuo kitų atsiskyrę, nuėjo į vieną kambarį, kur karalienės Mortos akivaizdoje su vertėjo pagalba ilgai ir daugiausia apie religinius reikalus kalbėjosi. Mindaugas į įvairius klausimus gavo tinkamus pamokymus, o visų pirma, kad kartu su savo žmona priimtų krikščionišką tikėjimą ir apsikrikštytų. Jis taipogi pageidavo, juolab magistras jiems tą pažadėjo, kad magistras popiežiaus paprašytų jį ir jo žmoną Mortą krikščionišku papročiu bei būdu karūnuoti krikščioniškaisiais karaliais, o jo šalį, Lietuvą, Žemaitiją ir kitus kraštus, pakelti krikščioniška karalyste. Po to abu valdovai sudarė taikos sutartį, tvirtai pažadėję sutartų dalykų laikytis. Po to, kai jie taip sutarė ir vienas kitam pažadėję meilę bei draugystę atsisveikino, Livonijos magistras nedelsdamas šį reikalą aprašė popiežiui. Taip pat ir savo gerų draugų Romos dvare prašė, kad šis reikalas kuo greičiau ir geriau būtų įgyvendintas, kadangi tai atneštų krikščionybei naudą. Mat jis tikėjosi, kad krikščionybė tokiu būdu dar labiau išsiplės ir sustiprės. Tam jis negailėjo jokių išlaidų, idant šis dalykas kuo geriau būtų remiamas ir kuo greičiau sulauktų laimingos pabaigos. Popiežius Inocentas IV, išgirdęs pranešimą apie šį reikalą, nusiuntė Livonijos magistrui bulę, kuria paskelbė Mindaugą karaliumi, o jo žmoną Mortą karaliene visose lietuvių ir žemaičių žemėse, o šias žemes paėmė į Romos Bažnyčios apsaugą ir globą. Be to, jis leido, jei Mindaugas ir Morta mirtų nepalikę palikuonių, išrinkti kitą valdovą, galintį karalystę ir jai priklausančius kraštus ginti ir teisingai valdyti, pažadėjęs išrinktąjį, jei jis bus krikščioniško tikėjimo, su jo teisėta žmona karūnuoti ir laikyti krikščionišku valdovu bei karaliumi. Kartu popiežius magistrui rašė, kad jis šiuo reikalu elgtųsi atsargiai ir gerai apsvarstęs Mindaugo ir Lietuvos krašto padėtį įvertintų, ar krikšto ir karūnavimo siekiama iš karšto krikščioniško tikėjimo, ar greičiau dėl pasaulietinės ir tuščios garbės. Tik magistrui išsiaiškinus šią ir kitas aplinkybes, popiežius jam pavedė galutinai nuspręsti – prileisti juos prie krikšto ir karūnacijos ar ne. Kai magistras visa tai išnagrinėjo ir nustatė, kad niekas negali sutrukdyti abiejų aukštųjų asmenų karūnavimo, jis įsakė pagaminti dvi brangias karūnas ir susitarė su Mindaugu dėl vietos ir laiko, kur, kaip ir kada turi įvykti krikštas su karūnavimu, o taip pat tai, kokius asmenis magistras turi į šias iškilmes paimti. Mindaugas kartu su žmona ir daugeliu lietuvių ponų kiek tik galėjo iškilmingai prašė, kad magistras atvyktų kartu su Rygos arkivyskupu, kitais vyskupais, prelatais, komtūrais ir kitais Ordino pareigūnais bei Livonijos krašto bajorijos atstovais. Taip ir buvo padaryta. Atėjus skirtai dienai, Mindaugas kartu su žmona Morta Romos Bažnyčios papročiu buvo apkrikštytas, krikšto tėvais tapus minėtam magist-

rui Andriui, kitiems ponams vyskupams, prelatams, komtūrams, o taip pat kai kurioms tam tikslui iš Livonijos atsivežtoms moterims. Po to, kai Mindaugas ir Morta didelės krikščionių ir nekrikštų minios akivaizdoje buvo apkrikštyti, daug žymių Lietuvos ir Žemaitijos ponų pareiškė norą priimti tikėjimą. Kitą dieną Mindaugas ir Morta buvo Rygos arkivyskupo iškilmingai karūnuoti ir įprastu būdu pašventinti, patepti ir palaiminti Lietuvos karaliumi ir karaliene didelės krikščionių ir nekrikštų minios akivaizdoje, kurių dalis ten buvo suvaryta, o dalis pati atvyko pažiūrėti tokio anksčiau jų šalyje niekam negirdėto pašventinimo ir palaiminimo. Visiems jiems, kaip tokiai viešai šventei ir pritinka, buvo dosniai duota valgyti ir gerti. Šiai šventei papuošti ir pagerbti buvo surengti įvairūs riterių žaidimai ir kitokios pramogos, kurios tęsėsi keletą dienų. Be to, kai kurie Lietuvos, Žemaitijos ir kitų kraštų ponai pagerbė naują ir pirmąjį krikščionišką karalių puikiomis dovanomis didelio džiaugsmo, pavaldinių paklusnumo arba kaimyninio palankumo ženklan.

Šis krikštas ir karūnavimas Livonijos magistrui Andriui atnešė nemažai išlaidų, todėl netrukus po to Mindaugas iš dėkingumo, o taip pat norėdamas Vokiečių ordiną padaryti sau dar palankesnį, padovanojo ir pripažino šiam magistrui ir Ordinui Sėlių žemę, o būtent *Medene, Pelene, Malensine, Towrare* su joms priklausančiomis teritorijomis[11].

Ir paskelbė perdavimo dokumentus, taip juos pradėdamas: *Mindowe dei gratia primus rex Lithuaniae etc.* ir užbaigdamas: *Datum anno 1255 Mensis Octobris*. Šį dokumentą nėra reikalo visą skelbti, kadangi kitame beveik tas pats rašoma. Šis skamba taip: *Mindowe dei gratia rex Littauiae etc. Datum anno dominicae incarnationis 1257*[12].

Minėtas karalius Mindaugas taip pat parašė popiežiui ir paprašė patvirtinti jo donaciją Vokiečių ordino broliams Livonijoje. O ir Vokiečių ordino Livonijoje magistras su derama pagarba kreipėsi į popiežių patvirtinti jiems dovanotas žemes. Vieną popiežiaus Aleksandro patvirtinimo dokumentą aš pats mačiau. Tačiau idant šis kūrinys skaitytojų nevargintų, tą dokumentą čia praleidžiu, nes tas pats Mindaugas minėtam magistrui ir Ordinui suteikė dar dvi stambias donacijas. Šiuos į mano rankas patekusius dokumentus noriu įtraukti į šį kūrinį, kad ateinančios kartos žinotų ir tikėtų, kaip karštai ir liepsningai to karaliaus siela buvo nukreipta į religiją ir į Vokiečių ordiną, tačiau kuris, kaip pasakoja Livonijos istorija, [vėliau] dar kartą nuo Kristaus tikėjimo atkrito. Bet apie tai dar bus toliau kalbama. Dabar gi dedame abu minėtus dokumentus, kurių turinys yra toks:

Mindowe dei gratia Rex Littauiae etc. Datum anno domini 1259, septimo Idus Augusti.

Mindowe d. gr. R. Lettauiae etc. Datum Littauiae in curia nostra anno domini 1260 in medio mensis Iunii[13].

[11] Žr. šio leidinio Nr. II. 23–24.

[12] Dokumento tekstas čia neperrašomas. Žr. jį šio leidinio Nr. II. 26. [13] Dokumentų tekstai neperrašomi. Žr. šio leidinio Nr. II. 28, IV. 1.

Iš šių dokumentų kiekvienas turbūt gali suprasti, kokios vietovės arba kraštai ir dėl kokių priežasčių buvo užrašyti Vokiečių ordinui Livonijoje. Kaip galima suprasti, kai kurie iš tuose dokumentuose minimų [kraštų] vėliau sukilo prieš Mindaugą, sukurstė liaudį ir norėjo karalių bei jo žmones nužudyti arba išvaryti. Ir nors raštuose priežastis nėra nurodoma, mano manymu, galima teigti, kad tie maištininkai ir kurstytojai prieš karalių neleistinai sukilo dėl krikščionių tikėjimo. Šį Lietuvos karalystėje kilusį maištą karalius numalšino su Vokiečių ordino brolių pagalba.

Minėta Livonijos istorija apie šį karalių daugiau nieko nepraneša, išskyrus tai, kas jau trumpai aukščiau yra aprašyta ir tai, kad po to žemaičiai pas jį nusiuntė savo vyresnįjį Treniotą [*Tramiete*] kartu su jam pavaldžiais bajorais, kurie turėjo įmantriais melais įkalbėti jį atkristi nuo tikėjimo ir grįžti prie pagonybės ir pasitikėjimo jų dievais. Visų pirma jam buvo prikišama Lietuvoje dėl jo priimto naujo krikščionių tikėjimo kilusi ir diena iš dienos vis labiau plintanti didelė nesantaika. Dėl tokios nesantaikos karalystei gresianti pražūtis. Juk nesunkiai gali atsitikti, kad priešai tarpusavyje nesutariančius ir susilpnėjusius gali įveikti. Taip taręs, Treniota padavė karaliaus Mindaugo akivaizdoje vienam žmogui lazdų ryšulį, kad tas, taip surištas, jas perlaužtų. Ir nors šis buvo stiprus vyras, nieko negalėjo padaryti. Tada Treniota atmezgė ryšulį, davė vienam lazdą, antram, trečiam, ketvirtam, penktam, šeštam, kol visų neišdalijo, ir paliepė kiekvienam savąją perlaužti, kas visai lengvai buvo padaryta. Po to jis paragino karalių savo išmintį tam nukreipti, kad savo didelėje ir galingoje karalystėje vėl sugrąžintų vienybę tarp luomų ir nuramintų nuotaikas žmonių, kurie dėl naujo tikėjimo pradėjo piktai kivirčytis ir priešgyniauti. Būtų labai keista, kad dėl savo didelės išminties ir vyriškų darbų kiekvieno didžiai ir vertai gerbiamas ir šlovinamas valdovas leistųsi klastingos Vokiečių ordino brolių, ilgamečių savo ir savo karalystės didžiausių priešų, apgaulės taip apakinamas ar net užburiamas, kad savo karalystės menkinimui ir savo galios bei jėgų ženkliam griovimui tam Ordinui dovanojo gausias žemes ir tokiu būdu priešus didžiai sustiprino savo ir savo palikuonių, kurie dėl to turės tapti Vokiečių ordino brolių tarnais, nenaudai. Be to, jis šiuo žingsniu savo geriausius draugus, tarp kurių ne menkiausias buvęs Rusas, padaręs savo priešais. Jie liktų draugais, jei jis įsakytų savo krašte krikščionis persekioti ir kaip karalystės priešus smaugti ir po to surengtų prieš Livoniją žygį, prie kurio greit su didele galia prisidėtų ne tik žemaičiai, bet ir rusų karalius, o livoniečiai ir latviai klusniai ir be pasipriešinimo jam pasiduotų. Mindaugas, kuris ir šiaip, nors ir priėmęs bei išpažinęs krikščionybę, netikėlių kietai nespaudė, jų teisių nemenkino, o krikščionims didesnių teisių nesuteikė ir pareigybėmis gausiai neaprūpino, leidosi šios Treniotos kalbos ir kitų jo palydovų klastingų žodžių įkalbamas ir be savo karalienės

žinios sutiko su jų pasiūlymu. Tai sužinojusi karalienė jį skausminga mina užsipuolė ir įnirtingai su ašaromis akyse prašė bei maldavo atsisakyti savo pikto sprendimo ir pasigailėti vargšų krikščionių. Ji nenorėjo leisti šiems taip pasigailėtinai pražūti. Į tai Mindaugas nieko kito negalėjo atsakyti kaip tik: „Mano miela karaliene, per ilgai buvo tylėta". Bet ką jis šiais žodžiais norėjo pasakyti, kronikininkas nepaaiškina. Galbūt jis norėjo duoti suprasti, kad karalienė per vėlai atėjusi su savo prašymu, o jis per toli nužengęs persekiodamas krikščionis ir pernelyg susidėjęs su žemaičiais. Be to, jis jau buvo išruošęs pasiuntinybę pas rusų karalių ir jam pranešęs, kiek ir kaip jis yra užsirūstinęs ant krikščionių ir juos iš savo krašto išgyvendinęs, prašydamas padėti jam kovoje prieš Vokiečių ordiną Livonijoje. Rusų karalius pasiuntinį priėmė labai draugiškai, parodė savo krašto papročiu gerą valią, o taip pat pažadėjo skirtą dieną atvykti su didele pagalba. Tada Mindaugas, kurį istorikai taip pat vadina Vyteniu, su dideliu ir jiems įprastu būdu gerai apsiginklavusių žmonių būriu išsiruošė į žygį prieš Livoniją. Jam į pagalbą atvyko taip pat gerai ginkluoti žemaičiai. Tačiau jiems pasiekus Cėsių miestą, skirtą dieną rusų pagalba nepasirodė. Negana to, čia jų laukė gerai pasirengę Vokiečių ordino broliai kartu su livoniečių ir latvių liaudimi, kurie broliams rodė didelę ištikimybę ir savo išpuoliais darė lietuviams ir žemaičiams didelių nuostolių. Tuomet Mindaugas skausmingai suvokė, kaip pakenkė jis sau, leidęsis žemaičių įkalbamas. Įpykęs grįžo atgal į Lietuvą ir, kaip kai kurie teigia, savo karalienės paragintas, grįžo prie krikščionių tikėjimo, kol galiausiai jo žirgininkas Gediminas [*Gedemin*] jo kartu su žmona ir vaikais nenužudė. Bet kada ir kokiais metais tai įvyko, dar nepavyko rasti nei mūsų [t. y. Prūsijos], nei Livonijos, nei Lenkijos istorijose. Nežinau, ar ką nors tikresnio galima rasti pas lietuvius, kadangi jų aprašytos istorijos iki šiol dar neteko matyti.

MASKVĖNIŠKAI (RUSIŠKAI)

12. Iš Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžios oficialiąją poziciją perteikiančio Voskresenjės metraščio (XVI a. 5 dešimtmetis)

Versta iš: PSRL-7, p. 253–254. Iš rusų kalbos vertė A. Dubonis.

12 skyrius. Lietuvos valdovų pradžia.

1129 metai. Atžygiavo prieš Polocko kunigaikščius Rogvolodovičius didysis kunigaikštis Mstislavas Vladimirovičius Monomachas ir užėmė Polocką, o Rogvolodovičiai pabėgo į Konstantinopolį. Lietuviai tais laikais mokėjo duoklę Polocko kunigaikščiams ir buvo valdomi savo vadų; o Lietuvos miestai tada, kuriuos šiuo metu valdo karalius[14], priklausė Kijevo kunigaikščiams, kiti – Černigovo, kiti – Smolensko, kiti – Polocko. Ir nuo tada

[14] Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis.

Vilnius, bijodamas didžiojo kunigaikščio Mstislavo Vladimirovičio, ėmė duoklę duoti Vengrijos karaliui ir vilniečiai pasikvietė iš Konstantinopolio Polocko kunigaikščio Rostislavo Rogvolodovičiaus vaikus: kunigaikštį Davilą ir jo brolį kunigaikštį Movkoldą, ir tas Vilniuje [buvo] pirmasis [kunigaikštis], – vyresnysis Movkoldo brolis; o jo vaikai: Vidas, jį žmonės vilku vadino, ir kunigaikštis Girdenis. O Girdenio sūnus krikštijosi, buvo Tverės vyskupas, jis prieš Petrą Stebukladarį sukėlė neramumus, vardas jo buvo Andrejus, – melagingai rašė apie Stebukladarį. O kunigaikščio Movkoldo sūnus – Mindaugas; o kunigaikščio Mindaugo vaikai – Vaišelga ir Daumantas. Tą Vaišelgą Viešpats pasirinko kovotoju už tikrąjį tikėjimą; palikęs tėvą, [jis] keliavo į Sinajaus kalną, pažino krikščionių tikėjimą ir krikštijosi Vardan Tėvo ir Sūnaus ir Šventosios Dvasios, ir išsilavino iš šventų knygų, ir tapo vienuoliu Šventajame kalne; ir pagyvenęs Šventajame kalne trejus metus, sugrįžo į savo žemę, ir atėjo nuo Sinajaus kalno pas savo tėvą Mindaugą, ir vienuolyną pasistatė. Tėvas jam labai meilinosi ir [jį] kankino; jis gi nei meilių [žodžių] klausė, nei kankinimų išsigando ir gyveno vienuolyne, ir garbino Šventą Trejybę: Tėvą ir Sūnų ir Šventąją Dvasią.

Ir 1265 metais susirėmė lietuviai tarp savęs, Dievui leidus, nužudė kunigaikštį Mindaugą, Movkoldo sūnų. Kunigaikštis Girdenis, Davilo sūnus, pasitaręs su savo patarėjais, nužudė kunigaikštį Mindaugą, Movkoldo sūnų, savo giminaitį. Ir Vaišelga, nužudžius jo tėvą Mindaugą, trumpam nusimetė vienuolio drapanas ir pažadėjo vienuolio drapanomis apsivilkti po trejų metų, o vienuolio įžadų neatsisakė, ir pats subūrė daug karių ir savo tėvo kariauną, ir pasimeldė Dievui, ir žygiavo prieš pagonis lietuvius, ir juos nugalėjo, ir užėmė visą jų žemę. O kitas Mindaugo sūnus, jaunesnysis Vaišelgos brolis Daumantas, kitais metais išvyko į Pskovą ir tapo Pskovo kunigaikščiu, ir krikštijosi, ir per Šventąjį krikštą gavo Timotiejaus vardą. O po didžiojo kunigaikščio Mindaugo į Lietuvos sostą įsėdo Davilo sūnus Vidas, be to, žmonės jį vilku vadino <...>; ir po jo į didžiojo kunigaikščio sostą sėdo Vido sūnus Traidenis[15] ir anas prijungė [dalį] jotvingių [prie Lietuvos]; ir po jo didžiuoju kunigaikščiu buvo Traidenio sūnus Vytenis ir tas išplėtė Lietuvos žemes iki Bugo; o Vytenio sūnus – didysis kunigaikštis Gediminas[16] <...>.

[15] Tekste *Пройденъ*. [16] Tekste *Едиманъ*.

ANTROJI DALIS

EILIUOTOJI LIVONIJOS KRONIKA

Iš senosios vokiečių kalbos išvertė
kanauninkas Pranciškus Žadeikis
Vertimą patikslino, suredagavo ir paaiškino
Rimvydas Petrauskas

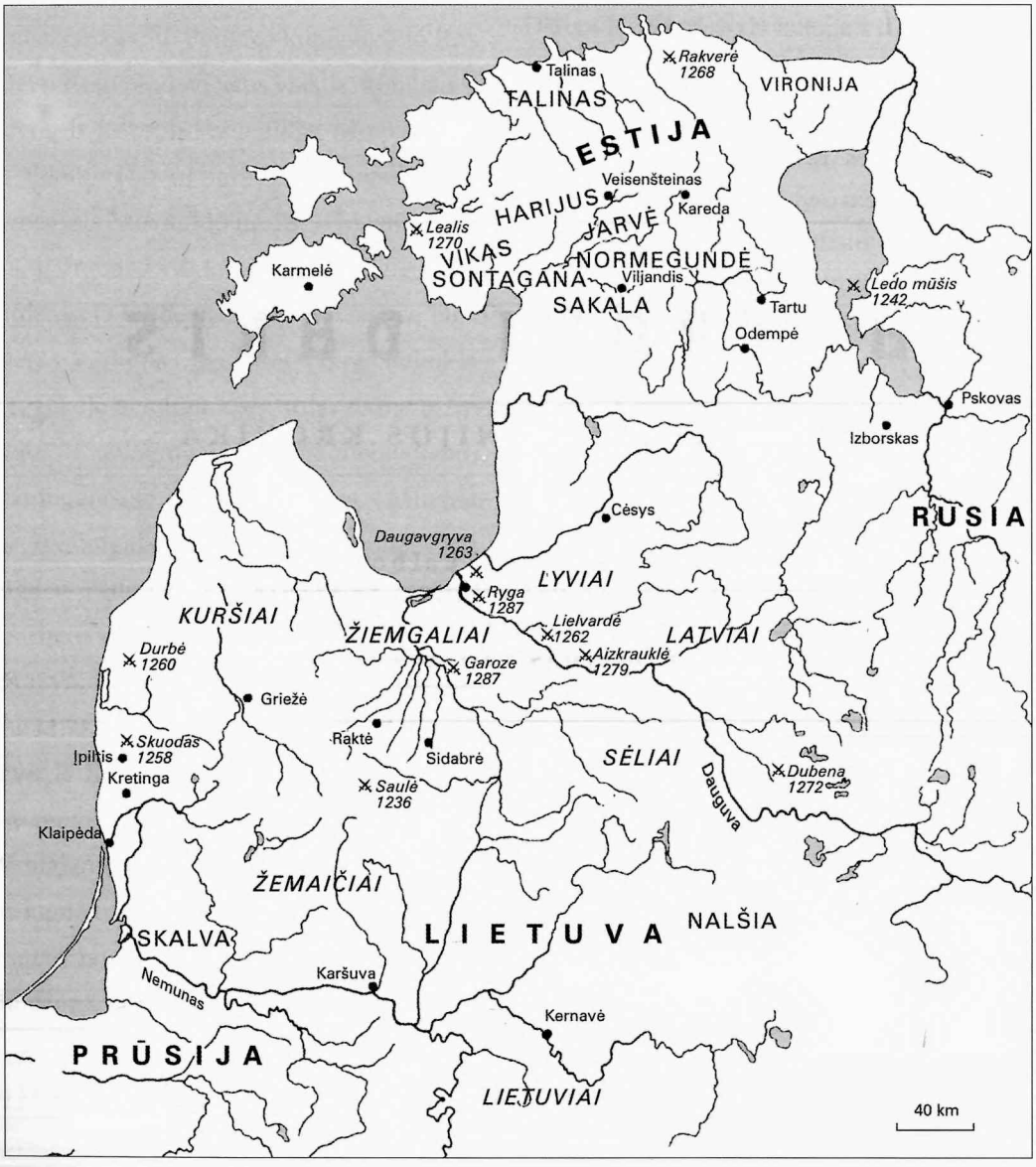

4 žemėlapis. Eiliuotoje Livonijos Kronikoje minėtos žemės, gentys, gyvenvietės ir pagrindinių mūšių vietos

EILIUOTOJI LIVONIJOS KRONIKA

Eiliuotoji Livonijos kronika (*Livländische Reimchronik*) (12 017 eilučių) sukurta XIII a. paskutiniame dešimtmetyje. Kalbiniai duomenys rodo, kad ją parašė išeivis iš rytinės Vidurio Vokietijos teritorijos, kurį laiką gyvenęs Livonijoje. Kronikoje aprašomi įvykiai nuo vokiečių atsikraustymo į Pabaltijį (XII a. antra pusė) iki kovų su lietuviais XIII a. pabaigoje (maždaug 1143–1290 m. laikotarpis).

Pagrindinė kronikos autoriaus užduotis, jo paties žodžiais tariant, parodyti krikščionybės atėjimą į Livoniją (eil. 120–122). Todėl kūrinyje visų pirma pasakojama Livonijos christianizacijos, o ne vidinė Kalavijuočių, vėliau Livonijos, ordino istorija. Kita vertus, geras karinių reikalų išmanymas, realistiškas karo žygių, jų papročių ir taisyklių aprašymas, domėjimasis pirmiausia Ordino reikalais leidžia manyti, kad autorius buvo Ordino brolis. Kitaip nei Henrikas Latvis, savo kroniką konstravęs pagal krašto siuzerenų Rygos arkivyskupų valdymo metus, Eiliuotosios kronikos autorius pagrindiniu struktūriniu savo kronikos principu pasirinko Kalavijuočių, arba Livonijos, ordino magistrų veiklą[1] ir labai retai įvardydavo Rygos arkivyskupus. Nepaisant akivaizdaus siekio šlovinti Ordino riterių veiksmus, kronikoje egzistuoja vėlesnei Ordino tradicijai svetima „kilnaus pagonio“ samprata, beje, labai populiari tuometinėje Vakarų Europos riterių literatūroje. Kronikos priklausymą vokiečių riterių literatūros tradicijai rodo dažnas šioje kūryboje nukaltų literatūrinių formų vartojimas[2].

Istoriografijoje bandyta susieti anoniminį kronikos autorių su istoriniais ir tariamais XIII a. veikėjais. Didžiausio atgarsio sulaukė L. Bergmanno hipotezė. Jis, remdamasis Rygos rankraščio pabaigoje rastu įrašu, kronikos autoriumi laikė Ditlebą von Alnpekę.

[1] A. V. Murray, The Structure, Genre and Intended Audience of the Livonian Rhymed Chronicle, *Crusade and Conversion on the Baltic Frontier, 1150–1500*, ed. A. V. Murray, Aldershot, 2001, p. 235–251.

[2] L. Mackensen, Zur deutschen Literaturgeschichte Alt-Livlans, *Baltische Lande*, Bd. 1, Leipzig, 1939, S. 395; K. Helm, W. Ziesemer, *Die Literatur des Deutschen Ritterordens,* Gießen, 1951, S. 147–149.

Tačiau dar XIX a. antroje pusėje buvo neginčijamai įrodyta, kad šis įrašas galėjo atsirasti tik XVII a.

Paskutinius kelis dešimtmečius autorius aprašė kaip daugelio įvykių liudytojas. Tyrinėtojai jo atvykimą į Livoniją datuoja 1279 m.[3] Nuo to laiko pasakojimas tampa kur kas išsamesnis, daugiau smulkių ir tikslių detalių, asmenvardžių ir vietovardžių. Pasakodamas apie ankstesnius įvykius, autorius rėmėsi amžininkų pasakojimais, taip pat neišlikusiais rašytiniais tekstais. Tai, kad autorius jų nenurodo, visiškai atitinka tuometinės istoriografijos praktiką. Kelis kartus tekste minima „knyga" (*būch*) greičiausiai yra nuoroda į jo paties kūrinį. Kronikoje galėjo būti panaudota ankstesnė ankstyvuosius Kalavijuočių ordino laikus aprašanti kronika, trumpi pametiniai užrašai, magistrų ir mirusių bei žuvusių Ordino brolių sąrašai. Tuo tarpu arkivyskupų aplinkoje sukurtos Henriko Latvio kronikos autorius nežinojo. Kronika parašyta senaja vokiečių aukštaičių kalba (*Mittelhochdeutsch*), tiesa, pradžioje pastebima ir vokiečių žemaičių (*Mittelniederdeutsch*) tarmės įtaka. Ši aplinkybė sustiprina ankstesnės kronikos panaudojimo hipotezę.

Stilius ir pasakojimo struktūra rodo, kad kronika, kaip ir daugelis tokio pobūdžio viduramžių kūrinių, turėjo būti skaitoma klausytojų (šiuo atveju Ordino riterių) grupei. Tai paaiškina vokiečių kalbos ir eiliuotos kūrinio formos parinkimą (Prūsijoje vėliau panašų vaidmenį suvaidins Mikalojaus iš Jerošino kronika). Kronika buvo skaitoma konventuose bendrų pietų metu – tokie skaitiniai buvo numatyti Ordino regulose. Kūrinio tikslas buvo ne tik supažindinti riterius su jų ordino istorija, bet ir prisidėti prie bendruomenę buriančio atminimo (*memoria*) kultūros plėtojimo[4]. Siekdamas veiksmingesnio ir ilgalaikio poveikio klausytojams, autorius galėjo naudotis kai kuriomis viduramžiais paplitusiomis mnemonikos priemonėmis[5].

Eiliuotoji Livonijos kronika sulaukė greitos ir ilgalaikės recepcijos tiek Livonijoje, tiek Prūsijoje. Ja naudojosi (Livonijoje) Jaunesniosios Eiliuotosios Livonijos kronikos autorius Baltramiejus Hoenekė, Hermanas Vartbergė[6], Johannas Renneris, Balthasaras Russowas, Prūsijoje – Petras Dusburgietis(?), Senesniosios didžiųjų magistrų kronikos autorius. Kronika ypač intensyviai buvo tyrinėjama XIX a. antroje pusėje ir XX a. pradžioje, kai pasirodė visi kronikos leidimai, buvo apgintos kelios disertacijos kronikos tema[7]. Vėliau

[3] L. Mackensen, min. veik., p. 409. [4] H. Kugler, Über die 'Livländische Reimchronik': Text, Gedächtnis und Topographie, *Jahrbuch der Brüder Grimm-Gesellschaft*, Bd. 2, 1992, S. 85–104. [5] Ten pat, p. 95–102.

[6] Tiesa, F. Wachtsmuthas teigė, kad Livonijos kronikos autorius ir Hermanas Vartbergė galėjo panaudoti kažkokį bendrą mūsų nepasiekusį šaltinį (F. Wachtsmuth, *Über die Quellen und den Verfasser der älteren livländischen Reimchronik*, Mitau, 1878, S. 20). [7] Bibliografija: U. Arnold, Livländische Reimchronik, *Die deutsche Literatur des Mittelalters: Verfasserlexikon*, Bd. 5, Berlin-New York, 1985, S. 855–862.

pasirodė tik keli svarbesni tyrimai. Tačiau pastaruoju metu pastebima nauja susidomėjimo šia kronika banga[8]. Lietuvoje Eiliuotąją kroniką tyrinėjo Zenonas Ivinskis[9].

Išlikę du vienas nuo kito nepriklausomi Eiliuotosios Livonijos kronikos nuorašai: Rygos (XIV a. vidurio, išlikęs nepilnas)[10] ir Heidelbergo (XV a., visas tekstas)[11]. Geriausias iki šiol kritinis teksto rengimas priklauso Leo Meyeriui[12]. Jo pagrindu paimtas Rygos nuorašas, tačiau atsižvelgta į Heidelbergo nuorašo papildinius. Kronika išversta į anglų, latvių kalbas[13], keli jos fragmentai – ir į lietuvių kalbą[14]. Kronikos pradžią (910 eil.) ir kelis kitus epizodus yra išvertęs prof. Edvardas Gudavičius. Siekdami nepažeisti Pranciškaus Žadeikio vertimo vientisumo, rengdami publikaciją tuo įdirbiu pasinaudojome tik iš dalies.

Sunku pervertinti kronikos reikšmę Lietuvos istorijos pažinimui. Daugelį XIII a. Lietuvos ir kitų baltų genčių istorijos įvykių ir asmenų žinome tik šios kronikos dėka. Ypač vertingas XIII a. vidurio vidinių kovų Lietuvoje aprašymas, Mindaugo krikšto ir karūnacijos aplinkybių pavaizdavimas ir t. t. Kronikoje išsamiai aprašyti Saulės, Skuodo, Durbės, Karuzės, Ašeradės (Aizkrauklės) mūšiai. Ypatingas kronikos autoriaus domėjimasis kariniais reikalais daro šį kūrinį vienu reikšmingiausių šaltinių ankstyvajai lietuvių karybos istorijai tyrinėti.

Kroniką tarpukaryje išvertė kanauninkas P. Žadeikis (1869–1933). „Lietuvos istorijos draugija“ 1937 m. rengėsi ją išleisti. Tai liudija Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraštyne saugoma brošiūruota laužyta korektūra[15]. Leidinys nebuvo

[8] E. Tarvel, Livländische Chroniken des 13. Jahrhunderts als Quelle für die Geschichte des Schwertbrüderordens und Livlands, *Werkstatt des Historikers der mittelalterlichen Ritterorden*, hrsg. von Z. H. Nowak, Toruń, 1987, S. 175–184; H. Kugler, min. veik.; A. V. Murray, min. veik.; Ф. М. Митлянский, Миндовг и Орден в Ливонской Рифмованной хронике, *Литва эпохи Миндаугаса и ее соседи: исторические и культурные связи и параллели:* Тезисы международной научной конференции, 11–12 декабря 2003 г., Москва, 2003, с. 31–35. [9] Z. Ivinskis, Eiliuotinė Livonijos kronika ir jos autentiškumas, *Židinys*, Nr. 10, 1936, p. 289–302 (t. p. žr.: Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai*, t. 2, Roma, 1986, p. 51–63). Čia įvertinta ir jos reikšmė Lietuvos istorijai. [10] Nuorašo aprašas: G. Berkholz, Der Bergmannsche Codex der Livländischen Reimchronik, *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands*, Bd. 12, 1872; L. Meyer, Zur Livländischen Reimchronik, *Zeitschrift für deutsche Philologie*, Bd. 4, 1873, S. 407–424.

[11] Aprašas: L. Meyer, Über die Livländische Reimchronik, *Baltische Monatsschrift*, Bd. 21, 1872, S. 353–381. Nuorašų stema: R. Linder, *Zur älteren Livländischen Reimchronik*. Diss. Leipzig, 1891.

[12] *Livländische Reimchronik*, hrsg. von L. Meyer, Paderborn, 1876. [13] J. Saiva, *Atskaņu chronika*, Riga, 1936; *Atskaņu hronika*, no vidusaugšvācu val. atdzejojis V. Bisenieks, Ē. Mugurēviča priekšvārds, Ē. Mugurēviča un K. Kļaviņa komentāri, Rīga, 1998; *The Livonian Rhymed Chronicle*, trans. J. C. Smith and W. Urban, Bloomington, 1977. Filipas Mitlianskis (Maskva) yra parengęs kronikos vertimą į rusų kalbą (plg. 8 nuor.). [14] *Lietuvos TSR istorijos šaltiniai*, t. 1, Vilnius, 1955, p. 29 ir t. t.; *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, sud. N. Vėlius, t. 1, Vilnius, 1996, p. 305–314 (vertė S. Plaušinaitis ir V. Balaišis). Šie vertėjai neabejotinai pasinaudojo P. Žadeikio vertimu. [15] Eiliuotoji Livonijos kronika, kan. Pr. Žadeikio vertimas. Kaunas: Lietuvos istorijos draugija, 1937, *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius,* Zenono Ivinskio fondas, f. 29–287 (yra 8172 teksto eilutės, tačiau turėjo būti visos). Plačiau paminėjo K. Gudmantas, rec.: Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, sud. N. Vėlius, Vilnius, 1996, *Naujasis židinys-Aidai*, 1998, Nr. 1–2, p. 73.

išspausdintas. Eiliuotosios Livonijos kronikos vertimo klausimas vėl iškilo po Antrojo pasaulinio karo Lietuvos SSR Mokslų akademijos Istorijos institute. 1947–1948 m. jo direktoriaus Povilo Pakarklio užsakymu Kauno gyventojas Jonas Pikčilingis „ir kiti“ (grupė vertėjų?) kroniką išvertė į lietuvių kalbą[16]. Iš darbų priėmimo aktų (jų yra šeši) matyti, kad vertimą atidžiai peržiūrėjo prof. Konstantinas Jablonskis, buvęs prieškarinės „Lietuvos istorijos draugijos“ narys. Jis buvo ir vertimo priėmimo dalyvis, parašęs teigiamas recenzijas. Visai neseniai pastebėta, kad kanauninko P. Žadeikio ir J. Pikčilingio vertimai identiški[17]. Vertimai išties sutampa, J. Pikčilingio „vertime“ pakartotos netgi grubios gramatinės klaidos, visiškai sutampa skyryba. Todėl tvirtai galima pasakyti, kad 1947–1948 m. Eiliuotoji Livonijos kronika buvo ne išversta, o nurašyta nuo kanauninko P. Žadeikio vertimo. Tik neaišku, ar nuo originalaus rankraščio, ar nuo „Lietuvos istorijos draugijos“ spaudai parengto teksto. Matyt, vertėjo J. Pikčilingio ir kitų vardu buvo prisidengta. Tiesa, sovietinės ideologijos dvasia tekste neretai praleidžiamas žodis *Dievas,* keičiamos kai kurios sąvokos.

Kanauninko P. Žadeikio vertimas (versta iš L. Meyerio leidinio) gana tiksliai atitinka kronikos turinį. Vertėjas visų pirma stengėsi perteikti tikslią teksto prasmę, todėl aukojo eilėdarą (kronika parašyta griežtu poriniu ritmu). Rengiant šį ELK vertimą buvo taisomi: 1) istoriniai terminai (pvz., tamplieriai, kilpinis, priešpilis, antspaudas)[18]; 2) asmenvardžiai (Kaupas, Milgrynas, Dučius, Karijotas etc.); 3) vietovardžiai (Nalšia, Cėsys, Ašeradė etc.); 4) neteisingai perteikta prasmė; 5) stilius.

Kronikos originalas yra vientisas kūrinys, sudarytas iš nedidelių 24–30 ar 50–60 eilučių grupių, kurių pradžia abiejuose rankraščiuose išskiriama majuskulinėmis raidėmis. Skyrius lietuviškame vertime parinko ir užvardijo vertėjas. Šis išskyrimas ne visai atitinka vidinę kronikos sandarą (tyrinėtojai pagrindiniu kronikos struktūriniu principu pagrįstai laiko magistrų valdymą), tačiau lietuvių skaitytojui yra patogus.

Komentarai mano (R. Petrauskas). Juose apsiribota tinkamam teksto supratimui būtinais dalykais: svarbiausios datos (kronikoje jų yra tik kelios), trumpai apibūdinami pagrindiniai asmenys, paaiškinamos kai kurios kronikos vietos.

Rimvydas Petrauskas

[16] Eiliuotoji Livonijos kronika, *Lietuvos istorijos instituto rankraštynas*, f. 4–14. Šiai publikacijai panaudotas būtent šis rankraštis, jame vertimo tekstas yra visas.

[17] Žr. K. Gudmanto recenziją (15 nuor.).

[18] Vertime neretai be pagrindo „krikščionys“ keisti į „vokiečius“, „pagonys“ į „lietuvius“ ir pan.

[1. ĮŽANGA]

Dievas liepė dangui, žemei
Įsikurt pačioj pradžioje,
Ir viską, kas jų viduje,
Jis akimirksniu sutvėrė.
Saulė, mėnuo, o ir žvaigždės
Bėga, lekia Jam paklusnūs.
Lauko žvėrys, drauge žuvys,
Taipog vikrūs oro paukščiai
Atsirado vien per Jįjį.
Lygiai žydams ir pagonims
Jau gilioj senų senovėj,
Kai kurios kaip sako knygos,
Jis padarė daug stebuklų
Dėka savo vien gerumo.
Per siauri visi liežuviai
Tam stebuklui apsakyti,
žmogumi kaip tapo Dievas.
Kas iš to yra mums tekę,
Apsakyt negali niekas,
Reik todėl ir man nutilti.
Nuo laikų paties Adomo,
Kol pasaulis šisai baigsis,
Dievo valios tą stebuklą:
Kam Jisai yra užgimęs,
Kad visiems žmonėms kas skelbtų,
Šaukdamas orui bei žemei,
Tam sunku tačiau tai būtų,
Nors gudrus kaip Saliamonas
Vyras tas būtų vadintas.
Net jei smiltys, lapai, žolės
Garsintų plačiai tą žygį,
Dievas mums kurį įvykdė,
Bet atskleist jo negalėtų.
Mūsų širdys plyšt turėtų
Dėl Jo meilės nuolatinės.
Troškimai, noras ir liežuvis
Nuolat garbint tai turėtų,
Ką krikščionims Dievas davė,
Iš mirties kad mus atpirko.
Tai nežemiška paguoda
Tiems, kurie yra krikščionys,
Juk vaikai mes esam Dievo.
Jei tą vardą mes pagerbsim
Ir jei nuodėmių išvengsim,
Nori Jis už tai atlygint,
Leisdams amžinai gyventi.

Turim šį mes žodį tarti:
Krikščionybę Jis pradėjo,
Žmogumi Jis tapo Pats
Ir kančias didžias kentėjo.
Bet Jis kėlės trečią dieną,
Sielą gelbėdams ne vieną,
Su kuriom drauge Jis žengė
Iš pasaulio į aukštybes.
Iš ten siuntė Šventą Dvasią,

Kaip tikėjimo pagalbą.
Bet daugybėje valstybių
Nieks garbės Jo nepažino:
Tad apaštalus Jis siuntė,
O drauge su jais malonę.
Kur tik buvo jie nuėję,
Tie pasiuntiniai turėjo
Daug tautų prie Dievo vesti
Ir išmokyti tikybos.
Nors kliūčių sunkių patyrė,
Dievas jiems malonę skyrė
Siųsdamas didžiausius ženklus.
Ir piktų pagonių širdys
Tuomet greitai suminkštėjo,
Nes apaštalus regėjo,
Benaikinant jų dievaičius
Ir sutriuškinant jų galią.
Velnias daug jų sunaikino,
Kad žmogus daugiau jau jųjų
Niekuomet sau nebedirbtų.
Atversta šalių daugybė,
Ir pražydo krikščionybė
Ten, kur jos anksčiau nebuvo.
Taip jie lig mirties darbavos,
Kol juos Dievas išvadavo,
Didį atlygį jiem teikė
Amžinai danguj gyventi.

Visa tai jau aprašyta,
Kas su jais Dievo daryta.
Garbinti dėl to juos reikia
Ir šventes jųjų minėti
Tarp visų dorų krikščionių,
Tai taip pat jau pasakyta;
Tad geriau aš čia nutilsiu.
Ir verčiau jau apsakysiu,
Kaip nuėjo krikščionybė
Net į tolimus kraštus,
Kur apaštalai nebuvę.
Nes danguj jie jau gyveno,
Bet dėl jų šlovingo mokslo
Daug žmonių yra atvirtę.
Net į dangų nukeliavę,
Skatino žmonių daugybę
Imti krikšto sakramentą.
Daugelis jų patys ėjo,
Kad priimtų šventą krikštą,
Tą jų sielai didį pelną.
Išmintis tat Visagalio
Plėtė greitai krikščionybę
Ir per Jo gausias malones
Apšviesti jie Rašto buvo,
Kad visi gerai žinotų,
Kaip teisingai reikia elgtis.
Kas gyvensiąs pagal Raštą,
Tam ir atlygis bus duotas
Su Dievu danguj gyventi,
Tikroj džiaugsmo karalystėj.

Nūn esu aš jums apsakęs
Dievo Sūnų ir Mariją,
Dangiškąją karalienę,
Kaip Jo dieviškas sprendimas
Nulydėjo krikščionybę
Čia ir ten – į daugel vietų.

[2. VOKIEČIŲ ATSIKRAUSTYMAS Į LIVONIJĄ]

Noriu aš dabar paskelbt jums
Krikščionybės atėjimą
Lyvių žemėn, kaip man teko
Iš protingų sužinoti.
Jums išaiškint tą aš noriu
Kiek galėdamas tiksliausiai.
Dievo tat vardu pradėsiu.

Tarėsi pirkliai turtingi,
Nei garbės, nei turtų galo,

Nežinodami jie savo.
Mintys sieloje jų kilo,
Pasipelnyt sau gėrybių,
Kaip ne vienas mėgst daryti.
Dievas leido taip įvykti,
Jie surado vieną vyrą,
Daug šalių kuris žinojo.
Sykį jis laivais juos vedė
Ten, kur Baltijos pajūris,
Bet toliau to nekalbėsiu.
Upė, Dauguva vadinta,
Teka ten iš Rusų krašto.
Jos pakrantėje gyveno
Narsių stabmeldžių būriai,
Lyviais buvo jie vadinti,
Jie ribojosi su sėliais.
Irgi žiaurūs stabmeldžiai,
Rusų artimi kaimynai.
Žemių daug aplink plytėjo,
Bet ir jos pagonių buvo.
Vokiečiai gerai žinojo,
Pavojinga buvo eiti
Į šitų pagonių kraštą.
Bet jėga audringų vėjų
Stumte stūmė juos į krantą
Prie minėtųjų pagonių.
Kai visai arti atvyko,
Kad net Dauguvą jie matė,
Jiems kitos minties nebuvo,
Kaip su rūpesčiais ten leistis.
Kai pamatė juos atvykstant,
Tuoj anų būriai suėjo;
Į laivus, o ir ant kranto
Daug pagonių sugužėjo.
Jų visų mintis ta buvo,
Kad gyvybę, kaip ir turtą,
Iš krikščionių tuoj atimtų.
Bet šitie, tą sužinoję,
Greit ir vyriškai sustojo
Nuo pagonių apsiginti.
Tad lankais, akmenimis
Taikyti tuojau pradėjo,
Kurs prie jų arčiau tik ėjo.
Tai pagonys pastebėję,
Nuo minties tos atsisakė
Ateivius iškart suimti;
Nes per trumpą valandėlę
Daug jų sužeistų paliko,
Ir anie pasiūlė taiką,
Kartuvių bausme prisiekę.
Ir krikščionys dėl to džiaugės,
Gavę priesaiką taikingą –
Narsiai jie krantan išėjo.
Dievas juk juos buvo siuntęs
Pas minėtuosius pagonis.
Gausiai jie turėjo prekių,
Ir didesnę nei kitur
Pardavė čionai jų dalį.
Džiaugėsi jie nuoširdžiai,
Pritarė jiems stabmeldžiai,
Nes taikos jie pageidavo.
Meldė, kad dažniau lankytųs,
Jeigu kas kartu atvyktų,
Tą taikingai jie priimtų.
Kas prekiaut su jais norėtų,
Mieliau čia, nei kitoj vietoj,
Pageidaujamas jiems būtų.
Stabmeldžius pirkliai vaišino
Midumi, drauge ir vynu,
Linksmos buvo abi pusės.
Taip sutvirtino jie taiką
Ir prisiekė jos laikytis.

Tad sugrįžo savo žemėn –
Ir atvykdavo dažnai
Jie būriais į Lyvių kraštą.
Tie matydami atvykstant,
Juos priimdavo vaišingai,
Kaip svečius kad reik priimti.
Taip jie darė ilgą laiką,
Vis prekyba versdamiesi,
Ir jiems sekėsi gan puikiai.

Tad bent šešetą jie mylių
Į jų kraštą nukeliavo,
Daug tenai pagonių buvo,
Su kuriais prekybą vedė.
Jie ilgai tenai sugaišo,
Kol sau būstą pasistatė,
Leidus tą patiems pagonims,
Padauguvy, ant vieno kalno.
Jie atliko puikų darbą,
Nes pastatė tvirtą pilį,
Kur jie patys, svetimšaliai,
Pasilikt saugiai galėjo
Ir gerai prekybą plėsti.
Ikškilė pilis vadinos,
Ji dar stovi Lyvių žemėj.
Kol jie visa tai pastatė,
Nesuprato stabmeldžiai,
Kas iš to išeit galėtų,
Kaip vėliau mes čia matysim.

[3. KUNIGO MEINHARDO VEIKLA 1185–1196 METAIS]

Kaip man teko sužinoti,
Vienas vyras čia atvyko.
Jis jiems skaitė ir giedojo,
Būdams kunigu tikruoju;
Vardu jis buvo Meinhardas.
Puikiai buvo išugdytas,
Ir protingas, išmintingas,
Daug dorybių įsigijęs,
Taip jis elgėsi garbingai,
Kad žmogaus nebuvo tokio,
Kurs klusnus nebūt jam buvęs.
Jis plačiai galėjo veikti
Pamokslu, patarimu.
Daug atvertė stabmeldžių,
Meilę pelnė jis krikščionių.
Daug tačiau tokių dar buvo,
Vokiečius kurie vis geidė
Vyti tuoj iš savo krašto,
Nė akimirkos nelaukiant.
Širdo jie ant tojo ramsčio,
Kurs į pilį tą atėjo,
Į Ikškilę, kaip skaičiau;
Nes anie labai bijojo,
Kad prieš juos staiga nestotų
Didelis būrys krikščionių.
Mat kasdien šių skaičius augo;
Vyko čion iš Vokietijos
Stiprūs būriai didžiavyrių.
Tie taip pat prekybą vedė,
Tarp kitų čia pasilikę.

Netoli tenai gyveno
Vienas toks narsus pagonis,
Ir galingas, ir turtingas.
Plačią giminę turėjo
Ir dėl to galia garsėjo
Tarp minėtų stabmeldžių.
Dievas savo dvasią siuntė
Ir suteikė daug malonių
Šitam dorovingam vyrui,
Kad krikščionių meilę gautų.
Jis turėjo Kaupo vardą,
Pirmas priėmė jis krikštą,
Tą palaimą savo sielai,
Ir žymi dalis draugų[1] jo.
Ir kitų taip pat pagonių
Daug atėjo pas Meinhardą,
Ir jie ėmė šventą krikštą,

[1] *vrûnde* – daugiaprasmis žodis, galintis reikšti draugus, giminaičius, kariauną. Čia paprastai verčiama kaip „draugai“.

Sielams dangišką malonę.
Taip dalykams tokiems vykstant,
Džiaugėsi visi krikščionys,
Bet pagonys vis liūdėjo,
Ypač Kaupui krikštą ėmus
Su būriu draugų savųjų.
Gandas tas pasklido greitai
Ir visam krašte sukilo
Nerimas labai didžiulis.
Tad lietuviai, rusai,
Estai, latviai, saremiečiai
Tuoj suskato nerimauti.
Jiems sunku buvo girdėti,
Kad atėjo krikščionybė
Lyvių žemėn, kaip patyrėt.
Ir ji plėtėsi kasdieną,
Skundėsi vis tuo pagonys,
Ir ne vienas nuo jų rankos
Žudomas kentėt turėjo,
Tiek viešai, tiek ir slaptai;
Aš sakau jums tikrą tiesą.
Betgi Dievas jiems įteigė,
Moterims drauge su vyrais,
Kad priimtų šventą krikštą.
Tie ramiai prie krikšto ėjo.
O visus, kur nenorėjo,
Kaip toliau bus pasakyta,
Dievo įveikė pagalba.

[4. MEINHARDAS TAMPA LIVONIJOS VYSKUPU (1186–1196 M.)]

Neilgam praslinkus laikui,
Jie ir Meinhardas gerasis
Tarės štai ką padaryti:
Siųst jį patį ten už jūrų,
Paguodos daugiau kad gautų,
Būtent – vyskupą turėtų.
Draug ir Kaupas buvo siųstas[2]
Krikščionybės labo dėlei,
Ir pirklių dalis keliavo
Ten toli, į Romos dvarą.
Džiaugėsi savo kelione,
Kad pasisekė laimingai,
Ir teisingai, kaip kad dera,
Ten padarė pranešimą.
Priėmė juos šventas tėvas,
Uoliai jųjų klausinėjo,
Kad teisingai apsakytų,
Padėtis kokia to krašto.
„Ten gyvena daug pagonių,
Mes jų esam apsupti.
Daug jie kenkia krikščionybei,
Mes tau, tėve, atviri.
Vienus jų lietuviais vadina,
Tai atkaklūs stabmeldžiai,
Daug jie nuostolių padaro
Krikščionybės šalininkams.
Nes didi yra galia jų.
Šalia yr kiti pagonys,
Kurie žmonių daugybę turi,
Vadinasi gi jie žiemgaliais.
Jie plačiai kraštus terioja
Ir mažai jie tiems palieka,
Jei įveikt kuriuos jiems sekas.
Sėliai – dar vieni pagonys,
Be jokios tikros dorybės,
Turi begales dievaičių
Ir be saiko nedorybių.
Yra už jų žemė kita,
Latviais ji pavadinta.
Keisti tai yra stabmeldžiai,
Būryj gyvena jie retai,
Būstą miške sau pasistato.

[2] Čia suplakti į vieną vietą įvairaus meto įvykiai. Lyvių vadas Kaupas į Romą pas popiežių Inocentą III vyko vyskupo Alberto laikais (pasak Henriko Latvio, – 1203 m.).

Keistos išvaizdos jų moters,
Stebėtini taip pat jų rūbai,
O joja taip kaip jų tėvai.
Jie turi ir kariuomenę nemažą,
Kai krūvon visi sueina.
Ten dar toliau, prie jūros kranto,
Yra šalis, vadinta Kuršu,
Penkių dešimčių yra ji mylių.
Negali čia gyvent krikščionys,
Jei ten kas nekviesti ateitų,
Netektų greitai jie gyvybės.
Pikti yra ir saremiečiai,
Kuršių artimi kaimynai,
Apsupti jie yra jūra,
Todėl nebijo karo žygių.
O vasarą, kaip esam mes patyrę,
Jie eina noriai plėšt kaimynų,
Kur jie tik vandeniu nuplaukia,
Ten nuostolių daug kas sulaukia –
Krikščionys, o taip pat pagonys.
Laivai yra jų galybė.
Ir estai yra stabmeldžiai,
Daugybę ten žmonių jie turi,
Nes kraštas jų yra platus,
Tiesa, tolybėse nuo mūsų,
Tad negaliu tiksliau pabaigti.
Jie turi vyrų daug narsių
Ir ypač plačią žemę,
Tačiau daugiau jų neminėsiu.
Lyviai taip pat yra pagonys,
Bet tuojau išskirs juos Dievas,
Tai galim mes gerai nujausti.
Kaip su Kaupu Jis jau padarė,
Kuris kartu čionai atėjo.
Dievas vien gėrybe savo
Jį krikščionimi padarė.
Jo giminė yra plati,
Jų didelė dalis atėjo
Ir ėmė krikšto sakramentą".

*P*opiežius pranešti liepė
Ir tiesos nuo jo neslėpti,
Kaip nutikti tai galėjo,
Kad apkrikštijo jie Kaupą.
Meinhardas buvo teisingas
Ir ištikimas Dievo tarnas.
Popiežius gerai tai matė,
Kad turėjo jis malonę
Ir todėl labai pamilo.
Meinhardas buvo protingas,
Jis viską tiksliai jam išdėstė,
Ką su juo nuveikęs Dievas
Nuo dienos pirmos lig paskutinės.
Jis pradėjo jam sakyti,
Kaip gėrybėj Dievas siuntė
Lyvių žemėn krikščionybę,
Kokiu būdu ji ten prigijo,
Kaip buvo čia jau apsakyta,
Ir kaip kiti tuomet pagonys
Su didele jėga kovojo,
Nes pasipriešinti norėjo.

„*A*š palengvinsiu jums vargą.
Nuo manęs ko tik jūs norit,
Visa greitai apturėsit".
Taip jam popiežius pasakė,
Jie labai dėl to pradžiugo,
Jis ir jo draugai keleiviai,
Garbingieji piligrimai.
Tuoj jie vyskupo paprašė,
Kad tam kraštui būt paskirtas.
Popiežius, kai tai išgirdo,
Jo širdis tuojau pradžiugo,
Susijaudinęs prabilo:
„Pranešimai man patinka,
Meinhardai, sūnau tu mano,
Vyskupu tu pats ten būsi,
Tavo sielai duodu aš
Žmones, o ir visą kraštą,
Ir suteikiu didžią valdžią.
Kas Livonijon norėtų
Kaip piligrimas nukeliauti,

Tą priimu į Dievo taiką“.
Vyskupo šventimus gavo,
Pirma nei leidos į kelionę,
Gal į ilgą, gal į trumpą.
Tai nutiko Kristui gimus:
Tūkstantis šimtas
Keturiasdešimt trečiaisiais metais[3].
Kaupui nieks taip nepatiko,
Kaip kad popiežių matyti.
Laimino jį šventas tėvas,
Dievo prašė jį globoti.

Vyskupas vėl iškeliavo
Linksmas būdamas į kraštą.
Ir laimingai jie pasiekė
Jau minėtą Lyvių žemę.
Gandas kai tiktai pasklido,
Kad jis vyskupu sugrįžtąs,
Daug kas Kristui davė garbę,
Nes visos garbės Jis vertas
Ir Jo Motina Marija,
Danguje ji viešpatauja.
Kraštui tam ji daug padėjo,
Apie tai daug kas kalbėjo,
Nes dėl jos čionai vis plaukia
Nuolat minios piligrimų[4],
Kurie pavergė tą kraštą.
Jam pačiam laimingai sekės
Daug dienų čionai gyventi
Ir stropiai tarnauti Dievui.
Kaip tą darbą jis pradėjo
Ir kaip Dievas jam padėjo,
To jums apsakysiu dalį.

Buvo kilęs didis badas.
Geraširdis ir protingas,
Ką iš maisto jis turėjo,
Visa teikė jis beturčiams,
Taip, kad jam pačiam pritrūko,
Ir jis pats kentėjo alkį.
Tad pirkliai jam siuntė duonos,
Bet per maža vis tai buvo
Ir jis vos išliko gyvas.
Bet čia ženklą Dievas siuntė:
Į aruodus pasižiūrėjęs,
Jo tarnas juos pilnus atrado.
Dievas turi dosnią ranką:
Kas duoda Jam, gauna atgal,
Nuolat pilnos yra jo rankos.
Vyskupas tai pastebėjęs,
Liepė tuoj susieit beturčiams,
Ir Dievo dovaną dalijo,
Prisilaikydamas Švento Rašto.
Mat Evangelijoj Dievas
Aiškiai pasako turtingiesiems:
„Ką noriai jūs beturčiams darėt,
Tai jūs ir man esat padarę“[5].
Taip jis taikoje gyveno
Su turtuoliais ir beturčiais.
Metų dvidešimt treji dar,
Lig jis numirė, praslinko[6].
Amžių pabaigė garbingai,
Nuo visokių paklydimų
Jis tvirtai save sulaikė,
Kol mirtis prie jo atėjo.
Daug gailėjosi krikščionys,
Tokio vyskupo netekę.

[3] Augustinijonų vienuolis Meinhardas įšventintas Ikškilės vyskupu 1186 m. Tuo tarpu 1143 m. data galėjo slėpti nuorodą į ankstyvajai Ordino istorijai svarbaus Liubeko miesto įkūrimo metus (1143 m.) (H. Kugler, Über die ‘Livländische Reimchronik’: Text, Gedächtnis und Topographie, *Jahrbuch der Brüder Grimm-Gesellschaft*, Bd. 2, 1992, S. 90).

[4] Piligrimai (*pilgerīmen*) – kryžininkai.

[5] *Mt* 25, 40: „Ir atsakys jiems karalius: ‘Iš tiesų sakau jums, kiek kartų tai padarėte vienam iš šitų mažiausiųjų mano brolių, man padarėte’“ (vertė Česlovas Kavaliauskas).

[6] Meinhardas mirė 1196 m. Taigi vyskupu buvo 11 metų.

[5. BERTOLDAS TAMPA LIVONIJOS VYSKUPU (1196–1198 M.)]

Jie siuntė žygūnus už jūros
Pas vyskupą Bremeno miesto,
Kurie nuolankiai jo maldavo,
Kad teiktųsi jis atsižvelgti
Ir gerą vyskupą suradęs,
Jiems Livonijon nusiųstų,
Ten pelnytų Dievo algą.
Taip vyskupu buvo paskirtas
Vienuolis Bertoldas, pamaldus vyras.
Dovana garbi tai buvo,
Jis nelaimėj gint mokėjo,
Juk ir krito prie avelių[7].

[6. LIETUVIŲ IR RUSŲ MŪŠIS SU VOKIEČIAIS]

Tuo metu krikščionims pirmas
Kilo mūšis Lyvių žemėj.
Buvo tai lietuvių darbas,
Su kuriais ten ėjo rusai;
Ir prie Kuoknesės, ant lauko
Mirties atpildas jų laukė.
Trys šimtai krikščionių krito,
Stabmeldžių nieks neskaičiavo,
Nors ir jų daugybė žuvo,
Mūšio laukas krauju plūdo.
Kaupas daug žaizdų patyrė,
Bet ne mūšio lauke mirė,
Tik po to, kai jis namo atvyko,
Čia savo mirtį pasitiko.
Ketvertą žaizdų turėjo,
Ir apie tai dabar kalbėjo:
„Dievas dėl manęs penkias turėjo,
Bet su manim taip neišėjo,
Ir aš dėl to labai gailiuosi".
Taip atgailaudamas jis mirė.

[7. BERTOLDAS STATO RYGOS PILĮ. JO MIRTIS 1198 METAIS]

Vyskupas Bertoldas pilį
Rygoje statyt pradėjo,
Nes norėjo jis čia likti.
Latviai, kaip ir lyviai,
Duoklę jam mokėt pradėjo;
Davė tai naudos krikščionims.
Gerą Bertoldą mylėjo
Visa liaudis aplinkinė,
Nes dorybėmis turtingas,
Ir uoliai dėl krikščionybės
Jis patardamas darbavos.
Kartą estai atsibeldė
Prie Rygos didžiai galingi.
Čia tuomet Bertoldas buvo
Ir nedaug kas piligrimų.
Jis gerai tad šiuos paguodė,
Tardamas: „Vyrai, atminkit,
Kristus liejo savo kraują,
Už mus kentėdamas ant kryžiaus.
Priešai nėra tiek galingi,
Kad laimėt lengvai galėtų,
Mes privalom juos įveikti.
Esam čia iš Dievo valios,
Kurs savųjų neapleidžia
Jokiam mūšyj nelaimingam.
Jei kuris krikščionių kristų,
Tam teks amžinoji laimė
Už gyvenimą šį trumpą.

[7] Bertoldas Ikškilės vyskupu tapo 1196 m. Žuvo mūšyje su pagonimis 1198 m.

Tokius mainus aš jums skelbiu,
Ir savo sielą užstatau.
Aš su jumis drauge laikysiuos,
Pražūdamas ar gyvas likdamas".

Tokią paguodą liaudis gavo,
Ir tada apsiginklavę
Traukė drąsiai į pajūrį,
Estų karius gerai žinojo.
Ir jie žygiavo smarkūs.
Bet narsesni anksčiau jie buvo
Negu dabar,
Tai tenka aiškiai pastebėti.
Kai pagalbon juos pašaukė,
Tik labai mažai iš jųjų
Į eiles pirmąsias ėjo.
Vyskupas priekyj savųjų
Drąsiai žengė it didvyris,
Panašus labai į karį.
Abi pusės į mirtį ėjo,
Bet krikščionys pralaimėjo,
Vienuolika šimtų lauke jų liko,
O kiti visi pakriko.
Varge, kokia baisi nelaimė!
Pats Bertoldas taip pat ten krito.
Daugelis jį apgailėjo,
Vienuolika jis valdė metų.
Estai grįžti neskubėjo,
Bet šeši šimtai ir jų gulėjo
Mūšyje sužeisti mirtinai.
Gailaudami giminaičiai
Lavonus jų namo gabeno,
Jų moterys labai raudojo.

[8. LIVONIJOS VYSKUPAS ALBERTAS (1199–1229). KALAVIJUOČIŲ ORDINO ĮSTEIGIMAS]

Krikščionys guodėsi labai
Ir ėjo kasdien tartis,
Kol jų pasiuntiniai atvykę
Į Bremeną iš naujo prašė,
Kad į Livoniją paskirtą
Jiems kitą vyskupą atsiųstų
Dievo teisingojo vardan.
Toks šventas vyras, Albertas vardu,
Patsai kelionėn pasisiūlė,
Iš pradžių vykt reikėjo Romon.
Popiežius ten tuoj sutiko
Paskirti jį vyskupu ton žemėn[8].
Tardamas: „Valdžią tau duodu,
Tokiai padėčiai ten esant,
Ordiną tuojau įkurti
Pagal regulą Tamplierių,
Dievo riteriais[9] kurie vadinas,
Kaip ir už jūrų, ir kitur.
Jiems žmonių ir žemės duoki,
Į rankas trečiąją dalį,
Į teisėtą nuosavybę,
Amžinai kuri galiotų.
Globoj sosto turi jie būti
Popiežių visų ir mano".

[8] Bremeno kanauninkas Albertas vyskupu įšventintas 1199 m. 1201 m. jis perkėlė vyskupo rezidenciją į naujai pastatytą Rygos pilį. 1202 m. įsteigė Kalavijuočių ordiną. 1204 m. šį ordiną patvirtino popiežius Inocentas III, suteikdamas jam Tamplierių regulą.

[9] Kalavijuočių ordino pavadinimas vienalaikiuose šaltiniuose įvairavo. Jų savivardis buvo *Ordo et collegium fratrum milicie* „Brolių riterių ordinas ir bendruomenė", kitur – *Domus milicie Christi* „Kristaus riterių ordinas". Bet jau XIII a. Vokiečių ordino aplinkoje pradėtas vartoti apibūdinimas *swertbrûdere* „kalavijo broliai, kalavijuočiai", kuris ilgainiui įsitvirtino istoriografijoje (F. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, Köln-Graz, 1965, S. 62–63).

[9. PILIGRIMAI TRAUKIA Į LIVONIJĄ]

Vyskupas namo greit grįžo.
Savo draugus karštai maldavo,
Kad tie su juo tenai keliautų
Ir savo sielas taip apsaugotų,
Kad minėtame krašte
Šlovingai sau galėtų
Garbės ir turtų įsigyti.
Daugybė jų iškart sutiko
Leistis drauge su juo kelionėn,
Daug jų atrado savo laimę,
Įgydami ten žemių,
Jas jųjų ainiai tebevaldo.

[10. VINONAS, KALAVIJUOČIŲ ORDINO MAGISTRAS]

Vyskupas Albertas išdėstė,
Ką popiežius jam pasakęs,
Kiek žemės reikia čia paskirti
Dvasingo Ordino nariams.
Su juo sutiko didžiavyriai,
Jie vyriškos narsos turėjo,
Taip pat tikrosios meilės.

Vinonas vienas vardu buvo,
Kuris tarp jų magistru tapo[10].
Visą išmonę jis dėjo,
Kad paguostų krikščionybę.
Jo laikais įkurta buvo
Siguldos didi tvirtovė.
Ir jauniesiems, ir seniesiems
Buvo tikras dėl to džiaugsmas.
Vėliau tas pats didvyris statė
Cėsyse dar vieną pilį,
Latviams, kurie krikštą priėmė,
Suteikt pagalbą tuo norėjo.
Taip buvo greit ir padaryta,
Sumanymas tai buvo geras.
Kitą pilį Ašeradėj
Jis pastatė neužilgo.
Taip paguodė vargo šalį
Savo pamaldumu didingu.
Netikėliams rusams tai nepatiko.
Mat sėlių, lyvių, latvių šalys
Rankose buvo rusų,
Kol brolių laikai neatėjo.
Atėmė iš jų galybę
Ir iš to krašto juos išgrūdo,
Labai retai jie čia dar grįžo.
Ir Kuoknesę iš jų išplėšė[11],
Nukovė daug narsių jų vyrų,
Patsai karalius jųjų krito.
Kentėjo rusai didį vargą,
Medžiojo juos po visą šalį.
O jei kuris turėjo gėdos
Kaip moteris pabėgti,
Iš baimės kėlė triukšmą.
Taip tuomet darbavos broliai.
Brolis Hartmutu vadintas,
Ašeradės vietininkas,

[10] Vinonas (*Winno, Wenno, Winne*) – Kalavijuočių ordino pirmasis magistras 1204–1209 m.

[11] Kuoknesė (*Kokenhûzen*) iš rusų kunigaikščio Viačkos atimta 1208 m. Kuoknesės kunigaikštis *Witseke* (Viačka) buvo pavaldus Polockui. Neaiški šio kunigaikščio kilmė. Dalis tyrinėtojų mano, kad tai rusų kilmės asmuo, kiti – stačiatikybę priėmęs latgalių didikas; šaltinių terminas „rusas“ šiuo atveju reiškia ne etninę, bet konfesinę (stačiatikių) priklausomybę, žr.: Е. Назарова, Русско-латгальские контакты в XII–XIII вв., *Древнейшие государства Восточной Европы: 1992–1993*, Москва, 1995, с. 182–190. Taip pat neaiški yra ir toliau minimos kitos Dauguvos regiono Jersikos (*Gercike*) pilies istorija. Dėl jos kunigaikščio Visvaldžio (Vsevolodo) kilmės istoriografijoje nesutariama, žr. ten pat.

Geriausius žmones susirinkęs,
Manė žygį padaryti,
Kad tik našlės ir našlaičiai
Keltų klyksmą, jam praėjus.
Dauguvos viršun jie leidos,
Rado daug sraunių upelių,
Prie kurių jie daug sugaišo.

Jersikos pasiekė pilį,
Buvo tai ankstyvas rytas.
Jie į pilį įsibrovė,
Daug tvirtų vyrų nukovė,
„Oi" ir „ai" visur girdėjos.

Ne vieną ten iš miego kėlė
Ir galvon tuojau tam skėlė.
Tai buvo išties riteriškas žygis.
Net šeši šimtai ten rusų žuvo,
Moterys ir vaikai jųjų
Buvo brolių išvaryti.
Brolių džiaugsmas buvo didis.
Jie gabeno stambų grobį,
Iškovoję jį šlovingai,
Dalį laivais, dalį vežimais.
Žygis tas krikščionims buvo
Ir garbingas, ir naudingas,
Kariai garbės sau įgijo[12].

[11. MAGISTRO VINONO NUŽUDYMAS]

Tas geras magistras Vinonas,
Vien geriausia temanydamas,
Kažkokį vieną piktavalį
Iš Zoesto, šuns gimimo,
Cėsių skyrė vietininku[13],
Kad jis latviams naujakrikštams
Iš pilies pagalbon eitų.
Bet apleido tąjį Dievas,
Ir jis nieko negalėjo,
Kraštui tam nebederėjo.
Jį iš pareigų atleido.
Piktadarys tuomet įširdo
Ir nedorybėse paskendęs
Širdy žudynes rengė.

Vieną dieną taip nutiko:
Jis magistrą nelauktai išvydo,
Kaip šis slapta kalbėjos
Su vienu kapelionu[14].

Klasta prie jų priėjo,
Jie jo nepastebėjo.
Abudu nuo jo rankos krito.
Niekšingos buvo tai žudynės,
Bet veltui jos jam nepraėjo,
Jį patį greit sučiupo
Ir ant rato pasodino,
Ir nieks netarė už jį žodžio.
Kiekvienas doras vyras manė,
Riteris, ginklanešys[15],
Kad tą mirtim nubausti reikia,
Kas tampa tokiu išdaviku.

Broliai iš Vokiečių namų
Tuomet šioj šalyje dar neturėjo
Nei vienuolynų, nei bažnyčių,
Jų ši gėda neliečia.
Anuos kalavijuočiais[16] vadino,
Jie kraštą įveikė garbingai.

[12] Ašeradės vietininkas (*Pfleger*) Hartmutas šį žygį surengė 1209 m. Galutinai Jersika Ordino valda tapo 4 dešimtmetyje.

[13] Vigbertas iš Zoesto (*Soest*) buvo pirmasis Cėsių vietininkas. 1209 m. jis nužudė magistrą Vinoną (F. Benninghoven, min. veik., p. 420, 422). [14] Magistro Vinono kapelionas Jonas (F. Benninghoven, ten pat, p. 431).

[15] Orig. *knecht*. Čia verčiama „tarnas" arba „ginklanešys". Kalavijuočių ordine buvo trys riterių grupės: broliai riteriai, broliai kunigai ir broliai tarnai. [16] Žr. 9 paaišk.

Visi tuomet labai liūdėjo,
Kad jųjų mylimą magistrą
Niekšinga ta mirtis pakirto.
Jį draugai sau išsirinko,
Aštuoniolika metų praslinko,
Jis sumaniai jiems vadovavo.
Duodamas pavyzdį teisybės,
Šlovė ši lig kapo sekė.
Draugų tada jis deramai
Palaidotas buvo žemėj.
Ir kas numirėliams priklauso,
Praleista čia nebuvo niekas.
Kiekvienas jųjų savo maldą
Nuoširdžiai už jį kalbėjo,
Geru žodžiu visi minėjo.
Taip nuo jų jis atsiskyrė.

[12. ORDINO MAGISTRAS FOLKVINAS]

Gandas tas visur pasklido.
Garbūs broliai paskubomis
Į tarybą susirinko.
Jie kalbėjo: „Mes negaišę
Išsirinkime sau galvą[17].
Nuostoliai vieni tik tektų,
Jei dalykas nusitęstų.
Dievas gali mums padėti,
Rinkimus tad turim kuo greičiau pradėti".
Brolį Folkviną jie gerą
Magistru sau išsirinko[18],
Ir turtingiems, ir beturčiams,
Visiems žmonėms jis patiko.
Žmonės juo pasitikėjo,
Nes jis laikė savo žodį.
Kiekvienoje jis vietoj
Buvo ištikimas, tvirtas.
Apgaulingų patarimų
Jis visai paisyt nepaisė.
Ką žadėjo, tą įvykdė.

[13. FOLKVINO PERGALĖS PRIEŠ ESTUS]

Kuomet estai tai pamatė,
Pasiuntinius pas jį jie siuntė
Ir taikos su juo norėjo.
Apsakysiu, kaip ją davė:
Taigi tie stabmeldžiais liko.
Su nedaugeliu jis brolių
Į jų šalį nužygiavo.
Ir bematant jis Felino
Pilį užėmė nedelsdams.
Estai jos labai gailėjo.
Po to į Tartu siuntė brolius,
Tai aniems taip pat netiko.
Į Otepę kai brolius siuntė,
Tada pritrūko tie kantrybės.
Griebėsi piktadarybės,
Štai ką bjauriai sumanė:
Vieną dieną šiuos išmušti.
Taip taikos jau nebeliko.
Brolių dvejetą Feline
Tad anie tuojau pagavo,
Tuodu vos badu nežuvo.
Taip didžioj nelaimėj esant,
Moteris viena, stabmeldė,
Drąsiai teikė jiem pagalbą,
Josios vyrui taip patarus.
Ji kas vakarą, kas rytą

[17] Pagal Tamplierių regulą, kurią perėmė ir Kalavijuočių ordinas, magistrą rinko brolių riterių konventas.
[18] Folkvinas – Kalavijuočių ordino magistras 1209–1236 m. Literatūroje jis identifikuojamas su Naumburgo (Hesene) grafu Folkvinu II (F. Benninghoven, min. veik., p. 425–428).

Eidavo vis prie sargybos,
Bet neleido maisto duoti
Nedori piktieji estai.
Ji rūsčiai prabilo: „Kam gi
Vokiečius dar laikot gyvus?
Aš pati juos tuoj nukausiu".
Ir ji akmenis jiems svaidė,
Nieks sumanymo jos nesuprato,
Mat kartu ji maistą metė,
Taip jų gyvastį palaikė.
Ir atlyginta jai buvo:
Išvadavo ją nuo duoklės.
Emme ir jos vyras Viliems –
Gero aš linkiu jų sieloms,
Juodu daug mums nusipelnė.
Viešpatie, juodu palaimink,
Nuo kančių taipog apsaugok.
Dėlei savo tik gėrybės.

[14. VYSKUPAS ALBERTAS VYKSTA VOKIETIJON IR ĮKALBA SAKSONIJOS KUNIGAIKŠTĮ VYKTI Į LIVONIJĄ]

Magistras, kai tą sužinojo,
Tuojau dėl to labai nuliūdo,
O su juo visi krikščionys.
Dėl to įvykio graudingo
Visi buvo nelaimingi.
Širdgėlos dėl to turėjo
Gerasis vyskupas taipogi.
Ištikimas ir teisingas,
Kas be ko, jis būt galėjęs
Romos sostą sau pasiekti.
Laikėsi griežtai jis žodžio
Ir į šalis nesvyravo,
Kaip kad elgiasi veidmainiai.
Savo kūną ir gėrybes
Viską pašventė krikščionims,
Būdams greitas prie dorybių,
Atsidėjęs šelpė brolius.
Jis kalbėjo: „Ėjot čionai jūs drąsiai
Išpirkti nuodėmes savąsias.
Nuostoliais bendrai ir pelnu
Pasidalyti mes privalom.
Noriu nuolat jums padėti
Patarimais, kaip ir meile.
Dėl gerovės šito krašto
Noriu plaukti aš už jūrų
Piligrimų atsivesti
Daug daugiau negu lig šiolei.
Tegu laimina mus Dievas".
Folkvinas, magistras geras,
Kartu su broliais padėkojo
Vyskupui garbiam Albertui.
Jie kalbėjo: „Daugel gero
Jūs mums esate padarę,
Tad ir mes Jums patarnausim
Ir ištikimi visad būsim".

Ir per jūrą jis keliavo,
Visą kraštą, kaip ir žmones,
Pavedė jis magistrui,
O kartu ir giminaičius.
Visą drąsą jis sukaupęs,
Leidos jūros bangomis.
Perplaukė gelmių daugybę,
Kol į tikslą nukeliavo.
Dievas jį patsai lydėjo.
Jis pasiekė Saksų žemę,
Ten gerų žmonių atrado,
Juos pasveikino maloniai,
Ir turtingus, ir beturčius.
Skundėsi dėl sunkenybių,
Kaip tuomet varginga buvo
Padėtis visa to krašto.
Kaip tenai pagonys stengias
Nugalėti krikščionybę.
Jis jiems tarė: „Nemiegokit
Ir atminkit, narsūs vyrai,

Jėzus Kristus savo kraują
Gausiai liet už mus norėjo.
Atsiteiskite nūnai Jam
Ir keliaukit į tą kraštą,
Ten bus nuodėmės atleistos.
Jūs tenai daugiau turėsit
Pagyrimo ir Dievo garbės".
Žodžiai vyrus sujaudino,
Jie suskato gailestauti
Dėl blogų darbų savųjų.
Kunigaikštis tai girdėjo
Ir patarimu sekt norėjo.
Vyskupas pas jį nuvyko
Ir su juo kartu jis tarės,
Įkalbėdamas jį greitai.
Kunigaikštis[19] tuoj sutiko,
Savo žmones jis sušaukė
Ir nurodė savo valią.
Daug riterių dėl to nudžiugo,
Į rankas tuoj ėmė kryžių.
Daugel jų ten ėjo,
Apie ką anksčiau nė nekalbėjo.
Jie prisiekė vykti kelionėn
Tenai toli Livonijon.
Ir keliavo jie garbingai.

[15. FOLKVINO ŽYGIS Į VIKĄ]

Folkvinas iš savo pusės
Stengės veikti krašto labui.
Su kariuomene į Viką
Nukeliavo sunkų kelią,
Kol tą kraštą jis pasiekė.
Įkaitus tenai jis ėmė,
Pasipriešinimo nesutikęs.
Ir ką tik nuveikt galėjo,
Su kariuomene įvykdęs,
Grįžo vėl atgal laimingas.
Kai tą estai sužinojo,
Pasitarti susirinko.
Jie kalbėjo: „O, nelaimė,
Išvyt mus nori piligrimai,
Pašalinti iš tėvonijų,
Drauge su latviais ir su lyviais?
Reik nuo to mums apsidrausti,
Padarykim didį žygį,
Kokio dar lig šiol nėr buvę.
Mes iš Estijos juos greitai
Išvysime už jūrų,
Kad daugiau mūsų nespaustų.
Grįždami atgal čionai
Daug labai garbės turėsim
Ir latvius, ir lyvius
Mes sykiu namo varysim,
Drauge vaikus ir žmonas jųjų,
Kadangi vokiečius jie remia".
Ir visi krūvon sujoję,
Dieną naktį žygiui rengės.

[19] Saksonijos kunigaikštis Albertas buvo imperatoriaus Frydriko II sąjungininkas ir Štaufenų politikos vykdytojas regione. Į Livoniją atvyko 1219 m. Su jo atvykimu susiję naujos kariavimo technikos (visų pirma sunkių akmensvaidžių) panaudojimas Livonijoje (plačiau žr.: F. Benninghoven, min. veik., p. 159–161).

[16. SAKSONIJOS KUNIGAIKŠTIS ALBERTAS LIVONIJOJE]

Prie Dauguvos tai jau žinota.
Tuo metu iš Saksų žemės
Kunigaikštis su savaisiais
Ir su būriu piligrimų
Buvo Rygą jau pasiekęs,
Nes pagalbą Dievas teikė[20].
Dėl to džiaugėsi kiekvienas.
Garbingieji piligrimai
Buvo priimti nuoširdžiai.
Ir magistras su savaisiais
Noriai juos visur lydėjo.
Viskas buvo jiems suteikta,
Kas dvare tiktai turėta.
Šieno, avižų, žolės
Suvežtas didžiulis kiekis.
Kitą dieną kunigaikštį
Pakvietė jisai į puotą
Ir visus drauge jo vyrus,
Džiaugės mat, kad jie atvyko.
Kviesta daug puoton jų buvo
Ne tiktai iš jo tarnybos,
Bet jų kviesti neužmiršo,
Kad drauge su jais puotautų.
Tuos užmiršti nederėjo,
Tad maloniai su jais kalbėjo.
Daug alaus, midaus ir vyno
Jis parūpinęs jiems buvo.
Raginta nuoširdžiai valgyt,
Gero ko tiktai turėta.
Vaišės taip gerai pavyko,
Kad visi jam sakė ačiū
Ir turtingi, ir beturčiai.
Valgyti gausiai jie gavo,
Tad linksmi visi jie buvo.

Kai jie pavalgę gulti ėjo,
Magistras prie savų darbų skubėjo,
Ir žvalgus pas estus siuntė.
Sakydamas jiems: „Jūs žiūrėkit,
Kad kariuomenė pagonių
Beginklių mūsų neužkluptų.
Latviai drauge tegu keliauja
Ir kelius nuo priešo saugo.
Kuo daugiau žinių suteikit.
Mums sunku kariauti būtų,
Jei neperspėtus užgriūtų".

Kaip norėjo, taip padarė,
Ir žvalgai išjojo greitai.
Magistras tada su broliais
Ėjo tartis. Jis kalbėjo:
„Piligrimai gali šiandieną
Sau ilsėtis kiaurą dieną,
Rytą tik žinias jiems duosim,
Taip gerai turėtų būti".
Broliai tarė: „Taip daryki".
Magistras kitą dieną ėmė
Brolių sau tiek, kiek tam pritinka,
Su jais pas kunigaikštį ėjo
Ir pagarbiai jam kalbėjo:
„Valdove, žinių mes turim,
Jos neramintų labai mus,
Jei nebūtum Dievo siųstas
Į pagalbą šitam kraštui.
Karui ruošiasi pagonys,
Nori estai nuterioti
Su kariuomene šį kraštą.
Siuntėme žvalgus mes priešais.

[20] Saksonijos kunigaikštis Albertas į Livoniją atvyko 1219 m. Ilgas jo priėmimo aprašymas liudija, kokią reikšmę šiam apsilankymui skyrė Ordino tradicija. Ordino politikai buvo svarbi užsimezgusi Alberto draugystė su magistru Folkvinu. Toliau atpasakojamas 1220 m. pradžioje įvykęs žygis į estų žemes ir mūšis prie Karedos gyvenvietės Jarvės žemėje (ten pat, p. 162–165). Šio žygio dalyvis buvo ir Henrikas Latvis, aprašęs jį savo kronikoje (Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, *Livonijos kronikos*, vert. J. Jurginis, Vilnius, 1991, p. 116–117).

Duokite mums patarimą
Ir pareikškit savo valią:
Apginti kraštą mes norėtume,
Priešui nespėjus jam pakenkti“.
Kunigaikštis jam atsakė:
„Magistre, mums viskas tinka!
Kas jums gera pasirodo,
Taip visi mes irgi manom“.
Gerasis Folkvinas kalbėjo:
„Valdove, reikės jums nešti
Dievo duotąjį jums vargą.
Piligrimams pasakykit,
Kad jie būtų pasirengę.
Mylių trejetą nužengę
Rytoj turėsime nakvynę.
Apžiūrėkit riteriją,
Kryžininkų kiek mes turim.
Ir laivai drauge teplaukia,
Gėrimus ir maistą veža“.
„Puiki mintis tai yra“, –
Ištarė Albertas, valdovas.
„Riteriai ir jų tarnai
Pėdom tavom mes seksim,
Eisim tenai, kur vesi,
Ligi dangaus karalijos“.
Tai prisiekė kiekvienas.

Ir visi suskato ruoštis.
Rytui pilyje nušvitus,
Atgiedotos šventos mišios.
Gerasis Folkvinas, magistras,
Kreipėsi į maldininkus:
Kai tiktai trissyk išgirsią
Didį varpą suskambėjus,
Iš pilies tuojau kad eitų
Ir vėliavą Marijos
Imtų. Taip ir buvo.

Kunigaikštis ją į rankas ėmė
Ir narsiausiajam didvyriui,
Radęs jį savo būryje,
Teikė į rankas nešioti[21].
Tardamas: „Teikiu Jums šitą
Dievo nešt vardu ir mano!
Su Jumis patsai aš būsiu“.
Jam iš riterių išrinkęs
Keturis pagalbon davė.
Pats maršalo nešiojo lazdą[22]
Kaip imperijos ženklą.
Toliau kalbėjo: „Kariuomenės žiūrėkim,
Gailestingas mums tebūna Dievas,
Ir mes priešus nubausim“.
Iš riterių jis išsirinko
Dvylika pačių geriausių,
Ginti vėliavą įsakė.
Tie paskyrimu didžiavos.
Iš pradžių priešakinį būrį siuntė,
Pagalbon jiems gerus vadovus davė.
Šie broliai saugojo kelius,
Drauge ir liaudį jie globojo.
Kunigaikštis, kaip pritinka,
Pas save magistrą kvietė,
Ir žinot daugiau norėjo
Apie padėtį to krašto.
Magistras viską jam išdėstė,
Papročius, krašto būdą.
Kariuomenė taip pajudėjo,
Prisilaikydama vienybės.
Visi elgėsi drausmingai,
Ir turtingi, ir beturčiai.
Naktiniam poilsiui atėjo metas,
Tad stovyklaut visi sustojo
Pievoje labai gražioje.
Magistras su kunigaikščiu
Stebėdami juos apjojo;

[21] Aprašomas turbūt įprastas žygio pradžios ceremonialas: rytinės mišios, varpų (didysis varpas – greičiausiai Rygos katedros) skambesys, kryžininkų švč. Mergelės Marijos vėliavos įteikimas. Trys varpo dūžiai – trečios kanoninės valandos (atitinka dabartinę 9 valandą) skelbimas.

[22] Kunigaikštis Albertas buvo imperijos maršalas, lazda – jo pareigybės ženklas.

Įspėjo tinkamu atstu
Vieniems šalia kitų gulėti.
Kad kaltinimų negirdėtų,
Kariuomenės kad nesaugo.
Juose garbė ir išmintis gyveno.

Kitą dieną jie keliavo
Siguldon, tenai nakvynė
Paruošta gerai jiems buvo,
Prie vieno švaraus upelio,
Patogu kariams tai buvo.
Visi vieškeliai, takai
Buvo apsaugoti gerai.
Magistras čia netaupė nieko.
Siguldoj ką jis turėjo,
Ant žolės tą išgabeno,
Kad toliau narsiai žygiuotų.
Visiems tai labai patiko.
Tris dienas jie čia stovėjo
Ir liaudis gerai pailsėjo.
Čion ir lyviai atžygiavo.
Trečios dienos ankstyvą rytą
Cėsių pilin jie iškeliavo.
Pilis buvo didžiai turtinga,
Ir juos čia vaišingiau globojo,
Negu bet kur kitur.
Kariuomenė tenai suėjo,
Visi svečiai tuoj pralinksmėjo.
O latviai, kaip ir lyviai,
Buvo tvirtai pasiryžę
Pasilikt prie krikščionybės.
Betgi estai pageidavo[23]
Sau garbės iš viso krašto,
Skydus ir ietis nešiojo.
Daug šarvų, kai kur ir šalmus
Teko žibant pamatyti,
Vieškeliais tarp dulkių einant.
Nūn žvalgai palengva grįžo,
Kuriuos magistras siuntęs buvo.
Jie vyrą siuntė greitakojį,
Kad perspėtų greičiau savuosius.
Po to išdidūs tie jaunuoliai
Kariuomenėje pasiliko.
Pylimu krikščionys ėjo
Tiesiai link Imerės upelio.
Ir vieną ankstų rytą
Jie su estais susitiko.
Oi, ietis kaip jie tad kratė,
Vienas kitą ten pamatę!
Dar nearti jie buvo,
Vyrai kai kurie tai žino.
Juos gili dauba dar skyrė,
Prisiartint negalėjo.
Dauboje sraunus upelis
Jiems neleido susidurti.
Iš abiejų pusių šauksmai girdėjos,
Jie ietis ir strėles šaudė:
Krikščionys ten, pagonys čia,
Taip rungėsi prieš mūšį.
Latviai kelio vis ieškojo,
Nes gerai takus žinojo.
Perkėlė jie ten sėkmingai
Nemažą būrį piligrimų.
Magistras, kaip ir visi broliai,
Persikėlė jų draugėje.
Latviai kartu su lyviais
Išskubėjo jiems priešais
Ir su jais palikt norėjo;
Su būriu geroku vyrų
Jie greičiau čionai atvyko,
Į liūtus panašūs buvo.
Tuo tarpu estai, kad laimėtų,
Drąsiai vokiečius užpuolė.
Bet jų gretos susilaužė,
Jų nedaug krūvoj beliko,
Juos sumyniojo kaip žolę,
Lyg beginkliai būtų buvę.
Daugel vyrų taip nudurta,
Kad toli iš balno lėkė,

[23] Nuo čia iki 1179 eil. įterptas 1223 m. žygio aprašymas (F. Benninghoven, min. veik., p. 164).

Amžiais nebejot prisiekė.
Reikšmę jie kovos pažino.
Taip vokiečių kalavijas žvangėjo,
O estams tai patikti negalėjo,
Jie vilties dėl to neteko
Ir nelaimėj sprukt turėjo.
Tūkstantis penki šimtai jų
Krito, o kiti turėjo bėgti,
Tiltus ir takus pamiršę,
Spruko į dykras ir pelkes.
Jie kalbėjo: „Mus ištiko
Tikras Dievo prakeikimas,
Ką krikščionims padarę buvom,
Nūnai patiems mums kęsti teko“.
Neapkaltinti dievai jų liko,
Nors dėl jųjų taip nutiko,
Kad estų žmonos ir vaikai
Liūdnai giedot turėjo.
O latviai, kaip ir lyviai,
Drąsūs buvo it didvyriai
Ir kovojant, ir medžiojant,
Daug jie užmušė pagonių.
Pridavė jėgos jiems Dievas.
Taip krikščionys mūšio lauke
Pasiliko. Folkvinas prašė:
Šalmo nevalia nuimti,
Kol nusileis į žemę dulkės
Ir persekiotojai grįš atgal.
Ir visur ieškota buvo,
Koks nors krikščionis gal kur guli,
Kurs kiek gyvasties tebetur,
Kad pagalbą jam suteikus.
Šešios dešimtys negyvų rasta.
Daug gailėtis jų netenka,
Nes dėl Dievo jie pražuvo,
Ir už amžiną gyvenimą
Davė vien tik savo kūną.
Du broliai ten dar buvo,
Ta pačia mirtim pražuvę.
Padėkoję už tai Dievui,

Maldininkai atgalios skubėjo,
Ir į Rygą jie sugrįžo.
Magistrui taip patarus,
Jie mielai tenai gyveno
Dievo galia džiaugdamiesi.
Greit taikos paprašė estai,
Tebliūdėdami dėl mūšio.
Pasitarus tas jiems duota.
Didesnė dalis jų džiaugės.

Tik vieni jarviečiai pyko,
Neapkęsdami nuo seno
Čion atvykusių krikščionių.
Magistras dar tą žiemą
Su kariuomene ten jojo,
Piligrimai dėl to džiaugės,
Su jais ir latviai, lyviai.
Geru papročiu sekdami
Jie išvyko į tą kraštą.
Saremiečius jie ten rado –
Narsių pagonių būrį.
Be kovos jie prisiplėšę,
Jau turėjo gerą grobį,
Kai krikščionys atžygiavo
Jarvės kraštą nuterioti.
Kai krikščionys sužinojo
Saremiečius čia teriojus,
Pėdomis jų nuskubėjo
Ir arti prie jų priėjo,
Net kits kitą jie pamatė –
Krikščionys ir pagonys.
Kova išskirti juos turėjo.
Saremiečiai ėmė gintis;
Nuostabiai čia susidūrė
Dvi kariuomenės kovoje.
Saremiečiai pralaimėjo,
Didį nuostolį turėjo.
Visą grobį jie paliko.
Nedaug kas iš jų namo parvyko,
Bet ir tie – be jokio džiaugsmo.

Karedoje tai nutiko,
Mūšio lauke paliko
Daugel saremiečių kaulų.
Tepaieško kas netiki.
Džiaugės Albertas, valdovas,
Ir su juo žmonės visi.
Varė sau jie vyrus, moteris,
Visas grobis jiems pateko.
Albertas tėvynėn grįžo.
Daug žmonių labai jį gyrė,
Kad garbingai jis čia veikęs.
Dievas sielą jo tegelbsti
Iš gailiaširdystės savo.
Dorybių daug tikrai turėjo.

[17. ŠVEDAI ĮSIKURIA VIKE. VOKIEČIŲ PERGALĖ PRIE SONTAGANOS]

Magistras sugrąžino
Įkaitus, Vike gautus.
Su didele galia atvyko švedai,
Ir jie tenai apsigyveno.
Vyskupas, liaudies nemaža
Atplaukė į kraštą jūra.
Jie šaly pastatė pilį.
Su pele katė kaip žaidžia,
Taip su švedais – saremiečiai:
Švedams čia sunku jau tapo,
Priešai paėmė jų pilį,
Išsigelbėt nieks nespėjo,
Nukauti visi ten liko.
Vyskupas drauge pražuvo.
Reik čia tiesą pasakyti,
Neišgelbėjo ir atskyrimas.
Magistras sužinojęs,
Pasiuntinį pas juos siuntė,
Liepdamas jųjų paklausti,
Ką toliau daryti mano
Kovoje prieš krikščionybę.
Nuomonė vikiečių buvo.
Jie nuo švedų išsivadavę
Su pagalba saremiečių,
Tiems esą jie prižadėję
Tos tikybos neapkęsti
Ir visai atsižadėti.
Su kariuomene magistras
Priešiškai tenai patraukė,
Latviai, lyviai kartu ėjo.
Ten prie Sontaganos lauke stovėjo.
Ir vikiečiai apsiginti
Su kariuomene atėjo.
Jų penki šimtai tą rytą
Atsikėlė, kad pražūtų,
Gyvastį prarast turėjo.
Įkaitus nenorom davė.
Bet dar džiaugtis jie turėjo,
Kad daugiau jų nenukovė.
Magistras namo pasuko
Vėl atgal į savo vietą,
Nuostolių jis nepatyrė.
Gausų grobį jie laimėjo,
Vienas vilko, kitas nešė,
Žygių taip metu nutinka,
Kuriuose nugalimas priešas.

[18. ESTŲ SUKILIMAS. VOKIEČIŲ PIRKLIO NUŽUDYMAS]

Po to estai vėl atkrito,
Buvo jie labai įniršę,
Krikščionis kur tiktai aptiko,
Vyrus, moteris, vaikus,
Be atodairos juos šlavė,
Nors nedaug tenai ir buvo,

Žmonių, tikėjimo krikščionių.
Taip buvo estai vėl laisvi
Ir garbino senus dievaičius;
Visur naikino krikščionybę.
Toje nelaimėje nutiko
Vienam vargdieniui liūdnai žūti.
Tai buvo vokietis beturtis,
Adatomis jis prekiavo,
Po kaimus jas nešiodamas
Ir iš to ramiai gyvendamas.
Ėjo jis į vieną vietą,
Ten draugų jis manė turįs.
Šeimininkas jį priėmė gražiai,
Bet viskas baigėsi liūdnai.
Valgyt duodamas kalbėjo:
„Nėra ko čia nerimauti,
Nuo skriaudų tave apginsiu.
Eime maudytis į pirtį“.
Vieną kambarį prišildė.
Šeimininkas porą kirvių
Ėmė sau, nematant svečiui.
Savo žmonai jis kalbėjo:
„Vyrą tą nukaut padėki,
Jam gyventi aš neleisiu,
Čia prie durų atsistoki,
Ir pamačiusi įeinant,
Jam į galvą tiesiai kirski,
Tada ir aš pagalbon eisiu
Ir jisai gulės negyvas“.
Tą jinai jam prižadėjo.
Sumanymas bjaurus tas buvo,
Ir jie tikrai jį taip įvykdė,
Nužudę žiauriai jį.
Tada nuvilko jį į krūmus,
Palikę gulėti nuogą.
Moteris nėščia ta buvo
Ir netrukus ji pagimdė.
Kiek žaizdų tas vyras gavo,
Kuomet jiedu jį nudėjo,
Lygiai tiek vaikas turėjo,
Ir visai tos pačios buvo.
Dievo ženklo mat čia būta,
Kuris visam pasauliui skelbė,
Kad nubausti estus reikia.
Daug šalių tas gandas siekė,
Pranešimą Romon siuntė
Vilhelmas iš Modenos, legatas,
Kuris dalyką tą aprašė.
Aš čia taip pat teisingai skelbiu,
Pusantrų tas vaikas metų
Žaizdose tose gyveno.
Motina linksma retai bebuvo.
Ką apie tai daugiau kalbėti?
Tėvui irgi skausmas buvo.
Poderejaliu kaimas vadinos,
Kur tą ženklą Dievas rodė,
Karkuso yra krašte,
Brolių ten dabar valdžia.

[19. ORLAMIUNDĖS GRAFAS ALBERTAS LIVONIJOJE]

Kai atėjo kiti metai,
Ėmė kryžių grafas Albertas
Orlamiundė[24], čion atvykdams
Už nuodėmes savąsias.
Kartu atvyko daug riterių gerų,
Kurie visi ryžtingai siekė
Su stabmeldžiais susiremti.
Žymias jėgas grafas turėjo,
Kai Livonijon atėjo.
Broliai rodė savo džiaugsmą,
Kad į kraštą jų atvyko,
Buvo priimti maloniai

[24] Orlamiundės grafas Albertas buvo Danijos karaliaus Valdemaro II sūnėnas ir vasalas, gavęs iš jo leno teisėmis Holšteiną. Aprašomas žygis įvyko 1217 m. Toliau minimas Felino mūšis (1217 m. rugsėjo 21 d.).

Ir turtingų, ir beturčių.
Magistras viską noriai vykdė,
Ko tiktai anie geidavo,
Tai patiko piligrimams.
Kambariuose jiems pailsėjus,
Savo nuovargį užmiršus,
Magistras su savaisiais vyrais
Atvyko pakalbėt su piligrimais.
Grafas ėmė klausinėti
Padėtis kokia to krašto,
Kas krikščionis drįsta skriausti.
Magistras jam į tai atsakė:
„Mes esam kraštų apsupti,
Kurie visi prieš mus kariauja.
Visų pirma pagonys estai,
Tikram tikėjimui jie akli;
Nors priėmę buvo krikštą,
Bet po to, deja, nutikę,
Kad per velniškas suktybes
Jie stabus klaidingus gerbia.
Jų krašte krikščionių maža,
Tuoj visai gali nelikti.
Mums, garbusis, nūn patarkit,
Nes jūs padėtį jau žinot".
Grafas Albertas atsakė:
„Iš visos širdies džiaugiuosi,
Kad žygiuosiu prieš pagonis,
Viltį Dievuje turėdams,
Kad atkeršysim pagonims,
Kad linksmi niekad nebūtų".

Magistras kartu su broliais
Ir daugybe piligrimų,
Latviai, lyviai
Nenorėjo pasilikti tyliai;
Estijon jie nužygiavo.
Čia pagonis jie atrado,
Tie nemanė pasitraukti,
Atkaklūs ir išdidūs
Jie į mūšį narsiai žengė.
Felino pilis gražioji
Netoli nuo mūšio lauko,
Pusantros tiktai gal mylios.
Estai mūšiu sotūs liko,
Mat per trumpą valandėlę
Keturiolika šimtų jų žuvo.
Visa puikybė jų pražuvo,
Broliams padedant tenai.
Džiaugės latviai, kaip ir lyviai,
Jie kova labai didžiavos,
Turto ir garbės jie gavo,
Mūšio lauke būdami.
Tais laikais jau estai
Pradeda duoti dešimtinę
Nuo visų savų valdų,
Ar tai patinka jiems, ar ne.
Krikščionybei ginti
Turi jie pilis statyti.
Aš tikiu, kad jie norėtų,
Kad juos nuo to atleistų,
Juk jie pragaro kančių nebijo.
Jie tik dosniai teikia maistą,
Verčiami bažnyčias stato
Krikščionybės naudai,
Taip pat ir Dievo garbei.
Deja, retai taip atsitinka.
Jeigu ponai jų neverstų,
Reikia tiesą pasakyti,
Jie mielai to nedarytų.
Albertas, Orlamiundės grafas,
Piligrimas stropus buvo,
Kol į savo kraštą grįžo.

[20. BARVINAS IŠ PAMARIO ATVYKSTA Į LIVONIJĄ]

Kitais metais kryžių ėmė
Barvinas iš Pamario[25]
Su savo riteriais ir ginklanešiais.
Gražus būrys tai buvo.
Išdidžius ir jaunus vyrus
Lyvių žemėn atgabeno.
Daug kam visa tai patiko.

[21. DIDELIS LIETUVIŲ ŽYGIS Į LIVONIJĄ]

Taip vis plėtės krikščionybė,
Tai lietuviams nepatiko.
Daug jų kartą susirinko,
Tūkstantis penki šimtai[26].
Velnias pats jiems vadovavo.
Nėr kariuomenės dar buvę,
Kuri svetur taip žiauriai elgtųs,
Kaip tuomet ji pagarsėjo.
Per žiemgalių brovės kraštą,
Ko lig šiol nebuvo buvę
Ir vargu ar bus dar greitai.
Prie Syrvės perėjo jie jūrą,
Rytų mariomis vadintą.
Tartum Perkūnas jų dievaitis
Leido joms stipriai užšalti.
Jie buvo drąsūs ir įžūlūs,
Iš pradžių puolė saremiečius,
Plėšė, degino tą kraštą,
Jokios taikos nepageidavo.
Po to teriojo Mohų,
Kurį tos pačios marios supa.
Apkvaitę nuo savo drąsos,
Jie perėjo per visą kraštą.
Niekas priartėt prie jų nedrįso,
Daug piktų darbų padarė,
Daugelį į vargą varė.
Tada į Viką jie užsuko,
Visus kelius, taip pat takus
Jie krauju gausiai apšlakstė.
Ir kur jie tiktai užsuko,
Žmonės džiaugsmo nepatyrė.
Liaudį jie mokino mirti,
Ir moteris, ir vyrus,
Jei tik pabėgt nespėjo.
Nevengdami pavojų
Į Jarvės kraštą
Narsiai jie nujojo.
Nebuvo jokio šeimininko,
Kuris mieliau kitur būt buvęs,
Ir jiems tenai nepasitaikęs.
Kraštas erdvus, turtingas buvo,
Jame miškų didžių tik trūko,
Tad mažai kas į juos paspruko.
Daug narsių nukovė vyrų,
Kurie gintis būtų galėję,
Jei laimė būtų pagailėjus.
Iš baimės jie akli vis buvo.
Tiek moterys, tiek vaikai
Nemažai vargo atkentėjo.
Daug žmonių krašte pražuvo
Tos negandos metu.
Normegundės taip pat kraštą
Grįždami jie nuteriojo.
Jie visus žudyt pradėjo,

[25] Meklenburgo kunigaikščio ir Danijos karaliaus vasalo Barvino žygis – 1218 m. (A. von Transehe-Roseneck, *Die ritterlichen Livlandfahrer des 13. Jahrhunderts*, Würzburg, 1960, S. 40–41).

[26] Lietuvių žygis į Estiją literatūroje datuojamas 1217–1218 m. (Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 33; F. Benninghoven, Zur Technik der spätmittelalterlichen Feldzüge im Ostbaltikum, *Zeitschrift für Ostforschung*, Bd. 19, 1970, S. 640–641).

Ką pavyti tik galėjo,
Jie netrukdomi įkirto
Daug gilių žaizdų.
Taip pat nusiaubė jie Sakalą,
Po to dar kartą latvių kraštą.
Dar niekada tokio grobio neturėjo,
Bet nelaimė ir pas juos atėjo;
Daliai buvo atsiteista.
Kai atvyko į Remyną,
Lyviai tą laiku suprato, –
Jie į savo pražūtį atėjo,
Nors grobio ir čia daug turėjo.
Jaučius, žirgus, moteris ir vyrus
Jie didžiuodamiesi varė.

Žinia ta skubi pasiekė
Vieną brolį Ašeradėj,
Kuris čia vietininku buvo[27].
Šis geriausius šaukė vyrus,
Brolių dvylika sutelkęs,
Mat krikščionių jie gailėjos.
Prie pilies, prie Lielvardės,
Jie skubėdami žygiavo,
Ten ir latviai atskubėjo
Su nedideliu būriu.
Keturių šimtų nebuvo,
Su kuriais leidos į mūšį.
Taigi namo lietuviai vyko,
Jų pėdomis iš paskos sekė
Brolio Luprechto nedidelis būrys.
Šie labai įpykę buvo
Dėl draugų ir giminaičių,
Pasalų net nežiūrėjo,
Gyvastį palikt norėjo,
Kad belaisvius išvaduotų.
Trečią dieną jie priėjo,
Kur kariuomenė pagonių buvo.
Juos atrado be sargybos,
Nes labai pavargę buvo.

Troško vien tik pailsėti.
Iečių kotai
Sulaužyti buvo –
Tai pražūtį jiems nulėmė.

Brolis Luprechtas kalbėjo,
Kai pagonis pastebėjo:
„Jūs, latviai, ir jūs, lyviai,
Laikykitės vienybėj!
Štai prieš jus moterys, vaikai
Stovi supančioti žiauriai.
Jau geriau mums būtų mirti,
Nei palikti juos nelaimėj“.
Tokia valia visų jų buvo.
Mažą būrį surikiavę,
Įnirtę prie anų priėjo.
Per anksti tada lietuvius
Žadino iš nakvynės.
Nubausta daugybė buvo,
Mirtį jie tenai surado.
Juos ten smeigė, mušė,
Tai buvo išties nesunku.
Latviai taip pat iš savo pusės
Daugelį tuomet nukovė.
O nuo lyvių kas ištrūko,
Broliai kalaviju tuos kirto.
Be garbės tuomet lietuviai
Grobio to atsižadėjo.
Trejetas ištrūkę greitai,
Su žinia namo skubėjo.
Tik nedorėlis, manau aš,
Jų gailėtųs. Spruko greitai,
Netrukus patys pasikorė.
Apkrikštytieji šlovino Kristų,
Kuris pasaulio išganytojas yra.
Vyrus ir moteris jie išvadavo
Ir parsivarė gausų grobį
Linksmi į savo kraštą.
Ir jį tuomet dalinos.

[27] Brolis Luprechtas 1218 m. ėjo Ašeradės vietininko pareigas (F. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, S. 434).

[22. KOVA SU RUSAIS PRIE IMENKULĖS IR OGENHUZENO]

Gana dažnai juk taip nutinka:
Jei beturtis ką laimėtų,
Jam nedorėlis pavydi
Ir skausmingai kenčia.
Rusai greitai pastebėjo,
Kad krikščionybė pradėjo
Plisti toje šalyje.
Širdys jų dėl to gailėjos –
Tą pakeisti jie norėjo.
Su kariuomene didžiausia
Į krikščionių kraštą vyko,
Daug pakeliui siaubė,
Kol Livoniją pasiekė.
Paėmė jie gausų grobį
Iš vargingųjų krikščionių.
Imenkulėj susidurta,
Taip toli jie atsibeldė,
Jie rikiuotis čia suskato.
Mat vieną ankstų rytą
Krikščionys iš Rygos atvyko,
Su jais ne vienas piligrimas,
Magistras su broliais
Gražiame lauke sustojo.
Latviai, kaip ir lyviai,
Pinigus jiems noriai davė.
Daug brangių šarvų čia matės,
Ietimis subadytų,
Daug šalmų čia sudaužyta
Vokiečių kalavijais.
Kiek jie mūšio pageidavo,
Tiek ligi soties jo čia gavo.
Sako, tūkstantis devyni šimtai
Jų tuomet nukauta liko,
O kiti paskubom spruko
Vėl atgal į savo kraštą.
Iki šiol jiems labai gėda,
Kad baikščiai iš ten pabėgo.
Daugel vėliavų brangiųjų
Jie paliko ant to lauko.
Ir siauri takai, kai spruko,
Platūs vieškeliai jiems buvo.
Daug šarvų čionai iš plieno
Ir iš aukso padarytų,
Daug ir spindinčių šalmų
Beskubėdami išmėtė.
Ir keliai, kuriais jie bėgo,
Skydais buvo nubarstyti.
Krikščionims didis džiaugsmas buvo.
Taip persekiojant juos smarkiai,
Penki šimtai rusų užmušta;
Tai Ogenhauzene nutiko.
Daug jie smūgių iškentėjo,
Jų karalius visiems šaukė,
Kad jo žirgas per lėtai bėgo.
O varge, visur jie šaukė
Tą pačią aimaną kaskart.
Taip jie sau ir nukeliavo.
Daugel vyrų jie paliko
Kaip įkaitus krikščionims,
Ant žirgų šie daugiau nesėdo[28].

[23. ŽYGIS Į SAREMĄ. MOHAUS PILIES SUGRIOVIMAS]

Dievo taip garbė išplito
Vis labiau toj Lyvių žemėj.
Jo vardas buvo vis labiau garsus.
Buvo Saremos dar kraštas,
Jūrų marių apskalautas.
Jo gyventojai didžiavos,
Nieks užpult jų negalėjo.
Vasarą jiems nereikėjo

[28] Aprašomi 1218 m. įvykiai.

Jokio ginklo. Ir tai tiesa yra.
Taip jie gyveno ilgą laiką
Be tikėjimo ir duoklių.
Apakimas kartu su jais gyveno.
Vasarą laivais jie puolė
Tas šalis, kurias pažino,
Didį nuostolį tuo darė.
Magistras dėl to smarkiai pyko,
Ir jis tarės kokiu būdu,
Žiemą ledui užsitraukus,
Salą tą pasiekt galėtų
Ir jų laisvę sunaikintų.
Štai tuomet jis sužinojo,
Esant sąsiaurį užšalus,
Tą, kuris skalauja salą.
Mylių dvejetą reik plaukti
Vasaros metu lig kranto;
Akmenų reik pasisaugot,
Daug jų jūroje toj riogso.
Jei su kariuomene vykt nori,
Geriausia šaltą žiemą tai daryti,
Nes atlaikyti ledas gali šimtus karių.
Magistras tuomet pradžiugo,
Nes ir piligrimų buvo
Tada Rygon atvykę,
Ir turtingi, ir beturčiai.

Arnšteino grafas atvyko[29],
Riteris išties žymus,
Iš Tiuringijos ir Frankų.
Pačiam Dievui reik dėkoti,
Juk iš taip toli atvyko
Vien dėl Dievo tik garbės.
Tada žiema šalta atėjo,
Magistras su piligrimais
Pasitarti susirinko.
Neužilgo jis įsakė
Surikiuoti riteriją.
Į Saremą jie žygiavo,
Nes jau ledas sustiprėjo.
Garbius svečius nuvedė ten,
Kur Mohaus pilis stovėjo.
Saremiečiai dėl to liūdėjo.
Ten buvo daug narsių karių,
Jėga jie ėmė pilį.

Kovoje toje užmušė
Dvidešimt penkis šimtus,
Vyrus, moteris, vaikus.
Vienas ištrūko gudrumu
Ir vikrumu pasinaudojęs.
Jį išgelbėjo jo maišas,
Jį ant pečių užsimetęs,
Panašus į piligrimą,
Šen ir ten ilgai bėgiojo,
Kol proga jam pasitaikė
Nuo kariuomenės paspukti.
Aš manau, kad jis nemigo,
Kol nepasiekė savųjų.
Čia žmones visus sušaukęs,
Jiems išdėstė, kas nutiko.
Liaudis buvo nelaiminga;
Paskubom, bet tik iš baimės,
Pasidavė saremiečiai.
Įkaitais vaikus jie davė,
Šiuos toli nuo jų gabeno.
Arnšteinas tuomet jau grįžo,
O ir kiti piligrimai,
Į gimtinę visi garbingai.
Te Dievas laimę jų gausina,
Jiems suteikia, kas geriausia.

[29] Arnšteino grafas buvo su Kalavijuočių ordinu artimai susijusio Saksonijos hercogo Alberto vasalas. 1227 m. įvykiai (F. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, S. 222).

[24. KARAI SU VIESTARTU, ŽIEMGALIŲ KUNIGAIKŠČIU]

Daug kitų svečių garbiųjų
Ėmė tuokart[30] šventą kryžių.
Ir tikrai jų Lyvių žemėj
Niekad tiek nebuvo buvę.
Folkvinas, magistras, liepė
Jiems žygiuoti prieš žiemgalius.
Tuo metu jisai norėjo
Kerštо žygį padaryti.
Su kariuomene galinga
Į jų kraštą įsibrovė.
Rado Viestartą, karalių,
Su minia prieš bežygiuojant.
Dievas gelbėjo savuosius
Nuo pagonių, tam buvo laikas.
Mūšis čia įvykt turėjo,
Žiemgaliai išdidūs stovėjo,
Strėlėm šaudyti pradėjo[31],
Kaip tai daroma iš pradžių.
Strėlių daugybė skraidė,
Vokiečiai atsišaudė.
Mūšyj tūkstantis pagonių
Ir dar šeši šimtai žuvo,
Likusieji atsitraukė.
Magistras tris savaites
Jų krašte svečiu išbuvo.
Ką tai reiškia, tie težino,
Pas kuriuos atjojęs buvo.
Kur svetys paliepti gali,
Šeimininkui – sunkios dienos.
Krikščionys po to garbingai
Pasuko namų pusėn.
Varė iš ten gausų grobį,
Vyrus, moteris, vaikus.
Ir viską, ką tik rado,
Namo jie sau gabeno.
Maldininkai laivais plaukė,
Dievo rankos lydimi,
Sielas jų Jisai tegelbsti
Ar jie gyvi, ar negyvi.

Karalius Viestartas liūdėjo.
Bet kai metai kiti atėjo,
Jis, kariuomenę surinkęs,
Nužygiavo Ašeradėn.
Brolių kraštą nuteriojo,
Prisiplėšė gero grobio,
Žygis suteikė jam džiaugsmo.
Brolis Markvartas[32] tada buvo
Vietininkas šios pilies.
Žinia nebuvo jam džiugi,
Tačiau, deja, tiesa skaudi.
Tuoj pasiuntinius aplink siuntė
Pas latvius ir pas lyvius.
Su jais norėjo jis likti
Ar laimėje, ar pražūty.
Jis padėt norėjo vargšams,
Kurie suimti ten buvo.
Veikti gerai išties mokėjo,
Esant padėčiai rimtai.
Tad ir sektis jam turėjo.
Žiemgaliai jau varė grobį,
Kai sekti juos pradėjo
Brolis Markvartas su savaisiais.
Jis galėjo kęsti skausmą,
Kad krikščionis išvaduotų.
Sekė tol, kol juos atrado
Prie ugniavietės ankstų rytą.
Žiūrėkit, ką saviesiems sakė!

[30] 1228 m. [31] Orig. *sie schussen vitzern sam dem boltz. Vitzern* ir *boltz* – skirtingos strėlių rūšys (*boltz* – trumpesnės). [32] Markvartas iš Bauerbacho 1211–1231 m. su pertraukomis buvo Ašeradės vietininku. Kilęs iš Heseno. Pirmąkart į Livoniją atvyko 1209 m. kaip kryžininkas. Greičiausiai žuvo 1236 m. Saulės mūšyje (*Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens*, hrsg. von L. Fenske und K. Militzer, Köln-Weimar-Wien, 1993, S. 102; F. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, S. 431–432).

„Atminkit, jūs, didvyriai,
Kad jūsų kūnas, jūsų kraujas
Prieš jus čia surišti.
Štai šitą valandą
Negailėkime gyvybės,
Moteris, vyrus vaduokim“.
Žodžiai šie visiems patiko,
Ir visi labai įširdę
Mūšį tą tuojau pradėjo.
Jie žaizdas gilias tiems kirto
Ietimis ir kalavijais.
Į kovą stojo jie
Su Viestarto būriu stipriu.
Gynėsi jų penki šimtai,
Išmušė jie visus juos.
Pats karalius vos pabėgo,
Į rankas gintis paėmęs
Paprastą nuodėgulį.
Brolis Markvartas tą pastebėjo
Ir skubiai jį užpuolė,
Jį vieną pasirinkęs.
Bauerbache jis buvo gimęs,
Tikras riteris kilme,
Ir savo garbę išsaugojo jis.
Jį garbina ne vienas vyras
Ir aš jo sielai linkiu gero!
Per toli jį nunešė žirgas:
Viestartas trenkė jam per veidą,
Išmušė jam dantis,
O pats pilin paspruko.
Markvartui nebuvo linksma,
Kad tas nuo jo šitaip ištrūko.
Dievą garbino krikščionys,
Jie kalbėjo: „Velnio juokas
Teko nūnai stabmeldžiams.
Tuo tarpu mūsų Sutvėrėjas
Pasirodė gailestingas“.
Vyrus, moteris, vaikus
Iš nelaisvės išvadavo,
Didį grobį jie atgavo:
Žirgus ir šarvų daugybę,
Daug markių vertės turi tai.

[25. FOLKVINO ŽYGIS Į LIETUVĄ]

Džiaugėsi tada krikščionys,
Dievą garbino visi
Dėl gerumo Jo didingo.
Magistro visas dėmesys
Tuo tarpu į lietuvius atsisuko;
Reikėjo jį tada matyti.
Nalšios[33] jis puolė kraštą,
Bet kariuomenę didžiulę
Čia pagonių jis sutiko.
Be skaičiaus jų prie jo artėjo,
Keldami nemažą triukšmą,
Kad atrastų čia sau mirtį.
Magistras saviškiams tarė:
„Klausykit, narsūs vyrai,
Kam čionai esam atėję,
Turi šiandien paaiškėti.
Jei jūs norite be gėdos
Tėviškėn garbiai sugrįžti,
Gąsdinimų nebijokit.
Turime mes priešui smogti,
Dievo galios padedami“.
Jo kariuomenė sušuko:
„Kalbėti mums daugiau neverta
Ir reikalą reik pradėti
Su ietimis ir kalavijais“.
Taip į mūšį stoti geidė
Kaip sakalas alkanasis.
Pagonių daug užmušta buvo,
Iš Estijos buvo atvykę.
Latviai vos negavo gėdos,

[33] Orig. *Alsen*. 1229 m. įvykiai.

Bet paskui vertai kovojo.
Lyviai didvyriais tapo,
Jie gerai tai kovai tiko.
Taip mūšis laimėtas tas buvo.
Du tūkstančiai lietuvių
Toje kovoj nukauta buvo,
Ir liko jie gulėt lauke.
Kiti nuo mūšio sotūs buvo,
Jie bėgo kaip pakliuvo.
Dievas laimino savuosius,
Ir todėl krikščionys džiaugės,
Į savo kraštą jie sugrįžo.
Dievas padėkos buvo vertas:
Dvidešimt penkis šimtus žirgų
Atėmę iš pagonių
Namo laimingai grįžo.
Drąsą didelę parodė.
Padėjo jiems gerasis Dievas.

[26. FOLKVINAS PRAŠOSI Į VOKIEČIŲ ORDINĄ]

Folkvinas, magistras geras,
Kartu su broliais sužinojo
Apie Ordiną vienuolių,
Teisingą ir garbingą,
Vokiečių kadais įkurtą[34].
Ligonius slaugyti jie turi[35],
Taip pat yra ir riteriai geri.
Tada jis greitai pasiryžo
Prie jų prijungt savuosius.
Ir popiežiaus meldė,
Kol pagaliau jį palenkė,
Kad į Vokiečių namus priimtų[36].

[27. FOLKVINAS SU KARIUOMENE ŽŪSTA SAULĖS MŪŠYJE]

Bet tada, deja, jis žuvo,
Dievo valiai taip norėjus;
Būdamas visai nekaltas,
Kartu ne vienas piligrimas,
Kurių tuomet Rygoj daug buvo.
Jie žinias geras turėjo
Apie padėtį to krašto,
Nesiliovė tad maldavę,
Kad tą vasarą žygiuotų.
Daugel sykių jie to prašė.
Hazeldorfas, žymus didikas[37],
Visas pastangas tam skyrė,
Danenbergas grafas[38] irgi.
Daug tuomet narsių didvyrių
Prieš lietuvius vykt ketino.
„Jums reikės ten prasikirsti“, –
Magistras jiems kalbėjo, –
„Aš tikrai jums duodu žodį“.
Tokią nuomonę išgirdę,
Jam visi iš vieno tarė:
„Mes čia esam tam atėję,
Ir turtingi, ir beturčiai“.

[34] Vokiečių ordinas buvo įkurtas 1189–1190 m. Palestinoje. [35] Užuomina į pirmykštę Ordino, kaip špitolės, funkciją. [36] Šis prašymas literatūroje datuojamas 1231 m. (Z. Ivinskis, *Saulės-Šiaulių kautynės ir jų reikšmė*, Kaunas, 1936, p. 45). [37] Teodoriko (Ditriko) Hazeldorfo likimas nėra aiškus. Vieni tyrinėtojai linkę manyti, kad jis krito Saulės mūšyje (A. von Transehe-Roseneck, *Die ritterlichen Livlandfahrer*, S. 77–79). Kiti mėgina jį tapatinti su Vokiečių ordino broliu Ditriku Hazendorfu, kuris 1253 m. buvo pasiuntinybės sudėtyje Mindaugo karūnacijos iškilmėse (*Ritterbrüder*, S. 294). [38] Artimai su kalavijuočiais susijusio Saksonijos kunigaikščio Alberto vasalas grafas Henrikas Danenbergas. Žuvo greičiausiai Saulės mūšyje (A. von Transehe-Roseneck, min. veik., p. 79–80).

Folkvinas leido jiems kariauti,
Tardamas: „Juk ir mes dėl Dievo
Esame čia, Jis mus saugo,
Su jumis drauge žygiuosiu,
Kad jau taip kovoti norit.
Duokit truputį tik laiko,
Aš tenai jus pats nuvesiu,
Kur patenkinti mes būsim“.
Siuntė kviest rusus į talką,
Ir tie gan greitai atėjo.
Ir estai jo paklausė,
Daug būrių jų susirinko.
Taip pat ir latviai, lyviai
Nenorėjo namie likti.
Piligrimai dėl to džiaugės
Ir visi išsirikiavę,
Su kariuomene stipria
Jie į Lietuvą žygiavo
Per laukus ir upelius.
Sunkenybių daug patyrė,
Kol jie pasiekė tą šalį.
Čia jie degino ir plėšė,
Į kelis būrius išsklidę.
Džiaugdamies aplinkui siaubė
Kraštą skersai ir išilgai.
Į Saulę jie sugrįžo
Per pelkes ir per šilynus.

O varge, didelė nelaimė,
Kad šis žygis sumanytas buvo!
Vieną upelį jie priėjo
Ir savo priešus pastebėjo.
Bet kovoti neskubėjo
Tie, kurie Rygoj didžiavos.
Magistras geriausiems tarė:
„Nūn kovos išmušė metas!
Mūs garbė nuo to priklauso.
Smokime mes pirmieji,
Tuomet linksmi namo sugrįšim
Atgal į savo kraštą“.
„Mes nenorim čia kovoti, –
Atsakė vyrai jam į tai, –
Pražudysim savo žirgus,
Tad pėstiems reikės kovoti“.
Magistras kalbėjo: „Ar jūs
Su žirgais galvas padėti norit?“
Pasakė tai, kas ir įvyko.
Pagonys ėjo vis artyn.
Krikščionys kitos dienos rytą
Pasitraukt iš čia sumanė,
Bet turėjo jie kovoti[39],
Jiems patiems visai nenorint.
Pelkėje silpni jie buvo
Ir kaip bobas juos ten mušė.
Gyvasties man gaila vyrų,
Kurie nesigindami žuvo.
Daugel blaškės jų pakrikę
Ir namo pasprukti bandė.
Tuos žiemgaliai sekiojo
Ir žiauriai juos maitojo;
Tiek turtingus, tiek beturčius.
Magistras ir jo broliai
Gynėsi kaip didvyriai,
Kol jų žirgai kovoje krito.
Dar kovėsi ir pėsti,
Ne vieną čia nudėjo,
Kol juos jie nugalėjo.
Folkvinas, magistras geras,
Brolius savo guosti bandė.
Keturiasdešimt aštuoni krito,
Jie buvo gainioti ilgai.
Lietuviai su basliais
Galiausiai juos išmušė.
Jų sielas tesaugo Dievas.
Jie garbingai tenai vyko
Su daugybe piligrimų.

[39] Čia aprašomos 1236 m. rugsėjo 22 d. Saulės mūšis. Plačiau žr.: E. Gudavičius, Saulės mūšis ir Šiauliai, *Šiaulių praeitis ir dabartis*, Vilnius, 1986, p. 24–37; E. Gudavičius, Saulės mūšio (1236 m.) vietos problematika, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A,* Nr. 4, 1988, p. 64–71.

Dievas bus jiems maloningas;
Dėl jų mirties žiauriosios
Te sielas jų išgelbsti!

Taip Folkvinas, magistras,
Drauge su broliais žuvo.

Kaip man girdėti teko,
Devyniolika jis valdė metų.
Jūs visi turbūt supratot,
Ką sumanęs buvo Dievas
Ir ką pradėjo jo laikais.
Apie tai daugiau kalbėt nenoriu.

[28. VOKIEČIŲ ORDINAS LIVONIJOJE. MAGISTRAS HERMANAS BALKAS]

Dėl tokio stipraus smūgio
Livonijos krikščionys
Visi didžiai nuliūdo.
Broliai pasiuntinius siuntė,
O buvo tai labai skubu,
Išmintingajam Zalcachui[40],
Magistrui Vokiečių namų.
Kai perskaitė jam laišką,
Pasiuntinius jis paguodė:
„Skaudų smūgį šį priimkim,
Nes jį Dievas mums paskyrė;
Aš netrukus jums atsiųsiu
Daug brolių, daug narsiųjų,
Reik papildyt jūsų būrį“.
Sukvietė jisai tarybą
Pasitart dėl tos nelaimės.
Jis nuolankiai jų maldavo,
Būdamas jų valdovas,
Kad komtūrai visi to krašto
Šią didelę nelaimę
Padėtų jiems įveikti.
„Mes turim su jais susijungti, –
Kalbėjo jis, – mums duoti jie yra.
Ir kol gyvi mes esam,
Tai yra dvasiškoji pareiga.

Rūpintis jais privalom
Ir geriausius siųsti brolius“.
Taip tuomet ir padaryta.
Tarpu savęs jie išrinko
Vieną dorumu garsų vyrą
Livonijos nauju magistru.
Hermanas Balkas jis vadinos[41].
Brolius skyrė jam geriausius,
Norinčius tenai keliauti:
Penkiasdešimt keturis.
Žirgus, rūbus ir arklius, –
Davė tiek, kiek reikalinga.
Taip jie šauniai iškeliavo
Į Livonijos žemę.
Nukeliavo jie laimingai,
Buvo priimti kaip tinka
Ir turtingų, ir beturčių;
Visas kraštas atsigavo.
Dievo riteriai iš karto,
Savo ženklus nusiėmę[42],
Juodą kryžių užsidėjo,
Ženklą Vokiečių namų[43].
Krašto magistrui tai patiko,
Ir visiems iš Vokietijos,
Į šį kraštą atsiųstiems.

[40] Orig. *Salzâch*. Vokiečių ordino didysis magistras Hermanas Zalca (1209–1239).
[41] Hermanas Balkas – Livonijos ordino magistras 1237–1238 m. Vienas aktyviausių Ordino įsikūrimo Prūsijoje istorijos veikėjų, Kalavijuočių ordino įjungimo į Vokiečių ordiną įgyvendintojas, 1230–1239 m. – Prūsijos krašto magistras. Dėl vidinių nesutarimų palikęs Livoniją grįžo į Marburgą, kur netrukus mirė (F. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, S. 462). [42] Kalavijuočių ordino ženklas buvo raudonas kalavijas ir kryžius. [43] Kalavijuočių ordinas prie Vokiečių ordino prisijungė 1237 m.

Mąstė magistras Balkas,
Kokią įvesti tvarką,
Kad žmonėms jis tiktų
Ir kad iš Dievo atlygio
Neprarastų dėl nuodėmių.
Jis apie tai mąstė gan dažnai,
Mintis nukreipęs į dorybę,
Drausmę nuolat palaikydamas.
Viskas, kas lig tol šalyje būta,
Jam žinoti greitai duota.

[29. ESTIJOS SRITYS HARIJUS, TALINAS IR VIRUMA ATITENKA DANAMS]

Ir Viruma, ir Talinas
Brolių rankose ir valdžioje
Jau buvo ilgą laiką.
Kaip jau buvo čia skaityta,
Savo ženklus jie padėjo,
Juodą kryžių užsidėjo,
Kalavijuočiais jie vadinos.
Atkovojo iš pagonių
Jie pilis kartu su žemėm,
Ir valdų didžias daugybes.
Vokiečių namams dabar tai teko,
O visas kraštas dėl to džiaugės.

Magistras tuomet sužinojo,
Kas su Talinu nutiko.
Karalius Valdemaras[44] jo reikalavo.
Po to neilgam praslinkus laikui
Pasiuntinius Romon siuntė,
Popiežiui tą reikalą išdėstė.
Kai popiežius juos išklausė,
Pasiuntinį į ten rengė,
Išmintingąjį legatą[45].
Šis dalyką taip išsprendė[46]:
Harijų, Taliną ir Virumą
Valdemarui pripažino,
Danų jis karalium buvo.
Vieną sritį skyrė broliams,
Jarvės ji yra vardu.
Broliams į rankas ją davė
Amžiniems laikams valdyti.
Danų karalius Valdemaras
Tą pačią brangią dovaną
Paskyrė Vokiečių namams.
Dėka Dievo, kuris danguj yra,
Telaimina Jis amžiams.
Sienos buvo aprašytos,
Jos lig šiol tebegalioja,
Nieks nedrįso jų paliesti
Iki pat šiųjų dienų.

[30. TARTU VYSKUPAS HERMANAS KOVOJA SU RUSAIS]

Pasakojimą šį reikia baigti
Ir kitą tuoj pat pradėti,
Kaip gi sekės Teutonams
Nuo pat pradžių Lyvių žemėj.
Hermanas, vyskupas Tartu[47],
Tais laikais pradėjęs buvo
Ginčytis smarkiai su rusais,
Nes šie vėl sukilti bandė
Prieš krikščionis, kaip kadaise.
Prikrėtė jam daug šunybių,
Daug vargo jis su jais turėjo.
Ilgą laiką taip kentėjęs,

[44] Danijos karalius Valdemaras II (1202–1241). [45] Vilhelmo Modeniečio pasiuntinybė. [46] 1238 m. Stenbiu sutartis. [47] Tartu vyskupas (1224–1248) Hermanas Bukshevdenas, Rygos vyskupo Alberto brolis.

Į pagalbą kvietė brolius.
Greit magistras pats atvyko,
Daug atvesdamas didvyrių,
Atkaklių, rinktinių vyrų.
Kartu karaliaus žmonės ėjo,
Buvo tai būrys gražus.
Vyskupas Hermanas tuo džiaugės.
Ši kariuomenė linksma
Nužygiavo rusų žemėn.
Karas jiems gerai pavyko.
Jie pasiekė vieną pilį,
Jos gyventojams tai nepatiko.
Tuojau ją pult pradėjo
Ir netrukus nugalėjo.
Izborskas pilis vadinos.
Nepaleido jokio ruso.
Stipraus smūgio nesudavę.
Kas tik gintis pamėgino,
Nukautas ar suimtas liko.
Tik klyksmai, raudos girdėjos:
Ir visame rusų krašte
Didis triukšmas kilo.

Pskovo tuomet miestiečiai
Tai išgirdę nepradžiugo.
Taip miestas pavadintas
Rusų krašte yra.
Tie miestiečiai – kietasprandžiai
Anos pilies kaimynai buvo.
Jie greit, nelaukę nieko,
Priešais į žygį išjudėjo,
Didžiai užpykę jie žygiavo.
Daug šarvų šviesių turėjo,
Jų šalmai stiklu spindėjo,
Daug šaulių su jais ėjo.
Taip prieš brolius jie žygiavo
Ir į kovą rengės stoti.
Broliai ir karaliaus vyrai
Prieš juos narsiai išjojo.
Vyskupas Hermanas drauge buvo
Su būriu it koks didvyris.
Užvirė smarki kova:
Vokiečiai žaizdas jiems kirto,
Rusai kentė smarkų skausmą,
Aštuoni šimtai jų krito
Ir ant lauko ten paliko.
Tai prie Izborsko nutiko.
Likę gyvi išbėgiojo,
Juos be paliovos medžiojo
Į pat gilumą jų krašto.
Rusai ginė savo žirgus
Ir botagais, ir pentinais,
Manė jie tikrai pražuvę,
Kelias jiems atrodė ilgas.
Giriose šauksmai skambėjo,
Jie savus pasiekt norėjo.

[31. PSKOVO APGULIMAS IR UŽĖMIMAS]

Broliai įkandin juos vijos.
Ir per upę Modę persikėlę
Į pat vidurį jų krašto.
Broliai jėga įsibrovė;
Daug didvyrių mat turėjo.

Pskoviečiams nemalonūs
Nekviesti svečiai pasirodė.
Broliai palapines statė
Pskovo gražioje atgairėj.
Vyskupas ir karaliaus[48] vyrai
Čia stovyklą įsikūrė.
Daug riterių ir ginklanešių

[48] Čia ir kitur karaliumi (*konic, konig, kunic*) paprastai vadinamas Danijos karalius.

Nusipelnė leno teisės[49].
Kariuomenei įsakyta
Būti kovai pasirengus,
Ir suprasti buvo duota,
Kad reikės tą pilį pulti.
Rusai visa tai pamatė,
Kad tie pulti pasiruošę
Pilį, o kartu ir miestą.
Rusai dar nusilpę buvo
Nuo mūšio prie Izborsko;
Didelės nelaimės jie bijojo,
Todėl pasiduoti sugalvojo
Ir prašė duoti taiką.
Ir taika tuomet su rusais
Sudaryta šituo būdu:
Gerpoltas[50], jų karalius,
Iš gerosios savo valios
Pilį, o kartu ir šalį
Vokiečių užleidžia broliams,
Kad magistras juos globotų
Ir puolimo netęstų.

Taip taika tarp jų įvyko.
Neilgai jie čionai liko,
Kariuomenė namo vyko.
Džiaugėsi visi labai
Ir Dievą garbino didžiai.
Ir giliai Jam dėkojo.
Kai kariuomenė pasiruošė,
Jie linksmi iš ten išjojo.
Dvejetas brolių tik liko,
Kad tą kraštą prižiūrėtų.
Vokiečių per mažai buvo,
Ir blogybė tuoj atėjo.

[32. PSKOVAS VĖL KRINTA]

Vokiečių valdžia trumpai tetruko.
Rusų žemėje yra toks miestas,
Naugardu pavadintas.
Jo karalius sužinojęs[51]
Su kariuomene pakilo
Prieš pskoviečius – tai tiesa.
Vedėsi nemažą jėgą,
Daug rusų kartu žygiavo,
Kad pskoviečius išvaduotų.
Iš širdies žygiu šie džiaugės.
Kai tik vokiečius pamatė,
Jis nė kiek nedvejojo,
Brolius tuos abu išvijo,
Atėmė turėtą valdžią[52],
Jų ginklanešius išvaikė.
Jokio vokiečio neliko,
Žemę rusams vėl grąžino.
Taip tuomet nutiko broliams.
Pskovą tuo metu apgynus,
Dabar klestėtų krikščionybė
Ten iki pasaulio galo.
Bet tada klaida įvyko:
Kas kraštą užkariauja,
Bet įgulų ten nepalieka,
Vėliau dėl nuostolių dejuoja,
Kai nelaimėje jis lieka.
Naugardan karalius grįžo.

[49] Turima omeny leno teisės nuostata, pagal kurią vasalas už karinę tarnybą gauna beneficiją.
[50] Orig. *Gêrpolt*. Tai – Jaroslavas Vladimirovičius, Pskovo kunigaikščio Vladimiro Mstislavičiaus sūnus.
[51] Kunigaikštis Aleksandras Jaroslavičius Nevskis. [52] Orig. *vogetiê* (vaito, vietininko valdžia).

[33. KUNIGAIKŠTIS ALEKSANDRAS IŠ SUZDALĖS SUMUŠA ORDINO KARIUOMENĘ]

Padėtis tokia ilgai netruko.
Dar vienas didis miestas
Rusų žemėje yra:
Suzdale pavadintas.
Tuo metu ten Aleksandras
Buvo jos valdovas[53].
Rusai dėl savo gėdos kentėjo,
Tad liepė liaudžiai jis rikiuotis,
Ir jie skubiai išvyko.
Aleksandras taip žygiavo
Ir su juo daugybė rusų,
Suzdalėje surinktų.
Nešėsi aibes lankų,
Matėsi daug šarvų puikių,
Brangias vėliavas gabeno,
Jų šalmai skaisčiai žibėjo.
Taip jie traukė brolių žemėn
Su kariuomene galinga.
Broliai gintis tuoj skubėjo,
Pasipriešinti norėjo.
Bet jų skaičius buvo menkas.

Į Tartu žinia atėjo,
Aleksandras brolių žemėn
Su kariuomene žygiuojąs,
Visa deginąs, teriojąs.
Vyskupas visa tai sekė,
Savo vyrams jis įsakė
Paskubom pas brolius vykti
Ir nuo rusų juos apginti.
Kaip įsakė, taip jie darė.
Nė trupučio nedvejojo
Ir pas brolius jie atjojo.
Tik per mažai atsivedė jie žmonių,
Broliai neturėjo daug karių.
Bet nusprendė jie vis tiek
Pulti patys rusus.
Tad tuojau į kovą stojo.
Rusai daug šaulių turėjo,
Šie pirmi kovot pradėjo
Priešaky karaliaus būrio.
Brolių vėliavos čia matės[54],
Kaip į šaulių būrius brovės.
Aidas kalavijų skambėjo,
Ir šalmai perskelti riedėjo.
Abiejų šalių lavonai
Negyvi į žolę krito.
Jie kariuomenę čia brolių
Iš visų apsupo pusių;
Labai gausiai buvo rusų.
Šešios dešimtys jų uoliai
Vieną vokietį čia puolė.
Broliai gynėsi kaip reikia,
Bet jie nugalėti buvo.
Iš Tartu vienas tik būrys
Iš mūšio pasitraukti spėjo,
Namo sugrįžt skubėjo.
Brolių dvidešimt čia žuvo,
Šeši pateko į nelaisvę.
Taip mūšis šis įvyko.
Aleksandras linksmas liko,
Kad nugalėti jam pavyko.
Jis į savo kraštą grįžo,
Bet ne vieną narsų vyrą
Jis palikti čia turėjo,
Į jokį žygį šie daugiau nebėjo.
Mūšy kritę broliai,
Kaip aš ką tik jums skaičiau,
It narsiausieji didvyriai
Jie atidavė dėl Dievo

[53] Didysis Vladimiro kunigaikštis Aleksandras Jaroslavičius Neviškis.
[54] Orig. *banier*. Turima omenyje vėliavomis išrikiuoti būriai.

Savo gyvastį už brolius.
Jų nuo tų dienų lig šiolei
Krito daug tarnyboj Dievo.
Jie ranka savo kovinga
Vėliau daug žemių užkariavo,
Kaip toliau jums pasakot žadu.
Nūnai šį pasakojimą baigiu.

[34. HERMANO BALKO VALDYMAS IR MIRTIS]

Hermanas Balkas, magistras,
Labai daug kovų turėjo
Su pagonimis ir rusais,
Jam reikėjo prieš tuos priešus
Žiaurią kovą atlaikyti
Ir Dievo priešus naikinti.
Ką su vyskupu, karalium
Jis kadais buvo sutaręs,
Tą jisai toliau ir darė,
Kaip iš jo darbų matyti.
Knygos mums pasako tiesą:
Magistras Hermanas Balkas
Pusseptintų valdė metų.
Po to pasaulį šį paliko.
Dėl jo nuopelnų žymiųjų
Jam priklauso dangaus malonė
Ir vainiką jam danguje
Kaip atlygį suteikia Dievas.

[35. LIVONIJOS MAGISTRAS HENRIKAS HEIMBURGAS]

Kitas didvyris pamaldus
Buvo išrinktas Vokietijoj,
Broliu Henriku vadintas.
Daug doros, proto turįs,
Gimęs Heimburgo srity[55].
Paskelbtas buvo magistru
Minėtame Livonijos krašte.
Dideles viltis su juo susiejo,
Kaip Ordino atstovas jis turėjo
Lyvių žemę prižiūrėti.
Livonijoje kai sužinota,
Kad atvyksta čia magistras,
Priėmė jį iškilmingai,
Kaip jo asmeniui pritiko.
Jis į jų namus įėjo,
Palankumą jų turėjo.
Ir aplankęs jų namus,
Jis su vyskupais to krašto
Pasitart skubėjo.
Taip elgėsi jis nuolatos
Ir jie patenkinti juo buvo.
Jis mokėjo sugyventi,
Ir ko jam iš jų reikėjo,
Tą jis gaudavo maloniai,
Bet ir jiems atgalios davė.
Jei matydavo nelaimę,
Nuolat buvo pasiruošęs,
Nevengė jokio darbo.
Pusantrų jis valdė metų,
Po to šį kraštą jis paliko,
Į vokiečių kraštus išvyko.
Broliai iš širdies gailėjos,
Kad šios tarnybos atsisakė.

[55] Henrikas Heimburgas – Livonijos ordino magistras 1246–1248 m. Vėliau grįžo atgal į Vokietiją. Kilęs iš Saksonijos ministerialų šeimos (*Ritterbrüder*, S. 309–310).

[36. DITRIKAS GRIUNINGENAS TAMPA MAGISTRU]

Kitą brolį tada išrinko,
Vėliau labai žymus jis tapo
Dėl savo išminties daugybėje kraštų.
Daug dorybių jis turėjo.
Brolis Ditrikas iš Griuningeno
Tapo magistru to krašto[56].
Dievo jam garbė rūpėjo,
Dieną naktį jis ją ugdė.
Nėra ko ilgai sakyti,
Kaip Livonijon atvyko
Ir kaip magistru čia liko.
Broliai viską jam parodė,
Kaip ir aš nūn apsakysiu:
Visa padėtis to krašto
Jam stropiai aiškinama buvo.

[37. DITRIKAS GRIUNINGENAS PAVERGIA KURŠIUS]

Po to kai viską jis pamatė,
Neužilgo taip nutiko:
Jis iš žmonių sužinojo,
Kad lig šiol Kuršo krašte
Žmonės pagonimis tebėra.
Jam tai labai rūpėti ėmė.
Jis savo širdy nešiojo
Dėl to didį skausmą.
Dievas apšvietė jo dvasią,
Krikščionybei buvo tai gerai.
Kuršą jis nusiaubt sumanė
Ir broliams šitą žinią davė.
Džiaugėsi visi labai.
Kiek galėdami padėjo
Ir įvykdė jie gerai,
Ką magistras ten sumanė.

Paskirta diena tam buvo,
Kad visi pasiruošę būtų.
Iškeliavo pasiuntiniai
Lyvių žemėn ir pas latvius.
Vyko ten mielai krikščionys,
Nes įpratę jie jau buvo.
Vyskupams, taip pat žmonėms karaliaus
Pranešė apie tą žygį.
Jie uoliai drauge žygiavo,
Daug būrių su savim vedė.
Jie visi Rygoj susirinko.
Daug šalmų kaip stiklą
Galima buvo tarp jų matyti.
Vedlius dar kartu ėmė,
Tuos, kurie žinojo Kuršą.
Jūros pačioje pakrantėj
Kariuomenė susirikiavo
Su vėliavomis į žygį.
Ilgos ir plačios jųjų eilės
Tvarkingai priekin jojo
Ir į Kuršą jėga įsibrovė.
Jiems žygiuoti puikiai sekės.
Vieną kitą stiprų būrį
Šen ir ten į kraštą siuntė,
Daug jie grobio atgabeno.
Bet sutrumpinsiu aš kalbą:
Daug jie kam padarė vargo,
Žuvo tas, kas nepabėgo.
Kuršiams neviltį tai varė

[56] Ditrikas Griuningenas – Livonijos ordino magistras 1239–1241 ir 1242–1246 m. Kilęs iš Tiuringijos ministerialų šeimos, 1234 m. kartu su Tiuringijos grafu Konradu įstojo į Vokiečių ordiną. 1249–1254 m. – Prūsijos krašto magistras, 1254–1256 m. – Vokietijos magistras (magistras imperijoje) (*Deutschmeister*), 1258 m. – vėl Prūsijos krašto magistras (D. Wojtecki, *Studien zur Personengeschichte des Deutschen Ordens im 13. Jahrhundert*, Wiesbaden, 1971, S. 133–135).

Ir pasitarime nutarė:
Jei taikoj gyventi nori,
Magistrui turi pasiduoti.
Taip jų vyriausieji kalbėjo.
Daugelis su jais sutiko
Ir keli jų į kariuomenę nuvyko.
Daugiau galiu čia nekalbėti.
Magistrui jie pareiškė,
Ką savo pasitarime nusprendė.
Iš širdies šisai pradžiugo,
Tuoj su jais sudarė taiką,
Brolių gavęs pritarimą.

[38. KULDYGOS PILIES ĮKŪRIMAS]

Kariuomenė toliau žygiavo
Ir priėjo gražų kalną.
Čia atliko puikų darbą,
Galingą pilį jie pastatė,
Vardą jos reik pasakyti:
Kuldyga pavadinta
Tebestovi ji kuršių krašte[57].
Kai pilis jau pastatyta,
Tvirti broliai numatyti,
Kad tą pilį prižiūrėtų.
Ginklanešius, karius dievobaimingus
Paskyrė tenai pasilikt
Su vaikais, moterimis.
Dar dalis geriausių kuršių
Drauge prie brolių prisidėjo.
Įkaitus kiti magistrui davė
Ir dar džiaugėsi labai,
Kad malonė jiems suteikta.
Taip brolių valia išsipildė,
Mat tas kraštas pats pasidavė,
Kaip knygoje galite skaityti.
Tad kariuomenė pradžiugo,
Dievą garbino dangaus
Ir Jo Motiną Mariją,
Pagalba ir jos čia buvo.

Tad į Rygą jie sugrįžo.
Tie gi pily pasilikę,
Kuldygos pačioj tvirtovėj,
Daug vargų jie čia patyrė,
Broliams mokytis reikėjo,
Kančiose parodyt džiaugsmą
Dėlei Dievo, kurs danguj yr.

[39. EMBUTĖS PILIS. KURŠIAI TURI MOKĖTI DUOKLĘ IR KRIKŠTYTIS]

Vos trumpam praslinkus laikui,
Embutė buvo užvaldyta,
Tad ir kuršiams baigės džiaugsmas,
Duoti duoklę jie turėjo.
Kietai uolai nugalėti
Reik, kad trūktų ji per pusę:
Daug žmonių iš kuršių žuvo,
Kol tas kraštas nugalėtas buvo.
Ir švelnumą, ir griežtumą
Jiems parodyti reikėjo,
Dauguma kol suprato,
Kad krikštą priimti turi.
Nors nenoromis tai darė,
Bet galop priimt sutiko.

[57] Šis žygis prieš kuršius, kurio metu buvo pastatyta Kuldygos pilis, įvyko 1244 m. pab. – 1245 m. pr. (Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 81–82).

[40. LIETUVIŲ KARALIUS MINDAUGAS APGULA EMBUTĘ, BET PRALAIMI]

Mindaugui tas nepatiko,
Lietuvių galingam karaliui[58].
Neapkentė jis krikščionių
Ir nešlovės dėl to sulaukė.
Rinkt kariuomenę suskato,
Ir į Kuršą įsibrovė[59],
Bet namuose rado šeimininką,
Kaip aš nūn jums apsakysiu.
Mindaugas vilties turėjo,
Kad įvykdys savo valią.
Dievas apginti savuosius gali,
Tad apsaugojo ir tuosius,
Kuriuos Mindaugas pult ketino.
Yra Kurše pilis viena,
Embute ji pavadinta,
Su galybe jis ten ėjo,
Vesdamasis daug pagonių,
Broliams nuostolius daryti,
Krikščionybę sunaikinti.
Sargybinis kariuomenę išvydo,
Daug vargo jis patyrė,
Kol Kuldygą pasiekė.
Į šalį brolius pavadinęs,
Tą naujieną jiems paskelbė.
Šie nė kiek nesusvyravo,
Grasinimų ir mirties jie nebijojo.
Siuntė tad žinias greituoju
Tiems, kuriuos turėt norėjo.
Kuršiai irgi leist nemanė,
Kad jų moterų, vaikų,
Gyvybę šeimininkų ir jų pačių,
Pilis ir žemę kas nors grobtų.
Ir atėjo jie pas brolius,
Stiprų būrį surikiavę.
Širdys jų kovoti geidė,
Jiems skiedra laimingai krito,
Kovos drąsą jiems įžiebė.
Broliams tas labai patiko,
Kuo greičiau jie susirinko,
Trisdešimt jų tenai buvo.
Brolis Bernekas iš Hareno[60],
Į rankas vėliavą paėmęs,
Tarė: „Broliai, padarykit,
Kas Ordinui priklauso,
Šitą vėliavą žiūrėkit!“

Jie penkis šimtus žmonių turėjo,
Su kuriais tuojau skubėjo
Prie Embutės, į vieną mišką.
Lietuviai išdidžiai vyko,
Galingą jėgą jie surinko.
Didis triukšmas jų girdėjos,
Daug lietuvių čion atėjo.
Broliai laikėsi tankmėje,
Ir laiku anų būrius čia pastebėjo.
Mindaugas saviesiems liepė
Piliadaužes parengti.
Taip bauginti jis norėjo
Tuos, kurie pilyje buvo.
Šie žinojo kaip reik elgtis:
Prieš kariuomenę galingą
Ruošėsi tvirtai laikytis.
Mindaugas įsakė pulti.
Buvo galima matyti,
Kaip pagonys nuo žirgų ant žemės lipo.
Broliams tas labai patiko,
Tikrą jėgą jų išvydo.
Daug čionai pagonių buvo,

[58] Lietuvių kunigaikščiai kronikoje vadinami karaliais (*kunic, konic*).
[59] Mindaugo žygis į Kuršą – 1245 m. pradžia (Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 81–82).
[60] Bernardas (Bernekas) Harenas – 1253–1258 m. buvo Klaipėdos komtūras. 1258 m. žuvo mūšyje prie Skuodo (*Ritterbrüder*, S. 290–291).

Tūkstančių tris dešimtys.
Mindaugas pradėjo pulti
Ir smarkiai savuosius spyrė.
Broliai sakė: „Nesiveržkim
Per anksti mes, mums naudinga,
Kad jie prie pat pilies prieitų
Ir žvalgytis negalėtų.
Dievui garbė įvykti turi“.
Ir prie tos pačios pilies
Iš tankmės raiti išpuolė,
Nedidelį vingį padarę,
Kad žirgai jų kuo geriausiai
Pult galėtų priešų būrį.
„Nūn, didvyriai, jūs į kovą! –
Brolis Bernekas kalbėjo. –
„Kad ir kas čia benutiktų,
Turit vėliavą žiūrėti.
Nepajėgiu kitaip drąsint,
Liūtų narsą jūs įgykit“.
„Dabar pulkim. Patarimas geras“.
Ir jie smarkiai tuos užpuolė.
Daugel moterų Lietuvoje
Dėl tos priežasties raudojo,
Kad anksti neteko vyrų.
Kuršiai, it tikri didvyriai,
Puikiai gynė savo kraštą,
Mindaugą uoliai jie puolė.
Jam patikt tai negalėjo,
Jų būrius kovoje matant.
Lietuviai dėl to labai įširdo,
Jie kitur mieliau būt buvę,
O ne čia sunkiai kovoję.
Ir jie leidosi į kojas,
Tuoj juos persekiot pradėjo
Bernekas su vėliavomis.
Savus jis perspėti mokėjo,
Kad jie per toli neeitų:
„Jei tik tie atgal pažvelgtų, –
Tarė jis jiems, – mums mirtis.
Apdairiai reikia mums juos vyti,
Ir savuosius žmones saugoti“.
Patarimas visiems tiko,
Kuršiams tai labai patiko.
Ir jie narsiai ėmė pulti,
Nusileidę iš pilies,
Grobį didelį paėmę,
Atgabeno išdidžiai.
Grobį jie pasidalijo
Ir atgal į pilį grįžo.
Džiaugėsi labai krikščionys.
Ketvertas brolių tekrito:
Tokioj nelaimėje – tai mažai.
Užtat daugelis lietuvių
Liko toj kovoj nukauti,
Penkiolika šimtų ir dar daugiau.
Jų draugams tai buvo skausmas.

Mindaugas į savo kraštą
Spruko; gėda jam tat buvo,
O ir nuostolis nemenkas.
Po to net penketą savaičių
Kuršo pulti negalėjo.
Kovoje jis daug paliko
Ir draugų, ir giminaičių.
Niekas tada nebegalėjo
Prie Embutės pasalauti.
Taip skubiai iš ten jis bėgo,
Kad net protą palydėjo.
Žirgų nė kiek nesigailėjo,
Kol į Lietuvą negrįžo.
Ir į Embutę jis žygio
Kiaurus metus nerengė.
Aš sakau jums tikrą tiesą.
Broliai tada namo atvyko,
Dievui padėką kad duotų,
Garbino jo gailiaširdybę,
Kurią ne vienas vargšas jautė.

[41. KRIKŠČIONYBĖS PLITIMAS TARP KURŠIŲ]

Kuršiams buvo didis džiaugsmas.
Broliai ir toliau čia liko,
Nors daug nelaimių jiems nutiko.
Bet tas jiems neįkyrėjo,
Dievas iš dangaus padėjo.
Uoliai platinti jie stengės
Tikėjimą ir Įstatymą tikrą.
Dėl to patyrė jie daug pikto.
Kas netoli jų gyveno,
Tinkamai elgtis turėjo,
Kitaip jam mirtis grūmojo.
Daug jie iškentė sunkumų,
Meldėsi ir pasninkavo,
Nieks jų be darbo neregėjo,
Daug nelaimių iškentėjo.

Tuo metu jiems taip nutiko:
Jie žygiuoti susirinko.
Tiesiai į baisų pavojų
Jie atėjo nepagalvoję.
Mat lietuviai, jųjų priešai,
Atjojo didele jėga.
Daugel vyrų jie narsių
Atsivedė plėšt kuršių.
Taip priešas sutiko priešą
Kovai viename lauke.
Abi kariuomenės daug negalvojo
Ir viena prieš kitą stojo.
Kuršiams tai nepatiko,
Kai juos pagaliau pamatė,
Be jokio perspėjimo
Jau arti priėję buvo.
Kariuomenė lietuvių
Buvo žirgus nubalnojus
Ir jie poilsio gulėjo.
Penki tūkstančiai jų buvo;
O vadai jų kilmingieji
Atskirai tartis buvo suėję
Toli nuo jų laukymėje.
Broliams tai labai patiko.
Ir jų kariuomenė maža
Pasiruošė stot į kovą,
Ir turtingi, ir beturčiai.
Tuomet jiems ženklas buvo duotas,
Ką mūšyje daryti turi.
Vokiečiai visi lig vieno
Šaukėsi Dievo pagalbos.
Kuršiai pagal savo papročius
Šaukė kartu kovos šūkius.
Puolė tiesiai tą tarybą
Ir nukovė daug jaunuolių,
Ką nutarė, tie pamiršo.
Kas be balno atsisėdo,
Tas neišsigando gėdos
Ir spruko greitai į tėvynę.
Vokiečių būrys ir broliai
Raiti ten prasimušė.
Jei koks pagonis atsisuko,
Tą kuršiai greitai mušė.
Priversti jie buvo bėgti,
Pusė jų nukauta liko.
Pagonys gintis jau nebegalėjo,
Jie šaukė kiek jėgų turėjo:
„Vokiečių jėga ateina".
Daug pagonių gavo galą,
Negyvi jie ten gulėjo,
Jiems daugiau žygiuoti nerūpėjo.
Taip gelbėjo savuosius Dievas.
Pagonims apgailėtiną galą
Velnias davė tučtuojau.
Vargas tam, ką į svečius pakviečia!

Pasibaigus šitam mūšiui,
Ant vejos visi susėdo
Broliai ir jų padėjėjai.
Nuoširdžiai visi jie džiaugės,
Visas pyktis jų praėjo,
Jie neprarado tenai nieko.

Jėzui Kristui jie dėkojo,
Kuris pasaulio Išganytojas yra,
Jam garbė vienam priklauso.
Ginklai, drauge ir žirgai,
Padalyti buvo po lygiai.
Dievui, kuris viską valdo,
Irgi skyrė vieną dalį.
Visi – jauni, seni
Tada namo skubėjo,
Džiaugėsi ir gėdos neturėjo.
Tad bendrai visam tam kraštui
Žygiai tie naudingi buvo.
Bet dar laiko daug praslinko,
Tęsėsi nuolatos karas.
Nesiliovė tie vis plėšti
Šiandien turtingus, ryt beturčius.
Tvirtoves, kurios čia buvo,
Puldinėjo dieną naktį,
Mėgindami jas paimti.
Daugybė vyrų tose kovose
Iš abiejų pusių nukauta buvo.
Taip visad atsitinka,
Kai karai ką nors ištinka.
Pralaimėdavo retai krikščionys,
Nes pats Dievas juos palaikė.
Pergalė dažnai jų pusėj buvo.
Bet lietuviai toliau puolė,
Jiems atkeršijo ne sykį,
Puldavo raiti jų kraštą,
Visą degino ir plėšė,
Atsilygindavo lig soties.
Duodavo jie kartais duoklę
Ir žmonėmis, ir turtais.
Abi pusės kraują liejo
Livonijoje, deja, taip pat.
Apie tai žinau gerai.

[42. LIETUVIS LENGVENIS]

Pasakojame apie nutikimus,
Kuriuos mes iš kitų sužinom.
Taip ir mes visi tą žinom,
Jog žmogus paskelbti mėgsta,
Ką jam tenka sužinoti.
Jei visus Livonijoje nutikusius stebuklus
Norėčiau jums apsakyti,
Pergamento vežimo reikėtų,
Kad viską surašyčiau,
Ką padaręs yra Dievas
Krikščionybei Lyvių žemėj.
Pagonybei nepatiko,
Kad Dievo garbė taip išplito.
Mindaugo širdis įnirto,
Lygiai ir kitų pagonių.
Vieną jų čia paminėsiu,
Jis buvo vardu Lengvenis[61].
Jo vardą daugelis girdėjo,
Aš paaiškinsiu dėl ko.
Savo laikais jis nenurimo,
Jo širdis audringa buvo;
Juto tą gerai kaimynai,
Tik, deja, nelaimei savo.
Daug pridarė jis blogybių
Ir krikščionims, ir pagonims.
Gal kas žinot norėtų,
Iš kur jo išdidumas kilo:
Pats aukščiausiasis karalius[62]
Lietuvoje jam buvo palankus.
Mindaugu šis vadinos.
Lengvenį išdidumas suviliojo,
Kaip daug kam jau yra nutikę.
Trejetą jis kartą brolių
Nukariauti užsipuolė;
Jie ten buvo žinomi gerai.
Vienas jų vadinos Dučius,

[61] Lietuvių kunigaikštis Lengvenis buvo Mindaugo seserėnas. [62] Orig. *hôeste konic.*

Antras Milgerynu vadintas,
Kuris iš tikro išsiskyrė
Savo tikėjimu teisybe;
Apgaulės nekentė labai.
Trečią Gineika vadino,
Jei kas šalia jo stovėjo,
Kai sykiu kovot reikėjo,
Negarbės gaut negalėjo.
Šis didvyris ir jo broliai[63]
Kentėjo didį vargą.
Daugel kartų atsitiko,
Kad Lengvenis buvo matyti
Jų žemėje su kariais.
Šie jam keršijo dažnai,
Ir į žemę jo nujoję,
Viską degino, niokojo.
Ilgą laiką taip jie darė,
Daug iš abiejų pusių
Tuomet žuvo stabmeldžių.
Bet Lengvenis savo pusėn
Patraukė Mindaugą karalių.
Šis paskelbė tuomet karą
Anksčiau minėtiems broliams.
Kai anie tai sužinojo,
Kad Mindaugas tapo jų priešu,
Prakalbėjo: „Mes esam prispausti.
Pagalvokim, ką daryti".
„Krikščionys gyvena arti mūsų, –
Jų vyriausiasis kalbėjo, –
Jokime mes pas magistrą,
Patarimą iš jo gausim,
Jis protingas yra vyras.
Jei tiktai jis mus priimtų,
Mes tuojau prie krikščionybės
Pabandysim priartėti.
Taip atkeršysim už savo skausmą,
Karo žygį padarysim,
Žinome gerai kelius".
Milgerynas, narsus vyras,
Tarė: „Mindaugui prieš einant,
Mes negalėsime atsilaikyti.
Bet kol kraštą mes apleisim,
Progos šitos nepraleisim,
Gerą užstatą iš pagonybės imsim,
Jiems skaudu bus tai atminti".
Tuomet trečiasis brolis tarė:
„Ilgą laiką mes kariavom,
Mūsų kraštas nuniokotas.
Jei gyvi mes likti norim,
Su vaikais ir žmonomis,
Reikia mums priimti krikštą".
Dar drauge visi pridūrė:
„Mums to gėdytis nereikia".

Sumanymas buvo geras,
Pamaldžių lietuvių vertas.
Jau tuomet jų skaisčios širdys
Pageidavo krikščionybės.
Taip tada tikrai garbingai
Su karalium išsiskyrė;
Šis labai dėl to užpyko.
Jie negalėjo pasilikti,
Nes norėjo juos išvaryti
Mindaugas su Lengveniu.
Save apsaugoti norėjo,
Išeities kitos nebeturėjo,
Kaip prie krikščionių prisidėti.
Dievas siuntė džiugią žinią,
Rodydamas savo malonę,
Kad pas magistrą jie jotų.
Šis svečius pamatęs džiaugės,
Tie jam reikalą nusakė,
Kad priimt tikybą nori
Ir pagonimis nelikti.
„Mus karalius su savo jėga
Iš krašto išvaryti nori.
Leiskit mums čia pasilikti,
Dievo jūsų vardu prašom;

[63] Apie šiuos lietuvių kunigaikščius ir jų valdas Nalšioje bei Upytėje žr.: Gudavičius, Mindaugas, p. 163, 208.

Jo įsakymus mielai vykdysim.
Turime vaikus ir žmonas,
Jie yra namie palikę,
Ir draugus, kurie išvykt ketina.
Duokite tik ženklą,
Kad ir juos priimti norit.
Mes prie jūsų ir krikščionių
Pageidaujam priartėti.
Pagonybei nepatiks,
Kad su jumis susidėjom".

Magistras tada kalbėjo:
„Mes jums rodom palankumą
Ir turtingais padarysim
Ir garbe, ir valdomis.
Mūsų globoje jūs būsit,
Kaip ir tie, kurie kartu ateis.
Pasirinkote geriausiai".
Jam pabėgėliai atsakė:
„Reikia mums namo sugrįžti;
Jei mums Dievas sėkmę duotų,
Jums nelaukę mes pranešim.
Dėkojame nuolankiai,
Kad teikėtės prielankiai,
Magistre, mus priimti.
Geras mums tai patarimas,
Jei gyventi leis tik Dievas,
Mes jūsų tarnybon stosim.
Dabar namo sugrįžti norim,
Šią žinią mes nunešim žmonėms,
Kurią dabar girdėjom".
Sudie tarę, iškeliavo.

Ir sugrįžę savo žemėn,
Jie tą žinią tuoj paskelbė
Ir draugams, ir giminaičiams.
Tuoj tykoti jie pradėjo
Išdidžiojo Lengvenio.
Aš žinau, kad Milgerynas,
Gineika ir Dučius
Slapta sekti išvyko
Į Lengvenio žemę.
Dievas pats tuomet juos vedė.
Jie arti prie jo priėjo,
Net savo akimis regėjo.
Iš širdies tuomet pradžiugo,
Ir ilgai negaišę nieko,
Lengvenį sučiupo,
Kai jisai be ginklo
Ant žirgo sėdėjo.
Savo valdžią galėjo pamiršti,
Nebeteko jam ramiai užmigti.
Milgerynas broliams šaukė:
„Duokit greičiau man virvę,
Kad Lengvenį mes galėtum
Savo rankose laikyti".
Taip ir buvo padaryta:
Lengvenį jie surišo,
Apsidairyti nesuskubo,
Jam visi juokai išlakstė.
Už tai dėkoti gali tam, kuris nutvėrė!
Nors gudrus Lengvenis buvo,
Bet už nugaros jis savo
Surištas rankas turėjo.
Dėl to skaudu jam buvo.

Po to kai tas įvyko
Ir Lengvenis sugautas liko,
Greit nuspręsta buvo
Jį tuoj pat gabenti
Į Milgeryno žemę.
Dučius jiems tuomet kalbėjo:
„Mums nevalia čia gaišti.
Kas su manimi sutinka,
Tegu seka paskui mus".
Giminaičiai tai apsvarstę,
Taip į kalbą jo atsakė:
„Ši kelionė mums patinka".
Greit pakilo jie kelionėn,
Dieną naktį jojo
Ir žirgų nesigailėjo,
Pailsėt nieks nenorėjo.

Savo vaikus ir žmonas,
Gyvulius ir jaučius,
Ir viską, ką turėjo,
Ašeradės link gabeno.
Viename gražiam miške
Šis kilnus būrys sustojo.
Liaudžiai nurodę pasilikti,
Patys pas magistrą jojo,
Patarimo jo ieškojo.
Jie kalbėjo: „Dievas įkaitą mums davė,
Ar norite mums padėti
Jį saugoti? Mes norime
Pas jus čia pasilikti
Su moterimis ir su vaikais".
„Pasakykit, kilnūs vyrai,
Leiskite mums sužinoti,
Kokį įkaitą jūs turit?"
Tie atsakė sumaniai:
„Atgabenom mes Lengvenį,
Surišę jį virve".
Magistras: „Būtų man tikrai džiugu.
Jei jums taip pavyko,
Tai savo rankose jūs turit
Suimtus ir surištus
Geriausius iš pagonių.
Broliai jums taip pat dėkingi,
Kad padėjot jų darbe".
„Taip mes ir sakom. Kalba aiški".
„Toks tad mūsų patarimas:
Jokit kuo greičiau į vietą
Ir tą vyrą atgabenkit,
Kuris tiek daug skriaudų
Jums yra padaręs.
Jei mumis jūs tikit,
Visais broliais drauge,
Tuomet tikrai žinokit,
Kad mes jūsų neapleisim
Ir dėkingi visad būsim,
Kad didvyriškai įvykdėt
Žygį tą didžiai garbingą".

Magistrui padėkoję
Ir labai apsidžiaugę,
Jie skubiai iš čia išjojo
Ašeradės kryptimi,
Į anksčiau minėtą mišką,
Kur paliko jie šeimyną.
Tie didvyriai čia atrado
Viską apsaugotą tvarkingai,
Kaip pirma palikę buvo.
Dievui už tai jie dėkojo.
Dar praleido tarp savųjų
Lig aušros ten visą naktį.
Ryto metas kai atėjo,
Dar šviesos jie neregėjo,
Paėmė jie Lengvenį,
Kuris suraišiotas gulėjo,
Ir gabeno jį į Rygą.
Priėmė juos magistras,
Maloniai, kaip tiktai galėjo.
Jis pasveikino visus
Linkėjimais ir dovanomis.
Dar raštu jis jiems užrašė
Daug žmonių ir žemių.
Vėliau visi tai sužinojo.

Magistras Lengvenį ėmė
Į nelaisvę, kaip pritiko.
Magistrui tai patiko,
Ir Lietuvon, prieš pagonis
Karo žygį ėmė ruošti;
Didele jėga norėjo vykti.
Ir karaliaus[64] narsūs vyrai,
Kaip iš Talino paskelbė,
Rengėsi sykiu žygiuoti.
Magistras juos išvydęs
Džiaugėsi labai svečiais

[64] T. y. Danijos karaliaus (žr. paaišk. Nr. 48).

Ir juos priėmė maloniai.
Senų papročiu ir latviai, lyviai
Vyko drauge mielai.
Dučius kartu su savo broliais
Rodė didelę ištikimybę,
Kur tik jų reikėjo.
Kiekvienas vyras save siūlė,
Narsumą savo rodė,
Jų širdys buvo tvirtos.

Kai kariuomenė pasirengė,
Magistras žygiuot pradėjo.
Kartu nauji krikščionys vyko,
Jie žinojo krašto papročius.
Pas krikščionis jie atėjo
Ir krikštytis skubėjo,
Drauge ir jų šeimynos.
Dabar jie veikė tarp krikščionių.
Kai per Dauguvą perėjo,
Jie būriais žygiuot pradėjo
Prie savo vėliavų tvarkingai
Ir taip laikėsi drausmingai.
Per pelkes, girias tamsiąsias
Ir per daug sraunių upelių,
Nes toks jau yra tas kraštas.
Daug pakėlė jie sunkybių
Kol galop pasiekė vietą,
Kur daug priešų žūt turėjo.
Daug kam jie bėdų pridarė:
Kas nespruko, tas pražuvo.
Visą kraštą nuniokojo.
Į Lengvenio dvarą vyko
Gineika su savo būriu,
Tuoj kariuomenė jį sekė.
Čia nakvynę jie turėjo,
Čia laimėjo didį grobį.
Ryto metą džiaugdamiesi
Jie į Rygą nužygiavo,
Sargyba sparnus apstatę,
Užnugarį apsidraudę.
Čia užpuolė juos lietuviai,

Bet jie atsigręžė greit į šiuos.
Ką daugiau man besakyti?
Lengvenio brolis čionai žuvo,
Kiti į pelkes skubiai spruko.
Daug žirgų pagrobta buvo,
Aniems tiktai liūdėti liko.

Tuo metu Rygoj nutiko:
Lengvenis drauge su broliais
Už stalo sėdėdamas valgė.
Į kumpį jis pasižiūrėjo
Ir jo širdis nelaimę praregėjo.
„Nūn lietuviai kenčia skriaudą,
Mano brolis gul nukautas.
Nuo vakar iki šios dienos
Kariuomenė yra mano dvare".
Toks kaulas daug kam pamelavo,
Bet šįkart Lengvenio neapgavo.
Ką tuomet jisai regėjo,
Taip tikrovėje ir buvo:
Apie žygį jis nieko nežinojo.
Greitai pasiuntinys atvyko,
Tada išgirdo jis naujieną,
Kaip viskas atsitiko
Tenai, lietuvių žemėje.
Pasiuntinys sakė: „Mes pagrobėm
Moterų, vaikų daugybę
Ir žirgų, taip pat galvijų.
Daug nukovėme mes vyrų.
Bandė tad Lengvenio brolis
Mūsų užnugarį pulti,
Bet sustojome greit gintis,
Vyrai daug drąsos turėjo.
Ir tuomet mūsų sargybiniai
Užmušė Lengvenio brolį.
Kam skaudu, tas tevaitoja
Jųjų žemėj, Lietuvoje!
Bet jis krito ten garbingai".
Kai Lengvenis tai išgirdo,
Jo širdis taip nuliūdo,
Kad jis vos nenusižudė,

Aš žinau, kas tam sutrukdė:
Taip buvo todėl, kad jį stebėjo,
Už jį turto gauti norėjo.

Magistras su palydovais
Besidžiaugdamas į Rygą,
Dievui padedant, sugrįžo.
Taliniečiai irgi grįžo
Linksmi į savo kraštą,
Jie rankas turėjo pilnas
Garbingai prisiplėšę,
Kaip narsiems didvyriams tinka.
Pasibaigus šitam žygiui,
Tuoj draugai Lengvenio rinkos
Tarpu savęs pasitarti.
Greit derėtis jie pradėjo,
Lengvenį išpirkt norėjo
Iš jo vargų sunkių.
Taip Lengvenis išpirktas buvo
Pastangomis jo draugų.
Tokia štai buvo sutartis:
Penkis šimtus pusmarkių
Už jį ten sumokėjo
Ir su juo į kraštą parėjo.

Dar gyveno ilgą laiką,
Širdyje smarkiai pyko
Nuo to laiko ant krikščionių.
Dėl senų skriaudų.
Vieną kartą atsitiko,
Kad prie Cėsių pamatė
Jo kariuomenę atėjus.
Nebuvo nieks įspėtas;
Tikrai stebėtinas dalykas,
Kad broliai laiku nesužinojo,
Todėl išgelbėti negalėjo.

Kas galvas nori kirsti,
Negali ilgai gaišti:
Jėga išgriauna mūrus.
Kas kovoj ištverti gali,
Neša priešams tamsią dieną.
Taip prie Cėsių ir nutiko.
Komtūras drauge su broliais
Leidosi tuojau į kovą
Nepatogiu jiems metu:
Penkis šimtus turėjo vyrų.
Drįso jis su ja užpulti
Priešų kariuomenę didžiulę.
Ką gi gelbėjo, kad drįso?
Ten daugybė brolių žuvo,
Vienas vos ne vos ištrūko,
Kuris tą žinią atgabeno.
Ji visus labai prislėgė.
Devyni pražuvo broliai,
O dešimtas nešt turėjo
Lig pat Lietuvos krašto
Nukirstą komtūro galvą,
Jam į rankas įduotą.
Jis gailėjos gyvas likęs,
Kad nežuvo draug su broliais,
Kol tą galvą jis gabeno,
Taip daryti jis turėjo,
Mat Lengvenis jį prispyrė.
Vedėsi jį į savo kraštą,
Kad už brolį nužudytų
Ir jo mirtį lengviau ištvertų.
Magistro žmonės jį nukovė,
Kol Lengvenis Rygoj buvo,
Kaip anksčiau skaityta buvo,
Tad daugiau to neminėsiu.
Ir ką kita apsakysiu.

[43. DITRIKO GRIUNINGENO TOLESNĖ VEIKLA]

Ditrikas Griuningenas, geras
Ir protingas magistras,
Visa širdim Dievu tikėjo
Ir tyloj, ir atvirai.

Dorovingai jis globojo
Ir turtingus, ir beturčius.
Nuolat buvo pasiruošęs
Už naujuosius stot krikščionis,
Jei kas būtų juos nuskriaudęs.
Mirties pavojaus nebijojo,
Pats su priešais kautis jojo.
Tvirtą būrį jis turėjo
Iš brolių ir ginklanešių,
Jie gerai kovot mokėjo.
Jis pravaldė Lyvių žemę,
Esant įvairiems sunkumams,
Pilnus dvejus su puse metų.
Kaip tikrai aš sužinojau.
Livonijoje jis komtūrus
Naujus tuo metu paskyrė,
Jie ten ėjo, kur jis liepė,
Kai pavojus kraštui kilo,
Brolių gavęs patarimą,
Jis pas didįjį magistrą vyko.
Pirm nei leidos į kelionę,
Vieną brolį jis parinko,
Liepė jam valdyti kraštą.
Kai palaimino jį broliai,
Linksmas leidos į kelionę.
Nesiliovė tol keliavęs,
Kol didįjį magistrą rado[65].
Jam savo reikalus išdėstė,
Ko jis geidė, tą pasiekė.
Didysis magistras[66] pastebėjęs
Jį protingu esant vyru,
Kaip man teko sužinoti,
Iš Livonijos atleidęs,
Romon jam keliauti liepė.

[44. ANDRIUS ŠTIRIETIS, ORDINO MAGISTRAS]

Tuomet didysis magistras
Visus brolius suvadino,
Kuriuos tik prie savęs turėjo.
Jie visi ten sužinojo,
Jog Livonijos magistras
Siunčiamas yra į Romą
Ir atleidžiamas iš savo vietos.
Tada išrinko vieną brolį
Livonijai vadovauti.
Papročius jisai žinojo,
Kurie tame krašte galiojo,
Nes anksčiau netrumpą laiką
Lyvių žemėj buvo veikęs:
Iš čia ir papročius žinojo.
Broliu Andrium jį vadino,
Štirijos krašte jis buvo gimęs[67];
Tikras iš stuomens didvyris.
Kai tuomet jį ten išrinko,
Laiškai buvo parašyti.
Jie ilgai čia negulėjo,
O su geraisiais pasiuntiniais ėjo
Į Livonijos žemę.
Kai į Rygą jie atvyko,
Laiškai buvo atplėšti.
Ir akivaizdoje vietininko,
O ir likusiųjų brolių
Tie laiškai skaityti buvo.
Jie visi labai pradžiugo,
Kai jie perskaityti buvo,
Kad brolis Andrius turi būti
Magistru Lyvių žemėj.
Mat visi gerai žinojo,

[65] Šis susitikimas greičiausiai įvyko Prūsijoje, į kurią didysis magistras buvo atvykęs 1246 m. (K. Forstreuter, Fragen der Mission in Preussen von 1245 bis 1260, *Zeitschrift für Ostforschung*, Bd. 9, 1960, S. 256).
[66] Didysis magistras Henrikas Hohenlohė (1244–1249). [67] Andrius Štirietis (Felbenas) – Livonijos ordino magistras 1241 ir 1248–1253 m. Kilęs iš Zalcburgo ministerialų šeimos (*Ritterbrüder*, S. 221).

Kad pamaldus yra vyras;
Mielai tapo jo pavaldiniais.
Valdžią į rankas paėmęs,
Jis visus maloniai valdė,
Dievo paramą turėjo,
Aš sakau jums tikrą tiesą.
Kas tik jį yra išvydęs,
Tas iš karto pripažino,
Kad niekuomet jo akys
Nematė tokio doro vyro.
Žodžiai jo malonūs buvo,
Kaip netrukus apsakysiu
Jums šiais savo raštais.
Džiaugėsi tad Lyvių žemėj
Senas ir jaunas; – tai tiesa.

[45. TAIKA SU VYSKUPAIS. LIETUVIAI, ŽEMAIČIAI IR ŽIEMGALIAI GINKLUOJASI]

Pusė metų nepraslinko
Ir šito krašto magistras
Paklusnius jau sau turėjo
Vyskupus visus lig vieno.
Iš Rygos ir iš Lealio
Ir trečiasis jų,
Gyvenęs Tartu,
Buvo taip pat pasiruošęs
Visados apgint krikščionis
Nuo piktosios pagonybės.
O ir riteriai Talino
Tą pačią priedermę brangino,
Kiek tik jėgos leido.
Taip vienybės prisilaikė,
Kad tarp jų net per plauką
Kilt kivirčas negalėjo;
Sutarimas ten klestėjo.
Dėl to kraštas praturtėjo,
Nes taikingai sugyveno
Tarp savęs visi lig vieno.
Ir kaimiečiai dėl to džiaugės.

Kai pagonys sužinojo,
Kad magistras taip taikingai
Su draugais gyventi gali,
Skausmą didelį pajuto.
Jie kalbėjo: „Jei tas vyras
Su draugais savaisiais gali
Taip draugiškai sugyventi,
Mes atsargūs turim būti,
Nes tik tai atneš mums gėrį.
Jei jis savo priešišką jėgą
Į mus nukreipti pamėgintų,
Nuostoliai mūsų didėtų“.
Tad lietuviai ir žemaičiai,
Prisilaikydami šių žodžių,
Ginkluotis tuoj pradėjo.
Ir žiemgaliai greit išgirdo,
Koks narsus yra magistras;
Jie arti prie jo gyveno.

[46. ŽYGIS PRIEŠ LIETUVIUS IR ŽEMAIČIUS]

Andrius Štirietis, magistras,
Manė džiaugtis negalėsiąs,
Jei su savaja jėga pagonims
Didelės skriaudos nepadarysiąs.
Širdyje šią piktą mintį
Rytą vakarą nešiojo
Ir galiausiai pasiryžo.
Siuntė pasiuntinius savo
Pas visus savus komtūrus.
Tie tuojau nė kiek nedelsę

Su būriais pas jį atvyko.
Jis jiems tarė: „Jums sutinkant,
Prieš lietuvius rengiu žygį.
Jūs todėl nesigailėkit
Nei gyvybės ir nei turto.
Aš prašau to jus šiandieną.
Nes pats Dievas čia mus siuntė
Į savo mielos Motinos kraštą,
Tad privalom jį praplėsti,
Viską protingai apgalvoję".
Ir atsakė jam komtūrai:
„Tavo žodis mums patinka,
Teįvyksta, kaip tu nori".
Ant žirgų tuojau užsėdo
Ir greituoju jie išjojo
Karo žygio tuojau skelbti,
Kaip magistras jiems nurodė.
Nieks tada nebedvejojo.
Liaudis taip pat tuomet pradžiugo,
Kad tas karas prasidėjo,
Kad sykiu žygiuot reikėjo.
Broliai dalinius puikiuosius
Atvedė pas magistrą.
Šis nudžiugo tą pamatęs.
Visi Vokiečių ordino vyrai
Tenai kartu atvyko.
Skydus ir šalmus matyti
Buvo galima laukuose žibant.
Jų šarvai stiklu spindėjo;
Daug žmonių tenai stovėjo.
Taip kariuomenė didžiulė
Pasirengė šitam žygiui.

Ir kuomet kariai ant lauko
Įsikurdino stovyklą,
Kaip kad patarė magistras,
Šis prabilo: „Gailestingas Dieve,
Vienas tu mane tegelbsti,
Noriu žygį aš surengti
Prieš lietuvius ir žemaičius[68].
Tad mane Tu palydėki
Prieš nedorėlius žiemgalius,
Kurie mūsų yr kaimynai,
Kad nugalėti juos galėčiau
Ir Tau tarnaut priverščiau".
Kai visa kariuomenė lankoje,
Dievui sergstint, pernakvojo,
Ir diena kuomet prašvito,
Magistras tuomet įsakė
Ragu sutrimituoti,
Kuris ženklu paskirtas buvo.
Garsiai jis skambėjo.
Tada kariuomenė sukilo
Ir greituoju susiruošė.
Antrą sykį trimitavo
Ir, sugriaudus karo ragui,
Kariuomenė pajudėjo.
Trečiąkart sutrimitavus,
Į kelionę išskubėjo
Pats magistras Andrius,
Livonijos karžygys,
Ir visas jo būrys.
Taip rikiavosi jo vyrai,
Ir visi laimingi buvo.
Greit kariuomenė pradėjo
Nalšios terioti žemę.
Čia netrukdomai jie skerdė – žmones,
Kaip yra daroma su jaučiais.
Vyrų, moterų, vaikų
Mažai tesigailėta.
Po to kariuomenė patraukė
Į Lietuvą iš Nalšios.
Magistras žinot norėjo,
Ar Mindaugas dar galingas,
Ar begali jis kovoti.
Karalius pily buvo.
Krikščionys aplinkui siautė,
Priešai atsakyti bandė,
Bet atlyginta jiems greitai,
Kiek tik reik ir dar daugiau.

[68] Apie šiuos 1250 m. Andriaus Štiriečio žygius ir jų kontekstą žr.: Gudavičius, Mindaugas, p. 215–221.

Dėjo pastangų daugybę,
Kad nualintų tą šalį.
Pabėgo tie, kurie neleisti
Parengt stovyklą jiems turėjo.
Jie visi bejėgiais tapo.
Krikščionys džiaugėsi labai,
Dievui dangiškam dėkojo
Ir Jo Motinai Marijai,
Kad pagalbą iš jų gavo.
Taigi Lietuvos šaly
Grobio paimta daugybė,
Suskaičiuot nieks negalėjo.
Ugnimi viską niokojo,
Ką jų akys tik užgriebė.
Rinktis jie visur galėjo,
Dar niekada krikščionys tiek nenuėjo,
Kur dabar brolius visi girdėjo.

Magistras su savaisiais
Broliais, piligrimais
Vėl kariuomenę surinko,
Mat norėjo nuniokoti
Ir skriaudų daug padaryti
Jie žemaičių žemei.
Trissyk ženklas buvo duotas,
Rago balsas sugaudė,
Kariuomenė vėl buvo pasiruošus.
Į Žemaitiją jojo
Su ta pačia kariuomene.
Daugeliui tai nepatiko,
Kas nuo savo kūdikystės
Mūšy dar nebuvo buvęs
Dabar žūti turėjo.
Tai krikščionių vis galybė
Spyrė juos į tą pavojų
Ir širdgėlos daug kam padarė.
Apie nuostolius lietuvių
Mes čia liaukimės kalbėję,
Jų nė pusės tiek nebuvo,
Kiek žemaičiai kraujo liejo,
Jie net gintis negalėjo.
Kas tik gyvas likt norėjo,
Į miškus sprukti turėjo
Be atodairos jokios.
Pelkėse ir krūmuose
Ieškojo sau ramybės.
Bet kuris pačiuptas buvo,
Tas tuojau turėjo duoti
Savo kaklą. Taip juos engė.
Daug dienų aniems taip darė.
Aš manau, kad nuo to laiko
Dar ilgai žemaičių lūpos
Vaitojo, verkė.
Kam man tą jums besakyti.
Krikščionys pilnas rankas turėjo,
Dūmuose kraštas skendėjo.
Krikščionys su dideliu grobiu
Grįžo į savo kraštą.
Kai į Rygą jie atėjo
Ir miestiečiai sužinojo,
Kaip sėkmingai ten kovojo,
Garbino visi lig vieno
Dievo dangiškojo jėgą.
Kad iš savo jis malonės
Toj karingoje kelionėj
Krikščionis visur globojo.
Gavęs brolių patarimą,
Magistras nedvejojo
Ir grobio dalį Viešpačiui skyrė,
Nes pagalbą jo patyrė.
Jis dalies tos buvo vertas:
Skyrė jam žirgus ir ginklus.
Šį pasakojimą dabar baikim
Ir kitą tuoj pat pradėkim.

[47. NUGALIMI ŽIEMGALIAI]

Andrius Štirietis, magistras,
Su pagonimis neketino
Ilgų švenčių turėti.
Jis kalbėjo: „Viešpatie,
Tavo galia man daug padėjo,
Bet rūpesčiai manęs nepalieka,
Tad sėkmę man paskirki,
Kad pagonių tėvoniją
Su krikščionimis laimėčiau,
Aš gyvybės negailėčiau“.
Magistras Andrius liepė
Savo broliams pasakyti,
Kad žygiuot yra sumanęs
Į žiemgalių kraštą.
Ta mintis visiems patiko.
Žinios, kad liaudis ginkluotųs,
Siųstos šen ir ten greituoju.
Greit kariuomenė atjojo.
Magistras ir jo broliai,
Ir liaudis, ir piligrimai
Pakilo į tą žygį,
Tiesiai į žiemgalių kraštą.
Kai tą šalį jie pasiekė,
Pilnas rankas grobio priplėšė.
Daug žiemgalių jie nukovė,
Kaip knyga ši jums apsako.
Magistras savo riterišką būrį
Šen bei ten aplinkui siuntė,
Kur pagonis tik pamatė.
Taip tą šalį nuteriojo,
Vienur šiandien, kitur ryt,
Ir pagonys nežinojo,
Ką jiems liko dar daryt,
Taip tikrai sakyti galim.
Žiemgaliai nieko nelaukę,
Tarpu savęs pasitarę,
Žinią magistrui siuntė
Ir tokią taiką siūlė:
Duoklę tuoj pradės mokėti
Ir taikoj gyvens su broliais.
Magistras tą išgirdęs,
Širdyje tuojau pradžiugo.
Ir jis priėmė žiemgalius,
Duoklę jie mokėjo uoliai.

[48. MINDAUGO KRIKŠTAS IR KARŪNAVIMAS]

Dar vieną dalį apsakysiu,
Kiek stebuklų yr nutikę
Livonijos magistrui.
Visi gerai žinojo,
Kad Mindaugas, karalius,
Lietuvoje viešpatavo.
Vieną kartą atsitiko,
Jog karaliaus pasiuntiniai
Pas magistrą taip kalbėjo:
„Mindaugas labai nudžiugtų,
Jei malonė ta jam tektų
Magistrą pamatyti;
Didelis jam būtų džiaugsmas“.
Taip pasiuntiniai kalbėjo.
Magistras išklausė,
Ką pasiuntiniai jam kalbėjo,
Ir su broliais pasitaręs,
Raitas per dykrą jojo,
Kol tą kraštą jis prijojo,
Kuriame karalių rado.
Priimtas jis buvo maloniai,
Kaip ir tinka tikram ponui.
Taip pat ir karalienė
Jį maloniai pasitiko
Ir jo brolius, tai tiesa,
Kurie su juo atvyko.
Ir kai laikas tas atėjo,
Valgyti kuomet reikėjo,

Kaip man teko sužinoti,
Nieko nebuvo pamiršta,
Kuo pagerbti reikalinga,
Vaišinant svečius kilnius.
Kai valgio metas praėjo
Ir jie dar šiek tiek pasėdėjo,
Karalius didžiai dėkojo
Livonijos krašto magistrui,
Kad pas jį atjojo.
Kai magistras suprato,
Ką karalius yr sumanęs,
Gerą žodį jam turėjo,
Ir karaliui jis lietuvių
Mandagiai taip kalbėjo:
„Jei krikščionimi tu taptum,
Didžią garbę aš tau duočiau
Ir išrūpinčiau karūną,
Jei tik nenumirčiau“.
Žodžiai tie karaliui tiko.
Magistrui jis žadėjo
Didį plotą savo žemės;
Išties palankus jam buvo.
Kai viskas taip įvyko,
Karalius ir magistras
Vienas kitam prisiekė.
Krikščionims gera žinia tai buvo.
Tada karalius, kaip derėjo,
Išrinko pagonį vieną,
Šis buvo vyras sumanus,
Parbus[69] buvo jis vardu.
Kai magistras sugalvojo
Į Livoniją sugrįžti,
Jis kartu su juo ten jojo.
Kai į Rygą jie atvyko,
Vienas brolis į Romą išskubėjo.
Ir ten įvykdyti siekė,
Ką magistras buvo prisiekęs.

Pasiuntiniai greit išjojo,
Skubiai vyko jie į Romą.
Ir kelionėje nieko netausojo,
Kol nepasiekė jie Romos.
Ten paėmę savo laiškus,
Greit popiežiui juos nešė,
Kur tuomet jisai gyveno.
Kai laiškai tie perskaityti buvo,
Popiežius jiems tarė:
„Pasiuntinybei šiai esu aš palankus.
Visas jėgas aš dėsiu
Ir kiek galėdamas padėsiu.
Ši diena yra puiki“.
Popiežius įsakė laiškus[70]
Tuo reikalu parašyti
Ir pasiuntiniams juos įteikti.
Juos paėmę, jie sugrįžo
Atgal į savo kraštą.
Parbui kelionė neįgriso.
Kai į Rygą jie sugrįžo,
Laiškus rankose paėmę,
Rūpinosi tuojau įteikti
Andriui Štiriečiui, magistrui.
Kapelionas ten perskaitė,
Kad magistras turi galią
Karūną pats parūpint.
Džiaugėsi tuo jaunas senas.
Magistras tuoj įsakė
Iš kilniųjų brangenybių
Karaliui Mindaugui
Ir jo žmonai Mortai
Pagaminti dvi karūnas.
Savo pasiuntinius tada siuntė
Pas vyskupą Henriką[71],
Į Prūsų žemę.
Vyskupui žinia patiko;
Ir į Rygą pas magistrą

[69] Neries žemės kunigaikštis Parbus. Apie jį žr.: Gudavičius, Mindaugas, p. 165–166, 231–233.

[70] Popiežiaus Inocento IV 1251 m. Milane išduotos bulės, kuriose patvirtinamas Lietuvos krikštas, o pati Lietuva priimama į „šv. Petro teisę ir nuosavybę“.

[71] Kulmo vyskupas Heidenreichas, kuris 1253 m. karūnavo Mindaugą.

Linksmas jis atvyko.
Čia įtodu ilgai nedelsė
Ir kelionėn pasirengę,
Į Lietuvą išvyko.
Kunigai ir broliai
Prie jų prisidėjo noriai.
Kai tenai jie nukeliavo,
Tuoj jie krikštijo ir šventino
Karalių Mindaugą galingą
Ir jo žmoną Mortą.
Mindaugas karūna džiaugės[72].
Tada užrašė jis magistrui,
Dosniai jojo nuosavybėn
Plačias ir geras žemes,
Kurios priklausė karalystei[73].
Kai visa tai įvyko,
Magistras kunigams ir broliams
Pasilikti Lietuvoje nurodė
Ir tikybos mokyt žmones,
Tuo jiems gera padaryti.
Vyskupas drauge su magistru
Ir visi pavaldiniai jų
Sugrįžo į savo kraštą.
Taip jų baigėsi kelionė.

[49. ANDRIUS ŠTIRIETIS ATSISTATYDINA. EBERHARDAS ZAINAS TAMPA MAGISTRU]

Dabar toliau jums pasakoti noriu.
Magistras sirgti tuo metu pradėjo;
Didysis magistras tai sužinojęs,
Ilgai netrukęs siuntė
Brolį Eberhardą iš Zaino,
Kad keliautų Lyvių žemėn.
Kai jis Livonijon atvyko,
Andrius perdavė jam valdžią[74].
Tai tikra tiesa yra.
Pusšeštų jis valdė metų,
Būdamas krašto magistru,
Bet po to šiame krašte
Pusę metų dar gyveno.
Magistrui kelionėse
Jis papročius krašto rodė.
Bet toliau to neminėsiu.
Brolis Andrius kaip dera
Atsisveikinęs su broliais,
Į Lietuvą iškeliavo
Pas savo draugą Mindaugą
Ir karalienę Mortą.
Tuomet Lietuvoje broliai
Dar saugiai gyveno.
Ir karalius krikščionybei
Buvo vis dar palankus.
Karalius Andrių brolį
Draugiškai palydėjo į kelionę.
Magistras tuomet kaip tinka
Atsisveikino su Mindaugu,
Lietuvos karaliumi.
Pats patraukė Vokietijon.
Tuo šis pasakojimas baigtas.

[50. ŽYGIS PRIEŠ ŽEMAIČIUS]

Livonijos magistras Eberhardas
Kartą paskelbė žygį[75]
Visame brolių krašte.
Komtūrai nedelsdami

[72] Į vieną įvykį suplakti Mindaugo 1251 m. krikštas ir 1253 m. karūnavimas. [73] Mindaugo donaciniai dokumentai Ordinui. [74] Eberhardas Zainas – Livonijos ordino magistras 1253–1254 m. Kilęs iš Reino grafų giminės. 1249–1257 m. – didysis komtūras, 1251–1254 m. – magistras imperijoje (D. Wojtecki, *Studien*, S. 44–45). [75] Šis žygis prieš žemaičius įvyko 1253 m. (Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 111–113).

Atvedė žmonių daugybę,
Negaliu net nusakyti.
Magistras Eberhardas
Žemaitiją su jais puolė.
Kai tą kraštą jis pasiekė,
Plėšimai, gaisrai tik matės,
Begalę jis jų sukėlė.
Niekur tuomet neskubėjo,
Nes turėjo daug kareivių.
Žygis puikiai jiems pavyko
Ir į Rygą jie sugrįžo.
Bet trumpai jie čia ilsėjos.

[51. KLAIPĖDOS PILIES PASTATYMAS]

Magistras vėl žygiavo
Su kariuomene pajūriu
Iš Rygos į Kuršių kraštą.
Jam pavyko šitas žygis.
Jis prie Nemuno pasuko,
Savaja kelione džiaugės.
Čia prie Nemuno priėję,
Pasirinko sau nakvynę
Prie Nemuno, pačiam pajūry.
Čia stovyklą įsirengė.
Magistras raitas nujojo
Prie Danės pakrantės,
Ten, kur vandenys subėga
Ir į vieną susilieja.
Čia ilgai pasidarbuota.
Ten, kur Nemunas ir Danė
Viens į kitą įsilieja
Ir toliau kartu teka,
Buvo pilis pastatyta[76].
Tada geriausius rinko vyrus,
Kokius su savimi turėjo,
Įgulą jisai sudarė
Iš narsiausių vyrų.
Pats tada namo nujojo.
Tuo pačiu metu
Per įtūžusią jis jūrą
Laivais daug maisto atgabeno,
Kaip pirmiau sumanęs buvo.
Taip aprūpino tą pilį,
Aš tiesą jums sakau.

[52. EBERHARDAS ZAINAS ATSISTATYDINA]

Magistras su savaisiais
Linksmas vėl Rygon sugrįžo.
Bet nedaugeliui dienų praėjus,
Aš jums noriu pasakyti,
Magistrui darbas nusibodo
Ir savo valią sugalvojo
Jis broliams pasakyti:
„Aš noriu jums pranešti,
Kad mano kūnas serga
Ir jėgos jau senka:
Reik man traukti į tėvynę.
Jei mane saugos Dievas
Ir jei tuoj nemirsiu,
Padėti aš jums noriu,
Magistrą kad čionai atsiųstų,
Kuris visiems jums tiktų“.
Kad ir daug kas nesutiko,
Jo valia vis dėlto įvyko.
Pasitaręs brolį išrinko,
Tinkamiausią šitam kraštui,
Ir vietoj savęs jį paliko.
Tada meldė visus brolius,

[76] Ši Klaipėdos pilis buvo pastatyta 1253 m. (žr. ten pat).

Kad paklusnūs jie jam būtų.
Vyras šis didžiai protingas
Pusantrų valdė metų
Ir šiek tiek dar – tai tiesa.

[53. ANONAS ZANGERHAUZENAS TAMPA MAGISTRU]

Kai jis į vokiečių žemes atjojo,
Ir didysis magistras sužinojo,
Kad tas nenori Livonijoje būti,
Jis pareigybę šią skubėjo perduoti
Dorajam vyrui,
Vadintam broliu Anonu[77].
Jis valdžios tos buvo vertas.
Į palydą buvo duota
Brolių, ginklanešių, žirgų eiklių.
Pamaldus tai buvo vyras.
Antspaudą tuojau magistras
Perdavė jam Lyvių žemės.
Tada magistras Anonas jojo
Su būriu vyrų narsiųjų
Į Livonijos kraštą.
Jo atvykimu visi džiaugės.
Kai tik broliai sužinojo
Magistrą pas juos atvykstant,
Jie nė kiek nedvejojo
Ir pasitikti jo išjojo.
Daug kas nepraleido progos
Prie brolių prisidėti,
Buvo jų gražus būrys.
Matės ten puikių karių,
Kurie į pajūrį išjojo
Ir pasitikt galvojo
Ten jį garbingai.
Jų draugystę jis mielai priėmė.
Kartu iš ten jie jojo
Ir kiek vėliau atjojo
Jie Rygon, prie švento Jurgio[78].
Sekė jį daugybė vyrų.
Paprotys tuomet toks buvo,
Kaip man teko sužinoti,
Neišleist namo nė vieno
Magistro palydovo,
Jiems už stalo nepasėdėjus,
Nepavalgius ir neišgėrus.
Pasibaigus šitai puotai,
Jie magistrui dėkojo
Ir į savo vietoves išjojo.
Liaudis pagarbą jiems rodė.

[54. SEMBŲ SUKILIMAS]

Tuo metu, kai magistras,
Kaip skaičiau, į Rygą vyko,
Sembų krašto žmonės
Apie Klaipėdą išgirdo.
Kad yra tenai tvirtovė,
O joje – svečiai stipruoliai.
Jie kalbėjo: „Ten nueikim,
Nieko gyvo nepalikim“[79].
Greit vieną narsų vyrą
Sembai išsirinko.

[77] Anonas Zangerhauzenas – Livonijos ordino magistras 1254–1256 m. Kilęs greičiausiai iš Tiuringijos ministerialų. 1257–1273 m. buvo Vokiečių ordino didysis magistras (D. Wojtecki, *Studien*, S. 153–155).

[78] Rygos šv. Jurgio dvare buvo Kalavijuočių (vėliau Livonijos) ordino konventas. Šv. Jurgis buvo šio Ordino globėjas. XIV a. pradžioje Vokiečių ordinas pardavė šį dvarą miestui (F. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, S. 64). [79] Literatūroje sembų žygis į Klaipėdą datuojamas įvairiai. Atsižvelgiant į gana patikimą ELK Livonijos magistrų chronologiją, galima manyti, kad žygis įvyko 1254 m. (Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 113–114).

Šis tiesiai tenai ėjo
Ir su savimi turėjo
Du išdidžius jaunuolius.
Greit mišką jie prijojo,
Kuris su Klaipėda ribojos.
„Palaukit čia“, – vienas kalbėjo
Ir toliau atskirai joti norėjo.
Kai tiktai šiuos žodžius pasakė,
Tuoj pentinais žirgui kirto
Ir ant kalno greit pakilo,
Kurį buvo pasirinkęs.
Iš čia Klaipėdą pamatė,
Tvirtą pilį pastatytą.
Jis kalbėjo: „Tesigaili
Čionai esantys krikščionys,
Jie akli yra, man rodos,
Ir neturi visai proto,
Jei jau čia apsigyveno.
Aš džiaugiuos, kad mūsų kraštas,
Kuris Semba pavadintas,
Tiek narsiųjų turi vyrų,
Šauniai mokančių kariauti,
Žinančių, kaip tą daryti.
Šitą varnų lizdą norim
Kuo greičiausiai išdraskyti,
Tuojau pat, nelaukiant nieko.
Žmones, kurie ten gyvena,
Moteris, vaikus ir vyrus,
Burtais mes pasidalinsim.
Ir mažus, ir didelius
Mes savo dievams pasiųsim.
Sutrukdyt mums nieks negali“.
Greit tada atgal nuvyko,
Kur palydovus paliko,
Ir jiems mintį šią pasakė.
Šiems atrodė tai sunku.
Kai į Sembą atgal grįžo,
Jie ten vyrus suvadino
Tuos, kurie tenai juos siuntė.
„Mus ištiko nūn nelaimė, –
Tarė tada visi trys, –
Pikti svečiai pas mus gyvena,
Jūs gerai tik mus supraskit,
Ką broliai ten padarė:
Jie blogai pagalvoję,
Pilį ten yra pastatę.
Sumanymas jų klaidingas.
Mes apmąstę taip jums sakom:
Pabandykim ją nugriauti
Ir jiems atkeršyti“.
Išmintingiausieji iš jų
Tarpu savęs susirinko,
Atskirai nuo viso būrio.
Pats vyriausias iš jų manė
Gerą išeitį suradęs,
Ji visiems labai patiko.
Jie tuomet atgal atėjo,
Vėl geriausieji susėdo
Į paruoštas jiems vietas.
Vienas jų prabilo: „Atsiminkit,
Ką jums broliai yr padarę,
Šį sprendimą jūs supraskit:
Kuo griežčiausiai aš liepiu
Ir didžiausią bausmę skiriu,
Tai yra jūsų gyvybę,
Kad niekas namie neliktų,
Kas pakelti skydą gali,
Ir paskirtąją dieną
Į Klaipėdą kartu žygiuotų.
Nuo to atleistas nėra niekas“.
Tuoj visi nudžiugo sembai,
Šitaip jie į tai atsakė,
Kad neprieštaraudami uoliai
Jie į Klaipėdą žygiuoti nori.
Vienas iš jų dar paklausė,
Kiek turės jie skydų.
Sembai tada visi iš karto
Su didžiu triukšmu atsakė:
„Keturiasdešimt tūkstančių
Mes galim išrikiuoti.
Spręsk iš to, jei tau patinka,
Ar tiek vyrų negalėtų

Nuo skriaudikų apsiginti.
Mes laivais nuplaukti manom
Prieš statytojus pilies.
Turbūt jie tą apgailės".

Ir ilgiau tuomet negaišę,
Greitomis laivus paruošė,
Kad į Nemuną plauktų.
Sembai darė tą linksmai.
Sembai meldė vyresniuosius,
Kuriuos tarp savęs turėjo,
Kad ir jie tenai atvyktų,
Kai tikras žinias turėsią,
Jog jie Nemuną pasiekė.
Sembai laivus leist suskato
Į audringą jūrą.
Laivuose viena dalis jų
Aplink įlanką ten plaukė,
Aismarėmis pavadintą.
Taip jie Nemuną pasiekė
Ir todėl linksmai jie jautės.
Kai nuo jūros jie čia plaukė,
Ir kai broliai sužinojo,
Kam pasiryžo nūnai sembai,
Nieko gero jie nelaukė.
Mat anie čionai atvyko
Juos pulti ir kariauti.
Sembų buvo daug matyti,
Jų suskaičiuot nebuvo galima.
Jie tada laivais savaisiais
Visą Nemuną apdengė,
Jais pereiti jie galėjo.
Niekas taip po to nedarė.
Nemunas – didelė upė,
Bet laivais ją taip apstatė,
Kad neliko laisvos vietos,
Lyg pratiestas būtų tiltas
Per tuos vandenis didžiulius.
Susirūpinę tuo broliai
Gynybai ėmė ruoštis.
Ir tuomet anų kareiviai
Iš laivų ant kranto kėlės
Ir skubiai susirikiavo,
Ėmė sau ietis ir skydus,
Nes visi jie pult norėjo.
Greit į pilį ėmė laužtis;
Daugelis iš jų tą rytą
Per anksti atsikėlę buvo,
Tad palikti savo kūną
Ten kaip užstatą turėjo.
Nors jie to nesitikėjo,
Bet daug kam taip nutiko.
Arti prieit jie negalėjo,
Nes daug žmonių jau neturėjo,
Pyktis didelis jiems kilo,
Kad tas žygis sumanytas.
Tad saviškių jie lavonus
Surinko greit iš lauko,
Kaip vyriausieji įsakė,
Kad sudegintų jų kūnus
Ir iš čia juos išsiųstų
Su visais jų ginklais,
Nes ir ten gali prireikti
Jiems taip pat į žygius eiti.
Tais laikais jie taip tikėjo.
To įsakymo jie klausė,
Nes jų paprotys toks buvo.
Tuoj krūvon jie susirinko
Ir sudegino tuos kūnus
Su visais ginklais kartu.
Aš tikrai jums nemeluoju:
Ietis, skydus, šarvus, žirgus,
Šalmus, kuokas, kalavijus
Degino jie savo noru.
Jie taip velnią nuraminti
Manė ten, kitam pasauly.
Didesnės kvailystės negirdėjo niekas.

Tuo tarpu broliai savo pily
Džiaugėsi labai visi,
Kad pagalbą Dievas siuntė.
Pagonys, sudeginę lavonus,

Pasišalino greitai.
Ir iš jų ne vienas vyras
Grįžo sužeistas ir liūdnas.
Sembų vadai įsakė
Nepalikti čia nė vieno,
Bet visus, kurie tik buvo
Kovoje toj sužeisti,
Nebegaištant nugabenti
Atgalios į sembų kraštą
Laivuose palei pakrantę.
Paruošti laivai tuoj buvo,
Juose sužeistuosius guldė.
Taip iš čia sau iškeliavo
Jų laivai ir jųjų vyrai.

[55. ŽYGIS PRIEŠ SEMBUS]

Livonijos magistrui
Laiškuose buvo parašyta,
Kas prie Klaipėdos nutiko.
Kai jam perskaitė tuos laiškus,
Jis kalbėjo: „Mes negalim nusileisti,
Man negaila nė gyvybės,
Pasiryžti tam mes turim".
Tuoj jis pasiuntinius siuntė
Su laiškais į savo kraštą,
Ir komtūrams liepė skelbti,
Kad jis sembus nori pulti
Ir jiems už tą atkeršyti,
Ką jie broliams buvo padarę,
Kurie Klaipėdoj gyveno.
Laiškus perskaičius komtūrams,
Džiaugdamiesi šie prabilo:
„Taip tebūna, kaip sakyta,
Reik mums sembus numalšinti,
Nė vienos dienos nedelsiant".
Liaudžiai jie tuojau paskelbė,
Kad žygiuoti jie sumanė,
Dievui padedant, ketina
Pridaryt našlių našlaičių.
Kai liaudis šitai sužinojo,
Ji tikrai dėl to nudžiugo,
Didis džiaugsmas ilgai neslūgo.
Ir patenkinti visi
Pasiruošė į žygį.
Gausi kariuomenė krikščionių
Susirinko neramiame pajūry.
Magistras ir jo broliai
Ir daugybė piligrimų
Džiaugėsi labai šiuo žygiu,
Kuris į Sembą nukreiptas buvo.
Magistras ir jo broliai
Ir liaudis, ir piligrimai
Šauniai visi traukė
Į Sembą prisiplėšti.
Pajūriu į ten žygiavo.
Sembai nieko nežinojo.

Kai jie Klaipėdon atėjo,
Magistras Anonas ėmė
Iš pilies sau brolių dalį
Kariuomenei padėti.
Mat jie sembų žemėje
Kelius visus žinojo.
Tą šalį vandenys yra apsupę,
Tai jiems labai naudinga.
Viename krašte – audringa jūra,
Nieks jo pult iš čia negali;
Taip pat ir iš kitos pusės
Niekas negali jiems pakenkti:
Mat srauni upė čia teka,
Čia gili ji ir plati,
Ji trukdo laivams plaukti,
Tad vasarą jie apsaugoti.
Iš čia Nemuno link eina
Siauras žemės ruožas;
Čia kariuomenę jie kėlė,
Džiaugėsi dėl to krikščionys.
Bet jie užtvarą ten rado,

Sembų stipriai padarytą.
Ji buvo didelė, stora,
Ne iš karčių ploniausių,
Bet iš medžių kuo storiausių.
Kapot ją nusibodo.
Sukirsti sienojai buvo,
Tokiu būdu sustatyti
Lyg kokia stipri tvirtovė.
Buvo nelemtas tai darbas,
Sembų rankom padarytas.
Naktis tamsi tuomet atėjo,
Iš pajūrio ji atslinko
Į Kuršių neriją.
Krikščionys jau priartėjo
Ir nurimti nenorėjo,
Kol tą užtvarą prakirto.
Ir ne ką jie teprivargo,
Jiems niekas nesutrukdė,
Kariuomenė tvarkinga buvo.
Kai jie pro medžius
Ir užtvarą tvirtą
Taką platų išsikirto,
Tuoj kariuomenė nusprendė
Į jų kraštą įsibrauti.
Sembai nūn tik sužinojo,
Kad svečiai pas juos atvyko
Jiems skriaudų daryti.

Daug žmonių krikščionys žudė
Ir grobio daug prisiplėšė,
Skaičiaus nežinojo niekas.
Ir gaisrais padarė jie
Sembams nuostolių nemaža.
Daug gėrybių prisikrovė
Jie tame krašte. Tai yra tiesa.
Ir jie varė visą grobį,
Kurį jie ten turėjo.
Tada sembų vyresnysis,
Savo draugus suvadinęs,
Tarė: „Mes vargą kęsti turim,
Bet netrukus atsiteisim
Už tai, kas mums nutiko“.
Sembų daug čia susirinko,
Buvo galima matyti,
Kaip įniršę visi buvo.
Šitaip jie tada kalbėjo:
„Mes dabar iš čia nujokim
Prie pat užtvaros, į vietą,
Ir krikščionims nebeleiskim
Iš čia laimingai pasitraukti.
Jiems atkeršysim už viską“.
„Nūn greitai į tą lauką jokit,
Kuris prie užtvaros yra:
Ten kova turės įvykti“,
Taip kalbėjo vyresnysis.
Ir netrukę ten nujojo
Ir tą užtvarą užtaisė,
Kariuomenės prakirstą.
Mat visi gerai žinojo,
Jog čia, o ne kitoje vietoj,
Jie iš krikščionių turi
Paimti duoklę.

Sembai buvo pasiruošę
Savo širdgėlą išlieti,
Tą, kuri pirmiau jiems teko,
Kaip anksčiau aš jums minėjau.
Kai magistras sužinojo,
Kad sembų kariuomenė atjojo,
Jis ir visi broliai jo
Ir liaudis, ir piligrimai
Nusprendė apsiginti
Prieš kariuomenę pagonių.
Kaip iš knygų teko man girdėti,
Sembų dideli būriai
Prie tos užtvaros susirinko.
Magistras kai juos pamatė,
Nė trupučio nebelaukė,
Broliai eilėmis sustoję,
Tuoj raiti sembus užpuolė.
Matės, kaip rankas jie kėlė,
Kalavijai jų žvangėjo.

Matės, kaip kraujas tekėjo
Per karių šarvus.
Abiejų pusių kraujas liejos,
Kai kurie krikščionys laimės turėjo:
Dalis jų prasimušė,
Spragą užtvaroj iškirtę,
Bet dalis kovos lauke gulėjo.
Magistras be galo sunkiai
Prasimušė prie jūros,
Bet kovoje jis paliko
Daug negyvų brolių.
Ką iš grobio jie turėjo,
Apie kurį ką tik kalbėjau,
Viskas liko pražudyta.
Ir iš priešų daug kas krito,
Kol tas mūšis nepasibaigė.
Magistras per užtvarą ėjo,
Sunkiai jūrą jis priėjo.
Jo kariuomenė sumažėjo
Toje kelionėje į Sembą,
Kaip dabar tai sužinojot.
Negyvų jų daug gulėjo.
Magistras Anonas grįžo
Su kariuomene pajūriu
Atgal į Kuršo žemę.
Kai į Klaipėdą atėjo,
Garbino jis Dievą,
Kad gyvas išliko mūšy.
Tuoj kariuomenę surinko
Ir iš čia keliavo Rygon.
Taip pasakoja ši knyga.
Semboj nukautus krikščionis,
Kurie kovos lauke paliko,
Pavedu aš Dievo globai:
Jo valia tenai jie žuvo.

[56. ŽEMAIČIAI NIOKOJA KURŠĄ]

Žemaitijoje tuomet gyveno vyras,
Kuris vardu buvo Algminas[80];
Sumanus buvo didvyris,
Išrinktas pačių žemaičių.
Širdyje jisai nešiojo
Didelę tulžies kartybę,
O ir neapykantą didžiulę.
Aš jums papasakosiu kodėl.
Mat Mindaugas, karalius,
O su juo kai kurie lietuviai
Priėmė krikščionybę,
Ir jie ordinui pagonių
Savo nugarą atsuko.
Jie buvo pasiruošę
Į tarnybą stoti
Dangaus Dievo karalystei.
Algminas tada sumanė
Ir vėliau jis tą padarė:
Nebijodamas pavojų,
Jis žygiuoti sugalvojo
Prieš taikingus kuršius,
Kurie jo kaimynai buvo.
Narsusis Algminas
Tarė: „Jei pritarsit,
Jūs, žemaičiai, aš žygiuosiu,
Negailėdamas gyvybės,
Prieš kuršius, nes jie tapo
Nūn krikščionių pakalikais“.
Šis sumanymas žemaičiams tiko,
Tęsė savo kalbą jis:
„Kai mes kuršius nuteriosim
Ir nualinsim jų kraštą,
Tada ir Mindaugas, karalius,
Kad ir pykdamas, eis kartu“.

[80] Apie šį 1256 m. žygį ir apie žemaičių kunigaikštį Algminą (Almeną) plačiau žr.: Gudavičius, Mindaugas, p. 262–267.

Neželdami žemaičiai
Tuoj pradėjo rengtis
Žygiui į Kuršo žemę.
Visi geriausieji kariai,
Kurie Žemaitijoje buvo,
Žygiuot neatsisakė.
Greit žemaičiai iškeliavo
Tenai, į Kuršo žemę
Su kariuomene galinga.
Jiems žygis buvo naudingas.
Su kariuomene nuėję,
Prisiplėšė jie ten grobio
Pilnas rankas; – tas tiesa.
Kuršiai dėl to labai kentėjo
Ir apsiginti negalėjo.
Taip nekliudomai žemaičiai
Grįžo vargo nepatyrę.
Daug jie moterų ir vyrų
Su savimi namo gynė.
Tas labai supykdė brolius,
O drauge išdidžius kuršius,
Jie sėkmingai dalyvavo
Brolių žygiuose ir mūšiuos.
Jie kalbėjo: „Už tuos našlaičius,
Pasilikusius be globos,
Nors ir patys esame silpni nūnai,
Bet atkeršysim tikrai,
Kai sulauksim kitų metų“.
Kai kariuomenė žemaičių
Buvo jau namo sugrįžus,
Magistras Anonas gavo žinią,
Kad žemaičiai nuniokojo
Visą Kuršo žemę.
Jis sumanė greit rikiuoti
Kariuomenę, kurią surinko,
Kad galėtų apmalšinti
Tą žemaičių išdidumą.
Karo žygį jis paskelbė,
Kiek platus yra jo kraštas,
Žemaičių siaubti šaliai.

[57. MAGISTRAS ANONAS PUOLA ŽEMAITIJĄ]

Žygis tas buvo galingas
Ir krikščionybei naudingas[81].
Susirinko visi Rygoj.
Magistras sukviesti liepė
Visus narsiuosius piligrimus.
Jis jiems tarė: „Tą žinokit,
Juk jūs ėmėt šitą kryžių
Pagalbą krikščionims teikti,
Dabar tą įrodyt galit
Ir būsite laimingi“.
Estų, latvių, lyvių
Nereikėjo kviesti,
Jie jau buvo pasiruošę
Džiaugsmingai iššygiuoti.
Kariuomenei susirinkus
Traukė į žiemgalių žemę.
Kai jie šalį tą pasiekė,
Magistras žiemgaliams liepė,
Kad kartu žygiuotų.
Nenorėjo jų palikti,
Patiko jiems ar nepatiko
Drauge žygiuot turėjo.
Kuršių, kaip girdėti teko,
Kariuomenėj daugel matės:
Į šį siaubiamąjį žygį
Ėjo vyriškai galingai.
Taip kariuomenė žygiavo
Pasiplėšt į Žemaitiją.
Kai iš visų pusių žmonės
Pagaliau susitiko, nusprendė
Magistras ir vaitai,
Taip pat kiti piligrimai,

[81] Žygis į Žemaitiją įvyko tais pačiais 1256 m.

Kad žmones pažymėti reikia
Ženklais, kaip įprasta mūšy.
Greit tas buvo padaryta.
Taip jie pasiekė tą šalį.
Vaitai kariuomenę rikiavo
Ir karius visaip ragino.
Nešti vėliavas įteikė
Vyrams tiems, kurie kovoje
Būdavo visada narsūs
Ir vikriai mokėjo žaisti
Karo žaidimą pavojingą.
Daug liaudies tada susirinko,
Ją būriais todėl suskirstė,
Kad sumaištis jokia nekiltų.
Vėliavų nemažai buvo,
Bet liaudis tiek protinga buvo,
Kad nuo savųjų nesitraukė,
Visus įsakymus girdėjo
Ir savo vadus stebėjo.
Būriai gerai išrikiuoti
Buvo stovintys matyti,
Lyg į mūšį reiktų eiti.
Kiekvienam būrio vadui
Vedliai buvo paskirti,
Kelią rodyt šie turėjo.
Jie buvo tikri lietuviai
Ir, be to, vyrai garbingi.
Kariuomenė galėjo vykt laimingai.
Vienas jų vadinos Dučius,
Jis noriai ėjo į žvalgybą.
Antras vardu Milgerynas,
Jis drąsus kaip šernas buvo.
Trečią Gineika vadino,
Narsumu šis pagarsėjo.
Kur tik jis yra stovėjęs,
Jis kovoj narsa spindėjo,
Visi priešai išnykt turėjo
Iš jo akių visiems laikams.

Taip kariuomenė užpuolė
Nelauktai žemaičių žemę,
Didį nuostolį padarė.
Žemaitija tuokart buvo
Visiškai nusiaubta.
Kuršiams tai tikrai patiko.
Toje kariuomenėje kartu ėjo
Pamokslininkai[82] ir basakojai[83].
Pirmą gaisrą ten užkūrė
Ranka vieno pamokslininko,
O antrą – basakojo.
Deginti visiems magėjo,
Kurie tame žygy buvo;
Taip teko man girdėti.
Kariuomenė iš visų pusių
Buvo gerai apsaugota ir išrikiuota,
Ir mūšiui nuolat pasirengus.
Tuo metu vienas būrys išjojo
Ir šen bei ten medžiojo.
Antrasis tą patį darė,
Trečiasis neatsiliko.
Jie siaubė vis labiau.
Kai pradėdavo tik temti,
Susirinkdavo stovyklon
Krikščionių dideli būriai.
O ne vienas tų drąsuolių
Ir naktimis toliau teriojo.
Prisiplėšė daugybę grobio,
Vyrų, vaikų ir moterų,
Ir labai daug galvijų.
Ko išsivaryti nesugebėjo,
Vietoje žudyt galėjo.

Jų kariuomenės sargyba
Buvo puikiai sutvarkyta.
Bet sargybinius krikščionių
Puldavo dažnai pagonys,
Netikėtai juos apsiautę.

[82] Vienuoliai dominikonai. [83] Vienuoliai pranciškonai.

Tačiau sargybiniais paskirti
Užmigdomi nesileido.
Atsilygindavo jie uoliai
Juos puolusiems pagonims,
Šių galvos gausiai krito.
Ir kitos dienos ankstyvą rytą
Matydavo grįžtančią sargybą.
Tada kariuomenė toliau jojo
Ir aplink visur niokojo.
Taip jie praleido Žemaitijoj,
Viską degindami, plėšdami,
Devynias dienas.
Skersai ir išilgai viską niokojo,
Daug žmonių tada vaitojo,
Bet pasipriešinta menkai.
Kariai pilnas rankas turėjo –
Tą kraštą jie nualino smarkiai.
Magistras Anonas tada tarė:
„Būkite atidūs jūs visi,
Rago garsą kai išgirsit,
Užmokėsim šeimininkui
Ir į savo kraštą grįšim.
Mūsų rankos yra pilnos.
Mes šį kraštą nuteriojom
Ir mažai kas mus čia puolė“.
Ragas greit sutrimitavo
Ir kariuomenė iššygiavo
Savo namų link.
Džiaugėsi visi be galo,
Kad šis žygis buvo geras.
Taip į namus jie sugrįžo,
Pargabeno visą grobį.
Ir kuršiai tuokart be gėdos
Į savo šalį grįžo,
Prisiplėšę daug gėrybių.
Kai kariuomenė atėjo
Į žiemgalių kraštą,
Magistras ir žiemgaliams
Padėkojo už pagalbą.
Tada toliau į namus jojo
Su būriu gražiuoju
Ir į Rygą greit sugrįžo.
Visos jų negandos tuokart baigės.

[58. MAGISTRAS ANONAS ZANGERHAUZENAS TAMPA ORDINO DIDŽIUOJU MAGISTRU, JO VIETĄ LIVONIJOJE UŽIMA BURCHARDAS HORNHAUZENAS]

Tuo metu nuvyko Romon,
Kaip aš jums skaityti noriu,
Didysis magistras Poponas[84],
Ir popiežiaus prašė,
Kad jį iš pareigų atleistų.
Tai daug kas tuomet matė.
Ir jis savo ten pasiekė,
Nuolat prašymą kartodamas,
Kad vieton jo išrinktų
Tokį brolį, kurs niekuomet
Gėdos Ordinui nepadarytų.
Savo kapeliono prašė,
Kad laiškus greit parašytų
Komtūrams į tą kraštą,
Kuriuos taip pat magistrais vadina.
Dvasia jo pakylėta buvo
Ir širdis visa jo degė
Dievo meile didele.
Laiškai netrukus pasiųsti buvo
To krašto komtūrams.

Kai jie perskaitė tuos laiškus,
Paklusnumą tuoj pareiškė
Ir greitomis atvyko

[84] Didysis magistras Poponas Osterna (1252–1256).

Pas savo didįjį magistrą,
Pas Poponą Osterną.
Jis juos priėmė maloniai.
Kartu iš Livonijos atvyko
Pagarsėjęs toks vienuolis,
Vardu Anonas, brolis.
Livonijos magistru jis buvo.
Kai visi jie susirinko
Ir savo didžiojo magistro
Pasiryžimą išgirdo,
Džiaugtis tuo jie negalėjo
Ir pritarti nenorėjo.
Bet jis jiems tuojau įrodė,
Kad atleidimą jau turėjo.
Broliai tada visi nutilo
Ir su tuo iškart sutiko.
Sulig įstatais išrinko
Brolį Anoną Livonietį
Magistru[85], nors daug kitų
Tiems rinkimams buvo iškeltų.
Brolis Poponas į priekį išėjo
Ir valdžios atsisakė,
O ją priėmė dorasis brolis
Livonijos magistras Anonas.
Jam ant peršto tuoj užmovė
Magistro garbų ženklą,
Žiedą puikiai padarytą.
Brolis Osterna Poponas
Taip tuomet buvo atleistas,
O išrinktas magistru Anonas.
Brolis Anonas tada saviesiems
Tarė žodį taip sakydamas:
„Man malonę padarykit,
Nes pasitikiu jumis aš,
Ir nuo rūpesčio atleiskit.
Jūs netrukę apsidairykit
Ir Livonijai išrinkit
Kurį nors brolį magistru“.
Tenai buvusieji broliai
Į tarybą susirinko
Ir magistru išsirinko
Karaliaučiaus jie komtūrą,
Nuo jo niekuomet pagonys
Išsisukti negalėjo,
Jis geriausiai iš visų žinojo
Papročius ir būdą pagonių.
Didžiajam magistrui tas tiko,
Taip tuomet jis jiems kalbėjo:
„Aš jį taip pat minty turėjau“.
Didysis magistras tuoj įsakė,
Gavęs gerą patarimą,
Laiškus greitai parašyti
Ir į Prūsiją gabenti,
Drauge ir antspaudą ten nuvežti.
Laiškus greitai nugabeno
Prūsų žemėn ir čia surado
Brolį Burchardu vadintą,
Kuris Hornhauzene buvo gimęs.
Sekti jis gerai mokėjo
Ir su pagonimis kare
Puikiai kovot galėjo.
Kai pas Burchardą su naujienomis atėjo,
Jis saviesiems prakalbėjo:
„Kas laiškuose parašyta,
Tam turiu paklusti.
Kas mano pareigoms priklauso,
Nedelsdamas įvykdyti aš noriu“.
Ir į savo rankas paėmė
Antspaudą Livonijos.
Anonas, geras magistras,
Kaip garbiam didvyriui tinka,
Jį trejus metus turėjo,
Kaip iš patikimų žmonių girdėjau[86].

[85] Anonas Zangerhauzenas didžiuoju magistru tapo 1257 m. Plg. 77 paaišk.

[86] Burchardas Hornhauzenas – Livonijos ordino magistras 1257–1260 m. Kilęs iš Saksonijos ministerialų. 1254 m. – Sembos komtūras, 1255–1256 m. – Karaliaučiaus komtūras. 1260 m. žuvo Durbės mūšyje (*Ritterbrüder*, S. 347).

[59. BURCHARDO ATVYKIMAS Į LIVONIJĄ]

Burchardas, geras magistras,
Iš Hornhauzeno vadintas,
Dorybėmis, garbe turtingas
Lyvių žemėn tuoj išvyko.
Gana daug prisikamavęs
Ir kelionėje pavargęs,
Jūros krantą jis pasiekė.
Iš čia nedelsdamas pasuko
Dauguvos žiočių link.
Broliai ir ginklanešiai
Iš Rygos sutikt išėjo;
O kaip teko man girdėti,
Piligrimai ir miestiečiai
Kartu pasirodė
Ir savo džiaugsmą rodė.
Taip jie stengėsi priimti,
Kaip aukštajam svečiui tinka.
Jie kalbėjo: „Magistre,
Pilsim tau midaus ir vyno
Štai čionai, šioje laukymėj,
Tau mes turim tai atnešę".
Magistras jiems atsakė:
„Gerasis Dievas tesuteikia
Atlygį jums amžinybėj,
Kad mane priimt panorot,
Pasitikote, kaip dera".
Jie gėrė ir buvo linksmi.
Po to visi atgal sugrįžo
Į Rygos gražų miestą.
Liaudis tuo tarpu meldės,
Kad sustiprintų jį Dievas
Jo geruose darbuose.

[60. BURCHARDO BŪDAS]

Magistras Burchardas Hornhauzenas
Labai kilniai savuosius
Vyrus gerbti mokėjo.
Taip jį jo dorybė mokė.
Su draugais buvo taikingas,
Savo priešams galingas,
Kaimynams teisingas.
Ir beturčiai, ir turtingi
Jam nuolat gero linkėjo.
Jo garbė aukštai stovėjo.
Prūsuose ir Livonijoje
Jį visi gerai žinojo.
Ir į Lietuvą jis siuntė
Mindaugui, karaliui,
Savo dovanas puikiąsias.
Patiko jos labai karaliui.
Ir Mindaugas magistrui
Sugebėjo atsilygint,
Perduodamas dovanas puikias;
Dar sveikino jį laišku[87].
Taip iš abiejų pusių stiprėjo
Draugystė. Tai pagonims
Patikti negalėjo.
Jie to leisti nenorėjo.

[61. BURCHARDO KOVA SU ŽEMAIČIAIS PRIE KLAIPĖDOS]

Vieną naktį bemąstydamas,
Magistras nusprendė
Kuršių kraštą aplankyti,
Nueit ligi pajūrio
Ir ten pilį apžiūrėti –
Tą, kuri tuomet lietuviams,

[87] Šis Mindaugo laiškas nėra žinomas.

Kurie vadinami žemaičiais,
Širdgėlos tiek daug sukėlė.
Ryto metą pasirengti
Jis įsakė, tardamas:
„Į Klaipėdą mus telydi
Didis dangiškasis Dievas“.
Taip jis leidos į kelionę
Klaipėdos pilies kryptimi.
Ir jis jojo kaip didvyris
Krantu banguojančiosios jūros,
Kol į Klaipėdą atvyko.
Ten magistras sužinojo,
Jog pagonys čia atjojo,
Kurie miške apsistojo
Visai netoli šios pilies[88].
Jis kalbėjo: „Man atrodo,
Rytoj jie plėšti nori.
Su Dievo pagalba gintis turim“.
Brolių buvo ten iš viso
Vos ne vos keturiasdešimt.
Dar penkis šimtus turėjo
Kuršių išsirinkęs.

Kai tik išaušo rytas,
Kariuomenė žemaičių
Lauke išdidžiai rikiavos.
Magistras tarė: „Esam buvę
Dar didesnėje nelaimėj“.
Ir su vyrais jis savaisiais
Į tą lauką pajudėjo.
Atitiko kirvis kotą.
Ir pagonys, ir krikščionys
Kovėsi kaip žinovai.
Kiek čionai pagonių buvo,
Niekas skaičiaus nežinojo.
Tik penki šimtai krikščionių –
Apsigint sunku jiems buvo.
Daug pagonių čia nukauta,
Jų teverkia, kam skauda.
Magistras tuomet stabmeldžių
Buvo sunkiai sužeistas.
Dvylika jo brolių krito,
O kuršiai labai pakriko.
Tuomet ir jų komtūras,
Brolis Bernardas Harenas,
Buvo sunkiai sužalotas,
Kaip ir daug kitų brolių.
Brolių kariuomenei reikėjo,
Įtempus visas savo jėgas,
Klaipėdon prasimušti.
Nūn aš kritusius ten brolius
Dievui pavedu danguje,
Gailėtis jų nenoriu:
Juk už savo vargingą gyvenimą
Jie gavo dangaus karalystę.
Džiaugsmas amžinas jiems teko,
Kuris nepasibaigs niekad.
Jų džiaugsmas yra didelis,
Nes kankiniams jie lygūs.
Abejoti tuo netenka,
Dangaus karalystėj jie linksmi.

[62. TAIKA SU ŽEMAIČIAIS]

Magistras žaizdas išgydęs,
Apie kurias ką tik skaičiau,
Vėl atgal Rygon sugrįžo.
Jis tuojau sumanė žygį
Prieš žemaičius įvykdyti
Su visa savąja jėga.
Mat norėjo jiems atkeršyt,
Ką jie mūšy jam padarė,
Kuris prie Klaipėdos įvyko.
Negalėjo to pamiršti.

[88] Žemaičiai užpuolė Klaipėdą 1257 m. pavasarį.

Magistras tą skelbti liepė,
Kad visi žinotų broliai.
Jie visi kaip vienas sakė:
„Kaip patinka, taip daryki,
Ir visam kraštui praneški:
Tuoj pagalbos jų sulauksi".
Šiuo pritarimu jis džiaugės.
Bet kelioms dienoms praslinkus,
Pasiuntiniai atvyko
Iš žemaičių žemės į Rygą.
Magistrui jie kalbėjo:
Žemaičiams labai patiktų,
Jei taika duota jiems būtų
Ir nieks jų skriaudžiamas nebūtų
Net menkiausiuoju būdu.
Magistras pasiuntiniams
Tarė: „Truputį palūkėkit,
Noriu aš dabar greitomis
Savo broliams duoti žinią,
Kad su jais aš pasitarčiau,
Ką man su jumis daryti".
Pasiuntiniams tas patiko.
Svečius čia pavaišino puikiai,
Kaip geriems pasiuntiniams dera.
Magistras saviesiems liepė joti
Ir komtūrams žinią pranešti.
Kai jis tuomet juos kvietė,
Jie tuojau klusniai atvyko
Per kelias dienas į Rygą.
Kam čia apie tai ilgai kalbėti?
Ir arkivyskupas Rygos taipogi
Į brolių pasitarimą atėjo
Krikščionių gerovės dėlei.
Ir žymi dalis miestiečių
Pakviesta tarybon buvo.
Kai visi jau susirinko,
Meldė visagalį Dievą,
Kad jis pavyzdžiu savo mirties
Greit įtikintų žemaičius
Ir nurodytų jiems kelią,
Tą, kuriuo Mindaugas žengė.
Jis per visai trumpą laiką
Tapo geru krikščionimi.
Pagonybės atsisakęs,
Iš jos atėmė gerą dalį.
Bet apie jį čia nekalbėkim.
Tą patį jie tada galvojo
Ir žemaičius atvest svajojo
Prie tikėjimo krikščionių.
Tai įgyvendinta tačiau nebuvo.
Jie ten tada pasitarę,
Išeitį surado gerą:
Taiką žemaičiams duoti
Ir su jais geruoju sugyventi
Dvejus ištisus metus.
Tuo metu ir išaiškėsią,
Kaip į krikščionybę jie žiūrėsią.
Sprendimas šis visiems patiko
Ir visi su juo sutiko,
Pasiuntinius ateit pakvietė.
Jiems tada pasakė broliai,
Kad taikos laikytis nori.
Tie tuomet labai nudžiugo
Ir tuojau sudarė taiką.
Ši taika turėjo trukti
Su žemaičiais porą metų.
Tada patvirtino jie taiką,
Kaip kad tą daryti reikia.
Vyskupas su savaisiais,
Kurie, kaip girdėjot, buvo atėję,
Vėl atgal namo sugrįžo.
Daugelis, kurie ten buvo,
Dėl šios taikos labai nudžiugo.
Ir linksmi į miestą grįžo.
Ir stabmeldžiai pageidavo,
Kaip keleiviams atsitinka,
Namo greičiau sugrįžti.
Savo rankas džiaugsmingai
Jie ištiesė tada magistrui.
Paprotys yra jų krašto:
Jei kam kas paduoda ranką,
Nors iš trečio krašto būtų,

Turi tas taikos laikytis,
Kitaip kartuvės jam gresia.
Kai tas buvo padaryta,
Iš Rygos tie iškeliavo
Ir sugrįžo Žemaitijon.
Kai į namus jie atkako,
Savo karaliams pasakė,
Kad magistras sudarė
Su jais tvirtą taiką.
Karaliams tai patiko[89].

[63. MŪŠIS SU ŽEMAIČIAIS PRIE SKUODO]

Per tuos dvejus metus
Niekas skųstis negalėjo,
Kad nuo pagonių nukentėjo,
Ar ką blogo iš jų patyrė,
Gerą valią nuolat rodė
Ir taika tvirtai atrodė.
Kiekvienas galėjo per žemaičius
Laisvai eiti, joti.
Ir žemaičių nereikėjo
Nei lydėti, nei apdrausti
Dievo riterių šalyje.
Viskas buvo sutvarkyta,
Jog be rūpesčio menkiausio
Rytą vakarą be baimės
Visi atvirai keliaut galėjo
Prekybos reikalais tuos dvejus metus.
Bet kai laikas šis praėjo,
Žemaičiai vėl pradėjo
Puldinėti kaip anksčiau.
Ir ne vieną jie nuskriaudė,
Kaip jums aš apsakysiu.
Rodė didį išdidumą
Ir savo vyrų narsumą.
Taip pradėjo šį žaidimą.
Kartą žemaičių karaliai
Suruošti liepė puotą,
Ji buvo didelė tikrai.
Daug draugų jų čia atvyko,
Jie džiaugsmingai valgė gėrė.
Ir vyriausiasis iš jų
Šitaip tarė tiems karaliams:
„Aš džiaugiuosi matydamas
Tiek narsiųjų čia karžygių.
Man tai džiaugsmas kuo didžiausias,
Kol tiktai aš gyvas būsiu.
Jūs, žemaičiai, pasistenkit
Dėl garbės, dėl grobio
Prieš krikščionis dieną naktį joti.
Per ilgai ramiai sėdėjot
Ir karą pamiršt galėjot.
Turim vyriškai žygiuoti
Krikščionių kraštą nuniokoti".
Visiems karaliams tai patiko,
Ir tam pokyly prisiekė
Karo žygin iškeliauti.
Juos dievai turėjo saugot.

Kai pasibaigė tos vaišės,
Tuoj suskato jie rikiuotis.
Trys tūkstančiai susirinko.
Iš čia jie iššygiavo
Kuršo žemės link.
Jų žynys tuo tarpu būrė
Pagal paprotį senovės,
Gyvulį jisai aukojo,
Gerą žinią gaut galvojo,
Ir taip saviesiems prakalbėjo:
„Būkite linksmi, žemaičiai,
Žygyje šiam gali tekti
Jums daug vargo pamatyti,
Bet apsaugoti jūs būsit
Ir puikią pergalę laimėsit.
O dabar į Kuršą ženkit

[89] Dviejų metų paliaubos su žemaičiais buvo sudarytos 1257 m. pirmoje pusėje.

Ir su krikščionimis kariaukit.
O dabar jūs nebegaiškit,
Grobio trečią dalį skirt prisiekit
Jūs dievams, kad laimė tektų.
Jei palankūs bus dievai,
Saugiai žygiuosite tikrai.
Juk dievai to nusipelno,
Kad aukotume jiems narsius vyrus,
Šarvus ir žirgus,
Kaip mums papročiai įsako“.
Tuomet žemaičiai jam atsakė:
„Patarimas mums patinka,
Jei tiktai šioje kelionėj
Mes krikščionis nugalėsim,
Mūšio lauke vieni liksim
Ir sutriuškinsime brolius,
Mes dievams aukas aukosim,
Ant laužų viską sudėję,
Deginsim šarvus ir žirgus.
Dabar iš čia tenai mes jokim,
Mūsų laimę išbandykim.
Tiems pasipūtėliams kuršiams
Atneškim daug vargo,
Niekas mums nesutrukdys.
Jų vaikus ir moteris,
Jaučius ir žirgus,
Mergas ir bernus
Pasiimsime sau.
Išdalinsim visą derlių,
Kokį mes pas juos užtiksim,
Kurį šiais metais jie turėjo,
Ir jauniesiems, ir seniesiems,
Kurie dabar su mumis žygiuoja.
Brolių tegu nieks negaili,
O ir vokiečių[90] visų,
Kur tik juos užtiksim.
Jokime dabar, jau laikas“.
Jų kariuomenė galinga
Į tą žygį iškeliavo.
Bet tuo tarpu sužinojo
Kurše gyvenę broliai,
Dievo riteriais vadinti,
Kad žemaičiai nori atvykti
Ir nelaimių pridaryti.
Tarp savęs greit pasitarę,
Pasiuntinį į Klaipėdą siuntė,
Kad apie tai praneštų broliams.
Ir jų tenai prašytų,
Kad greičiau pagalbon vyktų
Ir kuršius kartu paimtų.

Kai pasiuntinys į Klaipėdą nuvyko,
Ir tą žinią, kaip kad dera,
Broliams viešai paskelbė,
Tuoj apsidžiaugė jaunuoliai,
Klaipėdoje gyvenę broliai.
Vokiečiai atsilikti nenorėjo,
Jie drauge žygiuot skubėjo.
Kuršiai savo įpratimu
Džiaugėsi karo žygiu.
Ruošėsi jie į kelionę,
Darbavosi visi uoliai.
Šalmai saulėje žibėjo,
Šarvai sidabru spindėjo.
Didelis būrys išsirikiavo
Ir į žygį iškeliavo.
Nebijojo jie ilgos kelionės,
Nes turėjo gerus norus.
Mat nuraminti norėjo krikščionys
Atžygiuojančius pagonis.
Tuo metu tą sužinojo
Kuldygoj gyvenę broliai.
Žinia džiaugėsi labai:
Kad iš Klaipėdos galinga
Pagalba jiems atvyksta,
Ji tiesiai Kuldygon žygiuoja.
„Na dabar tikrai laimėsim! –
Taip kalbėjo jauni broliai, –
Širdimi ir žodžiais
Dievui mes dėkojam.

[90] Čia ir kitur „vokiečiais“ (*dutschen*) apibendrinami visi kryžininkai.

Nerimas jau nekamuoja.
Dabar turime išsirikiuoti
Prieš žemaičių kariuomenę".
Klaipėdiečiai greit atėjo
Kuldygon didžiai laimingi.
Brolis Bernardas Harenas[91],
Tikras kovoje didvyris,
Narsiai leidos į kelionę,
Nedvejodamas, su broliais
Kuldygiečiais, klaipėdiečiais.
Meldė Visagalį Dievą,
Kad kelionėj juos lydėtų,
Amžiną gyvenimą suteiktų.
Kuršiai taip pat drauge žygiavo.
Jei kas žirgo neturėjo,
Tas iš paskos pėsčia skubėjo.
Su žemaičiais kautis norėjo.

Žemaičiai tuo metu niokojo
Visą kuršių kraštą,
Ir ką rado, sunaikino.
Tada sėkmingai jie atvyko
Į vieną gražią vietą.
Išdidūs ten stovėjo,
Mat grobio daug turėjo.
Bet gudrus Bernardas Harenas
Su brolių kariuomene
Paskui pagonis jojo;
Pavyt netrukus juos galvojo.
Jis kalbėjo: „Broliai,
Nebetoli kariuomenė pagonių.
Su mumis kas yra atėjęs,
Tegu meldžiasi Dievui,
Nes sunki kova čia laukia.
Mes už savo suimtuosius
Net gyvybes paaukosim.
Mat žemaičiai mūsų žmones
Pas save gabenti nori.
Jūs, broliai, ir jūs, vokiečiai,
Tegu kiekvienas iš jūsų
Dievo pagalbos šaukiasi
Ir kaip didvyris kaunasi".
Tą patį kuršiams sakė,
Tardamas: „Turit atminti,
Kaip kovoti vyrams tinka.
Jūs dabar gerai suprantat
Padėtį, kurioje esam.
Aš tik vieno prašau jūsų,
Ištvermingi dabar būkit
Ir su pagonimis kovokit.
Juk jie su didele jėga
Jūsų kraštą puolė
Ir smarkiai jį niokojo.
Jei namo jiems leisit joti
Ir grobiu pasinaudoti,
Jie tuo nepasitenkins
Ir sugrįš netrukę,
Ir nualins visą kraštą,
Jūsų žemę, jūsų turtą.
Tad aukštyn galvas, karžygiai!
Daugiau mes nekalbėję,
Tame lauke susikausim,
Kurį Skuodu vadina.
Ant galvų šalmus uždėkit
Ir gintis pasirenkit:
Prieš mus kariuomenė galinga".

Broliai ir vokiečiai
Ir kuršių daugybė
Ruoštis ėmė mūšiui
Pagal krašto papročius.
Kai jau buvo pasirengę,
Brolis Bernardas Harenas
Vėliavą į rankas ėmė.
Ir netrukus krikščionys
Pradėjo pult pagonis:
Mat jau laukti nenorėjo.
Bet kariuomenė pagonių
Ėmė gintis kuo puikiausiai.
Šitaip kilo smarkus mūšis[92],

[91] Žr. 60 paaišk. [92] Žemaičių žygis ir Skuodo mūšis – 1258 m. antroje pusėje (apie šiuos įvykius žr.: Gudavičius, Mindaugas, p. 265–269).

Gerai kovės abi pusės.
Kuršiai netrukus ėmė trauktis
Ir iš mūšio lauko bėgti.
Tokiu būdu ilgą laiką
Mūšio žiauraus sūkury
Broliai kovojo vieniši.
Tik vokiečiai juos palaikė
Ir kartu nelaimėn žengė:
Su broliais jie mirtį pasitiko.
Kai kurie ištikimi kuršiai
Dar kautis norėjo,
Jie didelį skausmą kentėjo.
Matėsi jų ietis skriejant.
Bernardas su savaisiais broliais,
Kuršiai ir piligrimai
Grūmėsi ten atkakliai.
Daugybę jie pagonių
Stūmė į mirties pavojų.
Karių raudonas kraujas
Pro šarvus į smėlį plūdo.
Šio mūšio įkarštyje
Trisdešimt trys broliai krito.
Ir vokiečių nemaža dalis
Šiame lauke pasiliko.
Krikščionys visiškai pakriko.
Žemaičiai ten jų žirgus
Tarp savęs linksmi dalijos
Ir saviems dievams dėkojo,
Nes tą mūšį jie laimėjo.
Tada neilgai svarstę
Ir grobį pasiėmę,
Atgal į savo šalį grįžo.

[64. ŽEMAIČIAI RENGIASI VĖL SIAUBTI KURŠĄ]

Po to suskato vėl kalbėti,
Kaip suruošus antrą žygį,
Nė kiek delsti negalvojo,
Krikščionis pult norėjo.
Nesunku buvo pasiryžti.
Mat daug pergalių turėjo
Ir drąsiai jaustis galėjo.
Jie kariuomenę parengė
Ir norėjo Kuršo žemę
Dar smarkiau nei pirma siaubti.
Išdidumo pilnos širdys,
Kad tiek daug jie krikščionybei
Širdgėlos skaudžios sukėlė.
Bet dar prieš pradedant tą žygį,
Broliai, nieko nebelaukę,
Keliuose sargus išstatė,
Kurie budėjo nuolat.
Vienas jų greit sužinojo,
Kokios nuotaikos to krašto
Ir ką žemaičiai daryt galvoja.
Šis nelaukęs tuoj atjojo,
Jokio poilsio nestojo,
Kol Kuldygos nepasiekė.
Tikrą tiesą jiems pasakė.
Daugel kas tuomet nuliūdo
Dėl žalos, kurią turėjo,
Nuo kurios dar nepailsėjo.
Neseniai juk šitai buvo,
O dabar, kaip jie girdėjo,
Pagonys ir vėl pajudėjo.
O kariuomenė krikščionių
Daug turi nepatikimų žmonių.
Mat ne kartą pastebėta,
Broliams mūšiuose bežūstant,
Ne vieną iš mūšio sprunkant.
Tik ištikimieji iki galo stovėjo
Ir į mirtį su broliais ėjo[93].
Bet kaip jūs jau sužinojot,
Iš mūšio dažnai sugrįžta
Labai daug narsiųjų vyrų,

[93] Kiek kitokia šios kronikos vietos (eil. 4910–4916) interpretacija: ten pat, p. 270.

O bailiai gulėti lieka:
Taip ir Kurše dabar nutiko.
Ten bailiuosius bėgant matė,
Visas sunkumas narsuoliams teko,
Kraujuose jie išsimaudė.
Bet kai kuriems tenai pavyko
Su ginklu rankoj prasimušti
Ir į namus garbingai grįžti.
Priešų per mažai jiems buvo
Ir dėl to jie taip sielojos.
Komtūras jiems tarė:
„Broliai, būkite tvirti!
Tenutinka, kas nutikti turi.
Paguoda bus mūsų vargui,
Kad nuo Dievo viskas priklauso“.

Pasiuntinį į Rygą siuntė,
Magistrą šis atrado
Ir jam tą žinią skelbė.
Magistras supratęs,
Kad vėl siaubti Kuršą nori,
Tarė: „Mums reikia gintis“.
Pasiuntiniai greit išskubėjo
Pas lyvius, latvius, estus.
Vienuoliams ir ginklanešiams
Pranešta viskas buvo.
Jie tuoj pat žygiuot norėjo,
Išrikiavę šaunų būrį.
Vyskupų žmonės atjojo,
Tą naujieną sužinoję.
Savo būrius vaitai surinko.
Kariuomenė Rygoj susirinko.
Jie ilgai tenai nelaukė,
Magistras greit patraukė
Su tais, kuriuos tenai turėjo.
Vieni jojo, kiti risnojo,
Bet niekas ilsėtis nesustojo,
Kol Kuldygos nepasiekė.
Žolėje tenai ilsėjos.
Kiek pilų tik brolių buvo,
Jie visi labai nudžiugo,
Priėmė svečius garbingus.

[65. MAGISTRAS ŽYGIUOJA PRIE VARTAJŲ PILIES]

Komtūras pasiruošė gerai,
Apsaugoti buvo keliai,
Kurie vedė į šį kraštą.
Žvalgas greit atvyko,
Jis kalbėjo: „Pagonys ateina,
Aš tai tiksliai sužinojau,
Klaipėdą pasiekt jie nori“.
Tuoj prieš juos į žygį kėlės,
Su magistru čion atėję,
Kuršius su savim paėmę.
Dalyvavo ir žiemgaliai,
Kraštą jie gerai žinojo.
Kariuomenė buvo išrikiuota,
Kad su pagonimis geriau kovotų.
Tas, kas už žvalgus atsakė,
Geriausiuosius susikvietė,
Kurie kelius gerai žinojo.
Daug bjaurių vietų prajojo,
Sunkumus didžius kentėjo.
Kariuomenė sekė paskui juos.
Jie, atradę gražų lauką,
Čia įsirengė stovyklą
Prie vieno sraunaus upelio.
Čia turėjo sau nakvynę.
Anksti ryte jie sužinojo,
Nes žvalgų dalis atbėgo
Ir perdavė jiems žinią:
Kariuomenė didžiulė tenai
Niokoja skersai ir išilgai.
Tokios didelės lietuvių jėgos,
Kad krikščionys jokiu būdu
Apsiginti negalėsią.
Magistras, tai sužinojęs,
Brolius ir kas su juo atėjo

Palvietė pasitarti.
„Girdit, kas aplinkui vyksta, –
Ištarė jiems magistras, –
Jūs turbūt jau sužinojot,
Kokia padėtis krikščionių,
Kiek žalos yra patyrę.
Dabar svarstykit, ką daryti,
Pagonys jau yra arti.
Jei prieš juos laikytis norim,
Tegu nė vienas nesvyruoja
Ir savo nuomonę pasako".
Vienas karžygys kalbėjo:
„Jūs ne vieną turit vyrą,
Jie šalia jūsų kovot ketina".

Tuo metu taip atsitiko,
Kad paskutiniai žvalgai grįžo,
Visi geriausi vyrai,
Kurie kariuomenėj tik buvo.
Jie pranešė krikščionims,
Kad kariuomenė pagonių
Visą lauką yra apdengus.
Jiems dar teko pastebėti
Daugelį šarvų brangiųjų,
Jų šalmai iš aukso buvo
Ir kaip veidrodis spindėjo.
O jų ginklai geležiniai
Regėjosi kaip sidabriniai.
Daug būrių jie tenai matė,
Kurie degino ir siaubė.
Žmones kelyje užėję,
Žudė arba nelaisvėn ėmė.
Taip žvalgai tenai kalbėjo.
Magistras tai išgirdęs
Ir su broliais pasitaręs,
Traukė į Vartajų pilį.
Jo kariuomenė žengė puikiai,
Surikiuota tvarkingai,
Mat žmones apsaugoti norėjo.
Sargyba iš abiejų pusių ėjo,
Kariuomenė gintis tuoj pat galėjo.
Žmonės pilyje buvę
Džiaugėsi brolius išvydę.
Padrąsėjo jie iš karto,
Kai magistrą pamatė.
Prie pilies, atvirame lauke
Palapines pasistatė
Ant vešlios žolės.
Broliai keli iš tos pilies
Prie magistro prisijungė.

[66. LIETUVIAI VENGIA MŪŠIO IR PASITRAUKIA]

Magistras sukvietė pasitarimą:
Ryto metą jis kariaut ketino,
Nurodė pult, nedelsti,
Kur tik pagonis galėjo rasti,
Ar laimė bus, ar pražūtis.
Taip tuomet pasiryžus,
Būrys narsuolių buvo atrinktas
Ir į dvi dalis padalintas.
Vieni kariuomenę stebėt turėjo
Ligi pat kitos dienos.
Bet geriausias sargas yra Dievas,
Kuris viską sutvarko puikiai.
Jis ir tuomet apsaugojo krikščionis.
Antras būrys buvo siųstas
Apžiūrėt karius pagonių.
Jie dar tą patį vakarą
Skubiai tenai išjojo.
Neužilgo jie pastebėjo
Nedidelį būrį lietuvių,
Kurie prie upelio prijojo,
Ir pėdsakus krikščionių stebėjo.
Būtų geriau juos apžiūrėję,
Jei nebūtų baimė jų apėmus.
Širdys jų labai nuliūdo.
Vienas jų kitam kalbėjo:
„Už nuostolius atkeršyti

Magistrą jie pasikvietė“.
Kitas šalia jodamas atsakė:
„Livonijoje tikrai neliko,
Aš manau, nė vieno vyro,
Iš pėdsakų tą matau:
Mes turime nedelsti“.
„Štai naktis tamsi ateina, –
Trečiasis sakė išmintingai, –
Mes jau prisiplėšėm, kiek reikia.
Ką dabar mes pastebėjom,
Tą kariuomenei praneškim“.
Paraginę savo žirgus,
Pas savuosius jie nujojo.
Aš jums paaiškinsiu nūnai,
Kodėl jų niekas neužpuolė.
Krikščionis tuomet nuo pagonių
Gili dauba ten skyrė.
Ją pereiti jie galėjo,
Bet naktis jau priartėjo.
Per vėlai jų pėdsakus atrado.
Lietuviai išskubėjo,
Greitai pas saviškius atėjo.
Ar verta apie tai toliau kalbėti?
Savo žinias jie tuoj pranešė.
Žygūnus karalius siuntė
Į savo karių gretas,
Ir darė tai paslapčia.
Jų tarybai susirinkus,
Anų sakyti paprašyta,
Kurie iš žvalgybos atjojo,
Ką tenai jie sužinojo.
Jie visi protingai tarė:
„Kariuomenė nuo Dauguvos atėjo,
Ji pėdsaką platų palieka.
Nugalės jinai lietuvius.
Jų išmintus takus pamatę,
Jūs sakytumėt tą patį.
Ir tegu dievai mus gelbsti,
Atsiduoti jiems privalom:
Jie vieni padėt tegali
Iš čia laimingai grįžti“.

Tokią kalbą išklausę,
Greit, daug nešnekėję,
Tarpusavyje pasitarę,
Į Lietuvą sugrįžti pasiryžo.
Beskubėdami daug vargo
Jie turėjo visą naktį,
Kol užtvaras jie perėjo.
Greit po to aušti pradėjo.
Krikščionių žvalgai pastebėjo,
Kurie prie upelio buvo,
Kad pagonys iškeliavo.
Jie laiku nepastebėjo,
Kaip kariuomenė trauktis pradėjo,
Jie jautėsi apgauti.
Kalbėjo: „Greit lietuviai iškeliavo,
Čia dar neseniai ugnis ruseno,
Jie kažką yra sumanę.
Tad dabar nedelskim
Ir paskui juos sekim,
Kad sužinotumėm,
Ką lietuviai galvoja,
Ar tikrai namo jie joja.
Viską reikia apžiūrėti
Ir teisybę sužinoti“.
Ką daugiau man bepridėti?
Drąsūs buvo tie didvyriai,
Jie ilgiau nė kiek nedelsė.
Greitai žvalgai pasiryžo
Įkandin į mišką joti.
Mat jiems buvo įsakyta
Jokiu būdu atgal negrįžti,
Kol tiksliai nesužinotų,
Ką pasakyt magistrui.
Kai iš miško jie išėjo,
Tikrą tiesą sužinojo:
Į Lietuvą anie jojo,
Nė ilsėtis nesustojo,
Kol namo visi negrįžo.
Žvalgai tuomet labai nudžiugo
Ir ilgiau jau neužtruko.
Vyresnysis tuoj išrinko

Patį geriausiąjį jojiką,
Kad į pilį greitai jotų
Ir magistrui pasakotų,
Kad lietuviai pasitraukė.
Jie neieškojo nei tiltų, nei lieptų
Ir bėgo kaip tikri bailiai.
Nepavyks jų pasivyti,
Jie jau per toli nuvyko,
Iš jų pėdsakų tai matyti,
Kad jie nerengė stovyklų.
Žvalgas tai pranešt turėjo,
Kuris daugiau nebestovėjo.
Jis tiesiu keliu skubėjo
Į kariuomenę pas brolius.
Kelyje nė kiek nedelsė.
Magistrą kai pamatė,
Pasisveikinęs papasakojo
Apie elgesį pagonių.
Jis kalbėjo: „Jau lietuviai
Pasitraukė – nepavysim,
Reikia tiesą pasakyti“[94].

[67. MAGISTRAS GRĮŽTA Į RYGĄ]

Kai magistras jo žodžius
Lig čia išklausė,
Spręsti greit sumanė,
Ir ginklanešius tuoj siuntė,
Kad kariuomenėn skubėtų,
Brolius į tarybą kviestų.
Kai šie ginkluoti susirinko,
Viską, ką tiktai magistras
Iš žvalgų buvo išgirdęs,
Broliams pranešė skubiai.
Jis kalbėjo: „Dabar patarkit,
Jus atsiuntė pats Dievas“.
Kai tik jie tą sužinojo,
Kad lietuviai jau nujojo
Taip toli iš šito krašto,
Jie nematė jokios gėdos,
Kad tiems pasitraukti leido.
Jie kalbėjo: „Reikia liepti
Kariuomenei rikiuotis,
Ir visiems pranešti
Žinias žvalgų atneštąsias.
Kai jie tai išklausys,
Patarimą savo išsakys,
Taip elgsimės mes teisingai“.
Šiam pašnekesiui pasibaigus,
Į vieną gražią pievą
Išmintingiausi buvo sukviesti.
Vokiečiai taip pat tarp jų buvo.
Magistras jiems pranešė,
Kad pagonys išsinešdinę.
„Jau lietuviai pasitraukė,
Jie neieškojo nei tiltų, nei lieptų
Ir bėgo greit per mišką;
Neįstengsim jų pavyti.
Iš žvalgų mes tai išgirdom,
Jie viską matė tiksliai.
Savo nuomonę sakykit,
Ją norime žinoti“.
Magistrui jie dėkojo:
„Magistre, mes laimingi,
Kad jus čia Dievas siuntė.
Jei lietuviai mus paliko,
Te sveiki jie sau keliauja,
Savo jėgas pataupykim
Ir juos kitąkart užpulkim.
Pražudyk, Dieve, stabmeldžius!“
Broliai davė patarimą
Vėl atgal namo sugrįžti,
Ten, prie Dauguvos pakrančių.

[94] Šie įvykiai datuojami taip pat 1258 m. rudeniu (ten pat, p. 270–273).

Kuršo priežiūrą pavesti
Tiems, kuriems čia pasilikti
Įsakytų pats magistras.
Taip ir buvo padaryta.
Kariuomenė kelionėn vyko.
Magistras kartu su broliais
Ir dalimi piligrimų,
Ir kurie su jais atėjo,
Šią kariuomenę jis ypač vertino,
Jie visi Rygon žygiavo.
Ten vieną rytą jie atvyko,
Pagarbiai juos čia pasitiko.
Taip pasibaigė šis žygis.
Keletą dienų jie čia ilsėjos,
Nes visi pavargę buvo,
Jų žirgai taip pat stovėjo.
Po to namo jie iškeliavo.

[68. ŽIEMGALIAI IŠVARO ORDINO PAREIGŪNUS]

Neilgai trukus taip nutiko,
Kad žiemgaliams patiko
Vienas bjaurus patarimas,
Kurį jie darbais įgyvendino.
Mat jų didelė dalis
Atsimetė nuo krikščionybės.
Bet nepalietė vaitų nuosavybės.
Garbingas vyras Skabys
Žiemgalius įkalbėjo,
Kad jie vaitų turto
Jokiu būdu neatimtų
Ir jiems saugiai leistų
Iš jų krašto išsikraustyt.
Taip jie taiką nutraukė
Su krikščionim sudarytą.
Skabio patarimas
Žiemgaliams patiko.
Žodžių jo tuomet paklausę,
Pasiuntinius tuoj jie siuntė,
Kad Žiemgalos pareigūnai
Akimirksniu susirinktų.
Čia visiems paskelbta buvo,
Kad šį kraštą jie paliktų.
Kartu nurodyta jiems buvo
Daugiau čia nebegrįžti.
Jie tuojau Rygon atvyko
Ir pasakė, kas nutiko.
Magistras brolius kvietė,
Kurie Rygoje gyveno,
Jiems kalbėjo: „Broliai, patarkit,
Ar man siųsti šitą žinią
Vaitams ir komtūrams,
Kad pas mus atvyktų skubiai".
Broliai tarė: „Pageidaujam,
Kad tuojau, nelaukiant nieko,
Dieną naktį paskubom
Siguldon, Estijon
Ir Ašeradėn kas nujotų".
Pasiuntiniai greitai išjojo
Pas vaitus į kelionę,
O kartu ir pas visus komtūrus.
Ir jie greitai ten nuvyko.
Paskelbus šitą žinią,
Pareigūnai tuojau Rygon atvyko.
Kai magistras juos pamatė,
Pasisveikino ir tarė:
„Mums reikia pasitarti,
Nes žiemgaliai atsimetė".
Magistras, kaip ir priderėjo,
Visus brolius sušaukė,
Kurie tuomet Rygoj gyveno.
Ir jiems ten pranešė
Naujienas apie žiemgalius,
Kaip jie vaitus visus
Iš savo krašto išvarė
Ir taikoj gyvent nenori.
Jis patarimo jų paprašė.
Tie kalbėjo: „Magistre,

Pilį jų krašte statyki,
Taip juos greitai suvaldysi“.
Magistras su tuo sutiko noriai,
Ką jam pasiūlė broliai.
Jų krašte jis pasiryžo
Pilį pastatyti žiemą.
Pasitarę jie nedelsė
Ir kiekvienas paskubomis
Raitas greit namo išjojo.

[69. ŽYGIS Į ŽIEMGALĄ]

Kai tiktai žiema atėjo[95],
Viskas buvo jau suruošta.
Magistras nuo to neatleido
Vyskupo nė vieno,
Kiek tiktai krašte buvo,
Jų pagalbos reikalavo.
Šio prašymo jis nesigėdijo,
O anie mielai padėjo.
Visi vaitai taip pat atėjo
Pakviesti į Rygą.
Jie linksmi dėkojo Dievui,
Kad į žygį prieš žiemgalius
Jie netrukus turės eiti.
Ir iš Talino atvyko
Karaliaus vyrai. Džiaugėsi jie,
Kad žygyje dalyvaus.
Niekas Jarvės apskrityje
Tuo metu nepasiliko:
Kai tik pašaukė, atvyko.
Iš Sakalos ir iš Palės
Taip pat visi atėjo,
Kas tiktai žygiuot galėjo.
Ir lyvių, latvių būriai
Atkeliavo į Rygą klusniai.
Ir kariuomenė gana anksti
Iš apskričių susirinko.
Priimti maloniai buvo
Kaip svečiai tikrai garbingi.
Magistras pats pas juos atjojo
Ir jų nakvyne pasirūpino.
Su didele meile tas buvo daryta.

Magistras kitos dienos rytą,
Dalį brolių pasiėmęs,
Aplankyti išsiruošė
Tuos, kurie už krikščionybę
Ir dėl savo sielos čia atėjo.
Išsirinkęs jų geriausius
Tarė jiems kuo maloniausiai:
„Ponai, nuolatos atminkit,
Kad skaudžiai gelti priešams turim.
Čia viskas jau yra paruošta,
Pilies atsargos parūpintos,
Kas tik yra reikalinga,
Viskas čionai surinkta.
Jei įvyks, kaip aš norėsiu,
Naują pilį mes turėsim,
Ji stovės žiemgalių krašte.
Jūsų pagalbos aš prašau,
Patarimą savo duokit,
Kaip atsargas ten nugabenti“.
Vienas narsus riteris tarė:
„Magistre, daug rogių
Turi latviai, lyviai;
Nemažai jų turi estai.
Mažesniems ir didesniems
Padalinkit, kiek kam tinka,
Juk svarbus yra dalykas,
Kurį mums dabar apsakėt“.
Magistrui patarimas patiko,

[95] 1258–1259 m. žiema.

Maistas greitai buvo padalintas.
Ir kariuomenė kelionę
Į Žiemgalą pradėjo.
Visi pralinksmėjo,
Kurie su magistru ten ėjo.

Kuršių vėliava taipogi
Matėsi plevesuojant,
Ir jie žygy dalyvavo.
Džiaugėsi sau magistras
Ir riteriai kartu su juo.

[70. ORDINO KARIUOMENĖ PUOLA TERVETĖS PILĮ]

Tuo metu jie nužygiavo
Į lauką prieš Tervetės pilį;
Palapines jie ten išskleidė.
Bet žiemgaliai nesutriko,
Stiprino griovius ir vartus,
O krikščionys tuo tarpu
Lauke toliau stovėjo,
Galingus gamino bokštus[96]
Ir prie pilies juos stūmė.
Silpnaširdis sudrebėtų,
Jei tą savo akimis regėtų,
Tikrą tiesą aš sakau.
Lig pat griovio stūmė bokštus,
Tuojau šturmas prasidėjo,

Galingas ir stiprus,
Daug kam jis įkyrėjo.
Puolimas tęsės visą dieną,
Ietys į abi puses skriejo.
Žiemgalių nemažai krito,
Juos negyvus namo nešė.
Taip dieną praleidę,
Puolantieji atsitraukė.
Pilies gynėjai paskui ėjo,
Užpult krikščionis jie norėjo.
Strėlėmis ir ietimis šaudė,
Krikščionys ten, pagonys čia.
Po to stabmeldžiai sugrįžo
Atgal į savo pilį.

[71. DUOBELĖS PILIES STATYBA]

Ankstų rytą, vos prašvitus,
Brolių kariuomenė išvyko,
Gilyn į kraštą žengt sumanė
Ir naują pilį ten pastatė,
Duobele ją pavadino.
Tervetė nenugalėta liko.
Magistrui nauja pilis patiko,
Jis įgulą joje paliko,
Kuri tokiai piliai tinka.
Maistą tą, kurį turėjo
Su savimi atsivežę,
Magistras, kaip ir sumanė,
Į pilį nugabeno.

Tada išrinko jis geriausius
Iš brolių ir narsiausius,
Tardamas jiems: „Čia jūs likit,
Dievo ir Ordino garbei dirbkit".
Ginklanešius jiems paskyrė,
Kurie čionai geriausiai tiko,
Narsūs buvo šie vaikinai.
Jiems buvo įsakyta,
Kad gintųsi, kaip pridera.
Nedelsiant atgabenta
Jiems daug strėlių, kilpinių[97],
Kad pilyj galėtų gintis.
Jie tuo džiaugėsi labai.

[96] Orig. *ebenhôe*. Paslankus medinis apgulties įrenginys. [97] Kilpinis – arbaletas (orig. *armbruste*).

Ten buvo iškasti grioviai,
Užtvaras pastatytas.
Tada magistras namo grįžo,
Su juo kiti narsuoliai.
Ir kuršiai atleisti
Į savo kraštą grįžo.
Magistras su savaisiais
Linksmas Rygon atjojo,
Drauge paėmęs, kaip pritinka,
Dar ir Talino didvyrius.
Kai į Rygą jie atvyko,
Nieko nebuvo pagailėta,
Juos vaišino prašmatniai,
Juk buvo tai garbingi svečiai.
Po to Talino riteriai
Linksmi į savo kraštą grįžo.

[72. ŽEMAIČIAI PUOLA DUOBELĖS PILĮ]

Neilgai trukus lietuviai,
Vadinami žemaičiais,
Prie Duobelės atžygiavo[98]
Kaip strėlė iš kilpinio.
Jų didelis būrys atėjo,
Sidabru šarvai spindėjo.
Jie su didele jėga skubėjo,
Daug narsių karių turėjo,
Duobelę ketino griauti.
Taip jie pradėjo pulti.
Broliai nė kiek nedelsė,
Tuos svečius, kurie atėjo,
Jie pavaišino, kaip tinka.
Pagonims aiškiai nepatiko
Jiems pateiktos vaišės.
Daug jų čia negyvi krito,
Kurie artyn prieiti drįso.
Tuoj jie atsitraukė,
Vaišių jiems užteko,
Daug negyvų nusinešti teko.
Taip dangiškas Dievas apsaugojo
Pilyje buvusius brolius
Ir jų visus ginklanešius,
Nes iš jų kiek tik ten buvo,
Nė vienas tuomet nepražuvo
Ir net sužeistas nebuvo.
Greit stabmeldžiai pasitraukė,
Mažai ką čia laimėjo,
Bet žuvusių daug turėjo.
Sunkiai sužeisti gulėjo;
Jų tenai gautų žaizdų
Išgydyt niekas negalėjo.
Graudžias dainas dainavo,
Ką prie Duobelės jie gavo.

[73. NAUJI ORDINO DARBAI]

Kai Duobelę statyt pradėjo,
Jūs turite tuo patikėti,
Labai šalta žiema buvo.
O kai įvairiausios gėlės
Iš žemės dygti ėmė
Ir paukščiai giedoti pradėjo,
Buvo tas tuoj po Velykų,
Magistras įsakė kraštui,
Kad pilis statyt padėtų
Ir visas pastangas tam dėtų.
Broliams tas labai patiko,
Jie patenkinti kalbėjo:
„Dėl garbės didesnės Dievo
Esame mes pasirengę

[98] 1259 m. pradžia.

Savo gyvybes paaukoti.
Kovot mes nenustosim“.
Broliai tad buvo išsiųsti.
Po to vyriausiasis jų vadas
Su kariuomene savąja
Atgal Dauguvos link jojo
Ir į Rygą jie sugrįžo[99].
Kariai iš ten namo išvyko.

[74. ŽEMAIČIAI PRIE KARŠUVOS PASISTATO PILĮ]

Lietuviams[100] širdis skaudėjo,
Didžiu apmaudu jie degė,
Kad broliai būstą įsikūrė
Jų žemėje – neatsiklausę.
Jie kalbėjo: „Pati mirtis
Juos pas mus atgabeno
Ir ant sprando mums užkrovė,
Nelaimių daug turėsim.
Bet mes jiems dar ne kartą
Plunksnas nupešiosim“.
Greit kariuomenė lietuvių
Link Karšuvos išvyko.
Tenai jie išmoningai
Priešais krikščionių pilį
Savąją pasistatė.
Jie dažnai puolė jos vartus,
Tikrindami, ar pasirengę
Broliai kantriai gintis čia.
Šie skoloj likt nesirengė
Ir skaudžiai keršijo aniems.
Taip kovoj įgudę darė
Broliai ir jų ginklanešiai.
Ietys į abipus skriejo,
Kurias tvirtos rankos laidė,
Tiek krikščionių, tiek pagonių.
Šaukė jie visi, riaumojo
Ir ietis svaidę nesiliovė.
Jie vieni kitiems norėjo
Kuo daugiau žalos daryti
Ir į mirtį nuvaryti.
Taip nuo ryto iki vakaro
Nepaliaujama vyko kova
Tarp šių dviejų pilių.

[75. ORDINAS RENGIA ŽYGĮ PRIEŠ ŽEMAIČIUS]

Magistras tada pasiryžo
Karo žygį įvykdyti
Ir savo brolius apginti,
Kurie Karšuvoje buvo.
Tuoj rašyti buvo laiškai
Ir į Estiją pasiųsti.
Pagalba iš ten atėjo greitai.
Kad šitas karo žygis
Krikščionims pamaldingiesiems
Nepasibaigtų nelaimingai,
Magistras Burchardas Hornhauzenas
Išsiruošė į Prūsiją.
Nuo aušros lig sutemos
Jis sunkiai ten keliavo,
Bet darbą jis padarė.
Kai tą kraštą pasiekė,
Brolių tuoj priimtas buvo
Maloniai ir garbingai.
Maršalas pats pasitiko
Livonijos magistrą.
Šis reikalą tuomet nusakė,
Dėl ko yra atvykęs.

[99] Čia kiek neaiškiai minima Ordino pilies Karšuvoje statyba (Gudavičius, Mindaugas, p. 275–276; taip pat plg. šios kronikos eil. 5813–5814). [100] Čia ir kitur „lietuviais“ neretai vadinami žemaičiai.

Jis jen prašė brolių,
Kad kartu su juo
Į Karšuvą jie vyktų.
Prašymas visiems patiko.
Šitaip jie tada kalbėjo:
„Mes dėl jūsų nesvyruodami
Pasiryžę esam kęsti
Sunkumus didžiausius
Kelionėse ir mūšiuose“.
Tuo metu tenai atjojo,
Ordino kryžių paėmę,
Iš Vokietijos žemių
Trisdešimties brolių būrys.
Dievui jie tarnaut norėjo,
Visko buvo atsižadėję:
Giminių, draugų ir nuosavybės.
Iki tol jie negyveno
Jokiame konvente.
Maršalas[101] tada išrinko
Kelionei Prūsų brolius.
Taip visi jie iškeliavo
Klaipėdos kryptimi.
Atvyko jie labai laiku.
Mat iš Livonijos tuo tarpu
Jūros pakrante
Šauni kariuomenė atvyko,
Pasiruošusi į kovą.

[76. MŪŠIS PRIE DURBĖS 1260 M. BURCHARDO MIRTIS]

Tuo metu lietuviai matė,
Jog geriausieji jų vyrai
Prie šios pilies sienų
Gali greitai žūti,
Jei ją sumanytų pulti.
Tad puolimo atsisakė
Ir ėmė karui rengtis.
Jie tuomet nelaukę nieko
Į Kuršą įsibrovė.
Magistras prieš juos išjojo,
Dvi kariuomenes turėjo,
Jų puolimą sustabdyt ketino.
Jo kariuomenė buvo didžiulė,
Bet tai jų neišgelbėjo.
Kai abiejų priešų jėgos
Ėmė jau į mūšį ruoštis[102],
Kuris turėjo išskirti
Krikščionis ir pagonis,
Kuršiai vieną dalyką sugalvojo
Ir nieko nelaukę
Jį įgyvendino:
Mat jie kovoti nenorėjo.
Savo sprendimą šitą
Jie iš tiesų įvykdė.
Šitaip jie tuomet galvojo:
Jeigu broliai pralaimėtų
Ir saviškius čia prarastų,
O jų sąjungininkai irgi žūtų,
Mes be ponų pasiliksim,
Vokiečius visus išmušim,
Kurie Kurše dabar gyvena.
Taip nusprendę, ėmė trauktis.
Kai estai tą pamatė,
Drauge bėgti suskato,
Palikę mūšio lauką.
Broliai ir jų žmonės
Laikėsi toliau ir manė,
Kad jų kariuomenė ta pati,
Kuri čionai atėjo.
Bėgti iš čia nemanė,
Pagalbos sulaukt ketino,
Bet pagalbininkai juos paliko.

[101] Vokiečių ordino maršalas Henrikas Botelis. Žuvo Durbės mūšyje.

[102] Durbės mūšis 1260 m. liepos 13 d. Apie mūšį ir jo dalyvius žr.: E. Gudavičius, Kas kovėsi Durbės mūšyje, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. 27, 1987, p. 3–21.

Dideli būriai pagonių
Juos tenai apsupo.
Apsiginti jie mėgino,
Bet viltis išnyko greitai,
Kad įstengs laimėti.
Visa kuršių kariuomenė
Leidosi į kojas,
Kad išsaugotų gyvybes;
Su estais lenktyniavo.
Tie bėgti gerai mokėjo,
Kaip ne kartą buvo rodę.
Šioje nelaimėje vieni liko
Broliai ir gerieji sembai.
Jie visai negalvojo,
Kad kas nors galėtų bėgti.
Dėl to yra skaudu dėl vyrų,
Kurie žinoti negalėjo,
Kad dėl savo neapykantos kuršiai
Paliko juos nelaimėj.
Žuvo čia daugybė vyrų,
Kurie dėl gerovės krikščionių
Atžygiavo į šį mūšį.
Daug narsių didvyrių
Apsupti čia buvo,
Kankinio mirtim jie žuvo
Mūšio lauke prie Durbės,
Gintis nesuspėję.
Greitai kariuomenė pagonių
Krikščionis visus iškirto.
Per mažai krikščionių buvo,
Pasipriešint nesuskubo.
Magistras kankinio mirtim krito,
Drauge pusantro šimto brolių
Ir kai kurie piligrimai
Į nelaimę tą pakliuvo,
Jų mirtis žiauri buvo.
Kai tas mūšis pasibaigė,
Kas krikščionių gyvas liko,
Brolių ir ginklanešių,
Piligrimų ir sembų,
Nebegalėdami kovoti,
Iš baimės mirtinosios
Bėgo, kaip kas tik galėjo.
Tad be pasipriešinimo pagonys
Sau laimėjo didį grobį.
Netoliese buvo miškas,
Augo gražūs ten lapuočiai,
Krikščionys jį pastebėję,
Skubėjo greitai pasislėpti
Ir nuo mirties apsisaugoti.
Tad ten bandė pasitraukti
Ir slapta pasišalinti.
Bet juos nesėkmė ir čia lydėjo.
Taip kariuomenė pralaimėjo.

[77. BURCHARDO VALDYMAS]

Burchardas Hornhauzenas,
Kaip teko man skaityti,
Pusketvirtų metų
Ir dar šiek tiek
Livonijos magistras buvo.
Jo visi labai gailėjos,
Buvo narsus karžygys,
Iš Hornhauzeno kilęs.

[78. DURBĖS MŪŠIO PASEKMĖS]

Kai pasibaigė tas mūšis,
Kaip esu jau jums apsakęs,
Tie, kuriems pabėgt pavyko,
Ėmė sau ieškoti kelio
Per gūdžius miškus ir pelkes,
Lyg laukiniai žvėrys būtų,

Kol namo jie nesugrįžo.
Jie kelionėje skubėjo,
Jokio džiaugsmo neturėjo,
Apmaudu jiems širdys degė.
Kai sembai namo atėjo,
Jie netrukus pastebėjo,
Kad jiems trūksta daug narsių
Ir tikrai rinktinių vyrų.
Daug dienų jie jų gedėjo,
Gailestingai dėl jų raudojo.
O ir notangų, varmių bei prūsų
Nuotaika buvo nekokia.
Didelę duoklę sumokėjo
Ir daug žmonių prarado,
Besikaudami prie Durbės.
Tuo metu jie sužinojo,
Kad magistras taip pat kritęs,
Kuris lig tol ne vieną kartą
Buvo stabmeldžius graudinęs
Su visa brolių jėga.
Tada šie visi kraštai,
Kuriuos išvardijau prieš tai,
Dideli, o ir maži visai,
Susvyravo visi bendrai.
Ir netrukus atsiskyrė
Nuo krikščionių bendrijos.
Tai tęsėsi ne vieną dieną,
Su jų priešiškom sielom
Kariauti kurį laiką teko[103].
Taip mat jiems patiko.
Bet gailiaširdis Dievas
Broliams į Prūsijos kraštą
Paguodą maloningai siuntė,
Kad savo ranka galinga
Ir sumanymais teisingais
Nuo ryto iki vakaro
Nugalėjo pamažu
Sembus ir kitus kraštus,
Kurie neapykanta užsidegę,
Nuo krikščionybės buvo atsimetę.
Taip juos grąžino krikščionybei
Karo žygiais ir gudrybe.

[79. KURŠIŲ ATSIMETIMAS. LIETUVIAI JŲ PILYSE]

Taip pakrypus šiems dalykams,
Kuršiai pas lietuvius vyko
Ir pagalbos jų maldavo.
Priminė jie lietuviams,
Kaip tuomet pačiu laiku
Pasitraukė jie iš mūšio,
Kuris laukuose prie Durbės buvo.
Šį prašymą išklausę,
Lietuviai pagalbon ruošės,
Ir nieko nelaukę,
Atvyko jie į Kuršą.
Kuršiai džiaugėsi didžiai,
Pakilo galvos jų aukštai.
Pilis stovėjo jų krašte
Dzintare pavadinta;
Buvo ten siųsti lietuviai,
Kad brolius nuolat spaustų
Ir nuostolius darytų.
Mat kuršiai ten buvusius
Dievo riterių turtus
Atimti buvo pasiryžę.
Broliai pavojų supratę
Stiprią sargybą išstatė.
Šio darbo nieks neatsisakė.
O kuršiai labai greitai
Tapo pagonių pavaldiniai.

[103] Didysis prūsų sukilimas – 1260–1274 m.

[80. BROLIŲ MIRTIS VARTAJŲ PILYJE]

Gyveno toks nedoras kuršis,
Atšiauri jo siela buvo,
Tulžimi širdis pasruvus,
Kaip dabar jūs pamatysit.
Utilis buvo jis vardu.
Šis išdavikas tikras
Į Kuldygą išjojo raitas,
Sumanęs išdavystę baisią.
Kai į Kuldygą atvyko
Ir su komtūru susitiko,
Verkė jis labai, maldavo,
Su savo prašymais priekabiavo.
Jis kalbėjo: „Turit gelbėt,
Kad galėčiau aš gyventi
Kaip krikščioniui kad pritinka.
Negaliu pakęst to darbo,
Kurį kuršiai nūn padarė.
Tavo pagalbos gauti noriu,
Trokštu likti aš krikščionim,
Kartu laimėti arba žūti.
Su vaikais ir moterimis
Aš gyventi šičia noriu".
Komtūras jį išklausęs
Nusprendė ilgai nedelsęs:
Broliams aštuoniems nurodė
Skubiai išsiruošti kelionėn.
Šie nelaukdami išjojo
Į pilį Vartajų
Krikščionims į pagalbą.
Bet labai žiauriai pagonių
Buvo suimti netrukus;
Saugojo juos atidžiai,
Kad nepaspruktų nelauktai.
Tada sukūrė ugnį
Ir beregint dalį brolių
Čia sudegino stabmeldžiai,
O dalį žiauriai sukapojo.
Atilsį jiems, Dieve, duoki!
Iškentė jie didžias kančias
Ir kankinių draugais tapo,
Kurie danguj gyvena.
Bet tikras stebuklas įvyko
Ir vienas brolis gyvas liko,
Nors jį dienų daugybę
Kuršiai smarkiai kankino,
Atkeršijo jis jiems vėliau,
Kai išsilaisvino iš pančių:
Ne vienas kuršis nuo jo rankos
Paliko šį pasaulį.
Viešai ne kartą jis tą darė.
Šį pasakojimą aš baigiu
Ir kitą tuoj pat pradedu.

[81. BROLIAI PALIEKA KARŠUVĄ IR DUOBELĘ]

Toje pily, kurią Karšuvoj
Broliai, kaip sakiau, pastatė,
Pasiliko šiek tiek brolių,
Kurie su stabmeldžiais daugelį dienų
Stropiai ir tvirtai kariavo.
Tuo metu jie gavo pranešimą
Ir sužinojo slaptą žinią,
Kad visa šalis aplinkui
Nuo krikščionybės atsimetė
Ir jiems padėt nesirengia.
Ši žinia jiems nepatiko,
Bet jie buvo pasiryžę
Nepalikti jokiu būdu
Tos pilies, kurioj jie buvo,
Kol maisto jiems užtektų.
Bet prispyrė juos ten badas,
Maistas ir pagalba nėjo,
Spruko tad iš ten kiekvienas,
Kur kas tiktai sugebėjo.
Broliai ir krikščionys

Skubiai Klaipėdon atėjo.
Dievas juos palydėjo
Su visa savo didybe.
Gelbsti jis visus žmones,
Gyvenančius teisingai,
Kuria kalba jie bekalbėtų.

Komtūras jų nepaleido
Ir liepė visiems broliams
Vėl į tą šalį vykti.
Ten viską jie surinko
Ir atgal nugabeno.
Ir Duobelėje gyvenę broliai
Apleido savo pilį.
Netrukus jie iškeliavo
Į krikščionių žemę.
Neliūdėjo dėl to žiemgaliai.

[82. DZINTARĖS IR ASBUOTĖS PILIŲ ATGAVIMAS]

Magistras Burchardas Hornhauzenas,
Kuris prie Durbės buvo nukautas,
Savo vietoje paliko
Vieną brolį, kurį aš tuoj
Jums visiems paminėsiu,
Daugelis jūsų jį gerai žino,
Jurgiu[104] jį visi vadino.
Tuomet Livoniją jis valdė
Su brolių patarimu,
Nuo ryto ligi vėlaus meto.
Žmonėms jis patiko,
Visa širdimi pareigą atliko.
Jis buvo Siguldos komtūru,
Jauniems seniems ten vadovavo,
Iš ten į Rygą atkeliavo.
Taip man skaityti teko.

Brolis Jurgis, kaip ir dera,
Savo brolius pasikvietęs,
Patarimo jų paprašė,
Ir vėliau tai įgyvendino.
O krikščionys dėl to greit
Pamiršo skaudų smūgį,
Kurį gavo prie Durbės.
Jie jam davė patarimą
Nedelsiant, kuo greičiau,
Surengti karo žygį.
Brolis Jurgis taip ir darė,
Savo pasiuntiniams įsakė
Apjoti visą kraštą.
Pasiuntiniai skubiai išjojo,
Greit tą žinią sužinojo
Visi pilių komtūrai.
Komtūrai taip pat ilgai negaišo,
Tuoj pašaukė jie liaudį.
Ir vokiečiai savo papročiu
Kartu į žygį traukė.
Žygis buvo sparčiai rengtas,
Ar kam patiko, ar nepatiko,
Reikėjo eit prieš atskalūnus,
Piktus ir nuožmius kuršius.
Kariuomenė Rygoje telkės.
Brolis Jurgis tuomet pasirinko,
Mat jis pareigas magistro vykdė,
Iš saviškių vieną brolį,
Kurio, su kitais pasitaręs, prašė,
Kad sutiktų išjoti
Ir su kariuomene žygiuoti
Jūros pakrante į Kuršą.
Suteikė jam visą valdžią

[104] Brolis Jurgis ėjo Livonijos magistro pareigas po Burchardo Hornhauzeno mirties (1260–1261 m.). 1252–1262 m. jis buvo Siguldos komtūras (*Ritterbrüder*, S. 255).

Vadovaut žygio dalyviams,
Ir jauniems, ir vyresniems.
Tas kalbą šią išklausęs,
Viskam pritarė noriai
Ir džiaugėsi galėsiąs
Kuršių kraštą nuniokoti.
Jis kalbėjo: „Mes įveiksim
Tą kuršių atkaklumą.
Tepadeda mums Dievas“.
Ir su kariuomene savųjų
Nužygiavo ten pajūriu.
Brolis Jurgis į Siguldą išjojo
Ir didžiai liūdėjo,
Kad kartu žygiuoti negalėjo.

Greit kariuomenė tvarkingai
Pasiekė kuršių kraštą.
Kuldygos pilies broliai,
Kai tik gavo šitą žinią,
Tuoj viešai pradėjo skelbti:
„Dievas nori mums atlyginti
Už skausmą, kurį patyrėme.
Dabar prieš kuršius mes kovosim,
Prieš kaimynus mūsų piktuosius“.
Surinkę kuršius, ginklanešius,
Visus savo pavaldinius,
Kariuomenės link išjojo.
Kariuomenės vadas
Maloniai brolius pasitiko.
Jis kalbėjo: „Džiaugiuosi,
Kad dar gyvuojat,
Patarimo jūsų noriu“.
Išklausęs kuldygiečių patarimo,
Į pilį įsiveržti pamėgino,
Kurią Dzintare vadino.
Ją saugojo neatidžiai
Lietuvių samdiniai.
Juos pakvietė čia kuršiai.
Kai krikščionys pasiekė pilį,
Jie laukė visą naktį,
Kol rytas neišaušo.
Tada prie pilies jie priartėjo
Ir puolimą didelį pradėjo, –
Krikščionys nugalėjo.
Šturmuoti pilį visi geidė,
Žabais jie griovį užvertė,
Tada užkūrė ugnį.
Daug kas tuomet iš tų sargybinių,
Iš Lietuvos čionai atvykusių,
Apie tai jūs jau girdėjot,
Mielai algą atiduotų
Ir sidabro su auksu pridėtų,
Kad nereikėtų čia kariauti
Ir galėtų ramiai pasitraukti.
Kai griovys degti pradėjo,
Ugnis greitai palipėjo
Ir pasiekė pilį.
Ši liepsnose paskendo.
Tačiau lietuviai nenusileido.
Nepaisydami jokio karščio,
Jie gynėsi narsiai.
Įniršis juos apėmė,
Nes didelį skausmą kentėjo,
Aiškią pražūtį regėjo,
Kurios išvengti negalėjo.
Didelės nelaimės ištikti
Mirčiai jie buvo pasmerkti.
Kariuomenė iš ugnies išgelbėjo
Nemažą grobio dalį, tai tiesa.
Vienuolikos metų sulaukę kuršiai
Visi nužudyti buvo
Ir į ugnį įmesti.
Iš ugnies pasprukę jaunėliai
Sučiupti buvo spėriai,
Kartu ir visos kuršių moterys.
Jei norėjo likti gyvos
Ir nuo gaisro išgelbėtos,
Tiest rankas turėjo broliams
Ir maldaut palikt gyvybę.
Taip ir buvo padaryta.

Kai tą pilį suniokojo,
Kariuomenė greit nujojo
Prie Asbuotės pilies.
Tie, kurie pily gyveno,
Laikėsi tyliai kaip pelės,

Net surikti neišdrįso.
Mat jie jau girdėję buvo,
Kaip pasibaigė lietuviams,
Tenai, Dzintarės pily.
Jie net grasinti negalėjo
Ir broliams pasiduot turėjo.
Iš kilmingiausiųjų vyrų
Paėmė vaikus įkaitais.
Savo balsus jie prarado,
Kuriais anksčiau džiūgavo.
Kuldygos pilies broliai
Netrukus į namus sugrįžo.
O kariuomenė didžioji
Sveika Rygon parjojo.
Krikščionys tuomet vieningai
Dėkojo Dievui ir Marijai,
Kad savo pagalbą apreiškė
Varganiems krikščionims[105].

[83. LIETUVIŲ PERGALĖ PRIE LIELVARDĖS]

Čia jie gavo kitą žinią,
Kad kariuomenė lietuvių,
Susiskirsčiusi į būrius,
Vėl terioja lyvių žemę,
Viską degina ir plėšia.
Tad bematant susitelkę,
Leidos broliai į tą žygį,
Ėmę maisto į kelionę
Krašto papročiu savuoju.
Vadai tenai nuvykę,
Narsiausius pasirinkę,
Siuntė juos kelių užimti,
Mat sugebėdavo pagonys
Grįžti jais į savo kraštą;
Ten norėta jų tykoti.
Brolių būrys paskui skubėjo,
Pagonis pulti jie norėjo.
Neužilgo žvalgai jų atidieji,
Gerai viską apžiūrėję
Grįžo atgalios spėriai.
Atnešė broliams naujieną
Ir šitaip jiems kalbėjo: „Negaišdami
Pasitarimą skubų kvieskit.
Pagonys jau visai prie mūsų!
Kokia sunki padėtis bebūtų,
Nepraras vilties narsieji.
Mes jums sakom tikrą tiesą“.

Broliai ilgai nedvejoję,
Liaudžiai pasiruošt nurodė,
Pats laikas buvo atėjęs
Ją į kovą vesti
Prieš lietuvių užpuolikus.
Ir beregint broliai būriais
Darniai išsirikiavo,
Kaip kad daroma prieš mūšį[106].
Kai kariuomenė jau stovėjo,
Kaip ką tik apie tai kalbėjau,
Geriausieji šalia vėliavų telkėsi,
Niekam nereikėjo jų drąsinti:
Ryžtu pripildyti tauriu,
Apie tai dabar papasakot turiu.

Broliai su būriais pagonių
Vyriška jėga kovojo,
Gerokai jiems įkyrėjo.
Bet ir stabmeldžiai žinojo,
Kaip atlyginti jiems reikia.
Būrys išsiskyrė pagonių,
Viename sparne kovojusių

[105] Livonijos ordinas Kuršo Dzintarės (ją saugojo žemaičių įgula) ir Asbuotės pilis užėmė 1261 m. pradžioje. Apie tai ir toliau aprašomą Lielvardės mūšį žr.: Gudavičius, Mindaugas, p. 284–285.

[106] Žemaičių pergalė mūšyje prie Lielvardės 1261 m. pradžioje.

Su išties vyriška galia.
Nemažai jie ten nukovė
Ir liaudis laukti negalvojo,
Vos praslinkus valandėlei,
Jau bėgo vyras paskui vyrą.
O pagonys nežiopsojo,
Pykčio apimti jie nedvejojo
Į krikščionių eiles įsiveržti
Ir jas netgi perkirsti.
Didžią spragą jie pratašė,
Krikščionims žūtį tai atnešė.
Kai kariuomenė palūžo,
Kaip jau jums kalbėjau,
Broliai ir piligrimai
Atsitraukt iš ten mėgino,
Nes pagonių šiame lauke
Jie buvo visiškai įveikti,
Didelį smūgį teko patirti.
Taip krikščionys pralaimėjo.
Piligrimai nusiminę
Grįžo vėl atgal į Rygą,
Ten atvarė juos nelaimė.
Matė savo akimis negyvą
Ne vieną narsų jauną vyrą.
Taip sugrįžo iš ten piligrimai.
Kai tai broliai pastebėjo,
Kad jų būrys sumažėjo,
O jų dešimt jau nukauta,
Prispirti šios būtinybės
Pasitraukė jie iš mūšio
Ir paliko karo lauką skubiai.
Pralaimėjo šį žaidimą,
Tai apdairiai įvertinę,
Į Lielvardę patraukė.
Širdgėlą su savimi nešė,
Kad jų pagalba buvo per silpna:
Sugrįžt be padėkos turėjo.
Daug pagonims grobio teko,
Kiek galiu aš apsakyti,
Šito grobio žymią dalį
Savo dievams jie paskyrė,
Kad nuo nelaimės juos apgynė.
Pagonys kiek pamąstę
Namo pargrįžt nusprendė.
Pilnas rankas jie turėjo
Prisiplėštojo grobio,
Kaip aš tiksliai sužinojau.
O krikščionys visi liko
Liūdni po tojo mūšio.
Ši pasakojimą reikia baigti:
Žuvusiųjų neprikelsi.

[84. SAREMIEČIAI ATSIMETA NUO KRIKŠČIONYBĖS]

Esu girdėjęs patarlę seną,
Kad dažnai taip atsitinka,
Jei nelaimė žmogui nutinka,
Ji viena nelieka,
Antra, trečia ja seka.
Bet geriau apie tai patylėti.

Saremiečiai džiaugsmu sprogo,
Kad prie Dauguvos pakrančių
Pralaimėjo broliai mūšį.
Naujiena ši jiems patiko:
Nedelsdami jie susirinko
Ir priėmė sprendimą
Laisvėje visiems gyventi
Ir prieš Dievo riterius kovoti.
Jų širdys piktos buvo,
Kam jie leido įsikurti
Čia pamaldiems krikščionims.
Kiek tik buvo saremiečių,
Atsimetė senas jaunas.
Nepakentė jie nuo šiolei
Savo žemėje krikščionių.
Daug žmonių jie nukankino,
Kaip visi gerai tą žino.
O tuo metu Livonijoj
Gyveno vienas didžiai teisingas brolis,

Magistrą jis pavadavo[107].
Kai išgirdo tą naujieną,
Kad visi jau saremiečiai
Atmetė šventą krikštą,
Dideliu nuostoliu tai palaikė.
Pasiuntinius kuo skubiausiai
Ir stropiai siuntinėjo,
Karaliaus pareigūnus įkalbinėjo,
Kad pagalbą jam suteiktų
Ir riterių atsiųstų.
Pasiuntiniai Taline
Šį prašymą perdavė.
Ten buvo jiems pažadėta,
Kad riteriai nori eiti
Dievo kariams į pagalbą
Krikščionybę ginti.
Tuoj rinkimosi data paskirta,
Nors buvo tai žiemos diena šalta.
Aš sakau čia tikrą tiesą.
Pasiuntiniai vos tik Rygon sugrįžę
Kelionėn vėl išvyko,
Magistro po visą brolių kraštą pasiųsti,
Visiems viešai pranešti,
Kad Saremą jis teriosiąs:
Nieks negalės tam sutrukdyti,
Tik Visagalis Dievas.
Čia padėjo jiems Marija
Ir sūnus jos Jėzus Kristus,
Nes tada gana staigiai
Stojo didis šaltis,
Daug pakenkęs saremiečiams.
Tas šaltis toks stiprus buvo,
Kad net jūrą surakino,
Tarp didžių ledų suspaudė,
Tarsi tiltą kokį nutiesė
Tarp Saremos ir Estijos.
Daug į Taliną kvietimų
Pasiųsta narsiems didvyriams,
Visi žygiuot norėjo.
Atkeliavo daug žmonių brolių,
Kurie tą žinią sužinojo,
Jie visi tą darė uoliai,
Ir turtingi, ir beturčiai.
Vyskupai neatsiliko,
Saviškiams jie nurodė,
Kad kartu žygiuotų.
Toks buvo krašto paprotys.

Kariuomenei susirinkus,
Ėjo jie keliu plačiuoju
Į Saremos kraštą.
Greit apie tai buvo sužinota.
Jų kraštas nuo kranto už dviejų mylių yra,
Ten nuėjo brolių kariauna.
Tuoj daug gaisrų ten kilo,
Lyg audra jų dūmai sklido
Po visą Saremos kraštą.
Jų skausmas vis didėjo.
Daug būrių tenai regėjo
Visur aplink teriojant.
Todėl tiems saremiečiams
Neliko jokio džiaugsmo,
Kas tik užpultas buvo,
Gyvybę palikt turėjo kaip užstatą.
Begalę žalos jiems padarė
Ir didelį grobį paėmė.
Latviai, lyviai ir estai
Grobį didžiausią susidėjo,
Kokį ligi šiol yra turėję.
Be gailesčio viską grobė,
Pilnas roges prisikrovė,
Reikia tiesą pasakyti.
Taip jie toliau žygiavo
Ir prie užtvaros atkeliavo,
Kuri vadinosi Karmelė.
Magistras taip pasirūpino,
Kad tą užtvarą pasiektų
Sekmadienio ankstyvą rytą.
Kai sekmadienis išaušo,
Tuoj kiekvienas ėmė ginklą

[107] Gali būti, kad kalbama apie tą patį magistro vietininką Jurgį (žr. 104 paaišk.).

Ir prie užtvaros priėjo.
Atremti tačiau jie liko,
Tuokart be galo įnirtę
Visi saremiečiai buvo.
Bet krikščionys vėl juos puolė
Ir užtvaroje kirto
Saremiečių vyrus smarkius.
Daug jų buvo sužalota,
Tie ant žemės sėdėti liko
Ir kovot visiems laikams pamiršo.
Taip kovojo visą dieną.
Daug gulėjo saremiečių
Prie tos užtvaros nukautų.
Bet kurie užtvaroje liko,
Pasiduoti nesutiko,
Jie išties tinkamai mokėjo
Nelaimę pasitikti.
Magistras tada sugalvojo,
Kad šaulius geruosius
Šioje kovoje reikia panaudoti.
Kilpinius šauliai pasiėmę
Prie tos užtvaros atėjo
Ir kovon įnirtę stojo.
Tuoj iš visų pusių pasigirdo
Saremiečių gailios dejonės.
Tuomet krikščionys šaukdami
Prie užtvaros priėjo,
Kurioje anie stovėjo.
Jėga ten įsibrovę,
Jauną seną jie nukovė,
Ką tik užtvaroje sutiko,
Mažai gyvų beliko.

Kai broliai saremiečius
Iš tos užtvaros išstūmė,
Jie išvydo didį grobį,
Kurio kiekis – begalinis,
Krikščionims jis atiteko visas.
Visa kariuomenė netrukus
Prie užimtos užtvaros susiėjo,
Kaip ką tik jums kalbėjau.
Čia su visa kariuomene broliai
Dvi naktis nakvojo.
Ką tik užtvaroje rado
Krikščionys nešė, varė
Stropiai viską į stovyklą.
Saremiečiai nebesigynė.
Kai trečia diena atėjo,
Brolis, kariuomenę prižiūrėjęs,
Tarybą ten surinko.
Ten pat netrukus saremiečių
Pasiuntinys atkeliavo.
Jis kalbėjo: „Mes esam
Šios kariuomenės nugalėti,
Visos savo galios netekę.
Mes matėme, kaip jūsų vadas
Laimėjo prieš mus visur,
Kur tiktai pasisuko.
Sutriuškinti mes esam,
Teks mums amžinai liūdėti.
Daug žmonių mūsų nukauta,
Kur yra magistras, tarkit".
Šie atsakė: „Jis čia pat".
Ir ranka į jį parodė.
Kai magistras patyrė,
Kad saremietis atvyko,
Pasitaręs drauge su broliais,
Pasišaukė vieną brolį,
Liepė greitai jam nueiti
Ir saremietį atgabenti.
Greit šis dorybingas brolis
Pas saremietį nuėjo
Ir kalbą jo išklausė.
Jį gerai išklausinėjęs,
Liepė pas magistrą eiti.

Atskubėjęs saremietis tarė:
„Pone, esu čia siųstas
Su tavim daryti taiką,
Kartuvių bausme jai prisiekiam.
Jei kada nors nusikalsim
Prieš nurodymus tavuosius,

Mums daryki, kas tau tinka.
Mūsų skydu turi būti
Ir, kaip anksčiau, teisėtuoju valdovu.
Daugiau taip nebeatsitiks".
Magistras jam atsakė:
„Pasakyki saremiečiams
Pas mane jie teateina,
Ir su manim teturi taiką".
Saremietis vėl nuėjo,
Ir pasiėmęs geriausius vyrus,
Pas magistrą sugrįžo.
Pabaigė jie taip kivirčus
Ir taikoj gyvent žadėjo.
Išsiskirt laikas atėjo.
Magistras paėmė įkaitus gerus,
Mat buvo vyras sumanus.
Po to atgal namo sugrįžo.
Išties retai taip pasitaiko
Šitiek grobio laimėti.
Taip pat ir Talino riteriai,
Broliams padėti čia atvykę,
Į kelionę pajudėjo.
Visų jų rankos buvo pilnos,
Namo jie greit parjojo.
Vyskupų tarnai taipogi,
Džiaugdamiesi savo grobiu,
Drauge namo keliavo;
Ir didieji, ir mažieji.
Visi laimingi buvo.
O ir žmonės brolių,
Prisikrovę pilnas roges,
Namų link keliavo.
Magistras su saviškiais
Broliais ir piligrimais
Linksmi Rygon sugrįžo.
Jų nuotaika buvo pakili.
Kai į Rygą jie atvyko,
Paskutiniai liūdesio lašai išnyko.

[85. LIVONIJOS MAGISTRAS VERNERIS BREITHAUZENAS]

Kaip man jau pasakoti teko,
Brolis Jurgis Livonijoje
Magistro pareigas ėjo.
Pareigų tol nepaliko,
Kol magistras Verneris neatvyko
Į Rygą iš Vokietijos.
Jis perėmė magistro valdžią[108].
Mėgo jį senas ir jaunas.
Didysis magistras Anonas,
Pasitaręs su broliais,
Jį Livonijos magistru paskyrė.
Nuo ryto ligi vėlumos garbingai
Jis valdė kaip magistrui pritinka.

[86. MINDAUGAS ATSIMETA NUO KRIKŠČIONYBĖS]

Tuo metu karalius Mindaugas
Išgirdo žinias svarbias,
Kurios jam buvo lyg našta.
Mat jis buvo dar krikščionis,
Kaip aš esu jums pasakojęs.
Iš Žemaitijos buvo pasiųsti
Žmonės į Lietuvos kraštą
Pas Mindaugą karalių,
Kuris tuomet Lietuvoje valdė,
Ir taipogi pas Treniotą[109].

[108] Verneris Breithauzenas – Livonijos ordino magistras 1261–1263 m. [109] Treniota – Mindaugo seserėnas, vienas jo žudikų ir vėlesnis (1263–1264) Lietuvos didysis kunigaikštis. Žr.: E. Gudavičius, Ar Treniota žemaičių kunigaikštis?, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. Serija A*, Nr. 4, 1982, p. 63–70.

Šį maldavo jie labiausiai,
Kad pasiuntinybę palaikytų
Ir jos nieks nesužlugdytų.
Jiems Treniota taip kalbėjo:
„Pasakykit, ko jūs norit?“
Pasiuntiniai jam atsakė:
Žemaičiai džiaugtųsi labai,
Jei karalius panorėtų
Sunaikinti pas save krikščionis,
O pats taptų vėl pagonis.
Ir kad nuo priimtojo krikšto
Atsimesti jis sutiktų.
Toks būtų žemaičių noras.

Tarė jiems tuomet Treniota:
„Nusiraminkite, žemaičiai,
Mes pas Mindaugą nueikim,
Jo maldaukim, jam grasinkim
Taip ilgai, kad jam apkarstų
Visa jo krikščionybė“.
Viens kitam rankas padavę,
Jie nuėjo pasitarti
Pas Mindaugą karalių
Ir pas jo žmoną Mortą.
Treniota ir žemaičiai
Tuo metu nemanė gaišti,
Tuoj nuėjo pas karalių,
Atskirai jį pasikvietę,
Taip jie jam kalbėjo:
„Nepatinka nūn žemaičiams
Tu ir poelgiai tavieji,
Patarimų jų klausyki,
Tuokart pasiseks tau viskas.
Su jų pagalba apginsi
Viską, kas tik tau priklauso,
Tik nuo Kristaus pasitrauki,
Mat esi tu jų apgautas.
Visa buvo grynas melas,
Ko tave mokino broliai,
Nuo dievų tave jie atitraukė.
Tavo tėvas buvo didelis karalius,
Jo laikais nebuvo galima
Jam lygaus surasti.
Ar vaikams ir sau pačiam
Užsikrauti nori jungą?
Juk nuolat laisvas būdamas,
Sau toliau gyvent galėtum!
Būtų didelė kvailystė,
Jei krikščionys nugalėtų
Žemaičius, tuojau pražūtų
Tavo garbė ir visa karalystė.
Valdiniu turėtum likti
Tu pats ir vaikai tavo.
Kaip gali toks aklas būti?
Juk išmintingu[110] laikomas esi,
Toks elgesys tau būdavo nežinomas.
Jei krikščionis tu apleisi,
Žemaičių pagalbą gausi,
Ištikimai tave jie myli.
Su jais vieningam reikia būti
Ir nuo krikščionybės atsimesti.
Tu turi dėl to kentėti,
Kad tu pagirtinas karalius,
Galingas ir, be to, turtingas,
Savo dievus apleidai,
Kurie tavo tėvams padėjo
Ir jų darbus globojo.
Jei dievus niekinti nori
Ir krikščionybėje pasilikti,
Teks tau skaudžiai nusivilti
Ir vėliau tik pamatyti,
Ką esi dabar padaręs.
Turi likt ištikimas žemaičiams
Ir taip kaip jie
Su krikščionybe elgtis.
Taip pataria tau senas ir jaunas,

[110] Žemaičiai iš dalies galėjo remtis vardo *Mindaugas* etimologine reikšme „daug menąs“, t. y. išmanus, mintrus. Tai vieni iš seniausių duomenų, kai lietuvių valdovo vardas paaiškinamas gimtosios kalbos duomenimis.

Visi kas tik šlovės tau linki.
Esi dabar praradęs protą,
Bet galim patikimai nurodyti,
Kad su tavimi žygiuot pirmiausia turim
Į Latgalą ir į Livoniją.
Taip į tavo rankas patektų
Šios abi žemės ir jų žmonės:
Nori tapti jie pagonimis".

Kai karalius tai išgirdo,
Ant krikščionių jis įniršo
Ir paklausęs patarimo
Prisidėjo prie pagonių.
Žmona dėl to labai liūdėjo.
Ji turėjo patarėją,
Brolį Zivertą vardu,
Kilusį iš Tiuringijos krašto.
Jam ji pranešė tą žinią
Ir taip tuo metu kalbėjo:
„Noriu pas karalių eiti
Ir jo pati paprašyti,
Kad tave taikiai išleistų.
Tikrai nieko negailėsiu,
Kad galėčiau tau padėti.
Kam dienos aš tos sulaukiau.
Man skaudu yra kentėti,
Turiu dėl to didžiai liūdėti!"
Ir moteris tuojau nuėjo.
Kai karalių ji surado,
Taip pradėjo jo prašyti:
„Valdove, šį vyrą tuoj į Rygą
Pas jo magistrą pasiųski
Ir tik tada taiką sulaužyki,
Tuomet garbingai pasielgsi".
„Tavo žodžio paklausysiu", –
Atsakė jai karalius.
Taip laimingai šitas brolis
Buvo išsiųstas Livonijon,
Karalienės Mortos patarimu.
Karalius Mindaugas įsakė
Savo visoje šalyje
Sučiupti visus krikščionis,
O jų dalį nužudyti.

[87. MINDAUGO SĄJUNGA SU NAUGARDU]

Jo pasiuntiniai tuoj išvyko
Į rusų kraštą pas karalių[111].
Tie neužilgo atgal grįžo
Ir jam atnešė šią žinią:
Rusai esą labai nudžiugę,
Kad jis taip daryt nusprendęs.
Tuoj ir rusų pasiuntiniai
Pas karalių Mindaugą atvyko.
Mindaugui visa tai patiko,
Mat pagalbą didelę jie pažadėjo.

[88. MINDAUGO ŽYGIS Į CĖSIS]

Tada karalius Mindaugas,
Didelio pykčio užvaldytas,
Ėmė rengti karo žygį
Livonijon, prieš Dievo riterius.
Kai atėjo žygio diena[112],
Drauge su rusais nutarta,
Pajudėjo į kelionę
Kartu su giminaičiu Treniota.

[111] Į Naugardą, kurį tuo metu valdė Aleksandro Nevskio sūnus Dimitrijus. Tačiau gali būti, kad turimas omeny ir pats Aleksandras Nevskis. [112] Žygis į Cėsis buvo surengtas 1261 m. rudenį.

Daug kariuomenės turėjo,
Pasipriešinimo nesitikėjo,
Dievo riterių žemes,
Latgalą ir Livoniją,
Terioti ir naikint žadėjo,
Gyventojus pražudyt norėjo.
Jo kariuomenė greitai
Jau Dauguvą pasiekė.
Mindaugas mat galvojo,
Kad pas jį ateisią rusai,
Betgi rusai neatvyko,
Nežinau, kas atsitiko.
Kai į Cėsis atžygiavo,
Mindaugas tuojau suprato,
Kad, be abejo, jį rusai
Ant ledo yra pastūmę.
Tą jūs turit taip suprasti,
Kad jie vieną jį norėjo
Leisti kraštą tą terioti,
Jį deginti ir plėšti.
Jis kalbėjo: „Treniota,
Tu nedoras, tikras baily,
Juk mane apgavo rusai,
O magistrą mano priešu
Tu esi dabar padaręs.
Ką gali tu man patarti?
Latviai, lyviai ir šis kraštas,
Nors tu man juos ir žadėjai,
Prie manęs nė kiek nelinksta:
Nesėkmingas liks šis žygis.
Noriu aš todėl sugrįžti
Vėl atgal į savo kraštą,
Liausiuos aš toliau kariavęs".
Jo kariuomenė sustojo
Ir į savo šalį grįžo.
Vėliau, matyt, labai gailėjos,
Jog Treniotos patarimo
Jis paklausė ir įvykdė.

[89. KARALIENĖ MORTA]

Kai jisai namo sugrįžo,
Žmona pasivedė maloniai
Į šalį ir pasakė:
Kai tiktai tave išvydau
Iš šio žygio besugrįžtant,
Aš pamačiau, o mylimasis,
Esi didžiai nuliūdęs;
Jei žinočiau, aš, vargšė Morta,
Kaip pasibaigė tas žygis:
Pasakyki man, mielasis".

Jai karalius tuoj atsakė:
„Kai pasiekiau latvių žemėj
Vieną nedidelę vietovę,
Nieks man vartų neatkėlė,
Kaip Treniota giminaitis
Pirma buvo pažadėjęs,
Ir kuomet jų visas kraštas
Prieš mane į kovą stojo,
Mana širdis tuomet nuliūdo.
Nieko gero iš to nebuvo,
Kad ir rusai neatėjo,
Jiems tvirtą sąjungą
Prisiekiau, visų savo draugų
Išklausęs prašymų,
Taip pat Treniotos sakymų,
Kuris mane ten pastūmėjo.
Štai kodėl širdis liūdėjo".

„Mielas valdove, apsvarstyki,
Ką aš tau vargšė Morta pasakysiu:
Pagrįstai turiu gailėtis,
Kad Treniotos patarimo
Paklausei ir jį įvykdei.
Turi dėl to gailėtis.
Pasakysiu tau aš tiesiai:
Jei manęs būtum paklausęs,
Būtų tau dabar geriausiai.

Magistras pagerbė tave
Ir tavo žmones, ir mane
Įvairiausiais būdais:
Jis parūpino karūną
Tavo karališkajai garbei,
Jis savo dvasininkus pasiuntė,
Kurie tau Tiesą paskelbė.
Tu dabar klausai beždžionės,
Turiu minty Treniotą,
Jis išdavė tave.
Savo nuomonę pakeiski,
Paklausyk manęs, tau bus gerai".
Karalius tuomet žmonai pasakė,
Pasiryžimą jos pamatęs:
„Sprendimą jau esu padaręs.
Leisk šį pokalbį pabaigti,
Tu taip nieko nelaimėsi,
Nei man gera padarysi.
Paniekinau aš krikščionybę,
Patinka tau tatai ar ne.
Praradau aš taip magistrą,
Pasirinkau pagonystę.
Dabar jau per vėlu
Sekti tavo patarimu,
Juolab akimirką šitą.
Žmona, dabar tylėki,
Lai būna tai, kas lemta,
Treniotos ir žemaičių
Aš patarimais seksiu,
Tik to gali sulaukti.
Dabar aš jau gerai žinau,
Kad daug kvailysčių pridariau.
Dabar tą reikia pataisyti,
O tavo pamokslus pabaigti".

[90. MAGISTRAS VERNERIS SAUGO SIENAS SU LIETUVA]

Mindaugui daug gero teko,
Kaip esu aš jums jau sakęs.
Bet jis visa tai pamiršo
Ir gerai nepagalvojo,
Kiek garbės ir kiek orumo
Jam yra magistras skyręs,
Kol išrūpino karūną.
Dingo jo visa garbė,
Kai Treniotos patarimus
Savo darbuose vykdė.
Magistrą Vernerį atvykusį
Su savo kariuomene pasitiko.
Vernerio laikais tai nutiko:
Mindaugas sulaužė taiką.
Magistras buvo išmintingas vyras,
Jis vyriškai į savo darbą kibo,
Sargybomis apstatė kraštą.
Kiek kelių jisai žinojo,
Kurie iš Lietuvos vedė,
Visuose sargybas išdėstė.

[91. RUSAI PUOLA TARTU]

Greit po to, kai tai įvyko,
Vėl rusus išvysti teko,
Kurie ketino Tartu pulti.
Magistras šitai sužinojęs,
Siuntė tenai būrį brolių,
O su jais didvyrį ne vieną.
Kol į Tartu jie atėjo,
Rusų kariuomenė jau stovėjo
Būriais arti prie miesto.
Šie išties labai skubėjo,
Liaudis gintis nesuspėjo,
Rusų kariai per vieną dieną
Pavertė nelaimėliu ne vieną.
Įsilaužė jie į Tartu

Ir beregint visą miestą jų
Jie sudegino lig pamatų.
Bet arti pilis stovėjo:
Kas pabėgo, tas išsigelbėjo.
Vyskupas[113] su kanauninkais
Į pilies kiemą atbėgo.
Ten pat ir vokiečių broliai –
Pagalba jų buvo svarbi.
Rusų kariuomenė didžiulė buvo,
Vyskupas labai nuliūdo,
Kai ji pradėjo pilį pulti.
Dvasininkai labai bijojo mirti,
Toks įprotis jų nuo senovės,
Kuris lig šiol tebegyvuoja.
Jie skelbia: reikia gintis,
O patys bėga slėptis.
Broliai pradėjo gintis,
Rusų kariuomenę apšaudyti;
Ir liaudį kvietė prisidėti.
Pilyje žmonių nemaža buvo,
Jie visi tuoj prie ginklų suskubo.
Kanauninkai pralinksmėjo,
Rusams tai greit įkyrėjo.
Jie apšaudyti smarkiai,
Neatsiliko ir jų šauliai.
Vėliau jie pasitraukė nuo pilies,
Užteko jiems jau jų dalies.
Žmones ir turtą susidėjo
Ir į savo kraštą išskubėjo.

Magistras tuomet visame krašte
Žmones atvykti kvietė,
Daug jų iškart atsiliepė.
Kartu atvyko ne vienas narsus brolis,
Kaip patikimai aš sužinojau.
Su kariuomene jis ta
Leidosi skubiai į Tartu,
Rusų kariuomenę pavyt norėjo.
Bet iš to nieko neišėjo:
Rusai buvo jau namie.
Gavęs tokią žinią,
Magistras nenudžiugo,
Kad rusai taip paspruko.

[92. LIVONIJOS APRAŠYMAS]

Tartu čia dažnai miniu,
Dabar papasakot turiu,
Kalba ši nebus ilga,
Kurioje vietoje miestas yra.
Turbūt gerai jūs jau patyrėt,
Kaip atėjo krikščionybė
Dievo pagalba į Livoniją.
Dabar aš noriu jums parodyti
Bent trumpai sritis to krašto,
Į kurias jis padalytas.
Rygoje vyskupas gyvena,
Daug pilių ir žemių
Savo vyskupijoj valdo jis.
Žino tie, kurie tenai gyvena.
Sėlių, lyvių, latvių žemių
Jam viena dalis priklauso;
O kita dalis jų duota
Dvasiškajam ordinui,
Broliams Vokiečių namų.
Pastatė savo žemėje
Pilis tvirtas,
Vardijęs esu aš jas.
Nėra išlikusi valda jokia,
Kuri dalybose nebūtų paminėta.
Rygos miestas turi laisves[114],
Dokumente surašytas.
Ir viskas čia taip sutvarkyta,
Kad nėra nieko nepriskirto likę.

[113] Tartu vyskupas Aleksandras. Žuvo 1268 m. Rakverės mūšyje. [114] Savivaldos teisių privilegija.

Krikščionybė kai atėjo
Livonijon, kaip girdėjot,
Įsteigta jai palaikyti
Krašte dvejos vyskupijos.
Tartu viena vadinas,
Su rusų žeme ji ribojas,
Antroji – tai Lealis.
Beneficijoms toms palaikyti
Paskirta buvo gausiai
Žmonių ir turto įvairiausio.
Kita dalis broliams priklauso.
Su dideliu sumanumu
Ir pažymėjus tą raštu,
Ta žemė buvo padalinta.
Ar dobilai auga, ar šilynės,
Dirvos, miškai ar ežerai,
Estijoje nieko nebeliko,
Kas nebūtų surašyta.
Čia gyvena vienuoliai pilkieji[115],
Jie turi savo privilegijas,
Kurių jiems visai pakanka,
Kad galėtų Dievą garbint.
Kur šis Ordinas įsteigtas yra,
Jam paskirta beneficija gera.

Talino gražusis kraštas
Karaliui priklauso,
Kuris Danijoje viešpatauja.
Kraštas šitaip sutvarkytas:
Jis yra arti prie jūros,
Danai puolė jį nuo seno
Su kariuomene savąja;
Čia kariavo jų karalius,
Paėmė jį nuosavybėn
Ir ilgai čia viešpatavo.
Liaudis estais čia vadinas,
Jie tarnauja tam karaliui.
Jis pastatė daug pilių,
Kurios nuo priešų kraštą saugo;
Yra čia riterių daug narsių,

Aš tiesą pasakyt turiu.
Jiems lenus suteikė karalius.
Jei kuris čia turi dvarą,
Atrodyt gali prašmatniai,
Jie padeda tą kraštą ginti.
Yra taip pat narsių ginklanešių,
Iš leno tarnybos jie gyvena.
Vadina juos karaliaus vyrais;
Atvykdavo jie daugel kartų
Prieš pagonybę į pagalbą.
Jų vietininkas turi savo būrį,
Ir savo krašto labui
Daug puikių narsuolių
Jis atveda pas brolius.
Turbūt ne vienas jų pagalbą
Matęs yra nelaimėj.
Nemažai yra jų kritę,
Kaip didvyriai, šalia brolių,
Rinktiniai tai yra drąsuoliai.
Jei kas karo žygį šaukia,
Jų pagalbos noriai laukia.
Kartais ten taip atsitinka,
Kad rusus matyti tenka,
Plėšiančius karaliaus kraštą.
Pagalbon tuomet ateina broliai
Prieš rusų kariuomenę,
Tuomet ši tampa per silpna.
Vyskupai, kuriuos minėjau,
Juos priminsiu aš dar kartą:
Vienas Rygoj, kitas Lealy,
Trečias Tartu gyvena;
Su kariuomene noriai
Jie padėdavo pult pagonis.
Magistrui juos pakvietus,
Siųsdavo savuosius vyrus,
O kartu ir gausią liaudį.
Reikia tiesą pasakyti,
Teko tai dažnai matyti,
Kaip jie noriai dalyvavo
Karo žygiuos – tai tiesa.

[115] Vienuoliai cistersai.

Jie siaubė ten drauge su broliais
Vardan Dievo karalystės,
Kuris atlygins amžinybėj.
Taigi dabar jūs sužinojot,
Kaip tas kraštas padalintas,
Kaip į kovą eina broliai,
Kaip turi ginti nuo pagonių
Dievui padedant šį kraštą.
Nūnai kalbėsiu jums toliau,
Kur kalbą pertraukiau anksčiau.

[93. MAGISTRO VERNERIO KARIUOMENĖ KURŠE]

Tais laikais, kai magistras
Verneris valdė Livoniją,
Du neištikimi žmonės,
Mindaugas bei Treniota,
Atsimetė nuo krikščionių,
Išvaryti juos nutarė,
Ir tam kartu veikti sutarė.
Žemaičiai ir kuršiai
Bjaurūs buvo kaimynai
Kuldygiečiams, klaipėdiečiams.
Bet pagelbėjo jiems Dievas
Kuršo kraštą nuterioti,
Kaip jūs tuoj tą sužinosit.
Magistras Verneris siuntė
Pasiuntinius po visą kraštą,
Karo žygį rengdamas.
Daug liaudies pas jį atvyko
Iš apylinkių būriais.
Rygoje jie susirinko.
Kai kariuomenė sutelkta buvo
Rygoje, kaip jau girdėjot,
Magistras tuomet susirgo,
Dėl to jį sielvartas apniko,
Tačiau tame pamatė Dievo valią,
Kuris pasiuntė jam tą ligą,
Jam patikėjo savo darbus.
Buvo daug tuomet jaunuolių,
Į žygį susirinkusių brolių,
Iš jų vieną išsirinko,
Kuris kariams vadovauti tiko.
Dievo palaiminti iškeliavo
Ir jūros krantu žygiavo,
Taip pasiekė jie Kuršą[116].
Kai Kuldygoj sužinojo,
Kad kariuomenė ateina,
Tuoj pradžiugo visi broliai.
Neilgai jie ten dvejojo,
Komtūras liepė greituoju
Savo broliams imti ginklus.
Kai šarvus jie užsidėjo,
Su būriu jis pajudėjo,
Kur Rygos karius rasti galvojo,
Jis kelius gerai žinojo.
Atvykę kuldygiečiai
Maloniai buvo priimti.
Kuršių žemėje tas įvyko,
Prie Lašiais pavadintos pilies.
Ten brolių pajėgos nužygiavo.
Kuršiai taip pat apsiginklavo,
Bet jie tuo nedaug ką pelnė.
Kai visa kariuomenė atėjo,
Ji puolimą tuoj pradėjo,
Griovyje buvo ugnis uždegta.
Broliams pergalė buvo skirta.
Ugnyje paskendo pilis visa
Lyg būtų tai šiaudų stirta.
Kariuomenę apėmė džiugesys,
Paimta buvo Lašių pilis.
Mažai kuršių tepaspruko,
Daug jų čia pražuvo.
Patys prašėsi nelaisvėn.
Pilyje neliko nieko,

[116] Šis Ordino ir po to atpasakojamas Treniotos žygis vyko 1263 m. pradžioje.

Moteris, vaikus išvarė.
Gaustį grobį paėmė.
Pilis sudegė iki pamatų,
Visiems dėl to džiugu.
Kitą pilį jie priėjo,
Savo kariuomenę ji turėjo
Gintis pasiruošusią.
Ta pilis vadinos Merkiai.
Neužpultos jos nepaliko,
Daug kuršių nušauta liko.
Kiti nelaimės išsigando,
Kuri nutiko Lašiuose,
Apie tai jiems pranešė.
Jų širdims tai skausmą kėlė,
Jie taikos užsinorėjo.
Pasitarus jie ją gavo:
Kuršiams gyvybes paliko.
Pilį apleisti jie sutiko,
Liepta jiems visiems išeiti
Su šeimynomis ir turtu.
Broliai buvo apsaugoti gerai,
Sveiki išliko jų pulkai.
Tas, kuris magistrą pavadavo,
Įsakė pilį tą sudeginti,
Patys jie toliau keliavo
Ir sustojo prie Gruobinės.
Ir čia buvo ne kitaip:
Tie, gyvybę išderėję,
Iš pilies turėjo eiti,
Brolių priversti jėgos.
Negyvenama tapo ši vieta.
Liepsnoje pilis išnyko.
Darbas toks visiems patiko.
Taip trys pilys supleškėjo,
Bekariaujant kuršių žemėj.
Tuos, kurie išsiderėjo,
Kaip jūs esat jau girdėję,
Kad paliktų jiems gyvybes,
Tuoj Kuldygon nugabeno.
Čia jiems leista įsikurti
Su moterimis ir vaikais.
Padėkoję Visagaliui,
Kaip dabar aš jums kalbėjau,
Ir kariuomenę sutvarkę,
Leidos vėl atgal kelionėn.
Per Kuršą didingai pražygiavę,
Jie į pajūrį atkeliavo.
Ir sveiki Rygon sugrįžo,
Bet čia gavo kitą žinią.

[94. TRENIOTOS ŽYGIS]

Jiems Kurše tuomet kariaujant
Ir pilis ten deginant,
Kaip esu jums ką tik pasakojęs,
Vėl lietuvių kariuomenė
Įsiveržė į Livoniją.
Kaip man teko sužinoti,
Buvo tai Treniotos darbas.
Blogais keliais, siaurais takais
Su savo būriais žygiavo,
Kol pasiekė jis Viką.
Nuteriojo šitą kraštą,
Plėšė, degino, naikino.
Jis galėjo tą daryti,
Nes kurie turėjo ginti,
Buvo išsiųsti į Kuršą
Su kariuomene brolių.

Magistras, kaip jau sakiau,
Sirgdamas Rygoj gulėjo.
Pagalbos iš kur tikėjos,
Ten ir siuntė pasiuntinius;
Be kita ko, į Siguldą.
Broliai greitai atkeliavo,
Pasiruošę stot į kovą.

Bet tuo metu jau Treniota
Pasišalino iš Viko.
Sužinojęs tai magistras
Tuoj kariuomenę ten siuntė.
Ir miestiečiai savo sielos gerovei
Prisijungė prie brolių
Ir ne vienas dar didvyris.
Tas labai patiko broliams.
Iš Rygos jie iššygiavę,
Traukė tiesiai Diunamiundėn,
Čia stovyklą įsikūrė.
Taip vadinos vienuolynas,
Pastatytas pačiam pajūry[117].
Čia prieš pusiaunaktį Treniota
Su kariuomene atėjo,
Brolius pulti jie norėjo.
Bet šitie sustojo gintis,
Vyrai į kovą ėmė rinktis.
Nors viens kitą vos regėjo,
Bet vis tiek kariaut reikėjo:
Tad kovojo mėnesienoj.
Krito čia dalis pagonių,
Bet kas apie tai ką nors žinojo,
Gal nudūrė draugas draugą?
Mūšis tas juk vyko naktį.
Laukas paraudo nuo kraujo.
Čia devyni broliai krito
Ir dalis miestiečių lauke liko.
Dejavo daugelis narsuolių,
Kurie gulėjo mirdami.
Po to kariuomenė Treniotos
Atgal sugrįžo Lietuvon.
Ten juos karalius Mindaugas
Priėmė iškilmingai.
Džiaugėsi tuomet Treniota
Ir Mindaugui pasakojo,
Kas žygyje nutiko.

[95. SUSIRĖMIMAI KURŠE]

Aš jums apsakyti noriu,
Kaip Kurše sekės broliams:
Nuolatos jie čia kariavo,
Dievo garbei jie darbavos.
Kuršiai nemažai pilių turėjo,
Kurias užkariaut reikėjo,
Daug buvo perskelta galvų.
Ne vieną karo žygį rengė
Į Kuršą nuo Dauguvos pakrančių.
Jiems tenai gerai sekės.
Kurše broliai neretai
Laiką leisdavo mielai.

[96. KRETINGOS PILIS]

Klaipėda gana toli buvo,
Dievas pats globot turėjo.
Iš Estijos čia pagalba nėjo.
Ten siųsdavo maistą,
Brolius, ginklus, taip pat žirgus.
Daug markių tai kainavo.
Priešai spaudė nuolatos
Ir daug pridarė jiems žalos.
Bet šie aniems atlygindavo.
Taip abipusiai žygiai vykdavo,
Kaip kad kare atsitinka.
Nuolat laimė reikalinga,
Jos dalis tekdavo ir broliams,
Dievas skyrė ir naudą, ir nuostolį.

[117] Diunamiundės (Daugavgryvos) cistersų vienuolynas buvo įkurtas 1202 m.

Netoli pilis ten buvo,
Trejetą mylių nutolus.
Kretinga ją vadino.
Iš čia Klaipėdon dažnai
Atsibelsdavo prie pilies vartų.
Iš abiejų pusių svaidė ietis,
Broliams tai pradėjo įkyrėti.
Didelė buvo anų puikybė.
Karo žygį rengt sumanė,
Pasitarę taip ir padarė.
Kretinga jų tikslas buvo.
Ten žygiavo pats komtūras;
Brolių didelį būrį surinko,
Be to, daug ginklanešių galingų.
Prie pilies jie greit atėjo,
Kuri Kretingos vardą turėjo.
Pilies gyventojai vaitojo,
Kad šie taip arti prijojo.
Ir ilgiau nelaukę,
Pėsti raiti patraukė
Iš pilies galingai,
Brolius puolė įnirtingai.
Gintis išsirikiavo broliai,
Bet stipresni buvo būriai pagonių.
Ką daugiau man besakyti?
Krito tuomet narsus didvyris,
Veltemus jis vadinos,
Parodęs didžią narsą.
Dar buvo du broliai nukauti,
O kiti atrodė pasmerkti,
Bet apsaugojo juos Visagalis
Ir pasiekė jie Klaipėdą.
Prarado daug narsių ginklanešių.
Tegu atilsį jiems duoda Dievas.
Jie sučiupo du brolius.
Pasakysiu, kas nutiko:
Vienas jų komtūras buvo,
Jų pyktis jam kliuvo,
Lauže pasodintas žuvo.
Antrąjį – Konradą Viršingą
Broliai vėliau išpirko.
Jaunuolis jis dar buvo.

Šitam žygiui pasibaigus,
Apie kurį papasakojau,
Kretingoje taip kalbėjo:
„Dabar šiam galingam medžiui
Apačioje šaknys pakastos.
Galime savo valią
Dabar jiems primesti“.
Broliai tą gerai žinojo:
Jie visi pykčiu liepsnojo.
Greit surengė karo žygį.
Ir turtingas, ir beturtis
Iškeliavo Dievo garbei.
Visą savo jėgą išruošė,
Pasitarę pasalą paruošė.
Pirmyn siuntė jie šaulius,
Šie pasiekė pilies vartus,
Kretingos pilis ten buvo.
Kai tik priešai sužinojo,
Džiaugėsi, kad broliai atjojo.
Ir visi išpuolė vytis,
Kol į pasalą pakliuvo.
Broliai tada aikštėn iššoko.
Kai tie arčiau priėjo
Ir jau pasalą regėjo,
Į pilį sprukti bandė.
Juos persekiojo broliai
Iki pat Kretingos pilies.
Rimti svečiai tai buvo,
Šeimininkus visus iškirto,
Moterys ir vaikai kentėjo
Ir paskui vyrus greit nuėjo.
Taip atlygino jie naudą,
Kurią anie turėjo.
Jie tokių svečių sulaukė,
Iš kurių nebuvo džiaugsmo,
Visas turtas jų surastas
Klaipėdon buvo išvežtas.
Krikščionys džiaugėsi labai –
Dievas pasiuntė juos čionai.
Pilį sudegino iki pamatų.

[97. IMPILTIES PILIS]

Arti buvo dar viena pilis,
Jos vardas buvo Impiltis.
Jos žmones nerimas apėmė.
Tuomet iš čia jie pasitraukė
Ir į Lietuvą patraukė.
Juos matė dar ne sykį
Prie pat Klaipėdos teriojant.
Broliai privalėjo gintis
Ir iš visų pusių apsisaugot.
Ietimis dažnai svaidė
Ir padarė jiems daug vargo.
Nuo to nebuvo niekada laisvi,
Nes stabmeldžių jie buvo apsupti.
Jei Dievo galia negelbėtų,
Pasilikt čia negalėtų.
Dievo valia šiame krašte
Daug stebuklų įvyko.
Kas aprašyti juos norėtų,
Veršio odos įsigyt turėtų,
Jei visa tai papasakot turėčiau,
Gerokai pagalvoti privalėčiau.
Daug stebėtinų dalykų
Atliko jie skalvių krašte
Degindami ir plėšdami.
Jie iš atvykėlių lietuvių
Atėmė ne vieną stiprų būrį;
Gana dažnai taip buvo,
Namuose tų vyrų tikrai trūko.
Klaipėda ilgai buvo puolama,
Bet Dievo saugoma
Ji vis dėlto atsilaikė,
Nors daug didvyrių krito[118].

[98. VERNERIS BREITHAUZENAS ATSISTATYDINA. JO VIETĄ UŽIMA KONRADAS MANDERNAS]

Dabar šį pasakojimą baikim
Ir kitą pradėkim.
Kai Livonijos magistru
Brolis Verneris dar buvo,
Įvykis vienas nutiko,
Didelė nelaimė jį ištiko.
Sužeidė jį vienas brolis,
Kuris buvo beprotis.
Protą jis prarado,
Pats Dievas jam jį atėmė.
Broliai jo labai gailėjo,
Magistras dėl to nukentėjo.
Norėdamas geriau išgyti,
Rengėsi į vokiečių žemes vykti.
Taip patarė jam broliai.
Ta liga jis nesiskundė visai,
Vokietijon vyko jis linksmai.
Didįjį magistrą ten suradęs,
Atleidžiamas būti paprašė.
Magistro pareigų jis atsisakė,
Kaip patikimai man pranešė.
Du metus jis valdė kraštą,
O po to buvo atleistas.
Pasitarę išrinko kitą,
Broliu Konradu vadintą,
Kuris turėjo daug garbės,
Manderno buvo kilmės[119].
Magistru išrinktas,
Buvo visada garbingas,
Vyras išties dorybingas.

[118] Kretingos ir Impilties pilys buvo užimtos 1263 m. [119] Konradas Mandernas – 1263–1266 m. Livonijos ordino magistras. 1266 m. grįžo į Vokietiją. 1268 m. didžiojo magistro vėl buvo pasiųstas į Livoniją. 1285–1289/95 m. – Marburgo krašto komtūras. Kilęs iš Tiuringijos ministerialų šeimos (F. Benninghoven, Der livländische Ordensmeister Konrad von Mandern, *Hamburger Mittel-und Ostdeutsche Forschungen*, Bd. 6, 1967, S. 137–161).

[99. MINDAUGO NUŽUDYMAS]

Mindaugas, kuris magistro
Andriaus buvo vainikuotas,
Išgyveno lig šio laiko.
Buvo kitas lietuvis[120],
Kuris slapta jam pavydėjo
Ir tiek pat draugų turėjo,
O taip pat ir turtais
Jis Mindaugui prilygo.
Tai jis nužudė galingą
Lietuvos karalių Mindaugą[121].
Mat norėjo jis gudryste
Pasiimti karalystę.
Po to kai Mindaugą nužudė,
Paskubomis vienas lietuvis
Pasirengė į kelionę,
Į rusų žemę tolimą,
Pasitarę siuntė jį didikai
Su žiniomis pas sūnų Mindaugo[122].
Kai jis tą sužinojo,
Tuoj greitomis atjojo
Į lietuvių žemę.
Čia iš karto jis ieškojo
Savo tėvo priešų.
Per pasiuntinius magistro prašė,
Kad pagalbą jam atsiųstų
Ir apie tai pagalvotų,
Kad ir jis esąs krikščionis.
Šios žinios neužilgo
Pasiekė Livonijos magistrą.
Magistras, žinių išklausęs,
Apsidžiaugė kuo nuoširdžiausiai.
Greitai pasiuntė jis žmones
Pas vaitus ir komtūrus,
Kad būrius savus paimtų
Ir į susirinkimą atvyktų,
Kaip tai nuo seno buvo priimta.
Šie visur savo srityse
Tuoj paskelbė karo žygį.

Tuo metu taip atsitiko,
Kad Mindaugo sūnus išleido
Daug krikščionių iš nelaisvės.
Ne dėl kokios išpirkos,
Vien dėl Dievo malonės.
Jis drauge visus paleido,
Iš pančių išvadavo.
Tie į savo kraštą atkeliavo,
Kuriame anksčiau gyveno,
Kaip jau pasakot man teko.
Tai buvo Mindaugo sūnaus dorybė,
Kurią atskleidė jis jaunystėj, –
Tokį didelį gailestingumą
Parodė jis krikščionims,
Apie kurį papasakojau nūnai.
Lietuvoje įvyko šie darbai.
O magistras tuo metu
Sukvietė Livonijos riterius.
Daug būrių pas jį atėjo,
Sidabru šarvai spindėjo,
Išpuošti buvo jų šalmai.
Atkeliavo ir broliai noriai,
Valdžią savo rankose turėję,
Ir jaunieji, ir senieji,
Aš turiu minty komtūrus.
Atgabeno jie jam būrius
Iš tiesų rinktinių vyrų,
Kovose užsigrūdinusių.
Kai kariuomenė Rygoje sustojo,

[120] Omeny turimas greičiausiai Treniota. [121] Mindaugas buvo nužudytas Treniotos ir Daumanto sąmokslo metu 1263 m. rudenį (žr.: Gudavičius, Mindaugas, p. 304–305). [122] Vaišelga, kuris tuo metu gyveno stačiatikių vienuolyne.

Jie naujieną sužinojo,
Kad lietuvių pasiuntiniai atėjo,
Kaip aš pasakojant girdėjau.
Magistrui jie kalbėjo:
„Sūnui Mindaugo patiktų,
Kad laimė jam nutiktų,
Kad jis išvyst galėtų
Magistro palankumą".
Jie kalbėjo: „Pone, paklausyki,
Kiek jis tau yra dėkingas,
Jis nuolatos ir nesvyruodamas
Draugystėje nori su tavimi gyventi.
Įsitikinęs yra tvirtai,
Kad mylite jį ištikimai.
Su žmonėmis jis susivienijo,
Tai yra tikra tiesa.
Jie jam prisiekė ištikimybę
Ir sudarė sąjungą
Visai pagal stabmeldžių įstatymą.
Tad jei gyvensite ramiai,
Karalius jums dėkingas bus tikrai".

[100. ORDINO KARIUOMENĖS ŽYGIS Į GRIEŽĖS PILĮ]

Kai magistras sužinojo,
Ko pasiuntiniai atjojo,
Nenorėjo jis kariuomenės
Paleist nepanaudotos.
Pasitaręs tad su broliais,
Greitai pasiuntinius išsiuntė
Atgal į Lietuvos žemę.
Po to ten pat sušaukė
Pusšešto šimto raitelių,
Kurie nė dienos nesugaišę,
Išvyko tuoj į Kuršą.
Jojo jie jūros pakrante,
Kol Kuldygą pasiekė.
Iš čia esančio konvento
Ginklanešius ir brolius pasitelkė,
Pagalba buvo ta rimta.
Paėmė drauge ir kuršius,
Šie žinojo krašto papročius,
O ypač kelius į Griežę.
Taip pradėjo savo žygį,
Visi buvo labai linksmi,
Nuotaika buvo pakili,
Žygis turėjo pasisekti.
Skiedra jiems laimingai krito
Ir gerai giedojo paukštis:
Taip jie sėkmę savo bandė.
Šitaip jie tenai žygiavo
Griežės pilies kryptimi,
Daug blogų kelių atrado,
Kur vos vienas žirgas eit galėjo,
Per pelkes ir upelius sraunius.
Nedaug turėjo jie stočių.
Taip vieną ankstų rytą
Pasiekė jie Griežę,
Viso šito pilyje
Niekas nežinojo.

Tos pilies gyventojai
Jau buvo pasirengę
Kuldygą terioti.
Ir visai negalvojo,
Kad jiems gintis reikia.
Tuo metu kariuomenė brolių
Prie pat pilies priėjo,
Diena tik prasidėjo,
Įsibrovė jie į pilį.
Niekas šių svečių nelaukė,
Nebuvo priimti pasirengę,
Turiu jums tiesą pasakyti.
Ten buvo labai greitai,
Praėjus trumpai valandai
Šeimininkai išmušti,
O kiti tiek sužeisti,
Kad ant žemės jau sėdėjo

Ir apie Kuldygą galvoti nenorėjo,
Kur žygiuot anksčiau žadėjo.
Tai buvo skaudus smūgis.
Kam pasisekė ištrūkti,
Tas miškan mėgino sprukti,
Lyg pats velnias vijo,
Pabėgti tenorėjo.
Broliai laiko neeikvojo,
Kiek galėjo plėšė grobio,
Ką tiktai pily atrado.
Ką daugiau man besakyti?
Padegė tuokart šią pilį
Ir iki pamatų sunaikino[123].
Jie ilgiau čia nebegaišo,
Pasiėmę visą grobį,
Grįžo tuoj į savo šalį.
Jie pilnas rankas turėjo
Grobio, kurį Griežėje gavo,
Į kurią buvo atėję.

Grįžo Kuldygos broliai
Drauge su savais jaunuoliais,
Su didvyriais narsuoliais
Per didelį mišką.
Tuo tarpu rygiečiai
Jūros linkui pajudėjo.
O kai jūrą jie priėjo,
Savo nešinį padėję,
Jie ramiai sau pailsėjo.
Vyrus, moteris, mergaites,
Galvijus ir arklius
Surištus, supančiotus
Jie vedėsi išdidžiai.
Žygis pasibaigė jiems gerai.
Taigi kariuomenė brolių
Čia, pajūryje, sustojo.

[101. MAGISTRAS PUOLA ŽIEMGALIUS]

Tą kariuomenę kai siuntė,
Kad eitų kariauti Kuršo,
Pats rengėsi su savo
Broliais, drauge ir piligrimais,
Konradas Mandernas, magistras,
Nukariaut žiemgalių kraštą.
Daug liaudies jisai surinko,
Jie noriai su juo išvyko.
Kai pasiekė tą kraštą,
Viską plėšė, viską daužė,
Ką galėjo tik prieiti.
Betgi teko pastebėti,
Kaip ne vienas gudriai spruko,
Daug tulžies širdy turėdamas,
Broliams keršyti norėdamas.
Taip jie stojo gintis.
Užvertė medžiais kelius,
Didelius, mažus takus.
Užtvaras didžias sukirto
Daugeliui krikščionių pražūtingas.
Magistras tuomet prisiplėšęs,
Žiemgaliams nesipriešinant,
Su kariuomene savąja
Namo vykt ketino.
Jie užtvarą prijojo tvirtą,
Jų pražūčiai sukirstą.
Čia juos didele jėga priešai
Užpuolė netikėtai.
Magistras ir piligrimai,
Ir visi ten buvę broliai,
Liaudis ir ginklanešiai,
Į būrį susirikiavę greitai,
Apsiginsią jie galvojo
Nuo žiemgalių karių.
Bet jau pačioje pradžioje
Sužeidė jų daug žmonių.

[123] Griežės pilis buvo paimta 1264 m.

Baisi nelaimė čia įvyko,
Net šeši šimtai jų krito,
O su jais dvidešimt brolių.
Kokie vardai jų bebūtų.
Dievas juos paguosti turi.
Bet pasakojimą aš tęsiu.
Kas toje nelaimėje gyvas liko,
Į savo kraštą skubiai vyko.
Per miškų tankmes ir pelkes.
Taip kai kuriems didvyriams
Išsigelbėti drąsa pavyko.
Žiemgaliai ne vieną vyrą
Paleido už išpirką.
Brolių žmonės grįžo
Nesustodami į Rygą.
Apie poilsį negalvojo.

Magistras kai sugrįžo
Ir tik Rygą pasiekė,
Su broliais pasitaręs,
Greitai pasiuntinį siuntė.
Šitas pasiuntinys skubiai
Vyko palei pat pajūrį.
Pėsčiomis ir raitomis
Išilgai pakrantės skubėjo,
Kol tą krantą jis priėjo,
Kur kariuomenė stovėjo.
Kai tik broliai pastebėjo
Pasiuntinį čia atbėgant,
Jie nujojo jo sutikti.

Kai su tuo narsuoliu susiėjo,
Naujienų jie jo klausinėjo,
Kaip pavykęs jiems tas žygis,
Prieš žiemgalius padarytas.
Jis kalbėjo: „Aš sakau jums,
Pralaimėjome tą mūšį.
Dabar kilti jums jau laikas:
Mat žiemgalių kariuomenė
Jus čia prie jūros pulti nori".
Kariuomenė beregint susiruošė
Ir suskato tuoj žygiuoti,
Jūros krantu ji ėjo,
Kol namo visi parėjo.
Iki pat Dauguvos kelionėj
Jokio priešo nesutiko,
Su visu grobiu atvyko.
Visi kariai džiaugėsi labai,
Rygon sugrįžus jau tikrai
Visi jų rūpesčiai išnyko.
Moteris, vaikus ir vyrus,
Žirgus ir galvijus
Lygiomis pasidaliję,
Džiaugsmo daug patyrę,
Grįžo sau namo kiekvienas.
Krikščionybei vargdienei
Tai buvo laimė didelė:
Dalį skausmo išgydė.
Visi lig vieno garbino,
Dangaus Dievą šlovino.

[102. JELGAVOS PILIES PASTATYMAS]

Kai metai kiti atėjo[124],
Magistras sugalvojo
Ir su kariuomene išjojo
Į žygį prieš žiemgalius.
Didelė buvo kariuomenė,
Tam žygiui magistras ruošėsi
Išties ilgą laiką.
Turiu jums šitai pasakyti.
Prieš žiemgalius, keturios mylios
Nuo Lielupės kranto
Jis įkūrė tvirtą pilį.
Negalėjo tai patikti

[124] 1265 m.

Nė vienam žiemgalių vyrui,
Pyko jie dėl to audringai.
Pilis Jelgava vadinta,
Prie žiemgalių sienos pastatyta,
Visiems žiemgalių žmonėms
Didį skausmą ruošė.
Magistras tuoj išrinko
Brolius ir ginklanešius,
Kurie žaidimą pradėti drįso,
Jiems pasilikti čia nurodė,
O pats į Rygą grįžo.
Tuo tarpu visi žiemgaliai
Spruko į pilis savąsias
Nuo svečių nekviestų,
Taigi nuo brolių ir jų būrių.
Iš pilies jie tos žiemgaliams
Daugel nuostolių padarė
Rytą vakarą – kas dieną.

[103. KOVOS SU ŽIEMGALIAIS]

Konradas Mandernas, magistras,
Žygį surengt sumanė
Į žiemgalių šalį.
Tai paskelbė jis broliams,
Kurie atvyko uoliai.
Ir su jais pasitaręs,
Išsiruošė į žygį.
Žiemgalius pult norėjo.
Kai jų kraštą jis priėjo
Su sava kariuomene,
Jį smarkiai nuniokojo,
Prisiplėšė ten daug gėrybių,
Žiemgaliai daug nuostolių patyrė.
Ten baisius gaisrus sukėlė,
Kaimus ir javus degino.
Žiemgaliai dėl to labai pyko,
O magistras džiūgavo.
Ir į Livoniją su kariais
Pasuko jis – tai gerai.
Jam tuomet galvon atėjo
Atsiskirt toliau nuo būrio,
Priešakyje šiek tiek joti
Ir kur reikia pataisyti
Tiek takus, tiek tiltus.
Jis kalbėjo vienam broliui:
„Priešakyje noriu joti,
Pasiėmęs, jums sutinkant,
Pagalbą atitinkamą,
Pataisysiu aš ten tiltus,
Į dalis sulaužytus.
Jei žiemgaliai pasirodytų,
Apsigint susirikiuokit
Ir ragu man trimituokit,
Kuris ženklu yra skirtas,
Atskubėsiu su saviškiais.
Jokio pasiuntinio nesiųskit,
Ką jums kalbu darykit,
Jokite lėtai ir nieko nesivykit“.

Magistras iš ten nujojo
Per labai platų šilyną.
Jis tą darbą dirbti geidė,
O kariuomenė jį sekė.
Pasitraukęs nuo savųjų,
Pamatė jis žiemgalių būrį,
Kurie mišku įnirtę ėjo.
Jie įsiveržt skubėjo
Tarp magistro ir jo kariuomenės.
Tuoj gintis pasiruošė broliai.
Gelbėti negalėjo jų magistras,
Kelias buvo jam užkirstas.
Širdį jam labai skaudėjo,
Su būriu savu stovėjo.
Su juo buvę tą valandą,
Jam patarimą davė
Jelgavos pilin joti
Ir čia kariuomenės laukti,
Bet atgal jau nebegrįžti.

Jis patarimo jų paklausė,
Dėl to vėliau gailėjos
Ir liūdnas Jelgavon nujojo.
Aš dabar jums pasakysiu,
Kas su broliais atsitiko,
Tais, kurie miške paliko,
Kaip jūs esat jau girdėję.
Nelaimę jų apsakyt sunku:
Nukauta buvo daug žirgų.
Be jų jie palikti
Mėgino gintis ten pėsti.
Pagonių buvo didelė jėga,
Liaudis smarkiai išgąsdinta
Į mišką ėmė sprukti.
Broliai tuo tarpu ketino
Ne vieną gelbėti vokietį
Riteriškuoju papročiu.
Šių jau trejetas buvo kritę.
Broliai nelaimėj laikėsi
Ir narsiai gynėsi
Prieš kariuomenę pagonių.
Ką daugiau man besakyti?
Čia žuvo dešimt brolių
Ir dar daugiau narsuolių,
Vieni į mišką bėgo,
Kiti jau negyvi gulėjo.
Kai kurie iš ten ištrūkę,
Į Jelgavos pilį spruko
Ir sveiki atgal sugrįžo.
Magistras dėl to nudžiugo.
Į Rygą jis sugrįžo greitai,
Priėmė jį čia garbingai.
Taip pasibaigė tas žygis,
Ten žuvusiųjų sieloms
Tepadeda Dievas.

[104. VEISENŠTEINO (PAIDĖS) PILIES PASTATYMAS]

Nedidelį dalyką pasakyt turiu,
Jo nutylėti negaliu.
Šio magistro valdymo laikais
Pastatė vieną pilį,
Ją Veisenšteinu pavadino.
Ta pilis yra viena stipriausių
Iš tų, kurios Livonijoj yra.
Ją mažai kas tėra puolęs,
Daug jai dvarų priklauso,
Gerai yra apsaugota.
Ji yra pastatyta
Priešais Jarvės kraštą.
Ji kitas pilis maitina.
Bet apie tai daugiau nekalbėsiu.

[105. KONRADAS MANDERNAS ATSISTATYDINA. MAGISTRU TAMPA OTONAS LAUTERBERGAS]

Livonijos magistras,
Aš jums jį dažnai minėjau,
Pasitaręs su broliais,
Greitai pasiuntinius siuntė.
Tie, suradę didįjį magistrą,
Į rankas jam laišką įteikė,
Surašytą labai maloniai,
Kaip kad daro viens kitam draugai,
Ir nuolankiai jo prašė,
Pagal brolių papročius,
Kad jį iš pareigų atleistų
Ir ką kitą parinktų
Livonijos būti magistru.
Kai šis perskaitė tą laišką,
Pagal brolių patarimus
Siuntė greitai pasiuntinį,

Kad skubėtų Livonijon.
Laiške jis jiems parašė,
Kad išsirinktų sau vadovą
Pagal savo nuožiūrą.
Kai pasiuntinybė ten atvyko
Ir perskaitė pranešimą,
Naują magistrą jie išrinko.
Atleido Konradą iš pareigų,
Trejetą jis valdė metų
Livoniją – tas tiesa.
Sugrįžo jis į Vokietiją.
Magistru tapo narsus didvyris,
Otonu vadinamas[125].
Livonijoj tuo džiaugtasi labai,
Mat dorybių daug turėjo jis tikrai,
Jo elgesys buvo kuklus,
Ištikimybe buvo jis žymus,
Puikybės neturėjo,
Taikiu būdu garsėjo.
Bet visada buvo tvirtas
Kovoje su priešais.
Neeilinis buvo vyras,
Daug padarė kraštui savo,
Jį girti galima be galo.

[106. MŪŠIS SU RUSAIS]

Jo laikais taip atsitiko,
Kad rusus matyti teko
Karaliaus kraštą[126] beteriojant,
Viską deginant, niokojant.
Su didele kariuomene atkeliavo,
Savo jėgas jie skaičiavo
Trimis dešimtimis tūkstančių:
Nieks suskaičiuoti negalėtų jų visų.
Kas juos matė, tam užteko.
Dievas pats jų daug išguldė
Dėl jų didžios puikybės.
Atėjo jie pajėgom gausiom,
Su vėliavom spindinčiom.
Iš Tartu ten nuvyko
Aleksandras vyskupas,
O su juo ne vienas narsus vyras
Į pagalbą krikščionybei.
Ką man daugiau čia besakyti?
Vyskupo šitie būriai
Įkyrėjo rusams labai,
Tik vėliau paaiškėjo tai.
Iš Felino, kad ir mažai,
Ten atvyko brolių,
Nes magistras kitoj vietovėj
Su priešais kovojo.
Rusams tai labai tiko,
Smūgis jiems nesuduotas liko,
Bet kas gali tai matyti.
Broliai atvyko iš Lealio,
Bet su būriu nedideliu.
Tai pat nedaug iš Veisenšteino.
Kas tiksliai žinot norėtų:
Trisdešimt keturi iš viso
Broliai buvo ten matyti.
Liaudies jie daug turėjo,
Tie visi labai norėjo
Susikaut tuojau su rusais[127].

Kai visa liaudis suėjo,
Kuri šalia brolių būt turėjo,
Tuoj ją skirstyti pradėjo.
Pastatė kairiame sparne,
Šioje vietoje laukė jų kova.
Vokiečių didesnį būrį
Atvedė karaliaus vyrai.
Jie iš dešinės sustojo.

[125] Otonas Lauterbergas – Livonijos ordino magistras 1267–1270 m. Žuvo mūšyje prie Karuzės 1270 m.
[126] T. y. danams priklausančią Estijos dalį. [127] 1268 m. Rakverės mūšis.

Puolimas greitai prasidėjo.
Broliai drauge su savo vyrais
Iš visų pusių priešams kirto,
Bet kovos tos sūkuryje
Vyskupas Aleksandras žuvo.
Puolė du rusų daliniai,
Juos išblaškė jie lengvai
Po visą mūšio lauką.
Rusai būriu traukėsi
Iš kovos lauko,
Po to sugrįžo vėl iš naujo,
Tik mažai ką iškovojo:
Daug vyrų čia paliko.
Jiems broliai smarkiai keršijo:
Mat patyrė daug skriaudų
Iš rusų nuo senų laikų.
Laukas platus ir ilgas buvo,
Rusai gavo skaudų smūgį,
Kovoti noras jiems praėjo,
Daugelį jų čia nudėjo.
Daugelis jų iš ten bėgo,
Pagalba tai buvo Dievo:
Vienas vokietis čia kovojo
Prieš šešias dešimtis rusų.
Tą reikia pasakyti aiškiai:
Jų karalius Dmitrijus[128],
Tūkstančius penkis išrinkęs,
Drįso kovą vėl pradėti,
Kita dalis jau buvo pasitraukus.

Klausykit, kas toliau nutiko.
Brolių vėliava su būriu jo
Prie sraunaus upelio susitiko.
Pamatė jis čia brolius.
Kiek broliai čia žmonių turėjo,
Aš pasakyti jums galiu:
Šimtą šešiasdešimt vyrų.
Tiek turėjo jiems užtekti.
Tarp jų buvo pėstininkų,
Kurie, kaip dera tikriems vyrams,
Susibūrę gynė tiltą
Ir daug gero taip atliko,
Jų aštuonios dešimtys buvo.
Tada su broliais susijungę,
Pro rusus jie prasimušė,
Ne vienam rusui tai baigėsi liūdnai.
Broliai tuomet išdidžiai
Atgal namo sugrįžo.
Tiems aštuonioms dešimtims vyrų
Ačiū turiu pasakyti,
Kad jų kalavijas skambėjo gražiai
Šalia brolių tais laikais.
Nebekalbėsiu apie mūšį.
Tūkstančiai penki čia rusų
Tame lauke pasiliko,
O kiti visi pakrikę
Į savo šalį spruko.
Jiems didelė gėda buvo.
Ne viena rusė vaitojo
Savo vyro mylimojo,
Kuris toje kovoje krito
Ir į namus daugiau negrįžo.
Taip tas mūšis pasibaigė.
Rusai dėl to ilgai kentėjo
Ir broliams atleisti negalėjo.
Tai tęsėsi daugelį metų.

[107. ŽYGIS PRIEŠ RUSUS]

Magistras kraštui gelbėt
Vieną kartą geriausiuosius
Kvietė pas save tarybon
Žygiui prieš rusus aptarti.
Apsidžiaugė karaliaus vyrai,
Jie tuojau visoj šalyje

[128] Naugardo kunigaikštis Dmitrijus Aleksandrovičius.

Rūpestingai ėmė ruoštis
Ir ginkluoti savo liaudį.
Latviai, lyviai, kartu estai
Troško prisidėt prie žygio.
Magistras rinko brolius
Kiek galėdamas į būrį,
Šimtą ir aštuonias dešimtis.
Džiaugėsi visi žmonės.
Tąkart vyrų suskaičiuota
Tūkstančių net aštuoniolika
Su žirgais atvykusių.
Žirgus dengė apdangalai,
Kaip numatė riteriški papročiai.
Buvo daug jūrininkų,
Arti devyneto tūkstančių.
Ir su tiek pradėtas žygis.
Kai pasiekė aną kraštą,
Rusia kuris vadinamas,
Padalijo ten karius
Į kelis stiprius būrius.
Ir su jais tada magistras
Rusus pulti pasiryžta.
Visame krašte plačiai
Siaubė narsūs brolių būriai.
Dar kartą Izborsko pilis
Nuo brolių rankos supleškėjo.
Ta pilis priklausė rusams,
Tą aš jums pirmiau minėjau.

Greit kariuomenė pasuko
Pskovo link daryti žygio;
Jie atėjo ten nelaukti,
Rusams rodėsi – per anksti
Broliai įsiveržė į jų kraštą.
Ir dėl to savo miestą rusai
Patys sudegino iki pamatų,
O tada į pilį spruko.
Ta pilis yra tvirčiausia,
Rusai ją saugojo kuo stropiausiai.
Vadinasi jinai Pskovu.
Aplinkui kraštas driekiasi gražus.
Broliai apgulė tą pilį,
Rusai stojo už jos vartų.
Pilis tokia stipri jų buvo,
Kol drąsos pakankamai turėjo
Ir vienybėje stovėjo,
Nieks paimt jos negalėjo.
Pagalba atėjo rusams,
Bet naudos iš to, man regis,
Jie visai nedaug turėjo,
Prieš brolius stot jie nenorėjo.
Ta pagalba, kurią minėjau,
Jiems iš Naugardo atėjo,
Turėjo ji padėti pilį
Nuo svečių apginti.
Daug buvo vyrų ten narsių,
Kam apie tai ilgai kalbėti?
Oras buvo drėgnas ir šaltas,
Pilies pulti jis neleido.
Kariuomenė atsitraukė
Ir atgal laivais išplaukė.
Brolių kariuomenei pasitraukus,
Rusai dėl to labai džiaugės.

[108. TAIKA SU RUSAIS]

Vienas rusų kunigaikštis,
Jurijumi vadintas,
Jų karaliaus vietininkas,
Magistrą ėmė melsti,
Kad ateiti malonėtų
Ir jo žodžių išklausytų.
Magistras nebuvo linkęs delsti
Ir į laivą suskato sėsti
Su būriu saviškių,
Brolių ir piligrimų,

Turėjo su savim gerų šaulių.
Su jais persikėlė per upę.
Kai į krantą jie atvyko,
Jurijus magistrą pasitiko
Ir su juo sudarė taiką.
Tas labai patiko rusams.
Kai sutvirtino tą taiką,
Magistras su savaisiais
Atgal prie laivo grįžo.
Ten jis savo vyrams
Pranešė apie taiką.
Jie tada jau nebegaišo
Ir kiekvienas namo grįžo.
Taip pasibaigė tas žygis.

[109. KOVOS SU LIETUVIAIS. MŪŠIS TIES KARUZE 1270 M.]

Kai sulaukta antrų metų,
Magistras vėl pradėjo kviesti
Visus draugus savuosius,
Kad prieš žiemgalius žygiuotų.
Su jais pasiekė tą kraštą.
Bet čia kitokią žinią jis išgirdo,
Ji buvo apie lietuvius.
Jie pasirodė nelauktai
Su savo kariuomene plačiai,
Broliams apie tai nieko nežinant.
Miške jie triukšmą kėlė,
Ne vienas jų narsiai teigė
Livoniją terioti jie atėję.
Visa tai magistras sužinojo,
Vienas žmogus nakčia atjojo,
Draugystės ryšio vedamas,
Magistrui patarimą davė,
Kalbėdamas: „Magistre, įsakyki
Kariuomenei namo sugrįžti,
Džiaugsiesi tu tuo vėliau.
Mat lietuvių šitą naktį
Čia atėjo visa galybė
Jūsų krašto aplankyti".
Magistras tą išgirdęs,
Šiuo perspėjimu apsidžiaugęs,
Brolių išklausęs patarimo,
Su kariuomene atgal sugrįžo.
Trečią dieną jau atėjo
Čia kariuomenė lietuvių,
Didžiai galinga, į pajūrį:
Saremos salą pult ketino.
Į ją neužilgo ji nuvyko.
Jiems Saremą beteriojant,
Magistras Otonas siuntė
Pasiuntinius, kur galėjo:
Į Tartu, į Lealį;
Pagalbos iš kur tikėjos,
Ten ir siuntė jis savuosius.

Magistras Otonas nesnaudė,
Jis įsakė pasiruošti
Kariuomenei, kuri su juo
Buvo Rygon sugrįžus.
Išsirengė vėl kelionėn:
Pasitikt pagonių.
Lietuviams anksčiau išjojus,
Jų pėdomis jis sekė.
Prisidėjo skubiai vietiniai,
Nuo ryto iki pat nakties.
Ilgą kelią jis nujojo,
Kol Vike atsidūrė.
Tuomet visi jo pakviesti
Pas jį į šalį tą atvyko.
Vikas prie pat jūros driekias,
Žino tai, kurie čionai gyvena.
Ėjo čion karaliaus vyrai,
Jie atvedė ne vieną būrį.
Tartu vyskupas Frydrikas
Atvyko kaip tikras karžygys
Su visais, kuriuos surinkt galėjo.
Jis gerai pasidarbavo:
Su visais savo žmonėmis

Norėjai prie būrio prisijungė.
Magistras šią kariuomenę vedė
Su saviškiais per jūrą.
Ta žiema taigi šalta buvo,
Motinoms vaikai sušalo.
Kariuomenė pagonių
Buvo Saremą palikus,
Ji pilnas rankas turėjo
Krašto dalį suniokojus.
Abi kariuomenės netrukus
Čia ant ledo susitiko
Ir arti vieni kitus regėjo.
Tuoj kariuomenė lietuvių
Rogėmis sumaniai
Iš visų pusių apsitvėrė.
Abiem pusėm aišku buvo,
Kad kova įvykti turi[129].
Ledas jūros tuo metu
Didelio svorio nebijojo,
Abejus pakelt galėjo,
Visiems užteko jo stiprumo.

Vyrų iš Tartu ir Lealio
Magistras ten turėjo,
Karaliaus žmonių daugybę.
Jų visų aš neminėsiu;
Išskyrus vieną riterį,
Kurs turėjo liūto drąsą,
Jį vadino Zivertu.
Jis buvo karaliaus krašto
Talino vietininku.
Aš linkiu visiems jiems gero.
Šie didvyriai nedelsdami,
Pasitarę paskubomis,
Ragino į kovą liaudį
Ir tvirtai ją surikiavo,
Kad kovoje nesvyruotų.
Ir kariuomenė pajudėjo,
Vyskupai į kovą stojo,
Kairį sparną gint turėjo.
Duota brolių jiems narsių,
Kiek kovoje reikalinga.
Talinietis Zivertas
Privalėjo su savais
Ginti dešinįjį sparną.
Taip jie ten išsirikiavo,
Kad kariuomenę pagonių
Užpultų iš abiejų pusių.
Bet pernelyg anksti broliai
Ėmė pult tada pagonis.
Kai tiktai arti priėjo,
Tuoj visi būriai pagonių
Pasitraukė už savo rogių.
Skubėjo paskui broliai.
Kai prie jų jie priartėjo,
Iš jų būrio pirmesnieji
Su vėliavomis tarp rogių įsivėlė.
Tas pagonims labai tiko,
Jie nudūrė jų žirgus,
Nemaža dalis brolių
Šioje pragaištyje krito.
Likusieji kaip didvyriai
Drąsiai stojo į gynybą.
Tuo metu pagonis puolė
Krikščionių kariuomenė didžioji:
Nenorėjo ilgiau laukti.
Kiekvienas matyt galėjo
Tas pašėlusias skerdynes
Tarp kariuomenių abiejų,
Ir krikščionių, ir pagonių.
Žiaurus ir didelis mūšis buvo,
Ledu tuoj kraujas plūdo
Iš abiejų kovojančiųjų pusių.
Taip vyko čia toji kova.
Ne vienas tvirtas vyras
Kalaviju narsiai kirto.
Šiame mūšyje nukautas buvo
Gerasis magistras Otonas,

[129] 1270 m. vasario 16 d. Karuzės ledo mūšis (plačiau žr.: R. Varakauskas, Ledo mūšis ties Karūzu 1270 m., *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. 3, 1962, p. 147–154).

O taip pat penkiasdešimt du broliai:
Jie dėl Dievo liejo kraują.
Ne vienas narsus rinktinis vyras
Iš abiejų pusių krito.
Ir nemaža liaudies dalis.
Te Dievas laimina jų sielas.
Broliai, kurie gyvi išliko,
Kentė vargą, nes jų žirgai
Krito ir jie pėsti liko.
Priešai rūpesčių mažiau turėjo.
Bet kurie ant žirgų pasiliko,
Daug stebėtino atliko,
Bekovodami ant ledo.
Pro daugelį būrių jie prasikirto.
Tartu vyskupas ėjo
Su savaisiais į pagalbą;
Drauge ir vyskupas Lealio
Prisijungė greit prie brolių.
Tuomet broliams palengvėjo,
Jų kariuomenė atsigaut galėjo.
Jiems pagelbėti į kovą
Ėjo ir riteriai iš Talino.
Broliai tame mūšyj
Vienu metu kovot turėjo.
Kartais dviese už vieno skydo.
Darė daug žalos pagonims
Mūšyje ant jūros ledo.
Šie siekdami šlovės
Švaistės šen ir ten ant ledo
Su ne vienu narsiu būriu.
Daug nukauta čia pagonių,
Kurie čionai šlovės ieškojo:
Net tūkstantis šeši šimtai.
Karo laukas krauju pasruvo.
Tą pačią valandą sužeistas buvo
Lealio vyskupas tenai.
Krikščionių šeši šimtai
Tame mūšy ant ledo krito.
Broliai pasitraukt turėjo,
Dėl to pagonys nesigailėjo,
Nes jiems mūšio ledas liko,
Drauge ir pergalės vainikas.
Po to namo pagonys grįžo,
Ten tuomet jie įsigijo
Pilnas rankas grobio,
Nes tą mūšį jie laimėjo.
Magistras Otonas, tas tiesa,
Trejetą pilnų čia metų
Ir dar mėnesius šešis
Valdė gera ranka
Livonijos žemėje.
Jo šlovė plačiai skambėjo.
O kai šis didvyris krito,
Daug dejonių pasigirdo
Visuose Livonijos kraštuose.

[110. MAGISTRO PAREIGAS EINANTIS ANDRIUS VESTFALAS NUKAUNAMAS KOVOJE SU LIETUVIAIS]

Neužilgo brolis Andrius
Brolių pasitarime
Buvo išrinktas paskubomis
Valdžią į rankas paimti
Ir globoti visą kraštą,
Kol kas kitas bus atsiųstas
Livonijos krašto magistru[130].
Jam bevaldant atsitiko:
Pasirodė čia lietuviai,
Vėl teriojo brolių šalį.
Kai apie tai sužinojo,
Jis juos vytis sugalvojo,

[130] Andrius Vestfalas Livonijos magistro vietininku buvo 1270 m. Žuvo tais pačiais metais mūšyje su lietuviais.

Neapkęsdamas pagonių.
Jo karŕuomenė buvo maža,
Bet stūmė jį stipri valia.
Brolių kariuomenė pavargus
Vietą sustojimui išsirinko,
Ten norėjo pailsėti
Ir atsigulė miegoti.
Sužinoję tą pagonys,
Nieko nelaukę greituoju
Užpuolė tenai brolius.
Brolių kariuomenė vaitojo.
Ką daugiau man bepridurti?
Brolį Andrių jie nukovė,
Be to, dvidešimt kitų brolių.
Per anksti, deja, jie žuvo.
Vėl iš naujo kilo verksmas
Ir naujų dejonių aidas
Per plačiąją Livoniją,
Kai visi tą sužinojo.
Bet paguostas buvo kraštas,
Kaip tuojau jums apsakysiu.

[111. LIVONIJOS MAGISTRAS VALTERIS NORDEKAS]

Atsiųstas buvo narsus vyras
Į Livoniją magistru.
Jis davė daug protingų patarimų,
Tą išgirsit iš jo darbų,
Kuriuos savo laiku nuveikė.
Vardą jo gerai žinojo
Visame šiame krašte.
Jis buvo brolis Valteris vardu,
Kilęs iš Nordeko krašto[131].

[112. MAGISTRAS VALTERIS NUGALI ŽIEMGALIUS]

Žiemgaliams jis pakenkė labai,
Kaip apsakysiu jums nūnai.
Jo komtūrai vieną dieną
Pas jį atvyko tartis,
Savo būrius atsivedę.
Mat po visą savo kraštą
Buvo siuntęs pakvietimus.
Ir iš Talino atvyko
Daug kilnių pas jį didvyrių.
Kariuomenei susirinkus,
Jo sumanymas paskelbtas;
Tuoj išsirengė į žygį
Žiemgalių kraštui užpulti.
Kai atėjo prie Tervetės,
Viską tinkamai išžvalgęs,
Tuoj jų pylimą puolė.
Kariuomenė nedvejodama juo sekė.
Ir paėmė jie Tervetę.
Ten nukovė jie daug vyrų,
Tie gyvent pamiršt turėjo.
Broliai tuomet užvaldė pilį,
Aprūpino ją maistu,
Kaip pilis aprūpinti reikia.
Magistras Rygon sugrįžo
Ir su kariuomene sava
Sugalvojo naują žygį.
Į Mežuotnę ketino vykti.

Kai Velykos[132] tik praėjo,
Po visą kraštą žinią siuntė.

[131] Valteris Nordekas – Livonijos ordino magistras 1270–1273 m. Į Vokiečių ordiną įstojo 1268 m. Grįžęs iš Livonijos gyveno gimtajame Marburgo konvente (*Ritterbrüder*, S. 476–477).

[132] 1271 m. Velykos buvo balandžio 5 d.

Broliai greitai pas jį atėjo,
Ir liaudis, ir piligrimai.
Laivuose visi susėdę,
Į Mežuotnę keliavo.
Kai tiktai tenai nuėjo,
Tuoj pasidavė pilis ta,
Iš jo malonės laukdama.
Kariuomenei tas patiko.
Broliai iš pilies gabeno
Moteris, vaikus ir vyrus,
Ir ką tiktai rado gero;
Paėmė visas gėrybes
Ir linksmi atgal keliavo.
Bet taika trumpai tetruko,
Greit kariuomenę jis siuntė
Vėl į žiemgalių kraštą.
Kai nuėjo į Tervetę,
Iš pilies su savim ėmė
Jie narsius žiemgalių vyrus
Ir toliau paskubom žengė
Raktės pilies kryptimi.
Į ją greitai įsilaužė
Ir sudegino lig žemės.
Su savimi iš ten jie ėmė,
Ką tiktai surast įstengė
Tuo laiku pilyje.
Tą pilį suniokoję,
Į Livoniją jie atjojo.
Po to, laikui neilgam praėjus,
Žiemgaliai panorėjo
Vėl priimti krikščionybę.
Ir gailėjosi nuoširdžiai,
Ką padarę jie prieš tai.
Prašė jiems uždėti duoklę,
Kurią duoti privalėjo,
Su broliais taikoje gyvent norėjo.
Magistras tuomet sutiko
Už duoklę taiką duoti.
Jie visi buvo tuo patenkinti[133].

[113. MAGISTRAS VALTERIS NORDEKAS ATSISTATYDINA]

Magistras sirgti ėmė,
Jį sunki liga kamavo.
Išsigydyti norėdamas,
Į vokiečių kraštus iškeliavo.
Kelionėje jisai negaišo.
Livonijoje bevaldydamas
Daug sėkmės patyrė.
Jis buvo čia, ir tas tiesa,
Magistru pustrečių metų.
Kai į vokiečių kraštus nuvyko
Ir su didžiuoju magistru susitiko,
Iš pareigų jį atleido
Ir į Marburgą nurodė vykti.
Jis mielai ten nukeliavo,
Manė šiame konvente jis pasilikti.

[114. KARAI SU LIETUVIAIS]

Kitas brolis išrinktas buvo.
Bet tuo tarpu Livonijoj
Daugel žuvo brolių.
Į Lietuvą vykti jie ketino,
Jų penkiolika buvo.
Taip įvyko ši nelaimė:
Broliai geidė pamatyti,
Koks yra lietuvių kraštas,

[133] Žygiai prieš žiemgalius – 1271–1272 m. Taika buvo sudaryta 1272 m. (Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 158–159).

Ten turto norėjo prisiplėšti.
Bet lietuviai taip pat ketino
Į brolių žemę įsiveržti.
Jie kelius gerai žinojo
Tuos, kuriais broliai jojo.
Su stipriu būriu juos ten užpuolė.
Broliai ilsėtis buvo sugulę,
Dalis jų ramiai miegojo.
Neįspėtus juos ten žudė,
Tik dalis šiaip ne taip paspruko.
Vieną paėmė nelaisvėn.
Taip pasibaigė tas mūšis.
Žuvo ir vienas narsus vyras,
Krikščionys jo gailėtis turi:
Suksė[134] buvo jis vardu.
Į brolių kraštą jis atvyko,
Čia priėmė krikščionybę
Ne dėl šlovės, dėl Dievo.
Ne vienam karo žygy dalyvavo,
Į Lietuvą ne kartą jojo.
Lietuvoje buvo gimęs,
Vyras narsus, rinktinis.
Marija, Dievo Motina,
Nekaltoji Mergele,
Sielą jo apgink nelaimėj,
Jis pražuvo tau tarnaudamas!

Džiaugėsi tuomet lietuviai.
Kai tik vasara atėjo,
Jie aplankė brolių kraštą.
Broliai tą gerai žinojo.
Juos iš paskos įnirtingai sekė,
Daug jie dieną naktį vargo,
Kol galop juos susirado.
Ir tuojau į kovą stojo,
Šešis šimtus jų nukovė.
Lietuviai pralaimėję,
Į savo šalį spruko.
Jie paliko čia daug vyrų,
Tarsi užstatą iš savo rankų,
Negaliu jų suminėti.
Paliko jie daugybę žirgų
Upės Dubenos pakrantėj
(Ten tasai mūšis įvyko,
Jums visiems pranešt tą noriu)
Ir atgal namo pabėgo.
Broliai grobį pasidalijo,
Tą, kurį tuomet laimėjo.
Po to visi atgal sugrįžo
Su grobiu linksmi į Rygą.
Jie tuomet dėkojo Dievui,
Danguje kurs viešpatauja,
Jis vertas to, kad nesvyruojant
Nuolat teiktum garbę, šlovę,
Dabar ir visados per amžius.

[115. MAGISTRAS ERNESTAS RACEBURGAS]

Didysis magistras pasitaręs
Parinko vieną pagirtiną brolį
Ir pasiuntė jį į Livoniją.
Pavedė jam pareigybę,
Kaip kad Ordine įprasta.
Tada jie išsiskyrė.

Livonijos magistras greitai
Iškeliavo savo vieton.
Kai į Rygą jis atvyko,
Magistru priimtas maloniai,
Mat čia buvo žinomas gerai:
Brolis Ernestas buvo jis vardu[135].

[134] Nalšios kunigaikštis Suksė 1268 m. pasitraukė į Rygos arkivyskupo žemes (M. Perlbach, Urkunden des Rigaschen Capitel–Archives in der Fürstlich Czartoryskischen Bibliothek, *Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-,Est- und Kurlands*, Bd. 13, 1886, S. 17–18). Aprašomas mūšis įvyko 1272 m.

[135] Ernestas Raceburgas – Livonijos ordino magistras 1274–1279 m. Kilęs iš Liubeko arba Rygos miesto tarėjų šeimos. Žuvo 1279 m. mūšyje prie Ašeradės (*Ritterbrüder*, S. 524–525).

Žmonėms jis labai patiko,
Daug dorybių turėjo,
Tą kiekvienas matyt galėjo.
Savo draugams paguoda buvo,
Kuklus, puikiai išauklėtas.
Krašte teisybė viešpatavo,
Kol jis čia buvo magistru;
Pasižymėjo tiesos siekimu.

[116. DAUGPILIO STATYBA]

Magistro Ernesto galvoje
Gera mintis kilo;
Ir nedelsdamas komtūrams
Ją išaiškino kaip reikiant.
Tuoj komtūrai atkeliavo,
Vos tik jo kvietimą gavę,
Su savais žmonėm į Rygą.
Magistrui Ernestui tas patiko.
Kai kariuomenė susirinko,
Magistras, ją paėmęs,
Dauguvos krantais nujojo,
Apie Daugpilį mat jis galvojo.
Gerą nuovoką turėdamas,
Nugabeno ten ir maisto.
Kai atvyko į tą vietą,
Tarėsi su savo broliais
Dėl kalno piliai skirto:
„Aš manau, ant šito kalno
Reikia pilį pastatyti,
Kad jinai visiems pagonims
Ir Traideniui, jų karaliui,
Širdgėlos daug padarytų".
Ir pilis tuomet gan greitai,
Pagal brolių patarimus,
Ant to kalno pastatyta[136].
Džiaugėsi dėl to jų širdys.
Netrukus čionai atgabeno
Daug strėlių ir daug kilpinių
Ir pakankamą maisto kiekį –
Visa, kuo jie rūpinosi uoliai,
Kad nestigtų nieko šiai tvirtovei.
Čia paliko geriausiuosius,
Kokius rado jie tarp vyrų,
Kurie mokėjo gerai gintis,
Brolius ir ginklanešius.
Taip pat vietiniai, mokėję kautis,
Pasiliko toje pily.
Tuo tarpu magistras vėl į Rygą
Su kariuomene sugrįžo.

[117. TRAIDENIS PUOLA DAUGPILĮ]

Neilgam praslinkus laikui,
Atsibeldė čia Traidenis,
O su juo būriai pagonių
Priešais Daugpilį atjojo.
Pilį sudeginti galvojo.
Bet atradęs labai stiprią,
Statė ketvertą svaidyklių.
Gynėjams tas nepatiko.
Rusų šauliai čionai atėjo,
Prie Traidenio jie prisidėjo:
Sužeidė iš lankų ne vieną,
Bet savo tikslo nepasiekė.
Kas pilyje buvo sužeisti,
Greit buvo vėl išgydyti.
Pilies gynėjai atgal šaudė,
Daug pagonių jie išvartė,

[136] Daugpilio pilies statyba ir toliau aprašomas Traidenio žygis datuojami 1273–1274 m. (Gudavičius, Kryžiaus karai, p. 160–161).

Ir kuriam tik jie pataikė,
Tas daugiau nebuvo sveikas.
Ketvertas jų svaidyklių
Greitai svaidyti pradėjo,
Svaidė nuolat, dieną naktį
Didelius akmenis visa jėga.
Vežė akmenis čionai pagonys
Nuo pat ryto lig nakties.
Turiu čia tiesą pasakyti,
Daug šulų jie tada numušė
Nuo pilies šen bei ten.
Broliai greit tai pastebėjo
Ir paskubomis užtaisė,
Kad dėl to pilis nežūtų.
Tas puolimas nesibaigė,
Dieną naktį jie ten svaidė,
Ketvertą savaičių tęsėsi.
Daug pagonių matėsi
Su perskeltomis galvomis
Nuo galingos brolių rankos.
Buvo tikras tai stebuklas,
Kad pily sveiki išliko.
Nuo didžios anų galybės,
Nors ir siaubė dieną naktį.

Traidenis tuomet pastebėjo,
Kad su kariuomene sava
Pilies užimti neįstengs.
Nors tiek pastangų įdėjo,
Bet užimti negalėjo.
Jis kalbėjo: „Aš tą skausmą
Nešt turiu savo širdy.
Jūs, lietuviai, patikėkit,
Ta pilis pastatyta
Mano širdies vidury.
Kol tiktai aš būsiu gyvas,
Žiaurią širdgėlą kentėsiu,
Nebematysiu jokio džiaugsmo.
Ar padės, jei ilgiau stovėsiu?
Pagonių jėgos mane apleidžia
Ir į namus grįžta.
Sukapokite svaidykles,
Noriu atgal aš vykti.
Nors rūpesčių man daugės".
Lietuviams tas patiko,
Jie sustojo prie svaidyklių.
Ir ten greitai sukapojo
Visas keturias svaidykles.
Grįžo jie į savo kraštą
Didelį skausmą nešdami.
Broliai tuoj visi pradžiugo,
Kiek tik jų pilyje buvo.
Dievui už malonę jie dėkojo,
Kad nepasisekė pagonims.
Jie pataisė pilį greitai
Ir magistrui pranešė veikiai,
Pasiuntinius siusdami,
Kas nutiko čia pagonims.

[118. MAGISTRAS ERNESTAS TERIOJA LIETUVĄ]

Magistrui žinia patiko,
Savo broliams jis kalbėjo:
„Keršysiu už tą puolimą,
Jei tik gyvas būsiu,
Surengsiu karo žygį
Į Lietuvos kraštą".
Magistras siuntinėjo
Pasiuntinius pas komtūrus,
Kad pagalbos duotų
Ir nuolatos atsimintų,
Ką pagonys krikščionybei
Yra padarę. Ir jo vyrai
Jojo greit į brolių kraštą
Ir paskelbė jiems šią žinią.
Magistras atsidėjęs prašė
Ir nuo sprendimo nesitraukė,
Kad ponas Eilartas iš Talino,
Pasiruošęs į tą žygį,

Čia atvyktų su savaisiais,
Tam tikslui visus pasiėmęs,
Kurie tam žygiui tiko;
Ir negailėdamas jėgų
Parodytų uolumą.
Eilartas elgėsi kaip tikras vyras.
Jis kalbėjo: „Aš ateisiu,
Ar bus laimė, ar nelaimė,
Su jumis į tą kelionę,
Man negaila gyvybės, turto".
Buvo ir riterių kitų,
Tokios pat narsos apimtų.
Vienas – Jonas Tyzenhauzenas[137],
Vyras dorybių pilnas,
Kitas, Henrikas Frangenas –
Tai riteris kilnus.
Žygiu džiaugėsi ne vienas.
Tarėsi paskirti dieną
Pasiruošusiems atvykti.
Dieną tą tuoj pat nustatė.
Bet šią kalbą mes pabaikim,
Apie patį žygį tarkim.

Vyras Hobergas Eilartas,
Jis buvo Talino vietininkas,
Išsirengė į tą žygį.
Su savimi gražų būrį
Atvedė jisai į Rygą.
Lygiai ir kiti nedelsė,
Iš Tyzenhauzeno Jonas
Kartu žygiavo kaip didvyris,
Malonus jam buvo žygis.
Tuo tarpu kariuomenė brolių
Dar anksčiau Rygon atvyko,
Kaip man sužinot pavyko.
Magistras tuo džiaugėsi labai.
Su taja kariuomene
Prieš lietuvius išjojo
Tarnauti mūsų Motinai.
Kuršių irgi daug atėjo
Ir žiemgaliai sujudėjo,
Stropiai ruošdamiesi žygiui.
Matės, kaip šalmai žibėjo
Ir šarvai stiklu spindėjo
Toj kariuomenėj galingoj.
Talino riteriai kilnūs,
Apsiginklavę kaip pritinka,
Švytėjo ledo baltumu.
Kariuomenė žengė keliu –
Tiesiai į Kernavę.
Buvo lietuviams dėl to skaudu,
Mat Traidenio žemę
Sudegino ir nuteriojo.
Jo žemėse kariuomenė brolių
Daug žmonių sukapojo,
Kurie nespėjo apsiginti.
Jiems plėšti sekėsi labai;
Visur niokojo atkakliai
Į būrius pasidaliję.
Kai visi susiėjo,
Grobį jie sudėjo,
Šis didelis be galo buvo.
Apmaudu buvo lietuviams.
Magistras ir jo žmonės,
Piligrimai, broliai,
Eilartas, vietininkas,
Riteriškai išjojo
Iš krašto pagonių.
Jie pilnas rankas turėjo,
Liaudis jiems iš paskos ėjo,
Visi namo skubėjo.

[137] Žymios Livonijoje, vėliau ir LDK, giminės protėvis. Su Kalavijuočių ordino įkūrėju Rygos vyskupu Albertu giminiavęsi Tyzenhauzai į Livoniją atsikraustė apie 1224 m. Pažymėtina, kad vienas ELK nuorašas (Rygos) XVI a. buvo Tyzenhauzų giminės nuosavybė.

[119. MŪŠIS TIES AŠERADE]

Bet kariuomenė lietuvių
Susirinko galinga,
Surengę pasitarimą,
Žygiuoti nebegaišo.
Kovoti kuo greičiau norėjo,
Iš paskos krikščionims ėjo.
Ir žygiuodama vis didėjo
Tiek ryte, tiek vakare.
Tąkart kariuomenė brolių
Stovyklai karo apsistojo.
Jie visi gerai žinojo,
Kad kariuomenė pagonių
Pėdomis jų skubiai seka.
Čia iš kariuomenės krikščionių
Liaudies daug namo išjojo,
Jie su priešu nekovojo.

Atskiri būriai pagonių,
Kiek žinau, toliau vis rinkos;
Juos iškart išmušt reikėjo,
Per ilgai krikščionys delsė,
Abi pusės kovos vengė.
Kai pagonių prisirinko,
Laiką kovai pasirinko,
Brolius pradėjo pulti[138].
Taip prasidėjo šitas mūšis
Tarp tų abiejų pusių.
Kirto jie žaizdas didžiausias,
Sniegu pasruvo kraujas.
Matėsi iš abiejų šonų,
Krikščionių ir pagonių,
Kaip ne vienas didvyris
Galingas ir rinktinis
Žiaurioj mirty kamavos,
Nuo kraujo sniegas raudonavo.

Broliai betgi tesilaikė,
Jie priešų pralaužė eiles.
Eilartas, karžygys stiprus,
Vyrišką drąsą turėjo,
Pagonių jis nekentė,
Juos blaškė, kiek įstengė.
Daug jų tuo metu nudėjo,
Priešai nuo jo labai kentėjo.

Broliai toje tad kovoje
Vyrišką narsą parodė,
Tikrą tiesą jums tariu;
Bet jiems buvo per sunku.
Mat kariuomenė pagonių
Pailsėjo, sustiprėjo,
Ir vėl skerdynės kilo
Tarp lietuvių ir krikščionių.
Kirto, savo ginklais dūrė,
Kraujas net upeliais sruvo
Per žiedus plieninius.
Broliai didį vargą kentė.
Be gailesčio pagonys sulaužė
Mūsų Motinos vėliavą.
Ją vienas riteris laikė,
Jono vardą kuris turėjo;
Po ta vėliava ir žuvo.
Dievas tepasigaili jo,
Tyzenhauzenas tai buvo.
Sielą jo globoti turi
Angelai Dangaus karalijoj,
Nes tai buvo doras vyras.
Nors visi pakrikę buvo,
Magistras ir jo broliai
Vilties prarasti negalvojo.
Jie kentė vargą begalinį,

[138] Ašeradės (Aizkrauklės) mūšis įvyko 1279 m. kovo 3 d. (plačiau žr.: R. Varakauskas, Kautynės ties Ašerade 1279 m. Iš lietuvių kovų prieš Livonijos ordiną XIII a., *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Istorija*, t. 4, 1964, p. 123–134).

Išties per daug jo buvo skirta,
Žaidimas buvo šis žiaurus,
Broliai kentė didelius skausmus.
Tuo metu pastebėta,
Kad žiemgaliai iš mūšio bėga,
Nebeliko jų nė vieno
Iš visų jų tą dieną.
Krikščionys dėl to labai liūdėjo.
Pastebėję tą pagonys,
Dar stipriau savo būriais puolė.
Brolių vėliava ant žemės griuvo,
Krikščionims tai didelis smūgis.
Magistras Ernestas krito,
O su juo drauge pražuvo
Septyniasdešimt vienas brolis.
Dėl Dievo jie praliejo kraują.

Kai Eilartas pagonims kirto,
Kaip iš manęs jūs jau išgirdot,
Nusivijo jis pagonis,
Bet norėjo grįžt pas brolius.
Kai pasiekė mūšio lauką
Ir apie tai sužinojo,
Kad pralaimėtos kautynės,
Buvo jam skaudu ir pikta.
Gailėjosi labai magistro,
Apie mirtį jo išgirdęs.
Didelis būrys pagonių
Apsupo iš abiejų pusių,
Jam reikėjo prasimušti.
Tai buvo didvyrio nelaimė.
Savo riteriams kalbėjo:
„Jūs turite su manimi
Čia iki galo pasilikti,
Ar pražūsim, ar išliksim,
Esu labai išvargintas".
Tąkart vienas būrys brolių
Prie jo buvo prisijungęs.
Su jais iš naujo puolė
Kariuomenę pagonių.
Bet šitie tvirtai stovėjo,
Eilartas prasimušti negalėjo.
Jo žirgas buvo pašautas,
O jis mirtinai sužeistas.
Bet kiti vargais negalais
Pro būrius pagonių
Suskubo prasikirsti.
Eilartas buvo nukautas.
Jis tikrai gailesčio yra vertas.
Savo pareigą atliko,
Jo sielai tekti turi
Džiaugsmas amžinas danguje!

Bet toliau aš noriu tęsti:
Ta žiema šalta buvo,
Ne vienas žmogus sušalo,
Tiek krikščionių, tiek pagonių.
Tada iš tų abiejų pusių
Sužvarbo ne vienas rinktinis
Ir labai narsus didvyris.
Ši knyga pranešti turi
Ir priešams, ir saviškiams,
Kad ši kova įvyko
Iš visų jėgų, negailestingai:
Tūkstantis du šimtai
Septyniasdešimt aštuntais metais[139]
Po Viešpaties gimimo.
Pats pasninko vidurys buvo,
Dienos jau daug praėjus.
Bet apie tai daugiau kalbėt nenoriu,
Dievas atsilygins geruoju,
Kurie tenai praliejo kraują
Už jį ir Motiną Mariją.
Jų mirtis juos teapsaugo.
Jūs jiems gera palinkėkit
Ir visi sakykit amen!

[139] **Metai nurodyti Apreiškimo stiliumi.**

[120. MAGISTRO PAVADUOTOJAS GERHARDAS KACENELENBOGENAS PRANEŠA DIDŽIAJAM MAGISTRUI APIE ERNESTO MIRTĮ]

Ernestas buvo magistru
Metų šešetą pilnų.
Greit po to buvo nukautas,
Kaip girdėjot knygoj sakant.
Kritus mūšyje magistrui,
Didis smūgis buvo kraštui;
Jo verkė vyrai, moterys.
Į jo vietą paliktą
Atėjo brolis Gerhardu vadintas,
Pagarsėjęs Livonijoj,
Vadinosi Kacenelenbogenas[140],
Vyras išauklėtas, gražus,
Nelaimėje karys drąsus.
Bet kokiom aplinkybėm
Pasirodė jis teisingas,
Kraštui didžiai gailestingas.
Su broliais pasitaręs,
Tuoj pasiuntinius siuntė
Į vokiečių kraštus.
Didžiajam magistrui pranešė,
Kad žuvo Ernestas magistras
Ir septyniasdešimt brolių;
Jų gailėjosi ne vienas,
Kai tą dalyką sužinojo.
Tuomet žmonės nusiųsti buvo
Į visas vokiečių žemės komtūrijas.
Į Marburgą atkeliavę
Broliai sužinojo
Naujienas iš Livonijos,
Kas tenai nutikę buvo.
Iš Prūsijos maršalas atvyko,
Kaip man patikimai sužinot pavyko.
Ir juos nelaimė aplankė,
Magistras jų pasimirė.
Magistras Hartmanas Heldrungenas[141]
Pakvietė pas save brolius,
Ir senuosius, ir jaunuosius,
Įstatai kaip reikalauja.
Kai visi ten susiėjo,
Kaip jau esat tą girdėję,
Atsistojo vienas brolis,
Čion atvykęs iš Livonijos,
Ir paskelbė savo žodį
Nuo pradžios lig pabaigos.
Ir iš Prūsų kuris atėjo
Irgi panašiai kalbėjo.

[121. KONRADAS FOICHTVANGENAS TAMPA PRŪSIJOS IR LIVONIJOS MAGISTRU]

Broliai tuo metu pareiškė:
Reikia dabar sujungti
Livoniją ir Prūsiją.
Dėl to priešai dar labiau
Turės jų bijoti.
Paramos jie gaus daugiau,
Visi vienu balsu kalbėjo.
Didžiajam magistrui tas patiko.
Jam mintis tuomet atėjo:
Brolis Konradas Foichtvangenas

[140] Reino grafas Gerhardas Kacenelenbogenas 1279 m. buvo Livonijos krašto maršalas ir Livonijos magistro vietininkas. 1279–1280 m. žiemą buvo žiemgalių suimtas ir užmuštas nelaisvėje Lietuvoje vienos dvikovos metu (*Ritterbrüder*, S. 373).

[141] Vokiečių ordino didysis magistras – 1273–1282 m. 1236–1237 m. dalyvavo derybose dėl Kalavijuočių ordino prisijungimo prie Vokiečių ordino (F. Benninghoven, *Der Orden der Schwertbrüder*, S. 461–462).

Palikt susirinkimą turi.
Tarpusavyje pasitarę,
Į jo rankas atiduoti nutarė
Livoniją ir Prūsiją[142].
Tada atgal jį pakvietė,
Jis sutiko, kad ir nenoriai.
Kai tarnybą šią priėmė,
Daug brolių pas jį atėjo,
Siūlėsi su juo keliauti.
Džiaugėsi dėl to jo širdis,
Jų gera valia jam tiko.
Jis maldavo didįjį magistrą,
Kad brolių jo kraštui paskirtų.
Didysis magistras kalbėjo:
„Jums tuo rūpintis nevertėjo,
Noriu aš jums duoti brolių,
Išsirinkit, kuriuos norit,
Čia yra tvirtų narsuolių".
Magistras nepamiršo žodžio,
Ne vienam įsakė broliui
Eit drauge į Prūsų kraštą.
Jis žinojo kur ieškoti
Tų, kurie tenai keliautų.
Šaunus buvo tai būrys,
Prūsijoj juos greit išvys.
Magistras Konradas iškeliavo,
Pasiėmęs su savimi ne vieną.
Leidos su tais į kelionę,
Kad greičiau pasiektų Prūsiją.
Kai ten pasklido ši žinia,
Visiems ji buvo labai laukta,
Magistrą priėmė maloniai
Visi Prūsijos broliai:
Kai naujieną sužinojo,
Kad magistras jau atjoja,
Pagal gerą paprotį,
Buvo toks jau įprotis,
Išjojo priešais pasitikti.

[122. ORDINO KAPITULA ELBINGE]

Kai jis kraštą apžiūrėjo,
Kapitulą sušaukt skubėjo;
Tuoj įsakė, kad komtūrai
Į Elbingą atvykti turi.
Pasikvietė ir vaitus
Sembų ir natangų.
Brolių daug čia susirinko
Iš kraštų tenykščių.
Ir iš Livonijos brolis
Kaip pasiuntinys atvyko.

[123. ŽIEMGALIAI UŽIMA TERVETĖS PILĮ]

Kas Žiemgaloje įvyko[143],
Iš dalies aš apsakysiu:
Kai magistras Ernestas žuvo
Ir daug kitų nuo kalavijo smūgio,
Iš žiemgalių gi niekas nekrito,
Mat prieš mūšį jų neliko.

[142] Konradas Foichtvangenas – Livonijos ordino magistras 1279–1281 m. Kilęs iš Frankonijos ministerialų šeimos. Vienas žymiausių XIII a. Vokiečių ordino brolių. 1259 ir 1271–1279 m. buvo Austrijos krašto komtūras, 1282–1283 – Frankonijos krašto komtūras, 1284–1291 – magistras imperijoje, 1291–1296 – didysis magistras. Jam priskiriama idėja perkelti didžiojo magistro rezidenciją į Prūsiją, kuri buvo įgyvendinta jau po jo mirties (U. Arnold, Konrad von Feuchtwangen, *Preußenland*, Bd. 13, 1975, S. 2–34; *Ritterbrüder*, S. 222–223). [143] Apie žiemgalių sukilimą ir čia aprašomų įvykių chronologiją žr.: E. Gudavičius, Paskutinysis žiemgalių sukilimas, *Žiemgala*, t. 2, 1999, p. 31–43).

Tai pasninko metu įvyko.
Kai nauja žolė sužaliavo,
Tuoj susitarė žiemgaliai
Išduoti Tervetę.
Ta pilis jų žemėj stovi.
Tai įvyko vieną rytą,
Jų iš anksto nustatytą.
Ką tik priešpily sutiko,
Tą jie suėmė ar kirto,
Kas tiktai krikščionis buvo.
Šalkas Bertoldas ten gyveno,
Jį žiemgaliai pamėgo,
Mat kaip geras šaulys garsėjo,
Naudingas būti jiems galėjo.
Gyvybę jam dovanojo,
Jei prie jų prisidėt galvojo,
Džiaugdamasis tą padarė.
Pilį žiemgaliai užvaldę,
Greitu laiku joje atrado
Daug strėlių, kilpinių.
Jie priešpilyje buvo sukrauti.
Kai krūvon sugabeno daiktus jie,
Kilpiniais džiaugėsi labai.
Nedoras krikščionis Bertoldas
Šaulių tiek išsirinko,
Kiek kilpinių ten surinko.
Kas šaudyti nemokėjo,
Mokytis su juo turėjo:
Lanką tempti ir iššauti.
Už tai leido jam gyventi.
Ilgą laiką tuos ginklus
Broliai turėjo pilyje sudėtus,
Vyriškos drąsos kupini
Norėjo juos laikyti,
Kad save apgintų.
Tuo metu čia žiemgalių
Daug atėjo iš visur karių;
Siuntė juos Nameisis,
Kuris jų buvo kunigaikštis[144].
Net apsakyt yra sunku,
Kiek jis šiuo neilgu laiku
Ir šlovės, ir pagarbos
Nuo brolių susilaukė.
Jiems atlygino apgaule.
Dėl to jo giminė liūdėt turėjo,
Kaip netrukus paaiškėjo.
Jis tiek pridarė nedorybių,
Kad teisingai jam buvo skirta
Dėl tų nuodėmių numirti.
Iš krašto Nameisis turėjo sprukti,
Apie tai vėliau išgirsit.
Dabar pasakojimą šį baigiu
Ir tuoj pat kitą pradedu.

Kai atėjo čion žiemgaliai,
Kaip man teko sužinoti,
Pasiėmę ietis, skydus,
Bandė pulti pačią pilį.
Tuomet penkiolika brolių
Gyveno tame konvente.
Dalis prieš tai užmušta buvo,
Likusiuosius jie apsupo
Toje pilyje užspeistus.
Šie gintis bandė atkakliai,
Buvo tai narsūs kariai.
Gynėsi, nors buvo jų mažai,
Naudojami kilpiniai ir lankai,
Taip pat akmenimis svaidė priešus;
Kurie tik pernelyg priartėjo,
Gyvi sugrįžti negalėjo.
Ant sienų jie pakilo,
Vartus ir griovį gynė.
Bet Nameisis nenusileido,
Jis saviesiems liepė šaudyt.
Broliams buvo nežinoma,
Kad tas šuva netikėlis

[144] Orig. *houbetman*. Nameisis buvo žiemgalių kunigaikštis (E. Gudavičius, Paskutinysis žiemgalių sukilimas, p. 31; A. Nikžentaitis, Kunigaikščiai XIII amžiaus Baltijos kraštų visuomenėse, *Lietuva ir jos kaimynai. Nuo normanų iki Napoleono*, Vilnius, 2001, p. 74–75).

Buvo krikščionis palikęs.
Jie to visai nesitikėjo,
Kad tie šaudyti galėjo.
Tuo norėjo naudotis
Ir negalvojo dengtis.
Bertoldas gi nežiopsojo
Ir per trumpą valandėlę
Žeidė šaudamas ne vieną,
Tie gintis toliau nebegalėjo.
Bet kiti atidžiau žiūrėjo,
Gindamiesi šaudė, sviedė
Taip, kad priešintis įstengė
Iš viso ketvertą dienų.
Bet pasakyti reikia tiesiai,
Buvo jų per mažas skaičius.
Tarpusavyje pasitarę manė
Gyvybę pavojun pastatyti
Ir iš šios pilies pasitraukti.
Vienas narsus vyras pasisiūlė
Ir malūną jis pakūrė –
Prieš pilį šis stovėjo.
Broliai sėkme pasitikėjo
Ir į pilį ugnį pernešė.
Kai pilis pleškėt pradėjo,
Taip visų valia reikėjo,
Viena moteris tą pamatė,
Buvo tai vienuolė sesė;
Gyvastį gelbėt norėjo,
Nuo mirties pabėgt tikėjos.
Ji nuo užtvaros šoko,
Bet įkrito tarp sienojų
Ir ugnyje supleškėjo.
Te sielą laimina jos Dievas.

Broliai vartus atidarę,
Prieš save priešus pamatė,
Įnirtę prieš pilį stovėjo.
Bet ir broliai dar turėjo
Žmonių savo būryje.
Kai Nameisis šiuos pamatė,
Jis saviesiems šitaip sakė:
„Narsūs vyrai, dabar pulkit
Uoliai šitą brolių būrį“.
Jis rimtai jiems tą pasakė.
Džiaugėsi tuomet žiemgaliai
Dėl to įvykio nelaukto,
Kad pilis ugny skendėjo.
Jie ir brolius pastebėjo
Stovinčius mažu būriu,
Jie įsiveržė į gretas jų.
Broliai gynėsi toliau,
Bet išmušti buvo tuojau.
Daug į nelaisvę paėmė.
Taip mūšis tas pasibaigė.
Žiemgalių norai išsipildė.
O praėjus kuriam laikui
Jie savo teismą surengė.
Padarė ratą platų,
Broliui liepė eit į vidų,
O patys aplink stovėjo,
Jį ten pat sukapojo.
Kai kuriuos kitus brolius
Nusiuntė pas lietuvius.
Pilį atstatinėjo uoliai,
Kurią anksčiau valdė broliai,
Kaip apie tai jau skaičiau.
Puolimus tęsė jie toliau.
Ką daugiau čia besakyti?
Kai Rygoje tai sužinota,
Brolis Gerhardas[145] nedelsdamas,
Magistro vietoje būdamas,
Pas save surinko brolius.
Jų išklausė patarimo,
Vieną brolį išsirinko
Ir į Prūsiją skubiai siuntė.
Rado magistrą Elbinge,
Didžiojoje kapituloje.
Brolis Klosas jiems kalbėjo.
Apie tai ką jums šnekėjau,
Ir ką dabar baigiu sakyti,

[145] **Žr. 140 paaišk.**

Kas žiemgalių krašte įvyko.
Jo kalbą viešai išklausė.
Pranešimą šį pabaigęs,
Jis pradėjo kitą skelbti
Ir į kraštą magistrą pakvietė.
Šiais žodžiais jam pasakė:
„Norint šalį tą apginti,
Kad nieks niokoti nemėgintų,
Reikia brolių ten pasiųsti,
Kitaip teks greitai išgirsti
Dar blogesnių naujienų".
Taip jis jiems tuomet pasakė.
Brolis Konradas Foichtvangenas,
Magistras, pamaldus vyras,
Pranešimą šį apsvarstė,
Mintis į Dievą nukreipė.
Jis kalbėjo: „Noriu juos paguosti,
Kad pradėtų visi džiaugtis,
Kurie yra Livonijoje.
Daug yra tokių jaunuolių,
Kurie sutiks ten vykti noriai".
Ir tuojau jis ėmė brolius,
Tuos, kurie iš Vokietijos
Buvo čion tuomet atvykę.
Juos skubiai Livonijon pasiuntė,
Kaip jam broliai patarė.
Taip pat parinko brolių,
Kurie gyveno Prūsijoje.
Juos kartu į Livoniją
Siuntė su tais broliais,
Kurie su magistru atvyko
Neseniai, kaip jau išgirdot.
Linksmai pajūriu jie vyko,
Per Kuršą, tiesiai į Rygą.
Kai broliai apie tai sužinojo,
Kad į Rygą jie atjojo,
Priėmė labai nuoširdžiai
Ir beturčiai, ir turtingi.

[124. MAGISTRAS KONRADAS FOICHTVANGENAS]

Magistro vietininkas Rygoje
Priėmė brolius maloniai.
Kai jų nuovargis praėjo
Ir žirgai jų pailsėjo,
Jis nurodė į vietas joti
Ir pagalbą ten suteikti.
Konradas buvo magistru,
Kaip girdėjot, žemėj Prūsų
Vienus ištisus metus,
Tikrą tiesą jums tariu.
Turėjo abejus kraštus valdyti,
Bet pradėjo jis mąstyti,
Kad sunku bus juos apginti,
Į vokiečių kraštus sumanė jis sugrįžti.
Sukvietė jisai komtūrus,
Tie tuojau pas jį atvyko.
Jiems pasakė savo mintį.
Sužinoję tą naujieną,
Jį norėjo perkalbėti.
Konradas buvo sumanus,
Mokėjo pasakyt saldžius žodžius,
Ir jie jam nusileido.
Pasitaręs jis paliko
Kitą brolį savo vietoj,
Kuris ką tik buvo atvykęs.
Kartu paprašė jis komtūrus,
Kad tam broliui jie padėtų
Ir daug nuopelnų turėtų
Paskutinio Teismo Dieną.
Atsisveikinęs su ašaromis,
Kelionėn jis pasiruošė
Į vokiečių kraštus.
Čia surado didįjį magistrą,
Jam išsakė savo bylą.
Didysis magistras Hartmanas
Savo pasiuntinius siuntė,
Kviesdamas visus komtūrus.
Daug tuojau jų susirinko.

Tuomet Konradas magistras
Jiems trumpai papasakojo,
Kas Livonijoje dedasi.
Pranešimą tą padaręs,
Pakalbėjęs apie žiemgalius,
Brolis Konradas Foichtvangenas
Į visus taip prašneko:
„Abiem kraštam esu per menkas,
Negaliu aš jų apginti,
Tevažiuoja ten kas kitas".
Jį iš naujo siųst norėjo,
Bet priversti negalėjo,
Tad atleisti jį reikėjo.
Pasitarę rinko kitą,
Kuris iškart į Prūsiją išvyko.
Jis pats[146] į Livoniją keliavo
Su narsiu brolių būriu,
Trisdešimt keturi buvo jų.

Taip Rygon jis išsirengė.
Šiuo pasirinkimu buvo patenkinti
Visi jo bendražygiai.
Mokėjo elgtis maloniai,
Visiems buvo dėl to gerai.
Ir todėl taip atsitiko,
Kad be skundų jie atvyko
Dieną šventos Margaritos[147]
Į Dauguvos žiotis;
Su dviem laivais, ir tas tiesa.
Yra upė tokia – Dauguva,
Daugeliui ji girdėta,
Ryga prie jos juk įkurta,
Žino tą, kurie tenai gyvena.
Iš pradžių pasiuntinys atėjo,
Broliams jis tuojau kalbėjo,
Kad magistras jų atvyksta.
Ganykloj buvo jų žirgai,
Atvesti liepta juos greitai.

Ir miestiečiai sužinoję
Džiaugėsi, kad jis atvyksta,
Kartu su broliais jie išjojo
Jo sutikti į pajūrį.
Tą lauką daug kas žino.
Priėmė jį nuolankiai.
Jis kaip reikiant padėkojo
Ir beturčiams, ir turtingiems,
Kas tik ėjo jo pasveikint.
Su savo žmonėm nujojo
Į dvarą švento Jurgio.
Šis dvaras pačiame mieste yra,
Broliai gyvena čia.

Kai magistras ten atjojo,
Broliams pailsėt nurodė.
Jie gėrė ten midų ir vyną,
Vieni kitiems rodė palankumą.
Paskui po namus jie išsiskirstė.
Vos kelioms dienoms praslinkus,
Broliai jam davė patarimą,
Kad reikia šalį apžiūrėti,
Livoniją apjoti.
Jie rado daug pilių gerų,
Brolių deramai apsaugotų.
Jo nuotaika išties gera buvo,
Kad šalį sutvarkytą rado.
Dabar jums noriu apsakyti,
Kas prieš tai Kurše įvyko.
Magistras Konradas vėliau atvyko,
Tada jis buvo Vokietijoj,
Kuomet jį ten paskyrė
Livonijos magistru.
Nūn klausykit, ką toliau jums
Pasakysiu: Kaip kalbėjau,
Kas Livonijoje dėjos.
Kuršą ir Livoniją
Vienu vardu vadina

[146] Konradas Foichtvangenas. [147] 1279 m. liepos 13 d. Gali būti, kad būtent šio Konrado Foichtvangeno žygio metu į Livoniją atvyko kronikos autorius (L. Mackensen, Zur deutschen Literaturgeschichte Alt-Livlans, *Baltische Lande*, Bd., 1, Leipzig, 1939, S. 409).

Svetur, ir tai tiesa.
Kas gali apsakyti,
Kaip tas kraštas pavadintas?
Visa tai Livonija vadinas.

[125. BROLIS JONAS OCHTENHAUZENAS. JO KOVOS SU ŽIEMGALIAIS]

Apie vieną didvyrį aš noriu
Pasakot. Nebūt per ilga –
Daug istorijų galėčiau
Papasakoti apie tai,
Ką Livonijoje jis nuveikė narsiai.
Apie tai ilga kalba,
Nes žygdarbių atliko daug
Tas, kurio minėsiu vardą.
Lietuvoj ir Rusų žemėj
Jo šlovė plačiai pasklido.
Broliu Jonu Ochtenhauzenu[148]
Jis vadinos. Dorybėmis pasižymėjo,
Skaisčiai ir tinkamai gyveno.
Pirmą kartą ten atvykęs,
Tuoj jisai magistro buvo
Pasiųstas į Kuršių žemę.
Daug kilnių žygių atliko,
Jo garbė pradėjo plisti.
Čia iš dalies jau aprašyta,
Ką jis Livonijoje nuveikė,
Tik vardu dar neminėtas.
Nūn kalba bus apie jį.

Kuldygoj apsigyvenęs,
Vaitu išrinktas buvo,
Kad ten kuršiais rūpintųsi.
Didelės narsos karys,
Pagonims nuostolius darė jis.
Nebepakeliamas jiems buvo.
Jis kelius gerai žinojo,
Daug kartų netikėtai jojo
Žiemgalių mušti į jų žemę,
Degino, jų turtą grobė
Tervetėje ir Duobelėje.
Dažnai įvykdavo tai,
Kad priešus žadindavo nelauktai,
Puldavo juos atkakliai.
Vieną kartą taip nutiko:
Ruošėsi į karo žygį.
Brolių patariamas, skubiai
Pasiuntė pranešti kuršiams.
Jie, kai apie tą išgirdo,
Nieko nelaukdami pas jį atvyko.
Brolių vedėsi mažai,
Jų buvo keturi tiktai.
Taip išvyko jis į žygį
Duobelės krašto naikinti.
Blogais keliais, per tankų mišką
Vedėsi jisai didvyrius,
Ant žirgų jojančius ir pėsčius.
Taip pat darė darbus kitus,
Statydami pakeliui tiltus.
Kai kurie iš vyrų tų
Maistą nešės ant pečių.
Vaitas labai išmintingas buvo:
Kai per užtvaras jie ėjo,
Kurie priešais kraštą stovėjo,
Maistą liepė čia palikti,
Kad jis jiems nebekliudytų.
Pasiėmęs mažą žmonių būrį
Ir vieną brolį, tas tiesa,
Jis į Duobelę žygiavo.
Jo kariuomenė paskui sekė.
Prie pilies vartų atvyko,

[148] Jonas Ochtenhauzenas tuo metu buvo Kuldygos vaitas. Kilęs iš Bremeno ministerialų šeimos (*Ritterbrüder*, S. 487–488).

Ten stiprius vyrus užtiko,
Stojo jie su juo į kovą,
Jis jiems priešinosi uoliai,
Kovėsi labai narsingai.
Jam pasitraukt leist nenorėjo,
Daug žmonių jie ten turėjo.
Vaitą tai neramino,
Teturėjo penkiasdešimt vyrų,
Tačiau su jais drąsiai puolė,
Taip, kad priešai ėmė bėgti
Ir už vartų pasitraukė.
Vaitą apėmė narsumas,
Daug kartų vartus puolė
Nutolęs nuo kuršių būrio.
Žiemgaliai kasdien daug kartų
Matė jį prie savo vartų.
Jų vienas pagaliau iššokęs,
Ietimi į šalmą vaitui smogė,
Taip, kad jis griuvo į dulkes.
Bet ten buvo vienas brolis,
Jis skubiai nuo savo žirgo
Ant žolės nusėdęs, pėsčias
Vaitui suteikė pagalbą.
Čia kariuomenė atskubo
Ir ginklu apgynė vaitą.
Prieš vartus išsirikiavusi
Su priešais ietimis svaidėsi
Iki pat pusiaudienio.
Daug žmonių čia mirtį rado.
Abi šalys smarkiai gynėsi,
Bet vaito būriui labiau sekėsi.
Tik dalis kuršių sužeista buvo,
Nieks iš brolių nepražuvo:
Iš tų, kurie su vaitu
Prie Duobelės atvyko.
Broliai su savu būriu
Prie pat pilies priėjo,
Gražioj aikštėj stovėjo,
Bet pilies pult nepradėjo.
Paruošė žirginių neštuvų
Sužeistiesiems nusigabenti.

Vaitas kai tiktai atsitokėjo,
Jau ant žirgo jis sėdėjo.
Kariuomenę tvarkingai surikiavo,
Ir ariergardu apsaugojęs,
Į savo kraštą iššygiavo.

Nameisis paskum atskubėjo,
Būriu narsuolių vedinas.
Jų pasakyti negaliu jums skaičiaus.
Jis buvo jų vadu Tervetėj.
Neilgai delsęs nusprendė
Brolius grįžtančius pavyti,
Į žygį leistis jis skubėjo.
Geriausius vyrus jis turėjo,
Kokie tik tuo metu Duobelėj buvo.
Jėgų kelionėje negailėjo,
Nedaug tesiilsėjo,
Grįžtančius vilkstinėj brolius
Sekė ir greitai vijosi.
Kai pasiekė palydą,
Vaitui apie tai pasakyta.
Bet jis sunkiai tebesirgo,
Buvo liūdnos jojo mintys.
Tačiau jį Dievas paguodė
Ir jo negalia pasibaigė,
Vėl savy pajuto jėgą,
Džiaugsmas grįžo į jo širdį.
Tuoj kariuomenę sutvarkė
Ir nuo priešo gintis parengė.
Pėsti jie buvo išrikiuoti,
žirgai gerai apsaugoti –
Jie neketino iš čia sprukti.
Čia Nameisis su saviškiais
Prieš juos atžengė iš miško.
Buvo drąsūs ir įtūžę
Visi, kurie su juo atkūrė.
Kai pastebėjo jie atjoję
Vaitą su kariuomene
Kautynėms pasiruošusį,
Nuo žirgų nusėdo
Ir rengėsi pėsti kovoti.

Broliu pulti jie norėjo,
Jų kariuomenė pavymui atėjo.
Vaitas buvo būrio prieky.
Kai tik jis pamatė priešus,
Puolęs vieną jų nudūrė –
Jų kariuomenė pakriko.
Ką daugiau čia besakyti?
Žiemgalių kariuomenės
Buvo daug iškapota:
Penkiasdešimt nukautų
Mūšio lauke paliko.
O kitiems kovos pakako –
Spruko jie į savo kraštą.
Broliams paliko tarsi įkaitus
Skydų kokius du šimtus.
Lyg kokie laukiniai žvėrys
Žiemgaliai namo skubėjo.
Tuo tarpu laimėtą grobį broliai
Pasidalijo su kuršiais,
Kiek tenai tuomet jų buvo.
Šalia pylimų pilies Baubočių,
Jau senovėje suniokotos,
Vyko šitas mūšis.
Driekėsi aplink graži giria ir laukas.
Broliai, drauge ir kuršiais,
Namo vykdami džiaugėsi.
Ten juos puikiai pasitiko.
Žygis tas tuomet pavyko.
Garbinamas buvo Jėzus Kristus,
Kuris visos šlovės yra vertas.

Po to netrukus atsitiko,
Kad vėl į karo žygį ruošėsi
Vaitas kartu su komtūru.
Nedelsta dėl to ilgai.
Buvo išklausyti broliai;
Patarė jie ryžtingiausiai
Žiemgalių nesigailėti
Ir į Duobelę žygiuoti.
Taryba ši Kuldygoj surengta,
Ši pilis stovi Kurše.
Greitai pasiuntinius siuntė
Pasikviest į talką kuršius.
Gavę žinią apie žygį,
Atvedė jie daug narsuolių
Pagirin į vieną pievą,
Kuri buvo nurodyta.
Komtūras ir vaitas
Su broliais atžygiavo
Pas kuršius į tą pačią pievą,
Į kariuomenės rinkimosi vietą.
Ir ginklanešių daugybė
Drauge su broliais čia atvyko.
Kai kariuomenė susirinko,
Kelvedžius tuojau išrinko,
Tada patraukė karo žygin
Į Duobelės apylinkes.
Daug blogų kelių jie rado,
Pelkių ir miškų be galo.
Taip tuomet jiems išėjo,
Kad jie per paskutinę girią ėjo
Prieš pat išauštant dienai.
Parinkta vyrų tvirčiausių
Iš kariuomenėje žygiavusių;
Broliai kartu buvo paimti,
Vaitui visi jie buvo priskirti.
Savo žirgus jie ten paliko,
O patys Duobelėn greit vyko;
Žirgus vėliau jiems atvedė.
Vaitas su savo būriu,
Niekieno nepastebėtu,
Į patį kalną užkopė
Ir prasprūdo į priešpilį.
Žadino tuos, kurie miegojo,
Net surikt jie nevaliojo,
Iš viso vyrų ir moterų
Iššudė ir sugavo
Kokius tris šimtus.
Kas į pilį nenukako,
Į krikščionių rankas pateko.
Surinkę visą laimikį,
Jie sudegino priešpilį.

Tada atvyko į Duobelę
Komtūras su kariuomene.
Ten ir tų atvarė žirgus,
Kas į Duobelę žygiavo,
Kaip jau jūs girdėjot, pėsti.
Kai visi žirgus atgavo
Ir grobį krūvon sugabeno,
Kariuomenę vadai surikiavo
Ir Kuldygos link nužygiavo.
Taip kariuomenė brolių
Linksma namo sugrįžo.
Varėsi jie moteris ir vaikus,
Taip pat jų arklius, galvijus
Iš Duobelės į Kuršą.
Nes priešpilyje grobio gero
Jie tikrai daug surado.
Kai į savo kraštą grįžo,
Grobį skirstėsi po lygiai –
Tiek beturčiui, tiek turtingam;
Kiek ten jų buvo,
Kiekvienam laimikio kliuvo.
Taip pat Dievui dalį paaukojo
Ir jį už šią malonę šlovino.
Kai atgalios jie atkako,
Iš Duobelės, kaip supratot,
Liaudis į namus grįžo.
Broliai į Kuldygą vyko
Su savų žmonių būriu.
Kai tie, kurie namuose liko,
Juos grįžusius išvydo,
Liovėsi nerimavę.
Garbino visi drauge
Dievą Dangaus karalystėje.
Liūdėjo tada žiemgaliai,
Kad iš Kuršo į Duobelę dažnai
Rengiami karo žygiai.
Bet pakeist to negalėjo:
Patyrė nuostolių jie didelių,
Dėl to buvo jiems labai skaudu.

[126. TOLESNĖS KOVOS SU ŽIEMGALIŲ VADU NAMEISIU]

O Nameisis, žiemgalių vadas
Tervetėje, nusprendė
Už žiemgalių nelaimes atkeršyt.
Jis prie Dauguvos nujojo,
Didvyrių narsių sutelkęs
Vietos papročiu ginkluotų.
Žinios Jelgavą pasiekė,
Tuoj iš čia Rygon liepė
Skubiai vykti pasiuntiniui.
Žinia tuoj pranešta maršalui.
Jis vadinos brolis Gerhardas,
Kacenelenbogeno ponas;
Be dėmės turėjo vardą,
Buvo ryžtingas ir išauklėtas.
Kai jis tuokart sužinojo,
Kad Nameisis pult galvoja,
Šiuo įspėjimu džiaugėsi.
Pranešti broliams pasiuntė,
Kad jie skubiai pasiruoštų.
Tam įsakymui atėjus,
Jie tuojau apsiginklavo;
Ir su savuoju būriu
Raiti išjojo į laukus.
Ten ir maršalas atvyko.
Prisijungė piligrimai,
Kai tik gavo šitą žinią.

O iš Cėsių vienas brolis
Buvo Rygon atkeliavęs
Su šimtu ginkluotų vyrų:
Jie prisijungė garbingai,
Kai tik žinią tą išgirdo.
Savo vėliavą jie nešės –
Raudonspalvę, baltu ruožu –

Kokia Cėsyse naudota.
Cėsys – tai pilis viena,
Kurios vėliava yra tokia.
Ji stovi latvių žemėje,
Kur moterys yra įpratusios
Raitos jodinėt kaip vyrai.
Tai yra tiesa tikra,
Tokia latvių vėliava.
Šių šimtinę tuokart į Rygą
Atvedė tarnaut su ginklu,
Kaip pasakojau visai neseniai.
Vienas brolis vadovavo jiems,
O šie pakluso jam mielai.
Su tuo būriu jisai atėjo,
Kaip jau sakiau, pas maršalą.
Maršalas paskyrė vieną aikštę,
Kariuomenę ten joti prašė.
Netoliese dvaras stovėjo,
Kuris nedaug žmonių turėjo.
Buvo jis arti miesto.
Kariuomenė jo prašymą įvykdė.
Jie ten stovėjo ligi soties,
Šaltas ir plikas buvo laukas.
Žvalgus tuomet išsiuntė,
Nameisis juos susekė
Ir vieną jų sugavo.
Jam blogai pasibaigę būtų,
Jei jo Nameisis nepažinotų.
Šis jį tuojau apklausinėjo,
Viską pasakoti liepė,
Kas dabar pas brolius vyksta.
Jis visaip išsisukinėjo,
Žiaurios mirties jis nenorėjo.

Buvo jau išaušęs rytas,
Kai patraukė jie į Rygą.
Čia Nameisis su savo kariais
Brolių vėliavas regėjo
Ir skydus jų įžiūrėjo,
Anapus laukų švytruojant.
Tad jie skubiai bėgti leidos,
Net nenužudė tenai žvalgo.
Į savo kraštą bėgt ketino,
Numetė į šalį skydus.
Nieks sulaikyti jų neįstengė,
Dviem būriais namo jie leidos.
Nameisis per kraštą bėgo,
Kitas būrys link upės skubėjo,
Kuri Lielupe vadinas.
Tas žvalgas taip arti brolių buvo,
Kad jų vėliavas matė plazdant;
Pas savo ponus grįžti troško,
Jis jiems šaukė, ranka mojo.
Maršalas prie jo priartėjo,
Žinias išgirsti jis norėjo,
Kas su juo buvo atsitikę,
Ar jis kur matė priešą:
Prašė tarti visą tiesą.
Tas atsakė: „Aš juos mačiau,
Vos ne vos iš jų ištrūkau:
Jie mane sugavę buvo.
Būčiau aš tenai pražuvęs,
Jei Nameisis nebūtų išgelbėjęs.
Jis su žiemgalių kariuomene
Traukė šias žemes terioti.
Vėliavas išvydęs klausė,
Ar čia didelė kariauna.
Atsakiau jam: brolių jėgos
Čia iš Estijos pakviestos
Ir dar latvių pasitelktos.
Tai patikt jiems negalėjo,
Mane užmušti jie norėjo,
Bet Nameisis jiems neleido.
Tada jie bėgt suskato,
O mane raitą paleido“.
Tuomet visi kariai kalbėjo:
„Mes dabar delsti neturim,
Gera naujiena mus nudžiugino“.

Tuoj kariuomenė surikiuota,
Paskui pagonis vykt galvota.
Maršalas pats priešaky jojo,

Pagonių pėdsakų ieškojo,
Tų, kurie Lielupe nujojo.
Vėliavos čia pat jį sekė.
Vijosi visi taip smarkiai,
Tarsi būtų akis išdegę,
Net žirgų daug nudvėsino.
Kaip aš patikimai sužinojau,
Pusiaudieniui dar neatėjus,
Maršalas jau priartėjo
Tiek, kad priešus regėt galėjo.
Su savo būriu juos persekiojo,
Priešai į krantą skubinosi.
Jiems bent tiek pasisekė,
Kad, jų trisdešimčiai įlūžus,
Jiems proto pakako
Arklius ant ledo palikti
Ir į krantą patiems bėgti.
Atsižadėjo, ką turėjo,
Niekam to grobio nereikėjo.
Priežastį jums pasakysiu:
Kas į ledą neįlūžo,
Tas tuojau į krantą skubo.
Maršalas tuos nusivijo,
O prie mesto grobio nesugrįžo.
Bet kitiems apkvaišo protas,
Jie visai nepaisė brolių.
Vos vandenyje pamatę
Arklius skęstančius, panoro
Sau juos pasiimt kaip grobį.
Maršalas tuomet nepastebėjo,
Kad menkas būrys su juos ėjo:
Brolių tik penki iš devynių
Kiek tame žygy buvo jų.
Trys ginklanešiai ir vienas
Geras riteris, pasišventęs
Dievui ir žmonėms.
Žodžius jo pasakysiu,
Prie Rygos išsakytus,
Kai pradėjo priešus vytis:
„Aš dar šiandien noriu nonoj[149]
Eit prie Dangiškojo sosto,
Prie mūsų Mergelės
Gauti savo peną".
Jis buvo piligrimų vadas,
Kilęs iš Vestfalijos.
Jo žirgas nuvarytas sustojo,
Atsiliko jis nuo brolių.
Sprukdamas laukais Nameisis
Čia prijojo upės krantą,
Riterį tuoj pastebėjo,
Su savo būriu prie jo skubėjo.
Tą riterį tenai užmušė,
Vėliau ilgai jį apraudojo.
Tada krantan Nameisis grįžo
Ir čia dar aštuonis išvydo,
Įžiūrėjo, kad ten broliai,
Vijos juos su savais smarkuoliais.
Kokius trisdešimt jų turėjo,
Paskui aštuonis narsiai skubėjo.
Broliai ir nepastebėjo,
Kad juos vejas būrys priešų.
Piktas Nameisis juos užpuolė
Ir daug žalos padarė:
Tris jų nukovė vietoj,
Du kitus, privertęs joti,
Į Tervetės pilį nuvarė.
Jų vienas buvo krašto maršalas.
Greitai paskui atskubėjo
Tie, kas vėliavą turėjo.
Ir kai prie arklių priėjo,
Kuriuos anie iš ledų ištraukt suspėjo,
Paklausė jų: „Kur maršalas?"
Žmonės atsakė: „Priešus vejas.
Didvyriai, skubėt jūs turit,
Maršalas su visai mažu būriu
Priešą nusivijo".
Tuomet daugiau nedelsta,
Daug žirgų pentinais spausta,

[149] Nona – devinta kanoninė valanda, atitinkanti dabartinę 15 valandą. Tačiau kai kada buvo laikoma vidudieniu.

Greit tą vietą prijojo,
Kur priešai riterį nukovė.
Ten pat jį apraudojo,
Bet toliau vytis nesiliovė,
Kol kitus nukautus aptiko.
Maršalo netekimas
Kėlė skausmą ir rūstybę.
Mielai būtų čia kovoję,
Jei pagonys būtų neišjoję.
Dar kiek laiko pasivijo,
Bet paskui Rygon sugrįžo.
Krašto maršalas buvo vėliau
Nugabentas į šalį giliau,
Pas karalių Traidenį,
Lietuvos valdovą.
Ten jam teko stot į kovą,
Kur abi pusės gyvybę paaukojo.
Šitaip mirė Gerhardas brolis[150].
Te nudžiugina Dievas jo sielą
Dangiškoje karalystėj.
To visi jam palinkėkim.

Jūs jau esate girdėję,
Kaip magistras Konradas atėjo
Į Livoniją su broliais.
Jums dabar noriu pranešti,
Ką nuveikti jis įstengė,
Būdamas magistru krašto.
Kalbėjosi su vyskupais,
Tuomet krašte gyvenusiais.
Elgtis jis gerai mokėjo,
Visų malonę pelnyti sugebėjo,
Galite tuo tikrai patikėti.
Su karaliaus vyrais matės,
Su jų vietininku tarės,
Jiems tokius saldžius žodžius kalbėjo,
Kad jie iškart pasižadėjo:
Ko jis tiktai iš jų norės,
Jie visa tai tuojau suteiks.

Ilgai apie tai kalbėt neketinu,
Trumpai apsakyt turiu.
Visų pajutęs bičiulystę,
Džiaugėsi šita draugyste.
Brolių patarimo išklausęs,
Išsiuntė kuo skubiausiai
Žmones po visą kraštą.
Jis paskyrė vieną dieną
Susirinkt visiems į Rygą.
Kai tik jie sužinojo koks reikalas,
Su savo būriu kiekvienas vaitas
Kuo noriausiai čia atvyko.
Taipogi vyskupas Frydrikas
Pareigą taip tauriai vykdė,
Kad jis pats su savo riteriais
Rygon atvyko – tas tiesa.
Jis Hazeldorfe buvo gimęs,
Vėliau vyskupu išrinktas
Tartu vyskupijoj, –
Daugeliui tas miestas žinomas.
Karaliaus vietininkas savo vyrų
Atsiuntė būrį garbingą.
Į Rygą suplaukė ši minia,
Kai atėjo tam diena skirta.
Juos priėmė čia deramai,
Kaip pasitinkami mieli svečiai.
Kas tik turėjo būti pagerbta,
Niekas nebuvo pamiršta.
Tada kariuomenė surikiuota
Ir su vėliavomis išžygiuota.
Į Žiemgalos patraukė šalį,
Į Duobele pavadintą pilį,
Jie ją tuojau pulti pradėjo,
Daug nuostolių priešai turėjo.
Kas tik priešpilyje buvo,
Beveik visi tenai pražuvo;
Į pilį pabėgt nespėję,
Savo kūnu užmokėjo.
Akmensvaidė įtaisyta
Ir prie griovių pastatyta.

[150] Žr. 140 paaišk.

Tada atėjo nauja žinia,
Kad iš Lietuvos kariauna
Į šiuos kraštus ateina.
Pasitvirtinus šiai naujienai,
Duobelės apgultis nutraukta,
Antpuoliu pilis nepaimta.
Akmensvaidė buvo sudaužyta,
O kariuomenei įsakyta
Ruoštis gintis nuo lietuvių.
Kai stabmeldžių būriai
Į apylinkę atskubėjo
Pavadintą Slankiakapiais,
Ten ir brolių kariauna
Išrikiuota nužygiavo.
Kai jie taip arti suėjo,
Kad vieni kitus regėjo,
Stabmeldžiai pastebėjo,
Kad krikščionių jėgos stiprios,
Tad skubiai namo spruko.
Maršalas juos paskui vijos.
Bet tąkart kariuomenė
Klampion vieton pakliuvo,
Kur pelkė neužšalus buvo.
Kariams buvo apmaudu labai,
Kad priešas paspruko nelauktai.
Vyskupas Frydrikas taip pat liūdėjo,
Kad priešo vytis negalėjo.
Kam apie tai ilgai kalbėti?
Jie atgal Rygon pasuko,
Kur visi sveiki parvyko.
Kai mieste žmonės išgirdo,
Kad kariuomenė sugrįžo,
Šlovino Jėzų Kristų,
Kuris visos garbės yra vertas,
Ir Jo mieliausią Motiną
Mariją, mūsų valdovę.
Vyskupas ir magistras
Į brolių dvarą atvyko,
Suteikė didelę malonę
Piligrimams ir karaliaus žmonėms.
Magistras ir vyskupas Frydrikas
Po to atsisveikino maloningai.
Kas tuomet atvykęs buvo,
Sau namo iškeliavo.

[127. ŽYGIS PRIEŠ ŽIEMGALIUS. TERVETĖS PAĖMIMAS]

Tai žiemos metu įvyko.
Kitais metais vėl magistras
Ruošė naują karo žygį
Prieš žiemgalius. Pats magistras
Jojo vyskupų prašyti,
O taip pat karaliaus vyrų,
Kad pagalbą jam suteiktų.
Palankumą jų įgijo,
Jam padėti pažadėjo –
Iš tikrųjų ištesėjo.
Tartu ir Lealio,
Taip pat ir Rygos vyskupai:
Jiems vieną dieną paskyrė
Pasiruošusiems atvykti.
Pasiuntinybės buvo išrengtos
Ir po visą brolių žemę išsiųstos.
Nurodyta vietiniams,
Kaip ir pilių įguloms,
Į Rygą susirinkti.
Kuomet laikas tas atėjo,
Kaip jau jums yra sakyta,
Iš tiesų visi atvyko.
Karaliaus vietininkas vyrų
Atvedė būrį garbingą.
Tas ponas Odevardas vardu.
Daug vėliavų plazdėjo
Iš visų šio krašto vietų.
Daug jų į Rygą atėjo.
Brolių taip pat nemažai sugužėjo
Su savo gražiais būriais.

Stojo ir Rygos miestiečiai,
Kaip nuo seno buvo pratę.
Piligrimai, Rygon atėję,
Noriai visi prisidėjo.
Vedinas riterišku būriu
Pats Ruveno ponas atkeliavo.

Kai kariuomenė paskirtą
Laiką buvo pasiruošus,
Iš Rygos tuoj iššygiavo –
Kas laivais, kas lauko žygiu –
Ir atvyko į Jelgavą,
Į slėnį vieną gražų.
Čia visa kariuomenė
Buvo sutelkta plačioje pievoje.
Juos čia priėmė gražiai,
Kaip tikrus draugus, deramai.
Naktį pailsėjo jie gerai.
Ryto metą vos prašvitus
Atgiedotos šventos mišios.
Kariuomenei vadovavo
Magistras Konradas Foichtvangenas,
Tvarkė viską rūpestingai,
Surikiavo karo žygiui
Pagal vėliavas karius.
Pulti Tervetės jie vyko.
Pagonys pasiryžo
Priešais juos laukan išeiti.
Bet už tai jiems apmokėta:
Jie atgal buvo nuvyti,
Vienas žiemgalis liko gulėti.
Daug palapinių pasistatė
Lauke priešais Tervetę.
Viską žiauriai aplink niokojo.
Toks tada metas atėjo,
Kai rugiai buvo prinokę,
Kirto juos tuomet kaip žolę
Ir kariuomenei gabeno.
Vidurnakčiui atėjus,
Patys stabmeldžiai nusprendė
Priešpilį sudeginti,
Kad tuščia aplink pilį būtų.
Bet kariuomenė galinga
Apsupo visą pilį.
Kitą dieną padarytas
Apgulties bokštas ir pristumtas
Griovio link. Prieš tai magistras
Į Kuršą žmones siuntė
Ir kariuomenę jų pakvietė.
Tie prie Duobelės atvyko,
Priešai nenoriai juos išvydo,
Nes žiemgalius dažnai kamavo,
Nekart dėl jų šie aimanavo.
Priešpilį jų sudegino
Ir atgal iškeliavo.
Po to pas magistrą jie atvyko
Pasirengę su savo ginklais.
Su jais ten buvo karių
Iš viso keturiolika tūkstančių.
Tuomet apgulties bokštas,
Kaip jums anksčiau sakiau,
Su piliadaužėm prie griovio pristumtas,
Stiprus puolimas taip pradėtas.
Prie griovių buvo suvežta
Daug šimtų vežimų malkų:
Užkurti aplink laužai.
Daugely vietų pilis degė,
Jie gesint ją narsiai bandė.

Dar puolimui nesibaigus,
Žiemgaliai prašyti ėmė,
Kad magistras malonėtų
Su jų karalium pakalbėti.
Krikščionybės gerovei
Jie norį mokėti duoklę,
Ir kaip anksčiau taikiai
Su krikščionimis gyventi.
Magistrui nepatiko ta kalba,
Jis suprato, kad tai klasta:
Pasitikėti jais neverta.
Daug kartų jie apgavo,
Veidmainiškai melavo

Ir krikščionis suvedžiojo.
Bet čia riteris garbingas
Ruveno ponas stovėjo.
Jie, pamatę jį, maldavo
Padaryti jiems malonę,
Kad magistrą paprašytų
Su jais taiką sudaryti, –
Jie norį gyvent teisingai.
Šalia buvo Rygos klebonas
Ir brolis pamokslininkas[151].
Juos Ruveno ponas pasišaukęs
Drauge nuėjo pas magistrą
Ir už žiemgalius maldavo.
Bet stovykloj broliai sakė:
„Mums dėl to tik skausmas būna,
Kai jie krikščionybės pageidauja".
Ponas Ruvenas kalbėjo:
„Jūs dėl to tik turit džiaugtis,
Savo ūpą sutramdykit,
Tai visiems mums bus į gera".
Priešingų kalbų nepaisant,
Žiemgalių noras buvo patenkintas:
Jie prašytą taiką gavo,
Pažadėję duoti duoklę
Ir niekuomet krikščionybei
Nieko bloga nedaryti.
Tuomet sutvirtinta buvo taika,
Su priesaikomis, kaip pridera.
Po to nedelsta per ilgai,
Tuoj kariuomenė skubiai
Apgulties bokštą išardė
Ir visi po namus išsibarstė.
Kai kariai Rygon sugrįžo,
Priėmė svečius magistras
Ir malonų tarė ačiū.
Konradas Foichtvangenas buvo
Doras ir garbingas magistras,
Daug riterių tą matė,
Į svečius juos meiliai kvietė.
Ir miesto arkivyskupas
Su svečiais turėjo būti,
Taip pat taurieji piligrimai,
Ponas Odevardas, karaliaus vyrai.
Visi priimti buvo garbingai.
Kai jų nuovargis praėjo
Ir draugystė sutvirtėjo,
Kas iš žygio buvo atėjęs
Iš Žiemgalos, kaip jau minėjau,
Netrukus iš Rygos išvyko
Ir linksmi namo sugrįžo.

[128. LIETUVIŲ ŽYGIS Į SEMBĄ. MAGISTRAS VILEKINAS IŠ NINDORFO]

Vyko visa tai rugpjūtį[152].
Paskui, atėjus rudeniui,
Pasiųsta į Prūsiją
Lietuvos kariuomenė.
Ją karalius Traidenis siuntė.
Vadovavo jai Nameisis.
Kirsburgu[153] pilis pavadinta,
Ji Prūsijoje pastatyta,
Ten girdėjo jį ir matė.
Taip jisai taiką sulaužė,
Tervetėje sudarytą.
Jo priesaika nebuvo tikra.
Bet daugiau jis nebegrįžo
Į tą kraštą, kuris Žiemgala vadinas.
Taip buvo nutraukta taika,
Su žiemgaliais sudaryta.
O dar prieš tai magistras
Konradas Foichtvangenas
Savo prašymais pasiekė,
Kad jo noras būtų patenkintas:

[151] Vienuolis dominikonas. [152] 1281 m. [153] Christburgas (orig. *Kirsburc*).

Kad Livonija ir Prūsija
Vienam magistrui pavestos būtų,
Broliui Mangoldui vardu[154].
Šis buvo mylimas teisingai,
Nes buvo vyras dvasingas.
Livonijos magistras mielu noru
Tapo jo pavaldiniu.
Dabar jums apsakyti noriu,
Kaip sutarė jie gražiuoju,
Kas meilę jų parodo:
Jei vienas jų ko nors prašė,
Iškart jam kitas suteikė;
Dėl to abu tik džiaugės.
Livonijos magistras
Į Prūsiją siuntė
Ir laišku kvietė,
Kad magistras Mangoldas
Krašto labui pas jį atkeliautų.
Šis tik gavęs tokią žinią
Noriai kelionėn pasiryžo;
Brolių patarimą gavęs,
Greit į Rygą iškeliavo.
Krantu palei jūrą
Vyko jis per Kuršą.
Kai Rygoje sužinota,
Kad atvyksta Mangoldas,
Pasitiktas buvo tinkamai,
Kaip magistrui pridera.
Kur jis pilyse tik lankės,
Ten buvo priimtas palankiai.
Gerai kraštą apžiūrėjo
Ir su broliais pakalbėjo,
Kurie tame krašte gyveno.
Jis su visais gerai elgėsi,
Todėl visi juo džiaugėsi.
Magistras Konradas prašyti ėmė,
Maloniai prašymą pradėjęs,
Kad jį atleistų iš pareigų.
Nors ne vienas tam prieštaravo,
Įvyko taip, kaip jis paprašė.
Taip jį atleido iš tų pareigų,
Nesivadino jis daugiau magistru.
Jis Livoniją valdė, tas tiesa,
Pustrečių iš viso metų.
Taigi po to atleistas buvo.
O Livonijos magistru
Išrinktas brolis kitas,
Jis vadinos Vilekinas[155].
Šis didvyris garbingas
Išrinktas buvo Feline.
Kai rinkimai Feline vyko,
Magistras Mangoldas ten nuvyko.
Su savo broliais kiek vėliau
Į Prūsiją sugrįžo pagaliau.

[129. BURCHARDAS ŠVANDENAS TAMPA DIDŽIUOJU MAGISTRU]

Prūsų žemėn atkeliavo
Pasiuntiniai iš Akono[156].
Apie Ordino nelaimę pranešė,
Kad didysis magistras numirė,
Ir į Akoną magistrą kvietė.
Kai magistras tą išgirdo,
Liepė tuoj nusiųsti laiškus
Livonijon – davė žinią

[154] Mangoldas nuo 1274 m. buvo Karaliaučiaus konvento brolis. 1280–1283 m. buvo Prūsijos krašto magistras, o 1281–1282 m. – Livonijos magistro vietininkas. 1283 m., grįždamas iš Ordino kapitulos Akone, žuvo Vidužemio jūroje (*Ritterbrüder*, S. 437–438). [155] Vilekinas (Vilhelmas) iš Nindorfo – Livonijos ordino magistras 1282(83)–1287 m. Žuvo 1287 m. kare su žiemgaliais. [156] Akonas (Aka) – miestas Šventojoje Žemėje, Vokiečių ordino vadovybės būstinė. 1291 m. krikščionims praradus Akoną, didysis magistras persikėlė į Veneciją. 1309 m. didžiojo magistro rezidencija buvo perkelta į Marienburgą Prūsijoje.

To krašto magistrui
Apie reikalą minėtą.
Prašė jo atsiųsti brolių,
Tinkamų tam palydovų,
Kurie vyktų į Akoną.
Tuomet trys broliai išrinkti
Ir mielu noru išleisti
Su laiškais į Prūsiją.
Kai magistras sužinojo,
Kad tie iš Livonijos atjojo,
Tuoj išsirengė kelionėn.
Taip tad numatytą dieną
Jis su broliais palydovais
Linksmas į Akoną vyko.
Ten iš daugelio kraštų atvyko
Išmintingi broliai, tas tiesa,
Rinkti didžiojo magistro.
Vienas didvyris pamaldus
Išrinktas buvo magistru.
Didvyris tasai garbingas
Brolis Burchardas vardu[157].
Jam įteiktas iškilmingai
Antspaudas ir žiedas –
Jų ištikimybės ženklan.
Kai pasibaigė rinkimai,
Tuomet Mangoldas, magistras,
Prašėsi atleidžiamas iš Livonijos.
Jam į Prūsiją vykti nurodyta.
Tas, kurį buvo išrinkę
Feline, – kaip jau išgirdot, –
Čia dabar patvirtintas laišku.
Po to daug garbingų vyrų
Iškeliavo iš Akono.
Ne visi namo sugrįžo.
Ir magistrui Mangoldui
Dievas jūroj skyrė mirtį.
Trys broliai iš Livonijos
Su juo už jūrų buvo,
Du iš jų tenai pražuvo.
Tik trečiasis gyvas liko
Ir į kraštą su laiškais parvyko,
Dėl kurių buvo pasiųsti.
Kai Livonijoje išgirdo,
Kad vienas pasiuntinys grįžo,
Iš tų laiškų jie sužinojo,
Kad Vilekinas Livonijai
Patvirtintas magistru,
Džiaugėsi visi šiuo sprendimu.
Tame krašte kurį laiką
Ir su turtingais, ir su vargšais
Jis bičiuliškai gyveno,
Uoliai Dievui darbais tarnavo.

[130. LIETUVIŲ ŽYGIS Į ORDINO ŽEMES]

Vieną kartą atsitiko taip,
Kad lietuviai nelauktai
Vyskupo žemę užpuolė,
Viską degino, niokojo.
Kai ši žinia atlėkė,
Jie Ašeradę pasiekė;
Dauguvos pakrantėje ši pilis stovi,
Joje gyvena Ordino broliai.
Komtūras nedelsdamas pranešė
Apie reikalą Kuoknesėn –
Vyskupo pilies toks vardas.
Tuo metu ten buvo vienas
Brolis, jos vietininkas.
Stengėsi jis kiek įmanydams
Priešams nuostolių daryti.
Greitai jis pasiruošė,
Iš miesto pasišaukė
Daug kovingų vyrų.
Noriai prisijungė žmonės iš apylinkių.
Taip šaunų būrį surinko.

[157] Buchardas Švandenas – Vokiečių ordino didysis magistras 1282–1290 m.

Lietuviai tuo metu išgirdo,
Kad krikščionys ketina
Savo kraštą ginti.
Kai šitą žinią gavo,
Jie skubiai namo iškeliavo.
Mat nuostolių bijojo,
Savo grobio palikti negalvojo.
Jie per Dauguvą spruko
Ir namų link pasuko.
Komtūras, buvęs Ašeradėj,
Apie kurį kalbėjau neseniai,
Pasiuntė tuomet po kraštą
Vyrams kviesti pasiuntinius.
Kas tik apie tai sužinojo,
Noromis į būrį stojo;
Į Ašeradę atvyko skubiai,
Žygiu džiaugės nuoširdžiai.
Komtūras ilgai nedelsė,
Broliams ginkluotis paliepė.
Noromis jie tą padarė.
Kariuomenė greitai pasiruošė.
Komtūras tada sužinojo,
Kad jau nešdinas pagonys.
Kai jam tas buvo pasakyta,
Baisiai ant priešų jis užpyko.
Dauguva užšalus buvo tuo laiku,
Jis ja ėjo su savo būriu.
Ir brolis iš Kuoknesės čionai, –
Apie jį kalbėjau neseniai, –
Atvyko su vyrais šauniais.
Labai ant stabmeldžių jie niršo,
Tad juos kuo skubiausiai vijos.
Jų žvalgai pirmi ėjo
Ir pėdsakus pagonių pastebėjo.
Tada pamatė ir lietuviai,
Kad juos atsiveja broliai.
Jie apie save gerai galvojo
Ir viename miške apsistojo.
Jie kalbėjo: „Broliai eina,
Matyt, ne viską atėmėm,
Tad patys savo turtą atneša.
Mes dėl to tik džiaugtis turim“, –
Taip kalbėjosi lietuviai.
Jie pastatė užtvaras
Aplink save ir aplink arklius,
Taip mes girdim knygą sakant.
Broliai su savo būriu
Paskui priešus atskubėjo,
Tie dėl to neliūdėjo.
Broliai nusėdo nuo žirgų,
Iškart buvo užpulti stabmeldžių:
Toj sunkioj kovoj nuo kalavijo
Abi pusės smarkiai nukentėjo.
Mūšio laukas krauju dažės.
Broliai pro užtvarą veržėsi.
Šešios dešimtys stabmeldžių,
Tarp jų ir vadas, žuvo,
O kiti iš mūšio spruko.
Paliko grobiui daug ten žirgų,
Iečių, skydų, kalavijų.
Sėkme laikyti tas galėjo,
Kas pėsčias pareit sugebėjo
Į Lietuvos kraštą.
Karijotas[158], tarsi įkaitas,
Liko gulėt negyvas.
Gali apgailėti jį draugai.
Su krikščionių būriu broliai
Visą grobį gabeno,
Du brolius ten prarado,
Jų apgailėt neteko.
O kiti sveiki sugrįžo
Į namus. Paskui netrukus
Viskas pranešta magistrui.
Garbino už tai jis Dievą
Ir jo Motiną maloningą
Dangiškąją karalienę.
Juos šlovinti reikia pagrįstai,
Abu visos garbės verti tikrai.

[158] Orig. *Schoriât*. Žygis vyko 1284–1285 m. sandūroje (žr.: E. Gudavičius, *Paskutinysis žiemgalių sukilimas*, p. 33–34, 41).

[131. HEILIGENBERGO PILIES PASTATYMAS]

Tada magistras Vilekinas
Rūpinosi, kaip grasinti
Žiemgaliams ir jiems pakenkti,
Kad jų atsikratyt įstengtų.
Klausė brolių patarimo,
Kokiu būdu tai įvykdžius.
Broliai patarė jam greitai,
Kad pastatyti pilį reikia,
Kuri tarnautų krikščionių gerovei.
Tokį patarimą gavęs,
Magistras nuoširdžiai džiaugės.
Nenurimo jis lig tolei,
Kol visko nesurinko uoliai,
Ką tikrai turėti reikia,
Tiek drabužių, tiek ir maisto.
Magistras išmintingasis buvo,
Nepaliko sukaupto turto,
Liepė Jelgavon suvežti.
Kai tas noras buvo įvykdytas,
Kitą žiemą magistras
Ėmė ruoštis karo žygiui.
Pastangų jis negailėjo,
Vyskupus, karaliaus vyrus įkalbėjo,
Ir iš jų karių daug gavo,
Brolių būriai atkeliavo.
Taip kariuomenė susirinko
Rygoje, magistras džiaugės.
Ją sustatė ant ežero,
Pavadinto Balatu.
Ten matėsi ne viena vėliava,
Kariuomenė buvo plati ilga.
Į Jelgavą tuomet nujojo,
Daug į roges prikrovę.
Žiemgaliams pakenkt norėjo,
Prie pat Tervetės atėjo.
Ten magistras apsisprendė
Pilį pastatyt ant kalno.
Puikus darbas atliktas:
Brolių patarimo dėka
Pastatyta pilis tvirta,
Heiligenbergu pavadinta[159],
Daug kam ji yra pažįstama.
Aprūpinta kuo gausiausiai:
Ko tik reikia gyvenimui,
Pasirūpinta viskuo.
Dvi akmensvaidės jiems duotos.
Griovius iškasus
Ir akmensvaidę parengus,
Pilies aprūpinimas buvo baigtas.
Tada namo grįžti pakilo,
Tris šimtus vyrų paliko.
O kiti iš ten išjojo, –
Pats magistras ir jo broliai,
Riteriai ir piligrimai –
Kas iš ten tiktai sugrįžo –
Visi atėjo į Rygą.
Kai magistro noras išsipildė,
Kiekvienas sau namo leidos.
Dievui danguje dėkojo,
Džiaugėsi Jo malone,
Kad viską jie padarė,
Kaip iš pat pradžių sumanė.

[132. ŽEMAIČIAI PUOLA HEILIGENBERGĄ]

Toj pily, kurią minėjau,
Palikta buvo didvyriams
Daug strėlių, kilpinių.
Po kiek laiko atskubėjo
Ten kariuomenė žemaičių,
Juos taip pat vadina lietuviais,

[159] Heiligenbergo pilis buvo pastatyta 1285 m. pradžioje.

Pikti tai yra stabmeldžiai.
Didelė jėga atėjo.
Jie atvyko kitą dieną,
Broliams su savu būriu
Atgal Rygon išvykus.
Ta kariuomenė sustojo
Laukuose aplinkui pilį.
Stabmeldžiai neturi palapinių:
Jie statybai panaudoti
Medį su krūmais temoka
Ar šilta yra, ar šalta.
Ir savo pirkias taip stato,
Daug jų jie tenai pastatė
Priešais pilį – tas tiesa.
Heiligenbergiečiai sunkiai
Derėjosi su tervetiečiais.
Tie, kurie pily gyveno,
Daug kentėjo nuo to karo.
Tarp pilių nedidelė dauba buvo,
Į ją susirinko iš abiejų pusių.
Iš pilių slėnin suėję,
Tarp savęs kovot pradėjo.
Kai kariuomenė lietuvių
Čia atvyko, kaip girdėjot,
Žiemgaliai dėl to nudžiugo.
Nedelsė tada jie ilgai:
Žiemgaliai ir jų svečiai
Prie tvirtovės nuskubėjo,
Kurią nekart jau jums minėjau.
Broliai greit apie tai išgirdo,
Tuoj prieš vartus jie susirinko,
Ten sutiko savo priešus
Iš Lietuvos atėjusius.
Broliai gintis pradėjo,
Didvyrių nemažai turėjo,
Ginklanešių narsių, rinktinių.
Tie šauniai šalia stovėjo,
Atsitraukt nė vienas nenorėjo.
Daug matyta skrendant iečių –
Ten krikščionių, čia jų priešų.
Imta šaudyt iš kilpinių.
Tas lietuviams įkyrėjo
Ir jie šalintis pradėjo.
Brolius jie paliko vietoj.
Toj kovoj tik vienas brolis
Buvo prie pilies nukautas.
Apie pagonis pasakyti negaliu,
Daug matyta nešant tokių,
Kurie visiems laikams brolius užmiršo.
Taip žemaičių pyktis augo.
Buvo matyti, kad jie pasiryžo
Tam, ką paskui ir įvykdė.
Į pilį nukreipta jų mintis:
Tai buvo jiems prapultis.
Tuoj daug stabmeldžių išleido
Miškan medžių pargabenti.
Parvežė lentų ir medžių
Ir sukrovė juos ant žemės.
Sukalė didelę piliadaužę.
Ilgas ir tuščias buvo laukas,
Ką jie darė, viskas matėsi.
Broliai pagal tai ir ruošėsi.
Nei naktį, nei dieną
Nieks iš jų nesiilsėjo.
Įtvirtinimus, griovius parengė,
Bokštą apgulties surentė.
Broliai daug pastangų įdėjo,
Nieks darbu nesibodėjo.
Stropūs buvo ginklanešiai
Ir, tiesą sakant, vietiniai.
Jokio darbo nepraleido
Ir pilį gynybai paruošė.
Liaudis buvo parengta
Prieš stabmeldžių kariauną.

Pagonys tuomet štai ką veikė:
Per tą dešimtį dienų
Jie padarė piliadaužių didelių
Ir daug kitų darbų smulkių.
Malkų tūkstančius vežimų
Suvežiojo jie į griovius.
O vienuoliktąją dieną

Daug pagonių nukentėjo:
Kūnų daug lavonais rinko,
Jų sielos pražūtyje liko.
Mat pradėjo didį šturmą:
Daug piliadaužių prie griovių
Stabmeldžiai pristūmė.
Nemažai buvo jų nukauta,
Kuomet kopė jie į kalną.
Broliai didvyriškai kovės,
Daug jie stabmeldžių nušovė.
Bet lietuviai tame mūšy
Nenorėjo liautis puolę.
Jie stovėjo tartum siena.
Stabmeldžiai svaidė degėsiais.
Bet daugeliui jų taip nutiko,
Kad kai tik pasilenkt mėgino,
Sąnariai jų nebeklausė
Ir jie griuvo žemėn tiesiai,
Užmiršę apie svaidymą:
Į juos strėlėmis pataikyta.
Tokiu būdu daug jų nukauta.
Bet lietuviai nesitraukė;
Jie vis siekė brolių turtą
Su savim išsigabenti:
Daugeliui dėl to kentėti teko.
Matė, kaip daug žemaičių
Tenai vedė, kaip kad Vokietijoj
Sužadėtines veda.
Baltas sniegas krauju virto,
Paraudo nuo kraujo laukas.
Broliai greitai pastebėjo,
Kur piliadaužės stovėjo,
Tuoj akmensvaidę paleido.
Stabmeldžiams per daug to buvo,
Didelė pragaištis jiems kliuvo.
Tad piliadaužes palikę,
Nukautųjų nesurinkę,
Jie pabėgo iš kautynių.
Kai kurie buvo tiek nedori,
Kad grumtynėse pargriauti
Kojas link pilies pakėlė,
Kai mirtis jam širdį plėšė.
Daugeliui taip atsitiko:
Kai ant žemės jis parkrito,
Jo palydovas jį gulėt paliko.
Mūšis visą dieną vyko.
Negaliu visko išreikšti,
Kaip tada krikščionys džiaugės,
Kai jų akyse lavonus
Rinko ir į roges krovė.
Stabmeldžiai labai nuliūdo,
Kad tiek daug jų nukauta buvo
Šūviais, kaip esu jau sakęs.
Kai vakaras priartėjo,
Puolimas buvo baigtas.
Greit sudeginę lavonus
Ir surinkę sužeistuosius,
Stabmeldžiai namo patraukė.
Daugelis po to jų mirė.
Kiti savo nelaime skundėsi,
Prie Heiligenbergo patirta.
Piktinosi šiuo žygiu,
Kurie neteko ten draugų.
Puolant pilį nukautų
Pusketvirto šimto buvo.
Daugelis buvo taip sužeisti,
Kad taip ir liko nepagydyti.
Broliai pily atsilaikė,
Heiligenbergą jie išlaikė,
Žiemgaliai nieko padaryti negalėjo
Ir dėl to labai liūdėjo.
Po puolimo trečią dieną
Žiemgaliai tarp savęs tarės,
Ką toliau daryti gali.
Buvo nuotaikos blogiausios.
Vis dėlto jie nusprendė
Savo Tervetę sudeginti.
Tuomet į Raktę išsikraustė greitai, –
Taip vadina vieną pilį vietiniai.
Tuo tarpu Heiligenbergo gyventojai
Džiaugėsi ir dėkojo Dievui.

[133. ŽIEMGALIAI NESĖKMINGAI MĖGINA SUGRIAUTI HEILIGENBERGĄ]

Komtūras tos pilies,
Kuri tąkart buvo apgulta
Ir nuo pragaišties apginta,
Nedelsė pranešt magistrui,
Palinkėdamas viso gera,
Kaip kad draugas kitam daro:
Liepė pasakyt teisingai,
Kas žiemgaliuose nutiko
Ir kaip Tervetės nebeliko.
Gavęs tas žinias magistras
Džiaugėsi jomis nuoširdžiai
Ir šlovino Jėzų Kristų.
O pilis, kurią čia teko
Taip dažnai minėti, klesti,
Jums jos vardas žinomas:
Heiligenbergu ji vadinama.
Tie, kurie pily gyveno,
Ką galėjo, viską darė,
Kad priešams kuo daugiau pakenktų.
Daugkart buvo jie matyti prie Raktės
Ir prie Duobelės neretai.
Jais atsikratyti neįstengė stabmeldžiai.
Broliai čia lankėsi dažnai
Ir žalą darė su savais būriais.
Žiemgalius labai jau neramino
Tie dažni įsibrovimai.
Jiems pilis labai apkarto,
Dėl jos jie daug neteko
Ir žmonių, ir savo turto.
Per ilgas pasakojimas būtų,
Jei viską suminėt reikėtų.
Daugel jie raudų raudojo
Dėl draugų ir giminaičių.
Tada pradėjo jie galvoti,
Kaip už tai atkeršyti.
Pykčio vedami neretai
Atžygiuodavo prie pilies.
Bet čia gaudavo ne sykį
Atpildą prie vartų narsingą.
Pasitikdavo juos broliai
Su tarnais narsiais, rinktiniais
Ir su vietiniais didvyriais.
Žiemgaliai prieš brolių būrį
Atžygiavę bėgte bėgo
Viens per kitą. Jei Ekė
Ir Ditrikas iš Berno[160]
Taip anksčiau būtų darę,
Būtų vertai pagyrų gavę.
Susidūrimai buvo nereti,
Bet iš kilpinių ėmus šaudyti,
Vėl jie namo pasitraukdavo.
Taip jų daugybė žūdavo.
Tokia pramoga kartojos
Prie pilies dažną dieną.
Broliai darbavos iš peties,
Bet tas neįkyrėjo jiems.
Eit sargybą, kirsti, kasti –
Tarsi pramoga jiems buvo.
Kad rąstus reikia kelti, nešti
Arba kitą vargą vargti,
Broliai mažai tesiskundė.
Viens kitam pagarbą rodė.
Pagonims narsiai priešinosi,
Žiemgalius tas erzino.
Šiems žaidimas pagaliau įskaudo,
Kad jų ten tiek daug nukauna:
Ėmė jie ateiti vis rečiau.
Bet kelius jie saugojo labiau,
Kurie į pilį vedė.
Ką kelyje sugaudavo,
Tas turėjo pasirinkti,
Mirti arba išsipirkti.

[160] Riterių epų ir romanų herojai. Ditrikas iš Berno (jo prototipas buvo ostgotų karalius Teodorikas, 493–526 m.) vienas centrinių „Nibelungų giesmės“ ir kitų herojinių epų veikėjų. Ekė – kūrinio „Eckenlied“ herojus. Jų minėjimas šiame kontekste rodo, kad šie vardai klausytojams turėjo būti gerai žinomi.

[134. ŽIEMGALIŲ ŽYGIS Į RYGĄ]

Pasninko metu tai atsitiko:
Žiemgaliai buvo matyti
Traukiantys į Rygą.
Jie ten plėšti norėjo.
Žinia į Heiligenbergą atėjo.
Šie tuoj siuntė žmones
Perspėti Rygoje brolius.
Kai krašto maršalas patyrė,
Kad ketina pulti Rygą,
Tarė: „Turim apsiginti".
Broliams jis ginkluotis liepė.
Jie mielai jo noru sekė.
Greit su jais išsirikiavęs,
Jis už miesto iššygiavo.
Ėjo ir dalis miestiečių,
Ir būrelis piligrimų.
Latvių, kas Rygon atėjo,
Tie kartu išjudėjo.
Čia taip pat ir lyvių buvo,
Jie kariaunon dėjos noriai.
Kariuomenės buvo iš viso
Apie puspenkto šimto.
Jie per dieną stovyklavo,
Įvairiopai pramogavo
Su lenktynėm ir šokdynėm,
Su bėgtynėm ir imtynėm.
O kai vakaras atėjo
Ir nepasirodė priešas,
Namo grįžo miestiečiai.
Maršalas pranešė broliams,
Kad į arklides gali joti.
Ten suėjo ir vietiniai.
Buvo nurodytas kiemas,
Jis Rygoje gerai žinomas,
Brolių arklidėmis vadinamas.
Krašto maršalas įsakė
Palikti vartus atvirus.
Tarė: „Priešintis turim jiems,
Jei jie ateis, kaip Dievas leis.
Kiekvienas laikyti turi ietį
Paruoštą pult pirmiesiems.
Jei jie norėtų mus užklupti,
Turime iš anksto pulti".
Tad vartai atviri liko.
Bet maršalas taip nepaliko,
Raitą išsiuntė žvalgybą
Brolių ir tarnų rinktinių.
Tarės jis, kad šitaip būsiąs
Užtikrintas jų saugumas.
Bet apsiriko jis tada:
Bet kokia apsauga nieko verta,
Jeigu Dievas neapsaugo.

Taip matyt iš tų dalykų,
Kuriuos dabar jums apsakysiu.
Taigi išsiųsti buvo žvalgai,
Kaip pasakojau jums neseniai.
Laikas buvo toks, kad naktį
Buvo taip tamsu ir šalta,
Kad kariuomenės jie nepastebėjo.
Ta apsauga nieko nepadėjo.
Kariuomenės priešo einant
Rygon nieks nepamatė,
Kol arklidžių ji nepasiekė.
Broliai visi tada miegojo,
Taip pat ir kaimų žmonės.
Tik vienas tarnas priešus pastebėjo,
„Priešai", – garsiai jis surėkė,
Daug miegojusių prikėlė.
Jei nesaugojęs būt Dievas,
Nė vienas nebūtų atsikėlęs, –
Tas matyti buvo aiškiai,
Arklidės buvo pilnos priešų.
Jie niekam bloga nepadarė,
Kol bėgant lyvių nepamatė.
Tie bėgo laukan mieguisti.
Broliai buvo pasmerkti.
Broliai tuoj už ginklų griebės

Ir su jais užpuolė priešus.
Į juos ietis jie svaidė,
Bet gausi buvo priešų kariauna.
Brolių aštuoniolika tebuvo.
Vietos liaudis visa paspruko.
Broliai nelaimėje gintis turėjo,
Jų penki nukauti gulėjo,
Likę – sunkiai sužeisti,
Iš jų tik trys liko gyvi.
Dalis nukauta ir tarnų,
Gailėjo vėliau šių didvyrių.
Žiemgaliai ilgai nelaukę
Arklides padegė.
Pasuko džiaugdamiesi
Su kariuomene į miestą.
Miestiečiai vartus uždarė
Ir priešai nieko nepešė.
Praėjo kokia valanda
Ir ėmė švisti jau diena.
Priešai namo nuskubėjo.
Užmuštieji dar gulėjo.
Velionius paskui surinko
Ir palaidojo maldingai,
Kaip pagerbti mirusiuosius reikia,
Pamiršta nebuvo nieko.
Žygūnus tada išsiųsta,
Magistrui viskas pranešta.
Jis pasakė išmintingai:
„Viskas Dievo valia vyksta,
Ji ir mus paliesti turi.
Mes Jį privalom šlovinti,
Ar būtų nauda, ar nuostolis.
Kas mums tenka iš Jo malonės,
Turim priimti kaip dovaną,
Nes Jis nieko be priežasties nedaro.
Jei mums vien gerai sektųsi,
Mūsų sieloms netektų atpildas.
Dievas gerai nusimano,
Kaip su mumis turi elgtis,
Viskas Jo valia įvyksta.
Ir iš negandų gausybės
Nekart išvaduoti buvom,
Laimės mums tikrai netrūko.
Kuomet sėkmę mes vėl patirsim,
Žino Tas, kuris gerumo pilnas:
Tai yr dangiškasis Dievas.
Tepadeda Jis mums negandoj
Laikytis Jo įsakymų".
Taip taurus magistras sakė.
Liausimės apie tai kalbėti,
Kitą pasakojimą reikia pradėti.

[135. KAPITULA RYGOJE]

Tuo metu pasiųsti broliai
Atkeliavo į Livoniją:
Vienas jų vadinos brolis
Volmaras Bernhauzenas[161] –
Išties kunigas doras
Ir puikiai išauklėtas.
Didysis magistras jį siuntė
Su pranešimu į Livoniją.
Kitas vadinos brolis Zivertas –
Tai buvo vyras teisingas.
Su juo iš Prūsijos atvyko
Broliai paskirti magistro.
Priimti buvo labai gražiai,
Kaip tikrai garbingi svečiai.
Broliams jie paskelbė visą
Reikalą, kurį atlikti

[161] Volmaras Bernhauzenas – Vokiečių ordino brolis, nuo 1257 m. buvo Karaliaučiaus konvento brolis, 1268 m. – Heilbrono komtūras, 1268–1272 m. – Frankonijos krašto komtūras, 1282 m. – Ispanijos krašto komtūras. 1287 m. žuvo kare su žiemgaliais (*Ritterbrüder*, S. 799).

Buvo didžiojo magistro
Atsiųsti į šitą kraštą.
Kai pasiuntinybę tą atliko,
Kaip nurodyta iš anksto,
Kapitulą tenai surinko.
Kvietė jie atvykt į Rygą
Komtūrus visus lig vieno.
Ir magistras Vilekinas
Ten atvyko, o taip pat
Ir visi vaitai greituoju.
Susirinko pakviestieji
Rygoj dvyliktąją dieną
Po anksčiau jums apsakyto
Ją ištikusio dalyko.
Su savo palydovais
Brolis Volmaras dalyvavo.
Visi ten buvę broliai
Sutiko jį maloniai.
Pasakysiu jums trumpai,
Kad atėjus dienai skirtai
Kapitulai susirinkti,
Kaip esu jau skaitęs,
Kas tik reikia pagal tvarką
Nieko nebuvo praleista:
Mišios giedotos ir skaitytos.

[136. MŪŠIS SU ŽIEMGALIAIS. MAGISTRO VILEKINO MIRTIS]

Kitądien, vos pavalgyti suspėjus,
Pasiuntinys atskubėjo.
Magistrui jisai pranešė,
Kad praėjusiąją naktį
Žiemgalių kariuomenė
Ikškilę nuteriojo.
Pasiuntinys papasakojo,
Kad pilis buvo apginta,
Tik žalos daug padaryta.
Žiemgalių kariuomenė
Sudegino priešpilį
Ir grobio daug prisiplėšė.
Dauguma jų atėjo pėsti,
Juos reikia tuojau pavyti:
Taip pasiuntinys kalbėjo.
Magistras visa tai girdėjo
Ir liepė pasiruošti skubiai.
Rygoje buvę broliai
Nuoširdžiai dėl to džiaugės.
Tie, kurie žygiuot galėjo
Ir tą darbą gerai mokėjo –
Nieks atsilikti nenorėjo.
Jie linksmi žygį pradėjo.
Felino ir Veisenšteino
Komtūras liko, bet daugiau niekas.
Stojo jie visi drauge
Į Vilekino kariuomenės gretas.
Magistras savo vietoje
Vienam broliui pasilikti liepė.
Greit apsvarstęs, tas sutiko.
Paskui nedelsdamas magistras
Liepė Rigeholmo dvare,
Čia, prie miesto netoliese
Kariuomenei susirinkti.
Pats magistras Vilekinas
Prašė pas jį atvykt kiekvieną,
Kas tik norėjo prisidėti.
Tas jo noras išsipildė:
Į brolių būrį iš tarnų
Daug įstojo didvyrių narsių.
Jų šarvai spindėt spindėjo,
Lyg stiklas šalmai švytėjo.
Latvių, lyvių kiek ten buvo,
Paėmė visus juos draugėn –
Du šimtai jų susirinko.
Miestiečių ir piligrimų
Kokie šešiasdešimt vyrų,
Didvyriai klusnūs ir tvirti,

Irgi stojo brolių būrin.
Tuoj kariuomenė tvarkyta:
Buvo jiems tad pasakyta,
Kaip rikiuotis mūšiui turi.
Buvo vienas brolių mylimas
Didvyris bebaimis brolis
Bertoldas Šauenburgas –
Vėliava jam patikėta.
Jo ragint niekad nereikėjo,
Dorybėm ir narsa garsėjo:
Tą šiame žygyje įrodė.
Kai tik buvo pamatyta,
Kad kariai visi atvyko,
Tuoj kariuomenė į žygį
Nebedelsdama pakilo.

Kai į žygį iššygiavo,
Nesustodami keliavo,
Kolei Ikškilę pasiekė.
Regėjo patys priešo darbus,
Matė padarytus nuostolius.
Pats magistras klausinėjo,
Kurlink stabmeldžiai nuėjo,
Ar seniai jie čia teriojo.
Buvo riteris pily toje,
Jos vardą esu sakęs:
Ikškile vadina ją.
Jis magistrui greit nurodė,
Kuria kryptim priešai nujojo,
Kuriuo metu visa tai vyko
Ir nuo kada jų čia neliko.
Ugnis dar visur degė:
Todėl visi gerai matė,
Kad rytą tas įvyko.
Magistrui abejonių neliko,
Jis nė valandos negaišo:
Kur nuėję buvo priešai,
Jis ten pėdsakais juos sekė.
Stabmeldžiai namo norėjo,
Paskui juos brolių būrys skubėjo.
Nedaug turėjo jie karių,
Kokius tik penketą šimtų.
Žiemgalių buvo nepalyginti daugiau,
Patirta buvo jau vėliau,
Kad keturiolika šimtų
Turėjo jie vyrų smarkių.
Apsisprendę buvo broliai,
Ar pergalei, ar pražūčiai:
Kur bepavytų jie pagonis,
Stot su jais iškart į kovą,
Dievui padedant, už krikščionybę.
Jiems dar žaizda skaudėjo,
Kurią Rygos arklidėse turėjo.
Magistras Vilekinas tarė:
„Žiemgalius nugalėsim
Arba negyvi čia gulėsim“.
Labai patiko broliams,
Su magistru atjojusiems,
Ši jo kalba narsi.
Pavyti priešus troško visi.
Daug blogų kelių perėjo,
Kur niekas niekad neregėjo
Nei tilto, nei liepto.
Tris dienas jie taip žygiavo,
Kentė kuo didžiausią vargą,
Šlapo daugely upelių.
Trečią dieną vakarėjant,
Kariuomenė nusižiūrėjo
Vietą poilsiui tarp medžių,
Prie nedidelio upelio.
Miškas buvo siauras ir tankus,
Kalti nereikėjo jokių kuolų,
Kad pririštų savo žirgus:
Juos tarp medžių jie paliko.
Kariuomenei susirinkus
Ir nakvynvietes paskirsčius,
Kertamas miškas traškėjo
Ir visur laužai švytėjo.
Žmonės ir žirgai išvargę
Poilsio kiekvienas geidė.
Kai kurie sugulė miego,
Sugrįžt namo jiems nebeteko.

Stabmeldžiai jau žinojo,
Kad kariuomenė atjojo
Ir stovyklą įsikūrė.
Pailsėti mat norėjo
Ir pavojaus nežiūrėjo.
Žiemgaliai kaip tik tuo metu
Visai arti buvo jų.
Krikščionys to nežinojo.
Stabmeldžiai nebedvejojo:
Didvyrius smarkius išrinko,
Kad brolių kariuomenę iššvalgytų
Ir stovyklą apžiūrėtų.
Pasiųstieji greit išvyko.
Kariuomenės laužams šviečiant,
Buvo taip arti priėję,
Kad iššvalgė kariuomenę.
Ir tą pačią naktį grįžo.
Jie pasakė: „Mažos jėgos
Mus nuo Dauguvos pavijo".
Vienas žiemgalis kalbėjo:
„Mes iš brolių riterijos
Esame visi patyrę
Didelę ir dažną žalą.
Todėl ruoškitės kautynėms,
Joms yra pats metas,
Visai netoli yra jų gretos.
Jei nugalėsim brolius mes,
Heiligenbergui žlugti teks,
Jie iškart pilį apleis,
Taika į mūsų kraštą ateis.
Jei pilis toliau stovėtų,
Mums iš čia tektų išeiti.
Geriau jau mums čia žūti,
Nei tokiu būdu prapulti.
Ryžkimės galvas padėti.
Jei dievai kautynėse padės,
Jėgų kovoti mums pakaks.
Pasipriešinsim kariuomenei
Nuo Dauguvos atjojusiai".
„Patarimas šis naudingas, –
Kalbėjo visi kariuomenėj, –
Šiais žodžiais džiaugiamės".
Į Žiemgalą greitai
Grobis išsiųstas buvo.
Tada negaišdami tvarkingai
Kariuomenę išrikiavę,
Traukė prieš brolių būrius
Gera tvarka, gabendami ginklus.

Tuo metu išaušo rytas.
Pasiuntiniui tarė magistras:
„Turite brolius pakviesti".
Pranešimą šį išgirdę,
Susirinko pas magistrą,
Kiek jų tuo metu ten vyko.
Su jais magistras tarėsi,
Vieno brolio jisai prašė,
Kad sargybą apžiūrėtų
Ir tuo pačiu išklausinėtų,
Gal kas svetimų pėdų aptiko.
Magistras prašė viso šito.
Išsiuntė tuojau žvalgus.
Tie greit sugrįžę atgalios
Pranešė: „Ateina priešai.
Mes juos pamatėm netoliese.
Ginkluoti, kovai parengti
Jie yra visai arti".

Pas magistrą į tarybą
Buvo broliai susirinkę.
Jie girdėjo žvalgo kalbą.
Žvalgui baigus pranešimą,
Jie nė trupučio negaišo.
Už ginklų skubiai griebėsi.
Brolis Bertoldas didvyris
Vėliavai nešti išrinktas,
Vėliavą į rankas ėmė
Ir į aikštę nuskubėjo.
Brolių ragint nereikėjo,
Jie prie vėliavos subėgo[162].

[162] Mūšis įvyko 1287 m. kovo 26 d.

Miestiečiai ir piligrimai
Prie vėliavos rinkos.
Tik vietinė liaudis nestojo,
Mat girioje ji nakvojo.
Vėliau jų dalis atėjo,
O kiti pasitraukt skubėjo.
Taip, kad daugelis iš jų
Akyse nematė priešų.
Jie spruko greitai į namus,
Miške palikę savo žirgus.
Bet buvo ten šaunių tarnų,
Jie laikėsi doros taisyklių:
Prie savųjų ponų ėjo.
Taip per mišką atskubėjo
Daug vyrų su skydais.
Iš Bernhauzeno brolis
Didvyris, Volmaras vardu,
Išsiskyrė narsumu.
Kai tik priešus jis prijojo,
Drąsiai į jų būrį puolė:
Troško susikauti su pagonimis.
Vėliava paskui jį nespėjo.
Jis tik vienas kovės raitas,
Kiti kovojo pėsti.
Vieni kitus ten dūrė, kirto,
Stabmeldžiai jau ėmė bėgti.
Jų per dvidešimt nukauta,
O kiti iš mūšio traukės.
Dalis tarnų čia žuvo.
Didvyris brolis Volmaras
Prie savo vėliavos grįžo.
Bet tuoj vėl paspaudė žirgą
Ir vėl puolė priešą.
Tąkart nukovė didvyrį.
Jis mirė kaip karys taurus,
Jo sielai gera aš linkiu.
Magistras broliams nurodė
Į aikštę susirinkti.
Ji kiek per siaura jiems buvo,
Jie prieš stodami į mūšį
Negalėjo persirikiuoti.
Didelis būrys priešų artėjo,
Jo išvengt jie negalėjo.
Stot į kovą tuoj turėjo.
Brolių ragint nereikėjo:
Kovės vėliavą iškėlę;
Ir jų tarnai paklusnieji.
Nūn kitas būrys atėjo,
Tarp brolių ir žirgų įsiliejo,
Jiems grobio šio reikėjo.
Broliai šitai pastebėjo:
Savo jėgas tenai kreipė.
Bet žirgų neapgynė.
Jiems per didelė buvo
Žiemgalių kariuomenė.
Vietos liaudis išsigando,
Daugelis pabėgti bandė.
Šioj nelaimėje narsuolių
Liko keturiasdešimt brolių
Ir dar penkiasdešimt vokiečių.
Jie buvo atskirti,
Žiemgalių visiškai apsupti.
Kiti kaip akis išdegę bėgo,
Neieškojo nei tiltų, nei tako,
Vėliau dalį jų sugavo,
Daugelį vietoj nugalabijo.
Buvo daug susirėmimų,
Kur kovėsi magistras.
Broliai pėsčiomis kovojo,
Bet ir žiemgaliai nejojo.
Abiem pusėm karšta buvo,
Prakaitas raudonas sruvo
Pro karių šarvus.
Žvangant kalavijus girdėta,
Šalmai trupantys regėta.
Griuvo žemėn nukautieji
Vyrai iš abiejų pusių.
Daug jų sąmonės netekę
Nuo kirčių ir nuo dūrių
Prie žemės linko
Ir tenai pasiliko.
Žiemgalių daug kas paspruko

Į mišką nuo brolių smūgių.
Didvyrių narsių neteko
Toj kovoj abejos šalys.
Trisdešimt trys broliai
Mūšio lauke žuvo.
Likusieji kautis nebegalėjo.
Jų šešiolika sužeistų
Nelaisvėn pakliuvo.
Vienas brolis prasiskynė
Pro žiemgalių daugybę.
Jis viską savo akimis matė,
Iš jo žinom visą tiesą.
Jis vieną jų ten nukovė
Ir ant jo žirgo namo parjojo.
Mūšyje sužeistas buvo,
Bet nuo žaizdų išgijo.
Ten žuvo magistras Vilekinas,
Jo išties gailėtis reikia.
Jis valdė kraštą iš tiesų
Penketą metų pilnų
Ir dar penkis mėnesius.
Prie Dievo Motinos vėliavos
Jo garbei mirė.
Mes prašykime Valdovę
Visiems jiems suteikt malonę,
Nes Ji turi tiek gerumo,
Kad jį dalija noriai:
Jie už Jos Sūnų liejo kraują.
Mūšio lauke kraujas sruvo,
Kas iš čia šiaip ne taip ištrūko,
Į Rygą grįžt svajojo.
Žiemgaliai juos persekiojo.
Ir daugelį vėliau sugavę,
Į nelaisvę nusivarė.
Kai raitieji namo grįžo
Ir gavo šitą žinią,
Kad daug buvo užmuštų,
Gailėjosi jie draugų,
Tose kautynėse žuvusių.
Žiemgaliams taip pat nelaimė:
Jie neteko savo vado.

Nukreipė pyktį į brolius,
Mūšyje sučiuptus.
Vieno jų likimas šitoks:
Tuoj pat jis buvo
Ant žirgo pririštas.
Jam teko tokia kankinystė –
Vėzdais mirtinai jį užkapojo.
Jam numirus, pagonys
Sudegino kitą brolį.
Jie ant laužo jį pasodino
Ir taip atėmė gyvybę.
Taigi trisdešimt penki žuvo.
Keturi šiaip ne taip liko gyvi,
Nors ir nelaisvėn paimti.
Taip pasibaigė tas mūšis.

Žiemgaliai džiaugėsi labai,
Kad pasibaigė jiems gerai.
Jie saviems dievams dėkojo,
Kad juos mūšyje globojo.
Surinko ginklus ir žirgus,
Vertus daugybės markių,
Ir į savo žemę netrukus
Belaisviais vedini pasuko.
Šiuos išpirktus vėliau paleido:
Kas nenumirė – sugrįžo
Ir palaimoj pasiguodė,
Išvaduotas iš pagonybės.
Šalyje girdėta raudant,
Kad magistras Vilekinas,
Komtūrai, vaitai – visi, kas buvo
Su ta kariuomene, pražuvo.
Žygyje iš viso brolių
Keturiasdešimt buvo:
Trisdešimt penki jų žuvo,
Keturi šiaip taip pasveiko,
Mūšyje pakliuvę į nelaisvę.
O penktajam šitaip baigėsi:
Grįžo jis su ginklu rankoje,
Kaip jums jau yra sakyta.
Paskui, padedamas Dievo,

Už patirtą skriaudą atkeršijo.
Daug škausmo jis jiems atnešė.
Ne kartą su kariuomene jis jojo,
Ir jų šalį stipriai suniokojo,
Kaip jums vėliau papasakosiu.

[137. DIDŽIOJO MAGISTRO BURCHARDO KELIONĖ Į PRŪSIJĄ]

Nūnai šį pasakojimą baikim
Ir prie ankstesniojo sugrįžkim.
Apie komtūrą, kuris buvo
Paliktas pavaduot magistrą.
Magistrui Vilekinui
Žuvus, toliau jis vadovavo,
Kol iš Vokietijos kitą
Atsiuntė į kraštą šitą.
Rygoje jis pasiliko
Ir čia buvo visą laiką,
Kol baisią tiesą sužinojo
Iš atjojusio iš mūšio.
Kai tą viską jam pasakė,
Tarė jis: „Mes liekam drąsūs.
Jei raudotume dėl brolių,
Livonijoje žuvusių,
Iš tiesų nebūt teisinga.
Daug iš didvyrių taurių,
Savo sielą ten išganiusių,
Dievo tarnais taps,
Kankinio vainiko vyks,
Kuris jiems atlygiui paskirtas".
Tarė vienas protingas brolis,
Išmaniai mokąs kalbėti:
„Mirusieji tesiilsi,
Brolių iš kitur paimsim
Šitai žemei apgyvendint".
Ir tatai tuojau įvyko.
Į kiekvieną laisvą vietą
Naujus pareigūnus iškėlė.
Vaitai, komtūrai visi
Buvo greitai parinkti.
Greit po to, kai tas įvyko,
Nė trupučio nebedelsę,
Reikalą bendrai aptarę,
Pasiuntė brolius skubiai
Į didžiojo magistro būstinę.
Pranešė laiškais magistrui,
Kad žuvo pats Vilekinas.
Broliai stengės apsakyti,
Kas per pragaištis įvyko:
Tą jie patys buvo matę.
Iš Livonijos siųstieji
Pas didįjį magistrą broliai
Vykdė, kas jiems buvo liepta
Ir kas kraštui reikalinga.
Brolių pasiuntinybė skelbė:
Livoniečiai malonėtų,
Kad jiems atsiųst galėtų
Magistrą ir dar brolių.
Jei tą kraštą nori išlaikyti,
Tai ilgiau neturi delsti.

Kai magistras Burchardas gavo
Žinią, elgėsi, kaip pridera.
Tarė: „Noriu jus paguosti,
Kad visi jūs pralinksmėtumėt.
Man gyventi bus nemiela,
Jei jums pagalbos nesuteiksiu,
Kad už žuvusius atsiteistumėt".
Toliau kalbėjo jiems magistras:
„Jūsų vargai baigsis geruoju,
Vokiečių žemės turi daug brolių".
Jo pasiuntiniai išvažinėjo
Visą Vokietijos žemę
Komtūrų pas jį sukviesti.
Daug tuomet jų ten atvyko.
Kai jie buvo susirinkę
Ir kai viską sužinojo,
Kas įvyko Livonijoje,

Kai jiems viskas apsakyta,
Buvo patarta magistrui
Livonijon pačiam vykti,
Pamatyt, kas ten nutiko.
Tokį patarimą gavęs,
Didysis magistras veikiai
Komtūrams visiems įsakė,
Kad nedelsiant, kiek tik gali,
Didvyrių smarkių parinktų,
Kad su juo drauge išvyktų.
Prašė jam atsiųsti tokius,
Karo žygiui tinkančius.
Daug jam iš visų kraštų
Atsiuntė brolių jaunų.
Broliai rinkosi pas jį
Ir iš Švabų, ir iš Frankų, –
Taip sudarė būrį stambų
Didvyrių gerai ginkluotų.
Nuotaika magistro kilo.
Jis į Prūsiją išvyko.
Pirm išsiuntęs pranešėjus,
Kad žinotų jį atvykstant.
Pats su būriu paskui vyko.
Ten gražiai jį pasitiko,
Kaip magistrą sutikt pritinka.
Visuose kraštuos, kur garsas
Buvo apie tai paskleistas,
Kad magistras Burchardas joja,
Nė trupučio nedvejoję,
Iškilmingai jo sutikti
Vyko ir raiti, ir pėsti.
Krašto jis pilis aplankė,
O po to tuojau nusprendė
Kapitulą sušaukti.
Siuntė laiškus ir kiekvieną
Kvietė komtūrą ir vaitą;
Tie ten noriai susirinko.
Jis tuomet sustojęs buvo
Elbinge – toks miestas Prūsuos.
Ten pas jį ir rinkos broliai,
Kaip jūs tą jau sužinojot.

[138. LIVONIJOS MAGISTRAS KUNONAS HATENŠTEINAS]

Nebepasakosiu ilgai
Ir pasakysiu tik trumpai,
Kaip su broliais pasitarus,
Buvo brolis Kunonas išrinktas,
Taurus didvyris magistro
Pareigoms Livonijoje[163].
Tarnaut turėjo Ordino gerovei.
Vardas jo gerai jums žinomas.
Jam tad duota magistrystė,
Nors tam jis prieštarauti buvo linkęs.
Kad ir kaip prieštaravo,
Didžiojo magistro noras
Ėmė viršų: jis pakluso.
Pradėjus eit jam pareigas,
Magistras Burchardas tarė:
„Mielas drauge, jūs turit
Gauti tai, ko pageidaujat:
Viską patenkint stengsiuosi.
Turite vykt į Livoniją
Ir ją ištikimai globoti.
O atlyginimas jūsų
Bus vainikas paklusnybės".
Magistras Kunonas tarė:
„Livoniečiai nusiminę,
Jų sumanūs broliai kritę.
Idant liautųs jie dejuoti,

[163] Kunonas (Konradas) Hatenšteinas – Livonijos ordino magistras 1288–1289 m. Kilęs iš Heseno ministerialų. 1275–1276 m. buvo Natangijos vaitas, 1277–1278 m. – Natangijos komtūras, 1283 m. – Torunės komtūras, 1284–1286 m. – Elbingo komtūras, 1296–1303 m. – Brandenburgo komtūras (*Ritterbrüder*, S. 296). Elbingo kapitula vyko 1288 m. pradžioje.

Turite jiems brolių duoti
Ir būrio priešaky patys vykti“.
„Tai, deja, įvykt negali, –
Taip atsakė jam magistras, –
Jūs ten vykit kuo skubiau.
Aš galbūt ten pasirodysiu vėliau,
Jei tik taip padaryt galėsiu“.
Tuo jų pašnekesys baigės.
Paėmė su savim brolius,
Tuos, kurie į Prūsus buvo
Kartu su magistru atvykę:
Jų magistro Kunono būrin
Pasiuntė keturiasdešimt
Vyrų puikiai parengtų.
Džiaugėsi jie ta kelione.
Palikę tuomet Prūsiją,
Krantu palei jūrą
Nukeliavo jie į Kuršą.
Kuldygos žmonės
Sutiko juos maloniai.
Svečius gerai ten prižiūrėjo,
Kaip tiktai jie sugebėjo.
Čia ilgai nepoilsiavo,
Magistras greitai iškeliavo
Su savu būriu į Rygą.
Jis per Dauguvą nuvyko
Į jam pavestąją žemę.
Kai žinia Rygą pasiekė,
Brolių būrys ir miestiečiai
Iš miesto vyko
Į Smiltynę, kaip vadina
Vieną lauką palei Rygą.
Į priekį pajojo vyrai
Vieną nepilną mylią
Ir sustojo palūkėti.
Tvarkingai išsirikiavo
Ir magistro lūkuriavo.
Kai jį patį jie pamatė,
Priėmė kuo maloniausiai.
Jis visiems jiems padėkojo.
Puikiai priėmė ir brolius.
Ką man čia daugiau kalbėti.
Miestiečiai atsilikti nenorėjo,
Jį per miestą palydėjo
Raitomis lig brolių būsto,
Mieste jų dvaras stūkso.
Kai į vietą jie atvyko,
Miestiečiai į namus sugrįžo.
Ką aš dar turiu pridėti?
Keletui dienų praėjus,
Visi broliai jaunieji,
Kurie su magistru atvyko,
Pasitarus buvo išsiųsti
Į krašto pilis.

[139. ŽYGIS Į ŽIEMGALĄ]

Neužilgo buvo šitaip.
Magistras Kunonas
Livonijos pilis apžiūrinėjo.
Kur žinojo jį atvykstant,
Įprastu būdu sutiko:
Visur magistro Kunono
Jodavo sutikt laukuose,
Meiliai vesdavos nakvynės.
Jis vienos pilies neapžiūrėjo –
Ją aš jums dažnai minėjau, –
Heiligenbergu ji vadinos.
Ji priešų žemėje stovėjo.
Su kariuomene reikėjo eiti,
Norint ją saugiai pasiekti,
Maistą ir drabužius pristatant.
Dar magistrui Vilekinui esant,
Prieš metus su viršum,
Taip daryta. Kitą žiemą
Kunonui vadovaut pradėjus,
Jam tikra žinia atėjo,
Kad jiems ima trūkti maisto.
Magistras buvo išmintingas

Ir išsiaiškino nedelsdamas,
Kaip galėtų su kariauna
Žiemgalius pasiekti žiemą.
Kai jis visa tai ištyrė,
Gavęs brolių patarimą,
Pakvietė labai skubiai
Iš Estijos vyrus stiprius.
Pakvietė taip pat latvius.
Daug iš Tartu bei Lealio
Karžygių narsių atėjo,
Rygoj apsigyvent turėjo.
Taip gana dažnai daroma,
Kadangi čia kariuomenė
Pašaru ir maistu aprūpinama
Kiek geriau, nei šiaip kur.
Čia miestiečiai tiek protingi,
Kad, kas žygiui reikalinga,
Turi visuomet paruošę.
Dienai paskirtai atėjus,
Kaip magistras ir norėjo,
Broliai su būriu savuoju
Čia tinkamu laiku atjojo.
Pasirengusi kariuomenė
Iš Rygos iškeliavo;
Ir ledu, ir laukais vyko,
Kol į Jelgavą atvyko.
Čia dar vasarą buvo
Daug miltų, salyklo suvežta,
Mėsos, kitokio maisto.
Iš Rygos laivais gabeno
Ir čia tinkamai saugojo.
Dabar čia daugel rogių
Maistu ir drabužiais pakrovė.
O ant ledo kariuomenė
Laukė apsistojusi.
Kai tik pakrovimą baigė,
Rogės buvo surikiuotos
Su kariuomene žygiuoti
Į žiemgalių kraštą.
Vieną kariuomenės dalį,
Šešetą šimtų iš viso,
Pulti Duobelės nukreipė.
Ėjo jie noriai ir džiugiai,
Duobelės kryptim pasukę.
Vieną rytą juos pamatė
Atskubančius į pilies pusę.
Kai prie vartų priartėjo,
Jie priešus tenai užėjo:
Tie prieš brolių kariuomenę
Tuoj su ginklais kautis stojo.
Gynė gyvybę ir turtus,
Gabeno moteris ir vaikus
Savo pilin, į kalno viršų.
Gynė jie ir priešpilį,
Bet broliai į jį įkopė.
Išeities kitos nebesant,
Iš kovos turėjo trauktis.
Jų dalis nušauta buvo,
Kol pro vartus nepraspruko.
Tuo tarpu kariuomenė brolių
Priešpilyje apsistojo.
Jie čia tuoj užkūrė ugnį,
Labai daug padarė nuostolių.
Daug galvijų iššudyta,
Ugny degti juos paliko.
Duobelę tuomet palikę,
Jie su ginklais vyko
Link magistro kariuomenės,
Su savim maistą vežusios,
Kurį Jelgavoj pakrovė.
Heiligenbergui jį perdavė.
Ten magistras liepė broliams
Sau palapines statyti.
Aikštėj prie pilies kariuomenė
Stovyklauti apsistojo.

Kai kariuomenė suėjo,
Buvo patikrintas jos skaičius:
Šeši tūkstančiai iš viso.
Jie pernakt gerai ilsėjos.
Rytą, kai diena atėjo,
Mišios buvo atgiedotos,

O paskui, pavalgius,
Tuoj kareiviai pasirengė
Žygin ir tvarkingai vyko
Prie Raktės pilies.
Nieks šios kariuomenės nepastebėjo,
Kol prie vartų ji neatėjo.
Pasipriešinimą menką sutikę,
Į priešpilį įsibrovė.
Matė, kaip į pilį puolė
Vyrai, vaikai ir moterys;
Daug arklių, galvijų,
Namuose palikę,
Kito gėrio atsižadėję,
Į pilies vartus skubėjo.
Ir tik ten pradėję gintis,
Numetė jie savo tiltus –
Tat paskiau jiems laimė buvo.
Taip prasidėjo šturmas:
Į ledinį slidų kalną
Neįstengė jie užkopti
Ir į pylimą užlipti,
Nors atkakliai mėgino.
Priešpilyje užmušė visus
Į pilį nepasprukusius.
Daug paėmė jie grobio,
Arklių, kitokio turto.
Kariuomenė tuo džiaugėsi.
O kai artėjo jau link vakaro,
Stovyklą jie įsirengė.
Aikštėje prie pilies
Pastatė jie palapines.
Prie Raktės toji kariuomenė
Lig trečios dienos stovėjo.
Tuomet nušovė jie ne vieną vyrą,
Jų skaičius man nežinomas.
Priešpilį lig žemės
Jie po to sudegino:
Tai buvo didelis statinys.
Pamatę tai, kas atsitiko,
Žiemgaliai labai įširdo.
Jie didžiai sielojosi,
Kad ištiko juos toks nuostolis.
Tada brolių kariuomenė
Į Rygą grįžt pasiruošė.
Jie sveiki čionai atjojo,
Dievui dangiškam dėkojo,
Kad jiems viskas taip pavyko
Ir jie sveiki Rygon sugrįžo,
Kaip esu jau jums pasakęs.
Paskui ilgai nedelsę
Į namus svečiai išjojo.

[140. ŽEMAIČIŲ ŽYGIS Į LIVONIJĄ]

Neužilgo po šio žygio
Lietuvą pasiekė garsas,
Kad buvo magistras
Žiemgaloj, kaip jau girdėjot tai,
Ir pilį aprūpino ten gausiai.
Dėl to jų širdys tūžo.
Tarp savęs pasitarę,
Labai sparčiai jie sutelkė
Kariuomenę iš Žemaitijos,
Juos dar lietuviais vadina:
Grobio prisiplėšt jie norėjo
Ir į Žiemgalą nuskubėjo.
Ten jų atvykimu džiaugėsi
Ir nė trupučio nedelsė;
Kai tik lietuviai atvyko,
Žiemgaliai, kas žygiui tiko,
Buvo paimti kariaunon.
Jie visi su sava ginkluote
Į lietuvių kariuomenę
Rinkosi be galo noriai.
Pasirengusi kariuomenė
Išjojo į Livoniją.

Stabmeldžių didelė gausybė
Per Dauguvą traukė grėsmingai.
Jų pajėgos gausingos
Arkivyskupą neramino,
Kai, jo žemėn jie atėję,
Viską degino ir plėšė.
Magistras tuomet Rygoje buvo
Ir šia žinia nenudžiugo;
Šauklius jis išsiuntė
Į Tartu ir į Estiją,
Į Taliną ir į Lealį
Ir kitur po visą šalį.
Į Kuldygą magistras Kunonas
Taip pat nurodė joti
Pranešdamas apie tą blogį.
Prašė komtūrą, kad skubiai
Atkeliautų į jo būstinę.
Komtūras, kvietimą gavęs,
Noriai Rygon iššygiavo
Su savo dideliu būriu.
Ne vieną paėmė brolį narsų,
Tūkstantį du šimtus kuršių
Magistrui atvedė į talką.
Iš Kuršo, kaip sakiau jau jums,
Į Rygą vyskupo žmonių
Atvyko šešetas šimtų.
Taip pat nebuvo pamiršti
Tie didvyriai ištikimi
Iš pilies dažnai minėtos –
Jos vardas Heiligenbergas –
Į talką buvo pakviesti.
Tie atvyko nedvejoję
Su būriu gerai ginkluotu.
Ir iš Jelgavos atvyko
Komtūras kaip didvyris,
Vesdamas vyrus rinktinius.
Apginkluoti kuo geriausiai,
Šarvais plieniniais apsaugoti.
Taip priešaky šios draugijos
Atvyko jis į Rygą.
Šia gera kariuomene
Magistras labai džiaugėsi.
Taip susirinko daug narsuolių,
Narsių, rinktinių brolių.
Su visais magistras tarėsi,
Jaunų ir vyresnių patarimo prašė:
Ar į kovą stoti reikia,
Ar palikt nedarius nieko.
Jie visi tarė vieningai,
Kad priešui leist netinka
Be kovos namo sugrįžti.
Taip galvojo ir magistras.
Tokį sprendimą jie priėmę,
Liepė paskelbti vietiniams,
Piligrimams ir miestiečiams,
Kas nori kovoti,
Į vietą turi joti,
Magistro nurodytą.
Įvyko taip, kaip jis norėjo.
Karo jėgas tada apžiūrėjo,
Su kuriomis kovot reikėjo.
Buvo karių pustrečio tūkstančio.
O iš Estijos nieko nebuvo,
Kaip jūs turbūt supratot.

[141. MAGISTRO KARIUOMENĖ SIAUBIA ŽIEMGALOJE]

Kai kariuomenę apžiūrėjo,
Pailsėti jie nuėjo.
Tuo tarpu pasiuntiniai atskubėję,
Pranešė magistrui naujieną,
Su kiek karių stabmeldžiai atėjo.
Buvo kalbama – iš viso
Kariuomenėj matė stabmeldžių
Vyrų septynetą tūkstančių.
Pasiųstieji sužinojo,
Jog ir žiemgaliai atjojo

Su visa savo jėga,
Namuos jų liko apsauga menka.
Magistras klausė brolių,
Kaip elgtis jie galvoja,
Kad ir kraštui nebūtų nuostolis,
Ir saugūs krikščionys
Pasiliktų Livonijoj.
Jie kalbėjo: „Jokios gėdos nebus,
Jei jiems leisim be kovos
Ten siaubti toliau“, –
Taip atsakė broliai jam tuojau.
„Patarti mes negalim
Pulti su savom pajėgom
Tuos septynis tūkstančius vyrų.
Jei iš Estijos būtų atvykę,
Mūšyje jie būtų tikę“.
Čia dabar jūs girdėjot,
Kaip magistras su broliais kalbėjo.
Bet magistras nenorėjo leisti
Šiam susirinkimui išsiskirstyti
Be darbų Dievui naudingų,
Kaip apie tai dabar apsakysiu.
Su broliais pasitaręs,
Jis kuo skubiausiai surikiavo
Dvi kariuomenes ginkluotas.
Viena Sidabrėn buvo pasiųsta.
Bet iš Kuršo atvesta
Antroji kariuomenėje buvo.
Jie su brolių būriu
Į Žiemgalą nujojo,
Link Duobelės vykt galvojo.
Žvalgyti priešą jie norėjo.
Juos tenai sėkmė lydėjo.
Kai tik žmonės juos pamatė,
Greit į pilį sprukti stengėsi.
Jie bent keturis nukovė
Ir prisigrobė daug turto.
Priešpilį sudegino tada,
Pilis liko nepridengta.
Jokio darbo jie nevengė,
Viską mielu noru darė
Dangiškojo Dievo garbei.
Taip atlikę savo žygį,
Į Kuršą atgal sugrįžo.
Ir netrukus broliai visi
Kuldygą pasiekė sveiki.
Juos ten gražiai sutiko,
Taip baigėsi tas žygis.

Dabar apsakyti leiskit,
Kaip kitai kariaunai sekės.
Sidabrė, kurią minėjau,
Žiemgalių krašte stovėjo.
Jie link tos pilies skubėjo.
Jiems per pelkes teko joti
Ir per tamsius miškus,
Tokie keliai to krašto.
Taip narsūs broliai vyko;
Vienas jų buvo išrinktas
Vėliavai kariaunos nešti.
Tai buvo tas, kaip jau sakiau,
Kuris kovėsi tame mūšy anksčiau,
Kur magistras Vilekinas žuvo.
Ir iš jo, kaip pasakojau, garbingai
Raitas į namus sugrįžo.
Nūn jis su savu būriu vyko.
Kai pilį jis pamatė,
Narsiai šoko prie jos vartų.
Nuo žirgų visi nusėdę,
Vartų puolimą jie pradėjo.
Ar bereik didesnio džiaugsmo?
Žmones neginkluotus rado,
Juos kapojo, ietim badė:
Vos dvidešimt moterų ir vyrų
Į pilį šiaip ne taip įspruko.
Jų dalis prie durų liko.
Broliai prie vartų prieiti
Negalėjo per tą liaudį,
Kol visų jų neišžudė.
Brolis, vėliavos nešėjas,
Ją vienoj rankoj turėjo,
Su antra ranka kapojo,

Kas jam pakeliui pakliuvo,
Nieks gyvas neištrūko.
Brolių ragint nereikėjo,
Jie darbavos kaip galėjo,
Kol visų ten neišžudė.
Šalia turėjo ginklanešių,
Savo pareigai ištikimų,
Ietimis, kalavijais šie kovojo.
Įbauginti tuo norėta
Pasprukusius į pilį.
Savo vėliavą apsupę,
Jie pėsti vartus užgriuvo.
Bet gynėjai narsiai laikės.
Vėliavnešys buvo sužeistas.
Brolius tuo metu gynėjai greitai
Akmenimis nuo vartų gynė
Ir vartus iškart užsklendė.
Broliai prispirti atsitraukė.
Po jų kojomis gulėjo
Didelė krūva lavonų –
Jų ir ratais nepavežtum.
Kariuomenę susišaukę,
Liepė greit puolimui ruoštis.
Bet tuojau pakilo gaisras –
Ėmė priešpilis liepsnoti.
Broliams buvo dėl to skaudu,
Išjot turėjo nelaiku.
Priešpilyje nuo kariuomenės
Niekas gyvas neišliko:
Žuvo gyvuliai ir žmonės.
Leiskit nūn jums apsakyti,
Kiek žalos jiems pridaryta.
Sakysiu tikrą tiesą.
Turto pilin sugabent nespėjo,
Todėl daug grobio ten gulėjo.
Kovoje pustrečio šimto
Jų nukautų pasiliko,
Šešiasdešimt nuvaryta.
Taip tas žygis pasibaigė.
Kai nuo pilies atsitraukė,
Dievą garbindami džiaugės;
Už tą, ką jiems padarė,
Jam išties garbė tenka.
Ką savo draugams Jis daro,
Viską turi imt kaip gera
Ir už tai Jį reikia garbint.
Kas taip nedaro – gal patrako.
Kariuomenė sveika Rygon atkako.
Kiekvienas krikščionis sužinojęs,
Jėzų Kristų šlovino,
Kuris visos garbės yra vertas.

[142. ŽIEMGALIAI APLEIDŽIA DUOBELĖS IR RAKTĖS PILIS]

Kai visa tai įvyko,
Trims dienoms praslinkus,
Lietuvių kariuomenė išjojo,
Siaubdama su savo ginklais,
Ir į savo kraštą iškeliavo.
Daugelis žiemgalių apgailestavo.
Kai į savo namus grįžo,
Šeimynas rado išžudytas,
Turbūt tuomet jie pagalvojo,
Kad geriau būtų iš ten nejoję.
Daugelis neteko turto.
Ir to niekuomet, kol gyvas,
Negalės atgaut daugiau.
Paskui jiems sekės dar blogiau.
Lietuviai į savo kraštą jojo,
Jie tikrai labai gailėjos
Dėl žiemgalių nuostolių,
Tad, netverdami iš skausmo,
Gedulo raudas giedojo.
O po to tie gana greitai
Atstatė savo priešpilį.
Bet paskui atėję broliai

Ją sudegino lig žemės.
Žiemgaliai dėl to dejavo,
Priešpilį tačiau vėl atstatė
Antrąkart, tokį kaip buvo.

Bet dėl Heiligenbergo artumo
Saugūs jie niekad nebuvo.
Kai išeidavo jie arti
Arba kai reikėjo sėti,
Kaimynai jų ateidavo
Ir žmones bei arklius imdavo.
O kai baimė jų praeidavo,
Broliai vėl susitelkdavo
Ir į jųjų žemę jodavo
Grobti turto, degint trobų.
Kartais taip atsitikdavo,
Kad su dviem kariuomenėm atvykdavo
Ir priešpilius abu sunaikindavo,
Tiek Raktėje, tiek Duobelėj.
Nuo šitų narsių puolimų
Apsigint jie nemėgino –
Ar vėlai, ar ankstų rytą.
Atėjus broliams, būdavo,
Priešpilius palikę, sprukdavo.
O kas į pilį nesuspėjo,
Galvą ten padėt turėjo
Arba į nelaisvę ėjo.
Grobė jų galvijus ir turtą,
Tas labai jiems slėgė ūpą.
Būdavo, jų rugiams prinokus,
Nušienauja juos kaip žolę.
Štai taip jiems tuomet tarnavo,
Jie dėl to dažnai badavo.
Kai jie ką pasistatydavo
Ir kiek saugesni pasijusdavo,
Broliai, susiruošę greitai,
Vėl juos puldavo smarkiai.
Ieškojo jie kitų kelių,
Ėjo palei jūrą, krantu,
Kad jų būrio nematytų.
Taip kitą kelią jie surado
Ir juo į Duobelę keliavo.
Juos taip dažnai kamavo,
Kad nebežinojo, kaip jiems saugotis.
Juos įvairiais būdais spaudė,
Ne vieną kirčiais, šūviais užmušė.
Vienas vargas kitą keitė,
Juos heiligenbergiečiai
Dažnai su būriu lankė
Ir daug turto atėmė.
Užtiktuosius šiapus vartų
Žudė ar nelaisvėn varėsi.
Dėl to dažnai jie skundėsi.
Tapo jie skurdžiais ir vargšais.
Pagaliau, per daug išvargę,
Jie pasitraukt iš ten nusprendė.
Ir iš tikrųjų taip padarė.
Duobelę jie paliko,
Važiuoti, pėsčiomis vyko,
Atrodė jie varganai,
Jūs žinote tą tikrai.
Dėl ko skųstis tikrai buvo:
Niekad jiems nebuvo tekę
Tokio didžio vargo vargti,
Koks ištiko juos šį kartą.
Dalis jų į Raktę kraustės,
O kiti laimės ieškojo
Apsigyvenant Lietuvoje.
Duobelę sudegino netrukus.
Tai tiek verta buvo,
Kiek laimėti šimtą svarų.

Tada Raktę jie užpuolė,
Kaip kad su Duobele padarė.
Jie dar gynės kurį laiką.
Bet dažnai juos būriai siaubė,
Viską degino aplinkui,
Taip kad jiems gyvent įgriso.
Dar ir badas prisidėjo.
Daug žuvusių tenai gulėjo.
Pagaliau pilį apleido,
Savo daiktus palikę

Vokiečių namams kaip laimikį,
Į kitą kraštą išsikraustė.
Niekad aš neklausinėjau,
Kiek jie ten patyrė vargo.
Heiligenbergą globojęs
Magistro skirtas komtūras
Džiaugės ta žinia ir liepė
Broliams tekusį laimikį –
Tuoj sudegint Raktės pilį.
Kaip jums buvo skaityta,
Sidabre pilis pavadinta
Žiemgaloje stovėjo.
Narsuoliai dabar tenai skubėjo.
Per didžius miškus reikėjo
Jot į ją ar pėstiems eiti.
Daug skriaudų pridarę buvo
Jie skaisčiajai krikščionybei.
Koktu buvo Dievo riteriams.
Todėl ir puolė jie tą pilį
Vėlų vakarą ir rytą.
Jokio darbo jie nevengė,
Jokios liūtys neatbaidė,
Šilta ar šalta būdavo –
Koks oras tik pakliūdavo –
Jei žygiuot broliai norėjo,
Nieks ilsėtis negalėjo,
Kas tik jų žinioj gyveno,
Savo pareigų nevengė –
Ar lenininkas, ar tarnas,
Į žygį vykdavo kiekvienas.
Rygos vyskupas taip pat uoliai
Vesdavo savuosius žmones
Ir kuršius su jų kariauna.
Jie atžygiuodavo pašaukti,
Brolių valiai paklusdami,
Kaip pareiga jiems liepė.
Taip ne viena kariuomenė pasiruošė.
Į Sidabrę ėjo, jojo –
Smarkiai ją tuomet niokojo.
Priešpilį degint galėjo
Taip dažnai, kaip jiems norėjos.
Kas pilyje neišsigelbėdavo,
Tas žūdavo ar nelaisvėn keliaudavo.

[143. ŽIEMGALIŲ DALIS IŠSIKRAUSTO Į LIETUVĄ. KITI PASIDUODA ORDINUI]

Žiemgalius tuomet girdėjo
Aimanuojant, raudas giedant,
Duobelei ir Raktei kritus.
Aptemdytas jų buvo ūpas,
Kad taip dažnai grobiamas turtas.
Ne kartą badą išmėgino,
Abejonės juos kankino.
Viena jų dalis nusprendė
Ir iš tikrųjų įgyvendino:
Padėtį suvokę tiksliai,
Paėmę savo gimines,
Jas į pilį nusiuntė,
Paliko jie tad priešpilį.
Gyvuliai ir kitas turtas
Buvo sumaniai apsaugotas.
Kol į pilį tie suėjo,
Niekas to nepastebėjo;
Po to jie patys ten atvyko.
Kai visa tai įvyko,
Jie pradėjo susišaukimą
Ir kitiems pasakė šitaip:
„Kas gyvent nori su broliais,
Eikite pas mus gražiuoju“.
Neužilgo paaiškėjo,
Kas pas juos ateit norėjo.
O kas priešpily gyveno,
Vargingai savo laiką leido.
Neilgai tenai išbuvo,

Kitur keliauti jie panūdo:
Juos privertė tam badas,
O ir mirties baimė –
Jeigu broliai čia ateitų,
Visus juos iššudyt galėtų.
Sprukt iš Sidabrės turėjo,
Nors ir labai jie gailėjos
Savo vietą taip palikti,
Išvažiuoti ir išeiti.
Jie į Lietuvą pasuko.
Jiems didelė netektis buvo,
Kad svetur jie ryžos keltis:
Savo palikimo nebeteko.
O anie, kuriuos minėjau,
Kurie į pilį sugužėjo,
Buvo didvyriai sumanūs.
Įsikūrė jie Sidabrėj,
Kurią minėjau čia dažnai.
Jų pasiuntiniai išvyko
Per miškus ir per pelkynus
Jelgavon taikos prašyti.
Komtūrui pasakė viską,
Kas Sidabrėje įvyko
Ir ką jie pasirinko.
Kai viską jam papasakojo,
Jo pagalbos pageidavo,
Kad pas juos atvyktų
Ir su jais taip padarytų,
Kaip jam atrodytų kad tinka.

Komtūras dėl to pradžiugo.
Padarė, kaip jie pageidavo.
Pasitaręs jis nusprendė
Brolius į kelionę
Drauge su jais išsiųsti.
Dalį žiemgalių tam laikui
Kaip įkaitus tenai sulaikė.
Broliai pasiųsti išjojo,
Krašto papročius gerai žinojo,
Todėl kilpinius paėmė su savim.
Tuoj po to, kai tas įvyko,
Komtūras delst neketino,
Brolių pritarimą gavęs,
Paliepė pranešti viską
Tam, kuris tuomet Livonijoj
Pavadavo magistrą.
Mat magistras Kunonas
Buvo kur kitur išvykęs
Krašto reikalais. Tam laikui,
Kol jo grįžtant broliai laukė,
Vietoj savęs jis paliko
Vieną išmintingą vyrą.
Tad jam pasakė tą naujieną,
Kas Sidabrėje prieš kelias dienas
Su žiemgaliais atsitiko.
Jis žinojo, kad jie nori
Įkaitais saviškius duoti
Ir krikščioniškai gyventi.
Tas brolis išmintingas,
Kuris buvo kaip magistras,
Džiaugės gerą žinią gavęs.
Sukvietė išmintingus brolius,
Su juo tuomet buvusius,
Jiems išdėstė tą dalyką,
Prašė brolių patarimo,
Kaip jis pasielgt turėtų,
Kad Ordinui tas padėtų.
Jie visi kartu nusprendė,
Kad atstumti jų neverta.
Patarė tik paskubėti
Ir Sidabrę kuo greičiau
Iki žemės sunaikinti.
Tuoj po to pasitarimo
Buvo broliams įsakyta
Jot į Jelgavą nedelsiant.
Jie neprašomi skubėjo,
Pakeliui mažai ilsėjos,
Kol į vietą atkeliavo,
Kaip jų vadas pageidavo.
Ten jie komtūrui pasakė,
Kad jis su jais žygiuoti turi
Ir juos tinkamai apsaugoti.

Šį pranešimą išgirdęs,
Savo broliams, kaip pritinka,
Liepė greitai pasiruošti
Ir į Žiemgalą išjoti.
Atvedė jis didvyrių nemažai
Į mišką prie Sidabrės.
Ten sustojo stovyklauti.
Brolius prašė ten palaukti,
Pats pasižiūrėt norėjo,
Iššvalgyti, kas ten dėjos.
Jojo jis su vienu broliu,
Pažiūrėti jis galvojo,
Kaip iš tiesų tenai yra.
Jį tarnų dalis lydėjo,
Niekas jo nepastebėjo,
Kol prie vartų nepriėjo.
Čia sutiko jį maloniai
Ir jo atvykimu džiaugės.
Dėl taikos su jais kalbėjos.
Kaip jis troško, taip išėjo:
Taikos sutartį sudarė.
Tai pradžiugino žiemgalius.
Pasiuntė pakviesti brolius.
Jų būrys atskubėjo noriai.
Teko tiems pilį palikti –
Liepta jiems visiems išeiti.
Gyvulius jie išsivarė.
Turto pily nebesimatė.
Broliai dirbo, kol pilies
Nesudegino lig pažemės.
Paskui pylimą paliko,
Džiaugėsi ir Dievą šlovino.
Paėmė turtą ir žmones,
O po to daug negalvoję
Juos visus sveikus saugiai
Jelgavon atvedė greitai.
Taip Sidabrė suliepsnojo.
Jie visą kraštą nuniokojo.
Girdėt neteko niekuomet,
Kam nors nutikus kaip tuomet.

Jei truputį paklausysit,
Aš jums tiesą pasakysiu,
Kokiu metu tatai įvyko,
Kai ta šalis nuniokota liko.
Dievo pagalba tikėdami
Pastatė pilį jie
Žiemgalių krašte,
Heiligenbergu ji pavadinta.
Kai jau ta pilis stovėjo,
Dvylikai dienų praėjus
Tervetiečiai savo pilį
Sudegino iš skausmo,
Mat daug tuomet kentėjo.
Paskui dėl to turbūt gailėjos.
Po to, kai visa tai įvyko,
Metais ketvirtais po šio kritimo,
Sudegė ir kitos pilys,
Jas esu jau jums minėjęs,
Noriu betgi pakartoti,
Kad jas prisimint galėtumėt:
Raktė, Duobelė, Sidabrė
Atsispirti neįstengė.
Visos trys čia jau minėtos.
Jas sudegino šiais metais:
Tūkstantis pustrečio šimto,
Dar pridėt keturiadešimt, –
Metų nuo Viešpaties gimimo[164].
Tuo metu protingai valdė
Pagarsėjęs magistras,
Broliu Kunonu vadintas,
Hatenšteine gimęs,
Grožiu tarp brolių garsėjo,
Į jį žiūrėti buvo miela.
Taigi kartoju, tuo metu,
Šiam magistrui valdant,
Žiemgala buvo nusiaubta.
Kas paskui gyvens, tegu tas

[164] Datuota greičiausiai Apreiškimo stiliumi. Šios žiemgalių pilys, kaip manoma, buvo paimtos ne vienu metu 1289–1290 m. (E. Gudavičius, *Paskutinysis žiemgalių sukilimas*, p. 36).

Daugiau parašo. Kunonas, –
Jums aš apie jį kalbėjau, –
Livonijos būdamas magistru,
Ją dvejus metus išvaldė.
O po to iš pareigų pasitraukė.

[144. LIVONIJOS MAGISTRU TAMPA HOLTAS]

Vietoj jo paskirtas buvo
Livonijai kitas magistras.
Broliu Holtu[165] jį vadino.
Mergentheime[166] jį išrinko.
Savo kūnu buvo tikras
Didvyris, gerai išauklėtas.
Kai Livonijoj sužinojo
Ir gautą laišką perskaitė,
Kad jis bus magistras krašto,
Daugelis nuoširdžiai džiaugės.
Jam ir liaudis, ir broliai
Buvo klusnūs ir palankūs,
Tuo jūs galite tikėti.
Protu ir išmintim garsėjo,
Dorybių daug turėjo.
Daug kalbėt nenoriu apie tai,
Pasakojimas užsitęstų per ilgai.

[145. ŽYGIS Į LIETUVĄ]

Buvo Kuldygoj anuomet
Išrinktas didvyris, broliais
Tenai turėjo rūpintis.
Tikras karžygys savo kūnu.
Jis tada su savo broliais
Pasitarime nutarė
Lietuvon ruošt karo žygį.
Susitarimas slaptai laikytas.
Kai tik jam jis pasiryžo,
Tai nė trupučio negaišo.
Pakvietė kuršius į talką.
Šie tuojau atvyko noriai
Į Kuldygą, pas brolius.
Jokio vargo nebijojo
Ir į žygį mielai jojo.
Iš viso pusketvirto šimto
Į karą joti susirinko.
Dvylika žygiavo brolių
Ir dalis šaunių ginklanešių.
Tad pakilo eit kariuomenė,
Ten, kur vest norėjo broliai.
Į Lietuvą žygiuot galvojo,
Kariuomenė tvarkingai sustojo.
Į vėliavas ją paskirstė,
Vedlius priekin išsiuntė
Ir jų pėdomis sekė
Per klaidžius miškus ir pelkes.
Taigi tokia padėtis to krašto,
Daug blogų kelių jie rado,
Kur nei tiltas ar bent lieptas
Niekuomet nėra statytas.
Bet linksmi kely skubėjo,
Taip prie krašto jie atėjo,
Lietuvos vardu vadinto,
Kariuomenė stovyklauti susirinko.
Leiskit jums dabar pranešti,

[165] Holtas (Haltas) – Livonijos ordino magistras 1290–1293 m.

[166] Mergentheimas – viena pagrindinių Ordino valdų imperijoje. Ankstyvaisiais naujaisiais laikais – didžiojo magistro rezidencija (H. Boockmann, *Der Deutsche Orden*, 4. Aufl., München, 1994, S. 228–229).

Kaip tas vyko. Buvo siuntęs
Komtūras sumanius tarnus
Apžiūrėt krašto kelius
Ir iššvalgyt gerai tą šalį,
Kur kariauti broliai nori,
Ar yra tenai, kas gali gintis.
O lietuviai susirinko
Draugėn, kaip aš sužinojau,
Savo šalį gint galvojo.
Buvo pasiekus juos naujiena,
Kad yra broliai atėję
Jiems žalos padaryti.
Ilgai jų neteko raginti.
Jie atrinko būrį gausų
Iš tų, kurie jojo geriausiai,
Ir skubiai pradėjo vytis.
Netrukus tas pėdas aptiko,
Kurias broliai buvo palikę.
Jie dėl to labai nudžiugo
Ir dar labiau tenlink suskubo,
Kol atvyko į tą vietą,
Kur pastebėjo kariauną.
Kas iš lietuvių buvo raitas,
Laikės to krašto papročių –
Nušoko žemėn nuo žirgų.
O po to ilgai nedvejoję,
Brolių kariuomenę užpuolė.
Ši juos su savo ginklais
Narsiai ėjo pasitikti.
Broliai pasitelkę tarnus,
Kautis gerai mokančius,
Į kovą ėjo pėsti.
Vėliavas paėmę broliai
Pagonis vyriškai užpuolė,
Miške tas vyko – tai tiesa.
Ietim kovėsi: jų aibės
Skrido iš krikščionių pusės
Ir atgal iš stabmeldžių.
Ragint nereikėjo jų.
Ir kuršiai laikėsi prie vėliavos,
Kaip tiktai pritinka didvyriams.
Su sava kariuomene broliai
Narsiai prispaudė pagonis.
Gerasis Dievas jiems padėjo.
Mūšin kirčiais, dūriais ėjo.
Dalis jau bėgo stabmeldžių.
Iš abiejų pusių nukautų
Daug didvyrių buvo narsių.
Pradėjo iš ten bėgt pagonys,
Negarbė buvo lietuviams,
Kad iš mūšio pasitraukė.
Tas manė esąs laimingas,
Jei pėsčiam pasprukt pavyko.
Naktis sutrukdė broliams,
Todėl paspruko daug pagonių.
Didelis tamsus ten miškas,
Todėl priešai nesivyti.
Rado pamestų jie girioj
Skydų, drabužių, kalavijų.
Ten sugaudė broliai jų
Šimtą šešiasdešimt žirgų.
Dievą garbindami džiaugės
Ir jo vardą šlovino.
Tada jie poilsio sugrįžo
Su kariuomene į Kuldygą.
Mažai kur buvo jie sustoję,
Kol atėjo į vietovę,
Kur jie pastebėjo pilį
Ambote pavadintą.
Ji Kuršių žemėj stovi.
Čia broliai paėmė grobį
Ir, kaip po to aš išgirdau,
Jį padalijo kiekvienam.
Ir dangiškajam Dievui,
Kuris jiems suteikė malonę,
Paskyrė dalį grobio.
Šias dalybas pabaigę,
Jie po to ilgai nedelsė.
Tuoj paskirtas buvo vyras,
Kuris į pilį Kurše vyko.
Kai Kuldygoj sužinojo,
Kad kariuomenė sveika atjoja,

Jėzų Kristų šlovino,
Kuris vertas šio garbinimo,
Ir jo Motiną mieliausią,
Dangiškąją Karalienę, –
Išties ir Ją garbinti reikia,
Nes Abu gerumą skleidžia.

[146. LIETUVIŲ ĮSIVERŽIMAS Į KURŠĄ. BROLIŲ PERGALĖ]

Kai aną malonių metą,
Kaip apie tai girdėję esat,
Buvo žiemgaliai išvyti,
Jokios pilies tenai neliko –
Tik Heiligenbergas vienas.
Kitos pilys sutramdytos
Ir sudegintos, kaip šičia
Jau anksčiau jums pasakyta.
Po tų įvykių magistras
Su broliais susitarė
Heiligenbergą nugriauti.
Tam turėjo gerą siekį,
Nes norėjo žengt į priekį,
Kad nuo piktosios pagonybės
Apsaugota būt krikščionybė.
Dievo pagalbos sulaukė
Krikščionybė daugel kartų.
Nūn jums noriu pasakyti,
Kaip iš Lietuvos atvyko
Kariuomenė į Kuršą.
Jie taip staigiai atskubėjo,
Kad jų nieks nepastebėjo.
Vienos dienos ankstų rytą
Jie priėjo Talsės pilį,
Kuršių žemėj stovinčią,
Ją apsupo ir apgulė.
Bet priešpilis buvo apgintas
Ir pilis sveika išliko.
O už priešpilio kas buvo –
Mažai kas iš tų ištrūko:
Žuvo ar nelaisvėn kliuvo.
Matės, kaip veža pagonys
Iš tenai didžiulį grobį.
Bet pačią pilį paliko
Ir į savo kraštą vyko, –
Tas buvo jiems paskui,
Dievui padedant, sutrukdyta,
Kaip dabar jums apsakysiu.
Sužinojo Jelgavos žmonės,
Kad iš Lietuvos kariuomenė
Į Kuršo žemę atjojo.
Komtūras nė kiek nedvejojo
Ir skubiai, kiek galėjo,
Brolių patariamas liepė
Greitai laiškus parašyti,
Viską pranešti magistrui,
Kuris tuomet Rygoje buvo.
Kai tiktai laiškai atėjo,
Tuoj magistras veikt skubėjo.
Viską broliams jis paskelbė,
Jaunų ir senųjų prašė
Savo patarimą duoti:
Ar reikią į karą stoti,
Ar jie taip palikti norį.
Broliai nuomonę pareiškė,
Kad niekad nereikia leisti
Priešams iš šalies išjoti,
Bet su jais narsiai kovoti.
Toks visų jų buvo noras.
Buvo ir ne vietos brolių –
Iš Veisenšteino, iš Felino.
Pritarė broliams magistras,
Skubiai žygūnai išsiųsti
Ir siguldiškiai pakviesti.
Kai jie šitą žinią gavo,
Tuoj į Rygą nukeliavo.
Ir iš miestiečių į žygį
Daug didvyrių atvyko.

Telkėsi ir piligrimai,
Toks buvo senas įpratimas.
Kai kariuomenė suėjo,
Jie nedaug tesiilsėjo,
Kol skirton vieton nuvykę
Prieš akis pamatė pilį:
Jelgava ji pavadinta,
Prie Žiemgalos pastatyta.
Ten jų atvykimu džiaugės,
Nes prieš tai jau tarės,
Jei parama ir neatjotų,
Vis dėlto į mūšį stoti.
Dievo pagalbos paprašę,
Jie tikėjos nugalėti priešą.
Atvykusius priėmė maloniai
Ir tuoj vedėsi į kovą.
Kariuomenę surikiavo
Ir vėliavomis žygiavo
Į Žiemgalos krašto vidų.
Ten upė, Šėna vadinama,
Buvo tuo metu patvinusi
Ir trukdė eiti kariuomenei.
Todėl netoliese broliai
Tarpgiryje apsistojo.
Iš ten pasiuntinius siuntė
Kariuomenės į Kuršą.
Šie gerai kelius žinojo,
Neužilgo jie prijojo
Taip arti stabmeldžių,
Kad apžiūrėjo būrius jų.
Nuoširdžiai dėl to džiaugės
Ir nė trupučio nedelsę,
Vėl atgal skubiai atkako
Ir viską broliams pasakė.
Tarė: „Stabmeldžiai ateina,
Turi daug grobio prisiplėšę.
Jie jau visai netoliese.
Aš jums tiksliai pasakyti noriu,
Ką vienas jų ten sugalvojo:
„Tieskim tiltą per upę".

Triukšmą iš lietuvių pusės
Broliai patys jau išgirdo;
Naktį tie linksmai pradirbo,
Kol nepabaigė to tilto.
Kai diena išaušo, rytą,
Pult krikščionys pasiryžo.
Pėsčiomis rikiuotėn stojo,
Žirgus paslėpė jie saugiai;
Liepta didvyriams keliems
Ant žirgų būt pasiruošusiems,
Kad pirmi galėtų pulti.
Vadu, kuris juos vestų,
Brolis Merkelis paskirtas.
Stabmeldžiai tądien pažino
Jį ir jo būrio vyrus.
Pagonių triukšmą jis išgirdo.
Jie per upę kėlės drąsiai –
Nė manyte nenumanė,
Kad juos kas užpulti gali:
Jie raiti, pėsti keliavo.
Juos minėtasis Merkelis brolis
Su savo būriu užpuolė.
Kai stabmeldžiai pastebėjo,
Kad krikščionys priartėjo,
Tuoj prie grobio grįžt pasuko,
Bet po jais sulūžo tiltas.
Karaliaus sūnų ten nukovė,
Jo tėvui teko aimanuoti.
Ne vienas žuvo ten pagonis.
Šitam mūšy pilkas vienuolis[167] –
Vardas jo Vicboltas Dozelas –
Geros paguodos sulaukė,
Iš stabmeldžių rankų jį ištraukė.
Jį lietuviai į nelaisvę
Kurše buvo paėmę.
Stabmeldžių tiltas įgriuvo.
Broliai statyt panūdo
Per upę kitą tiltą.
Atsitiko keistas dalykas:
Stabmeldžiai ramiai sustojo

[167] Vienuolis cistersas.

Ir kliudyti negalvojo
Kito tilto statybai.
Jie nieko bloga nedarė,
Kol krikščionys tilto nepastatė.
Šie tuomet giesmę sugiedojo:
„Padėki mums, Marija Šventoji".
Tuoj po to, kai taip įvyko,
Trys vėliavos buvo matyti,
Su kuriomis prieš stabmeldžius pakilo.
Šie, tą žygį pastebėję,
Nedelsiant ginklų griebėsi,
Brolių kariuomenę užpuolė,
Bet narsiai juos sutiko broliai;
Daugelis tų nukentėjo.
Mūšis kirčiais, dūriais ėjo.
Nieks iš mūšio bėgti neskubėjo.
Tuomet žuvo vienas brolis
Ir dar, be to, trys vokiečiai.
Daug daugiau stabmeldžių nukauta,
Turėjo jie iš mūšio trauktis:
Prispaudė mat labai krikščionys
Tvirta ranka pagonis.
Jų karalius Mažeika[168]
Čia paliko visą turtą.
Prie grobio jų dar liko
Šalmų, skydų, kalavijų
Ir žirgų pustrečio šimto.
Kas paspruko, kad ir pėsčias,
Tarėsi laimingas esąs,
Iš pavojų išvaduotas.
Kai kuriems tačiau pavyko
Su žirgais namo atvykti –
Tie namus pasiekė greitai.
Šen bei ten, per pievas ir laukus
Vijosi krikščionys paskui juos.
Jei ką nors jie ten išvydo,
Tam nedaug gyventi liko.
Jų karalius, kovą metęs,
Liūdnas bėgo į savo kraštą.
Jo sūnus kritęs
Mūšio lauke paliko.
Stabmeldžiams kova įgriso.

Kai viskas šitaip baigėsi,
Tuomet krikščionys džiaugėsi.
Tie, kurie Kurše lietuviams
Į nelaisvę buvo pakliuvę,
Buvo džiaugsmingai paguosti,
Iš stabmeldžių rankų ištraukti.
Visi stabmeldžių žirgai,
Šalmai, skydai, kalavijai
Buvo padalyti po lygiai.
Dievui, dangiškam Karaliui,
Tinkamą paskyrė dalį,
Nes malonę Jis jiems teikė.
Tuos, kurie tenai iš Kuršo,
Kaip esu anksčiau pasakęs,
Buvo atvesti belaisviais,
Nusiųsti atgal į savo šalį;
Giminaičių laimę visi suprasti gali.
Kelias iš tenai krikščionių
Per laukus ir miškus driekės,
Kol Jelgavą jie pasiekė.
Juos ten priėmė gražiausiai –
Kaip draugams dera mieliausiems.
O kurie būriu iš Rygos
Buvo atėję, kaip sakiau,
Tie netrukus visi
Rygon sugrįžo linksmi.
Jų trys liko nukauti,
Nebuvo surašyti sužeisti.
Kai tenai jau sužinojo,
Kad kariuomenė džiaugsmingai atjoja,
Pagarbintas buvo Jėzus Kristus,
Kuris garbės visos yra vertas,
Ir Jo Motina Marija,
Maloningoji Valdovė.

[168] Žemaičių kunigaikščio Mažeikos (*Maseke*) žygis į Kuršą įvyko paskutinio XIII a. dešimtmečio pradžioje.

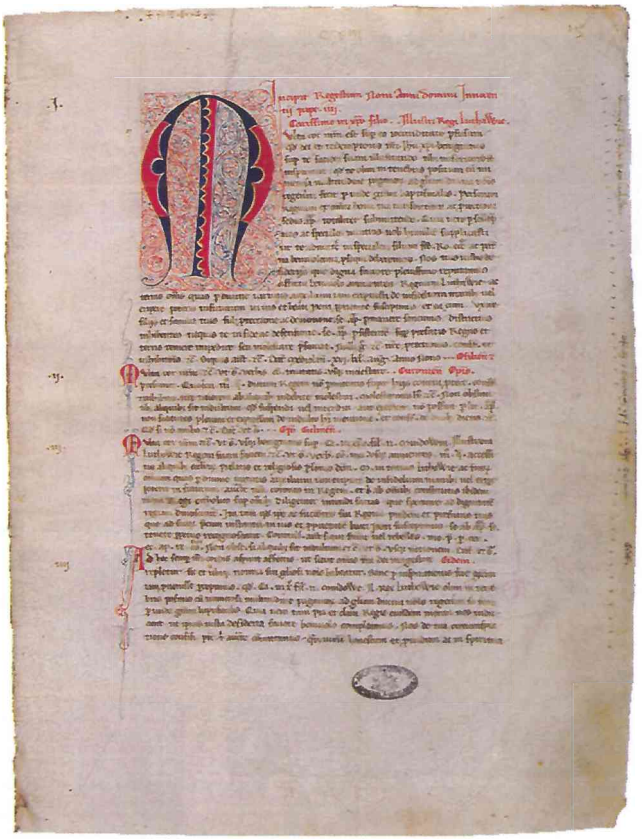

23. Popiežiaus Inocento IV bulių Lietuvos kunigaikščiui Mindaugui nuorašai

24. Mindaugui priskiriamas antspaudas XIX a. pabaigoje

25. Mindaugui priskiriamas antspaudas XXI a. pradžioje

26. Mindaugui priskiriamas antspaudas: Petro Repšio vizija

27. Lietuvos vyskupas Palaimintasis Vitas (Lietuvos dailės muziejus, Antano Lukšėno nuotr.)

28. Mindaugo krikšto scena iš paveikslo „Lietuvos vyskupas Palaimintasis Vitas“ (Lietuvos dailės muziejus, Antano Lukšėno nuotr.)

29. Vokiečių ordino didžiojo magistro 1239–1240 m. Konrado Tiuringo kalavijas

30. Spėjamas Vaišelgos atvaizdas Laurušavo evangelijoje
Laurušavo vienuolyno (stovėjo to paties pavadinimo kaime šalia Naugarduko, Baltarusijoje; panaikintas XIX a. pirmoje pusėje) XIV a. pirmosios pusės pirmasis Evangelijos kietviršis paauksuoto metalo apkaustuose. Centre, paauksuotame raižinyje, pavaizduotas karys su ietimi, skydu ir kalaviju (kalavijo nesimato, jį, segimą prie kairiojo šono, išduoda į kairę pusę prasiskleidęs kario apsiaustas). Spėjama, kad Laurušavo vienuolyną įsteigė Mindaugo sūnus Vaišelga, todėl dažnai tvirtinama, kad raižinyje jis ir vaizduojamas. Tačiau čia yra šv. Dimitrijus Tesalonikietis. Tai vienas iš žymiausių Stačiatikių Bažnyčios kankinių (IV a. pradžia), gerbiamas serbų, bulgarų ir rusų (ypač Vladimiro didžiųjų kunigaikščių, vėliau – Maskvos). Seniausias tikrai lietuviškas pėdsakas Evangelijos marginalijose – viršelyje pavaizduoto šventojo ir kunigaikščio Kaributo Algirdaičio, per stačiatikišką krikštą apie 1380 m. gavusio Dimitrijaus vardą, vardų tapatumas. Dimitrijui-Kaributui Algirdaičiui (mirė po 1404 m.) priklauso seniausias įrašas Evangelijoje (prieš 1388 m.) apie Laurušavo vienuolynui dovanotas žemes

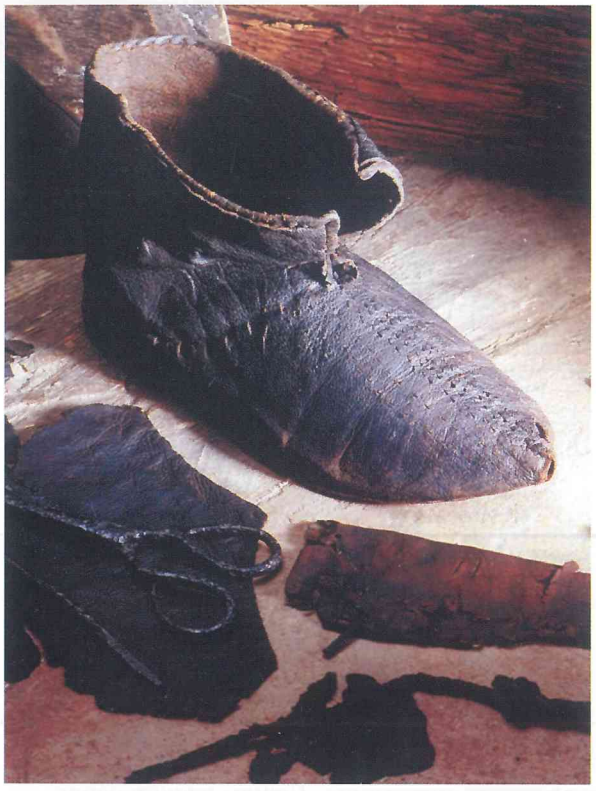

31. Batsiuvio įrankiai (yla, žirklės, oda) ir gaminys – kurpė

32. Žaidimų kauliukas

33. Kad akis džiugintų: ornamentai beržo tošyje, skirtoje namų apyvokos daiktams

34. Indai, puodai, samtelis

35. Naginė

36. Stilius rašymui vaško lentelėje

37. Amuletas su meškos nagu

39. Sidabrinis kryželis

38. Kernavės „Perkūnas“: žvakidės fragmentas iš Žemutinės Saksonijos (XIII a. pirmoji pusė)

40. Prabanga I: Polichrominio stiklo taurių fragmentai iš Artimųjų Rytų (XIII a. pabaiga)

41. Prabanga II: Polichrominio stiklo indų rekonstrukcija (Naugardukas, XIII a.)

42. XIII a. kalavijo fragmentas

43. Kuoka su geležine galvute

44. Sidabriniai karoliai iš Rusios žemių

RODYKLĖS

SANTRUMPOS

ELK – Eiliuotoji Livonijos kronika; ež. – ežeras; g. – gyvenvietė; HV – Haličas Voluinė (Haličo Voluinės); k. – kunigaikštis; kng. – kunigaikštienė; KO – Kalavijuočių ordinas; Ldk – Lietuvos didysis kunigaikštis; LO – Švč. Marijos Vokiečių ordinas Livonijoje; m. – miestas; Mdk – Maskvos didysis kunigaikštis; p. – pilis; u. – upė; vl. – valsčius; VO – Švč. Marijos Vokiečių ordinas Prūsijoje; ž. – žemė.

VIETOS

Abava, u. 53
Afrika 86
Aggemine → Akmenalė(?)
Airija 88
Aismarės 253
Aizkrauklė (Ašeradė), lyvių g., p. 93, 98, 99, 105 195, 206, 219, 222, 240, 272, 317, 336, 337
Akmenalė? (Aggemine), g. Kuršo žemėje 59
Akonas, m. Šventojoje Žemėje 335, 336
Akutte → Ekečiai
Alyleyde → Alsėdžiai
Allciten, Sėlos g. 85
Alsėdžiai (Alyleyde), g. Kuršo ž. 58
Alze, Sėlos g. 85
Amanas, kalnai 86
Ambotė, p. 362
Amelinge, g. Kuršo žemėje 59
Ananjis 53, 73–77, 84, 89, 90
Anglija, sala 88
Annas, lyvių kaimas 98
Anzina, g. Kuršo ž. 59
Appule → Apuolė
Appusse, g. Kuršo ž. 59
Apuolė (Appule), g. Kuršo ž. 58
Arendsee (Arensse), vienuolynas 154
Ariogala, žemaičių ž. 69, 70, 81
Arktis, vandenynas 48
Arnšteinas, Arnšteino grafas 221
Asbuotė, p. 281, 282
Asirija 137
Asyžius 60, 68, 71, 72, 165
Ašeradė → Aizkrauklė
Atoso kalnas → šventasis kalnas
Austrija 90
–, Austrijos k. 56, 151
Azija 86

Babatesmunde → Babytė
Babytė (Babatesmunde), u. 85
Babrungėnai (Nebrungis), g. Kuršo ž. 59
Baindtas, Baindto vienuolynas 155
Bakota, m. prie Dnestro u. 113
Balatas, ež. 338
Baltic region → Baltija, Baltijos kraštai
Baltija,
– kraštai 15, 20
– jūra 49, 172, 199
Baltoji Rusia → Rusia Baltoji
Bambergas, Bambergo vyskupas elektas 56
Barcia → Barta
Barta (Barcia), prūsų ž. 51, 151
Bartuva, u. 59
Baubočiai, p. 327
Bauerbachas 223
Bela 172
Beloje,
– m. Lenkijoje 119
– upė 127
Belzas, m. 119
Betygala, žemaičių ž. 69, 70, 72, 81
Bežicai, m. 130
Biberachas, Biberacho bažnyčia 155
Bychovcas → Bychovecas
Bychovco kronika → Bychovecas
Bychovecas (Bychovcas), Bychovco kronika 30
Bielskas, p. 113
Birndorfas, Birndorfo bažnyčia 155
Birsine → Biržuvėnai
Birstele, g. Kuršo ž. 58
Biržuvėnai (Birsine), g. Kuršo ž. 59
Bloomkampas (Witewierumas) 153, 154
Boristenas → Dnepras
Breisachas 155
Bremenas 205
–, Bremeno arkivyskupas 156
–, Bremeno vyskupas 204
Bresanonė, Bresanonės vyskupas elektas 56
Brestas, m. 109, 114, 122, 124, 125, 127
Brianskas 118
–, Briansko k. 117, 181,
Britanija 172
Brno, Brno dominikonų bažnyčia 153
Bugas, u. 190
Bulgarija 88, 113
Burchwalle Nowenene → Daugpilis

Calneseme, g. Kuršo ž. 59
Cappelis, Cappelio vienuolynas 154
Cartine → Kartena
Caukas, g. Kuršo ž. 58
Ceklis, Kuršo ž. 58, 59
Celme, g. Kuršo ž. 59
Cėsys 103, 104, 289, 290
– miestas 189
– pilis 106, 128, 206, 207, 213, 242, 328, 329
–, Vokiečių ordino brolis iš Cėsių 60
Chodynicai, g. Naugardo ž. 128
Cholmas, m. 109, 113, 116, 118, 119
Christburgas → Kirsburgas
Ciurichas, Ciuricho bažnyčia 155
Creuvems, g. Kuršo ž. 59
Curlandia → Kuršas

Čekija, karalystė 24, 89, 90
–, Čekijos karalius 90, 91, 150–152
Černianai, kaimas Naugardo ž. 127
Černigovas,
– miestas 38
– žemė 47, 114
–, Černigovo k. 189
Čerskas, ž. Mazovijoje 142
Červenė, p. 108, 119
Červinskas, ž. Mazovijoje 172, 180

Dainava, ž. 69–82, 84 → Jotuva
Damis, g. Kuršo ž. 59
Danė (Dangė), u. 59, 60, 184, 250
Danenbergas, Danenbergo grafas 145
Dangė → Danė
Danija,
– karalystė 51
–, Danijos karalius 106, 293

Daubariai (Vesete), g. Kuršo ž. 59
Daugava → Dauguva
Daugavgryva (Diunamiundė) 146
– uostas 104
–, vienuolynas 296
Daugpilis (Burchwalle Nowenene), p. 85, 314
Dauguva, u. 14, 19, 40, 53, 85, 88, 93, 94, 97–99, 101–104, 106, 107, 132, 134, 162, 175, 199, 207, 211, 241, 261, 270, 271, 276, 284, 290, 296, 302, 324, 328, 336, 337, 346, 351, 354
Deltuva,
– žemė 118
–, Deltuvos k. 108
Dernė, ž. Dainavoje 84
Didžioji Lenkija → Lenkija Didžioji
Diunamiundė → Daugavgryva
Dnepras, u. 117, 172, 181, 182
Dobe, g. Kuršo ž. 59
Donas, u. 50
Dorogobužas 172
Dovorcas, kaimas Naugardo ž. 127
Drivene, pieva Kuršo ž. 59
Drohičinas,
– pilis 119, 121
–, Drohičino k. 177
Druckas, kunigaikštystė 175, 181
Družno, ež. 53
Dubena, u. 313
Dubrovna, kaimas Toropeco vl. 129, 133
Dugeneke, ž. 59
Duobelė, p. 145, 274, 275, 280, 281, 325–328, 331–333, 341, 352, 355–358, 360
Duolė, sala 85
Dupie, g. Kuršo ž. 58
Durbė 195, 277–279, 281
– ežeras 145
Dūsai (Duzone), g. Kuršo ž. 58
Dusetas, ež. 85
Duvzarė, Kuršo ž. 58, 59
Duzone → Dūsai
Dwiristis → Virkštininkai
Dzintarė, p. 279, 281–283

Eberseggas, Eberseggo cistersų vienuolynas 154
Eycayswe, g. Kuršo ž. 58
Ekečiai (Akutte), g. Kuršo ž. 58
Ėlandas, sala 53
Elbingas, m. 320, 322, 350
Elwacena, Elwcensis abatas 56
Embare → Imbarė
Embutė, p. 233–235
Empilten → Įpiltis Senoji
Ermelandia → Varmė
Estija 53, 72, 88, 98, 101, 210, 217, 223, 272, 276, 285, 293, 296, 329, 352, 354, 355
Eufratas, u. 86
Europa 9, 15, 19, 20, 86, 89
–, Europos dalis – Rytų Bažnyčia 86
–, Europos dalis – Vakarų Bažnyčia 86
–, Rytų Vidurio Europa 30, 33
–, Šiaurės Europa 50
–, Vakarų Europa 30, 37, 193
Europe → Europa

Falkenau, Falkenau vienuolynas 157
Felinas → Viljandis
Frankai, Vokietijos ž. 221, 350
Frankenbergas, Frankenbergo vienuolynas 154
Frankfurtas 154
Freiburgas, Freiburgo bažnyčia 154, 155
Freisingas, Freisingo vyskupas 56
Froburgas, Froburgo grafas 57

Gaidys, Gaidžio sala Dauguvoje 134
Galich-Volhynia → Haličas-Voluinė
Galija 172
Galinda (Galindo), prūsų ž. 51, 151
Galindo → Galinda
Gandinga (Gandingen), g. Kuršo ž. 58
Gandingen → Gandinga
Garde → Kalvarija Žemaičių
Gardinas, p. 113, 115, 122, 124
Gargždai (Garisda), g. Kuršo ž. 58
Garisda → Gargždai

Gauja, u. 97, 103, 106
Gaujasgryva 106
Gegrėnai (Zegere), g. Kuršo ž. 58
Gelindėnai (Zelende), g. Kuršo ž. 59
Gėloji jūra (Aismarės) 86
Genuja 53
Germanija 172
Gėsalai (Zesele), g. Kuršo ž. 59
Giuntersthalis, Giuntersthalio vienuolyno bažnyčia 154
Glatzas, Glatzo pranciškonų koplyčia 153
Glovna, Glovnos bažnyčia Lenkijoje 143
Gnieznas
–, Gniezno arkivyskupas 54
–, Gniezno bažnytinė provincija 61
Goldbachas, Goldbacho bažnyčia 155
Gonrene, g. Kuršo ž. 59
Gorodiščė, g. prie Naugardo 130
Gotlandas,
– sala 53
–, Gotlando pakrantė 151
Grabovcas, m. Lenkijoje 119
Graikija 88, 89
Grand Duchy of Lithuania → Lietuva, Lietu-vos Didžioji Kunigaikštystė
Grese → Griežė
Griežė (Grese),
– gyvenvietė Kuršo žemėje 59
– pilis 146, 300, 301
Grigaičiai (Ilze), g. Kuršo ž. 59,
Grumste → Grūstė
Gruobinė, p. 295
Grūstė (Grumste), g. Kuršo ž. 58
Gubiniten, kaimas Dainavos ž. 84

Habsburgas, Habsburgo grafas 56
Halberstadtas, Halberstadto bažnyčia 154
Haličas 180 → Haličas-Voluinė
– kunigaikštystė 31, 109
– miestas 117
– pilis 109
–, Haličo kunigaikšis 31, 176, 177
–, Haličo metraštis 31, 108
–, Haličo metraštininkas 32
Haličas-Voluinė
– kunigaikštystė 16, 20, 32, 37
–, Haličo-Voluinės metraštis 28–31, 33, 36
–, Haličo-Voluinės k. 28, 32
Harijus, estų ž. 227
Harpstedtas → Volchardas iš Harpstedto
Haseldorfas, Haseldorfo ponas 145
Hatenšteinas 360
Heidelbergas 195
Heiligenbergas, p. 338, 340–342, 346, 351, 352, 354, 357, 358, 360, 363
Heimburgas, sritis Saksonijoje 231
Hohenlohė 57
Holy Roman Emperor → Roma, Romos karalius (imperatorius)
Hornhauzenas 260, 278

Idumsa, Idumsos kunigas 99
Ikevaldė, ž. 106
Ikškilė → Konradas iš Ikškilės
Ikškilė,
– lyvių gyvenvietė 93
– pilis 95, 200, 344, 345
Ilze → Grigaičiai
Imbarė (Embare), g. Kuršo ž. 58
Imenkulė 220
Imera, latgalių ž. 99, 106
Imerė, u. 213
Imperija → Roma, Šventosios Romos imperija
Imperija Romos Šventoji → Roma, Šventosios Romos imperija
Įpiltis → Įpiltis Senoji
Įpiltis Senoji (Empilten),
– gyvenvietė Kuršo žemėje 59
– pilis 145, 298
Ispanija 88
Italija 86
Izborskas, p. 228, 229, 307

Jarvė, estų ž. 214, 218, 227, 273, 304
Jasolna (Jaselda?), u. 115

Jašovskas → Ujazduvas
Jazdovas → Ujazduvas
Jelgava, p. 302–304, 328, 333, 338, 352, 354, 359, 360, 363–365
Jerichovas → Rudolfas iš Jerichovo
Jerošinas → Mikalojus iš Jerošino
Jersika,
– pilis 102, 207
–, Jersikos kunigaikštis 93, 101, 104
Jeruzalė 121, 137
–, Jeruzalės karalius → Frydrichas II
Jezdovas → Ujazduvas
Jokūbas, šventasis, ž. 88
Jotuva, ž. 58, 82, 84, 86, 88, 151, 178, 182 → Dainava, Jotvingiai
–, Jotuvos Lietuvoje vyskupas 61
Jotvingiai → Dainava, Jotuva
– (arba Palenkė) 171
– žemė 170, 176
–, jotvingių žemės 61
Juodoji jūra 172

Kalotė (Calaten), g. Kuršo ž. 59
Kalvarija Žemaičių (Garde), g. Kuršo ž. 58, 59
Kalviai, Sėlos g. 85
Kamenis, Voluinės m. 115, 122
Kapylius, m. 122
Karaliaučius, Karaliaučiaus komtūras 260
Kareda 215
Karintija, Karintijos k. 56
Karkusas, estų ž. 216
Karmelė, vietovė Saremoje 285
Karšuva,
– pilis 145, 178, 276, 280
– žemė 70, 71, 81, 276, 277
Kartena (Cartine), g. Kuršo ž. 58
Karuzė 195, 308
Kaunas 196
Kaupas, Kaupo p. 95
Kekava, u. 85
Kemptenas, Kempteno abatas 56
Keppelis, Keppelio vienuolynas 154
Kernavė, karaliaus Traidenio žemė 316
Kielcai, m. Lenkijoje 138
Kievan Rus' → Kijevas
Kijevas,
– Kijevo rusų valstybė, monarchija 16, 20, 176
– miestas, Rusios sostinė 29, 46, 37, 38, 57, 113, 128, 177
– žemė 172
–, Kijevo akademija 30
–, Kijevo kunigaikščiai 189
–, Kijevo kunigaikštis 48, 176, 183 → Jurijus Dolgorukis
–, Kijevo metraščių sąvadas 28, 30
–, Kijevo metraštis 38, 45
–, Kijevo Pečiorų vienuolynas 30
Kilikija 86
–, Kilikijos kalnai 88
Kirsburgas (Christburgas), p. 334
Klaipėda,
– miestas 60
– pilis 60, 164, 184, 250–252, 254, 256, 261, 262, 265, 268, 277, 281, 296–298
–, Klaipėdos miestiečiai 145
–, Vokiečių ordino brolis iš Klaipėdos 60
Klinas, g. 129
Kniebisas, Kniebiso pranciškonų vienuolynas 155
Kogelsė, kaimas 106
Komovas, m. Voluinės ž. 108
Konstantinopolis 49, 189, 190
Korečeskas, m. Voluinės ž. 113
Kostroma, m. 28
Kozluvas 139
Kozma-Damianas, gatvė Naugarde 130
Kražiai, žemaičių ž. 70, 81
Kremenecas, p. 113
Kresmena, ž. Dainavoje 84
Kretinga, p. Kurše 145, 296, 297
Krymas 50
Kryžiuočiai → Livonija, Vokiečiai
Krokuva,

– kunigaikštystė 138, 179
– miestas 29, 149
– žemė 138
–, Krokuvos bažnyčia 139
–, Krokuvos kapitula 26
–, Krokuvos kariuomenė 143
–, Krokuvos kunigaikštis 149
–, Krokuvos metraštis 26
–, Krokuvos pranciškonų metraščiai 26
–, Krokuvos vyskupas 26, 139, 140, 149
–, Krokuvos vyskupų katalogas 26
Kubeselė, Kubeselės bažnyčia 97
Kujavija (Kujavai), kunigaikštystė 52
Kuldyga,
– pilis 58, 60, 233, 234, 265, 267, 268, 280, 282, 294, 295, 300, 301, 325, 327, 328, 351, 354, 355, 361, 362
–, Vokiečių ordino brolis iš Kuldygos 60
Kuleiniai, ž. 70, 81
Kulmas,
– prūsų žemė 151
– žemė 53, 54
–, Kulmo vyskupas 63, 65, 66, 68, 70, 149, 169, 170, 171
Kuoknesė → Henrikas iš Kuoknesės
Kuoknesė,
– pilis 101–104, 106, 204, 206, 336, 337
–, Kuoknesės kunigaikštis 97, 99
Kuremsa, Kuremsos stovyklavietė 114
Kuršas (Kuršiai, Curlandia),
– pagonių žemė (sritis) 52, 55, 56
– vyskupija 52, 53
– žemė, kraštas 51, 53, 58, 72, 87, 88, 146, 170, 171, 175, 178, 182, 184, 202, 232, 234, 235, 250, 256, 257, 261, 264–268, 272, 277, 279, 281, 282, 294–296, 300, 301, 323–325, 327, 328, 333, 335, 351, 354, 355, 362–365
–, Kuršo bažnyčia 145
–, Kuršo bažnyčios (*čia vyskupijos*) kapitula 57
–, Kuršo bažnyčios klebonas 57
–, Kuršo vyskupas 52, 57, 58, 65, 145
Kuršiai, Kuršių marios (Sūrioji jūra) 53, 59
Kuršių Nerija → Nerija Kuršių
Kvėpuojanti jūra → Arktis

Labbar, g. Kuršo ž. 58
Lamata (Lamato), ž. 51
Lamato → Lamata
Landesen, prūsų ž. 151
Lanlania, prūsų žemė 51
Lasdine → Lazdininkai?
Lassiten, g. Kuršo ž. 59
Lašiai, p. 294
Latava, u. 85
Latgala, ž. 88, 98, 102, 106, 125, 128, 150, 289, 290
Latviai, ž. 329
Latvija 40
Laukuva, žemaičių ž. 69, 70, 72, 81
Lazdininkai? (Lasdine), g. Kuršo ž. 59
Lealis,
– pilis 305, 308, 309, 352, 354
–, Lealio vyskupas 244, 310, 332
–, Lealio vyskupija 293
Leypyasseme → Lieplaukė
Lekemė (Letzime), g. Kuršo ž. 59
Lenkija 22, 29, 50, 50, 52, 86, 88, 90, 150, 169, 179, 189
– karalystė 13, 26, 138
–, Didžioji Lenkija 26, 143
–, Lenkijos karalius 17, 163, 164, 185
–, Mažoji Lenkija 26
–, Mažosios Lenkijos metraščiai 26
→ Lietuva ir Lenkija
Letonija → Lietuva
Letovija → Lietuva
Letovija → Lietuva
Letzime → Lekemė
Lėvuo, u. 85
Libanas, kalnai 86
Lielupė (Mūša, Žiemgalos Šventoji), u. 85, 302, 329, 330
Lielvardė,
– lyvių gyvenvietė 93
– lyvių žemė 103

– pilis 98, 99, 145, 219, 283, 284
Lieplaukė (Leypyasseme), g. Kuršo ž. 58
Lietuva *passim*
– bažnyčios provincija 156
– karaliaus Mindaugo dvaras 69, 70, 147, 149
– karalystė 18, 21, 147, 149, 152, 156, 157, 165, 167, 178, 181, 187, 188
– kunigaikštystė 173, 174
– Mindaugo karalystė 14
– Mindaugo Lietuva 32
– pagonių žemė (sritis) 52, 55, 56
– Skitijos kraštas 50
– SSR 196
– vyskupija 72
– žemė 50, 53, 73–76, 82, 87, 110, 115, 116, 124, 131, 133, 134, 152, 245, 246
–, Letonijos (Lietuvos) karalius 166
–, Letovijos (Lietuvos) karalius 165, 166
–, Lietuvos didysis kunigaikštis 116, 176, 182
–, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 22, 23, 26, 29, 180
–, Lietuvos didžiūnai 169
–, Lietuvos karaliaus karūna (vainikas) 13, 145
–, Lietuvos karalienė 162
–, Lietuvos karalius 15, 25, 27, 65, 66, 68, 70, 71, 73–82, 84, 87,144, 155, 157, 158, 163, 167, 175, 178, 180, 249
–, Lietuvos katedros bažnyčia 156
–, Lietuvos kunigaikščiai 14, 19, 42, 159, 163, 167, 173, 174
–, Lietuvos kunigaikštis 63, 65–68, 169, 174, 178
–, Lietuvos metraščiai 30
–, Lietuvos metraštis 33, 35, 36, 180
–, Lietuvos miestai 189
–, Lietuvos sostas 36
–, Lietuvos valdovai 35, 42, 165, 189
–, Lietuvos valdovas 331
–, Lietuvos vyskupas 15, 66, 68, 71–78, 80, 82, 84, 139, 140, 143, 147, 153, 154, 178
–, Lietuvos žemės vyriausieji kunigaikščiai 163
– Littonia, Prūsijos žemė(!) 51
–, Platusis Lietuvos metraščių sąvadas 30
–, stačiatikiškos Lietuvos projektas 36
–, vyskupystės Lietuvoje 174
Lietuva ir Lenkija, Lietuvos ir Lenkijos vals-tybė 16, 20
Lietuva ir Žemaitija, Lietuvos ir Žemaitijos Didžioji Kunigaikštystė 181,
Lietuvos Naugardukas → Naugardukas
Lijonas 54, 57, 58
Lipcza → Prieglius
Lippertsreuthas, Lippertsreutho Švč. Trejy-bės bažnyčia 154, 155
Lipz → Prieglius
Lithuania → Lietuva
Lithuania, Grand Duchy of Lithuania → Lietuva, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
Lithuania, Lithuanian princes → Lietuva, Lietuvos kunigaikščiai
Lithuanian kingdom → Lietuva, karalystė
Littonia → Lietuva
Liubava, prūsų ž. 151
Liublinas 13, 17, 124, 125
– miestas 169
– pilis 179
– žemė 119, 171, 179
Liubnas, vl. Naugardo ž. 129
Livonia → Livonija
Livonian knights → Livonija, Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje broliai
Livonian master → Livonija, Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistras
Livonian Rhymed Chronicle → Livonija, Eiliuotoji Livonijos kronika
Livonija → Livonija ir Prūsija, Livonijos ir Prūsijos arkivyskupas
Livonija (Livonija, Lyviai, Lyvių ž.) *passim*

–, Eiliuotoji Livonijos kronika 15, 19, 22, 24, 27, 193–196
–, Jaunesnioji Eiliuotoji Livonijos kronika 194
–, Kalavijuočių ordinas 193
–, Livonijos Bažnyčia 101, 105, 107
–, Livonijos gentys 25
–, Livonijos kronika 13, 27
–, Livonijos vokiečiai 175
–, Švč. Marijos Vokiečių ordinas Livonijoje 14, 19, 26, 27, 32, 40, 53, 69, 72, 79–82, 84, 85, 147, 188, 189, 226
–, Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje broliai 18, 27, 67, 69, 71, 72, 79–82, 84, 85, 147, 167, 187, 188, 227, 299
–, Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje brolis 73–76
–, Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistras 15, 19, 27, 58, 67, 69, 71, 79, 80–82, 84, 85, 145, 147, 161, 167, 176, 177, 183, 185–187, 243, 247, 248, 254, 260, 276, 278, 287, 298, 299, 304, 310, 311, 313, 335, 361
Livonija ir Prūsija, Livonijos ir Prūsijos arkivyskupas 58, 68, 71, 73–76
Livonijos ordinas → Livonija, Švč. Marijos Vokiečių ordinas Livonijoje
Livonijos ordino magistras → Livonija, Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje magistras
Livonijos ordino broliai → Livonija, Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje broliai
Lobe → Luoba
Loke → Luoba(?)
Lovičas, ž. 171
Lovotė, u. 127, 129
Lubianica, gatvė Naugarde 130
Lublin → Liublinas
Luckas, p. 114
Luga, vl. 130
Lukai, p. 127, 128, 172
Luoba (Lobe), g. Kuršo ž. 59
Luoba(?) (Loke), g. Kuršo ž. 59
Luodis, ež. 85
Magogas, Magogo ž. 89
Maycinite, g. Kuršo ž. 58
Maincas,
–, Mainco katedra 154
–, Mainco vyskupas 61
Maysedis → Mosėdis
Maleišiai (Maleysine, Malensine), Sėlos ž. g. (vl.) 80, 85, 187
Maleysine → Maleišiai
Malensine → Maleišiai
Marburgas 312, 319
–, Marburgo Šv. Elžbietos bažnyčia 154
Mariabergas, Mariabergo vienuolynas 155
Maskva (Maskovija) 28, 29, 37, 172
–, Maskvos Didžioji Kunigaikštystė 23, 189
–, Maskvos metraščių sąvadas 38, 47
Matwa, g. Kuršo ž. 59
Mazovija,
– kunigaikštystė 26, 52, 142, 170–172, 179, 180, 182
–, Mazovijos kunigaikštis 61, 138, 140, 142
–, Mazovijos vyskupas → Plockas, Ploc-ko vyskupas
Meddene (Medėnai), Sėlos ž. g. (vl.) 80
Meddenmes, g. Kuršo ž. 59
Medėnai → Meddene
Medėnai (Medene), Sėlos ž. g. (vl.) 85, 187
Medene → Medėnai
Medingėnai (Nedirige), g. Kuršo ž. 59
Medininkai 183
Mėguva, Kuršo ž. 58, 59
Mėlynoji jūra → Baltija
Melnikas, p. 110, 114, 115, 125
Meranas, Merano k. 56
Mergentheimas 361
–, Mergentheimo Šv. Jurgio bažnyčia 154
Merkiai, p. 295
Meškos Galva → Odempė
Mežuotnė 311, 312
– žiemgalių pilis 105
Miechovas → Motiejus iš Miechovo
Milanas → Albertas iš Milano

Milanas 63–68
Minija, u. 59
Miropovna, u. 135
Miunsteris
–, Miunsterio vyskupas 154
–, Miunsterio vyskupas elektas 153
Modė, u. 228
Modena, Modenos vyskupas 25, 52, 53, 145
Mohu,
– pilis 221
– sala Baltijos jūroje 218
Moldavija 30
Mongolija, totorių ž. 86
Moravija 90
–, Moravijos markgrafas 151
Morevas, m. Naugardo ž. 129
Morsachas, Morsacho bažnyčia 154
Mosėdis (Maysedis), g. Kuršo ž. 59
Možaiskas, p. 172
Mscibogovas 177
Murovinas, kaimas 129
Mūša → Lielupė
Mutine, p. Kuršo ž. 59
Mutone, g. Kuršo ž. 58

Nadrauia → Nadruva
Nadruva (Nadrauia), prūsų ž. 51, 70, 81
Naliučas, kaimas Naugardo ž. 127
Nalšia,
– lietuvių žemė 115, 118, 149, 223, 245
–, Nalšios kunigaikštis 40, 117, 180, 182
Narva 133
Nateye → Notėnai
Naugardas Severų → Severų Naugardas
Naugardas,
– miestas 37, 39, 41, 42, 47, 106, 127–129, 131, 133, 135, 137, 172, 229, 289, 307
– žemė 37, 40, 130
–, Naugardo didysis kunigaikštis 103
–, Naugardo kariai 131
–, Naugardo kunigaikštis 47, 106
–, Naugardo pirmasis metraštis 28, 37, 127
–, Naugardo respublika 28
Naugardukas 33, 34, 111–113, 116–119, 121, 122, 124, 176–178
– karalystė 173, 174
–, Lietuvos Naugardukas 178
–, Naugarduko Rusia 175
Naumburgas, Naumburgo vyskupas 74, 75
Neapolis 77–79
Nebarge → Negarba
Nebelis, m. į pietvakarius nuo Pinsko 115
Nebrungis → Babrungėnai
Nedirige → Medingėnai
Negarba (Nebarge), g. Kuršo ž. 59
Negelite, g. Kuršo ž. 59
Nemunas, u. 14, 19, 53, 59, 60, 117, 122, 250, 253, 254
Nerija Kuršių 255
Neris,
– upė 53
– žemė 149
Neuvarie → Nevarėnai
Neva, mūšis prie Nevos u. 39
Nevarėnai (Neuvarie, Newaren), g. Kuršo ž. 58
Nindorfas → Vilekinas iš Nindorfo
Niurnbergas 154
Nižnij Naugardas, m. 37
Nordekas 311
Normanų karalystė → Norvegija
Normegundė, estų ž. 218
Norvegija (Normanai), karalystė 26, 88
Notanga (Notangia), prūsų ž. 51, 151
Notangia → Notanga
Notėnai (Nateye), g. Kuršo ž. 59
Nowenene → Daugpilis

Oberndorfas, Oberndorfo bažnyčia 154
Oberriedas, Oberriedo bažnyčia 155
Odempė (Meškos Galva, Otepė), estų p. 106, 125, 128, 208
Ogenhauzenas 220
Olešnia, Tverės vyskupo vl. 137
Olomoucas
–, Olomouco dominikonų bažnyčia 153
–, Olomouco vyskupas 61, 152

Orda (Aukso) 33
Ordensstaat → Vokiečiai
Ordinas → Vokiečiai, Livonija
Orlamiundė, Orlamiundės grafas 216
Oršimovas, p. 180
Orvietas 61, 149, 150
Otepė → Odempė
Ožimovas, p. 172

Pabaltijys 193
Paduva, Paduvos vyskupas 56, 61
Pagudė (Peragodia), prūsų ž. 51, 151
Paidė → Veisenšteinas
Pajūris, šiaurinė Estijos pakrantė 135
Pakarviai 140
Palanga (Palange), g. Kuršo ž. 58
Palange → Palanga
Palė, estų ž. 273
Palenkė
– kitas Jotuvos pavadinimas 178
– žemė 171, 176
Pamarys,
– estų žemė 107, 218
– Lenkijos žemė (Šiaurės vakarinė Lenkijos dalis) 52, 54, 86
Pamedė (Pomizania), prūsų ž. 51, 151
Panemunė, ž. 81
Panonija 50
Papilė? (Pylene), g. Kuršo ž. 59
Paslenka, u. 53
Pateeycias, g. Kuršo ž. 58
Pazluch, prūsų ž. 151
Peynis, g. Kuršo ž. 58
Pelene, sėlių ž. 187
Pelona → Pelone
Pelone (Pelona), sėlių ž. vl. 80
Peragodia → Pagudė
Perejeslavlis 47
Peresopnica, m. Voluinės ž. 109
Piarnu, estų p. 128, 146
Pylene → Papilė?
Pilsotas, Kuršo ž. 58, 59
Pinskas,
– pilis 109, 110, 112, 117, 181
–, Pinsko kunigaikščiai 34, 112, 116, 121
–, Pinsko kunigaikštis 109, 110
–, Pinsko metraščiai 34
Pytwe, g. Kuršo ž. 59
Plateliai, Žemaičių p. 172
Platusis Lietuvos metraščių sąvadas → Lietuva
Plockas,
– miestas 52, 142
– pilis 171, 179
– žemė 142
–, Plocko vyskupas 52
–, Plocko vyskupija 142, 143
Poderejaliu, kaimas Estijoje 216
Podolė, ž. 172
Poys, kuršių p. 58, 59
Poland → Lenkija
Polesė 122
Polish Crown → Lenkija, karalystė
Polish king → Lenkija, Lenkijos karalius
Polish-Lithuanian Commonwealth → Lietuva ir Lenkija
Polockas 47, 117, 133, 181
– kunigaikštystė, žemė 40, 46, 150, 151, 177
– miestas 40, 46, 53
–, Polocko bajorai 131
–, Polocko kunigaikščiai 189, 190
–, Polocko kunigaikštienė 127
–, Polocko kunigaikštis 93, 96, 102, 104, 131, 150, 175, 176
Polonina, vienuolynas Voluinėje 117
Pomenie, g. Kuršo ž. 58
Pomizania → Pamedė
Poppissen, g. Kuršo ž. 59
Poznanė
–, Poznanės kapitula 26
–, Poznanės vyskupas 143
Praha 151
–, išrinktasis Prahos vyskupas 61
Pregetwe, g. Kuršo ž. 58
Pretzele, g. Kuršo ž. 59

Pretzitwe, g. Kuršo ž. 58
Prieglius (Lipcza, Lipz), u. 51, 53
Provansas 88
Prūsai → Livonija ir Prūsija, Prūsija
Prūsija (Prūsai),
– pagonių sritis 52
– žemė 17, 51–54, 60, 61, 72, 80, 81, 86, 88, 140, 142, 150, 151, 162, 169, 171, 176, 178, 179, 183–185, 194, 248, 261, 276, 279, 319, 320, 322–324, 334–336, 343, 349–351
–, Prūsijos kronika 183, 185
–, Prūsijos kronikos 13
–, Prūsijos kunigaikštystė 23
–, Prūsijos maršalas 319
Prussia → Prūsija
Pskovas 106, 107, 128, 132–134, 172, 190, 307
– miestas 105, 135–137, 228, 229
– žemė 37, 40
–, Pirmasis Pskovo metraštis 133
–, Pskovo kunigaikštis 133
–, Pskovo kunigaikštis 190
–, Pskovo popai 132
–, Pskovo vyrai 136, 137

Racionžas. m. 61
Rafalovas, kaimas Mazovijoje 142, 143
Raktė, p. 312, 340, 341, 353, 356–358, 360
Rakverė,
– miestas 135
– pilis 133
Raseiniai, žemaičių ž. 69, 70, 71, 72, 81
Ravena, Ravenos kanauninkas 156
Regensburgas, Regensburgo vyskupas 56, 61
Reinas, u. 172
Remynas 219
Remtene, g. Kuršo ž. 59
Retowe → Rietavas
Riazanė, kunigaikštystė 115
Rietavas (Retowe), g. Kuršo ž. 59
Riga → Ryga
Ryga 41, 53, 72, 73, 93–102, 104–107, 111, 125, 130, 135, 146, 150, 151, 169, 170, 176, 193, 195, 204, 211, 214, 220, 221, 224, 225, 232, 233, 240–243, 246, 248, 250, 251, 256, 257, 259, 261–264, 268, 271–273, 275, 276, 281, 283–285, 287, 289, 294–296, 299, 302–304, 308, 311, 313, 314, 316, 322–324, 328–335, 338, 339, 342–344, 345, 348, 349, 351–354, 356, 363, 365
–, Dominikonų ordinas Rygoje 158–161
–, Pranciškonų ordinas Rygoje 159
–, Premonstrantų ordinas Rygoje 160
–, rygiečių vyresnieji 99
–, Rygos dvasininkai 155
–, Rygos arkivyskupai 193
–, Rygos arkivyskupas 13, 15, 17, 19, 26, 27, 155, 156, 171, 176, 178, 183, 186, 187, 263
–, Rygos kapitulos kanauninkai 159
–, Rygos kapitulos kanauninkas 160, 161
–, Rygos klebonas 334
–, Rygos miestiečiai 26, 27, 40, 49, 68, 106, 333
–, Rygos miesto tarėjai 49, 150
–, Rygos miesto taryba 155
–, Rygos pirkliai vokiečiai 68
–, Rygos vyskupas 25, 32, 53, 67, 93, 244, 292, 332, 358
–, Rygos vyskupija 25
Rigeholmas, dvaras 344
Riuti, vienuolynas 154
Roma 121, 154, 156, 172, 183, 205, 216, 227, 243, 248, 259,
–, Romos Bažnyčia (Šventosios Romos Bažnyčia) 64, 65, 67, 68, 72–76, 89, 90, 152, 166, 178, 186
–, Romos dvaras 161, 162, 186, 201
–, Romos karalius (imperatorius) 16, 21
–, Romos katalikų Bažnyčia 9, 39
–, Romos kurija 156
–, Romos popiežius 57, 67, 73–76, 164, 166, 178
–, Romos Sostas (Šventasis Romos Sostas) 80, 87, 162, 209
–, Romos tikėjimas 177, 180
–, Šventosios Romos imperija 9, 55, 56

Romos imperija šventoji → Roma, šventosios Romos imperija
Ropažiai 95
Rostovas, m. 37
Rotenburgas, Rotenburgo pranciškonų bažnyčia 155
Rumbula (Romele),
– gyvenvietė? 93
– upė 85
Rusa (Senoji Rusa), m. Naugardo ž. 129
Rusai → Rusia
Rusia (Rusai),
– Baltoji 89, 176
– Juodoji 176
– žemė, kraštas 18, 31, 28, 33, 37–40, 45, 46, 48, 50, 57, 78, 86–89, 101, 105, 106, 110, 142, 144, 172, 175, 181–183, 199, 228–230, 307, 325
–, Rusios karalius 170, 180
–, Rusios karalius ir caras 176
–, Rusios kunigaikštis 170
Rusija 13, 28, 29, 34, 42
Russia → Rusia
Rutzowe, g. Kuršo ž. 59
Ruvenas, Ruveno ponas 333, 334

Sabina (prie Romos), Sabinos vyskupas 53
Sacsile, g. Kuršo ž. 59
Sakala → Lembitas
Sakala, estų ž. 102, 107, 219, 273
Saksai, ž. 209, 211
Saksonija, Saksonijos k. 209
Sakūčiai (Zelecoten), g. Kuršo ž. 59
Salden, g. Kuršo ž. 59
Samogitia → žemaitija
Sandomieras, ž. 138, 179
Sankt Peterburgas, m. 29, 34
Sansugale → Žąsūgalas
Sarde → Žardė
Sare → Žarėnai
Sarema,
– sala Baltijos jūroje 107, 220, 285, 308, 309
–, Saremos kapelionas 156
–, Saremos vyskupas 53, 65, 67, 183
Sartai, ež. 85
Saulė (Šiauliai),
– žemė 145, 195, 224, 225
–, Saulės (Šiaulių) mūšis 145
Scalewo → Skalva
Schoden → Skuodas
Seculmzeme, g. Kuršo ž. 59
Sėla (Selen, Sėliai, Selonia, Zelen, Zelland, Zeln, Zelonia),
– žemė 79, 80, 85, 161, 162, 187
–, Sėlių pilis 98, 99
Selen → Sėla
Sėliai → Sėla
Seligenstadtas, Seligenstadto vienuolyno bažnyčia 154
Seligeras, ež. 129
Sėliuona → Sėla
Selonia → Sėla
Semba (Zambia),
– pagonių sritis 52
– prūsų žemė 151
– žemė 51, 86, 252, 254, 256, 334
Semigallia → Žiemgala
Senoji Įpiltis → Įpiltis Senoji
Sentanė, ž. Dainavoje 84
Serbija 88
Severskas, ž. 172
Severų Naugardas, Severų Naugardo kunigaikštis 109
Sicilijos karalius → Frydrichas II
Sidabrė, p. 355, 358–360
Sigulda,
– pilis 106, 206, 213, 272, 281, 282, 295
–, Vokiečių ordino brolis iš Siguldos 60
Silezija 171
Syllonis, prūsų ž. 51
Sinajus, kalnas 131, 190
Sirija 86, 121
–, Sirijos kalnai 88
Syrvė, vietovė Estijoje 218

Sirviačius, u. 121
Skalva (Scalewo), ž. 51, 82, 84
Skariševas, m. Lenkijos rytuose 119
Skitija, kraštas 50 → Lietuva, Skitijos kraštas
Skrunda 58 → Skrunda ir Žiemgala
Skrunda ir Žiemgala, Kuršo ž. tarp Skrundos ir Žiemgalos 58, 59
Skuodas (Schoden),
– gyvenvietė Kuršo žemėje 58, 195
– laukas 264, 266
Slanimas, p. 111, 113, 122, 177
Slankiakapiai, žiemgalių g. 332
Sluckas 121
Smiltynė, laukas prie Rygos 351
Smolenskas 38, 47, 48, 50, 110, 130, 181
– kunigaikštystė 175
–, smolenskiečių pajėgos 46
–, Smolensko k. 35, 189
–, Smolensko k. 121
–, Smolensko metraščiai 34
Sochačevas, m. Mazovijoje 125
Soysim, prūsų ž. 151
Sontagana, estų ž. 215
Spermes, g. Kuršo ž. 59
Strasburgas 155
Subiakas 90
Suchodolas 138
Sudūva (Zudua), prūsų ž. 51
Sulzbergas, Sulzbergo vienuolynas 154
Suntelite, g. Kuršo ž. 59
Suomija, ž. 53
Sūrioji jūra → Kuršiai, Kuršių marios
Suzdalė,
– miestas 37, 230
–, Suzdalės kunigaikštis 48
Svinortas, kaimas Naugardo ž. 127
Switzerland → Šveicarija

Ščara, u. 112
Šelonė, u. 128
Šėna, u. 364
Šiauliai → Saulė
Šiaurės kraštas → Europa
Škotija 88
Štirija,
– Austrijos kraštas 243
–, Štirijos kunigaikštis 56, 151
Šv. Jokūbo žemė → Jokūbas, Šv., ž.
Švabai, Vokietijos ž. 350
Švedija, karalystė 13, 88, 183
Šveicarija 18
Šventasis kalnas (Atoso kalnas) 113, 117, 132, 190
Šventoji Romos imperija → Roma, Šventosios Romos imperija
Šventoji Žemė → Žemė Šventoji
Šventoji, u. 85

Talava, latgalių ž. 104
Talinas 240, 273, 275, 285, 287, 293, 309–311, 315, 316, 354
– estų žemė 227
Talsė, p. 363
Tarnovas, m. 116, 119
Tartu,
– pilis 107, 131, 208, 230, 291, 292, 305, 308, 309, 352, 354
–, Dominikonų vienuolynas Tartu 158
–, Tartu vyskupas 53, 67, 76, 157, 183, 227, 244, 293, 308, 332
–, Tartu vyskupija 293, 331
Tauras, kalnai 86
Tauragnai (Thovraxe, Towrare), Sėlos ž. g. (vl.) 80, 85, 187
Taurika 172
Teličas, m. Haličo ž. 116
Tervetė, p. 274, 311, 312, 320, 321, 325, 326, 328, 330, 332–334, 338, 340, 341
Teutonic Order → Vokiečiai
Teutonic Order in Livonia → Livonija
Thovraxe → Tauragnai
Tirolis, Tirolio grafas 56
Tiuringija 221, 289
Todtnau, Todtnau bažnyčia 155

Toropecas 46, 47, 130, 172
– valsčius 129
Torunė, Torunės vokiečiai 125
Toržokas,
– miestas Lenkijos rytuose 119
–, Naugardo ž. miestas 129–131
Tovanas, brasta per Boristeną 172
Towrare → Tauragnai
Treone, g. Kuršo ž. 58
Trikata 103, 105
Turaida → Veseras iš Turaidos
Turaida 95, 96, 106
– pilis 95
– žemė 97
Turijskas, p. prie Nemuno 108, 113, 122
Turovas, Turovo k. 121
Tuskulas, Tuskulo vyskupas 77
Tverai (Тверь), Vykinto p. 112
Tverė,
– žemė 38
–, Tverės didysis kunigaikštis 37
–, Tverės metraščių sąvadas 29
–, Tverės vyskupas 137, 190
Twartikini, g. Kuršo ž. 58

Uchaniai, m. Voluinės ž. 108
Ugandis, estų ž. 100, 105, 106
Ugrovskas, m. Voluinė ž. 120,
Ujazdovas, Mazovijos k. rezidencija (dab. Varšuvos m. rajonas) 115, 140, 142, 179
Ukraina 13, 29
Ulliwa, g. Kuršo ž. 59
Ultenas, Ulteno grafas 56
Ustiugas 48
Usviatas, vietovė Naugardo ir Polocko ž. pasienyje 47, 129, 130
Utena, Sėlos g. 85
Uždnepris, Uždneprio rusų k. 121, 122
Užpaliai, Sėlos ž. g. (vl.) 85
Užvolgis, Užvolgio totoriai 172
Užvolokas, Užvoloko čiudė 45

Valachija 172
Valkaviskas, p. 111, 113, 115, 124, 127, 177
Vangiai, žemaičių ž. 70, 71, 81
Variagų (Baltijos) jūra 45 → Baltija
Varmė (Ermelandia),
– prūsų žemė 51, 151
–, Varmijos vyskupas 61
Varmija → Varmė
Vartai, ankšta vietovė lenkų ir voluiniečių pasienyje 119, 120
Vartajai, p. 145, 268, 269, 280
Vašuoka, u. 85
Vatikanas, Vatikano registrai 25
Vechta → Jonas iš Vechtos
Veisenšteinas (Paidė),
– pilis 304, 305, 363
–, Veisenšteino komtūras 344
Veisiai (Visvenai) 178
Veisiejai, ž. 170, 171
Veisiejai? (Weyse, Weyze, Weyzze), ž. 70, 81
Veliuona, p. 164
Velzava, ž. Dainavoje 84
Venecija 52,
Venetai, Venetų jūra (Baltijos jūra) 86 → Variagų jūra
Vengrai → Vengrija
Vengrija (Vengrai),
– karalystė 29, 86, 88, 109, 116
–, Vengrijos karalius 190
Venta, u. 53
Verdenas, Verdeno klebonas 57
Verona 55, 57
Vesete → Daubariai
Vestfalija → Jokūbas iš Vestfalijos
Viazma 172
Vidužemio jūra 88, 89
Viena 61
Vieswie → Viešvėnai
Viešinta, u. 85
Viešvėnai (Vieswie), g. Kuršo ž. 59
Vikas, estų ž. 146, 210, 215, 218, 295, 296, 308
Vykintas, Vykinto p. 112

Viljandis (Felinas)
– estų pilis 208, 217, 305, 335, 336, 363
–, Viljandžio (Felino) komtūras 137, 344
–, Vokiečių ordino brolis iš Viljandžio 60
Villingenas, Villingeno bažnyčia 155
Vilnius University → Vilnius, Vilniaus universitetas
Vilnius,
– miestas 163
– pilis 164
–, Vilniaus kunigaikštis 190
–, Vilniaus universitetas 13, 17
–, Vilniaus vyskupija 162
Virga, g. Kuršo ž. 59
Virkštininkai (Dwiristis), g. Kuršo ž. 58
Vironija (Viru, Viruma),
– estų žemė 88, 135, 227
– pagonių sritis 52
Viru → Vironija
Viruma → Vironija
Visvenai → Veisiai
Vyšogrodas, m. Mazovijoje 125
Vitebskas,
– miestas 41, 49, 50, 130, 181
–, Vitebsko kunigaikštis 49
Viterbas 53, 152, 166
Vitwicen, g. Kuršo ž. 58
Vizloža, m. Lenkijos rytuose 119
Vizna, ž. Mazovijoje 171
Vladimiras,
– miestas Voluinėje 28, 36, 37, 39, 48, 110, 116, 119, 120, 127
– žemė 108
–, Vladimiro didysis kunigaikštis 37
–, Vladimiro kunigaikščiai 42
–, Vladimiro kunigaikštis 176, 177
Vladimiras Suzdalė (Žemutinis kraštas), rusų ž. 132
Voinis, kaimas 125
Voiščina, m. Smolensko ž. 130
Vokiečiai,
– Švč. Marijos Vokiečių ordinas (Vokiečių namai) 13, 15, 17, 19, 20, 26, 27, 53, 54, 57, 60, 67, 72–75, 79–81, 151, 152, 155, 156, 161–163, 165, 183, 187, 207, 224, 245, 292, 358
– Švč. Marijos Vokiečių ordino broliai 54, 58, 60, 61, 140, 150–152, 169, 170, 185
– Švč. Marijos Vokiečių ordino brolis 78
– Švč. Marijos Vokiečių ordino didysis magistras 183
– Švč. Marijos Vokiečių ordino magistras 54, 55, 57, 58, 152
– Švč. Marijos Vokiečių ordino brolių vicemagistras Prūsijoje 60, 61
Vokiečių namai → Vokiečiai
Vokiečių ordinas → Vokiečiai
Vokiečių ordino broliai → Vokiečiai
Vokiečių ordino didysis magistras → Vokiečiai
Vokiečių ordino Prūsijoje broliai → Vokiečiai
Vokietija 50, 81, 193, 200, 209, 226, 231, 249, 277, 287, 298, 305, 323, 324, 339, 349,
Volkerode, Volkerodės vienuolynas 154,
Voluinė 28, 31, 34, 36, 172
–, Voluinės kunigaikščiai 33, 34, 38
–, Voluinės metraštis 31–33, 115
Voruta, karaliaus Mindaugo p. 112
Vozviaglis, p. 32, 113

Wanderen, g. Kuršo ž. 58
Warze, g. Kuršo ž. 59
Weybene, g. Kuršo ž. 58
Weyse → Veisiejai(?)
Weyze → Veisiejai(?)
Weyzze → Veisiejai(?)

Zalcburgas, Zalcburgo arkivyskupas 56
Zambia → Semba
Zaryšynas, vietovė Lenkijoje 138, 139
Zditovas 111, 177
Zegere → Gegrėnai
Zelecoten → Sakūčiai
Zelen → Sėla
Zelende → Gelindėnai
Zelland → Sėla

Zeln→ Sėla
Zelonia → Sėla
Zesele → Gėsalai
Zubcovas 48
Zudua → Sudūva
Zviatas, ež. 112

Žardė (Sarde), g. Kuršo ž. 59
Žarėnai (Sare), g. Kuršo ž. 58
Žąsūgalas (Sansugale), g. Kuršo ž. 59
Želva 115
Žemaičiai → Žemaitija
Žemaičių jūra → Baltija
Žemaičių Kalvarija → Kalvarija Žemaičių
Žemaitija (Žemaičiai),
– žemė 13, 15, 17, 19, 20, 27, 81, 82, 84, 112, 117, 125, 162, 163, 167, 169–172, 175, 176, 178, 180, 182, 186, 187, 246, 250, 256–259, 264, 287, 353
– pagonių žemė 87
–, žemaitijos karalius 183
–, žemaitijos kunigaikštis 184
Žemaitija ir Lietuva, Žemaitijos ir Lietuvos karaliai 185 → Lietuva ir Žemaitija
Žemė Šventoji 90
–, visos Žemės vidurys 89
Žemutinis kraštas → Vladimiro Suzdalės žemė
Žiemgala → Skrunda ir Žiemgala
Žiemgala (Žiemgaliai, Semigallia),
– žemė 51, 53, 58, 93, 94, 96, 99, 100, 145, 247, 257, 259, 272–274, 301, 303, 311, 312, 320, 331, 334, 346, 351, 353–355, 358, 360, 364
– pagonių žemė 55, 56
–, žiemgalos pilys 95,
–, Žiemgalos Šventoji → Lielupė
–, Žiemgalos vyskupija 53
Žiemgaliai → Žiemgala
Žižicas, m. 130

VARDAI

Achilas, mitologinis karžygys 39
Adolfas, Pranciškonų ordino brolis 70, 149
Adomas, pirmasis žmogus, sukurtas Dievo 197
Ako, lyvių vyresnysis 96
Akritas 137
Alberikas, Alberiko kronika 52
Albertas,
- Orlamiundės grafas 216, 217
- Regensburgo vyskupas 61
- Rygos vyskupas 25, 93, 94, 101, 205, 206, 209
- Saksonijos k. 211, 212, 215
- Tirolio grafas 56

Albertas iš Milano, Ravenos kanauninkas 156
Albertas Sverberis, Livonijos ir Prūsijos arkivyskupas 68, 71
Albertas Vijūkas-Kojalavičius → Kojalavičius, Albertas Vijūkas-
Alebrandas, kunigas 99
Aleksandras → Aleksandras Neviškis, Aleksandras Vsevolodovičius
Aleksandras,
- Tartu vyskupas 305, 306
- Žemaitijos ir Lietuvos karalius, Lenkijos karalius 185

Aleksandras Jaroslavičius → Aleksandras Neviškis
Aleksandras IV, popiežius 1254–1261 m. 15, 19, 24, 77, 78, 80, 84, 86, 89–91, 153, 163–166, 183, 187
Aleksandras Makedonietis, antikos karvedys 39
Aleksandras Neviškis (1220–1263), Vladimiro didysis k., Naugardo k. 39, 49, 130, 131, 137, 230
Aleksandras Vsevolodovičius, Belzo k. 108
Aleksijus, HV k. tarnas 114
Alexander IV → Aleksandras IV
Algimantaitis Ringautas → Ringautas Algimantaitis
Algirdas (~1296–1377),
- Ldk 38
- Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185

Algminas, žemaičių karvedys 256
Alnpekė → Ditlebas von Alnpekė
Andreas von Stirland → Andrius Štirietis
Andrejus → Andrejus Aleksandrovičius
Andrejus,
- Girdenio sūnus, Tverės vyskupas 190
- Haličo tūkstantininko sūnus 120

Andrejus Aleksandrovičius, Vladimiro didysis k. 137
Andrius → Andrius Štirietis, Andrius Vestfalas
Andrius, LO brolis 70

Andrius Štirietis, LO magistras 15, 20, 32, 70, 111, 112, 145, 149, 176, 177, 183–185, 187, 243–245, 247–249
Andrius Vestfalas, LO magistro pareigas einantis 310, 311
Anonas Zangerhauzenas,
– didysis VO magistras 260, 287
– LO magistras 251, 254, 256, 257, 259, 260
Antanavičius, Darius 10, 27
Antiochas, Sirijos Antiochas (*čia* nedorėlis) 121
Antonas, Ločkos sūnus, pskovietis 134
Ardvydas (Erdivilas), k. 175, 176
Atila, hunų valdovas 174
Augustinas Rotundas → Rotundas Augus-tinas

Bacon Roger → Rodžeris Bekonas
Balkas Hermanas → Hermanas Balkas
Balthasaras Russowas → Russowas Balthasaras
Baltramiejus, Pranciškonų ordino brolis 89
Baltramiejus Anglas (Bartholomaeus Anglicus), viduramžių enciklopedistas 50
Baltramiejus Hoeneke → Hoeneke Baltramiejus
Baronas, Darius 10, 22, 42
Bartholomaeus Anglicus → Baltramiejus Anglas
Barvinas iš Pamario 218
Barza, Ldk Traidenio brolis 121
Benediktas, Tartu vyskupas 183
Benediktas Makra 26, 27
Berca Mikalojus → Mikalojus Berca
Bergmannas, L. 193
Bernardas Harenas, LO brolis, Klaipėdos komtūras 60, 234, 235, 262, 266, 267
Bernardas iš Klaipėdos → Bernardas Ha-renas
Bernekas → Bernardas Harenas
Bernekas iš Hareno → Bernardas Harenas
Bernhardas, Karintijos k. 56
Bernhauzenas → Volmaras Bernhauzenas
Bernhauzenas Volmaras → Volmaras Bernhauzenas
Bertoldas → Bertoldas Šalkas
Bertoldas,
– Dominikonų ordino Rygoje brolis 158
– Ikškilės vyskupas 204, 205
Bertoldas iš Cėsių, LO brolis 103, 104
Bertoldas Šalkas, kilpinių (arbaletų) meistras 321, 322
Bertoldas Šauenbergas, LO brolis 345, 346
Bikšys, Deltuvos k. 108
Bodo, riteris 106
Boguchvalas, Poznanės vyskupas 143
Bogušas, rusietis 129
Boleslovas → Boleslovas II, Boleslovas V Drovusis
Boleslovas II (po 1251–1313), Plocko, vėliau Mazovijos k. 124, 125
Boleslovas V Drovusis (1226–1279), Mažosios Lenkijos / Krokuvos ir Sando-miero k. 116, 119, 120, 138, 139, 171, 176, 179
Borisas, Voluinės k. Vasilko Romanovičiaus pasiuntinys 116
Briugeneijus Venemaras → Venemaras Briugeneijus
Brudegamas → Teodorikas Brudegamas
Brunonas,
– Dominikonų ordino Rygoje brolis 160
– Olomouco vyskupas 61
Brunonas Monheinas, vienuolis 183
Būga, Kazimieras 14, 18
Bulevičiai, lietuvių k. giminė 108
Bunys, karaliaus Mindaugo baronas ir giminaitis 149
Burchardas → Burchardas Švandenas
Burchardas, LO brolis, Cėsių komtūras 73
Burchardas Hornhausenas,
– LO magistras 145, 259–261, 276–278, 281
– VO vicemagistras Prūsijoje 61
Burchardas Švandenas, didysis VO magistras 183, 335, 336, 349, 350
Burundajus, totorių chano Berkės karvedys 32, 114, 115
Butautas, lietuvių k. iš Ruškaičių giminės 108
Butigeidis, Ldk, Butvydo brolis, Gediminaičių protėvis 36, 127
Butvydas, Ldk, Butigeidžio brolis, Gediminaičių protėvis 36, 127

Carpine, Jonas di Pian di, pranciškonas, popiežiaus legatas 57
Cezaris Julijus 172
Chamas, biblijinis chamitų genčių protėvis 86
Chmelnickis, Bogdanas 13, 17
Choroškevič, Ana 40, 41
Christian → Kristijonas
Chvalas, karaliaus Mindaugo karvedys 114
Clement IV → Klemensas IV
Colker, M. L. 26

Čartoriskiai, k. šeima 29
Četvertinskis, Steponas, k. 29, 30

Danenbergas → Henrikas Danenbergas
Danielius → Danielius Haličietis
Danielius,
– Idumsos kunigas 99
– LO brolis iš Lielvardės 99
– Tartu Dominikonų vienuolyno vyres-nysis 158
Danielius Haličietis, Romano sūnus,
– HV k. 31–33, 36, 39, 108–115, 117
– karalius 33, 113, 116, 118, 142, 144, 170, 172
– Kijevo k., Rusios karalius 176–180
– k. Švarno tėvas 35
– pirmasis rusėnų karalius 61
Daugerutis, kilmingas lietuvių vyresnysis 103
Daujotas, vyriausias lietuvių k. 108
Daumantas 20, 134, 135, 136, 137, 174
– k. iš lietuvių genties 133
– Mindaugo „sūnus", Pskovo k. 190
– Nalšios k. 16, 38, 117, 180–182
– Timotiejus, Pskovo k., Palaimintasis 39, 132–134, 136, 137
Daumantas, Ldk 38, 138
Daumantienė, Nalšios žemės k. Daumanto žmona 16
Dausprungas, vyriausias lietuvių k. 108
Davilas, Rostislavo Rogvolodovičiaus, Polocko k., vaikas 190
Davydas Lukas → Lukas Davydas
Demidas, Pinsko k. 116
Diogenas Akritas 39
Ditlebas von Alnpekė, spėjamas ELK autorius 193
Ditrikas Griuningenas, LO magistras 232, 242
Ditrikas iš Berno, „Nibelungų giesmės" veikėjas 341
Diviriksas, pagoniškas dievas 112, 114
Dlugošas, Jonas 21, 23, 38, 45, 169, 177, 178
Dmitrijus → Dmitrijus Aleksandrovičius
Dmitrijus Aleksandrovičius,
– k. Aleksandro Nevskio sūnus 39, 131
– Naugardo k. 306
– Vladimiro didysis k. 135, 137
Dmitrijus Konstantinovičius, k. 37
Dobrogostas 108
Domažiras Terliničius, rusietis 129
Donatas, romėnų gramatikas 52
Dovydas → Dovydas Mstislavičius
Dovydas Jakunovičius, Pskovo bajoras 134
Dovydas Mstislavičius, Toropeco k. 46, 129
Dubonis, Artūras 10, 16, 22, 42
Dučius, lietuvių k. 237, 239, 241, 258
Dunojus, k. Vladimiro Vasilkovičiaus pasiuntinys 124
Dusburgietis Petras → Petras Dusburgietis

Eberhardas → Eberhardas iš Zaino
Eberhardas, Zalcburgo arkivyskupas 56
Eberhardas Goltbeke, VO krašto magistras 184
Eberhardas iš Zaino, LO magistras 58, 249, 250
Egenas, Bresanonės vyskupas elektas 56
Eilartas Hobergas, Talino vietininkas 315–317
Ekė, viduramžių vokiško grožinio kūrinio herojus 341
Emme, estė moteris 209
Engelbertas,
– klebonas 99
– vyskupas 145
Erdivydas, legendinis lietuvių k. 181
Erdivilas → Ardvydas
Ernestas → Ernestas Raceburgas
Ernestas Raceburgas, LO magistras 313–315, 318–320

Erodas, Jeruzalės Erodas (*čia* nedorėlis) 121
Ešimutas, Nogajaus pasiuntinys 122
Eustatijas → Eustatijas Konstantinovičius
Eustatijas Konstantinovičius, k., bėglys iš Riazanės 115, 118
Ezechielis, pranašas 89
Ezekijas, Judėjos karalius 137
Ezelinas, Kuršo vyskupo vyresnysis 60

Fiodoras,
– Pinsko k. 116
– posadnikas 129
Fiodoras Sbislavičius, bajoras naugardietis 133
Foichtvangenas Konradas → Konradas Foichtvangenas
Folkvinas, KO magistras 103, 145, 208–210, 212, 214, 222–226
Franciscus de Moliano → Pranciškus Molianietis
Frangenas Henrikas → Henrikas Frangenas
Frederick von Pernstein → Frederikas Pernšteinas
Frederikas Pernšteinas, Rygos arkivyskupas 17, 156
Freibergs, Gunars 26
Frydrichas,
– Austrijos ir Štirijos k. 56
– Kempteno abatas 56
– Verdeno klebonas, raštininkas 57
– vienuolis 183
Frydrichas II, Romėnų imperatorius, Jeruzalės ir Sicilijos karalius 55, 57
Frydrikas → Frydrikas Hazeldorfas
Frydrikas Hazeldorfas, Tartu vyskupas 308, 331, 332
Fulka, Gniezno arkivyskupas 54

Gabrielius, skydininkas 130
Gatartas, lietuvių k. 134
Gediminaičiai, Lietuvos k. dinastija 36, 42
Gediminas,
– karaliaus Mindaugo žirgininkas 189
– Ldk 13, 17, 42, 161
– Ldk Vytenio sūnus(!) 190
– Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Gedvydas, lietuvių k. 110
Gedvilas, lietuvių k. iš Bulevičių giminės 108
Gerardas, Premonstrantų ordino vienuolyno Rygoje vyresnysis 160
Gerdvilas, žemaičių k. 108
Gerhardas → Gerhardas Kacenelenbogenas
Gerhardas, Mainco vyskupas 61
Gerhardas Kacenelenbogenas, laikinas LO magistras, LO magistro vietininkas 319, 320, 328, 331
Gerpoltas → Jaroslavas Vladimirovičius
Gervasius Tilleberiensis → Gervazas Tilberietis
Gervatas → Girmantas
Gervazas Tilberietis (Gervasius Tilleberiensis) 50
Gervinas, riteris(?) 100
Gineika, lietuvių k. 238, 239, 241, 258
Girdenienė, kng. 134
Girdenis,
– Nalšios k. 132–134, 149, 190
– Polocko k. 40, 150, 151
Girmantas, legendinis lietuvių k. 174
Girstutis, Mindaugo sūnus 72, 85
Giunteris, Plocko vyskupas 52
Glebas,
– Smolensko k. 121, 122
– Valkavisko k.(?) 115
Glinskytė, Elena, kng., Mdk Ivano IV motina 42
Godfridas iš Hohelohės 57
Gogas 89
Goltbeke Eberhardas → Eberhardas Goltbeke
Gostekas, Mazovijos k. Siemovito raštininkas 140
Gostilcas iš Kozmos-Damiano gatvės, naugardietis 130
Grigalius, Liublino kapitulos prepozitas 119
Grigalius IX, popiežius 1227–1241 m. 53
Grigalius iš Poloninos, Poloninos vienuolyno viršininkas, k. Vaišelgos dvasios mokytojas 117, 120

Griuningenas Ditrikas → Ditrikas Griuningenas
Grunau, Simonas, kronikininkas 183
Gudavičius, Edvardas 18, 32, 195

Harpstedtas → Volchardas iš Harpstedto
Hartmanas → Hartmanas Heldrungenas
Hartmanas Heldrungenas, didysis VO magistras 319, 323
Hartmutas, KO brolis, Ašeradės vietininkas 206
Hatenšteinas Kunonas → Kunonas Hatenšteinas
Hazeldorfas → Frydrikas Hazeldorfas
Hazeldorfas → Teodorikas (Ditrikas) Hazeldorfas
Heidenreichas, Kulmo vyskupas 63, 65, 66, 169, 170, 248
Heidenrikas, vienuolis 178
Heimburgas Henrikas → Henrikas Heimburgas
Heldrungenas Hartmanas → Hartmanas Heldrungenas
Henrikas → Heidenreichas
Henrikas,
- Bambergo vyskupas elektas 56
- Cistersų ordino brolis, Falkenau vienuolyno vyresnysis 157
- Dominikonų ordino brolis, Jotuvos vyskupas 58, 61
- Pranciškonų ordino brolis, Kuršo vyskupas 58, 145

Henrikas Danenbergas, grafas 224
Henrikas Frangenas, Livonijos riteris 316
Henrikas Heimburgas, LO magistras 231
Henrikas Hohenlohė, VO magistras 54, 55
Henrikas iš Kuldygos, VO brolis 60
Henrikas iš Kuoknesės, Pranciškonų ordino Rygoje brolis 159
Henrikas Languemanas, Saremos kapelionas 156
Henrikas Latvis, kunigas, kronikininkas 21, 23, 25, 93, 193, 194
Henry of Livonia → Henrikas Latvis
Hermanas,
- Kuršo vyskupas 52
- LO brolis 73
- Tartu vyskupas 227, 228

Hermanas Balkas, LO magistras 226, 227, 231
Hermanas Vartbergė, kunigas, LO magistro kapelionas, kronikininkas 21, 23, 26, 27, 145, 194
Hermanas Zalca, didysis VO magistras 226
Hermann of Wartberge → Hermanas Vartbergė
Hlebas Vasiljevičius, tariamas Polocko k. 175
Hobergas → Eilartas Hobergas
Hobergas Eilartas → Eilartas Hobergas
Hoeneke, Baltramiejus 194
Holtas, LO magistras 361
Hornhauzenas Burchardas → Burchardas Hornhauzenas
Hugonas (iš Sain-Chero), magistras, dominikonas, kardinolas 89

Innocent IV → Inocentas IV
Inocentas → Inocentas IV
Inocentas IV, popiežius 1243–1254 m. 15, 19, 24, 32, 36, 53, 54, 57, 58, 60, 63–69, 71, 73–76, 80–82, 139, 145, 147, 163–165, 169, 170, 178, 186
Ivanas Dorogomilovičius, Pskovo bajoras 136
Ivanas IV Rūstusis, Mdk, Rusijos caras 42
Ivanas Vasiljevičius → Ivanas IV Rūstusis
Ivinskis, Zenonas 195
Izebolkas, Voluinės. k. Vasilko Romanovičiaus pasiuntinys 116
Iziaslavas,
- Naugardo k. Jaroslavo Vladimirovičiaus sūnus 127
- Severų Naugardo k. 109

Jablonskis, Konstantinas 16, 20, 196
Jacek Odrowąż → Jackus, šventasis
Jackus, šventasis, lenkų dominikonas 26
Jafetas, biblijinis jafetitų genčių protėvis 45, 86, 89
- Jafeto kiltis 45

Jagurčinas, Mengu Timuro karvedys 121
Jan Długosz → Dlugošas Jonas
Janinas, Valentinas 41, 42

Jaroslavas → Jaroslavas Jaroslavičius, Jaroslavas Vladimirovičius, Jaroslavas Vsevolodovičius
Jaroslavas Jaroslavičius, Tverės k. 131, 132
Jaroslavas Vladimirovičius,
– Naugardo k. 127
– Pskovo k. Vladimiro Mstislavičiaus sūnus 229
– Toržoko ir Pskovo k. 130
Jaroslavas Vsevolodovičius, Naugardo k., Aleksandro Nevskio tėvas 46, 47, 48, 129, 130
Javidas, toržokietis 130
Jeleferijus Sbislavičius, bajoras naugardietis 133
Jerbetas, toržokietis 130
Jogaila,
– Ldk 174
– Lenkijos karalius 13, 17, 27, 163, 164, 173
– Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Johannas Renneris → Renneris Johannas
Jokūbas iš Vestfalijos, Cistersų ordino brolis, Falkenau vienuolyno vienuolis 157
Jokūbas, k. Danieliaus Haličiečio rūmų prievaizdas 110
Jonas,
– Bremeno arkivyskupas 156
– išrinktasis Prahos vyskupas 61
– kunigas 96
– Kuoknesės riteris 104
– Lietuvos vyskupas 154
– LO brolis ir taurininkas 70
Jonas Basonas, Lietuvos vyskupo kapelionas 73 → Jonas, Lietuvos vyskupas
Jonas di Pian di Carpine → Carpine, Jonas di Pian di
Jonas Dlugošas → Dlugošas Jonas
Jonas iš Vechtos, Rygos miestietis 93
Jonas Ochtenhauzenas, LO riteris, Kuldygos vaitas 325
Jonas Stricas, Kubeselės bažnyčios Livonijoje kunigas 97
Jonas Tyzenhauzenas, Livonijos riteris 316, 317
Jonas III, Rygos arkivyskupas 155
Jordanas, riteris iš Kuoknesės 104
Judeikis, Deltuvos k. 108
Julijus Cezaris → Cezaris Julijus
Jungingenas Konradas → Konradas Jungingenas
Jurgis,
– HV k. rūmų prievaizdas 114
– laikinai einantis LO magistro pareigas 281, 282, 287
– LO brolis, Siguldos komtūras 60, 73, 281
– LO vicemagistras 145
Jurgis Lvovičius, HV k. 117, 122, 124, 125
Jurgis Sobyškiničius, naugardietis 127
Jurijus → Jurijus Andrejevičius, Jurijus Dolgorukis, Jurijus Vsevolodovičius
Jurijus, Pinsko k. 116
Jurijus Andrejevičius,
– k. Jaroslavo Jaroslavičiaus vietininkas Naugarde 307, 308
– Naugardo k. 133
Jurijus Dolgorukis, Kijevo k. 47, 48
Jurijus Ivankovičius, naugardietis 128
Jurijus Vsevolodovičius, k. 128

Kaliginas, legendinis lietuvių k. 174
Karijotas, lietuvių karvedys 337
Kaupas,
– Kaupo pilis 95
– lyvių didikas 200–204
Kautžadas Tutminaitis (Тюдияминович Ковджадъ), karaliaus Mindaugo karvedys 115
Kazimieras → Kazimieras II Teisingasis
Kazimieras,
– Ldk 174
– Žemaitijos ir Lietuvos karalius, Lenkijos karalius 185
Kazimieras II Teisingasis (1138–1194), Sandomiero ir Krokuvos kunigaikštis 138
Kęstutis, Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Khmelnitsky, Bogdan → Chmelnickis Bogdanas
Kiaupa, Zigmantas 10

Kintenis, lietuvių k. iš Ruškaičių giminės 108
Kintibutas, lietuvių k. iš Ruškaičių giminės108
Kirilas → Kirilas II
Kirilas II, Kijevo ir Visos Rusios metropolitas 39, 48
Klemensas IV, popiežius 1265–1268 m. 14, 18, 152
Klemensas V, popiežius 1305–1314 m. 156
Klosas, VO riteris 322
Klossas, Borisas 28, 29, 30
Kojalavičius, Albertas Vijūkas-, Vilniaus universiteto prof., rektorius, istorikas 13, 17, 22, 23, 181
Konradas → Konradas II, Konradas Foichtvangenas, Konradas Mandernas, Konradas I
Konradas,
– Elwcensis abatas 56
– Freisingo vyskupas 56
– romėnų karalius elektas 56
Konradas II (~1250–1294), k. Siemovito sūnus, Mazovijos ir Čersko k. 115, 140, 142, 179
Konradas Foichtvangenas, Prūsijos ir Livonijos magistras 319, 320, 323, 324, 331, 333, 334
Konradas iš Hohenlohės 57
Konradas iš Ikškilės, riteris 95
Konradas iš Ostrzelingo, VO magistras 178
Konradas Jungingenas, didysis VO magistras 161
Konradas Mandernas, LO magistras 40, 146, 297, 301, 303–305
Konradas I (~1187–1247), Mazovijos ir Kujavų k. 52, 109, 110, 138
Konradas Rubro, Premonstrantų ordino Rygoje brolis, Rygos kapitulos kanauninkas 160
Konradas Viršingas, LO brolis 297
Konstantinas → Konstantinas Rostislavičius
Konstantinas,
– Polocko k. 150
– Vitebsko k.(?) 50
Konstantinas Dovydovičius, k. 46
Konstantinas Rostislavičius, Smolensko k. 131
Kotliaras, Mikola 31, 33, 34, 36
Kristijonas,
– Lietuvos vyskupas 15, 19, 71–76, 78, 80, 81, 84, 153, 154
– Miunsterio vyskupas sufraganas 154
– Švč. Marijos Vokiečių ordino Livonijoje brolis, kunigas 71–76, 78, 81
Kristijonas, Cistersų ordino brolis, pirmasis Prūsijos vyskupas 86
Kromeris Martynas → Martynas Kromeris
Kunonas → Kunonas Hatenšteinas
Kunonas Hatenšteinas, LO magistras 350, 351, 354, 359–361
Kuremsa, totorių karvedys 113, 114
Kutlubuga, Nogajaus pasiuntinys 122

Languemanas Henrikas → Henrikas Languemanas
Latvis Henrikas → Henrikas Latvis
Lauras, Pskovo bajoras 134
Laurentijus, vienuolis 37
Laurynas, Haličo tūkstantininko sūnus 120
Lauterbergas Otonas → Otonas Lauterbergas
Lembitas iš Sakalos 102
Lengvenis,
– lietuvių karvedys 110
– lietuvių k. 237–242
– Mindaugo seserėnas 149
Leonas → Levas Danilovičius
Lešekas → Lešekas Juodasis
Lešekas Juodasis (~1240/41–1288), Kujavų k. 125
Levas → Levas Danilovičius
Levas Danilovičius, k. 35, 36, 115–117, 120, 121, 124, 125
– Haličo kunigaikštis 122
– Rusios karaliaus Danieliaus (Haličiečio) sūnus 112–114, 144, 170, 172
Libonas 173, 174
Liesis, Ldk Traidenio brolis 121
Lietuvis Mykolas → Mykolas Lietuvis
Lygeikis,
– Deltuvos k. 108
– karaliaus Mindaugo baronas ir giminaitis 149
Liubovas, Voluinės bajoras 108

Liudvikas,
– Froburgo grafas 56
– LO brolis, Rygos komtūras 73
Liugaila, lietuvių k. 134
Liumbis, lietuvių k. 134
Ločka, pskovietis 134
Lukas Davydas, kronikininkas 185
Lukas Lietuvis, Pskovo bajoras 134
Lukas Miroškinas, jaunuolis naugardietis 127
Luprechtas, KO riteris, Ašeradės vietininkas 219

Magogas 89
Maksimas, metropolitas 133
Mamajus 29
Mamašėjus, Nogajaus karvedys 122
Mandagus → Mindaugas
Mandernas → Konradas Mandernas
Mandernas Konradas → Konradas Mandernas
Mandolfas → Mindaugas
Mangoldas, VO magistras, LO magistro vietininkas 335, 336
Manuelis → Manuelis I Komnenas
Manuelis I Komnenas, Bizantijos imperatorius 49
Markoltas, vokietis iš Vladimiro miesto 120
Markvartas iš Bauerbacho, Ašeradės pilies vietininkas 222, 223
Maroči, Vytautas, Moldavijos logofetas 30
Martynas, Rygos miestietis 94
Martynas Kromeris, kronikininkas 171, 175, 177–179
Mažeika, žemaičių k. 365
Medeinė, pagoniška deivė 112
Meyeris, Leo, ELK parengėjas 195, 196
Meinhardas,
– Ikškilės vyskupas 93, 96, 201, 202
– kunigas 200
– Kuoknesės riteris 104
Mendolfas → Mindaugas
Mengu Timuras, totorių chanas 1267–1280 m. 121
Merkelis, LO brolis 364
Michailas → Michailas Konstantinovičius
Michailas Jaroslavičius, Tverės ir Vladimiro didysis k. 37, 48
Michailas Konstantinovičius, Vitebsko k. 41, 49
Miechovijus → Motiejus iš Miechovo
Miechovita → Motiejus iš Miechovo
Mikalojus Berca, Dominikonų ordino Rygoje brolis 159
Mikalojus iš Jerošino 194
Mikita Lazorevičius, naugardietis 127
Mykolas,
– Briansko k. Romano Michailovičiaus sūnus 118
– Danieliaus Haličiečio karvedys 115
– Pinsko k. 110
Mykolas Lietuvis, publicistas 172
Milėjus, Haličo k. vietininkas 113
Milgerynas, lietuvių k. 238, 239, 258
Mindailas → Mindaugas
Mindakas → Mindaugas
Mindalas → Mindaugas
Mindaugas 13–21, 23, 27, 28, 32, 34, 35, 40, 111–115, 117, 139, 195
– buvęs Lietuvos karalius 156
– didysis kunigaikštis 116, 131, 176, 177, 190
– galingas valdovas, karalius 185–189
karalius 9, 17, 68, 69, 71–73, 77–82, 84, 85, 142–147, 155–158, 161–165, 167–171, 173, 174, 178–181, 234, 235, 237, 238, 245, 247, 248, 249, 256, 261, 263, 287–291, 294, 296, 299, 300
– k. Movkoldo sūnus 190
– Lietuvos (Letovijos / Letonijos) karalius 165, 166
– Lietuvos kunigaikštis 63–67, 110, 169, 171, 172, 175
– Lietuvos, Žemaitijos, Kuršo ir Naugarduko karalius 178
–, Mindaugo epocha 9, 24–27
–, Mindaugo karalystė 13, 14, 23
–, Mindaugo karūnavimas 14, 24
–, Mindaugo krikštas 13, 24
–, Mindaugo krikšto ir karaliavimo aktai 24
–, Mindaugo lietuviai 109

–, Mindaugo nužudymo metai (žūtis) 24, 118
–, karaliaus Mindaugo raštai 163
–, Mindaugo turtai 117
–, Mindaugo žemė 117
–, Mindaugo žemės 63, 65
–, pirmasis Lietuvos karalius 79, 87
–, Pranciškus, išgalvotas Mindaugo krikš-to vardas 183
–, Prūsijos(!) karalius 140
–, Rimgaudo įpėdinis 181, 182
–, šviesaus atminimo karalius 152
–, vainikavimas Lietuvos karaliumi 65, 66
–, vyriausias lietuvių kunigaikštis 108
–, Žemaitijos ir Lietuvos karalius 183–185
–, Žemaitijos kunigaikštis 183
Mindaugienė → Morta Mindaugienė
Mindaugis → Mindaugas
Mindovas → Mindaugas
Minduvas → Mindaugas
Mogila, Petras, Kijevo metropolitas 29, 30
Monomachas Mstislavas Vladimirovičius, → Mstislavas Vladimirovičius Monomachas
Morta,
– karaliaus Mindaugo žmona, lietuvių karalienė 117, 145, 184, 186, 187, 248, 249, 288–290
– Mindaugo žmona iš Švedijos(!) 183
Motiejus,
– Premonstrantų ordino Rygoje vienuolis, Rygos kapitulos kanauninkas 161
– Voluinės bajoras 108
Motiejus iš Miechovo, kronikininkas 170, 175, 177–180
Motiejus Stryjkovskis → Stryjkovskis Motiejus
Movkoldas, Rostislavo Rogvolodovičiaus, Polocko k., vaikas 190
Mstislavas Dovydovičius, k. 46
Mstislavas → Mstislavas Danilovičius, Mstislavas Mstislavičius
Mstislavas Danilovičius, k., Danieliaus Haličiečio sūnus 32, 36, 121, 122, 124, 127
Mstislavas Mstislavičius, Naugardo ir Smolensko k. 128
Mstislavas Sviatoslavičius, k. 47
Mstislavas Vladimirovičius Monomachas, didysis k. 189, 190

Nameisis, žiemgalių k. 321, 322, 326, 328–330, 334
Napierskis, Karolis 40, 41
Narimantas,
– legendinis lietuvių k. 174
– Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Naruševičius, Adomas 29
Natbravskis, k. 182
Negutinas iš Lubianicos gatvės, naugardietis 130
Neronas,
– romėnų imperatorius 173
–, Romos Neronas (*čia* nedorėlis) 121
Nezdila Pechciničius, naugardiečių karvedys Lukuose 127
Nežila, sidabrakalys, naugardietis 130
Nogajus, totorių chanas, įsigalėjęs Aukso Ordos vakarinėje dalyje (1267–1299) 122
Nojus 89
Nordekas Valteris → Valteris Nordekas
Nunadievis, pagoniškas dievas 112, 114

Ochtenhauzenas Jonas → Jonas Ochtenhauzenas
Odervardas, Danijos karaliaus vietininkas Taline 332, 334
Olegas, Briansko k. Romano sūnus 121, 122
Olegovičiai, k. giminė 45, 47, 128
Oleksa → Oleksa Prokopijiničius
Oleksa Prokopijiničius, naugardietis 127
Oleksa Putilovičius, naugardietis 128
Olga, Briansko k. Romano Michailovičiaus duktė 118
Oloviancas, k. Vladimiro Vasilkovičiaus karvedys 125
Ona Romanovienė, HV k. Romano Mstislavičiaus žmona, didžioji kng. 108

Ormanno, Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Osipas, pavaiskis, naugardietis 127
Ostrogiškiai, k. giminė 176
Otokaras II → Pšemislas Otokaras II
Otokaras II Pšemislas → Pšemislas Otokaras II
Otonas → Otonas Lauterbergas
Otonas,
– Merano k. 56
– Paduvos vyskupas 61
Otonas Lauterbergas, LO magistras 304, 305, 308–310

Pajauta 174
Pakarklis, Povilas 196
Palemonas, legendinis lietuvių diduomenės pirmtakas romėnas 173
Parbus → Parbus iš Neries
Parbus iš Neries,
– karaliaus Mindaugo pavaldinys 72
– lietuvių k. 149, 248
Parbus Jaunesnysis, Parbaus iš Neries sūnus 149
Pašuta, Vladimiras 33, 36
Paulius Vlodkovicas → Vlodkovicas Paulius
Pełka → Fulka
Perkūnas, lietuvių dievas 184
Petras → Petras Stebukladarys
Petras, vyskupas 139
Petras Dusburgietis, VO kronikininkas 194
Petras Mesnikovičius, naugardietis 131
Petras Stebukladarys, stačiatikių palaimintasis 29, 190
Petrauskas, Rimvydas 10, 196
Petrila, Rusos popas 129
Pikčilingis, Jonas 196
Pilypas, kunigo Saliamono vertėjas, kilęs iš lietuvių genties 102
Plikienė, lietuvių kng. iš Ruškaičių giminės, našlė 108
Poponas → Poponas Osterna
Poponas Osterna, didysis VO magistras 259, 260
Povilas Obradičius, rusietis 129
Pranciškus, išgalvotas karaliaus Mindaugo krikšto vardas 183
Pranciškus Molianietis, arkivyskupas, popiežiaus legatas 26, 156
Prandota, Krokuvos vyskupas 149
Preiboras, voluiniečių karys 116
Prokopijus Polockietis, k. Tautvilo bajoras 117
Pšemislas Otokaras II,
– Austrijos ir Štirijos k., Moravijos markgrafas 151
– Čekijos karalius 25, 86, 90, 150–152
Pukeikis, Deltuvos k. 108
Pukuveras, Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185

Rabodas, riteris 100
Radvilas, Jurgis, k. 174
Raguilas Prokopijiničius, naugardietis 127
Ramėkis, Talibaldo iš Talavos sūnus 103, 104
Ratmiras Nežatiničius, naugardietis 127
Rehvolodas Vasilijus → Vasilijus Rehvolodas
Renneris, Johannas 194
Repikas, karaliaus Mindaugo sūnus 178, 180, 181 → Rupeikis
Riabcas, Levo Danilovičiaus karvedys 125
Riauba, k. Tautvilo pasiuntinys 112
Ričardas iš Cėsių, Livonijos ordino brolis 60
Rimgaudas, legendinis lietuvių k. 181
Ringaudas, legendinis karaliaus Mindaugo tėvas 173
Ringautas Algimantaitis, legendinis lietuvių valdovas 175
Riurikas, pirmasis Rusios valdovas 42
Rodžeris Bekonas (Roger Bacon), pranciškonas, filosofas 50
Roger Bacon → Rodžeris Bekonas
Rogvolodovičiai, Polocko k. 189
Romanas → Romanas Michailovičius
Romanas,
– k. Danieliaus Haličiečio sūnus 113–115
– legendinis lietuvių k. 174
Romanas Borisovičius, k. 46
Romanas Brianskietis → Romanas Michailovičius
Romanas Haličietis, Mstislavo s., HV k. 118

Romanas Michailovičius, Briansko k. 117, 118, 121, 122, 181
Romanas Pekta, naugardietis 127
Romanovienė → Ona Romanovienė
Rostislavas → Rostislavas Michailovičius
Rostislavas,
– Mstislavo Danilovičiaus karys 124
– Naugardo k. Jaroslavo Vladimirovičiaus sūnus 127
Rostislavas Dovydovičius, k. 46
Rostislavas Michailovičius, k. 109, 110
Rostislavas Rogvolodovičius, Polocko k. 190
Rotundas, Augustinas, Vilniaus vaitas 173, 174
Rubro Konradas → Konradas Rubro
Rudigeris, Paduvos vyskupas 56
Rudolfas, Habsburgo grafas 56
Rudolfas iš Jerichovo, riteris 102
Ruklys,
– karaliaus Mindaugo paveldėtojas 85
– karaliaus Mindaugo sūnus 72, 117, 178, 180–182
Rupeikis, karaliaus Mindaugo sūnus 117, 182
Russowas, Balthasaras 194
Ruškaičiai, lietuvių k. iš Ruškaičių giminės 108
Ruškaitis Sirvydas → Sirvydas Ruškaitis
Ruškaitis Vaišnius → Vaišnius Ruškaitis

Saliamonas,
– biblijinis išminčius ir karalius 39, 118, 197
– kunigas 102
Samsonas, biblijinis herojus 39
Sanheribas, Asirijos valdovas 137
Sbislavas Stepaničius, naugardietis 128
Semas, biblijinis semitų genčių protėvis 86
Sidoras, igumenas 136
Siemovitas → Siemovitas I
Siemovitas I (prieš 1215–1262), Mazovijos k. 61, 115, 140, 142, 179
Signievas, k. Boleslovo V Droviojo karvedys 119
Simeonas, Tverės vyskupas 137
Simonas Grunau → Grunau Simonas
Sinderamas, Dominikonų ordino brolis 70, 149
Sirputis, Ldk Traidenio brolis 121, 122, 124
Sirvydas Ruškaitis, karaliaus Mindaugo karvedys 114
Skabys,
– garbingas žiemgalių vyras 272
– karaliaus Mindaugo baronas ir giminaitis 149
Skomantas, jotvingių vadas 143, 144
Smoligas, Ločkos sūnus, pskovietis 134
Sprudeikis, lietuvių k. iš Bulevičių giminės 108
Stakys, lietuvių karvedys ir vyresnysis / k. 104
Stanislovas, šventasis, vyriausias lenkų kankinys 139, 140
Steponas → Steponas Batoras
Steponas,
– Preiboro tėvas 116
– Saremos vyskupas 183
Steponas Batoras, Lenkijos karalius ir Ldk 174
Steponas Medušnikas, Voluinės bajoras 115
Stirland, Andreas von → Andrius Štirietis
Stolbovičiai, naugardiečių giminė 128
Strainatas → Treniota
Straška, naugardietis, sidabrakalys 127
Stricas Jonas → Jonas Stricas
Stryjkovskis, Motiejus, istorikas 175
Suksė, Nalšios k. 313
Sulko Nevstupas, Boleslovo V Droviojo karvedys 119
Svalkenis, Ldk Traidenio brolis 121
Sventopelkas, Pamario k. 54
Sviatoslavas → Sviatoslavas Jaroslavičius, Sviatoslavas Vsevolodovičius
Sviatoslavas Jaroslavičius, k. Jaroslavo Jaroslavičiaus sūnus, Pskovo k. 132
Sviatoslavas Vsevolodovičius, k. 128

Šalkas Bertoldas → Bertoldas Šalkas
Šauenbergas Bertoldas → Bertoldas Šauenbergas
Šilingas Teodorikas → Teodorikas Šilingas
Štirietis → Andrius Štirietis

Štirietis Andrius → Andrius Štirietis
Štirlandas→ Andrius Štirietis
Švandenas Burchardas → Burchardas Švandenas
Švarnas Danilovičius,
– Danieliaus Haličiečio sūnus 113, 114
– k., karaliaus Mindaugo žentas 35, 36, 116, 118–121, 179
– Rusios karaliaus Danieliaus seserė-nas(!) 142
Švintauras, legendinis Lietuvos ir Žemaičių valdovas 173, 174
Švitrigaila → Žygimantas Švitrigaila

Talibaldas iš Talavos, latgalių vyresnysis 103, 104
Tautvilas,
– lietuvių k. 16, 21, 32, 111–113, 115, 143, 172, 181
– karaliaus Mindaugo sūnėnas 110
– Polocko k. 40, 131
– (Teofilis), Polocko k. 175–177, 180
– Vaišelgos pusbrolis 170
Tegakas, polovcų chanas, k. Danieliaus Haličiečio svotas 112
Tegičakas, Nogajaus pasiuntinys 122
Teliavelis, pagoniškas dievas 112
Teodoras Jakunovičius, Naugardo tūkstantininkas 130
Teodoras Umas, Naugardo k. diečkus 130
Teodorikas,
– abatas 96, 99
– Kubeselės bažnyčios kunigas 97
– kunigo Saliamono vertėjas 102
– riteris iš Kuoknesės 106
Teodorikas Brudegamas, riteris, piligrimas 93
Teodorikas (Ditrikas) Hazeldorfas, didikas piligrimas 224
Teodorikas Hazendorfas, LO brolis 70
Teodorikas iš Viljandžio, Livonijos ordino brolis 60
Teodorikas šilingas, Rygos vyskupo tarnas 96
Teofilis → Tautvilas
Thomas Aquinas, St. → Tomas Akvinietis, šventasis
Timotiejus → Daumantas Timotiejus
Tiuima, k. Levo Danilovičiaus karvedys 124, 125
Tyzenhauzenas Jonas → Jonas Tyzenhau-zenas
Tomas, Pranciškonų ordino brolis 60
Tomas Akvinietis, šventasis 14, 18
Totoraitis, Jonas, kunigas 13, 18
Traidenis,
– k. Vido sūnus 190
– lietuvių karalius 314–316, 331, 334
– Lietuvos valdovas 35, 36, 121, 122, 124
Treniota,
– lietuvių k. 15, 16, 20, 21, 38, 40, 117, 118, 133, 143, 144, 171, 174, 287–291, 294–296
– karaliaus Mindaugo seserėnas 117, 118, 143, 144, 170
– (Strainatas), Ldk 180, 181
– žemaičių vyresnysis 188
– Žemaitijos ir Lietuvos karalius 182, 185
– Žemaitijos k. 184, 185
Tridas, lietuvių valdovoTraidenio karvedys 121
Tutminaitis Kautžadas → Kautžadas Tutminaitis
Tverdislavas, Naugardo posadnikas 128

Uldevenis, Lielvardės lyvių vyresnysis 103
Ulrichas, Ulteno grafas 56
Urbonas IV, popiežius 1261–1264 m. 61, 149, 150
Utilis, kuršis 280

Vaislanas, vienuolis 89
Vaišelga,
– k., karaliaus Mindaugo sūnus 15, 16, 19, 20, 27, 35, 38, 113, 115–121, 125, 131, 133, 143, 144, 170, 172–174, 177, 180, 181, 190
– Mindaugaitis, Lietuvos karalaitis 180
– vienuolis Rusioje 143, 144, 170, 172, 177
–, Vaišelgos nužudymas 121
Vaišnius Ruškaitis (Аишьвно Роушькович), lietuvių karvedys 109

Vaišviltas, Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Valdemaras, Danijos karalius 227
Valstininkas → Vaišelga
Valteris → Valteris Nordekas
Valteris Nordekas, LO magistras 311, 312
Vambutas, lietuvių k. iš Ruškaičių giminės 108
Varibulis, latgalių vyresniojo sūnus 103
Vartbergė, Hermanas → Hermanas Vartbergė
Varžas, Boleslovo V Droviojo karvedys 119
Vasilijus → Vasilijus Aleksandrovičius, Vasilijus Mstislavičius
Vasilijus, kalavijininkas 129
Vasilijus Aleksandrovičius, k. Aleksandro Nevskio sūnus 130
Vasilijus Mstislavičius, Mstislavo Mstislavičiaus, Naugardo ir Smolensko k. sūnus 128
Vasilijus Rehvolodas, tariamas Polocko k. 175
Vasilkas, Slanimo k., Romano Danilovičiaus s., k. Vladimiro Vasilkovičiaus karvedys 125
Vasilkas Belžianinas, k. Levo Danilovičiaus karvedys 125
Vasilkas Romanovičius,
– Haličo ir Vladimiro (Voluinėje) k. 176, 180
– Kijevo valdovas, Drohičino, Haličo ir Vladimiro (Voluinėje) k. 177
– Voluinės k. 32, 33, 35, 36, 108–121
Vasilkienė, k. Vasilko Romanovičiaus žmona Elena 118
Vechta → Jonas iš Vechtos
Vegys, lietuvių didikas 149
Veltemus, krikščionis kuršis 297
Venemaras Briugeneijus, LO magistras 161
Verneris → Verneris Breithauzenas
Verneris Breithauzenas, LO magistras 145, 287, 291, 294, 298
Verneris štadenas, VO riteris 184
Veseras iš Turaidos, Dominikonų ordino Rygoje vienuolis 161
Vesgelis, lietuvių didikas 149
Viačka, Kuoknesės k. 97
Vicboltas Docelis, Cistersų ordino vienuolis 364
Vidas, pramanytas lietuvių k. 190
Viestartas,
– žiemgalių k. 222, 223
– žiemgalių vyresnysis, vadas 94, 95, 99, 105
Vigbertas iš Zoesto, KO brolis, Cėsių vietininkas 207
Vijūkas-Kojalavičius, Albertas → Kojalavičius, Albertas Vijūkas-
Vykintas, žemaičių k. 108, 110–112, 176, 181
Vykuntas, tariamas Vitebsko k. 175, 176
Vilekinas → Vilekinas iš Nindorfo
Vilekinas iš Nindorfo, LO magistras 334–336, 338, 344, 345, 348, 349, 351, 355
Vilhelmas, Miunsterio vyskupas elektas 153
Vilhelmas,
– Modenos vyskupas, popiežiaus legatas 25, 52, 53, 145, 216
– Sabinos vyskupas 53
Viliemas, estas vyras 209
Viligaila, vyriausias lietuvių k. 108
Vilmas Hogenstratas, VO brolis 184
Vilnius, pramanytas lietuvių k. 190
Vinonas, KO magistras 206, 207
Viršingas Konradas → Konradas Viršingas
Vismantas, lietuvių k. iš Bulevičių giminės 32, 112, 108
Visvaldas, Aizkrauklės vyresnysis 105
Višlius, lietuvių ku. iš Ruškaičių giminės 108
Vištas, k. Vladimiro Vasilkovičiaus karvedys 125
Vitas,
– buvęs Lietuvos vyskupas 77, 143
– Dominikonų ordino brolis, Lietuvos vyskupas 139, 140, 153
– pirmasis Lietuvos vyskupas 178
Vytautas,
– Ldk 13, 17, 27, 28, 162–164, 174
– Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Vytenis,
– kitas karaliaus Mindaugo vardas(!) 186, 189
– k. Traidenio sūnus(!) 190
– Ldk 42, 155

– Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Vyžeikis, lietuvių k. iš Ruškaičių giminės 108
Vladimiras → Vladimiras Glebovičius, Vladimiras Monomachas, Vladimiras Mstislavičius, Vladimiras Vasilkovičius
Vladimiras, Polocko k. 96, 104
Vladimiras Glebovičius, Pinsko k. 109
Vladimiras Monomachas, k. 48, 49
Vladimiras Mstislavičius, Pskovo k. 128, 129
Vladimiras Riurikaitis, Kijevo k. 46
Vladimiras Vasilkovičius,
– Voluinės k. Vasilko Romanovičiaus sūnus 28, 32, 33, 36, 115, 118–121, 124, 125, 127
– Voluinės k. 115, 116, 122
Vladislovas → Jogaila
Vladislovas III Laibakojis (1161/66–1231), Didžiosios Lenkijos k. 109
Vladislovas Senasis → Vladislovas III Laibakojis
Vlodkovicas, Paulius, teisininkas 26, 27, 165
Volchardas iš Harpstedto, Rygos miestietis 93
Volmaras → Volmaras Bernhauzenas
Volmaras Bernhauzenas, VO brolis 343, 344, 347
Vonezdas Jaginičius, naugardietis 127
Vsevolodas → Vsevolodas Mstislavičius, Vsevolodas Vsevolodovičius
Vsevolodas, Jersikos k. 101, 103, 104, 107
Vsevolodas Jurjevičius, k. 47, 48
Vsevolodas Mstislavičius, šventasis, Pskovo k. 128, 134, 135, 136
Vsevolodas Vsevolodovičius, Červenės k. 108

Władysław II Jogaila → Jogaila

Zainas Eberhardas → Eberhardas iš Zaino
Zalca Hermanas → Hermanas Zalca
Zalcachas → Hermanas Zalca
Zangerhauzenas Anonas → Anonas Zangerhauzenas
Zaslavskiai, k. giminė 177
Zigfridas, Regensburgo vyskupas, kancleris 56
Ziteras, LO brolis ir stalininkas 70
Zivertas → Zivertas Tiuringas
Zivertas,
– Talino vietininkas 309
– VO brolis 343
Zivertas Tiuringas, karalienės Mortos patarėjas 289

Žadeikis, Pranciškus, kanauninkas, vertėjas 195, 196
Želislavas, k. Vladimiro Vasilkovičiaus karvedys 115, 125
Žygimantas, Žemaitijos ir Lietuvos karalius, Lenkijos karalius 185
Žygimantas iš Starodubo, Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Žygimantas Senasis, Ldk 174
Žygimantas Švitrigaila, Žemaitijos ir Lietuvos karalius 185
Žiroška Ogasovičius, naugardietis 127
Živinbudas, vyriausias lietuvių k. 108
Žvelgaitis,
– lietuvių kilmingasis 94, 96
– lietuvių vadas ir vyresnysis 106

PUBLIKACIJOJE PASKELBTŲ ŠALTINIŲ IR IŠTRAUKŲ SĄRAŠAS

1. Iš „Būtųjų laikų pasakojimo“ (XII a. pradžia)“ **45**

2. Įrašas Nr. 590 beržo tošies laiške (XII a. pabaiga – XIII a. pradžia) **45**

3. Neišlikusio Kijevo metraščio žinios apie lietuvius (1238 m.) **45**

4. Laurentijaus metraščio lietuviškosios žinios **47**

5. Iš Rogožos metraščio **48**

6. Iš Žodžio apie Rusų žemės pražūtį (1237–1240 m.) **48**

7. Ištrauka iš didžiojo kunigaikščio Aleksandro Neviškio gyvenimo (XIII a. 9 dešimtmetis) **49**

8. Iš rygiečių skundo (1286–1307 m.) Vitebsko kunigaikščiui Michailui Konstantinovičiui **49**

9. Iš Gervazo Tilberiečio (apie 1150–1235? m.) veikalo „Otia imperialia“ **50**

10. Iš Baltramiejaus Anglo, OFM, (1190 – po 1250 m.) veikalo „De proprietatibus rerum“ **50**

11. Iš Rodžerio Bekono, OFM, (apie 1214 – apie 1292 m.) veikalo „Opus maius“ **50**

12. Iš Danijos mokesčių knygos (XIII a. vidurys) **51**

13. Iš Mazovijos ir Kujavijos kunigaikščio Konrado rašto dėl Plocko vyskupijos valdų patvirtinimo (XIII a. 4 dešimtmetis) **52**

14. Iš Vokiečių ordino „didžiojo magistro Vilhelmo Urenbacho“ rašto apie Kuršo vyskupijos teritorijos pasidalijimą (1251 m. gegužės 5 d.) **52**

15. Alberiko kronikos fragmentas **52**

16. Iš popiežiaus Grigaliaus IX rašto Rygos, Tartu ir Saremos vyskupams Vokiečių ir Livonijos ordino jungimo reikalu, pastarajam pralaimėjus Saulės mūšyje lietuviams (1237 m. gegužės 14 d.) **53**

17. Iš popiežiaus Grigaliaus IX legato, Modenos vyskupo Vilhelmo rašto dėl Rygos, Kuršo ir Žiemgalos vyskupijų ribų (1237 m. rugsėjo 17 d.) **53**

18. Iš popiežiaus Inocento IV legato, Modenos vyskupo Vilhelmo rašto dėl naujų vyskupijų ribų atverstose į tikėjimą prūsų žemėse (1243 m. liepos 29 d.) **53**

19. Iš popiežiaus Inocento IV rašto dėl Sabinos (prie Romos) vyskupo Vilhelmo skyrimo legatu Livonijoje, Prūsijoje, Suomijoje, Estijoje, Žiemgaloje, Kurše ir Lietuvoje (1244 m. liepos 15 d.) **53**

20. Iš popiežiaus Inocento IV rašto Pamario kunigaikščiui Sventopelkui dėl Vokiečių ordino brolių puldinėjimo (1245 m. vasario 1 d.) **54**

21. Iš popiežiaus Inocento IV rašto Gniezno arkivyskupui Fulkai dėl Pamario kunigaikščio Sventopelko ir prūsų bei lietuvių vykdomo Vokiečių ordino puldinėjimo (1245 m. vasario 1 d.) **54**

22. Iš popiežiaus Inocento IV rašto Vokiečių ordino magistrui Henrikui Hohenlohei dėl Pamario kunigaikščio Sventopelko ir prūsų bei lietuvių vykdomo Vokiečių ordino puldinėjimo (1245 m. vasario 1 d.) **54**

23. Imperatoriaus Frydricho II privilegija Vokiečių ordino magistrui Henrikui Hohenlohei dėl užimsimų Kuršo, Lietuvos ir Žiemgalos žemių (1245 m. birželis) **55**

24. Iš Jono de Plano Karpinio OFM veikalo „Mongolų istorija“ (1245 m.) **57**

25. Iš popiežiaus Inocento IV rašto Kuršo vyskupui dėl jo vyskupijos gynimo nuo lietuvių puldinėjimų (1246 m. vasario 5 d.) **57**

26. Iš popiežiaus Inocento IV rašto arkivyskupams ir vyskupams dėl brolio Henriko iš Dominikonų ordino konsekravimo Jotuvos vyskupu (1249 m. balandžio 11 d.) **58**

27. Kuršo vyskupo Henriko ir Livonijos ordino magistro Eberhardo iš Zeino raštas dėl nepadalytų Kuršo žemių padalijimo (1253 m. balandžio 4 d.) **58**

28. Ištrauka iš Kuršo vyskupo Henriko rašto dėl Klaipėdos pilies ir miesto ribų nustatymo (1254 m. vasario 8 d.) **60**

29. Popiežiaus Inocento IV raštas Dominikonų ordino vyresnybei, raginantis telkti riterius, norinčius tapti Klaipėdos pilies įgulos nariais (1254 m. rugpjūčio 23 d.) **60**

30. Iš Vokiečių ordino vicemagistro Burchardo Hornhauzeno sutarties su rusėnų karaliumi Danieliumi ir Mazovijos kunigaikščiu Siemovitu dėl trečdalio jotvingių žemių pasidalijimo (1254 m. rugsėjo arba lapkričio 24 d.) **61**

31. Žinutė apie Jotuvos vyskupą Henriką (1258 m. gegužės 12 d.) **61**

32. Iš popiežiaus Urbono IV rašto savo legatui dėl draudimo imti didesnį nei nustatyta atlygį iš Gniezno bažnytinės provincijos dvasininkų už jo kompetencijos reikalų tvarkymą (1263 m. rugsėjo 13 d.) **61**

33. Popiežiaus Inocento IV raštas Kulmo vyskupui Heidenreichui dėl bažnytinės dešimtinės rinkimo Mindaugui priklausančiose žemėse (1251 m. liepos 15 d.) **63**

34. Popiežiaus Inocento IV raštas Mindaugui dėl jo paties ir jo valdomų žemių priėmimo Šv. Sosto globon (1251 m. liepos 17 d.) **64**

35. Popiežiaus Inocento IV raštas Saremos ir Kuršo vyskupams, kad niekam neleistų puldinėti Mindaugui priklausančių žemių (1251 m. liepos 17 d.) **65**

36. Popiežiaus Inocento IV raštas Kulmo vyskupui Heidenreichui dėl Mindaugo vainikavimo Lietuvos karaliumi (1251 m. liepos 17 d.) **65**

37. Popiežiaus Inocento IV raštas Kulmo vyskupui Heidenreichui dėl katedros bažnyčios įsteigimo Lietuvoje ir jos vyskupo (1251 m. liepos 17 d.) **66**

38. Popiežiaus Inocento IV raštas Rygos, Tartu ir Saremos vyskupams dėl paramos Mindaugui krikštijant pagonis (1251 m. liepos 26 d.) **67**

39. Popiežiaus Inocento IV raštas Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui Albertui Sverberiui dėl Lietuvos vyskupo konsekravimo (1253 m. birželio 24 d.) **68**

40. Lietuvos karaliaus Mindaugo privilegija Rygos miestiečiams ir pirkliams vokiečiams dėl nekliudomo keliavimo per savo karalystės žemes (1253 m. liepos mėn.) **68**

41. Lietuvos karalius Mindaugas už karinę pagalbą ir sąjungą dovanoja Livonijos ordinui pusę Raseinių, Laukuvos, Betygalos, Ariogalos, Dainavos žemių, taip pat kitų žemių (1253 m. liepos mėn.) **69**

42. Popiežiaus Inocento IV raštas Livonijos magistrui dėl karaliaus Mindaugo 1253 m. liepos mėn. dovanojimo patvirtinimo (1253 m. rugpjūčio 21 d.) **71**

43. Popiežiaus Inocento IV raštas Livonijos ir Prūsijos arkivyskupui Albertui Sverberiui dėl Kristijono konsekravimo Lietuvos vyskupu (1253 m. rugpjūčio 21 d.) **71**

44. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas dėl Lietuvos vyskupo Kristijono aprūpinimo (1254 m. kovo 12 d.) **72**

45. Lietuvos vyskupo Kristijono raštas dėl teisės rinkti bažnytinę dešimtinę perleidimo Livonijos ordinui (1254 m. balandžio 6 d.) **72**

46. Popiežiaus Inocento IV raštas karaliui Mindaugui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono ištikimybės priesaikos Šv. Sostui (1254 m. rugsėjo 3 d.) **73**

47. Popiežiaus Inocento IV raštas Lietuvos vyskupui Kristijonui dėl ištikimybės priesaikos Šv. Sostui (1254 m. rugsėjo 3 d.) **74**

48. Popiežiaus Inocento IV raštas Naumburgo vyskupui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono ištikimybės priesaikos Šv. Sostui (1254 m. rugsėjo 3 d.) **75**

49. Popiežiaus Inocento IV raštas Lietuvos vyskupui Kristijonui dėl tiesioginio pavaldumo Šv. Sostui (1254 m. rugsėjo 20 d.) **75**

50. Popiežiaus Inocento IV raštas Tartu vyskupui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono konsekravimo pripažinimo (1254 m. rugsėjo 20 d.) **76**

51. Popiežiaus Aleksandro IV raštas Lietuvos vyskupui Vitui dėl Lietuvos vyskupo titulo išlaikymo (1255 m. kovo 1 d.) **77**

52. Popiežiaus Aleksandro IV raštas karaliui Mindaugui dėl jo sūnaus karūnavimo Lietuvos karaliumi (1255 m. kovo 6 d.) **77**

53. Popiežiaus Aleksandro IV raštas karaliui Mindaugui dėl katalikų tikėjimo platinimo užimtose rusų ir gretimų pagonių žemėse (1255 m. kovo 6 d.) **78**

54. Popiežiaus Aleksandro IV raštas Mindaugui dėl Lietuvos vyskupo Kristijono valdų gynimo (1255 m. kovo 7 d.) **78**

55. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl Sėlos žemės dovanojimo (1255 m. spalio mėn.) **79**

56. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas popiežiui Aleksandrui IV dėl Sėlos žemių dovanojimo Livonijos ordinui patvirtinimo (1255 m. spalio mėn.) **80**

57. Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Lietuvos vyskupui Kristijonui dėl leidimo laikyti Šv. Mišias ir klausyti išpažinčių tose Livonijos ir Prūsijos žemėse, kurios ribojasi su jo vyskupija (apie 1255 m.) **80**

58. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl dalies Žemaitijos dovanojimo (1257 m.) **81**

59. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl visos Žemaitijos dovanojimo (1257 m.) **82**

60. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl Dainavos (Jotuvos), Skalvos ir Žemaitijos žemių dovanojimo už karinę pagalbą (1259 m. rugpjūčio 7 d.) **82**

61. Popiežiaus Aleksandro IV raštas Livonijos ordino magistrui dėl karaliaus Mindaugo 1254 m. kovo 12 d. ir vyskupo Kristijono 1254 m. balandžio 6 d. raštų patvirtinimo (1260 m. sausio 25 d.) **84**

62. Karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl visos Sėlos dovanojimo (1261 m. rugpjūčio 7 d.) **85**

63. Iš rankraščio „Apie totorių kilmę“ (1255 m.) **86**

64. Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Pranciškonų ordino broliui Baltramiejui dėl kryžiaus žygio skelbimo prieš lietuvius ir jotvingius (1255 m. rugpjūčio 6 d.) **89**

65. Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Lenkijos, Čekijos, Moravijos ir Austrijos arkivyskupams ir vyskupams dėl kryžiaus žygio skelbimo prieš lietuvius ir jotvingius (1255 m. rugpjūčio 7 d.) **90**

66. Popiežiaus Aleksandro IV bulės dėl kryžiaus žygio prieš lietuvius ir jotvingius (1257 m. sausis – birželis) **90**

67. Iš popiežiaus Aleksandro IV rašto Čekijos karaliui Pšemislui Otokarui II dėl skelbiamo kryžiaus žygio prieš Pabaltijo pagonis ir totorius (1260 m. rugsėjo 9 d.) **90**

68. Henrikas Latvis apie lietuvius (XIII a. 3 dešimtmetis) **93**

69. Haličo-Voluinės (Hipatijaus) metraščio lietuviškos žinios (XIII a. pab.) **108**

70. Iš Naugardo pirmojo metraščio žinių apie Lietuvą (XIII a. pabaiga – XIV a. pirma pusė) **127**

71. Iš Rogožos metraščio **133**

72. Pasakojimas apie Pskovo kunigaikštį Daumantą **133**

73. Iš Simeonovo metraščio **137**

74. Apie lietuvių dalyvavimą Mazovijos kunigaikščio Konrado žygiuose prieš Krokuvos kunigaikštystę **138**

75. Apie Mindaugo krikštą ir karūnavimą **139**

76. Apie Lietuvos vyskupo Vito įšventinimą ir jo dalyvavimą šv. Stanislovo palaikų perkėlimo iškilmėse **139**

77. Apie Mindaugo atsimetimą nuo krikščionybės ir prūsų sukilimą **140**

78. Apie mūšį prie Pakarvių **140**

79. Apie lietuvių žygį į Mazoviją **140**

80. Iš Mazovijos ir Čersko kunigaikščio Konrado rašto dėl Rafalovo kaimo dovanojimo Plocko vyskupystei, kuriame užsimena ir apie savo nelaisvę Lietuvoje (1285 m.) **142**

81. Apie Lietuvos vyskupo Vito veiklą Didžiojoje Lenkijoje **143**

82. Apie Mindaugo nužudymą **143**

83. Po Mindaugo mirties **144**

84. Iš Hermano Vartbergės kronikos (XIV a. antroji pusė) **145**

85. Karaliaus Mindaugo raštas Livonijos ordinui dėl pastarojo nuosavybės teisių Lietuvos karalystei garantavimo, jei mirtų be įpėdinių (1260 m. birželis) **147**

86. Popiežiaus Urbono IV raštas Krokuvos vyskupui Prandotai dėl lietuvių ir kitų pagonių krikšto (1263 m. gruodžio 31 d.) **149**

87. Popiežiaus Urbono IV raštas Čekijos karaliui Pšemislui Otakarui II dėl kryžiaus žygio prieš rusėnus bei lietuvius ir užimsimų žemių atidavimo jo nuosavybėn (1264 m. birželio 4 d.) **150**

88. Taikos sutartis tarp Polocko kunigaikščio Girdenio ir Livonijos (1264 m. gruodžio 28 d.) **150**

89. Pšemislo Otokaro II raštas Vokiečių ordinui dėl tarpusavio pagalbos suteikimo malšinant sukilusius prūsus ir užimant Lietuvos žemes (1267 m. rugsėjo 19 d.) **151**

90. Popiežiaus Klemenso IV raštas Čekijos karaliui Pšemislui Otokarui II dėl Lietuvos karalystės atkūrimo ir naujojo karaliaus vainikavimo, nepažeidžiant Vokiečių ordino teisių ir interesų (1268 m. sausio 20 d.) **152**

91. Popiežiaus Klemenso IV raštai Čekijos karaliui Pšemislui Otokarui II ir Olomouco vyskupui (1268 m.) **152**

92. Iš Lietuvos vyskupo Vito rašto dėl 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimo Glatzo pranciškonų koplyčios piligrimams (1257 m. rugsėjo 29 d.) **153**

93. Iš Lietuvos vyskupo Vito rašto dėl 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimo Olomouco dominikonų bažnyčios piligrimams (1257 m.) **153**

94. Iš Lietuvos vyskupo Vito rašto dėl 40 dienų trukmės nuodėmių atleidimo Brno dominikonų bažnyčios piligrimams (1259 m.) **153**

95. Žinutė apie Lietuvos vyskupą Kristijoną (1259 m. rugsėjo 7–8 d.) **153**

96. Lietuvos vyskupo Kristijono veikla 1259–1271 m. **154**

97. Lietuvos vyskupo Jono veikla 1271–1291 m. **154**

98. Iš 1298 m. kovo 30 d. Rygos miesto tarybos ir dvasininkų pareiškimo dėl Ldk Vytenio pasiuntinių atvykimo ir jo sutikimo krikštytis **155**

99. Iš Rygos arkivyskupo Jono III ir kapitulos kaltinimų Vokiečių ordinui, apie 1299 m. rugpjūtį(?) išdėstytų popiežiui **155**

100. Iš 1310 m. birželio 19 d. popiežiaus Klemenso V rašto Bremeno arkivyskupui Jonui ir Ravenos kanauninkui Albertui iš Milano ištirti skundus dėl Vokiečių ordino savivaliavimų ir skriaudų krikščionims **156**

101. Iš Rygos arkivyskupo Frederiko kilnojamosios nuosavybės inventoriaus Romoje (sudarytas apie 1325 m.) **156**

102. Vokiečių ordino prokuratoriaus memorialas ginče su Rygos arkivyskupu (apie 1306 m.) **156**

103. Iš popiežiaus įgaliotinio Pranciškaus Molianiečio liudininkų apklausos 1312 m. apie Vokiečių (kartu ir Livonijos) ordino skriaudas vietiniams tikintiesiems ir kaimynams pagonims: klausimai liudininkams apie karaliaus Mindaugo atsimetimą nuo krikščionybės **156**

104. Iš Ldk Gedimino 1322 m. laiško popiežiui Jonui XXII **161**

105. Iš Livonijos ordino magistro Venemaro Briugeneijaus laiško didžiajam magistrui Konradui Jungingenui (1392 m.?) rugsėjo 13 d. **161**

106. Iš Vokiečių ordino memorialo apie derybas su lenkais („Dy sache czwischen den Polan und dem Orden“) (1393 m.? balandžio 19–21 d.) **162**

107. Iš Vokiečių ordino memorialo apie įvykius Lietuvoje ir Žemaitijoje (po 1409 m.) **162**

108. Iš karaliaus Jogailos įgaliotinių argumentų per 1413 m. derybas su Vokiečių ordinu dėl Žemaitijos sienų **163**

109. Iš Pauliaus Vlodkovico (Włodkowic; 1370–1373 – po 1434 m.) 1420 m. memorialo dėl Vokiečių ordino turimų Mindaugo privilegijų teisėtumo **165**

110. Iš Jono Dlugošo „Lenkijos istorijos“ (XV a. antroji pusė) **169**

111. Motiejus iš Miechovo apie Mindaugą **170**

112. Martynas Kromeris apie Mindaugą **171**

113. Mykolas Lietuvis apie Mindaugą (apie 1550 m.) **172**

114. Augustinas Rotundas (apie 1520–1582 m.) apie Mindaugą iš „Lenko pasikalbėjimo su Lietuviu“ (apie 1564 m.) **173**

115. Iš Augustino Rotundo laiško Jurgiui Radvilui (1581 m.) **174**

116. Iš Motiejaus Stryjkovskio Kronikos (1582 m.) **175**

117. Iš Alberto Vijūko-Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos“ apie Mindaugą **181**

118. Iš Simono Grunau Prūsijos kronikos (XVI a. pradžia) **183**

119. Iš Luko Davydo Prūsijos kronikos (sukurta 1573–1582 m.) **185**

120. Iš Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės valdžios oficialiąją poziciją perteikiančio Voskresenjės metraščio (XVI a. 5 dešimtmetis) **189**

121. Eiliuotoji Livonijos kronika (XIII a. pabaiga) **197**

SANTRUMPOS IR LITERATŪRA

d. k. – didysis kunigaikštis
ELK – Eiliuotoji Livonijos Kronika
k. – kunigaikštis
LDK – Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė
Ldk – Lietuvos didysis kunigaikštis
MDK – Maskvos Didžioji Kunigaikštystė, Rusijos valstybė
mėn. – mėnuo
orig. – originale

AV – *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. 3: *Analecta Vaticana (1202–1366)*, ed. I. Ptaśnik, Cracoviae, 1914.

Berežkovas – Н. Г. Бережков, *Хронология русского летописания*, Москва, 1963.

BRMŠ-1 – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, sud. N. Vėlius, Vilnius, 1996.

Bull. – *Bullarium Poloniae*, ed. I. Sułkowska-Kuraś et S. Kuraś, t. 1: 1000–1342, Romae, 1982.

CDCM – *Codex diplomaticus et commemorationum Masoviae generalis*, coll. I. C. Kochanowski, t. 1, Varsoviae, 1919.

CDERB-5 – *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae*, condidit G. Friedrich, ed. J. Šebánek et S. Dušková, t. 5, Pragae, 1974–1981.

CDP – *Codex diplomaticus Prussicus*, hrsg. von J. Voigt, t. 1, Königsberg, 1836.

CEV – *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376–1430*, ed. A. Prochaska, Cracoviae, 1882.

Daumantas – В. И. Охотникова, *Повесть о Довмонте*, Ленинград, 1985.

Didlenkių kronika – *Pomniki Dziejowe Polski,* seria II, t. 8: *Kronika wielkopolska,* wyd. B. Kürbis, Warszawa, 1970.

Didžiosios Lenkijos metraščiai – *Pomniki Dziejowe Polski,* seria II, t. 6: *Roczniki wielkopolskie*, wyd. B. Kürbis i G. Labuda, Warszawa, 1962.

Goldfrankas – D. M. Goldfrank, The Lithuanian Prince–Monk Vojšelk: A Study of Competing Legends, *Harvard Ukrainian Studies*, vol. XI, No. 1/2, June 1987, p. 44–76.

Gudavičius, Kryžiaus karai – E. Gudavičius, *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII a.*, Vilnius, 1989.

Gudavičius, Mindaugas – E. Gudavičius, *Mindaugas*, Vilnius, 1998.

Henrikas Latvis, Kronika – *Indriķa hronika*, Ā. Feldhūna tulkojums, Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri, Rīga, 1993.

Hermanas Vartbergė, Livonijos kronikos → Jurginis

Jonas Dlugošas, Lenkijos istorija – *Ioannis Dlugossii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae: liber 5–8,* [ed.] D. Turkowska, M. Kowalczyk, Ch. Pieradzka, Varsaviae, 1973–1975.

Jurginis – *Henrikas Latvis. Hermanas Vartbergė, Livonijos Kronikos*, iš lotynų kalbos vertė ir paaiškinimus parašė akademikas J. Jurginis, Vilnius, 1991.

KDL – *Kodeks dyplomatyczny Litwy*, wyd. E. Raczyński, Wrocław, 1845.

Kolkeris – M. L. Colker, „America Rediscovered in the Thirteenth Century?“, *Speculum*, t. 54, Nr. 4 (1979), Cambridge, 1979.

Kotliaras – Н. Ф. Котляр, Галицко–Волынская летопись (источники, структура. Жанровые и идейные особенности), *Древнейшие государства Восточной Европы*. Материалы и исследования. 1995 год, Москва, 1997, с. 80–165.

Krokuvos dominikonų (Krasinskių) metraštis – *Pomniki Dziejowe Polski*, t. 3: *Rocznik Krasińskich*, wyd. A. Bielowski, Lwów, 1878.

Krokuvos metraštis ir kalendorius – *Pomniki Dziejowe Polski,* seria II, t. 5: *Najdawniejsze roczniki krakowskie i kalendarz*, wyd. Z. Kozłowska-Budkowa, Warszawa, 1978.

Krokuvos pranciškonų metraštis – *Pomniki Dziejowe Polski*, t. 3: *Rocznik franciszkański krakowski*, wyd. A. Bielowski, Lwów, 1878.

Krokuvos vyskupų katalogai – *Pomniki Dziejowe Polski,* seria II, t. 10, d. 2: *Katalogi biskupów krakowskich*, wyd. J. Szymański, Warszawa, 1974.

Laiškai beržo tošyje – В. Л. Янин, А. А. Зализняк, *Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1977–1983 гг.). Комментарии и словоуказатель к берестяным грамотам (из раскопок 1951–1983 гг)*, Москва, 1986.

LUB-1 – *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch*, hrsg. von F. G. Bunge, Bd. 1 (1093–1300), Reval, 1853.

LUB-2 – *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch*, hrsg. von F. G. Bunge, Bd. 2 (1301–1367), Reval, 1855.

LUB-3 – *Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch*, hrsg. von F. G. Bunge, Bd. 3 (1368–1393), Reval, 1857, S. 685–687.

Matuzova – В. И. Матузова, *Английские средневековые источники IX–XIII вв.*, Москва, 1979.

Mažosios Lenkijos metraštis – *Pomniki Dziejowe Polski*, t. 3: *Rocznik małopolski*, wyd. A. Bielowski, Lwów, 1878.

MGH – *Monumenta Germaniae historica*, ed. G. H. Pertz, t. 23, Hannoverae, 1874.

NKDM – *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza*, wyd. I. Sułkowska-Kuraś i S. Kuraś, przy wpsółudziale K. Pacuskiego i H. Wajsa, t. 2, Wrocław [etc.], 1989.

NPM – *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*, Москва, Ленинград, 1950.

Pasakojimas apie Rusų žemės pražūtį – *Памятники литературы Древней Руси. XIII век*, Москва, 1981, с. 130 („Слово о погибели Русской земли“).

Paškevičius – H. Paszkiewicz, *Regesta Lithuaniae*, t. 1, recensuit H. Paszkiewicz, Varsoviae, 1930.

Popiežių bulės – *Popiežių bulės dėl kryžiaus žygių prieš prūsus ir lietuvius XIII a.*, parengė E. Gudavičius ir A. Nikžentaitis, Vilnius, 1987.

PSRL-1 – *Полное собрание русских летописей*, т. 1: *Лаврентиевская летопись*, Санктпетербург, 1846.

PSRL-2 – *Полное собрание русских летописей*, т. 2: *Ипатьевская летопись*, Москва, 1998.

PSRL-7 – *Полное собрание русских летописей*, т. 7: *Летопись по Воскресенскому списку*, Санктпетербург, 1856.

PSRL-15 – *Полное собрание русских летописей*, т. 15: *Рогожский летописец*, вып. 1, Москва, 1965.

PSRL-18 – *Полное собрание русских летописей*, т. 18: Симеоновская летопись, Санктпетербург, 1913.

PSRL-25 – *Полное собрание русских летописей*, т. 25: *Московский летописный свод конца XV века*, Москва, Ленинград, 1949.

PUB-1 – *Preußisches Urkundenbuch. Politische Abteilung*, Bd. 1, H. 1, hrsg. R. Philippi, K. P. Wölky, Königsberg i. Pr., 1882.

PUB-2 – *Preußisches Urkundenbuch. Politische Abteilung*, Bd. 1, H. 2, hrsg. A. Seraphim, Königsberg i. Pr., 1909.

PVL – *Повесть временных лет*, ч. 1, подготовка текста Д. С. Лихачева, перевод Д. С. Лихачева и Б. А. Романова, Москва-Ленинград, 1950.

Regesta Lithuaniae – *Regesta Lithuaniae*, t. 1, recensuit H. Paszkiewicz, Varsoviae, 1930.

RLA – *Русско-Ливонские акты*, собранные К. Е. Напьерским, Санкт-Петербург, 1869.

Rusų literatūra – *Памятники литературы Древней Руси. XIII век*, Москва, 1981.

Sendzivojaus metraštis – *Pomniki Dziejowe Polski*, t. 2: *Rocznik Sędziwoja*, wyd. A. Bielowski, Lwów, 1872.

SLVA – *Senās Latvijas vēstures avoti*, izdevis A. Švābe, d. 1–2, *Latvijas vēstures avoti*, t. 2, Rīga, 1937–1940.

SRP-1 – *Scriptores rerum prussicarum*, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Bd. 1, Leipzig, 1861.

SRP-2 – *Scriptores rerum prussicarum*, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Bd. 2, Leipzig, 1863.

SRP-3 – *Scriptores rerum prussicarum*, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Bd. 3, Leipzig, 1866.

Šešioliktojo amžiaus raštija – *Šešioliktojo amžiaus raštija*, sud. A. Samulionis, R. Jurgelėnaitė, D. Kuolys, red. S. Narbutas, Vilnius, 2000. (*Senoji Lietuvos literatūra*, t. 5).

Traskos metraštis – *Pomniki Dziejowe Polski*, t. 2: *Rocznik traski*, wyd. A. Bielowski, Lwów, 1872.

UBC – *Urkundenbuch des Bistums Culm*, Bd. 1 (1243–1466), hrsg. K. P. Wölky, Danzig, 1885.

VMPL – *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, t. 1 (1217–1409), ed. A. Theiner, Romae, 1860.

L. Arbusov, Römischer Arbeitsbericht, *Acta Universitatis Latviensis*, t. 17, Riga, 1928, l. 386.

Chronica Polonorum, [Macieja z Miechówa], Cracoviae, 1521.

Martini Cromeri De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX, Basileae, 1558.

Lucas David's Preussische Chronik, Bd. 7, hrsg. von Ernst Hennig, Königsberg, 1815.

Gedimino laiškai, parengė V. Pašuta ir I. Štal, Vilnius, 1966.

Giovanni di Pian di Carpine, *Storia dei Mongoli*, ed. E. Menestò, M. C. Lungarotti, P. Daffina, L. Petech etc., Spoleto, 1989.

Simon Grunau's Preussische Chronik, hrsg. von Max Perlbach, Bd., 1, Leipzig, 1875.

N. Kitkauskas, Archeologų radinys apie Lietuvą XII a., *Kultūros barai*, Nr. 8, 1986, p. 65–66.

Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum, t. 3, ed. T. Działyński, editio 1, Posnaniae, 1856, p. 307–314 (Scriptum magistri Pauli ad impugnandum privilegia Cruciferorum).

Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum, t. 2, ed. I. Zakrzewski, editio 2, Posnaniae, 1892.

K. Maleczyński, W sprawie autentyczności dokumentów Mendoga z lat 1253–1261, *Ateneum Wileńskie*, r. 11, 1936, s. 1–56.

Michalonis Lituani De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum fragmina X multiplici historia referta, Basileae, 1615. Lietuviškas vertimas: *Mykolas Lietuvis, Apie totorių, lietuvių ir maskvėnų papročius dešimt įvairaus turinio fragmentų*, vertė I. Jonynas, Vilnius, 1966.

G. Mickūnaitė, Features of Royalty in the Court of Mindaugas and his Successors, *Istorija ir elitinės kultūros teigtys (Vilniaus dailės akademijos darbai, t. 14)*, Vilnius, 1998, p. 5–29.

A. Mosbach, *Wiadomości do dziejów polskich z archiwum prowincji śląskiej*, Ostrów, 1860.

M. Stryjkowski, *Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi ... wydanie nowe będące dokładnem powtórzeniem wydania pierwotnego Królewieckiego z roku 1582 ...*, Warszawa, 1846.

J. Voigt, *Geschichte Preussens*, Bd. 4, Königsberg, 1830.

A. Wijuk Kojałowicz, *Historiae Lituanae pars prior...*, Dantisci, 1650. Lietuviškas vertimas: Albertas Vijūkas-Kojelavičius, *Lietuvos istorija,* iš lot. k. vertė L. Valkūnas, Vilnius, 1988.

Das Zeugenverhör des Franciscus de Moliano (1312), bearbeitet von A. Seraphim, Königsberg, 1912.

PAGRINDINĖ *MINDAUGIANA* *LIETUVIŲ KALBA*

MONOGRAFIJOS

E. Gudavičius, *Mindaugas*, Vilnius: Žara, 1998.

K. Skirmunt, *Mindaugas Lietuvos karalius*, Kaunas: S. Banaičio spaustuvė, 1907.

J. Stakauskas, *Lietuva ir Vakarų Europa XIII-me amžiuje*, Kaunas: Šviesa, 1934 (persp. Vilnius: Aidai, 2004).

A. Steponaitis, *Mindaugas ir Vakarai: Vokiečių militarinių ordinų veikla ir Mindaugo santykiai su Roma*, Kaunas, 1937.

J. Totoraitis, *Mindaugas Lietuvos karalius*, Marijampolė: Marijonų spaustuvė, 1932.

ŠALTINIŲ PUBLIKACIJOS

Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai, sud. N. Vėlius, t. 1, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

Henrikas Latvis, Hermanas Vartbergė, Livonijos kronikos, iš lotynų kalbos vertė ir paaiškinimus parašė akademikas J. Jurginis, Vilnius: Mokslas, 1991.

Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, t. 1, red. koleg.: prof. K. Jablonskis ir kt., Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1955, p. 25–54.

Petras Dusburgietis, *Prūsijos žemės kronika*, parengė, įvadą ir paaiškinimus parašė, žemėlapį sudarė R. Batūra, vertė L. Valkūnas, Vilnius: Vaga, 1985.

Popiežių bulės dėl kryžiaus žygių prieš prūsus ir lietuvius XIII a., sud. E. Gudavičius, A. Nikžentaitis, Vilnius: Mintis, 1987.

SINTEZĖS

E. Gudavičius, *Lietuvos istorija*, t. 1, Vilnius: Lietuvos rašytojų s-gos leidykla, 1999, p. 33–78.

Z. Ivinskis, *Lietuvos istorija: Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius: Mokslas, 1991, p. 152–217.

Z. Kiaupa, J. Kiaupienė, A. Kuncevičius, *Lietuvos istorija iki 1795 m.*, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1995, p. 57–85.

Lietuvių etnogenezė, Vilnius: Mokslas, 1987, p. 172–236.

Lietuvių karas su kryžiuočiais, Vilnius: Mintis, 1964, p. 5–184.

Lietuvos TSR istorija, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki 1861 metų*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957, p. 58–88.

Lietuvos TSR istorija, t. 1: *Nuo seniausių laikų iki 1917 metų*, Vilnius: Mokslas, 1985, p. 35–44.

STRAIPSNIAI IR MONOGRAFIJOS

S. Abramauskas, Naujas XIII a. šaltinis apie baltus → S. Samalavičius, S. Abramauskas, Naujas XIII a. šaltinis apie baltus.

D. Antanavičius, Mindaugo raštai Romos popiežiams: skaičius, forma, turinys, likimas, *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, Vilnius, 2004, p. 111–123.

T. Baranauskas, G. Zabiela, Mindaugo dvaras Latava, *Lietuvos istorijos metraštis 1997 m.*, Vilnius, 1998, p. 21–40.

T. Baranauskas, *Lietuvos valstybės ištakos*, Vilnius: Vaga, 2000.

D. Baronas, Lietuvių karybos bruožai XIII a. pradžioje, *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 487–506.

R. Batūra, *Lietuva tautų kovoje prieš Aukso Ordą: nuo Batu antplūdžio iki mūšio prie Mėlynųjų Vandenų*, Vilnius: Mintis, 1975.

R. Batūra, XIII a. Lietuvos sostinės klausimu, *Lietuvos Mokslų akademijos darbai, Ser. A*, 1966, t. 1, p. 141–165.

R. Batūra, Šiaulių žemė karo su Ordinu metu: 1236 m. mūšio prie Šiaulių problemos, *Lietuvos istorijos metraštis 1985 m.*, Vilnius, 1986, p. 5–20.

A. Dubonis, Daumantas: nuodėmė ir šventas gyvenimas, *Naujasis židinys-Aidai,* 1994, Nr. 5, p. 50–58.

A. Dubonis, Du šimtai pskoviečių Saulės mūšyje (1236), *Lituanistica*, 1990, Nr. 1, p. 13–24.

A. Dubonis, Lietuva po karaliaus Mindaugo mirties: kova dėl sosto 1264–1268 m., *Istorijos akiračiai: skiriama Profesoriaus habilituoto daktaro Antano Tylos 75-mečiui*, Vilnius, 2004, p. 65–76.

A. Dubonis, *Lietuvos didžiojo kunigaikščio leičiai: iš Lietuvos ankstyvųjų valstybinių struktūrų praeities*, Vilnius: LII leidykla, 1998.

A. Dubonis, Pirmieji Lietuvos valdovai: Giminiška meilė ir mirtina neapykanta, *Lituanistica*, 2003, Nr. 2, p. 3–11.

E. Gudavičius, Ar pasistūmėta sovietinėje istoriografijoje po Henriko Łowmiańskio „Studijų apie Lietuvos valstybės ir visuomenės genezę", *Lietuvos istorijos studijos*, 1998, Nr. 5, p. 7–21.

E. Gudavičus, Ar Treniota žemaičių kunigaikštis?, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, Ser. A,* 1982, t. 4, p. 63–70.

E. Gudavičius, Bandymas lokalizuoti XIII a. lietuvių kunigaikščių valdas, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, Ser. A,* 1984, t. 3, p. 69–79.

E. Gudavičius, Dar kartą dėl Lietuvos valstybės kūrimosi centro ir laiko, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, Ser. A*, 1986, t. 2, p. 53–60.

E. Gudavičius, Dėl lietuvių antpuolių Mozūrijoje XIII a. 7-ojo dešimtmečio pradžioje, *Lietuva ir jos kaimynai: nuo normanų iki Napoleono: Prof. Broniaus Dundulio atminimui*, Vilnius, 2001, p. 82–94.

E. Gudavičius, Dėl lietuvių žemių konfederacijos susidarymo laiko, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų darbai, Istorija*, 1984, t. 24, p. 12–28.

E. Gudavičius, Dėl Lietuvos valstybės kūrimosi centro ir laiko, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, Ser. A,* 1983, t. 2, p. 61–70.

E. Gudavičius, Kas kovėsi Durbės mūšyje, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų darbai, Istorija*, 1987, t. 27, p. 3–21.

E. Gudavičius, *Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII a.*, Vilnius: Mokslas, 1989.

E. Gudavičius, *Lietuvos europėjimo keliais: Istorinės studijos*, sud. A. Bumblauskas, R. Petrauskas, Vilnius: Aidai, 2002.

E. Gudavičius, Lietuvos valstybės susidarymo reikšmė Vokietijos „veržimuisi į Rytus", *Lituanistica*, 1990, Nr. 3, p. 21–30.

E. Gudavičius, „Lietuvos" vardas XI a. – XII a. I pusės šaltiniuose, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, Ser. A,* 1983, t. 3, p. 79–88.

E. Gudavičius, 1219 metų sutarties dalyviai ir jų vaidmuo suvienijant Lietuvą, *Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų darbai, Istorija*, 1982, t. 22, p. 33–46.

E. Gudavičius, *Miestų atsiradimas Lietuvoje*, Vilnius: Mokslas, 1992.

E. Gudavičius, Mindaugo epochos šaltiniai, *Naujasis židinys-Aidai*, 1993, Nr. 6, p. 34–40; Nr. 7/8, p. 62–67.

E. Gudavičius, Saulės mūšio (1236 m.) vietos problematika, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, Ser. A*, 1988, t. 4, p. 64–72.

E. Gudavičius, Saulės mūšis ir Šiauliai, *Šiaulių praeitis ir dabartis*, Vilnius, 1986, p. 24–37.

Z. Ivinskis, Durbės kautynės 1260 m. ir jų politinis vaidmuo. Žemaičių karai su vokiečiais 1256–1270 m. laikotarpyje, *Karo archyvas*, t. 8, 1937, p. 5–40; t. 9, 1938, p. 5–74.

Z. Ivinskis, Eilėtoji Livonijos kronika ir jos autentiškumas, *Židinys*, t. 24, 1936, Nr. 10, p. 289–302 (t. p. Z. Ivinskis, *Rinktiniai raštai*, t. 2, Roma, 1986, p. 51–63).

Z. Ivinskis, Mindaugas ir jo karūna: Kritinės pastabos septynių šimtmečių perspektyvoje, *Aidai*, 1954, Nr. 1, p. 1–8; Nr. 2, p. 54–59.

Z. Ivinskis, Saulės-Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė, *Karo archyvas*, t. 7, 1936, p. 5–51.

J. Jakštas, Pavėluotas Lietuvos krikštas, *Lietuvių katalikų mokslų akademijos darbai: Suvažiavimų darbai*, t. 6, 1969, p. 173–188.

R. Jasas, *Didysis prūsų sukilimas (1260–1274)*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1959.

M. Jučas, *Krikščionybės kelias į Lietuvą*, [Vilnius]: Baltos lankos, 2000.

J. Jurkiewicz, Mindaugas Lenkijos XIX ir XX a. istoriografijoje, *Lituanistica*, 2003, Nr. 4, p. 3–17.

N. Kitkauskas, Archeologų radinys apie Lietuvą XII a., *Kultūros barai*, 1986, Nr. 8, p. 65–66.

A. Kučinskas, Pirmasis kryžiaus žygis į Lietuvą, *Židinys*, t. 24, 1936, Nr. 8–9, p. 141–152.

I. Leonavičiūtė, Kariaunos vaidmuo kuriantis Lietuvos valstybei, *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 475–485.

J. Matusas, *Senovės prūsų žemės nukariavimas*, Kaunas: Spindulys, 1940.

R. Mažeika, „Nenorim, kad jie kovotų prieš mus mūsų pačių ginklais...“ – popiežių bandymai reguliuoti prekybą su Pabaltijo pagonimis XIII a., *Lituanistica*, 1990, Nr. 4, p. 11–19.

A. Nikžentaitis, *Nuo Daumanto iki Gedimino: ikikrikščioniškos Lietuvos visuomenės bruožai*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 1996. (*Acta historica universitatis Klaipedensis*, t. 5).

J. Ochmański, *Senoji Lietuva*, Vilnius: Mintis, 1996, p. 7–18, 19–25, 63–87, 97–105.

P. Pakarklis, *Kryžiuočių valstybės santvarkos bruožai*, Vilnius: Valstybinė enciklopedijų, žodynų ir mokslo literatūros leidykla, 1948.

V. Pašuta, *Lietuvos valstybės susidarymas*, Vilnius: Mintis, 1971.

R. Petrauskas, Užmirštas karalius: Mindaugas LDK visuomenės savimonėje XVI a. pabaigoje – XVI a., *Naujasis židinys-Aidai*, 2004 m. kovas, Nr. 3, p. 90–95.

V. Pryšmantas, „Terra inter Scrunden et Semigalliam" – Žemaitijoje, *Praeitis*, t. 3, Vilnius, 1992, p. 32–48.

P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva: istorija, hagiografija, šaltiniotyra*, sud. L. Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 1–21.

S. C. Rowell, *Iš viduramžių ūkų kylanti Lietuva: pagonių imperija Rytų ir Vidurio Europoje, 1295–1345*, iš anglų k. vertė O. Aleksa, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 53–87.

S. Samalavičius, S. Abramauskas, Naujas XIII a. šaltinis apie baltus [iš lotynų kalbos išvertė E. Ulčinaitė], *Kultūros barai*, 1984, Nr. 6, p. 63–64.

A. Steponaitis, Iš Mindaugo santykių su totoriais ir Roma, *Židinys*, t. 24, 1936, Nr. 7, p. 48–55.

S. Sužiedėlis, Kautynės ties Šiauliais 1236 m., *Athenaeum*, t. 6, 1935, p. 13–53.

A. Šapoka, Přemyslo (Ottakaro) II žygiai į Prūsus, *Praeitis*, t. 3, Vilnius, 1992, p. 4–31.

P. Šležas, Klaipėdos miesto istorijos bruožai, *Mūsų žinynas*, t. 26, 1933, p. 187–191.

P. Šležas, Mindaugas Lietuvos karalius, *Mūsų žinynas*, 1934, t. 27, Nr. 115, p. 340–358; Nr. 117, p. 530–544.

D. Vaitkevičienė, V. Vaitkevičius, XIII a. Lietuvos valstybinės religijos bruožai, *Lietuvos archeologija*, t. 21, Vilnius, 2001, p. 311–333.

V. Vaitkevičius, Nauja Žvėrūnos-Medeinos perspektyva, *Lietuvos archeologija*, 2003, t. 24, p. 17–32.

R. Varakauskas, Lietuvių kova su vokiškaisiais agresoriais Mindaugo valdymo laikotarpiu (1236–1263), *Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto mokslo darbai. Istorija*, 1958, t. 4, p. 111–146.

R. Varakauskas, *Lietuvos ir Livonijos santykiai XIII–XVI a.*, Vilnius: Mokslas, 1982, p. 55–70.

R. Varakauskas, Lietuvos valstybės susidarymo klausimu, *Lietuvos TSR aukštųjų mokyklų mokslo darbai, Istorija*, 1969, t. 10, p. 169–180.

R. Varakauskas, Vokiečių feodalų agresija į Rytinį Pabaltijį ir lietuvių kova su ja XIII a. I ketvirtyje, *Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto mokslo darbai. Istorija*, 1953, t. 3, p. 5–33.

T. Vilkul, Haličo Voluinės metraštis apie kunigaikščio Vaišelgos vienuolystę, *Naujasis židinys-Aidai*, 2004, Nr. 6, p. 263–267.

E. Volteris, Kur reikėtų ieškoti Mindaugo sostinės, *Židinys*, t. 22, 1935, Nr. 11, p. 413–416.

G. Zabiela, Kur stovėjo Vorutos pilis?, *Lietuvos istorijos metraštis 1991 m.*, Vilnius, 1993, p. 5–22.

G. Zabiela, *Lietuvos medinės pilys*, Vilnius: Diemedis, 1995.

G. Zabiela, Nalšia Lietuvos valstybės kūrimosi išvakarėse, *Rytų Lietuva: istorija, kultūra, kalba,* Vilnius, 1992, p. 12–24.

G. Zabiela, Pilys Rytų Lietuvoje valstybės kūrimosi metu, *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.*, Vilnius, 1997, p. 459–474.

G. Zabiela, T. Baranauskas, Deltuvos žemė, *Lietuvos istorijos metraštis 1995 m.*, Vilnius, 1996, p. 5–14.

St. Zajączkowski, Jotvingių problema istoriografijoje, *Lietuvos praeitis*, t. 1, sąs. 2, 1941, p. 387–468.

St. Zajączkowski, Kaip jotvingiai buvo vadinami viduriniais amžiais, *Lietuvos praeitis*, t. 1, sąs. 1, 1940, p. 57–76.

Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorija*, t. 2: *Iki pirmųjų raštų,* Vilnius: Mokslas, 1987.

Z. Zinkevičius, *Lietuvių poteriai: Kalbos mokslo studija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

V. Žulkus, Kuršių kaimai XI–XV a., *Lietuvos archeologija*, t. 18, Vilnius, 1999, p. 135–151.

V. Žulkus, L. Klimka, *Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais*, Vilnius: Mokslas, 1989, p. 4–72.

ŽEMĖLAPIŲ SĄRAŠAS

1 žemėlapis. Lietuvių žemės ir jų kaimynai XIII a. viduryje.

2 žemėlapis. Haličo-Voluinės kunigaikštystė (Šalt.: *Галичина та Волинь у добу Серед-ньовіччя* / До 800-річчя з гародження Данила Галицького, ред. кол. Я. Ісаєвич etc., Львів, 2001, viršelis).

3 žemėlapis. Lenkijos žemės XII a. pabaigoje (Šalt.: J. Wyrazumowski, *Wielka Historia Polski / Dzieje Polski piastowskiej (VIII w. – 1370)*, Kraków, 1999, s. 158).

4 žemėlapis. Eiliuotoje Livonijos Kronikoje minėtos žemės, gentys, gyvenvietės ir pagrindinių mūšių vietos (Šalt.: *Atskaņu hronika*, no vidusaugšvācu val. atdzejojis V. Bisenieks; Ē. Mugurēviča priekšvārds; Ē. Mugurēviča un K. Kļaviņa komentāri, Rīga, 1998, p. 8).

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. Šnipo informacija beržo tošies laiške naugardiečiams apie lietuvių ketinimus (Šalt.: N. Kitkauskas, Archeologų radinys apie Lietuvą XII a., *Kultūros barai*, Nr. 8, 1986, p. 65–66).
2. Aleksandro Neviškio antspaudas su raiteliu (Šalt.: E. Rimša, *Heraldika*, Vilnius, 2004, p. 57).
3. Pagonių krikštas pietų Suomijoje 1155 m. (Šalt.: E. Christiansen, *The Northern Crusades / The Baltic and the Catholic Frontiers / 1100–1525*, London, 1980, p. 5).
4. Popiežius Inocentas IV pagal XIX a. mozaiką Romos Šv. Pauliaus bazilikoje (Šalt.: Mozaika Šv. Pauliaus bazilikoje Romoje).
5. Kulmo vyskupo Heidenreicho antspaudas (1247 m.) (Šalt.: *Historja Pomorza*, cz. 1, Poznań, 1969, s. 481, rys. 187a).
6. Rygos arkivyskupo Alberto Sverberio antspaudas (1254 m.) (Šalt.: Peter von Goetze, *Albert Suerbeer, Erzbischof von Preussen, Livland und Ehstland*, St. Petersburg, 1854, II lentelė).
7. Karaliaus Mindaugo prekybos privilegija Rygos miestiečiams (1253 m.) (Šalt.: *Latvijas Valsts Vestures Archivs / Latvijos valstybės istorijos archyvas*).
8. Livonijos ordino magistro antspaudas (1260 m.) (Šalt.: Helmuth Kluger, *Hochmeister Hermann von Salza und Kaiser Friedrich II. Ein Beitrag zur Frühgeschichte des Deutschen Ordens*, Marburg, 1987).
9. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas dėl Sėlos žemės dovanojimo Livonijos ordinui (1255 m.) (Šalt.: W. Kętrzyński, O dokumentach Mendoga, króla litewskiego † 1263, *Rozprawy Akademii Umiejętnośći / Wydział historyczno-filozoficzny*, ser. II, t. 25, Kraków, 1907, s. 180–222).

10. Lietuvos karaliaus Mindaugo raštas dėl Dainavos, Skalvos ir Žemaitijos žemių dovanojimo Livonijos ordinui už karinę pagalbą (1259 m.) (Šalt.: W. Kętrzyński, O dokumentach Mendoga, króla litewskiego † 1263, *Rozprawy Akademii Umiejętnośći / Wydział historyczno-filozoficzny*, ser. II, t. 25, Kraków, 1907, s. 180–222).
11. Rankraščio „Apie totorių kilmę" fragmentas, kuriame pasakojama apie Lietuvą, jos kaimynus ir Mindaugo krikštą (Šalt.: *Trinity College Library, Dublin*, ms 347. Už galimybę publikuoti originalaus teksto fragmentą dėkojame prof. Vytautui Šernui).
12. Rygos vyskupo Alberto antspaudas (1225 m.) (Šalt.: В. И. Матузова, Е. Л. Назарова, *Крестоносцы и Русь / Конец XII в. – 1270 г.* / Тексты, перевод, комментарий, Москва, 2002, с. 141, рис. 3).
13. Kalavijuočių ordino magistro antspaudas (1226 m.). (Šalt.: Peter von Goetze, *Albert Suerbeer, Erzbischof von Preussen, Livland und Ehstland*, St. Petersburg, 1854, I lentelė).
14. Rygos vyskupo Mikalojaus antspaudas (1237 m.) (Šalt.: Peter von Goetze, *Albert Suerbeer, Erzbischof von Preussen, Livland und Ehstland*, St. Petersburg, 1854, II lentelė).
15. Kameneco pilies bokštas (1271–1289 m.): dabartinis vaizdas (Šalt.: *Ілюстраваная гісторыя / Краіна Беларусь*, Martin, 2003, с. 49).
16. Kameneco pilies bokštas (1271–1289 m.): J. Kuliko rekonstrukcija (Šalt.: *Археалогія і нумізматыка Беларусі / Энцыклапедыя*, Мінск, 1993, с. 305).
17. Naugardo Pirmojo Metraščio fragmentas apie 1183 m. lietuvių žygį prieš pskoviečius (Šalt.: *Новгородская харатейная летопись*, изданно под наблюдением акад. М. Н. Тихомирова, Москва, 1964, с. 96).
18. „Daumanto siena" Pskovo pilyje (Šalt.: *Зодчество Древней Руси*, Москва, 1969, с. 45, илл. 35).
19. Mazovijos kunigaikščio Konrado I antspaudo kopija (Šalt.: J. Wyrazumowski, *Wielka Historia Polski / Dzieje Polski piastowskiej (VIII w. – 1370)*, Kraków, 1999, s. 203, rys. 110).
20. Žalvarinės Plocko katedros durys (XII a. vidurys). Manoma, kad dėl lietuvių puolimų Mazovijoje jos atsidūrė Šv. Sofijos sobore Naugarde (Rusija) ir čia vadinamos Sigtunos durimis (*Сигтунские врата*) (Šalt. ir literat.: *Sztuka Polska przedromańska i romańska do schyłku XIII wieku*, pod redakcją M. Walickiego, Warszawa, [1971], il. nr. 1144; G. Błaszczyk, *Dzieje stosunków polsko–litewskich od czasów najdawniejszych do współczesności*, t. 1: *Trudne początk*i, Poznań, 1998, il. 3).

21. Cėsio pilis – Livonijos ordino magistro rezidencija; pilies liekanos iš pietvakarių pusės (Šalt.: A. Caune, I. Ose, Latvijas 12. gadsimta beigu – 17. gadsimtu vācu piļu leksikons, *Latvijas viduslaiku pilis*, t. 4, Riga, 2004, p. 126).
22. Polocko kunigaikštis Girdenis persekioja Daumantą su polockiečių kariais: XVI a. miniatiūra (Šalt.: В. И. Охотникова, *Повесть о Довмонте*, Ленинград, 1985, с. 179).
23. Popiežiaus Inocento IV bulių Lietuvos kunigaikščiui Mindaugui nuorašai (Šalt.: Vatikano slaptasis archyvas).
24. Mindaugui priskiriamas antspaudas XIX a. pabaigoje (Šalt.: W. Kętrzyński, O dokumentach Mendoga, króla litewskiego † 1263, *Rozprawy Akademii Umiejętności / wydział historyczno-filozoficzny*, ser. II, t. 25, Kraków, 1907, s. 180–222).
25. Mindaugui priskiriamas antspaudas XXI a. pradžioje (Šalt.: Mindaugo karalystės relikvija Vilniuje, Lietuvos Dailės muziejaus paroda *Krikščionybė Lietuvos mene*, 2003 m. liepos 3–20 d., parodos lankstinukas).
26. Mindaugui priskiriamas antspaudas: Petro Repšio vizija (Šalt.: *Kultūros barai*, 1998, Nr. 2, viršelis).
27. Lietuvos vyskupas Palaimintasis Vitas (Lietuvos dailės muziejus, Antano Lukšėno nuotr.).
28. Mindaugo krikšto scena iš paveikslo „Lietuvos vyskupas Palaimintasis Vitas“ (Lietuvos dailės muziejus, Antano Lukšėno nuotr.).
29. Vokiečių ordino didžiojo magistro 1239–1240 m. Konrado Tiuringo kalavijas (Šalt.: H. Müller, H. Kölling, *Europäische Hieb- und Stichwaffen*, Berlin, 1981, S. 159).
30. Spėjamas Vaišelgos atvaizdas Laurušavo evangelijoje (Šalt.: *Ілюстраваная гісторыя / Краіна Беларусь*, Martin, 2003, с. 127).

Gyvenimo kasdienybės ženklai Kernavės radiniuose (XIII a. antroji pusė – XIV a.)

31. Batsiuvio įrankiai (yla, žirklės, oda) ir gaminys – kurpė (Šalt.: *Kernavė – litewska Troja / Katalog wystawy ze zbiorów Państwowego muzeum-rezerwatu archeologii i historii w Kernavė*, Litwa, Warszawa, 2002, s. 94).
32. Žaidimų kauliukas (Šalt.: ten pat, p. 142).
33. Kad akis džiugintų: ornamentai beržo tošyje, skirtoje namų apyvokos daiktams (Šalt.: ten pat, p. 144).
34. Indai, puodai, samtelis (Šalt.: ten pat, p. 154).
35. Naginė (Šalt.: ten pat, p. 156).

36. Stilius rašymui vaško lentelėje (Šalt.: ten pat, p. 157).
37. Amuletas su meškos nagu (Šalt.: ten pat, p. 165).
38. Kernavės „Perkūnas“: žvakidės fragmentas iš Žemutinės Saksonijos (XIII a. pirmoji pusė) (Šalt.: ten pat, p. 173).
39. Sidabrinis kryželis (Šalt.: ten pat, p. 178).
40. Prabanga I: Polichrominio stiklo taurių fragmentai iš Artimųjų Rytų (XIII a. pabaiga) (Šalt.: ten pat, p. 183).
41. Prabanga II: Polichrominio stiklo indų rekonstrukcija (Naugardukas, XIII a.) (Šalt.: *Ілюстраваная гісторыя / Краіна Беларусь*, Martin, 2003, c. 72).
42. XIII a. kalavijo fragmentas (Šalt.: *Kernavė – litewska Troja / Katalog wystawy ze zbiorów Państwowego muzeum-rezerwatu archeologii i historii w Kernavė*, Litwa, Warszawa, 2002, p. 206).
43. Kuoka su geležine galvute (Šalt.: ten pat, p. 207).
44. Sidabriniai karoliai iš Rusios žemių (XIII a.) (Šalt.: ten pat, p. 175).

Už nuoširdžią pagalbą parenkant šio leidinio iliustracijas sudarytojai dėkoja:

Lietuvos dailės muziejaus direktoriui *Romualdui Budriui* ir jo pavaduotojui dr. *Vydui Dolinskui*;
Latvijos valstybinio istorijos archyvo direktoriui *Nikolajs Rižovs*;
Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos direktoriui dr. *Juozui Marcinkevičiui*.

Taip pat dr. *Edmundui Rimšai*, dr. *Eugenijui Svetikui*, prof. habil. dr. *Vytautui Šernui*, dr. *Vykintui Vaitkevičiui*, dr. *Gintautui Zabielai*.

Mi243 **Mindaugo** knyga. Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių / Lietuvos istorijos institutas; parengė ir į lietuvių kalbą išvertė Darius Antanavičius, Darius Baronas, Artūras Dubonis (atsakomasis redaktorius), Rimvydas Petrauskas. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005. – 424 p., [4] iliustr. lap.: iliustr.

Kn. taip pat: Pavėluotas karaliaus Mindaugo pagyrimas / Artūras Dubonis, p. 13–16. – Bibliogr.: p. 405–409. – R-klės: p. 367–396. – Pagrindinė Mindaugiana lietuvių kalba: p. 411–416.

ISBN 9986-780-68-3

Leidinyje lietuvių kalba skelbiami XIII–XV a. pradžios istorijos šaltiniai, kurie atskleidžia Lietuvos valstybės susidarymą, pirmojo jos valdovo veiklą ir tragišką likimą, asmenybę ir jos vertinimus iki XVII a. vidurio. Pirmojoje dalyje pateikiami beveik visa su Mindaugo asmeniu ir veikla susijusi istorinė medžiaga: jo dokumentai, plačios kaimynų metraščių ir kronikų ištraukos. Antrojoje dalyje pirmą kartą lietuviškai spausdinamas visas „Eiliuotos Livonijos Kronikos“ tekstas – vienas iš svarbiausių XIII a. Lietuvos istorijos šaltinių.

UDK 947.45.02:929Mindaugas+947.45.02

MINDAUGO KNYGA
Istorijos šaltiniai apie Lietuvos karalių

Redaktorė *Ieva Puluikienė*
Maketuotoja *Irutė Stukienė*
Dailininkas *Algimantas Dapšys*

2005 03 22. 26,5 leidyb. l. Tiražas 1500 egz.
Išleido Lietuvos istorijos instituto leidykla,
Kražių g. 5, 01108 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“,
Žalgirio g. 90, 09303 Vilnius.

Užs. nr.